

Yearbook 2011 International Labour Movement

Evkönyv 2011 A nemzetközi munkásmozgalom történetéből

XXXVII. évfolyam

Niederhauser Emil (1923-2010)

A gazdasági válság vége?

Eric Hobsbawm: A szocializmus megbukott, a kapitalizmus csődöt mondott. Akkor mi következik most?

Havelné Sziki Vilma és Jemnitz János jegyzetei

Tanulmányok

Kate Hudson: Politikai lehetőségek a baloldalon: a „Linke” esete

Robert Jevzerov: Rudolf Hilferding „Finánctőkéjének” száz éve

Steve Parsons: A baloldal győzelme a 2009. évi norvég választáson

Michael Schneider: Az SPD 2009. szeptemberi választási veresége és összefüggései

1911

August Bebel és Victor Adler levelezése

1935-1936

Aldo Agosti: Spanyolország: az „új demokrácia” próbapadja

Antonio Elorza: Sztálin Spanyolországban

A francia, az olasz és a brit baloldal 2009-2010

Szakszervezetek 2009-2010

Életutak: Max Adler, Corvalán, Edelman, Fejtő, Finberg, Marian Firuz, Kollontáj, Oskar Lange, Martov, Rikov, Russell, Saville, Séverac, Solé Tura

Dokumentumok, könyvismertetések, beszámlók

International Supplement

János Jemnitz: The international Linz conference of the ITH, September 2009

Kate Hudson: Bertrand Russell: controversy and commitment

Michael Schneider: Die SPD und die Bundestagswahl vom September 2009

Инесса Яжборовская : Ланге Оскар (1904-1965)

Роберт Евзеров: „Финансовый Капитал” Рудольфа Гильфердинга

Vjaceslav Kolomic: Porshnev, Boris Fedorovich (1905-1972)

Magyar Lajos Alapítvány

A nemzetközi munkásmozgalom történetéből

Évkönyv • 2011
XXXVII. évfolyam

Magyar Lajos Alapítvány
2010

Szerkesztőbizottság

Artner Annamária

Bebesi György

Dömény Zsuzsa

Harsányi Iván technikai szerkesztő

Havas Péter

Horváth Jenő

Jemnitz János szerkesztő

Juhász József

Moharos Éva

J. Nagy László

Niederhauser Emil

Székely Gábor szerkesztő

Szőke Károly

Vadász Sándor

E kötetünk a

Munkásmozgalom-történészek Nemzetközi Egyesülete,

a Károlyi Mihály Társaság,

a Lukács György Alapítvány,

a Politikatörténeti Alapítvány

és a Vas- és Fémmunkások Szakszervezetének

támogatásával jelent meg.

Dieser Band erscheint mit der Unterstützung

der Internationalen Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung (ITH),

der I. G. Metall Ungarn,

der Georg Lukacs Stiftung

und der Gesellschaft Michael Karolyi

Az Évkönyv 2004. , 2005. , 2006. , 2007. , 2008. , 2009. és 2010. számának teljes szövege olvasható / You can find the whole text of Yearbooks 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009 and 2010: <http://www.magyarlajos.fw.hu>

ISSN 0 133476 X

© Harsányi Iván, Jemnitz János, Székely Gábor
(4546)

Nyomás: Robinco Kft. F. v. : Kecskeméthy Péter

Az Évkönyv nemzetközi tanácsadó testülete:

- Agosti, Aldo (Torino)
Avineri, Shlomo (Jeruzsálem)
Buschak, Willy (Brüsszel)
Callesen, Gerd (Bécs)
Chakravarti, Sudeshna (Calcutta)
Degen, Bernhard (Basel)
Elorza, Antonio (Madrid)
Garscha, Winfried (Bécs)
Gianni, Emilio (Genova)
Grass, Martin (Stockholm)
Jazsborovszkaja, Inessza (Moszkva)
Halstead, John (Sheffield)
Hudson, Kate (London)
Iszlamov, Tofik (Moszkva)
Jevzerov, Robert (Moszkva)
Johnstone, Monty (London)
Kircheisen, Inge (Halle/Saale)
King, Francis (Norfolk, Anglia)
Konrad, Helmut (Graz)
Maderthaner, Wolfgang (Bécs)
Mészáros, István (Rochester)
Miller, Susanne (Bonn)
Morgan, Kevin (Manchester)
- Narihiko, Ito (Tokio)
Panaccione, Andrea (Milano)
Parsons, Steve (Sonderborg, Dánia)
Pelz, William, A. (Chicago)
Rojahn, Jörgen (Amszterdam)
Schwarzmantel, John (Leeds)
Skrzypczak, Henryk (Berlin)
Schneider, Michael –Bonn, Friedrich
Ebert Stiftung
Schrevel, Margret – Amszterdam,
Internationaal Instituut voor
Sociale Geschiedenis
Šolle, Zdenek (Prága)
Studer, Brigitte (Lausanne)
Sumrikova, Ljudmila (Dnyepropet-
rovszk)
Sylvers, Malcolm (Velence)
Tych, Feliks (Varsó)
Vuilleumier, Marc (Genf)
Weill, Claudie (Párizs)
Wolikow, Serge (Párizs)
Young, James D. (Stirling)

Niederhauser Emil (1923-2010)

Niederhauser Emilről, a történésszről nagyon nehéz lenne röviden írni, nemcsak egy kollektív szerkesztőségi megemlékezésben, hanem egy historiógráfiai tanulmányban is. Mi ezúttal, az Évkönyv szerkesztői nevében első-sorban arról emlékezünk meg, hogy a szerkesztőbizottság tagjaként milyen óriási segítséget nyújtott az Évkönyv indulásakor és az immár negyedik évtizedének közepén járó sorozat első húsz évében. Később is biztos lehetett számítani rá, amikor arról volt szó, hogy az Életutak rovat számára megírja az orosz és bolgár haladó személyiségek és jelentős munkásmozgalmi szereplők (Blagoev, Csernisevszkij, Dobroljubov, Herzen és mások) életrajzait. Áttekintést készített a bolgár munkásmozgalom kezdeteiről. Összehasonlító elemzést írt a szélesebb kelet-európai folyamatokról. Ám olyan vonatkozásban is számíthattunk rá, hogy egész rovatokat vállalt alapos áttekintésre és mondta el róluk kritikus véleményét. Neki volt köszönhető az is, hogy az Életutak és a Könyvismertetések rovatban, amelyek mindig az ő íróasztalán kötöttek ki végül, minden név, helységnév pontos ortográfiával jelent meg. Nagy biztonságot jelentett jelenléte és kritikus hozzászólása a szerkesztőbizottsági üléseken. Ez nagyon értékes segítség volt, és hiányzott, amikor az utolsó évtizedekben már nélkülöznünk kellett őt. Hatalmas és pontos anyagtudását, ismereteit mindenki nagyra becsülte; a közeljövőben aligha lesz, aki pótolni tudja. Mindig örömmel vett részt munkánkban, s mi is örülhettünk, hogy közöttünk volt. Emil nagyra értékelte az Évkönyv indulását, jó véleménnyel volt a sorozat évente megjelenő köteteiről. Része volt abban, ha most már a XXXVII. kötetben dolgozhattunk. Élete végén méltatlan támadások is érték. Ezekre nem válaszolt. Kedveltségét, történésszi tekintélyét jelezte a mértékadó szakma egyöntetű állásfoglalása életműve mellett. Fájó szívvel búcsúzunk tőle.

A szerkesztőség

A GAZDASÁGI VÁLSÁG ÉS A MUNKÁSSÁG

ERIC HOBSBAWM:

A szocializmus megbukott, a kapitalizmus csődöt mondott. Akkor mi következik most?

(Rövidítve)

Bármilyen ideológiai logót is fogadunk el, az eltolódás, átfordulás szabad piactól a közösségi akciók felé (public action) sokkal nagyobb, mint azt némely politikusok felfogják.

A XX. század már jócskán mögöttünk van, ám ennek ellenére még nem tanultuk meg, hogy miként is éljünk a XXI. században. Mindenesetre úgy, ahogy ez méltó lenne rá. Ez nem lenne olyan nehéz, mint ahogy tűnik; az az alapvető gondolkodás, amely meghatározta a múlt század gazdaságát és politikáját, eltűnt a történelem fekete lyukában. Ami eltűnt, az a gondolkodás, ahogy a modern ipari gazdaságról vélekedtek, valamint az ennek a gazdaságnak megfelelő két ellentétes felfogásról: a kapitalizmusról és a szocializmusról. Két gyakorlati kísérletet éltünk át, amelynek során ezeket megkísérelték megvalósítani. A központosított tervgazdálkodás rendszerét, amely a szovjet időkben alakult ki, és azt a korszakot, amikor a minden korlátozás nélküli és minden ellenőrzés nélküli szabadpiacos gazdaság volt jellemző. Az első az 1980-as években omlott össze és ezzel együtt az európai kommunista politikai rendszerek is eltűntek. A második az éppen most a szemünk előtt ment csődbe. Ez a legnagyobb gazdasági válság az 1930-as évek óta. Ez bizonyos tekintetben még súlyosabb, mint amely az 1930-as években kirobbant, mert a világgazdaság globalizálódása akkor még nem volt annyira előrehaladott, mint napjainkban, és akkor a válság nem érintette a Szovjetunió akkori tervgazdálkodásos gazdaságát. Jelenleg még nem tudjuk, hogy ez a világgazdasági válság milyen mély, milyen nagy és milyen tartós lesz. Az azonban bizonyos, hogy véget vet valamilyen módon a szabadpiacos gazdaságnak, annak a gazdaságnak, amely a világra jellemző volt Margaret Thatcher és Ronald Reagan óta. Az impotencia jellemző mindazokra, akik a tiszta, állam nélküli, piacgazdaságban hittek, egyfajta nemzetközi burzsoá anarchiában, valamint azokra is, akik egy olyanfajta tervgazdaságban hittek, amely mentes mindenfajta magán profit-éhségtől. Mint a kettő csődöt mondott. A jövő, ugyanúgy miként a jelen és a múlt is, a vegyes gazdaságé.¹ E gazdaságban a közösségi és a magángazdálkodásnak együtt kell élnie valamilyen formában. Ám ho-

¹ A fordítónak eszébe jut, hogy az 1990-es évek legelején ez általánosan elfogadott tétel volt, amit pillanatok alatt szőnyeg alá söpörtek.

gyan? Ez a kérdés foglalkoztat most mindenkit, ám főként elsősorban a baloldalon található embereket. Senki sem gondolkodik komolyan azon, hogy vissza lehet térni a szovjet idők szocialista rendszeréhez. Nemcsak azért, mert e rendszer során olyan politikai bűnöket követtek el, hanem azért is, mert abban az időben a gazdaság olymértékben vált nem-hatékonyá. Ám ez nem vezethet oda, hogy alábecsüljük, hogy ez a rendszer milyen szociális és kulturális eredményeket ért el. Ugyanakkor, amíg a globális szabadpiac szétrobbanása bekövetkezett a múlt évben, addig az északi kapitalista modern országok mérsékelt szociáldemokrata és más baloldali pártjai, Európában, Ausztráliában és Ázsiában elkötelezték magukat, hogy ezen a szabadpiacos gazdasági úton haladjanak. Valóban, a Szovjetunió megszűnte, szétesése óta nem tudok, nem hallottam olyan pártról vagy vezetőről, akik úgy nyilatkoztak volna, hogy a kapitalizmus elfogadhatatlan. Senki sem volt jobban összekötve ezzel a szabadpiacos rendszerrel, mint az Új Labour (New Labour²). A gazdaságpolitikájukban Tony Blair-t³ és 2008. októberéig Gordon Brown-t is úgy lehet jellemezni, mintha Thatcher lennének, csak éppen nadrágban. Ugyanez igaz a Demokrata Pártra az USA-ban

A Labour alapvető elképzelése az 1950-es évektől az volt, hogy a szocializmus szükségtelen, mert a kapitalizmus virágozhat, és több gazdagságot kínálhat, mint bármilyen más rendszer. Mindaz, amit a szocialistáknak tenniük kell, az, hogy egyenlőbb elosztásra törekedjenek. Ám az 1970-es évektől a globalizálódás iramának felgyorsulásával ez lépésről lépésre nehezebb lett, és aláásta az LP hagyományos bázisát, valamint minden más szociáldemokrata pártét, és támogatóiknak a szellemi pilléreit is. Az 1980-as évektől sokan vélték azt, hogy ha a Labour hajóját nem szerelik át, akkor az hajótörést fog szenvedni. Ám nem szerelték újjá. A thatcherista gazdasági felélénkülés után az ÚJ LP 1997. után⁴ lenyelte és magáévá tette az új szabadpiacos fundamentalizmus ideológiáját, vagy inkább teológiáját. Nagy-Britanniában bekövetkezett a piac deregulációja, kiárusították az ipart a leggazdagabb köröknek, leállt az export, és e tekintetben más ágra került mint Németország, Franciaország és Svájc. Nagy-Britannia így a pénzügyi szolgáltatások központjává lett és ilymódon a pénzmosók milliárdosainak lett a paradicsoma. Éppen ezért a világválság jelenlegi hatása a brit gazdaságra és a fontra katasztrofálisabbnak tűnik, mint bármely más nyugati gazdaságra. Ennek folyamánya az is, hogy a teljes gazdasági talpraállás szintén sokkal nehezebb lesz.

Most minderre azt lehet mondani, hogy mára mindezen túl vagyunk. Szabadok vagyunk arra, hogy visszatérjünk a vegyes gazdasághoz. A Labour régi szerszámosládája ismét kéznél van – minden készen áll az államosításokra –

² Az Új Labour-ról az Évkönyv utolsó kötetében több írás is szól, többek között Tony Benn igen markáns elemzései.

³ Tony Blair évtizedéről lásd Évkönyv 2009 – e kötetben több „végelszámolás” jelent meg e korról.

⁴ 1997 – ez évben győzött az LP a választáson és lett Nagy-Britannia új miniszterelnöke Tony Blair.

vagyis újra lehet használni a régi eszközöket, amelyeket az LP-nek soha nem kellett volna félreraknia. Ez azonban felveti azt a kérdést, hogy mi tudjuk-e azt, mit kezdjünk ezekkel az eszközökkel. De mi nem tudjuk. Először is, nem tudjuk, hogy miként lehetünk úrrá a jelenlegi válságon. A világon egy kormány sem, egy intézmény sem és egy bankszervezet sem tudja: mindannyian olyanok, mint egy vak ember, olyanok, mintha bottal tapogatnák a falakat, miközben keresnék a kivezető utat. Eközben lebecsüljük, hogy a különböző kormányok, döntéshozók és döntést előkészítők mennyire rabjai a szabadpíacos gondolkodásnak, amely számukra oly biztosnak és kedvezőnek látszott évtizedeken át. Elmozdultunk attól a szemlélettől, hogy a magán profit-csináló vállalkozások rendszere a legjobb, merthogy ez a leghatékonyabb módja a dolgoknak? Hogy a business vállalkozások és a könyvvitel kell hogy példa legyen a közösségi szektor, a közösségi szolgáltatások számára, olyanokéra, mint az oktatás, és a tudományos kutatások? E felfogás és gyakorlat szerint a növekvő szakadék a szuper-gazdagok és a nagy többség között valóban nem fontos, mindaddig, amíg a szegények egy kis kisebbsége valamivel többet keres. Én azonban nem így hiszem.

Egy progresszív politika többet követel, mint azt, hogy egyszerűen szakítson az elmúlt 30 esztendő gazdasági és morális elképzeléseivel és tételeivel. Ez megköveteli, hogy visszatérjünk ahhoz a meggyőződéshez, hogy a gazdasági növekedés és a bőség eszköz és nem végcél. A cél az, hogy mindez mit kínál az élet számára, az emberek élete és reményei számára. Nézzétek csak Londont. Mindannyiunk számára fontos az, hogy London gazdasága virágzik. De ennek a hallatlan gazdagságnak a próbája nem az, hogy a tőke 20 vagy 30%-kal járul hozzá a brit GDP-hez, hanem az, hogy miként hat ez a gazdagság a londoniak millióira, akik ott élnek és ott dolgoznak. Mi lenne elég számukra? Hogyan is tudnának ott élni? És ha nem tudnak, akkor számukra nem vigasz, hogy London egyúttal az ultra-gazdagok paradicsoma. Hozzájuthatnak-e tisztességesen megfizetett munkához, sőt egyáltalán kapnak-e munkát? É ha nem kapnak, akkor ne beszéljenek nekik az előkelő éttermekről. Vagy pedig az iskoláztatásról? A nem megfelelő iskolákat nem ellensúlyozza, hogy a másik oldalon ott van a London University (londoni egyetem), amely egymaga ki tudna állítani egy egész futballcsapatot Nobel-díjasokból.

Az igazi progresszív politika bizonyítéka nem a privát szférából bizonyítható, hanem a közszférából, vagyis nem abból, hogy az egyes emberek számára megnövelik a bevételeket és a fogyasztást, hanem azáltal, hogy kiszélesítik az esélyeket, mégpedig mindenki számára. Ez pedig azt jelenti, hogy nem privát, hanem közösségi kezdeményezésekre van szükség, még pedig akár úgy is, hogy a magán-vagyonok újraelosztását fokozzuk. Községi döntésekre van szükség, amelyek a szociális helyzet javítását szolgálják – ezeknek a következményeként mindenki csak nyerhetne. Ez az igazi progresszív politika alapja – vagyis nem a gazdasági növekedés maximalizálása és a sze-

mélyes jövedelmek növelése. Csak így oldhatók meg századunk legnagyobb problémái, köztük elsősorban a környezeti válság. Bármilyen ideológiai logót is választunk ehhez, mindenképpen ez elmozdulást követel a szabad piactól, és a közösségi cselekvéseket követeli meg. Ez nagyobb elmozdulást jelent, mint amelyeket a jelenlegi brit kormány eddig vízióként felvázolt. És ha számba vesszük a jelenlegi gazdasági válságot, akkor ez az elmozdulás nagyon rövid időn belül kell hogy bekövetkezzék. Az idő nem nekünk dolgozik.

Forrás: Eric Hobsbawm: Socialism has failed. Now capitalism is bankrupt. So What comes next? The Guardian, 2009. április 10.

Miért nem ismétlődhez meg Bretton Woods?

Névtelen szerkesztőségi cikk (Rövidítve)

Bretton Woods-ban fektették le 1944-ben a háború utáni új világ gazdasági alapjait a szövetséges hatalmak. Lesznek egyesek, akik most hasonló megoldásra fognak törekedni. 1944. júliusában 44 szövetséges ország képviselői találkoztak a New Hampshire-beli kis városkában, Bretton Woods-ban. Arról tanácskoztak, hogy miként lehet lökést adni a háború után a globális gazdaságnak. A tárgyalások nyomán születtek meg azok az intézmények, amelyek napjainkig is uralják a kapitalista világgazdaságot. Így e tárgyalások nyomán született meg az IMF és a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (International Bank of Reconstruction and Development). Ugyancsak e megbeszélés nyomán rögzítették a különféle valuták árfolyamát a dollárhoz ill. az aranyhoz viszonyítva. Bretton Woods ily módon egykor a világ uralkodó osztályainak konszenzusát hozta létre, hogy stabilizálják a világgazdaságot. Úgy ítélték, hogy a szabályok hiánya csak növeli a világban érvényesülő gazdasági káoszt, amely az 1930-as évektől alakult ki. A Bretton Woods-ban kialakult rendszer, amelyben rögzítették a valuták árfolyamát, közel 30 éven át maradt életben, egészen addig, amíg az USA-ban a dollár fix árfolyamát 1971-ben megszüntették. Az IMF és a Világbank azonban még mindig „velünk van”, és diktál az egész világgazdaságnak. Bretton Woods-nak így nagyon hatásos következményei voltak az egész világ számára. Ám csak azért volt lehetséges, hogy egy ilyen egyezmény szülessen, mert az adott időben rendkívüli feltételek jöttek létre. 1944-ben az USA olyannyira uralta a világgazdaságot, hogy azt napjainkban egyszerűen felfogni is nehéz. Európa és Japán közel állt egy-fajta teljes lepusztuláshoz, Oroszország pedig relatíve gyenge gazdasági hatalom volt. Az USA a világ termelésnek közel a felét adta akkor, Nagy-Britannia pedig kölcsönöket kényszerült felvenni, hogy fedezze háborús erőfeszítéseit. Az USA dominálta a Bretton Woods-ban megtartott tárgyalásokat.

Az eladósodott országok elfogadták a feltételeket, azzal, hogy vissza tudják majd fizetni adósságaikat, és lábra állíthatják gazdaságukat. Nixon elnök volt az, aki megszüntette a dollár aranyfüggőségét, és ezzel tulajdonképpen felszámolta a Bretton Woods-i rendszert, vagyis a valuták rögzített árfolyamát. Az IMF és a Világbank, amelyek ikertestvérként voltak a régi rendszer meghatározó tényezői, ekkor gyorsan átváltottak, és a neoliberais szemlélet hívei és erősségei lettek. Az USA gazdasága minden ereje ellenére sem volt már annyira meghatározó, mint annakidején a II. világháború vége felé. Jelenleg az USA-nek a világ termelésében már csak 25%-os a részesedése. Ma Kínának már megvannak a saját érdekei, míg annakidején nem juthatott szóhoz. Jelenleg egyetlen ország gazdasági ereje sem olyan, hogy ráerőszakolja akaratát a többiekre. Éppen ez magyarázza, hogy újabb Bretton Woods-i egyezmény a közeljövőben aligha születhet meg. Jelenleg minden ország uralkodó osztálya a saját érdekeit védi, a saját játszmáját játssza.

Forrás: Bretton Woods: Why economic history will not repeat itself. Socialist Worker, 2008. november 29. (Az írást Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek)

Lula, Brazília elnöke a jelenlegi válságról

A legutóbbi 15 év kríziseivel szemben – Ázsiában, Mexikóban vagy Oroszországban – a jelenlegi vihar, amely végigsöpört bolygónkon, az Egyesült Államokból, a világgazdaság központjából indult el. Miután Európát és Japánt elérte, a krízis azokat a kiemelkedő országokat veszélyezteti, amelyek rendkívül nyereséges növekedést és egészséges makrogazdasági egyensúlyt értek el.

Dél-Amerikában az eltelt tíz évet erős növekedési folyamat jellemezte, amelyet érezhetően a szociális helyzet javulása, a makrogazdasági stabilitás és a külső befolyások csökkenése követett. Ez azután a demokrácia megerősödésében is megnyilvánult.

Végül a piacok felelőtlen szabálytalanságai – ez vitte a világot a zsákutcába – hozzájárultak a jelenlegi gazdasági válsághoz, amelynek nagyságát még a felelősei sem képesek felbecsülni.

A G20 jelenlegi tanácskozását illetően fontos, hogy olyan megoldásokat legyen képes meghozni, hogy a krízis pusztító tényeit ellensúlyozza és a nemzetközi gazdaságot közép- és hosszú távon egy mélyenható átalakulás felé vezesse. A G20 londoni összejövelele nem okozhat csalódást a várakozóknak. Szükséges, hogy olyan válaszokat találjon, amelyek megeremtik a gazdasági fellendülés feltételeit.

Krízis idején a protekcionizmus, amit én drognak minősítek – nő. A válságban ideiglenes eufóriát teremt, közép és hosszú távon azonban mély

depressziót idéz elő, gyászos szociális és politikai következményekkel, amint a XX. század történelme mutatja.

Demokratizálnunk kell a Nemzetközi Valutaalapot és a világbankot. Egy másik fontos feladat a pénzügyi paradicsomoknak véget vetni.

Az utóbbi években Brazília hatalmas erőfeszítést tett gazdasági rekonstrukciójáért.

Fontos a bankok megmentése és a biztosítóké is, hogy támogassuk a betéteseket és a szociális ügyeket. De ennél is sokkal fontosabb a munkahelyek támogatása és a termelés bátorítása.

A súlyos gazdasági krízisen kívül egy civilizációs válsággal is szembe kell néznünk. Új paradigmákat követel ez, a fogyasztás új modelljeit és a termelés szervezésének új formáit. Olyan társadalomra van szükségünk, amelyben a férfiak és a nők életüknek cselekvő szereplői.

*Luiz Inácio Lula da Silva
a Brazília Föderatív Köztársaság elnöke*

Forrás: Le Monde, 2009. március 31.

Az államkapitalizmus felé irányuló tendenciák megerősödése és hanyatlása

(Rövidítve)

Jelenleg a globális gazdasági válság ismét felerősíti az államkapitalista intervenciókat. Ám a jelenlegi körülmények között nem lehet megismételni a korábbiakat, pontosan azért, mert a világtőke objektív arányai a régi és az új hatalmak között megváltoztak. Az államkapitalizmus felé mutató tendencia, annakidején az új fiatal államokban jelentkezett, ott ugyanaz megmutatkozott a régi „szenilis” kapitalista államokban is a régi területeken és régiókban. Ez a két tendencia egymás mellett élt, és más tendenciákkal együtt jellemezte az imperialista törekvéseket.

A kormány-aktivizmus új szezonja, kiváltképpen Európában és az USA-ban megköveteli, hogy visszatérjünk az államkapitalizmus marxista elemzéséhez. Ez nem lehet pusztán ismétlés. Az eszközök az új helyzet megítéléséhez a régi elméletek segítségével foganatosíthatóak. Ám a magyarázat nem kereshető pusztán oly módon, hogy az inga kileng hol az államkapitalista, hol a liberális piacgazdaság irányába. Negyven évvel ezelőtt az engelsi elemzések vélekedtek úgy, hogy az állam az ideális kerete a kollektív kapitalizmusnak. Arrigo Cervette írta azt, hogy az államkapitalizmus az utolsó és legtökéletesebb szakasza a koncentrációnak. Ám ezt történeti folyamatában kell látni. Ez történeti tendencia, amit sok más tendencia kísér, ill. ezek a tendenciák

ütköznek is egymással. Mindez a profitráta süllyedése keretében értelmezhető. Nem lehet megkerülni a különböző tényezők konkrét elemzését egy olyan korban, amikor a részleges és általános válság jelei mutatkoznak, amikor kiéleződik az osztályharc, sztrájkok robbannak ki, tovább az imperialista hatalmak ütközései zajlanak, amelyek mind egyfelől felgyorsítják, másfelől megtörik ezeknek a tendenciáknak az érvényesülését.

Az 1997-es ázsiai válság megköveteli ugyanezt a konkrét vizsgálódást mind elméletileg, mind a történeti valóságban, hogy miként erősödött ott fel ez az államkapitalista tendencia. Másik oldalon az IMF és Washington a washingtoni egyezmény nyomán is törekedett és megkövetelte az ottani belső piacok megnyitását és a liberalizációt a külföldi tőke számára. Így kezdődött meg az igazi imperialista harc. New York és London követelte meg ezt a „megnyitást” olyan térségekben, amelyeket eddig a gazdasági protekcionizmus védett.

Forrás: Rise and Decline in the Tendency towards State Capitalism. Bulletin 2009 március

KRUGMAN, PAUL⁵:

Többet kellene tenni

Barack Obama elnök terve a gazdaság „masszív”, „gigantikus”, „hatalmas” volt. Ezt mondták az amerikai népnek, különösen a TV-híradók, az ösztönzésről szóló szavazás előkészítése alatt. A híreket figyelve azt gondolhatták, hogy az egyetlen kérdés az volt, nem túl nagy-e, nem túl ambiciózus-e a terv.

Mégis sok közgazdász, köztük magam is, amellett érvelt, hogy a terv túl kicsi és túl óvatos. A legutóbbi adatok megerősítik ezeket az aggályokat, és arra mutatnak, hogy az Obama-kormányzat gazdasági politikája már elmarad a tervezett mérték mögött. Hogy lássák, milyen rosszak a számok, fontolják meg a következőt: A kevesebb mint két hete kibocsátott kormányzati költségvetés-javaslatok 8,1 százalékos átlagos munkanélküliséget feltételeztek erre az egész évre. Valójában a munkanélküliség már februárban elérte ezt a szintet – és gyorsan nő.

A foglalkoztatottság már többet esett ebben a recesszióban, mint az 1981–82-esben, amelyet a Nagy Depresszió óta legrosszabbnak tartottak. Végeredményben Obama ígérete, hogy az ő terve 3,5 millió munkahelyet fog teremteni vagy megvédeni 2010 végéig, legalábbis alulmértétezett. Ez egy hihető ígéret, közgazdászai az adó- és kiadási politika hatásainak szolidan

⁵ Krugman az USA-ból származó Nobel-díjas közgazdász az utóbbi időben erős kritikái érvelése révén vált ismertté.

főáramú becsléseit használták. De 3,5 millió munkahely majdnem két év múlva nem elég egy olyan gazdasághoz, amely már 4,4 millió munkahelyet veszített el, és havonta további 600 ezret veszít.

Most három nagy kérdése van a gazdasági politikának. Az első: Felismeri-e a kormányzat, hogy nem tesz eleget? A második: Kész-e arra, hogy többet tegyen? A harmadik: Együtt fog-e haladni a Kongresszus egy erősebb politikával? Az első két kérdésben Obama *The New York Times*-nek adott interjúját bárminek találtam, csak biztatónak nem.

„A hitünk és várakozásunk az, hogy a helyreálláshoz az összes pillérek a helyükön lesznek ebben az évben” – jelentette ki az elnök. Ez olyan hit és várakozás, amelyet nem támasztanak alá semmilyen, általam ismert adatok vagy modellek. Bizonyos, hogy a vezetőknek nyugodtagnak és a helyzet urainak kell hangzaniuk, de a lehangoló adatokkal szemben ez a megjegyzés nem felel meg a tényeknek. És ebben az interjúban semmi sem utalt készségre többet tenni.

A bankrendszer valódi javítása segíthetne pótolni az ösztönző terv nem megfelelő méretét. Így jó volt hallani, hogy Obama naponta legalább egy órát tölt a gazdasági tanácsadóival, „átbeszélve, hogyan közelítsük meg a pénzügyi piacokat”. De ő a továbbiakban elutasítja a felhívásokat döntő cselekvésre, mint amelyek „blogokból” jönnek (valójában ezek sok más helyről jönnek, köztük a FED [az amerikai központi bank] egyik elnökétől), és azt állítja, hogy a bírálók „az összes bankot államosítani” akarják (ez olyasmi, amit senki sem javasol).

Amint olvastam, ez az elutasítás – a bankok átstrukturálása bármilyen széles terv bejelentésének a folytatódó elmulasztásával együtt – azt jelenti, hogy a Fehér Ház a pénzügyi fronton való valamilyen átvergődés mellett döntött, a gazdasági helyreállásra támaszkodva a bankok megmentéséhez, nem pedig fordítva. És a gazdasági helyreálláshoz túl kicsi ösztönző tervvel... Nos, látják a képet.

Előbb vagy utóbb a kormány fel fogja ismerni, hogy többet kell tennie. De amikor visszajön több pénzért, a Kongresszus vele tart majd?

A republikánusok most erősen elkötelezettek a nézethez, hogy semmit sem kell tennünk a gazdasági válságra reagálva, kivéve az adók csökkentését, amit ők mindig meg akarnak tenni, a körülményektől függetlenül. Ha Obama visszajön az ösztönzők egy második köréért, ők nem segítőkészséggel válszolnak, hanem azzal az állítással, hogy a politikája kudarcot vallott.

A szélesebb közönség ezzel szemben az erős akció mellett van. A *Newsweek* egy mostani felmérése szerint a szavazók többsége támogatja az ösztönzést, és – ami meglepőbb – sokan úgy vélik, hogy további kiadások lesznek szükségesek. De meglesz még ez a támogatás, mondjuk, hat hónap múlva? A túlnyomó többség azt is véli, hogy a kormány túl sokat költ a nagy pénzügyi intézetek segítésére. Ez arra utal, hogy a kormányzat „pénz semmiért” pénzügyi politikája végül ki fogja méríteni a politikai tőkéjét.

A jövőkép, amely ijeszt engem, ilyen: 2009. szeptembere van, a munkanélküliség meghaladta a 9%-ot és az ösztönző kiadások korai köre ellenére még növekszik. Obama végül elismeri, hogy nagyobb ösztönzés szükséges, de nem tudja keresztülvinni új tervét a Kongresszuson, mert gazdasági politikájának a támogatása lezuhant, részben, mivel kudarcot látszik vallani, részben, mert munkahelyteremtő politikája a közgondolkozásban egybeolvadni látszik a mélyen népszerűtlen bankmentésekkel. És ennek eredményeként a recesszió tovább tombol, ellenőrizetlenül.

OK, ez figyelmeztetés, nem jóslat. De a gazdasági politika elmarad a görbétől [az előírányzott úttól], és reális, növekvő veszélye van annak, hogy sohasem fogja utolérni.

Forrás: International Herald Tribune, 2009. 03. 09. (Fordítás: Szende György) TÁMPONT IV. évfolyam 5. szám 2009. március 20.

A parlamentarizmus válsága és az illúziók válsága

(Rövidítve)

A hivatalos országos statisztika és a munkapiaci statisztikai adatok 2009. márciusáról drámai képet festenek a munkások helyzetéről. Januári adatok szerint a munkanélküliek száma 2. 03 millióra emelkedett. 421 ezerrel emelkedett a 2008-as év végétől, vagyis a munkaerő 6,5%-át éri el. Ez az arányszám néhány régióban sokkal magasabb. Ez az arányszám Anglia észak-keleti részében 8,65%-os, 7,6% észak-nyugaton, 7,5% Londonban ... Ami a nőket illeti, akiket bizonyos statisztikai szolgáltatók nem minden esetben számolnak, amennyiben a velük élő férfiak bizonyos szint felett keresnek, mégis e statisztikai szolgáltató adatai szerint is az elmúlt évben számuk 595 ezerrel, 1,39 millióra emelkedett. Ilyen munkanélküliségi számokat Nagy-Britanniában nem mértek az utóbbi tíz évben. E munkanélküli adatok azt tükrözik, hogy szemben azzal a válsággal, amely az 1980-as években a Midland⁶-et sújtották, valamint amikor ez a válság az 1990-es években elérte Dél-Angliát, jelenleg eléri az Egyesült Királyság minden részét, vagyis minden iparágat és minden bérkategóriát. A legrosszabb még ezután következhet. Néhány szervezet azt jósolja, hogy a munkanélküliség 3 millió embert is sújthat. Néhány évvel ezelőtt úgy tűnt, hogy a brit gazdaság minden akadály nélkül „hajózat” a teljes foglalkoztatottság felé. Olyannyira, hogy az LP 2005. évi kong-

⁶ Anglia középső része, Birmingham körzete.

resszusán ennek elérését célul is tűzte ki a 2010-es évre. Az uralkodó osztály mindig előre iszik a medve bőrére, anélkül, hogy figyelembe vennék, hogy a kapitalista gazdaságot időről időre elkerülhetetlenül megrázzák a válságok. Az illúziók nehezen hálnak ki. Ellenkezőleg, nagyon is szervezeten terjesztik ezeket, hogy a munkások azt hihessék a társadalom majd gondoskodik róluk és biztosítja jövedelmeiket. Az elégedetlenség, valamint a tiltakozások, amelyek különböző szinteken robbantak ki a recesszió bekövetkezése után, így például azok a sztrájkok, amelyek Nagy-Britanniában azért robbantak ki, hogy tiltakozzanak az ellen, hogy más EU országokból munkát keresők érkezzenek az országba, valamint az olyan megmozdulások, amelyek nagyobb szociális igazságosságot követeltek, üres papírokká változtak a választási piacokon. Ez most szembetűnő a közelgő EU parlamenti választásokon. Így az egyik legerősebb brit szakszervezet, a GMB főtitkára, Paul Kenny jelentette ki, hogy minden szavazat, amit az LP-re adnak le, szavazat a munkáscsaládok számára. A piac túlkapásai után most visszanyúlnak az államosításhoz, hogy az állam legyen a szabályozó, valamint az állami közösségi kiadások fokozásával biztosítható a szociálisabb és igazságosabb világot. Ezzel szemben az államosított kapitalista rendszerben a többé-kevésbé szabályozott piac időről időre, de kérlelhetetlenül lefogyaszta ezeket az ígéreteket. Ez az a lecke, amelyet a szakszervezeteknek, amelyek különböző parlamenti frakciókat támogatnak, meg kellene tanulniuk. A munkások számára rendkívül lényeges, hogy ne hagyják magukat behúzni a parlamentarizmus és a nacionalizmus csapdájába. Csakis az autonóm munkásszervezetek megerősödése, méghozzá nemzetközi síkon, és a keresetek nagyon világos védelme ellensúlyozhatja az emberek életfeltételeinek romlását.

Forrás: The Crisis and the Illusions of Parliamentarianism. Lotta Comunista 2009. március, Bulletin 2009. április

Japán – gazdasági válság – munkásság

Ferber Katalin interjúja nyomán. Kossuth rádió 2009. április 1.

Ferber Katalin az interjú szerint több mint 15 éven át élt Japánban, így bőségesen vannak tapasztalatai. Elmondta, hogy a nagy válság előtt a japán óriásvállalatok részlegeiket már kitelepítették Délkelet-Ázsia, sőt Dél-Amerika országaiba. A jelenlegi válság nagyon érzékenyen érintette Japánt, nagy a munkanélküliség. Minthogy a magasan technicizált iparban a munkások állásban lévő része különleges szociális kedvezményekben részesül (beleértve a dolgozók gyerekeinek még az iskoláztatását is a vállalatok fedezik és a sort hosszan lehet folytatni), jelenleg éppen ezért státusban lévő munkások

jó részét részleges munkaidőben foglalkoztatják, ami elsősorban a kedvezmények megszüntét jelenti. Maguknak a dolgozóknak 12 órás munkaidőt kell teljesíteni, a státusban maradottak fizetése nagyjából egyforma. A szakszervezetekben tömörültek száma 24%-ról 18%-ra esett vissza, és feltehetően tovább fog csökkenni. Nagyobb sztrájk-megmozdulások és tüntetések nincsenek, mert ezeknek Japánban Dél-Koreával szemben nincs hagyománya.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Japán: a gazdasági világválság és a munkásság

Az április 2-i rádióhírek szerint Japánban 700 000 jent fizetnek azoknak a munkanélkülieknek, akik „örökre” elhagyják Japánt. További 200 000-et minden családtagjuk után. (Állítólag főleg olyan japán származásúakról van szó, akik dél-amerikai kötődésűek.)

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

KRUGMAN, PAUL:

A csökkenő bérek szindrómája

Egész Amerikában esnek a bérek.

A bércsökkentések egy része, mint a Chrysler dolgozói által visszaadott pénzek, a szövetségi kormány által nyújtott segítség árát képezik. Mások, mint a bércsökkentési megállapodás kísérlete itt, a *New York Times*-nál, a munkáltatók és szervezett alkalmazottaik közötti viták eredményei. Másutt azonban a gyenge munkaerőpiac brutális tényét tükrözik: a dolgozók nem mernek tiltakozni a béreik csökkentésekor, mert nem hiszik, hogy képesek más állást találni.

Bármilyen sajtós is a helyzet, a bérezés: a beteg gazdaság egyik tünete - olyan tünet, amely még betegebbé teheti a gazdaságot.

Az első dolog tisztázni: terjednek a történetek a bércsökkentésekről, de mennyire szélesen terjedt el a jelenség? A válasz: nagyon.

Igaz, hogy sok dolgozó még fizetésemelést kap, de a Munkaügyi Statisztikai Iroda szerint elég nagy volt a bércsökkentés ahhoz, hogy a magánszektorban a dolgozók alkalmazásának az átlagos költsége ez év első negyedében csak 0,2 százalékkal nőjön, ami a nyilvántartott legkisebb növekedés. Mivel az állás piac még tovább romlik, egyáltalán nem lenne meglepő, ha a bérek ebben az évben később általánosan esni kezdenének.

Miért olyan rossz ez? Végül is sok dolgozó elfogadja a bércsökkenéseket, hogy megvédjék a munkahelyeket. Miért lenne ez rossz?

A válasz azoknak a paradoxonoknak egyikében rejlik, amelyek éppen most gyötrik gazdaságunkat. Szenvedünk a takarékoság ellentmondásától: megtakarítani éretny, de amikor mindenki ugyanakkor próbálja meredeken növelni a megtakarításait, a hatás a depressziós gazdaság lesz. Szenvedünk az adósságsökkentés ellentmondásától: jó dolog csökkenteni az adósságot, és kitakarítani a pénzügyi mérleget, de amikor mindenki egyszerre próbál eladni a vagyontárgyaiból, és visszafizetni az adósságokból, az eredmény a pénzügyi válság. És hamarosan a bérek paradoxonjával nézhetünk szembe: a dolgozók bármely cégnél segíthetik a munkahelyeik megvédését kisebb bérek elfogadásával, de amikor a munkáltatók az egész gazdaságban egyszerre csökkentik a béreket, az eredmény a nagyobb munkanélküliség lesz.

Lássuk, hogyan működik a paradoxon. Tegyük fel, hogy XY vállalat dolgozói elfogadják a bércsökkenést. Ez lehetővé teszi, hogy az XY vezetősége csökkentse az árakat, versenyképesebbé tegye a termékeket. Az értékesítés nő, többen tarthatják meg az állásukat. Azt gondolhatnánk, hogy a bércsökkenések növelik a foglalkoztatottságot, amit meg is tesznek az egyedi munkáltató szintjén.

De ha mindenki bért csökkent, senki sem jut versenyelőnyhöz. A gazdaságnak nem származik előnye az alacsonyabb bérekből. Eközben a bérek esése rosszabbíthatja a gazdaság problémáit más frontokon.

Nevezetesen, az eső bérek, és az ennek következtében eső jövedelmek rontják a túlzott adósság problémáját, mert a havi jelzálog-részleteid nem csökkennek együtt a béreddel. Amerika az 1930-as évek óta a jövedelem százalékában kifejezett legmagasabb arányú háztartási adóssággal lépett be ebbe a válságba. A családok próbálják ledolgozni ezt az adósságot, többet megtakarítva, mint előtte egy évtized alatt, de amint béreik esnek, ők mozgó célt üldöznek. És az adósság növekvő terhe le fogja nyomni a fogyasztói pénzköltést, depresszióban tartva a gazdaságot.

A dolgok még rosszabbra fordulnak, ha a cégek és a fogyasztók a bérek további esésére számítanak a jövőben. *John Maynard Keynes* ezt világosan megállapította, több mint 70 éve: „A várakozás hatása, hogy a bérek mondjuk 2%-kal esni fognak a következő évben, durván egyenértékű az ugyanebben az időszakban kifizetendő kamatok 2%-os növekedésének a hatásával”. És a tényleges kamatlábak növekedése a legutolsó dolog, amelyre ennek a gazdaságnak szüksége van.

Az eső bérek miatt aggodalom nem csak elmélet. Japán – ahol a magán-szektor bérei 1997-től 2003-ig átlagban több mint évi egy százalékkal estek – tárgyi lecke arra, hogyan járul hozzá a bérek deflációja gazdaság stagnálásához.

Milyen következtetést kell hát levonnunk a csökkenő bérek egyre nyilván-

valóbb voltából Amerikában? Főként azt, hogy nem elég a gazdaságot stabilizálni: valódi fellendülésre van szükségünk.

Sokat beszélgetek az utóbbi időben a zöld hajtásokról [a kezdődő javulásról], és minden hasonlóról, és valóban, vannak jelei annak, hogy a múlt ős-szel kezdődött gazdasági zuhanás elsimulhat. A Gazdasági Kutatás Országos Hivatala később, de még az idén bejelentheti akár a recesszió végét is.

De a munkanélküliségi arány még majdnem biztosan nő, és minden jel szörnyű álláspiacra mutat a következő hónapokra, ha nem évekre – ez a ki-látás felhívás a folytatódó bércsökkenésekre, amelyek viszont fenntartják a gazdaság gyengeségét. Ennek a hibás körnek a megtöréséhez többre van szükségünk, mint eddig: több ösztönzésre, határozottabb akciókra bank-ügyekben, több munkahelyteremtésre.

Ismerjük el, amit el kell ismerni: úgy látszik, hogy *Obama* elnök és gazda-sági tanácsadói elkormányozták a gazdaságot a szakadéktól. De annak a koc-kázata, hogy Amerika Japánná válik – hogy a defláció és a stagnálás éveivel kerülünk szembe – bárhogy nézzük, növekvőnek látszik.

Fordítás: Szende György. New York Times, 2009. május 4. TÁMPONT: IV. évfolyam 7. szám, 2009. május 22.

PAUL CRAIG ROBERTS:

Marx és Lenin újraértelmezése

(Részlet)

Ha Karl Marx és V. I. Lenin napjainkban még élne, akkor mindketten jelöltek lehetnének a közgazdasági Nobel-díj elnyerésére.

Marx megjósolta a dolgozó munkásemberek növekvő nyomorát, Lenin pedig hangsúlyozta, hogy az árúk termelése miként rendelődik alá a pénz-ügyi tőkének, illetőleg a profit érdekeknek. Ezek a jóslatok sokkal közelebb állnak napjaink valóságához, a „rizikó modellhez”, amelyért napjainkban Nobel-díjat kaphattak, akik közelebb állnak a pénzügyekhez, mint magának a Federal Reserve elnökének a jóslatai. Így Paul Krugman, az ismert Nobel-díjas közgazdász, aki szerint még több hitel és még több adósság hozza meg a megoldást a gazdasági válságra.

A 21. század első évtizedében a dolgozó amerikaiak jövedelmében nem volt semmiféle növekedés, kimondottan erős visszaesés volt a jövedelmeik-ben. A 21. században az amerikaiak két nagy tőzsdekrachot értek meg, és megélhették ingatlan vagyonuk lenullázódását. Néhány közgazdász megállá-pításai szerint a dolgozó amerikaiak jövedelme – ha nem számítjuk a kicsiny töredékét a finánc-oligarchiához tartozóknak – kisebb mint az 1980-as, sőt

mint az 1970-es években volt. Én nem vizsgáltam meg pontosan az összes összefüggést e téren, de annyi bizonyos, hogy a hazavitt borítékolt pénzeszegek kisebbek. A fő oka ennek az, hogy az USA-ban is külföldre menekül a vagyon is meg az ezzel összefüggő munka is. Így mind a gépipari termékek, mind a software előállításának termékei és az ezzel kapcsolatos mérnöki munkák és az információs technológia, mind olyan országokba kerültek át, ahol a munkaerő olcsó és nagy létszámban van jelen. A középosztálybeli munkaerő visszaesését elleplezte a fogyasztói eladósodás növekedése. Különléle vállalatok rá lettek kényszerítve, részint a Wall Street nyomása alatt is, hogy növeljék a részvényesek jövedelmét. Ennek eszköze az volt, hogy a külföldi olcsó munkaerővel helyettesítették az amerikai munkaerőt.

Forrás: Paul Craig Roberts: Marx and Lenin Reconsidered. Counterpunch, 2009. október 7. (A cikket Steve Parsons küldte az Évkönyvnek.)

Luiz Inácio Lula brazil elnök interjúja az Internationales, a TV-5 és a Le Monde vezető munkatársainak

Brazília nemzeti ünnepe alkalmából, Sarkozy elnök látogatása előtt, Luiz Inácio Lula da Silva sajtótájékoztatót tartott.

Elsőnek a a **brazil-francia kapcsolatokról**.

Kérdés: Braziliának és Franciaországnak azonos a víziója a világról?

Válasz: Még Chirac elnöksége végén egyeztettünk, majd Sarkozy elnök idején állapotunk meg multilaterális kapcsolatunkról az ENSZ keretében; hamarosan tárgyalunk vadászpilóták vásárlásáról is, amelyeket védelmi és nem támadó céllal vásárolunk. Mi a háború leckéjét megtanultuk: sokba kerül. Rövidesen tárgyalunk a brazil-francia kereskedelmi mérlegről is. Tehát jó úton haladunk Franciaországgal az együttműködésben.

Kérdés: Franciaország előnyösebb helyzetben van-e a konkurenciát illetően az USA-val szemben?

Válasz: Nekünk velük is jó a kapcsolatunk.

Kérdés: De Columbiában amerikai bázis van!

Válasz: Ez Columbia ügye. Mi nem akarunk ebben részt venni. Minden országnak magának kell foglalkoznia védelmével.

Kérdés: Brazília közvetítő lehet más latin-amerikai országoknál?

Válasz: Nem szándékozunk ilyen feladatra vállalkozni. Minden ország békét akar.

Kérdés: Brazília vezető lehet?

Válasz: El kell hessegetni ezt a gondolatot, különben azt gondolhatnák,

hogy Brazília hegemóniára törekedne. Mi pedig nagyon demokratikus módon tárgyalunk.

Xavier Lambrecht, az „Internationales” főszerkesztője a **krízis** problémáira tért át.

Kérdés: Úgy gondolja-e az elnök, hogy a krízis neheze már mögöttünk?

Válasz: A brazil gazdaság mérlege pozitív, azonban szigorúan szabályozni kell a nemzetközi pénzügyi rendszert, mivel milliárdokat nyel el a nélkül, hogy akár egyetlen új munkahelyet is létrehozna. A krízis leküzdéséhez a gazdasági élet **logikáját** kell megváltoztatni, ezért az IMF-et (a Nemzetközi Valutaalapot) szükséges demokratizálni.

Kérdés: Mit szól a G8-ak egyesületéhez? Kína, India nem tagja.

Válasz: „Egy baráti klub lett a G8” – válaszolta szellemesen Lula elnök.

Kérdés: Ön mondja ezt, aki a Biztonsági Tanács tagja akart lenni?

Válasz: Minden országnak szeretnék teret adni gazdasági kérdésekben.

Kérdés: Brazília hamarosan tagja lehet a Biztonsági Tanácsnak?

Válasz: Az ENSZ-nek javaslatunk szerint ki kell szélesítenie tagságát (India, Japán). Minden ország önálló, szuverén. Azt szeretnénk elérni, hogy az ENSZ a XXI. századi valóságnak feleljen meg.

A következő téma a **környezetvédelem** volt.

Kérdés: Oszttja-e a pesszimizmust?

Válasz: Brazíliának megvan a felelőssége ebben a vitában, amely nagy figyelmet igényel. Ezért nem a tokiói egyezményre van szükség, hanem a termelés-fogyasztás miatt multilaterális megállapodás kell, amelyhez Sarkozy elnök javaslata kapcsolódik. Hamarosan Koppenhágában tárgyalunk, többek között az Amazonas vidékének a hasznosításáról. Sokat utazunk, de nem ismerjük a lehetőségeket a brazil erdők potenciális fejlesztését illetően.

Kérdés: Brazília szeretne OPEC tag lenni?

Válasz: Nem áll érdekünkben. Mi technológiai kérdéseket, az oktatás fejlesztését és a szegénységet szeretnénk megoldani. Brazíliában az alap a tanulás és az olaj a vége. (Jelenleg 105 egyetem és 214 technikum működéséről tett említést.)

Az interjú elején ismertették Lula életrajzát, megemlítve, hogy utcai árusként kezdte pályáját.

Forrás: A francia televízió 5-ös csatornájának 2009. szeptember 6-i adása nyomán.

Hallgatta és jegyzetelte Havel Józsefné Sziki Vilma

A gazdasági válság vége? Sztrájkok – szakszervezetek – tüntetések

A BBC 2010. február 22-i adása adott hírt arról, hogy Arhangelszkben nagy tüntetés zajlott le Putyin ellen a közszolgáltatások díjainak emelkedése és a drágaság miatt.

Február 22-én egész Európát és a világot megrázta a Lufthansa négyezer pilótájának négy napra meghirdetett sztrájkja, amelynek során egyfelől 6,5% béremelést, de főként munkahelyeik megőrzését követelték szakszervezetük révén. Egy nap után a sztrájkot felfüggesztették, de a tárgyalások folytatód-
nak. Ugyanezen a napon Franciaországban a légi irányítók léptek sztrájkba, ugyancsak munkahelyeik veszélyeztetése miatt. Ugyanezen a napon Olaszországban – szintén a BBC híradása szerint – a Fiat munkásainak tízezreit küldték két hétre haza azzal, hogy a gyárnak nincsenek megrendelései. Franciaországban az olajmunkások több helyütt sztrájkolnak, a szakszervezetek huzamosabb ideje tárgyalnak az egyik nagyvállalattal. Görögországban pedig folytatódik a közalkalmazotti sztrájk – általánosan elismert a leghivatalosabb vezetői körökben, hogy Európában és az USA-ban az egyik legnagyobb gond a munkanélküliség.

Hallgatta és jegyezte Jemnitz János

Spanyolország – a nyugdíjtörvény reformja

A BBC 2010. február 23-i adása nyomán.

Spanyolországban, miként azt hetek óta állandóan ismétlik, nagyon nagy az államháztartási hiány, és az ottani szocialista kormányt ez ügyben nagyon erősen nyomja mind az IMF, mind az Európai Bizottság – ráadásul jelenleg az Európai Uniónak Spanyolország az elnöke, így kettős felelősség hárul rá. Az országban ugyanakkor nagyon nagy a munkanélküliség, messze 12 százalékon felüli, és a BBC fenti adásában azt állította, hogy a fiatalok (azt nem tisztázta, hogy ez a kategória mit jelent) 40 százaléka munkanélküli. Most a Zapatero-kormány bejelentette, hogy a nyugdíjkorhatárt 65 évről 67 évre kívánja felemelni – nyilván a kiadások csökkentésére (de ez nyilvánvalóan csak növelné a munkanélküliség problémáit). Az eddig is ismeretes volt, hogy ezt a reformjavaslatot a szakszervezetek opponálnák. Most azonban bekövetkezett az, hogy a szakszervezetek az előzetes bejelentés után a BBC késő esti adása szerint már valóban ki is vitték az embereket az utcára, és tüntettek

a nyugdíjkorhatár felemelése ellen. A kormány némiképpen retirált, s a kemény ellenállásra bejelentette, hogy tárgyalni óhajt a szakszervezetekkel.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A gazdasági válság vége? – Sztrájkok, szakszervezetek

Több rádió 2010. február 24-i adása nyomán.

Franciaország: második napja tart a légi irányítók sztrájkja munkahelyeik biztonságáért. A sztrájk következményeként az Orly-i repülőtér forgalmának fele, a Charles De Gaulle-énak negyede állt le. A sztrájk még folyik, kimene-tele még nem ismeretes.

Görögországban kétmillió ember kezdett általános sztrájkot, Athénban húszezres tömegtüntetés zajlott le a már említett „szigor lépések” ellen. Leállt a közlekedés, az iskolák, közhivatalok nem nyitottak ki, a kórházakban is csak a sürgősségi esetekkel tudtak foglalkozni. Az egyik szakszervezeti vezető úgy nyilatkozott, hogy ha a Papandreu kormány végrehajtja a rászorított megszorító intézkedéseket, akkor minden negyedik görög munkanélkülivé válik. (Ismét be nem fejezett történet.)

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) helyzetértékelése

Különféle rádióadások 2009. december 8-i hírei alapján.

Az ILO közreadta helyzetértékelését, hogy 2009. folyamán a gazdasági válság következményeként márciustól az év végéig nemzetközileg 20 millió, Európában 6 millió munkahely szűnt meg. (Ezt a hírt a magyar rádió is több adásában közölte.) A BBC adásából az is kiderült, hogy az ILO szerint a munkanélküliség 2010-ben még várhatóan Európában is fokozódni fog és hogy az ILO-ban úgy vélik, a munkanélküliség csak 2013-ban fog igazán és érezhetően csökkenni.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A gazdasági válság vége? – A munkásság és a szegénység

A BBC 2010. február 17-i adása nyomán

Az USA-ban a Federal Reserve Bank (a FED) évi előrejelzése szerint a gazdaság kijut a válságból, már most tapasztalhatni a nagyobb befektetések beindulását és a bevásárlások emelkedését. Az évben 3,5%-os termelésemelkedést jósolnak már, aminek előre jelezték kedvező nemzetközi kihatásait. Ugyanakkor hozzátették, hogy ennek ellenére a munkanélküliek száma az USA-ban 9 millió marad, ami nagyon magas szám.

Ugyanebben az adásban Indiáról szintén magas termelésemelkedést jeleztek, Kínában pedig ismét 10%-os az emelkedés. Indiára visszatérve Bihar tartományban egy magas rangú köztisztviselő hozzáfűzte, hogy a különféle statisztikai megközelítések más-más eredményt mutatnának. A BBC ott élő riportere megszólaltatott egy asszonyt, aki harminc éve él az utcán gyermekeivel. Az illető hangsúlyozta, hogy a nagy felfutásból ő nem lát semmit, az ő élete nem változott. (A hallgatónak Lampedusa Párdúcának híres befejező sor jut eszébe. „Minden megváltozott, és minden a régiiben maradt”.)

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

RENDAHAGYÓ ÉLETUTAK

Castle, Barbara (1910–2002) II.

Részletek Barbara Castle Naplójából, illetve a Napló bevezetőjéből. ¹

1964. október 16-án a konzervatív kormány belügyminisztere, Douglas Home a választások nyomán bejelentette a kormány vereségét és Harold Wilson² lett az új miniszterelnök. Wilson az új kormány számára új dinamikus stílust ígért, amely egy új tervezési rendszerre, intézkedésekre épül, egyúttal véget vet a keserű és éles szakadásoknak a párton belül, amelyek a pártot megosztották a hajdani Aneurin Bevan³ hívei és ellenfelei között. Egyúttal a baloldaliak és a jobboldaliak között is határvonalat húzott, amivel szemben most valamiféle egyensúlyt kellene kialakítani. A magam részéről egy pillanat alatt a parlament hátsó padsoraiból átkerültem az elsőbe, a kabinetbe⁴ kerültem, és a tengerentúli területek fejlesztésére alakult tárca miniszterem lettem. E téren az előző kormány alatt számtalanszor szólaltam fel a parlamentben, mint az árnyékkormány felelős szóvivője. Velem együtt a régi bevanista időkből még többen kerültek be az új kormányba, így Richard Crossman⁵, a TGWU vezető szakszervezeti titkára, akit Harold beszélt rá, hogy vegyen ki szabadságot szakszervezetétől s csatlakozzon hozzánk a kormányba. Fred Peart, aki meggyőződéses piac-ellenes volt, lett kijelölve az új kormányban agrárminiszternek. Úgy éreztük, hogy a baloldaliak ténylegesen előreléptek, úton voltak. Ám Harold Wilson nem vállalt semmiféle forradalmi kockázatot. A kormány stratégiájának ellenőrzése nagyon erősen egy háromtagú triumvirátus kezében volt. Így Harold Wilsonéban, mint miniszterelnökének és két határozott antibevanistának, James Callaghan⁶-nek, aki a kormány pénzügyminisztere lett, és George Brown⁷-nak, aki egy ekkor kialakított új tárca, a gazdasági minisztérium vezetője lett, egyúttal miniszterelnök-helyettes is. Mindezt megtoldva Harold Wilson még egy kemény jobboldali LP-st hozott be a kormányba, Patrick Gordon Walker-t, akit külügyminiszternek nevezett ki. Michael Stewart pedig oktatásügyi miniszter lett. A kabinetben belül egyértelmű volt a jobboldaliak többsége. Így a baloldal nagy reményseégei rövid életűnek

¹ Barbara Castle életútját, a Napló első részét lásd Évkönyv 2010. Az említett bevezetőt maga Barbara Castle írta.

² Harold Wilson életútját lásd Évkönyv 1996.

³ A kabinet a kormány leszűkített, kiemelt miniszterekből álló szervezete.

⁴ Crossman életútját lásd Évkönyv 2007.

⁵ Crossman életútját lásd évkönyv 2007. A TGWU – a szállítási és általános munkások hatalmas szakszervezete.

⁶ Frank Cousins életútját lásd Évkönyv 2009.

⁷ Nem azonos a 2008 utáni miniszterelnökkel.

bizonyultak. Kabinetbe kerülésem első napjaiban nem volt időm arra, hogy naponta feljegyzéseket írjak naplómbe. 1965. január végén jutottam hozzá, hogy a naplómbe felírom újabb élményeimet, benyomásaimat, amelyeket a kormányüléseken szereztem. Ekkor megkíséreltem, hogy felidézsem azokat a lelkes érzéseket, amelyek az első száz napot áthatották (így Harold Wilson szavait)⁸ és a következő visszapillantó beszámolót írtam.

Castle az előszó e pontjánál beszámol arról, hogy a választás napján még miként beszéltek együtt a Manchester-i nagygyűlésen Wilson-nal. Majd folytatta azzal, hogy nagy megdöbbenésükre a választási győzelem másnapján Wilson miként hívatta Crossman-nal és Cousins-sal együtt a miniszterelnöki híres Dowling Street 10-be, ahol mindenkivel szinte percek alatt közölte, hogy milyen tárcát szánt nekik (mindez vasárnap történt), és hogy hétfőn már munkába is állhatnak, mozgósítva már nekik az új miniszteri titkársaikat is. Mindezt Wilson óriási rohamban egymaga terjesztette elő a kormányba és a kabinetbe hívottaknak azzal a megjegyzéssel, hogy gyorsan meg kell oldaniuk azt a rengeteg feladatot, amit az előző tory kormány rájuk hagyott.

(Részletek Barbara Castle naplójából:)

George Brown az 1964. január 28-i, csütörtöki kormányülésen hangsúlyozta, hogy egy LP kormány nem teheti meg választóival szemben, hogy bizonyos szociális reformokat (nem a lefaragás jegyében) ne tegyen meg, így az oktatás, lakásépítés és egészségügy terén. A katonai kiadások vonatkozásában pedig ugyancsak leszögezte, hogy realiztikusnak kell lenni, és ő maga Nagy-Britannia felelősségvállalása terén nem menne messzebb Sueznél.

A hosszabb vitát Wilson foglalta össze azzal, hogy sok, egyenlő súlyú érv hangzott el, ám ő a legfontosabbnak azokat ítéli, amelyek a gazdaság megerősítésére vonatkoztak. Ezek után az egyes miniszterek saját területekről szóltak hozzá az elhangzottakhoz. Richard Crossman hosszabban taglalta, hogy mennyire szükséges a lakásépítés folytatása, én⁹ pedig szenvedélyes beszédben érveltem amellett, hogy a tengerentúli területek fejlesztésére fordítandó összegek nem mehetnek egyszerűen csak a költségvetés kiadási terhei rovására.¹⁰ Meg kell mondjam, kedvezőbb fogadtatásra találtam a beszédemmel, mint gondoltam, így többek között Anthony Greenwood és Michael Stewart részéről. Harold Wilson ismét leszögezte, hogy e kérdésekben nem lehetnek szent tehének. Mi olyan örökséget kaptunk az előző kormánytól, amely megszabja mozgásterünket a következő öt évre. De nem kell hogy elfogadjuk az előző kormány prioritásait. A számításokra vissza kell térni júliusban, és

⁸ Itt természetesen Barbara Castle saját magát idézi.

⁹ Castle e tárcának volt a minisztere.

¹⁰ Castle-nak, mint a Wilson kormány, sőt kabinet tagjának naplója és előszava, amely mindenképp dokumentum értékű, napjainkban amiatt is feltehetően különösen értékes és elgondolkodtató, hogy milyen nyíltan és éles megkülönböztetéssel ír az LP bal- és jobboldali csoportosulásáról. (Szerk. megjegyzés)

akkor tudjuk megjelölni valamennyien, hogy milyen úton kell haladni. Valamennyien egyetértettünk abban, hogy a vita nagyon hasznos volt. A vita végén James Callaghan szólalt fel pénzügyminiszterként, és ismét arra szólított fel valamennyiünket, hogy kemény magatartást tanúsítsunk pénzügyi kérdésekben.... Ekkor már többen fáradtak és türelmetlenek voltunk, és én ki is fakadtam, hogy sok dolgot akarunk elintézni egyszerre és azonnal. Mi az egész ország pénzügyeit rendbe kívánjuk hozni, miközben az országunk gazdasági és szociális politikáját is újra kívánjuk rendezni.

Kollontáj, Alexandra Mihajlovna (1872 – 1952) I.

Gyermekkor

Az orosz forradalmárnő, a későbbi népbiztos – az első női népbiztos – 1872. március 19-én született Pétervárott egy orosz cári katonatiszti család gyermekeként. Apja Mihail Alekszejevics Domontovics régi ukrán nemesi földbirtokos család sarja, katonatiszti iskolát végzett, csapatosztályos lett, majd a pétervári gárdaezred tisztjeként elvette egy finn paraszti származárú fakereskedő lányt, aki három gyermekével elvált első férjétől, hogy Mihail Domontovicsot választhassa élettársául.

Alexandra így anyja első házasságából származó nővérei társaságában nőtt fel, a család kedvenceként. Mozgékony, érdeklődő kislány volt, sokat forgolódott a szolgáló személyzet körében, s éppen ezek az első gyerekkori tapasztalatok ébresztették rá a szociális igazságtalanságokra. Később ő maga így emlékezett vissza ezekre az évekre: „Szerettem gyermekkoromban, hogy nekem jó, de az a tudat, hogy nekem jó s mások ugyanebben pillanatban szenvednek (az árvák, az otthontalanok, a padlókeféltők, akik átizzadt ingüket sem tudják szárazra váltani és úgy mennek a hidegbe....) ez kellemetlen volt... A szobákban az egyikből a másikba járkáltam. Mit kellene tenni, hogy mindenkinek jó legyen.”

Ezek a sorok bevilágítanak az 5-6 éves gyermek lelkületébe, aki ekkoriban döbrent rá a körülötte élő világ ellentmondásaira, aki ekkor veszítette el egyik padlókeféltő barátját, aki a leírt módon átizzadva távozott a Domontovicsek házából, megfázott, és az így szerzett betegségbe rövidesen belehalt.

Alexandra ismerkedett a világgal és látóköre váratlanul kiszélesedett. 1878-79-ben megkezdődött az orosz-török háború, s apját is a frontra szólították. A háború végén tábornok, vezérőrnagy lett, Tirnovó első katonai parancsnoka, majd Szófiában a katonai-politikai törzs tanácsadója, amíg rövid szolgálata után vissza nem hívták, mert e jelentések szerint liberális gondolkodásmódjának engedve támogatást nyújtott a bolgár liberálisoknak, bár

tudta, hogy a konzervatív körök voltak a cári politika tényleges támogatói. A tábornoknak távoznia kellett. Rövid szófiái tartózkodása idején a kisleány azonban másfajta, új élményekre tett szert. A légkörből még átérezte a szabadságszeretetet és a bolgár partizánharc legendáját, ami újra csak romantikus és ezzel szorosan ölelkező harcos érzelmeket keltett benne. Későbbi visszaemlékezéseiben ezekről a hetekről így írt: „Szófiában kezdtem szemlélődni és gondolkodni. Ott kezdett kialakulni a jellemem.”

Pétervárra való visszaérkezés után elérkezett az iskoláztatás ideje. A család úgy döntött, hogy Alexandrát hajlamaira való tekintettel nem küldik iskolába, hogy elkerüljék az ottani forradalmi ráhatás lehetőségét és nevelőket fogadtak. Így került e házba a jól képzett és demokratikus szellemű Marija Ivanovna Sztrahova, aki nemcsak a tudományokba vezette be, hanem barátja is lett, és a demokratikus hajlamait még inkább elmélyítette. Mikor 1881. áprilisában Pétervárott II. Sándor cár narodnyik merénylőit (Szozja Perovszkáját, Zseljajabovot és másokat) kivégezték – akkor a családra valóságos gyász borult, a nevelőnő pedig még a kivégzés színhelyére is elment.

A nyarakat Alexandra és a család a finn nagyszülőknél töltötte, ahol a hatalmas könyvtárszobába vette be magát s lehetőleg mindent elolvasott – csak lehetőleg, mert anyja időnként a könyveket elkobozta tőle. Lelkesedett Victor Hugo és G. Sand romantikus hőseiért, közel álltak hozzá Ibsen, Turgenyev hősei, ismerte Herzen¹¹ Piszarjev, Dobroljubov, Csernisevszkij munkáit, ő maga is írt verseket, nyelveket tanult, rajzolt, festett, képezte magát, és a képzőművészetekben is bizonyos adottságokkal rendelkezett.

A sokoldalú képzés után 16 éves korában érettségi bizonyítványt és egyúttal tanítónői jogosítványt szerzett.

Az ifjúság – az első lépések az életben

A 17 éves fiatal és szép, tehetséges tanítónő „természetesen” nem foglalhatta el „állását” valamilyen iskolában. Egyelőre apjával együtt Tifliszbe (Tbiliszi) utazott Domontovics távoli rokonához Praszkovja I. Kollontájhoz, egy 1863-as lengyel felkelő özvegyéhez, aki maga is tanítónő volt, s aki felvilágosult szellemben nevelte gyermekeit. Tifliszben találkozott a pétervári első ismeretség után újra leendő férjével, Vlagyimirral.

Alexandra az első találkozásokról így írt később: „1891-ben történt ... a gondtalan, engem körülvevő fiatalok közül nemcsak azzal tűni ki, hogy mestere volt a csínytevéseknek, tréfáknak és játékoknak, nemcsak azzal, hogy nagyszerűen táncolta a mazurkát, hanem azzal is, hogy a számomra „legfontosabbról” is tudott velem beszélni, hogy miként kell élni, mit kell tenni, hogy az orosz nép elnyerje szabadságát. Ezek a kérdések izgattak engem és kerestem életem útját. Kollontáj elmondta nekem gyermekkorát, a szegénységet és a cári rendőrség zaklatásait. Én szomjúhozva hallgattam. megszeret-

¹¹ Herzen életútját lásd Évkönyv 1987, Dobroljubovét 1986, Csernisevszkijét 1978.

tem ennek az anyának és nővéreinek nehéz életét. Én is dolgozni akartam, s nem bátról bátra járni. A vége az lett, hogy nagyon megszerettük egymást.”

Alexandra anyja hallani sem akart erről a házasságról. Kollontáj pénztelen kis tisztecske volt, ráadásul egy száműzött fia – Vlagyimirt kiutasították a tábornok házból. A szülői tilalom és a durva elbánás csak megerősítette Alexandra elhatározását. A lázadó mindjárt meg is mondta szüleinek, hogy akaratuk ellenére a száműzött fiát fogja választani.

A szülők ekkor úgy határoztak, külföldre küldik tanulmányútra, hogy az új élmények elmassák a Vlagyimir iránt táplált érzelmeket. A szülők reményei ellenére azonban Alexandra figyelmét Berlinben nem az üzletek, hanem a könyvek keltették fel, s ekkor, itt kerültek a kezébe az antikváriusoknál Marx és Engels művei, gyorsan beleolvasott, megvásárolta őket. Az első két mű: „A Kommunista Kiáltvány” és „A család, a magántulajon és az állam eredete” volt. Valósággal falta az új könyveket, ki sem mozdult szállodai szobájából, mégis egy új világ tárult fel előtte.

Mire Párizsba ért, itt már francia eredetiben Fourier és Saint-Simon könyveit kereste és olvasta el, s a francia forradalom történetét tanulmányozta. Nővéreitől elszakadva titokban egy ízben a francia szocialisták gyűlésére is elment.

Leánya külföldről való visszatértekor az anya aggodalmi csak növekedtek, amikor látta, hogy állandóan politikai irodalmat olvas, s különféle magántanfolyamokra jár. Ezek után a korábbi döntést megváltoztatva a két rossz között a kisebbet választva, amikor Vlagyimir a katona-mérnöki iskolát eredménnyel befejezte, hozzájárultak a házassághoz. A fiatalok Tifliszbe utaztak rövid időre. Egy esztendőre rá megszületett fiuk Mihail. Vlagyimir szerető apa és férj volt, de Alexandra számára szűknek bizonyult a családi kör.

E körből nem volt könnyű kitörni, de Alexandrának sikerült. A pétervári munkás esti iskolák számára készített többedmagával segédleteket, s eközben találkozott Elena Sztaszovával, aki szintén részt vett ebben a munkában. A taneszközök számára N. A. Rubakin, a neves bibliográfus és író segítségével külön múzeumot szerveztek. Mivel a múzeum kapcsolatban állt a schlüsselburgi politikai foglyokkal (a börtön orvosa elérte, hogy a bebörtönzöttek – köztük Vera Figner¹² - részt vehessenek a tansegédletek készítésében) Kollontáj is megint új ismereteket szerezhethetett. Hamarosan bekapcsolódott a Politikai Vörös Kereszt munkájába, amely a politikai foglyoknak kívánt segítséget nyújtani. Előadásokat, rendezvényeket szerveztek – amelyek bevételét e kívánt célra fordították.

1896-ban olyan események történtek, amelyek teljes fordulatot hoztak életében. Férjét egy 12 000 munkást foglalkoztató gyár parancsnokságára neveztek ki, ahol többek között a gyár fűtését és ventilációját kellett kidolgoznia, átalakítania. Alexandra maga is látogatást tett a gyárba, s a tapasztaltak indították arra, hogy végképp szakítsa eddigi életével. Egyszerűen megdöb-

¹² Vera Figner életútját lásd Évkönyv 1977.

bentette, hogy az olvasottak meg sem közelítik a valóság borzalmasságát. A 14 órás munkanap, az alacsony bérek, magas árak mellett árusító üzemi boltok – s mindehhez a feudális munkaviszonyok; a gyerekeket korbáccsal verték (és a gyerekmunka igen elterjedt volt), de a bírságolás is elijesztő volt.

E felháborító közvetlen személyes tapasztalatok mellett ugyanezen évben robbant ki a nevezetes pétervári sztrájk, amelyben több mint 30 000 textil-munkás vett részt, s amelyet már a marxista „Harci Szövetség”¹³ vezetett. Mindez valósággal riadót jelentett Alexandrának is. „A proletáriátus növekvő öntudatának ez a nyilvánvaló bizonyítéka – írta később – engem is arra kényszerített, hogy a marxisták táborába álljak. ” A sztrájk idején már ő is pénzt gyűjtött a sztrájkolók megsegítésére.

Az elkeseredés és a tettvágy elhatalmasodott benne, a találkozások, beszélgetések pedig ezt csak növelték. Világos lett számára, hogy nem tud többé megmaradni a szűk családi környezetben, s ezt meg is mondta férjének. Hosszabb gyötrődés után elkövetkezett az elválás. „Nem azért váltunk el – írt ezután –, mert kiábrándultunk egymásból, hanem azért, mert engem vonzott magához az a kör, amelytől engem Kollontáj és a házasság nem mentett meg. Nagyon szerettem a férjemet ezután is, s nagyon fájt nekem az elválás. Kollontájtól nem valaki máshoz mentem. Engem az Oroszországban elhatalmasodó forradalmi hullám, forradalmi események ragadtak magukkal.”

Mínthogy Vlagyimir Kollontáj is nagyon szerette Alexandrát, nem állta útját elhatározásának, s egy esztendővel később, már Berlinbe ezeket a sorokat írta Alexandrának: „még egyszer ismétlem, te maradsz számomra az egyedüli ember, akit határtalanul szeretek, és akiért mindent kész vagyok megtenni. ” Majd 1898-ban: „kész vagyok mindenre, úgy rendezd be további életedet, ahogyan akarod, ahogyan neked jobbnak tűnik. ”

S jóval később, élete alkonyán, 1951-ben Alexandra így emlékezett vissza Vlagyimirra: „szívemet még mindig forróság és elismerés hatja át, amikor férjemre gondolok, s fájdalmas arra a szomorúságra gondolnom, amit ennek a becsületes, büszke és gondolataiban jó embernek okoztam házasságunk szétszakításával. ”

*

A Kollontáj gyermekkorától és fiatal éveiről itt közreadott oldalak abból a Kollontáj-életrajzból valók, amelyet az Akadémiai Kiadó számára készítettem húsz évvel ezelőtt, egy szerződés alapján, amelyet a kiadó a rendszerváltás első pillanataiban felbontott. A megjelentetésre ugyan tettem kísérleteket, de ezek sajnos eddig nem jártak eredménnyel. Kollontájnak azóta megjelent egy könyv formában is kiadott naplója, amelyből az Évkönyvben már közöltünk néhány oldalnyit. Szívesen hallanék arról, hogy most jelentkezne egy kiadó,

¹³ E sztrájknak nagy irodalma van, miként a Harci Szövetség (teljes nevén Pétervári Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására) megalakulásának is. Még magyar nyelven is sok könyv és írás ajánlható az érdeklődőknek.

amely a magyarul alig ismert Kollontáj-életrajz közreadására vállalkozna – attól félek, hogy ez egyelőre pusztába kiáltott szó marad.

Jemnitz János

Landauer, Gustav (1870-1919)

Gustav Landauer Karlsruhe-ban, 1870-ben április 7-én született. Apja zsidó cipőkereskedő volt a városban, ahol üzlete is volt. Gustavot a város „nagyhercegi” gimnáziumába küldték továbbtanulni. A színház és az irodalom iránt érdeklődött és az érettségi után a heidelbergi, a berlini és a strassburgi Egyetemen tanult tovább filológiát, filozófiát és irodalomtörténetet. Nagyon családott a professzoraiban, akik a „borukat felvizezték”, így azután egyetemi tanulmányait megszakította és Berlinbe ment.

Első irodalmi munkái már nagy feltűnést keltettek: így az az írása, amely „Ein Knabenleben” (Egy fiú élete) kapott elismerést a kor jelentős német írójától és irodalomkritikusától, Theodor Fontane-tól. Landauer a naturalista írók csoportjához kapcsolódott, és csakhamar a Die neue Zeit¹⁴-ben jelentette meg írásait. Csakhamar azonban szakított az SPD-vel, a szociáldemokráciával, és a független anarchista szocialista irányzathoz kapcsolódott. Landauer lett e csoport lapjának, a Der Sozialist-nek szerkesztője és cikkírója. Néhány eszmetársával összefogva Berlinben megjelentették a Die neue freie Volksbühne-t, az Új, szabad népszínpad-ot. Landauer küldött volt a II. Internacionálé 1893. évi zürichi és 1896. évi londoni kongresszusán.¹⁵ Állandóan úton volt és bejárta Németországot gyűléseken, illetőleg előadásai révén. Ennek során azt hirdette, hogy az emberek csak saját erejükből szabadíthatják fel saját magukat. Egy sajtócikke miatt, amelyet egy ártatlanul megvádolt ember védelmében írt, és amelynek révén a bírósággal ütközött, több hónapi börtönbüntetést kapott. Ez az ügy az apjával való szakításhoz vezetett, aki addig pénzügyileg támogatta. Ugyancsak megszakadt házassága, amelyet egy varrónővel kötött még 1892-ben. Börtönbüntetése alatt ismerkedett meg a középkorú német íróval, Meister Eckhart-tal (Eckhart mesterrel), aki azután tartósan befolyásolni tudta. Landauer ekkoriban Fritz Mautner befolyásos német folyóirata, a Deutschland számára is írt cikkeket. Németre fordította társszerzőként Balzac-ot és az indiai Rabindranath Tagore-t. Előadásaiban és írásaiban Landauer a szocializmust mint kulturális mozgalmat definiálta, a történelmet pedig úgy értelmezte, mint amely soha nem ér véget. A történelmi folyamatok nem természettörvények szerint mennek végbe.

¹⁴ A Die neue Zeit-ről lásd Évkönyv 1983.

¹⁵ A II. Internacionálé 1893. évi zürichi kongresszusáról lásd Évkönyv 1993, a londoniról lásd 1996. Mindkét kongresszusról lásd a II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyveit. 1889-1912. Budapest, Kossuth Kiadó, 1989.

A szocializmus az ő értelmezése szerint a konzumokkal, vagyis a fogyasztási szövetkezetekkel kezdődik. Lelkesedett azokért a településekért, ahová a volt mezőgazdasági munkások érkeztek, akikből azután ipari munkások lettek, akik egy újfajta életmódot hoztak magukkal. Szónokként és íróként is jeles és ismert ember volt, ám írásai szép számmal magánkiadásokként jelentek meg. E tekintetben az 1908-ban alakult Sozialistischer Bund (Szocialista Szövetség) számára nem hozott lényegi változást. (E szövetségnek mindössze 300 tagja volt).

1914-ben a világháború kirobbanása után, a bajorországi SPD egyik legbefolyásosabb vezetőjével, Kurt Eisner¹⁶-el határozottan háborúellenes hangot ütöttek meg, és 1914. októberében alakították meg a Bund Neues Vaterland szervezetet. Az I. világháború idején a pacifistákkal működött együtt, többek között Ludwig Quidde-el és Helmut von Gerlach-al, ám elutasított mindenféle együttműködést kifejezetten politikai szervezetekkel és pártokkal. Landauer ekkoriban Shakespeare-t tanulmányozta, és elmélyült a francia forradalom történetében. A háború utolsó hónapjában kapott meghívást a Düsseldorf-i színházhoz, hogy ott legyen dramaturg – ám közben kirobant az 1918. novemberi német forradalom és ez egészen más irányt szabott életének.

Eisner, aki ekkor lett Bajorországban miniszterelnök, Landauert felkérte, hogy jöjjön vissza Münchenbe, mert mint jó szónok, hathat az emberek szellemiségének megváltoztatására. November 15-én Landauer már megérkezett Münchenbe, és Erich Mühsammal¹⁷ együtt az 50 fős munkástanács (Arbeiterrat) tagjává választották.

Eisner meggyilkolása után a megalakuló Bajor Tanácsköztársaság¹⁸ napjában Landauer vette át a kultúrára és a nép felvilágosításra alakított bizottság vezetését. Fellépett az egyház és az állam teljes szétválasztása érdekében, valamint azért, hogy egységes oktatást vezessenek be a 7-től 13 éves gyermekek számára, amit azután kétéves gyakorlati foglalkoztatásnak kellene követnie. Úgy ítélte, hogy a régi egységes Németországot teljesen szét kell verni, és több kisebb államot kellene helyébe létrehozni. A helyi választások helyett is inkább a szövetkezetek illetőleg a munkahelyek szerinti választásokat szorgalmazta. Ennek ellenére 1919 januárban jelöltette magát a bajor tartományi választásokra Krumbach-ban. E választáson 92 szavazatot kapott.

Az események továbbhaladása nyomán ekkoriban már mélyen csalódott a forradalom további sorsa, a berlini politikusok miatt,¹⁹ és megjövendölte,

¹⁶ Eisner életútját lásd Évkönyv 1992.

¹⁷ Mühsam életútjának ismertetésére az Évkönyvben visszatérünk. Mühsamot egykor jól ismerték, az anarchista mártír költő művei sok antológiában megjelentek, az NDK-ban nagy kultusza volt a következő évi mára valószínűleg már inkább az elfelejtettek közé tartozik. (Szerk. megjegyzés)

¹⁸ A Bajor Tanácsköztársaságról lásd Tokody Gyula írását: Évkönyv 1979. , valamint a Die Zeit megemlékezését: Évkönyv 2010.

¹⁹ Itt nyilván a januári Spartakus felkelés, R. Luxemburg és K. Liebknecht meggyilkolása, de sok más esemény is így hathatott Landauerre.

hogy Németországban egy még visszataszítóbb Napóleon jelentkezhethet, ám ennek bekövetkezése előtt úgy vélte, hogy még az ipari összeomlás és a munkanélküliség felszökése következik majd be. (A felvilágosult szervezett munkásság zöme azonban nem hitt ezekben a jóslatokban). Amikor megalakult a rövid életű kommunista Bajor Tanácsköztársaság (1919. április 14²⁰-én), Landauer felajánlotta, hogy kész feladatot vállalni, de ezt a felajánlását elutasították. Landauer Münchenben maradt a Tanácsköztársaság megdöntése után is, majd a véres ellenforradalmi napokban, a szabadtiszti csapatok elszabadulásakor 1919. május 2-án megölték.

Landauernek halála után is nagy hatása volt a Weimari Köztársaság napjaiban az ökológikus gondolkodású szocialistákra, valamint a kibucmozgalomra, és a különféle települési, szövetségi szervezetekre. Az 1920-as években több írását, illetőleg gyűjteményes kiadványát jelentették meg – sok írása napjainkban is meglepően modernnek tűnik, főként ami a jövőlátását illeti. Etekintetben Landauer nagyon eltér azoktól, akik mindenáron modernnek kívánnak hatni. Landauert külföldön is felfedezték, így 1931-ben Argentínában is megjelent egy kiadása, 1940-ben nem sokkal a német megszállás előtt pedig Hollandiában, Amszterdamban, az 1960-as években pedig a német diákmozgalmak fedezték fel újra. A „Szocializmusra való felhívása” (Aufruf zum Sozialismus) pedig halála után is sok újrakiadást ért meg. Kultúrkritikai írásai pedig külön területet alkotnak. Halálának 125. évfordulójára a Düsseldorf-i Színház-múzeumban kiállítást nyitottak meg életművéről.

Irodalom:

Landauer írásai:

Aufruf zum Sozialismus, Berlin 1911, 1919.

Skepsis und Mystik, Berlin 1923.

Beginnen. Auoätze über Sozialismus. Köln 1924.

Gustav Landauer: Sein Lebensgang in Briefen. Összeállította Ina Britschgi-Schimmer, Frankfurt a. M. 1929.

Zeit und Geist: kulturkritische Schriften 1890-1919. München 1997.

Irodalom Landaueréről:

Charles B. Bauer: Call to Revolution. The mystical anarchism of Gustav Landauer. Detroit 1971.

Eugene Lunn: Prophet of community: the romantic socialism of Gustav Landauer, Berkeley 1973.

Willy Buschak

²⁰ Ezekről a napokról, valamint az ellenforradalom elszabadulásáról lásd pontosan és részletesen a Die Zeit említett cikkét: Évkönyv 2010.

Martov, Julij Oszipovics (1873-1923.) I.

Martov, Julij Oszipovics álnéven volt ismertebb J. O. Cederbaum, aki 1873. november 12-én született Konstantinápolyban, és 1923. április 4-én halt meg. A zsidó polgári-értelmiségi családhoz tartozó Martov gyermekkorát szülővárosában és Ogyesszában töltötte, majd Pétervárott járt gimnáziumba a nyolcvanas évek cárista Oroszországnak antiszemita atmoszférájában. 1891-ben iratkozott be a természettudományok egyetemi fakultására, ahol gyors ütemben marxista evolúción esett át, többnyire a „Munka Felszabadítása” nevű csoport publikációinak hatása alatt. A csoport Svájcban G. Plehanov²¹ körül gyülekezett. Martovot először 1892. februárban tartóztatják le az egyetemi forradalmárokhoz való csatlakozás vádjával. Kizárják az egyetemről, nem különben két évre a cári birodalom két nagyvárosából. Vilnyuszba költözik. 1895. május elsejei beszédét a Bund (a cári birodalom nyugati területein létrejött zsidó munkás egyesülés) ideológiai alapvetésének tekintik, mivel a gazdasági jellegű tömegagitációt a zsidó proletáriátus specifikus követelés-eivel köti össze.

1895-ben azután visszatér Pétervárra és Leninnel együtt alapítója a „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására” nevű szervezetnek. 1896-ban letartóztatják, egy évig vizsgálati fogságban van, majd három évet a szibériai Turuhanszkban tölt száműzetésben. Büntetését letöltve Leninnel előkészíti az Iszkra megalapítását. E politikai újság lesz egyik eszköze egész Oroszországban a szociáldemokrata párt építésének. Elhagyja Oroszországot és 1901. márciusától Münchenben az Iszkra egyik szerkesztője. Az oroszországi szociáldemokrata párt (OSZDP) II. kongresszusán került összetűzésbe Leninnel a párthoz tartozás kritériumainak vitája kapcsán, ami közvetlen kiváltó oka a bolsevikok és a mensevikek különválásának. A vita a következő években elmélyül az oroszországi demokratikus és szocialista forradalom távlatának, az összetett forradalmi folyamatban a munkásosztály szerepének és a nyugat-európai szocialista mozgalommal való kapcsolatának kérdéseiben. Martov kezdettől fogva a mensevikek fő politikai vezetője, bár pártbeli hegemoniája nem vitathatatlan. Az első világháború alatt a Zimmerwaldi mozgalom élcsoporthoz tartozott, szigorú internacionalista álláspontokat képvisel, elítéli a szociális béke tézisét, noha meg van győződve, hogy a háború által felszínre hozott munkásmozgalmi krízist nem oldja meg a szervezeti különválás. 1917. októberig saját pártjának kisebbségében találjuk; bírálja a párt koalícióját a polgári erővel, és bírálja a háború folytatását. 1917. végén visszakerül a többségbe, és álláspontjaival az új hatalommal szembeni ellenzék vonalát támogatja. Elítéli a terror módszereit, a külföldi hatalmak intervencióját; ugyanakkor támogatja a cári tábornokok fegyveres reakciójával szemben a forradalom védelmét; szándékában állt a független munkásmozgalom újjászervezése. 1920-ban súlyos betegen elhagyta Oroszországot és

²¹ Lásd Évkönyv 1981.

életének utolsó éveit Berlinben a mensevik emigráció politikai központjának szentelte. Részt vett a Külföldi Delegáció munkájában, a Szocialisztycseszkij Vesztnyik²² c. lap szerkesztésében, egy tényleges szocialista internacionálé eszmei és politikai alapjainak lerakásában – ennek központi előmozdítóját látta a Bécsi Unióban (a két és feles Internacionáléban).

Andrea Panaccione

Rikov, Alekszej Ivanovics (1881-1938) I.

Rikov 1881. február 13-án Szaratovban született. Apja kezdetben földmunkás volt, később kereskedő lett Szaratovban, kolerában halt meg. Hat gyermeket hagyott hátra két házasságból, amikor Rikov még nem volt egészen nyolc éves. Saját kereset után kellett néznie, mert mostohaanyja csak saját gyermekeiről volt hajlandó gondoskodni. Rikovnak nagyon nyomorúságos gyermekora volt. Idősebb nővére támogatta és adott neki órákat, amíg középiskolába került. Tizenhárom éves korában már felsőbb osztályokba kerülhetett, és magánórákat adott. Kedvenc tantárgyai a matematika és a fizika, valamint a természettudományos ismeretek voltak. Mielőtt középiskoláit befejezte volna, ismerkedett meg az illegális forradalmi irodalommal. „Rossz magatartása” miatt nem vették fel a moszkvai egyetemre, és így Kazanyban kezdte meg jogi tanulmányait.

Ekkor ismerkedett meg a munkásmozgalommal, lévén, hogy Szaratovban több illegális „tanulókör” is működött. Ebben az időben olvasta Csernisevskij²³, Piszarjev munkáit, és ebben az időben kezdte tanulmányozni Marx írásait is. Egyszerre ismerkedett meg az orosz munkásmozgalom ill. a nyugat-európai munkásmozgalom történetének irodalmával. Ekkor már maga is bekapcsolódott egy szaratovi illegális újság írásába. A „tanulókörben”, amelyben részt vett, számos olyan irányító is volt, akik a Narodnaja Voljának, ill. az esszer pártnak voltak jeles aktivistái, és így maga Rikov is alaposabban tanulmányozta a parasztság életkörülményeit. Az illegális forradalmi mozgalomban való részvétele meg is pecsételte a sorsát. Tizenkilenc éves korában a kazanyi egyetemen belépett az OSZDMP-be, ő maga is egy tanulókör vezetője lett, és ugyanekkor az egyetemisták szervezetében is részt vett. Ez a tevékenysége rövid ideig tartott, mert mind a munkás, mind a diák-szervezeteket 1901-ben szétverték. Ekkor Rikov is nyolc hónapos börtönbüntetést kapott, majd Kazanyból kiutasítva rendőri felügyelet alatt Szaratovban jelölték ki tartózkodási helyét.

Szaratov 1902-ben ismét az orosz illegális forradalmi mozgalom egyik

²² E folyóirat egyes számaiból az Évkönyv hosszabb dokumentumrészleteket közölt (....)

²³ Csernisevskij életútját lásd Évkönyv 1978.

központja lett. Rikov ekkor a különféle szervezetek és pártok egyesítésére törekedett. Az eszerek azonban visszautasították az összefogást, mert Rikov ekkor már következetes támogatója volt az Iszkrának. 1902. május 1-én egyik szervezője lett a tüntetésnek, amikor is neki is el kellett szenvednie mind a csendőrök, mind egy kozák különítmény megtorlásait. Rikovot is megverték, de sikerült megmenekülnie a letartóztatástól. Ezt követően Arhangelszkbe száműzték. Ezután illegálisba vonult, sokszor változtatta tartózkodási helyét 1917-ig

Mint ő maga később leírta, az 1917 előtti hosszú időszakban háromszor ment nyugatra, sokszor lóháton vagy gyalog, és három évet töltött el „szabadságban”. Sehol sem maradt tovább mint két hónapot. Az OSZDMP kijevi vezetőitől kapott olyan utasítást, hogy távozzon külföldre, és így érkezett meg Genfbe. Itt lépett kapcsolatba Leninnel és az Iszakra más vezetőivel. Két hónappal később hamis papírokkal érkezett vissza Oroszországba. Ekkor az észak-orosz régióban Jaroszlav és Kosztroma illegális pártszervezetének lett a vezetője. 1904-ben nagy sztrájkot szervezett, és minthogy elismert, kítűnő szervezőnek bizonyult, Moszkvába küldték, ahol korábban a pártot súlyos veszteségek érték. Rikov vezetése alatt a moszkvai szervezet az egyik legfontosabb lett az országban. A pártszervezet mély gyökereket eresztett a munkás-külvárosokban és sok tanulókört is tudott irányítani. Sok marxista értelmiségivel teremtett kapcsolatokat, és egy marxista folyóiratot is meg tudtak jelentetni.

Az 1905. január 9-i sortűz után, az 1905. évi orosz forradalom kezdetén Moszkvában építették fel az első barikádokat. A bolsevik párt londoni III. kongresszusán Rikovot megválasztották a moszkvai szervezet vezetőjének és egyúttal a Központi Bizottság tagjának. Egyszerre választották meg az OSZDMP és a bolsevik párt KB tagjának. A londoni kongresszuson Rikov maga is részt vett. A londoni kongresszus után visszatért Oroszországba. A petersburgi pártvezetés irányítását vette át, de már májusban az egész ottani vezetőséggel együtt őt is letartóztatták. Kilenc évi száműzésre ítélték, ám az 1905. novemberi általános amnesztia őt is érintette. Ekkor a petersburgi városi szovjet tagja lett. A szovjet bukása után 1905. végén Rikovnak Moszkvába kellett mennie. Ezután ismét álnév alatt élt Moszkvában, és egyik előkészítője lett a stockholmi IV. „egyesítő” kongresszusnak. Ekkoriban találkozott ismét Leninnel, aki rövid időre Moszkvába érkezett.

1906 nyarán Rikov Ogyesszába utazott, hogy a mensevikekkel szembe fordulva a bolsevik szervezetet erősítse meg. Innen menekülnie kellett, Moszkvába tért vissza, de rövid idő múltán újra letartóztatták, és három évi száműzésre ítélték Arhangelszk körzetébe. Sikerült megszöknie és újra a moszkvai szervezet élére állt.

1907. május elsején ő is ott volt a megmozdulásokon, valaki feladta, újra letartóztatták, majd tizenhét hónapi börtönbüntetésre ítélték a hírhedt Tagankába. Még kiszabadulása előtt újabb két évi száműzésre ítélték, ezút-

tal Szamarába. Ez már 1908-ban történt. Ekkoriban ismeretesen kiéleződött a küzdelem a bolsevikok és a mensevikok között, és Lenin ekkoriban a távolból kérte fel Rikovot, hogy próbálja meg összefogni és egyesíteni valamennyi áramlatot a „likvidátorok” ellen.

Amikor 1909 nyarán visszatért Oroszországba, az Ohrana azonnal felfigyelt rá és szemmel tartotta. Szeptemberben Moszkvában már le is tartóztatták. Három hónapi börtönre ítélték hamis papírok használata miatt, majd ennek letöltése után három évi száműzésre ismét Arhangelszk körzetébe küldték. Innen újra megszökött, külföldre emigrált és Lenin személyes meghívására érkezett Párizsba, ahol a KB többi tagjával is találkozhatott. Augusztusban visszatért Oroszországba, hogy megszervezze a párt új konferenciáját, de a moszkvai vasútállomáson már letartóztatták, és kilenc hónapi börtönbüntetésre ítélték Arhangelszk körzetébe. Itt sokat olvasott és cikkeket írt egy helyi újság számára. Itt érte meg az orosz munkásmozgalom új fellendülését 1912-ben.

1913-ban tért vissza Petersburgba. Itt új légkörbe ütközött, a régi bolsevikok eltűntek vagy megváltoztak. A munkások körében erős volt a spontaneitás és elidegenedtek a forradalmi értelmiségiektől. Hamarosan újra visszatért Moszkvába, és visszavette az ottani szervezet irányítását. Még júliusban megint letartóztatták és négy évi száműzésre ítélték Szibériába. A szigorú felügyelet ellenére 1915. szeptemberében újra sikerült megszöknie az Obon és az Irtisen keresztül. Hosszabb út után megérkezett Szamarába. Ám már októberben újra letartóztatták, ismét szibériai száműzés következett, de ezúttal csak az 1917. februári-márciusi forradalom után szabadult.

Rikov az 1914-es háború kezdetétől következetes internacionalista álláspontra helyezkedett, egy pillanatra sem engedett a hazafias márnak, és nem fogadta el a „honvédelem” tézisé.

Rikov a zimmerwaldi²⁴ irányvonalat fogadta el, és már ismert nagy energiájával ezt az álláspontot még a száműzésben sikerült sok sorstársával is elfogadtatnia. Még a száműzésben sikerült kapcsolatot teremtenie mind a hazai pártvezetőkkel, sőt az emigránsokkal, így Leninnel is, aki tájékoztatta a bolsevikok álláspontjáról. A februári forradalom után a tomszki pártvezetés adott fel Rikov javaslatára egy táviratot Petersburgba, hogy hétszáz száműzöttet, így őt is, segítsék hozzá a hazatéréshez. Rikov az utolsó csoporttal hagyta el Szibériát, és Moszkvába tért vissza.

Moszkvában azonnal beválasztották a szovjetbe és hamarosan a szovjet elnökségébe is. Rikov befolyására Moszkvában már három hónappal az októberi forradalom előtt „államosítottak” néhány nagyipari vállalatot és ezeket munkás ellenőrzés alá helyezték. A moszkvai szovjetben egyébként a mensevikok és az eszerek voltak többségben, Rikov pedig mindvégig a bolsevik

²⁴ A zimmerwaldi konferenciának és mozgalomnak hatalmas irodalma van – még magyarul is. Az Évkönyvben lásd az 1980. ,ill. az 1981-es köteteket, valamint több magyar szerző monográfiáját.

irányvonalat követte. Rikov szervezte meg Moszkvában a villamosvezetők sztrájkját és egy nagy általános sztrájkot, a Kerenszkij által összehívott konferenciával szemben.

1917. októberében Rikov egyik szervezője volt a moszkvai fegyveres felkelésnek, majd hamarosan a moszkvai régió belügyi népbiztosa lett. Az ellátási bajokat látva, Rikopot bízták meg Moszkva ellátásának biztosításával. 1918-ban össz-orosz gazdasági csúcs népbiztosnak nevezték ki. Ő irányította az ipari államosításokat, ill. állami monopóliumot vezetett be a közellátásra. A polgárháború idején ő volt a felelős a Vörös Hadsereg ellátásáért.

1919-ben, amikor az élelmezési nehézségek növekedtek, Rikopot rendkívüli teljhatalommal ruházták fel és állították a munkások és a hadsereg ellátására alapított szervezet élére. A fegyvergyártó üzemekben rendkívüli állapotot vezetett be, és így sikerült a hadsereget valóban ellátnia.

1921-ben, amikor Lenin betegsége elhatalmasodott, őt nevezték ki Lenin helyettesének a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács élére, ám ezt a posztot hamarosan feladta. 1923-ban a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács elnöke lett és ugyanakkor feladta népbiztos helyettesi posztját. E munkája során vezette be az egységes mezőgazdasági adót, az iparban a béremelést, és a külkereskedelemben az állami monopóliumot. Egy csoport élén ő dolgozta ki a terveket a mezőgazdasági árak csökkentésére. Ezek az intézkedések vezettek oda, hogy 1924-1925-től bekövetkezett a gazdaság általános fellendülése. 1924-ben, Lenin halála után Rikopot nevezték ki a Népbiztosok Tanácsa elnökévé. Amellett, hogy ezt az elnöki funkciót gyakorolta, 1926-tól ő irányította a munkaügyi és a honvédelmi tárca munkáját is. A párt KB ülésein ill. a pártkonferenciákon rendszeresen tartott beszámolókat bel- és külpolitikai kérdésekről. Ezeket a beszédeket meg is jelentették és nagy jelentőségük is volt. Így a párt XIV. konferenciáján és a szovjetek III. kongresszusán tartott beszámolót a NEP ill. a szövetkezetek kérdéséről, amit nyomtatásban is közöltek. (Rikov a megjelentésekhez új rövid előszavakat is írt.) A párt XV. konferenciáján ugyanígy referátumot tartott az ország gazdasági helyzetéről és „A Párt problémáiról”. E referátumok világosan felvázolták a párt és a kormány iparosítási politikáját. Ebben az időben Rikov beszédeiből és írásaiból össz-kiadást indítottak. Az első kötet, amely az 1918-tól 1921-ig terjedő korszakot ölelte fel, meg is jelent.

Rikov ebben az időben már a párt KB-jának ill. PB-jének egyik legrégebbi tagja lett. Brosúráiban beható elemzést írt az akkor támadt új ellenzék gazdasági programjáról. Rikovról ebben az időben két életrajz is megjelent, az egyiket Lomov, a másikat több szerző, köztük A. M. Pankratova írt.

Lenin halála után tehát Rikov lett a Népbiztosok Tanácsának elnöke, amely posztot a gyakorlatban már Lenin betegsége idején betöltötte, részben Lenin javaslatára. Ezt követően azonban Rikov a párt jobbszárnyának csoportosulásának élén tűnt fel. Ebben szerepet játszhatott az is, hogy szülei parasztok voltak és hogy még a bolsevik párt első éveitől lett a párt tagja.

A történeti múlthoz visszatérve: Rikov az 1905. évi londoni kongresszuson szembekerült Leninnel, és 1910-ben is a békéltetőkhöz tartozott. Érthetően nagyon fontosnak ítélte a szocialista forradalom hatását és az agrár forradalom bekövetkeztét, ám az 1917. novemberi forradalom után egyike volt azoknak, akik a mensevikekkel és az eszerekkel való közös koalíció megteremtését szorgalmazták. Így noha ellentétbe került Leninnel, mégis már az első kormányban belügyi népbiztos lett. A szakszervezeti vitában 1920-21-ben élesen szembekerült Trockijjal, ezért egy időre le is kellett mondania a gazdasági tanács elnökségéről, amelyet azután csak 1923 után vehetett át újra. Lenin csak félig volt megelégedve Rikov munkájával, de elismerte adminisztrátori rátermettségét, s ezért elnöksége Lenin mellett mindvégig biztosítva volt. Rikov számára a párt egységének megőrzése elsődlegesen fontos volt, ezért lépett fel élesen a baloldali, majd pedig az un. „egyesült ellenzékkel” szemben. A későbbiekben támogatta a gyorsított iparosítást, majd a Buharin és Tomszkij²⁵ vezette jobboldal élén tűnt fel.

Az „ellenforradalmár” mérnökök elleni koholt per volt az első, amikor Sztálin 1927-ben érintőlegesen fellépett már Rikov ellen, aki akkor még a kormány feje volt. Ezután már Buharin és Tomszki mellett a jobboldali ellenzék tagjaként emlegették, mint akik a kulákokat védelmezik. Ugyanakkor később váltották le a kormány éléről, mint társait. A Párt XVI. kongresszusán 1930-ban Rikov még felszólalt s kijelentette, hogy sohasem volt ellenzéki. Csak 1930 végén kellett lemondania PB tagságáról és a Népbiztosok Tanácsa elnökségéről.

Károlyi Mihály második moszkvai útja során sok élvonalbeli szovjet vezetővel találkozott, többek között Litvinovval²⁶ is, ám feleségének küldött levelében már feljegyezte, hogy Rikov volt az egyedüli, aki számára úgy tűnt, hogy vele őszintén beszélt.²⁷

Az első hírhedt moszkvai per még nem érintette, ám 1937-ben már Buharinnal együtt letartóztatták. 1938. márciusában a harmadik nagy per alkalmával őt is elítélték és kivégezték.

1956-ban a Pravda közölt egy Lenin levelet, amelyet Rikovnak írt, és ez végeredményben Rikov közvetett rehabilitációját jelentette.²⁸

Jemnitz János

²⁵ Buharin életútját lásd Évkönyv 1988, Tomszkiét lásd 200...

²⁶ Litvinov életútját lásd Évkönyv 1975/76.

²⁷ Károlyi Mihály válogatott levelezése. Budapest, Gondolat Kiadó (1962.)

²⁸ Rikov életrajzának megírásakor a régi Granat Enciklopédiában megjelent önéletrajzára, illetőleg ennek új francia kiadására támaszkodtam. Az önéletrajzot Claudie Weill saját kutatásai alapján egészítette ki Rikov későbbi éveiről. A francia kiadás szerzői és címe: Georges Haupt - Jean-Jacques Marie: Les bolchévics párt eux-m mes, Françis Maspero, Paris, 1969.

Russell, Bertrand (1872-1970) II.

Russell: Önéletrajz 1872-1914. Európa Könyvkiadó, 1970.
(Részletek)

Kora ifjúkor

„Mire tizennégy éves lettem, nagyanyám intellektuális korlátozottságát már kellemetlennek éreztem, puritán moralitását pedig túlzottnak tartottam.... Bátorságát, közösségi érzetét, a konvenciók iránti megvetését, a többség véleményével szembeni közömbösségét mindig tiszteletre méltónak és követendő példának tartottam. Megajándékozott egy Bibliával, amelynek előzéklapjára felírta kedvenc idézeteit, köztük ezt is: „Ne indulj a sokaság után gonoszra!” Az a hangsúly, amit erre a textusra fektetett, készített fel arra, hogy későbbi éveimben félelem nélkül csatlakozzam kicsiny kisebbségi csoportokhoz.” (21. oldal)

„Henry George manapság már szinte teljesen elfeledett próféta, de 1890-ben, amikor megismerkedtem Cromptonnal, az a tétele, hogy minden földbér az államkincstárt és nem a magán-földbirtokost illeti, a gazdasági status guóval elégedetlen körökben még erős versenytársa volt a szocialista eszméknek...

1909-ben azt hitte, hogy Lloyd George, akinek híres költségvetése megszerkesztésénél segédkezett, a valóságba ülteti majd át Henry George elveit.” (85. oldal)

„Vérmérsékletéből és nézeteiből természetesen következett, hogy gyűlölte Sidney Webbéket. Amikor azok felkarolták a szegénység leküzdését célzó reformokat, Crompton azt hajtogatta, hogy miután mindenki más elvetette a szabályozásra vonatkozó kísérleteiket, hát végül is arra kényszerültek, hogy a most védtelen szegényeket szervezzék meg....” (90. oldal)

Mc Taggart „az első világháború idején arra kért, hogy ne jöjjenek el többé hozzám, mert nem bírja hallgatni nézeteimet. Sőt, ezek után még főszerepet is játszott abban, hogy eltávolítottak egyetemi előadói állásomból....” (92. oldal)

„Cambridge-ben megismerkedtem a három Trevelyan testvérrel, akik közül Charlest, a legidősebbet tartottuk mindannyian a legkevésbé tehetségesnek. (95. oldal)

1895. őszén, miután ösztöndíjas kutatónak neveztek ki, visszatértük Berlinbe, német szociáldemokrácia tanulmányozására. E látogatásunk alkalmával jóformán csak szocialistákkal érintkeztünk. Megismerkedtünk Bebellel és az idősebb Liebknechtel. A fiatalabb Liebknecht, akit közvetlenül az első világháború után meggyilkoltak, akkor még kisfiú volt. Bizonyára találkozunk vele, amikor az apjánál vacsoráztunk, bár nem tudok visszaemlékezni

rá. Annak idején a szociáldemokraták izzó forradalmárok voltak, én pedig fiatal fejjel nem tudtam megítélni, hogy fognak viselkedni, ha egyszer hatalomra jutnak.²⁹ 1896 elején a londoni Közgazdasági Egyetemen, amely akkor még Adelphiben, a John Streeten volt, egy előadás-sorozatot tartottam róluk. (212. oldal)

A német szocializmusról megjelent előadásaim nyomtatásban is megjelentek 1896-ban. (218. oldal)

A bur háború kezdeti szakaszában imperialista nahgu leveleket írtam (226. oldal)

1899 őszén kitört a bur háború. Akkoriban liberális imperialista nézeteket vallottam, s kezdetben korántsem álltam a burok pártján. Az angolok vereségei nagy aggodalommal töltötték el, és állandóan a háborús hírek jártak a fejemben ... Amikor aztán a burok sorozatos vereséget szenvedtek, érdeklődésem ellankadt, és 1901 elejére már burpárti lettem. (229. oldal)

Igyekeztem felszítani önnön érdeklődésemet a politika iránt; az angol birodalom annyira irreális, az anyaország gyarmataival csibéihez kotkodácsoló öreg kotlóstyúk képzetét ébreszti bennem, és az egész ügyet nevetségesnek tartom. 288. old. (1902. november 25.)

Kedves Lucym, 1904. február 28.

.... Tegnap este London egyik távoli vidékén a Gépészek Egyesült Szövetsége helyi tagozatában előadást tartottam. Egy kocsmában jönnek össze, de a gyűlések idejére az alkohol-fogyasztást megtiltják. Kitűnő, igen tisztességes embereknek látszottak; az igazat megvallva, nem is sejtettem volna róluk, hogy munkások. Torytól kezdve szocialistáig a politikai nézetek minden árnyalatát meg lehetett találni közöttük. Az elnök, amikor befejeztem a beszédet, arra kérte őket, hogy ne kövessék megszokott gyakorlatukat, és ne bókoljanak az előadónak; de még így se részesítettek sok bírálatban. Hazafelé ment a titkár erre azt a magyarázatot adta nekem, hogy az érveim „beléjük fojtották a szót”. Az egész társaság igen jó benyomást tett rám, és amikor eljöttem, még nagyobb megbecsülést éreztem a szakmunkások iránt, akik általában nagyszerű embereknek látszanak. (295-296. oldal)

Utolsó alkalommal azon a napon, amikor Ausztria hadat üzent Szerbiának. ... Mire megérkezett, semmi másra nem tudtam gondolni, csak a háborúra, s mivel elhatároztam, hogy nyíltan fellépek ellene.... (376. oldal)

Russell önéletrajzában megemlékezik arról, hogy 1895 tavaszán viszonylag hosszabb időt töltött el Berlinben, és felkeresett szociáldemokrata gyűléseket. Ezek a látogatásai az akkori brit követségen és brit arisztokrata körökben nagy felháborodást keltenek. Ugyancsak 1895 első felében folytatott komolyabb történelmi kirándulásokat történelmi munkákban, részint Róma történetével kapcsolatban.

²⁹ Mindehhez persze jegyzet-kiegészítések kellenek – ezt majd később.

Bertrand Russell naplófeljegyzéseiből 1914. augusztus

Nem sokkal az én időm után a Társaságban bizonyos tekintetekben jelentős változások következtek be.

A nálam mintegy tíz évvel fiatalabb nemzedék körében elsősorban Lytton Strachey és Keynes voltak a hangadók. Ez a tíz esztendő a szellemi atmoszférában meglepően nagy változást hozott. Mi még viktoriánusok voltunk, ők már edwardiánusok. Mi a politika és a szabad vita talajából sarjadó rendezett haladásban hittünk. A magabiztosabbak közülünk talán azt is remélték, hogy a tömegek vezetői lesznek, de elszakadni tőlük egyikünk se akart. Keynes és Lytton nemzedéke viszont semmiféle közösséget nem vállalt a nyárspolgárokkal. Az ő nemzedékük a finom árnyalatok és szép érzelmek világában eltöltött visszavonult életet kereste, és a jót egy elit klikk tagjainak egymás iránti kölcsönös és szenvedélyes csodálatában látta. Ezt az elméletet – teljesen igazságtalanul – G. E. Moore-nak tulajdonították, és az ő tanítványainak vallották magukat. Keynes és *Early Beliefs* című memoárjában beszámol arról, milyen csodálattal adóztak Moore e doktrínájának. Moore a szerves egységekről szóló tételét tagadta azt a nézetet, mintha a jó az elszigetelt szenvedélyes pillanatok sorozatából állna, de azok, akik tanítványainak vallották magukat, elméletének ezt a vetületét figyelmen kívül hagyták, és etikáját áporodott, leányiskolás érzelgősség hirdetésével alacsonyították le.

Ebből az atmoszférából Keynes kimenekült a nagyvilágba, Strachey azonban nem. De azért Keynes szabadulása sem volt teljes. Úgy járt-kelt a világban, hogy mindenfelé magával vitte a pogányok közt tevékenykedő püspök érzelmi magatartását. Az igazi üdvözülés másutt volt: Cambridge-ben, a hívők között. Politikai és közgazdaságuk tevékenységéből hiányzott a lélek. Ez magyarázza, hogy írásaiban úgyszólván mindig ott bujkál valami kemény, villogó, már-már könyörtelen jelleg. Ez alól csak egyetlen nagy műve kivétel, az *Economic Consequences of the Peace*, amelyre mindjárt visszatérek.

Keynesszel az apja, Lytton Stracheyvel, az anyja révén ismerkedtem meg. Fiatal koromban Keynes apja Cambridge-ben régimódi formális logikát tanított. Hogy az ebben a tárgykörben bekövetkezett új fejlemények mennyiben változtatták meg tanításait, nem tudom. Szilárd monkonformista volt, aki az erkölcsöt a logika elé helyezte. A monkonformista szellemből valami átöröklődött a fiára is, ezt azonban nála eltakarta az a felismerés, hogy a tények és érvek sokak számára némileg megdöbbenő következtetésekhez vezethetnek, és a karakterében megbújó szellemi arrogancia folytán hajlott az *épater les bourgeois*³⁰ magatartás felé. Az *Economic Consequences of the Peace* című munkájában ez a magatartás időlegesen háttérbe szorult. Mély meggyőződése, hogy a versailles-i békeszerződés katasztrófához fog vezetni, annyira felrázta benne a hívő moralitást, hogy ezúttal nem akart okos lenni – de persze azért ennek ellenére okos volt.

³⁰ Polgárpukkasztó

Gazdasági és politikai munkáit illetően nem álltam kapcsolatban vele, de behatóan foglalkoztam a *Treaties on Probability* című művével, amelynek számos részét tüzetesen megvitattuk egymással. 1914-re már csaknem teljesen elkészült ezzel a munkával, ekkor azonban ez időre félre kellett tennie.

Mindig hajlott arra, hogy agyondolgozza magát, s valójában a halálát is ez okozta. Egyszer, 1904-ben egy nagy úttalan lápvidéken, egy magányos tanyán laktam, s ekkor levélben megkérdezte tőlem, tudnék-e egy nyugalmas hétvégét biztosítani neki. Én magabiztosan igenlő választ adtam, mire eljött hozzám. De öt perccel a megérkezése után már megjelent az egyetemi alkanclár, egy egész sereg problémával a tarsolyában. És váratlanul felbukkantak mások is, minden étkezésnél – ideértve a vasárnapi reggelit, amelyen hatan voltak jelen. Hétfő délelőttig összesen huszonhat váratlan vendég állított be, és ezért attól tartok, Keynes fáradtabban ment el, mint ahogy jött. 1914. augusztus 2-án, vasárnap találkoztam vele, a Trinity Nagy Udvarán sietett át. Megkérdeztem tőle, mi ez a nagy sietség, mire azt válaszolta, hogy szeretné kölcsönkérni a sógora motorbiciklijét, mert Londonba kell mennie. – Miért nem mégy vonaton? – kérdeztem. – Mert arra nincs idő – felelte. Nem tudtam, milyen dolga támadt, de néhány nap múlva a bankkamatlábát, amelyet a pánikkeltők tíz százalékra emeltek fel, öt százalékra csökkentették. És ez Keynes műve volt.

Nem értek annyit a közgazdaságtanhoz, hogy szakszerű véleményt tudjak mondani Keynes elméleteiről, amennyire azonban meg tudom ítélni a dolgot, neki köszönhetjük, hogy Anglia az elmúlt években nem szenvedett nagyobb méretű munkanélküliségtől. Sőt azt az állítást is meg merném kockáztatni, hogy ha a pénzügyi hatóságok szerte a világon magukévá tették volna elméleteit, a nagy válságot is elkerülhették volna. Amerikában még mindig sokan vannak, akik a válságokat Isten büntetésének tartják. Véleményem szerint Keynes bebizonyította, hogy ezekért az eseményekért a felelősség nem a gondviselést terheli.

Utoljára a Lordok Házában láttam tőt, amikor egy amerikai kölcsönre vonatkozó tárgyalásról visszatérve, nagyszerű beszéd keretében elfogadásra javasolta azt a lordoknak. Előzőleg sokan kételkedtek e lépés helyességében, de mire Keynes beszéde végére ért, úgyszólván mindenkit meggyőzött, kivéve Lord Beaverbrookot meg két unokatestvéremet, akik mindenkor szenvedélyesen a kisebbséghez húztak. Keynes csak épp akkor kelt át az Atlanti-óceánon, s így a beszéd valószínűleg óriási erőfeszítésébe került, ami aztán túl soknak bizonyult számára.

Keynesnél élesebb, világosabb elméjű emberrel sose találkoztam. Valahányszor vitába szálltam vele, úgy éreztem, mintha életemet vinném vásárra, s az ilyen vitákból csak ritkán kerültem ki anélkül, hogy kissé ostobának ne éreztem volna magamat. Olykor úgy gondoltam, hogy ilyen éleselméjűség már nem is férhet össze a bölcsességgel, de nem hinném, hogy ez a feltevéssem jogos volt.

Lytton Stracheyvel, mint már említettem, az anyja révén ismerkedtem meg. Strachey anyja és jómagam egyszer részt vettünk egy bizottságban, amely a nők szavazati jogáért harcolt. Néhány hónap múlva meghívott vacsorára. Férje, Sir Richard Strachey, nyugalmazott indiai hivatalnok volt, és házára az angol maharadzsa életformája ütötte rá bélyegét. Ez az első vacsora Stracheyéknél igen meghökkentő élményt jelentett számomra. A fiúk és lányok seregét szinte lehetetlennek tűnt számba venni, és az akkor még gyakorlatlan szememnek valamennyi gyerek teljesen egyformának látszott, eltekintve attól a kissé felszínes szemponttól, hogy egyesek közülük fiúk, mások meg lányok voltak. Megérkezésemkor a család még korántsem gyűlt össze teljes számban, húszperces időközökben egyesével jöttek be a szobába. (Egyikük, ahogy később kiderült, Lytton volt.) Jól közül kellett nézmem, hogy megállapíthassam, vajon egy újabb gyerek bukkan-e fel a szobában, vagy csak a már korábban látottak valamelyike változtatta meg a helyét. Az este vége felé már-már kételkedni kezdtem épelméjűségemben, de jó-barátaim utólag megnyugtattak, hogy érzékszerveim nem csaltak meg.

Lady Strachey roppant életerővel megáldott asszony volt, akit az a nagy becsvágy fűtött, hogy legalább egyik-másik gyerekéből kiváló ember legyen. Nagyszerű stílusérzékkel rendelkezett, és gyakran felolvasott gyerekeinek Suoth prédikációiból, nem a tartalmuk miatt (hisz Lady Strachey szabadgondolkodó volt), hanem hogy az angol próza ritmusát beléjük oltsa. Lytton, aki túlságosan gyenge fizikuma miatt nem járhatott szokványos iskolába, anyja ragyogó képességű fiúnak tartotta, és a teljes odaadás szellemében írói pályájára nevelte fel. Írásait azokban az időkben mulatságosnak, szórakoztatónak találtam. Az Eminent Victorians című művét még megjelenése előtt felolvastam nekünk, és aztán a börtönben újból elolvastam. Akkorákat nevettem rajta, hogy a börtönőr odajött a cellámhoz, és figyelmeztetett rá, hogy a börtön büntetőintézet.

Lytton mindig is külön volt, és egyre inkább azzá vált. Amikor például szakállt növesztett, azzal áztatott minket, hogy kanyarója van, mert így a barátai mindaddig nem látogathatták meg, amíg a szakálla nem ért el tisztes hosszúságot. Nagyon különösen öltözködött. Ismertem egy gazdaasszonyt, aki szobákat adott ki, és aki elmondta nekem, hogy Lytton eljött hozzá és szállást kért tőle. – Első pillantásra – mesélte az asszony – csavargónak tartottam, aztán alaposabban megnéztem és láttam, hogy úriember, csak igen különös fajta. – Lytton mindig cincogó hangon beszélt, ami néha nevetséges ellentétben állt mondanivalójával. Egyszer az irodalom céljairól beszélgettem vele, s bármit mondtam, mindennek ellentmondott. – Hát akkor, Lytton – törtem ki végül – mond meg te, hogy mi az irodalom célja? – A szenvedély – válaszolta tömören. Ennek ellenére az emberi dolgok iránt szeretett fensőbb-séges magatartást tanúsítani. Valaki egyszer a jelenlétében azt állította, hogy a fiatalok hajlamosak az Életen töprengeni. – Nem tudom elhinni, hogy az emberek az Életen töprengének – mondta Lytton. – Az Élet tartalmatlan do-

log. – Talán ez a szemlélet állta útját annak, hogy nagy ember legyen belőle.

És mindenekfelett az ígézett meg, hogy nem voltak a „jó ízlés” rabjai. Náluk találkoztam először az akkor még nőtlen Sidney Webb-bel.³¹

Sidney és Beatrice Webbhez hosszú esztendőkön át szoros barátság fűzött, sőt olykor-olykor együtt is laktam velük. Olyan tökéletes házasságban éltek, amelyhez hasonlót sosem láttam. Ennek ellenére rendkívül idegenkedtek a szerelem vagy a házasság bármiféle romantikus idealizálásától. A házasságot olyan társadalmi intézménynek tartották, amely azt a célt szolgálja, hogy az ösztönt jogi keretek közé szorítsa. Házasságuk első tíz esztendejében Mrs. Webb időnként megjegyezte: - Ahogy Sidney mondani szokta, a házasság az érzelmek papírkosara. – A későbbi években e megjegyzéssel kapcsolatban kisebb változás állt be. Hétfégre rendszerint meghívtak magukhoz egy házaspárt, és vasárnap délután friss sétára indultak, Sidney a hölgygel, Beatrice az úrral. Aztán egy bizonyos ponthoz érve, Sidney megjegyezte: - Tudom, mit mond most Beatrice. Azt mondja: „ahogy Sidney mondani szokta, a házasság az érzelmek papírkosara”. – Hogy valóban mondott-e Sidney valaha is ilyet, azt nem lehet tudni.

Sidneyvel már házassága előtt megismerkedtem. De akkor még jóval kevesebb, mint a fele volt annak, amivé ketten együtt lettek. Együttműködésüket tökéletes összhang jellemezte. Korábban úgy gondoltam, bár ez talán indokolatlan egyszerűsítés volt, hogy az asszony adta az ötleteket, a férfi meg a munkát. Sidneynél szorgalmasabb embert nemigen ismertem. A helyi önkormányzatokról írt könyvük előkészítése során körlevelet küldtek szét az egész országba, valamennyi törvényhatósági tisztviselőhöz, kérdéseket ettek fel nekik, és arra is rámutattak, hogy a kiadásra készülő könyvet a címzett tisztviselők a helyi adókból törvényesen megvásárolhatják. Amikor bérbe adtam nekik a házat, a postás, aki buzgó szocialista volt, nem tudta, örüljön-e a megtiszteltetésnek, hogy szolgálatukra lehet, vagy bosszankodjék, amiért naponta ezrével kell kihordania a körlevélre kapott válaszokat. Webb mint második osztályba sorozott köztisztviselő kezdte a pályafutását, de ropant szorgalmával felküzdötte magát az első osztályba. Kissé komolykodó ember lévén, nem volt ínyére, ha tréfát űztek olyan szent dolgokból, mint például a politikai elmélet. Egyszer azt mondtam neki, hogy a demokráciának legalább egy érdeme van, nevezetesen, hogy a parlamenti képviselők nem lehetnek ostobábbak, mint a választóik, mert minél ostobábbak, annál ostobábbak azok, akik megválasztják őket. Webb erre nagyon dühös lett és csípős hangon válaszolta: - Ezt a fajta érvelést nem kedvelem.

Mrs. Webbnak a férjénél szélesebb érdeklődési köre volt. Az emberek iránt meleg érdeklődést tanúsított, és nem pusztán önző okokból. Mélyen vallásos volt, anélkül, hogy bármelyik elismert felekezeti tagja lett volna, bár mint szocialista az anglikán egyházhoz vonzódott, lévén az állami intézmény. Apja, egy Potter nevű, kilenc leánygyermekkel megáldott férfi, saját erejéből

³¹ Sidney Webb életrajzát lásd Évkönyv 1984, Beatrice Webbét 2003.

küzdötte fel magát; vagyonának jó részét azzal szerezte, hogy a Krím félszigeten a hadsereg részére barakkokat épített. Herbert Spencer tanítványának vallotta magát, és Mrs. Webbet a filozófus nevelési elvei legsikeresebb „produktumának” tekinthetjük. Sajnos, meg kell mondanom, hogy anyám, aki vidéken Mrs. Webb szomszédságában lakott, „társasági hölgyikének” nevezte őt, ezt a véleményét azonban, remélem, megváltoztatta volna, ha Mrs. Webbet idősebb korában is ismeri. Amikor Beatrice érdeklődni kezdett a szocializmus iránt, elhatározta, hogy megnézi magának a fábiánusokat, különösen pedig a három legismertebbet közülük: Webbet, Shaw-t, és Graham Wallast. Ez amolyan, nemek tekintetében fordított előjelű, Páris almájáért folytatott vetélkedés lehetett, amelyből Aphrodité utódjaként Sidney került ki győztesen.

Házassága előtt Webb kizárólag a keresetéből élt, ezzel szemben Beatrice az apjától jelentős vagyont örökölt. Beatrice – Sidneyvel ellentétben – az uralkodó osztály mentalitását tette magáévá. Amikor felismerték, hogy Sidney keresete nélkül is meg tudnak élni, elhatározták, hogy életüket a tudományos kutatásnak és a magasabb szintű propagandának szentelik. Mindkét téren meglepő sikereket értek el. Könyveik hosszú sora szorgalmukat, a Közgazdasági Főiskola pedig Sidney hozzáértését dicséri. Sidney tehetsége, azt hiszem, korántsem lett volna olyan gyümölcöző, ha nem támasztja azt alá Beatrice önbizalma. Egyszer megkérdeztem Mrs. Webbet, hogy ifjúkorában nem volt-e félnék. – Ó, nem – felelte –, ha egyszer-mászor félttem bemenni az emberekkel zsúfolt szobába, azt mondtam magamnak: „Te vagy a világon a legokosabb nemzet legokosabb osztálya egyik legokosabb családjának legokosabb tagja, hát akkor mitől félnél?”

Mrs. Webbet szerettem és csodáltam, jóllehet számos, igen fontos kérdésben nem értettünk egyet. Mindenekelőtt rendkívüli képességeit csodáltam. Aztán a becsületességét: a közügyekért élt, és sose térítette le útjáról a személyes becsvágy, holott ez nem hiányzott egyéniségéből. Szerettem, mert meleg szívű jó barátja volt mindazoknak, akik iránt személyes vonzalmat érzett, de nem értettem egyet vallásosságával, imperialista nézeteivel, és az állam iránti imádatával. Ez utóbbival – ami a fábiánizmus lényege – magyarázható, hogy Webbék és Shaw, szerintem indokolatlanul elnéző magatartást tanúsítottak Mussolinival és Hitlerrel szemben, és szertelenül tömjéneztek a szovjet kormányt. De senki sincs egyetlen fából faragva, ezt még Webbékéről se lehetett elmondani. Egy alkalommal azt mondtam Shaw-nak, hogy Webb, szerintem, nem igazán jószívű ember. – Nagyon téved – felelte Shaw. – Egyszer Hollandiában villamoson utaztam vele, és egy zacskóból kekszet eszegettünk. És Ekkor rendőrök egy megbilincselte embert tuszkoltak fel a kocsiba. Az összes többi utas irtózáttal fordult el tőle, de Webb odament a fogolyhoz, és kekszszel kínálta. – Ezt a történetet mindig felidézem, valahányszor úgy érzem, indokolatlanul szigorúan ítélem meg akár Webbet, akár Shaw-t.

Akadnak emberek, akiket Webbék gyűlölték. Gyűlölték Wellset, mert né-

zetei sértették Mrs. Webb merev viktoriánus moralitását, és mert igyekezett aláásni Webb uralmát a Fábíánus Társaságban. Ramsay MacDonaldot már pályafutása kezdetén meggyűlölték. Még a legkevésbé ellenséges megjegyzést, amit rá vonatkozóan kettejüktől hallottam, az első munkáspárti kormány megalakításakor tették, ugyanis Mrs. Webb ekkor azt mondta rá, hogy a vezéregyhénységnek igen jó pótléka.

Politikai szereplésük nagyon furcsán alakult. Eleinte a konzervatívokkal működtek együtt, mert Mrs. Webb nagyon meg volt elégedve Arthur Balfourral, aki hajlandónak mutatkozott, hogy az egyházi iskoláknak az addiginál nagyobb anyagi támogatást nyújtson. Amikor a konzervatívok 1906-ban megbuktak, Webbék és eredménytelen erőfeszítéseket tettek a liberálisokkal való együttműködésre. De végül aztán ráeszméltek, hogy mint szocialisták a Munkáspártban valószínűleg otthonosabban fogják érezni magukat, s valóban, életük későbbi folyamán hűségesen kitarítottak e párt mellett.

Mrs. Webb hosszú éveken át – részben egészségi, részben vallási okokból – szenvedélyesen böjtölt. Nem reggelizett, és csak igen sovány vacsorát evett. Egyetlen tartalmas étkezése az ebéd volt. Szinte naponta egész sereg kiváló személyiséget látott vendégül ebédre, de mire jelentették, hogy találva van, ő már rendszerint annyira megéhezett, hogy valamennyi vendégét megelőzve, bevonult az ebédlőbe és nekilátott az evésnek. Ennek ellenére azt hitte, hogy az éhezés fokozza spiritualitását, és egyszer azt mondta nekem, csodás víziói vannak tőle. – Igen – feleltem –, ha az ember túl keveset eszik, akkor víziókat lát, ha meg túl sokat iszik, akkor kígyókat. – Attól, hogy ezt a megjegyzésemet megbocsáthatatlanul frivolnak találta. Webb nem osztozott felesége vallásosságában, de korántsem nézte ellenséges szemmel, holott az néha kelletlenül érinthette. Amikor egyszer Normandiában egy szállodában laktam velük, Beatrice reggelenként fent maradt a szobájában, mert nem bírta végignézni, ahogy reggelizünk. Sidney azonban lejött, hogy elfogyassa a kávéból és zsemleléből álló reggelijét. Első reggel Mrs. Webb leüzent a szobalánnyal: „Sidney reggelijéhez nem szoktunk vajot enni.” – A többes szám első személynek ilyen használatán Webbék baráti köre mindig remekül szórakozott.

Alapjában véve mindketten antidemokratikus szemléletűek voltak, és az államférfi feladatát abban látták, hogy félrevezesse és terrorizálja a népet. Mrs. Webb kormányzásra vonatkozó elveinek eredetét akkor ismertem fel, amikor egyszer elmesélte nekem, hogy írta le az apja a részvénytársaságok közgyűléseit. Eszerint az igazgatók magától értetődő feladata a részvénytulajdonosok kordában tartása, és Mrs. Webb ugyanilyen szemszögből nézte a kormány és a választók viszonyát.

Azok a történetek, amelyek az apja a maga pályafutásáról elmondott, nem ébreszthettek benne különösebb tiszteletet a hatalmasok iránt. Amikor Mr. Petter befejezte a Krímbe a francia hadseregnek téli szállásul szolgáló barakkok építését, a fizetségért Párizsba utazott. A barakkok építésébe jóformán egész tőkéjét befektette, és így követelésének mielőbbi behajtása

igen fontos volt számára. De bár Párizsban mindenki elismerte az adósságot, a csekket mégse kapta meg. Végül aztán egy napon összetalálkozott Lord Brasseyvel, aki hasonló ügyben jött Párizsba. Amikor Mr. Potter elmondta, milyen nehézségekbe ütközött, Lord Brassey egyszerűen a szemébe nevetett. – Kedves barátom – mondta neki –, maga még nem ismeri itt a dörgést. Adjon ötven fontot a miniszternek és öt-öt fontot valamennyi beosztottjának. – Mr. Potter szót fogadott, és másnap meg is kapta a csekket.

Sidney nem habozott olyan cselofásokhoz folyamodni, amelyeket egyesek talán gátlástalannak bélyegeztek. Így például elmondta nekem, hogy ha valamelyik bizottságban olyasmit akart kiverelkedni, amit a többség nem helyeselt, akkor olyan határozati javaslatot szövegezett meg, amely a vitatott pontot kétszer tartalmazta. Az első előfordulási helynél hosszú vitát kezdeményezett, hogy aztán nagy kegyesen beadja a derekát. És azt tapasztalta, hogy tíz esetből kilencszer a bizottsági tagok közül senki se vette észre, hogy ugyanaz a pont másodszor is szerepel a határozati javaslatban.

Webbék fontos munkát végeztek azzal, hogy az angol szocializmusnak szilárd intellektuális alapot adtak. Nagyjából ugyanezt a feladatot látták el, amit korábban a benthamisták a radikálisok számára. Webbéket és a benthamistákat egyaránt egy bizonyos száraz és hideg észjárás jellemezte, valamint az a meggyőződés, hogy az érzelmeknek a papírkosárban a helyük. De mind a benthamisták, mind Webbék lelkes hívóknak adták át tanításukat. Bentham és Robert Owen jól kiegyensúlyozott intellektuális utódokat hagyhattak maguk után, és ugyanez vonatkozik Webbékre és Keir Hardie-ra is. Senkitől se követelhetjük meg, hogy az összes értékes emberi tulajdonsággal rendelkezzen. Hacsak néhányval rendelkezik, azzal már be kell értnünk. Ilyen szemszögből nézve Webbék kiállták a próbát, és nem kétséges, hogy az angol Munkáspárt nélkülük sokkal zűrzavarosabb volna. A kormányrudat aztán Mrs. Webb unokaöccsének, Sir Stafford Crippsnek adták át, és véleményem szerint nekik köszönhető, hogy az angol demokrácia olyan türelemmel viselte el azokat a nehéz esztendőket, amelyeket átéltünk. Amikor odahaza megemlítettem, hogy találkoztam Sidney Webb-bel, nagyanyám azt felelte, hogy egyszer Richmondban meghallgatta az egyik előadását, és Webb „nem volt egészen...”, – Mi nem volt egészen? – tudakoltam. – Gondolkodásában és modorában úriember – válaszolta végül is a nagyanyám.

Ilyenféle megjegyzésektől Pearsall Smithék körében nem kellett tartanom. Ott boldog és beszédes voltam, mentes minden féltékenységtől. Úgy kicsalogattak csigaházamból, hogy egészen intelligensnek éreztem magamat. Házukban érdekes emberekkel találkoztam, például William Jamesszel. Logan Pearsall Smith beoltott a kilencvenes évek kultúrájával: Flaubert-rel, Walter Paterral és a többiekkel. Kiiktatott a jó stílus követelményeire, például arra, hogy „négy szó után mindig tégy vesszőt” vagy „ést csak a mondat elején használj”. Megtanultam Walter Pater modorában közbevetett mellékmondatokkal telezsúfolt passzusokat írni. Megtanultam, mit kell mondani Manet-

ról, Monet-ról és Degas-ról, akikről akkoriban ugyanannyi szó esett, mint később Matisse-ról és Picassóról.

Logan Pearsall Smith hét évvel volt idősebb nálam, és morális kérdésekben sok tanácsot adott nekem. Erkölcsi szemlélet dolgában a philadelphiai kvékerizmus és a Quartier Latin bohém moralitása közt ingadozott. Politikailag szocialistának vallotta magát, a szocializmus eszméinek Graham Wallas, a Fábíánus Társaság egyik megalapítója nyerte meg (aki azonban utóbb a liberalizmushoz tért vissza). Logan a kvéker emberbaráti tevékenységét a szocializmus elveivel akarta összeházasítani. A szexuális erkölcs terén akkoriban igen aszketikus, valójában csaknem manicheus magatartást tanúsított, vallási téren azonban agnosztikus volt. A szabadgondolkodó fiatalokat szerette volna rávenni, hogy az önfegyelem és önmegtartóztatás magas mércéihez tartsák magukat. Ennek érdekében egy társaságot alapított, amelyet tréfásan az „Erénycsöszök rendjének” keresztelt el. Ehhez a renchez én is csatlakoztam, és szabályait hosszú éveken át betartottam.³²

Az évek múlásával egyre nagyobb hódolója lettem Alysnek, Pearsall Smithék hajadon lányának. Alys kevésbé volt frivol, mint bátyja, Logan, és kevésbé felelőtlen, mint nővére, Mrs. Costelloe. Megtaláltam benne mindazt a természetes jószágot, amelyet Pembroke Lodge ellenére is még mindig nagyra értékeltem, s ugyanakkor mentesnek tartottam minden prűdségtől és elfogultságtól. Sokat töprengtem rajta, vajon nem fog-e férjhez menni addig, amíg én felnövök, mert öt évvel idősebb volt nálam. Noha valószínűtlennek látszott, hogy ez be ne következzen, én mégis mindinkább arra az elhatározásra jutottam, hogy ha mégse menne férjhez, megkérem a kezét. Egyszer, emlékszem, vele és a bátyjával Leith Hillre kocsiztunk, hogy meglátogassuk Vaughan Williams bírót, akinek a felesége Erzsébet királynő idejében divatos, kikeményített nyakfodort viselt, és egyébként is különös asszony volt. Útközben kiszedték belőlem, hogy hiszek a „meglátni és megszeretni” élményében, mire ugratni kezdtek érzélgősségem miatt.

Most, hogy Londonban vagyunk, nagyon sok emberrel összejövünk. Tegnap este Sidney Webbéknél vacsoráztunk, ahol jelen volt Lion Phillimore, Mackinder, akire biztosan emlékszel – a Közgazdasági Egyetem főszörnye, Granville Barker, a fiatal és jóképű színész, aki Shaw és Murray darabjait rendezi, Sir Oliver Lodge, a természettudós és spiritualista, Arthur Balfour, s mind közt a legnagyobb Werner, a Werner, Beit és társa cégtől, az összes dél-afrikai milliomosok fővezére, egy kövér, kedélyes, jó gyomrú német, ugyanolyan kövér arany óralánccal és erős német kiejtéssel (ez az angol imperia-
listák legremekebb példányainak jellegzetessége), aki igen könnyen viseli a vérontás, az eltiport népek és a kiváltott gyűlölet, a kínai rabszolgaság és az angol korrupció terhét, holott annak – minden régi szabály szerint – ólom-
palástként kellene nehezednie rá. Szórakoztató élmény volt. Mikor Balfour

³² A szabályokat a 336. oldalon közlöm. Ezeket követi aztán néhány részlet azokból a levelekből, amelyeket I. P. S-től cambridge-i tartózkodásom idején kaptam.

és Werner kivételével már mindenki megérkezett, Mrs. Webb megjegyezte, most látni fogjuk, melyikük jön meg később, melyikük tartja magát fontosabb személyiségnek. No és persze Werner jött meg utoljára, mert bár a birodalmat Balfour, de Balfourt Werner kormányozza. Balfour igen kellemes ember, legkisebb jelét se adta, hogy fontos személyiségnek tartja magát, rokonszenvesen viselkedett, nem annyira maga akart beszélni, mint inkább mások szavait hallgatta. Az ujját a szájába dugja, miként egy mély gondolatokba merült kisgyerek. Egészen nyilvánvalóan gyenge ember, minden erősebb érzelem nélkül, láthatóan szívélyes, tehetsége viszont nem látható; legalábbis én nem vettem észre semmit, amit a tehetség jelének tekinthetnék, hacsak nem a tapintatát, amely valószínűleg sikerének fő titka. Bevallotta, nem tudja, hogy a kormány képes-e még két hétig uralmon maradni; azt mondta, nem vétethet jegyet Shaw darabjához, mert attól tart, közbejön egy általános választás. Mindezt amolyan mézesházosságnak tartottam. Moore filozófiájáról kérdezgetett engem, majd végighallgatta Mrs. Webb „kezdőknek szóló előadását a kormányzás legfőbb alapelveiről”, legalábbis én ezt a címet adtam volna annak, amivel vacsora közben traktált minket.

Forrás: Bertrand Russel: Önéletrajz 1872-1914, Európa Könyvkiadó, 1970.

KATE HUDSON:

Bertrand Russell

Ellentmondások és elkötelezettség – Russel szerepe a nukleáris leszerelésért folyó mozgalom korai éveiben

Russel kulcsszerepet játszott, ámde egyben nagyon ellentmondásos személyisége is volt Nagy-Britanniában a korai nukleáris fegyverkezés elleni mozgalomnak. 1955-ben kulcs-szerepet játszott a nevezetes Russell-Einstein-féle Kiáltvány kiadásában és aláírásában, amelyben a tudósokat felszólították, hogy küzdjenek a békéért. A tudósok százai írták alá és sokakat ébresztett annak a tudatára, hogy mit is jelentenek a nukleáris bombák, valamint arra, hogy milyen veszélyt jelent a nukleáris bombakísérletek radioaktív kiszugárzása. Mindez megalapozta egyfelől azt, hogy 1957-ben létrejött a CND³³ valamint azt is, hogy Russell már ezt megelőzőleg is tevékenységében ennek nagy szerepet szánt. 1957-ben a különleges bizottságban is nagy szerepet játszott, amely kifejezetten a nukleáris háborúk ellenében született. Russellnek nagy szerepe volt a CND megalapításában is. Ezt követően azonban a

³³ A CND-ről (a Nukleáris Fegyverkezés Elleni Mozgalomról) az utóbbi 3-4 évben az Évkönyv több cikket is közölt Kate Hudson ill. Steve Parsons tollából

CND politikai kapcsolatok kiépítésére törekedett, amikor Canon John Collins került a CND élére, és ez az irányzat szemben állt Bertrand Russell felfogásával, aki inkább a direkt akciókat szorgalmazta.

A CND létrejöttétől mindvégig egyik központi vitakérdés volt a direkt akciók megítélése, és az, hogy a CND mennyire kezdeményezhet nem-törvényes akciókat a nukleáris fegyverkezés ellen. A hajdani „őskorban” helyi csoportok, de maga a CND egésze is részt vett ilyen direkt akciókban, amelyek közül a legnevezetesebb az Aldermaston rakétakilövő bázis elleni menet volt, ám ezek a megmozdulások nem voltak egyediek. Az akciók „a polgári engedetlenség” jegyében fogantak, amelyeknek egyik célja az volt, hogy a civil társadalmat is békés úton megváltoztassák. A mozgalom akkori vezetői ezeket a tömegakciókat szorgalmazták, ezekben hittek, nem pedig a politikai tárgyalásokban és alkukban. A CND akkori elnöke, Canon Collins, azonban úgy vélte, hogy az illegális módszerek alkalmazása sokakat elidegeníthet a CND-től és annak fő törekvéseitől. Ez utóbbi vonatkozásban felmerült perze az LP-hez, illetve a brit munkásmozgalom szélesebb köreihez való kapcsolódás kérdése is. A két irányzat között a viták elhúzódtak, de szakításra nem került sor, sőt bizonyos együttműködés is kialakult a két csoportosulás között 1960 januárjában egy újabb katonai bázis elleni felvonulásban a CND egésze részt vett.

A szemléleti különbségek azonban megmaradtak és egyfajta kettős vezetés gyakorlata, amennyiben a direkt akciónak szintén kialakult egyfajta szervező bizottsága, amely a tüntető felvonulásokat összekapcsolta „ülősztrájkok” megszervezésével is. 1959-ben a CND Yorkshire megyében újabb rakétakilövő bázisok ellen szervezett meneteket. Ám ugyanebben az évben mégis törésre került a sor Collins illetőleg a CND elnöke, Bertrand Russell között.

A viharok azzal kezdődtek, hogy Russell védelmébe vette azokat, akik úgy ítélték, hogy a CND vezetése nagyon is óvatos, és konvencionális keretek között kíván maradni. 1960. szeptemberében nagyobb büntető menet indult Edinboro-ból Londonba. Russell értesítette Collins-t, hogy azt tervezi: amikor a menet megérkezik Londonba, a Trafalgar Square-re, a hosszú út végső gyűléshelyére, ő ott beszédet kíván mondani a direkt akciók védelmében. Ekkor erről Russell-t lebeszélték és arra hivatkoztak, hogy ugyanekkor az LP éves konferenciáján éppen határozatot kívánnak elfogadtatni az egyoldalú leszerelésről és Russell ilyen beszéde ezt megzavarná. Ám ugyanekkor kiderült, hogy Russell ekkor már egy új mozgalom megindítását tervezte: „A 100-ak mozgalmát, a civil engedetlenség vállalását a nukleáris háborúval szemben”. Russell arra számított, hogy az új bizottság sikeres lesz, amennyiben az LP konferenciáján elfogadják az egyoldalú leszerelés programját. Ebben az esetben a bizottság szélesebb társadalmi támogatásra számíthat – vélte Russell. A bizottság ekkor a szellemi elitből és a művészeti körök nevezetességeiből

toborzott támogatókat.³⁴ Ez utóbbiak között ott volt John Osborne is. Cillins nem értesült Russell terveiről és végül is csak Victor Gollancz³⁵-től szerzett híreket, amikor Russell maga azonban lemondott a CND elnökségéről, mielőtt még az új bizottság 1960. októberében megkezdte volna tevékenységét.

Russell mindvégig a CND elnöke volt, miközben a DAC-nek (a Direkt Akció Bizottságnak) szintén támogatója és szellemi ihletője volt az 1950-es évek közepétől. Megjegyzendő, Russell úgy ítélte, hogy a direkt akciók valahogy elvezetnek az anarchizmushoz, de azt is vallotta, hogy a haladás mindig illegális akciókból született.

Mindenekelőtt azt tekintette nagyon fontosnak, hogy a mozgalomnak nagyobb publicitást biztosítson és ehhez ő maga is hozzájárult. „A tény az, hogy minden nagyobb orgánum ellenünk volt és van. Nagyon nehéz volt valamelyes figyelmet szerezni a mozgalom számára egészen addig, amíg nem tértünk át a direkt akciók foganatosítására. Nekem nincsen semmiféle elvi döntésem sem pro sem kontra a civil engedetlenséggel kapcsolatban. Ezt mindig alkalmazták különböző korszakokban és különböző helyeken. Ez gyakorlati kérdés, hogy az ember megteszi vagy nem, a propaganda mód-szere.”

Ugyanekkor Russell ez időből kelt levelezése arról tanúskodik, hogy a két módszert úgy ítélte, hogy egymástól függetlenül is alkalmazni kell. (Noha a CND életének első korszakában ez valóban így is történt, ez a korszak vagyis a két módszer együttes alkalmazása, nem tartott hosszú ideig.) Russell életrajzírója megjegyzi, hogy a két módszer együttes alkalmazása mégiscsak nehéznek bizonyult, minthogy mind a két módszer egyenként is igen hasznosnak bizonyult.

1960 nyarán Russell-t felkereste egy ifjú amerikai, aki egy új kampány-javaslatot kínált fel neki. Azt javasolta, hogy tömeg felvonulásokat kell indítani és az egyéni civil elégedetlenséggel szemben a tömeges civil engedetlenséget szorgalmazzák, amely új élt adna a direkt akciók eddigi alkalmazásának is. Russel elfogadta ezeket az indítványokat és ezek után alakult meg a „100-ak Bizottsága”. (Committee of 100)

(Az amerikai ifjú, Ralph Schoenman szerepe egyébként nagyon ellentmondásos és volt benne egy olyan vonás, amely minden bizonnyal arra irányult, hogy a brit békemozgalom és a CND egységét megbontsa. Ám a teljes igazságot – miként Kate Hudson hangsúlyozza – nem lehet felderíteni.)

Ekkoriban a mozgalom fő törekvése arra irányult, hogy megakadályozzák az USA Polaris rakétáknak az USA nukleáris tengeralattjáróinak brit bázison történő elhelyezését. Minden forrás azt bizonyítja, hogy a brit kormány is aggódott a néphangulat fokozódó ellenállása miatt, főként azért is, mert az USA fegyverei fölött még brit területeken és brit vizeken is a „rendelke-

³⁴ Kate Hudson ehelyütt hosszú névsort írt le a kor szellemi nagyságairól, akik közül a fordító és szerkesztő számára csak két név volt ismerős.

³⁵ Gollanc életútját lásd Évkönyv 1993.

zést” az USA fenntartotta magának. 1960. júliusában még a brit kabinet ülések jegyzőkönyve is tanúsítja, hogy rögzítették, e kérdésben a kormány nem tudja megszerezni a nép támogatását. Volt egy olyan törekvés brit részről, hogy az USA kormányától elnyerjék legalább a közös előzetes döntésre való beleegyezést, ám ez a törekvés sikertelen maradt, az USA kormány hajthatatlan maradt.

A brit ellenállás igazán 1961. februárjában bontakozott ki, amikor a brit hadügyminisztérium előtt rendeztek tömegtüntetést, akkor amikor az USA Polaris rakéták megérkeztek Nagy-Britanniába. Mintegy 4000 ember kezdett ülősztrájkot a minisztérium előtt – és nem foganatosítottak letartóztatásokat. Ugyanekkor tüntetést szerveztek a tengeri kikötő bázisnál is. A kormány türelmes politikája azonban nem volt hosszú életű. A következő tüntető gyűléseken már tömegesen tartóztatták le az embereket. A CND 1961. márciusi konferenciáján határozatot hoztak arról, hogy a CND a legális módszereket követi majd, de ugyanakkor üdvözölték a DAC lezajlott nagy akcióit és a 100-ak Bizottságának eddigi tevékenységét is. Végül is a végső határozat leszögezte, hogy a háromféle akcióforma mind a közös célt szolgálja a nukleáris háború megakadályozás érdekében. Ez a CND politikája mind a mai napig.

1961 nyarán a CND új tömegakciókat és tömeges civil engedetlenségi mozgalmat indított meg, amikor az USA nukleáris tengeralattjárói először kötöttek ki a brit Holy Loch tengeri bázison. Ez nemzetközi feszültség előzésekor zajlott le, 1961. szeptemberében Londonban nagy ülősztrájk gyűléseket szerveztek és újabb akciókat kezdeményeztek a tengeri bázisnál. Ez alkalommal Russell-t, feleségét és a 100-ak Bizottságának több tagját letartóztatták, azzal vádolták őket, hogy civil engedetlenséget szítanak. Russell a vádlottak padjáról nagy beszédet mondott – nyilván nem a bíróság, hanem a közvélemény számára – amelyben hangsúlyozta, hogy az engedetlenség a tiltakozás utolsó eszköze: „A patriotizmus és a humanitás egyaránt arra sarkall minket, hogy megvédjük országunkat és a világot.”

Russell-t és feleségét, Lady Russell-t, egyaránt két hónapi börtönre ítélték, amit azután egészségügyi okok miatt egy heti börtönbüntetésre csökkentettek. Russell ekkor már közel 90 éves volt és börtön-élményeit felidézhetette a Brixton-i börtönből, ahová az I. világháború idején került, mint aki a hadkötelezettséget megtagadta, és az erre irányuló mozgalmat elindította.³⁶ Russell letartóztatása és bebörtönzése óriási feltűnést keltett, lendületet adott a mozgalomnak és Russell pontosan ezt is akarta elérni. Az a tény, hogy Russell idős és nagyon elismert (nemzetközileg is) filozófus volt, csak növelte mind fellépéseinek, mind célkitűzéseinek hatását és elismertségét.

Amikor a per tárgyalása elleni tömegtüntetést megrendezték, akkor mintegy 12 000 ember gyűlt össze, és szokás szerint ültek le annak ellenére, hogy

³⁶ Russell I. világháborús szerepéről és akkori perének felrázó erejéről magyarul bővebben lásd: Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. 1914-17. Akadémiai Kiadó, 1975.

ezt a rendőrség megtiltotta. Az emberek részben vélemény szabadságuk védelmében, de egyúttal a Russell-ékkal való elbánás ellen is tiltakoztak.

A Bizottság úgy döntött, hogy tiltakozást fokozni kell és még további hét tiltakozó megmozdulást terveztek 1961. decemberéig a katonai bázisoknál. A kormányzat ekkor brutálisan lépett fel ellenük, és a mozgalom tagjait megakarta félemlíteni. A 100-ak Bizottságának hat tagját tartóztatták le, és viszonylag hosszú fegyházi büntetésre ítélték őket. Mintegy 7 000 embert fenyegetett további börtönbüntetés. Ezek után a Bizottság támogatottsága visszaesett, nehezen lehetett új aktivistákat toborozni és a Bizottságon belül is véleményeltérések és ellentétek léptek fel. Több olyan akció született, részben az anarchisták szervezésében, amelyek azután zavart keltettek a CND soraiban is.

Sollins nagyon élesen szólalt fel az anarchisták ténykedése ellen akkor, amikor végül 1964-ben lemondott a CND elnöki posztjáról: „Véget kell vetni a neo-tolsztojánus anarchista tevékenységnek a CND-ben, mert a CND-nek a nukleáris fegyverkezés és háború ellen kell mozgósítania minden erejét, és nem engedheti meg a mozgalom egységének megbontását. Ennek fényében nem kívánatos azok a személyek, akik így tesznek, sem a CND-ben sem a CND által szervezett akciókon.”

1963. januárjában Russel lemondott a CND elnökségéről, ezzel a mozgalom rendkívül sokat veszített a Russel nyújtotta publicitásból, de ütőerőből is. Sokan még a mozgalom tagjai közül is úgy érezték, hogy a CND veszített hatékonyságából.

Irodalom:

Ronald W. Clark. *The Life of Bertrand Russell*. Penguin Books, Harmondsworth, 1975.

John Minnion és Philip Bolsover: *The CND Story: The first 25 Years of the CND in the Words of the People Involved*, London 1983.

CND Annual Report, CND Archive, British Library of Political and Economic Science, 1959.

Lawrence S. Wittner. *The Struggle Against the Bomb*. II. köt. , 1993. Stanford.

TANULMÁNYOK

KATE HUDSON¹

Politikai lehetőségek a baloldal számára a posztkommunista és poszt neoliberális világban: a „Linke” esete

Szemben azzal, ahogyan egyesek feltételezik, hogy a kommunista mozgalom tökéletesen „eltűnt” volna mindenféle örökség nélkül 1989 és a sokféle belső szakadás után, egy sor nyugat-európai kommunista párt, szekció túlélte a válságot és a szakadásokat. Sőt úgy élte túl, hogy értékes új politikai erővé is vált. Ezek még be is tudták tölteni azt az űrt, amit a szociáldemokrácia nyitva hagyott, és amely a szociáldemokráciától balra keletkezett. A Maastrichti Egyezményekkel szembeni koherens ellenállás és az életszínvonal védelme, a jóléti állam közkiadásainak a védelme szerzett magának egyfajta elfogadható támogatást: ez a parlamentben mintegy 10%-ot tett ki a képviselők körében. Így történt ez Franciaországban, Olaszországban, Spanyolországban és Németországban. Belső reformok és elméleti belső fejlődés végül is elvezettek ahhoz, hogy kialakuljon egyfajta új baloldali új-típusú politika: zöld, feminista, anti-rasszista és pacifista, egyúttal marxista alapozású szocialista. Ezek az új pártok sokszor olyan áramlatokat hoztak össze, illetve egyesítettek, amelyek korábban ellenségesek voltak egymással szemben. Az 1990-es években már kibontakoztak antikapitalista és globalizáció ellenes mozgalmak. Ezek számára mindenütt kihívást jelentettek a nagyobb szociáldemokrata pártok, amelyek tőlük jobbfelé helyezkedtek el. Ebben a helyzetben valamennyiük előtt felvetődött az a kérdés, hogy együttműködjenek-e ezekkel.

Már 1991-ben felmerült annak a szükségessége, hogy nemzetközi szinten megteremtsék e pártok és szervezetek között az együttműködést: ilyen alapon született meg az Új Európai Baloldali Fórum (New European Left Forum - NELF). Ez a tendencia tovább erősödött azzal és akkor, amikor az Európa Parlamentben létrejött az Egyesült Európai Baloldali Csoportosulás (United European Left Group) 1994-ben, amelyhez 1995-ben csatlakozott az Észak-Európai Zöld Baloldali Csoportosulás. E pártok és csoportosulások közös platformot dolgoztak ki, és együtt indultak az 1999. évi EU parlamenti választáson. E platform néhány nagyon jól körülírható jellegzetes témát jelölt meg: erre jellemző volt a neoliberalizmus elvetése, a nemzetközi tőkeáramlás megadóztatása, a közösségi szektor privatizálásának a megállítása, rendsza-

¹ Kate Hudson az Évkönyv régi munkatársa, az Évkönyv Nemzetközi Tanácsadó Testületének tagja, a londoni egyetem (London South Bank University) tanára, a CND elnöke.

bályok elfogadtatása a rasszizmussal szemben, a harmadik világ eladósodásának megállítása, illetőleg adósságainak eltörlése, és a NATO feloszlatása. E témakörök alapján szilárdult meg az európai baloldali pártok (European Left Party).

Ennek az áramlatnak és jelenségnek legsikeresebb megvalósulása Németországban történt meg a „Linke” révén. A Linke egyesenes utódja a Német Szocialista Egységpártnak (SED). Persze ez a párt azóta nagy belső átalakuláson ment át: először megszületett a DDR-ben ill. az utódterületen a PDS² - ez a párt szintén az említett különféle baloldali áramlatokat egyesítette az 1990-es években. Gregor Bisky és Lothar Bisky alatt jelentős politikai erővé formálódott Kelet-Németországban, olykor koalícióban az SPD-vel a regionális, tartományi kormányokban. 2005-ben a PDS egyesült az SPD balszárnyáról levált WASG-vel, amelynek élén Oskar Lafontaine állt. A szövetség olyan céllal alakult meg, hogy így induljon az az évben megtartott parlamenti választáson. A szövetség akkor a leadott szavazatok 8. 7%-át szerezte meg és a parlamentben 54 mandátumot szerzett, ezzel az eredménnyel a negyedik legnagyobb párt lett Németországban. Ekkor kitűnt, hogy az új párt nemcsak keleten, hanem Nyugat-Németországban is gyökeret eresztett. 2007-ben történt már, hogy a PDS és a WASG formailag és szervezetenként is egyesült a „Linke” pártban. Tanulmányomban ezt követően azt próbálom meg vizsgálni, hogy melyek is voltak a „Linke” sikerének különleges okai: ezek között ott volt az, hogy nagyon határozott háborúellenes politikát hirdetett, nagy szerepet játszott az Európai Baloldal kialakításában, és többek között hatást gyakorolt a legutóbbi franciaországi folyamatokra is, így a baloldal pártjának³ megalakítására. A vizsgálat során kitérek majd arra, hogy ez milyen összefüggésben van a jelenlegi gazdasági válsággal, illetve a neoliberális ideológia csődjével.

A baloldal az 1990-es években

Az általános közhit és „politikai bölcsesség” az 1990-es évek elején azt állította, hogy a kommunizmus halott, mindenestre Európában. Az 1990-es évek végére ez a győzelemittas hit véget is ért. Kínában megkezdődött a hatalmas gazdasági felívelés, Kuba és Vietnam helyzete megszilárdult, mindkettő alkalmazkodott a poszt-szovjet korszakhoz.

Ami a legmeglepőbb volt, hogy Európában kibontakozott egy új áramlat, amelyet úgy jellemeztek, hogy ez az új európai baloldal. Ez az áramlat volt kommunista pártokat, újra-alakult kommunista csoportosulásokat és baloldali szociáldemokratákat tömörített. A sikere meglepő volt, már csak azért is, mert e pártok és csoportosulások 1989 előtt visszautasítottak mindenfajta

² A PDS-ről az Évkönyv az elmúlt 4-5 évben rövid hírközléseket adott - nagyobb tanulmányt sajnos nem.

³ A francia baloldalról és az új pártról, az NPA-ról részletesen lásd Évkönyv 2010, beleértve az NPA vezetőinek a nyilatkozatait.

együttműködést. E tömörülés egyúttal egyesített mind kommunistákat, mind trockistákat⁴, többek között olyanokat is, akik 1989. után kibékültek a kapitalizmussal. E tömörüléshez csatlakoztak a hajdani 1968-as nemzedék tagjai is. A vízvázlat ott volt, hogy valaki elfogadja-e az antikapitalista irányultságot vagy sem. Ezt állapította meg a neves brit eurokommunista, Eric Hobsbawm⁵ is. Hobsbawm aláhúzta, hogy a bolsevikok az 1920-as években rögzítették azt a véleményüket, amely a későbbiekben nagy hibának bizonyult, vagyis „hogy a nemzetközi munkásmozgalom tartósan, sőt permanensen meg van osztva.” Sok kommunista és mások az antikapitalista baloldalon nem osztották Hobsbawm véleményét, másfelől voltak olyanok, akik törekedtek a nemzetközi együttműködésre. Jelenleg és az elmúlt évtizedekben, amikor a kapitalista offenzíva erősödőben volt, a régi történeti szakadások és ellentétek, mint pl. amelyek a spanyol polgárháborút vagy azokat a szakadásokat, sőt súlyos ellentéteket érintették, amelyek Sztálin és Trockij között keletkeztek, elhalványultak és elveszítették jelentőségüket.

Azok a viták is, amelyek a kommunista pártokban fellángoltak 1989. után pusztítóak voltak. A legtöbb pártban szakadások következtek be. Az eurokommunista áramlat tagjai úgy ítélték, hogy az a vélemény, hogy a kommunisták a szociáldemokratáktól eltérő rendszert és koncepciót alakíthatnának ki, tévedésnek bizonyult. Ugyanakkor a baloldali pártok és csoportosulások antikapitalista alapállásból alakították ki véleményüket, és ennyiben versenyben álltak a szociáldemokráciával. Mindegyik párt valamelyest különbözött egymástól nemzeti jellegüknél fogva. Olaszországban például, ahol az Olasz Szocialista Párt tökéletesen összeomlott botrányokban és korrupcióban⁶, ugyanitt a PCI nevet változtatott és felvette a Demokratikus Baloldal Párt nevet és egyúttal a Szocialista Internacionálnak lett tagja. A valóságban ez a párt vált Olaszország Szociáldemokrata Pártjává.

Am a PCI balszárny különvált és megalakította a Rifondazione⁷ Comunista (az Újjáalakított Kommunista) pártot. Ez részét képezte annak a folyamatnak, ami egész Nyugat-Európában jellemzővé vált, ahol a volt kommunista pártok, avagy kommunista csoportok új baloldali szövetségeket hoztak létre. Ezek az erőfeszítések sokféle formában jelentkeztek, így Spanyolországban az Egyesült Baloldal (IU)⁸ révén, Franciaországban tovább élt a Kommunista Párt (PCF)⁹, ugyanígy a Portugál Kommunista Párt, valamint a PDS Németországban. Noha egyesek azt gondolhatták volna, hogy a PDS történeti múltja miatt kevésbé lesz fogékony az új szövetségek és megoldások számára, mint a nyugat-európai pártok, ez távolról sem bizonyult igaznak. Miként azt 1996-

⁴ Trockij életútját lásd Évkönyv 2004, a trockisták a francia baloldalon maradtak „erősek” az utóbbi évtizedben: lásd Évkönyv 2008–2010.

⁵ Hobsbawm írásait az Évkönyv rendszeresen közölte az utóbbi 10–20 évben.

⁶ Lásd Craxi életútját lásd Évkönyv 2003.

⁷ Az RC-ről bővebben lásd Évkönyv 2008–2010.

⁸ Az IU-ról lásd Évkönyv 2008–2009–2010.

⁹ A PCF-ről az Évkönyv rendszeresen írt, lásd a 2007–2010. évi köteteket.

os nyilatkozatukban leszögezték: „Mi egyaránt fel kívánjuk használni Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Trockij és Antonio Gramsci¹⁰ gondolatait. Az nem is kétséges, hogy mi meg kívánunk emlékezni azokról a kommunistákról, akiket a fasiszták üldöztek és meggyilkoltak. Ugyanakkor az is feladatunk, hogy megemlékezzünk azokról is, akiket Sztálin gyilkolt meg.”

Az a politikai és gazdasági helyzet, amely közepette e pártok megszülettek, magyarázza azt is, hogy e pártok és szervezetek miért erősödhettek meg. A Szovjetunió összeomlása után a kapitalizmus elveszítette azokat a fékeket, amelyek visszatartották attól, hogy hozzányúljanak azokhoz a gazdasági újraelosztási eredményekhez, amelyeket korábban a szociáldemokrácia hozott meg (ilyen volt pl. a jóléti állam). A legdrámaibb „eredménye” ennek a Maastricht Egyezmény megkötése–elfogadása volt 1991. decemberben, amely megkövetelte egész Európában a költségvetési megszorításokat – a költségvetési kiadások megkurtítását.

Az 1990-es évek derekán a legtöbb kommunista pártot Európában lefoglalta az a küzdelem, amit a Maastricht-i Egyezmény ellen folytattak, és ugyanekkor a szakszervezetek nagy sztrájkokat indítottak a bérek értékál-lóságának megőrzéséért Nyugat-Európában, elsősorban Németországban, Franciaországban és Olaszországban. 1994-ben Rómában félmillió ember tüntetett a nyugdíjak és a bérek megkurtítása ellen. Válságok kezdődtek a pártokban, mind a baloldali, mind a jobboldali pártokban és ilyen helyzetben kezdődött meg az új baloldal előretörése – kifejezetten Maastricht ellen. Az olasz RC az 1992-es 5,6%-ról az 1994-es választáson már 6% szavazatot szerzett, 1996-ban pedig már 8,6% szavazatot kapott. Németországban a PDS az 1990 évi 2,4%-ról 1994-re 4,4%-ra növelte szavazatainak számát. 1998-ra a PDS-re leadott szavazatok száma 5,1%-ra emelkedett. A hajdani DDR területen némely régióban a PDS-re voksolók aránya több mint 20% is volt. Az IU 1986-ban 4,7%-ot kapott, 1989-ben pedig már 9,1%-ot, 1993-ban 9,6%-ot és 1996-ban 10,5%-ot. A skandináv baloldali pártok, amelyek más helyzetben voltak, más hagyományokkal rendelkeztek, mint a többi nyugat-európaiak, szintén radikalizálódtak az ottan is alkalmazott „megszorítások” miatt, amelyeket ott is a Maastricht-i kritériumok miatt vezettek be. Ezek a pártok hajdanán még a kommunista pártokban ill. pártokból születtek meg, ám belső átalakulásuk új baloldali pártokká még jó régen, 1959 után kezdődött meg. A pártok között sokféle különbség, többek szerint nemzeti hovatartozásuk szerinti eltérés volt, ámde mint Stuart Wilks megállapította, az 1960-as évek közepére már mindenütt kiformalódtak ezek az új baloldali pártok. E pártokat mind az új baloldali radikalizmus jellemezte, többek között a feminizmus és a „zöld” gondolkodás. E pártokat a nyugat-európai baloldal lelkesen fogadta.

Ezek a pártok Nyugat-Európában Maastricht után megerősödtek és választási sikereket értek el. 1995 után a skandináv baloldali pártok és a nyugat-európai baloldali pártok között a kapcsolatok formálisan is megszilárdultak,

¹⁰ Gramsci életútját lásd Évkönyv 1991.

amikor a skandináv pártok némely tagjait megválasztották az Európa Parlamentbe, főként azután, hogy a skandináv zöld baloldaliak közös egységes blokkban tömörültek: az Egyesült Baloldali Blokkban.

Új fázisba léptek ezek a baloldali pártok, amikor az 1989 utáni időben a NATO megkezdte Jugoszlávia elleni akcióit, amelyek azután 1999 után szélesedtek ki nyílt háborúvá. Ekkor minden igazi új európai baloldali párt elítélte a NATO háborúját¹¹, főként Dél-Európában illetőleg a Balkánon. Ez nyílt szakítást jelentett az ENSZ-szel és a nemzetközi joggal, és végeredményben e háború révén egy újfajta gyarmatosítást vezettek be a Balkánon. Visszapillantva ez egyfajta előjátéka volt az Irak elleni háborúnak. Másfelől, ez megerősítette az európai baloldaliak összetartozását. Ez vezetett el azután oda, hogy az európai baloldaliak 1999. júliusában Madridba a Baloldali Fórum ülésére meghívták Kelet-Európából az orosz, cseh és lengyel baloldaliak képviselőit is.

A NATO jugoszláviai akciója elleni tiltakozás világosan megkülönböztette a baloldaliakat a szociáldemokráciától. Megjegyzendő azonban, hogy a szociáldemokrata pártokban is voltak olyan baloldali frakciók, amelyek szembe helyezkedtek a NATO ezen akciójával. Így volt ez Nagy-Britanniában is, de talán még inkább jellemző volt ez Oskar Lafontaine Németországban, aki ezt követően lépésről lépésre elhagyta az SPD-t, és azután segített létrehozni a Linke-t. Ugyanez hatott azokra a német zöld baloldaliakra is, akik ezúttal szembekerültek saját pártjuk volt vezérével, Joschka Fischerrel, aki ekkor német külügyminiszterként rábólintott a NATO akciójára. Ekkoriban az is kiderült, hogy a szociáldemokrata pártok nem fognak keynesiánus alapon szembehelyezni az új neolib gazdaság-politikával, sem azzal, hogy a NATO-n belül az USA dominanciája érvényesüljön. Ezzel szemben Oskar Lafontaine nyújtotta az ellenpéldát.

1999-ben Lafontaine megküzdötte a maga harcát a német nagytőkével az adó kérdéseiben, valamint a Közép-Európai Bankkal az általános monetarista politikát illetően. Lafontaine e harcokban veszített, de visszapillantva nem meglepő, hogy akkor még az SPD egyik vezetőjeként szomorú volt, amiért a párt rábólintott a Jugoszlávia elleni NATO akcióra, és amiért a párt viszszautasította a PDS-el való együttműködést. Ez utóbbi alapkérdés volt mind az SPD mind a PDS számára, az is, hogy ez az együttműködés milyen elvi alapokon jöhet létre, és ez utóbbi mind a mai napig alapkérdés mind a két párt számára.

¹¹ Annak idején a Balkán Békebizottságnak Budapesten is sikerült egy nagygyűlés és nagy felvonulást rendeznie a jugoszláviai beavatkozás ellen. Ezt szakszervezetek is támogatták. Ám az is igaz, hogy ez csak egyszer történt meg. (Akkor a tüntető felvonulás a Hősök terétől a Kosuth térig ért.)

Az összefogás és egyesülés a WASG¹²-vel

Ez egyúttal azt jelenti, hogy meghaladják Németország kettéosztottságát.

A PDS 1989–90, Németország újraegyesülése után olyan erőként került ki egy évtized küzdelmei nyomán, amely biztosította számára, hogy Németország keleti területein vezető erőként megmaradhatott. Ugyanakkor képtelenség bizonyult arra, hogy egész Németországban egy szélesen megalapozott párttá váljon. Ennek alapján többen úgy gondolták, hogy a PDS Németországban csak regionális, kisebb jelentőségű szociáldemokrata párttá alakul majd át, és képtelen lesz arra, hogy az egész országra kiterjedő erős szocialista pártot képezzen.

Az 1990-es években a PDS egyértelmű alternatívát kínált a kapitalista berendezkedéssel szemben, de még a PDS 1994-es kongresszusán sem ismerték fel világosan, hogy a PDS számára is létfontosságú a szövetség kialakítása a Baloldali Szövetséggel ill. a SPD-vel.

Az is világos volt, hogy a PDS és az SPD egyfelől bizonyos, hogy versenytárs, másfelől az is, hogy a két pártnak készen kell állni az együttműködésre is. Ám az, hogy a PDS mikor és hogyan válhat egy kormány tagjává, alkotórészévé, az mindvégig központi vitakérdés maradt a PDS-en belül is. 1994-ben a PDS hallgatólagos együttműködéssel támogatta a kisebbségi SPD vezetésű kormányt, és azt a kormányt, amely Szász-Anhalt tartományban az SPD és a Zöldek együttműködése alapján jött létre. Ez nagyon viharos reakciókat váltott ki a CDU köreiből, minthogy a jelek alapján a CDU vezetői számára világossá vált, hogy a kelet-német tartományokban ők nehezen fognak tudni kormányt alakítani. Míg ugyanezekkor az SPD vezetői köreiből változatlanul elutasították a PDS-el való együttműködést, addig a kelet-német tartományokban a szociáldemokrata vezetők is nyitottak voltak a PDS-el való együttműködésre. Az SPD 1996-os kongresszusán e pártban is eljutottak annak a felismerésére, sőt a felismerés elfogadására, hogy az egyes tartományok vezetői számára szabad kezlet adtak arra, hogy az 1998-as általános parlamenti választás után dönthessenek: milyen pártokkal, szervezetekkel kívánnak koalícióra lépni.

A PDS 1996. és 1997. évi kongresszusán ugyanez a kérdés szintén napirendre került és ekkor Olsen vetette fel világosan, hogy a PDS a következőkben tartsa-e fenn továbbra is magának a rendszernek a következetes elítélését, vagy pedig legyen kész helyi, regionális és országos szinten a kormányokba való belépésre is. 1997-ben a PDS-ben ismét napirendre került a koalíciós együttműködés kérdése az SPD-vel és a Zöldekkel. Ezt akkor a PDS akkori elnöke, Lothar Bisky is szorgalmazta. Ez a kérdés újra a pártkongresszus elé került 1998-ban, már csak azért is, mert az 1998. évi parlamenti választás után ez szintén nyitott kérdéssé vált. Ezen a választáson az SPD győzött, az

¹² A WASG Lafontaine kezdeményezésére alakult ki a nyugatnémet régiókban, és jó ideig önállóan tevékenykedett, a Linke kialakulása előtt

SPD lett a legnagyobb párt, szövetségben a Zöldekkel, és kérdésessé vált, mennyiben működik együtt a PDS-el. A PDS maga 5,1% szavazatarányt ért el, egész Németországra vetítve, ami azt jelentette, hogy átlépte a parlamentbe jutás 5%-os küszöbét. Így világossá vált, hogy a PDS nem kérészetű politikai jelenség. Ami a keletnémet Mecklenburg-Pomerániai eredményeket illeti, itt a PDS az SPD és a CDU mögött harmadik erőként vonulhatott a tartományi parlamentbe, 24,4%-os sikerrel.

Ami e választás országos következményeit illeti, az SPD a Zöldekkel kötött koalíciót, ám Mecklenburg-Pomerániában tartományi szinten az SPD koalícióra lépett a PDS-el. Ami a PDS szándékait illeti, a párt alelnöke, Sylvia-Yvonne Kaufman világosan megfogalmazta, hogy a PDS-nek balról nyomást kell gyakorolnia a kormányra, hogy az tényleges változásokat hajtson végre. Ez tulajdonképpen lehetővé is vált, mert a két párt világos koalíciós egyezményt kötött. Ez egyezmény jegyében a PDS világos részköveteléseket fogalmazott meg a közoktatás terén, a pénzügyi ill. adópolitika terén, továbbá, hogy a kormánynak milyen lépéseket kell tennie a munkanélküliség csökkentése érdekében. Egyes megfigyelők szerint ez a tartomány mind a PDS aktivistái, mind vezetői számára elsősorban annak kísérleti terepe maradt, hogy milyen konkrét gyakorlati reformokat tudnak kieszközölni, és kevésbé az érdekelte őket, hogy a nagy politikai teoretikai összefüggésekben mit tudnak szavakban felmutatni. Mindenesetre a Mecklenburg-Pomerániai kísérlet megszilárdította a PDS pozícióit, sőt a Linke-t is még abban a tekintetben is, hogy a Linke alkalmas kormányzati szerepvállalásra is.

Sokkal ellentmondásosabbak voltak a berlini tapasztalatok. Itt már 2001-től kialakult az ún. „vörös-vörös” koalíció, amely révén az SPD a PDS-el közösen együtt kormányzott. Itt Berlinben a PDS kormányképes lett, amit azután követtek a Zöldek is. Ennek azután az lett a következménye, hogy Berlinben a PDS kevésbé lett radikális, és szembekerült választóival, akik inkább egy kemény baloldali politikát követeltek meg volna tőlük. Az ellentmondás annál élesebbé vált, hogy Berlinben a város szembe került konkrét gazdasági kérdésekkel, visszaesséssel, adósság-problémákkal, és így nem maradt sok lehetőség arra, hogy valóban radikális előremutató szociális reformokat és politikát valósítsanak meg. Így felmerült az a radikális követelés, hogy a közszolgáltatóknál jelentősebb munkaidő-csökkentést hajtsanak végre. Ehhez csatolták azt az igényt is, hogy egy ilyen szociális reformnak nem szabad rontania a Berlin dolgozóinak szociális életfeltételeit, így béreit sem, valamint az oktatásban, a kultúrában és atudományban elérhető lehetőségeiket. A berlini PDS kritikája figyelemre méltó, noha Lafontaine azt kemény szavakkal tévedésnek illette. Ebben az esetben is a PDS-nek voltak olyan tagjai, csoportjai, amelyek ezt üdvözölték, mint annak a jelét, hogy a PDS kész a kormányzati munkában való részvételre, mások és más csoportok azonban elutasították, mert úgy ítélték, hogy ezen az úton a PDS a neoliberalizmus elfogadásának útjára téved. Ez utóbbi csoporthoz tartozott Duroyan Ferti, aki

az internet www.links.org.au honlapján azt írta, hogy a PDS is olyan követeléseket fogalmaz meg, amelyeket a maga egészében elvileg szintén elítél. A helyzethez hozzátartozik, hogy a Linke berlini miniszterei tartózkodtak annál a berlini városi szavazásnál, amikor az EU alkotmány elfogadásáról volt szó, noha a Linke mint párt azt a maga egészében elvetette. Ugyancsak ellentmondásosan viselkedtek a legújabb ipari-üzemi sztrájkok ill. szociális problémák felvetődésekor. Ferti szerint a Linke is hajlik arra, hogy a választók szavazatát keresse, ahelyett, hogy világos szociális programot alkotna és így építené a pártot. A kritikusok közül többen a PDS tagjai voltak, akiknek Berlinben jelentős volt a befolyásuk.

Végeredményben a Linke befolyása az utóbbi időben úgy erősödhetett meg, hogy alapvető kérdésekben világossá vált, hogy mi a különbség a Linke és az SPD álláspontja között. Annakidején az 1990-es években, így elsősorban az 1998-as parlamenti választásokon a neoliberalizmusnak ez a kritikus bírálata hozott népszerűséget az SPD-nek is. Ám az SPD nem váltotta be a hozzá fűtött reménységeket, nem opponálta következetesen a privatizációkat.¹³

ROBERT JEVZEROV

Rudolf Hilferding „Finánctőkéjének” száz éve – a szociológia és a jelenkor¹⁴

A „Finánctőke” megjelenését 1910-ben úgy értékelték, hogy alapvető tudományos mű látott napvilágot, amelynek szerzője, Marx Károly művét folytatva, az előző évtizedekben a kapitalizmus fejlődésében fölbukkant új jelenségeket vizsgálja. Ez az esemény szinte pontosan Rudolf Hilferding életének felén következett be.

1877-ben született Bécsben, ott végezte az egyetemet, és fő vonalaiban ott fejezte be a „Finánctőkét” is, öt évvel megjelenése előtt. A munka lezárultával Hilferding, miután néhány évvel korábban áttelepült Németországba, hosszú éveken át élénken közreműködött Németország Szociáldemokrata Pártja (SPD) tevékenységében: többek közt ő volt a főszerkesztője a II. Internacionálé akkori legtekintélyesebb pártja központi lapjának a *Vorwärts*-nek.

A „Finánctőkét” hamarosan lefordították idegen nyelvek egész sorára,

¹³ Kate Hudson a cikket az Évkönyv számára maga küldte el.

¹⁴ A mű magyar megjelenése: Rudolf Hilferding: A finánctőke. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959. – Hilferding rövid életrajzát lásd az Évkönyv 1977-es kötetében, Gonda Imre tollából. Az utóbbi években megjelent egy új, monografikus életpálya-rajza is. (William Smaldone: Rudolf Hilferding. Dietz Verlag, 2000.) Magyarul újabb időkben elméletét elemzi Szigeti Péter: Szervezett kapitalizmus. Mediant, Budapest, 1991.

széles körben ismertté vált, szerzőjét pedig egyrészt kiváló tudósként tartották számon, másrészt a szociáldemokrata politika tekintélyes szereplője is lett. Napjainkig így tárgyalják a mértékadó általános és szakmai kézikönyvek is. A szerzőt azonban általában csak mint közgazdászt említik. Nem szentelnek viszont elegendő figyelmet a munka szociológiai aspektusaira; a szociológiai enciklopédiákban többnyire nem is szerepel. Igaz, a 2005-ben kiadott oxfordi szociológiai lexikon leírja róla, hogy „Hilferding szerint minden típusú vállalkozást bekapcsoltak a finánc-tőke általános körforgásába”; hogy a finánc-tőkésék kis köre ezen a módon érvényesíteni tudja ellenőrző szerepét, s a finánc-tőke vált a tőkés monopóliumok tengerentúli terjeszkedésének az alapjává. A 2003-ban Moszkvában megjelent szociológiai enciklopédiában ezzel szemben a neve is csak egyszer fordul elő.

Valójában, e téren is Marxot követve, Hilferding nemcsak a szűken értelmezett gazdasági viszonyok elemzéséből indult ki. Kitért a folyamatok gazdasági-szociológiai oldalára is; beleértve a gazdasági viszonyok szociológiáját, a gazdaság mozgásának szociológiai irányát, az ennek megfelelő szociális mechanizmusok alakulását. Sőt, a gazdasági elemzésen túl szemügyre vette a társadalmi élet politikai-szociológiai oldalát, a politikai viszonyok szociológiáját is. A könyvben a fennálló társadalmi realitás kutatásának szociológiai megvilágítása is helyet kapott, mint a történelmi folyamat terméke, ami lehetővé teszi, hogy feltárja keletkezését, lényegét, működési módját és távlatait. Ezt általánosítja az egyik alfejezet, „A kapitalista fejlődés új szakaszának vizsgálata” címmel. A szerző az általa így kiemelt szakasz jellegzetességét abban látta, hogy *ez a társadalom átmenete az egyik társadalmi-gazdasági és társadalmi politikai állapotból a másikba*. Szociológiai általánosításai a korszak törvényszerűségeinek, tendenciáinak a kimutatására irányultak, a keletkezés, a fejlődés, a beálló változások szempontjából. Rámutatott a tőke működésének mechanizmusaira az egyes személyiségek, szociális csoportok, osztályok esetében; az eredményekre és a következményekre, „a finánc-tőke szakaszának” távlataira.

A könyv központi vonala, gerince a finánc-tőke problémája. Ahhoz akart kulcsot adni, hogyan lehet tudományos magyarázattal megközelíteni azt, ami a korabeli kapitalizmusban zajlik, amelyre a nagy fokú koncentráció jellemző. Ez „a szabad verseny kiküszöbölésében” mutatható ki, monopolisztikus egyesülések alakítása, valamint *a bank- és az ipari tőke összefonódása* révén.

Egyébként a monopolizáció és a finánc-tőke kérdéseit (a pénz- és a bank-tőke értelmében) Hilferding munkájának megjelenése idejére már többen feldolgozták. Már a 19. század '90-es éveiben nagy figyelmet szenteltek a termelés monopolizálásának, a monopóliumok, köztük a már megjelent nemzetközi monopóliumok működésének, a társadalmi életre, a dolgozók helyzetére gyakorolt befolyásuknak, a mindebből következő valószínű perspektíváknak, és az ebből eredő politikai feladatoknak, mindenekelőtt a munkásmozgalom-

ban. A II. Internacionálé 1896. évi londoni kongresszusán is vizsgálták ezt a kérdést, amikor a munkásosztály gazdaságpolitikáját tárgyalták.¹⁵

1894-ben látott napvilágot a kiemelkedő angol tudós, John Atkinson Hobson „A modern kapitalizmus fejlődése”¹⁶ című könyve, amelyet az 1906-os kiadáshoz szerzője jelentősen átdolgozott. Különösen a termelés monopolizálását tárgyalta. 1902-ben pedig megjelent ugyancsak ismert könyve, az „Imperializmus”.¹⁷ Ez különösen a monopolista pénz- és banktőkét vizsgálta, „pénzügyi királyokról”, „nagy bankházakról” írt, hatalmukról, a gazdaságra, a politikára, a társadalmi életre gyakorolt befolyásukról, meggazdagodásuk útjairól. Agresszív külpolitikájukkal, az imperializmussal szembeállította a „szabad kereskedelem” politikáját és a szociális reformokat, javasolta a „nem munkából eredő jövedelmek” átadását a munkásoknak (béreik növelésével), illetve az államnak (az adók növelésével)¹⁸

Elődei munkáitól eltérően Hilferding kutatásai a tőke különleges formájának létrejöttét mutatták ki, ezt nevezte „finánctőkének”. Ennek lényeges sajátossága az ő értelmezésében az volt, hogy az ipari és a banktőke összefonódását testesítette meg; ennek felelt meg nála a kor különleges társadalmi aktora – a *fináncstőke*. A fináncstőke keletkezését mély gazdasági és társadalmi elemzéssel vegyezte, bemutatta a kapitalizmus ehhez vezető dinamikájának, működésének a folyamatait, figyelembe véve a folyamat általános és sajátos vonásait.

Az árutermelés keretében, a társadalmi munkamegosztásnak és a termelőeszközök magántulajdonának viszonyai között Hilferding különös jelentőséget tulajdonított a *csereviszonyoknak*. Állította, hogy a termelés ilyen típusa mellett, amely alapvető a kapitalizmus idején, minden termelő egyrészt elkülönül, mint tulajdonos, másrészt társadalmi kapcsolatban áll a többivel. Termelő tevékenységük eredménye túlnyomórészt nem maguk számára szükséges termék, hanem mások szükségleteit kielégítő *áru*, miközben maguk is mások által előállított áruk segítségével élnek és termelnek. A köztük létrejövő társadalmi kapcsolat árucserre formájában jelenik meg, a szabad verseny menetében. Így a csere *társadalmi* aktussá vált, és tette lehetővé a társadalom létfolyamatait.

Az ilyen típusú termékcserre – az árucserre – régóta a pénz közvetítésével zajlott, ez vált a forgalom eszközévé. Épp ezért Hilferdingnél a vizsgálat a pénz analízisével kezdődött. A pénz csomópont a termelők társadalmi kapcsolatainak a hálójában, amelyben végtelen számú egyéni csereügylet fonódik össze. Ezáltal a társadalmi kapcsolatok, az emberek közötti viszonyok nem közvetlenül jelennek meg, hanem tárgyakon keresztül, tehát *eltárgyia-*

¹⁵ Lásd A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1989.

¹⁶ John Atkinson Hobson: Evolution of Modern Capitalism (1894).

¹⁷ Uő: Imperialism. A Study. (1902.)

¹⁸ Hobson írásairól egykor a Huszadik Század alapos könyvismertetésekét közölt, és Hobsonról persze Szabó Ervin is írt.

sulnak. Egy további vizsgálódásból, amely már a hitelre vonatkozik, kiderül, hogy ez már személyes viszonyként is megjelenik, hiszen a „kredit” szó a köznapri beszédben „bizalmat” is jelent. Ebből Hilferdingnél további fundamentális elemzések következnek: a tőke mobilizációjáról, koncentrációjáról, elsősorban a részvénytársaságok közvetítésével, amelyek feladata előmozdítani a termelés koncentrációját (éppen ekkoriban kezdődött a fináncctőke kialakulása); a monopolisták megállapodásairól a szabad verseny kiiktatására; az igazgató bizottságokról és a személyes összefonódások hálójáról, amely egyesíti, *egymásba fonja a monopolista bank- és ipari tőkét.*

Emellett Hilferding megoldott jó néhány fontos részkérdést is, föltárva például az „alapító nyereség” jelentőségét; ez új kategória volt, amelyet ő vezetett be a szóhasználatba, s amelyen a fiktív tőkék fokozódó körforgását értette. Mindennek a konzekvenciáit levonva megállapította, hogy a kapitalizmus dinamikája következtében *a fináncctőkében egységes egészzé egyesülnek a tőke összes részformái,* hogy ez kioltja a tőke konkrét jellegét. Egységes erőnek láttatja, amely közvetlen származéka a természeti kincsek tulajdonlasi formájának és az egész, addig fölhalmozódott múltbeli munkának. Mindinkább megszűnik a termelés különböző szféráinak az elkülönülése, egyidejűleg előre halad a munka technikai megosztása. *A fináncctőke a tőke egységesülését jelenti.* Az ipari, a kereskedelmi és a banktőke egységesen a *fináncoligarchia* átfogó irányítása alá kerül.

Hasonló Hilferding kutatói hozzáállása a fináncctőke működésének vizsgálatában, különösen a *tőkeexport* tekintetében, amely különösen gyors fejlődése révén a kivitel tipikus formájává lett. Történetileg is bemutatja ennek a kibontakozását, megkülönböztetett figyelmet szentelve a kérdés „társadalmi aspektusának”.

Megállapítja továbbá, hogy a gazdasági térség méreteinek mindig nagy szerepe volt a tőkés állam fejlődésében. Hilferding ezt a 19. és a 20. század mezsgyéjén mind időszerűbb problémát a „szabad verseny” és a „protekciónizmus” gazdaságpolitikai ellentétpárjára futtatja ki. Az utóbbira úgy tekint, mint a nemzeti monopolitőke fejlődését szolgáló eszközre, amely erősíti a pozícióit, és olyan „támadó fegyvert” ad kezébe, amelyet a fináncctőke forgat. Általa kiterjesztheti uralmát határain túli területekre is, ahol gigantikus méretekben gyorsítja a régi, hagyományos társadalmi viszonyok bomlását, és az egész földgolyó bevonását a tőkés rendszer szférájába.

Végül úgy látja, hogy erre a problémára az az általánosított következtetés kínálkozik, amely szerint a tőkekivitel a maga reális mivoltában a fináncctőke korában nem csak a kapitalizmus gyors fejlődésének a feltétele. Szociális tekintetben ez az expanzió általában is a kapitalista társadalom megőrzésének az elengedhetetlen feltétele.

Hilferding tőkeexport-vizsgálódásainak szociológiai irányultsága abban is megmutatkozik, hogy továbbviszi ezt a *fináncctőke és az államhatalom, illetve a társadalom kölcsönös viszonyának az elemzéséig.* Éppen ez az elemzés

vezette őt arra a megállapításra, hogy a fináncctőke – különböző országokban más és más módon, de általában meglehetősen könnyedséggel – mozdította elő a fordulatot, amely véget vetett a burzsoázia szembenállásának az államhatalommal. Valaha a liberalizmus ideológiájának a felhasználásával folytatta harcát a burzsoázia az államhatalommal, ezzel a központosított és privilegiált erővel, törvényhozási korlátozásaival és kényszerítő szervei gyakorolta önvédelmével. Ezt most – felhasználva az állammal kapcsolatos érdekeltségének korábban is alkalmazott gondolati elemeit – felváltotta egy új ideológia, amely a fináncctőke érdekeihez alkalmazkodik, és merőben ellentétes a liberalizmussal, minthogy „a fináncctőke nem szabadságra, hanem uralomra törekszik. . . , a demokratikus egyenlőség helyett pedig az oligarchikus uralom eszméit tesz magáévá”.

Hilferding kimutatja, hogy a fináncctőke korlátozni akarja az egyes tőkésök önállóságát is, arra törekedve, hogy visszaszorítsa a konkurencia-harcból eredő anarchiát. A szervezetség irányába halad, hogy a konkurencia-harcot magasabb szinten folytassa. Ehhez meg kell őriznie és erősítenie fölényét és uralmát, mégpedig az államhatalom segítségével. Erős államra van szüksége, amely megszilárdítja az ő hatalmát az országban és rajta kívül is, nem számolva más társadalmi aktorok ezzel ellentétes érdekeivel, sem az országon belül, sem más államok esetén, a nemzetközi küzdőtéren. Országon belül különös jelentősége van számára a munkásosztály fölötti uralomnak. A munkásmozgalom tömegességének, szervezetségének, elszántságának a növekedésével párhuzamosan egyre fokozódik a törekvése arra, hogy még inkább megerősítse az államhatalmat, és szélesítse azt a lehetőségét, hogy ezt az erőt a munkásság követeléseinek a visszaszorítására használja.

Országon kívüli tevékenységéhez a fináncctőkének olyan államra van szüksége, amely képes az egész világot a maga tőkebefektetéseihez és – beavatkozásai révén – expanziójának, új gyarmatok szerzésének a terepévé változtatni. Emiatt a fináncctőke programja „határtalan erő megeremítése”, országa államának nagysága és ereje. Eszmevilága saját nemzet kiválasztott jellegének a hangoztatása, minden más nemzet fölé helyezése – végső soron az egész világ fölötti uralmának a biztosítása.

Mindez az *imperializmus* ideológiájában összegződik, amely a liberalizmus eszmevilágának a helyébe lép. Az utóbbi annakidején a „szabad kereskedelem” híve volt, amelyet a béke korszakának kezdeteként fogott föl. Most – mint Hilferding 1910-ben megállapítja – „a béke eszméje elhalványult, a humanus eszme helyébe az állami nagyság és erői lépett”. Következésképpen a fináncctőke politikája imperialista politika, amely az államok közötti katonai összeütközésekkel terhes.¹⁹

¹⁹ A hosszabb tanulmány második részét az Évkönyv következő kötetében közöljük. Hilferdingről gazdag adatgyűjtemény található a Wikipedia honlapján: http://en.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Hilferding.

SEUMAS MILNE²⁰:

1989²¹ igazi tanulsága, hogy soha semmi sincs véglegesen elrendezve

(Rövidítve)

A fal leomlása szabadságot hozott, de egyúttal háborút és válságot is. A nyugati önbecsülés szempontjából az 1989-es év érdemes arra, hogy meghaljanak érte: ez az individuális szabadság győzelmének a meséje, valamint egy ideologikus versenytárs veresége, minden embert odaszögezett a televízió elé, amikor Európa szívében rituális lerombolása következett be egy ellenséges szimbólumnak. Így szól a tudósítás a fal leomlásának évfordulójáról, valamint a közhelyeket szajkózó politikusok parádéja Berlinben, ez szimbolizálta az európai kommunizmus bukását – ezt lehetett is várni. Ami azonban jobban megütötte az embert, az az volt, hogy mennyire hiányzott az ideológiai magabiztosság és lelkesedés, amit néhány évvel ezelőtt egészen biztosan el lehetett volna várni. Ami Kelet-Európa többi részét illeti, nem volt semmiféle nagyszabású ünneplése a régi rendszer összeomlásának. Lévén, hogy adva voltak és vannak a háborúk kitörései, a globális bizonytalanság, jelenleg pedig a gazdasági válság – mindez együtt jellemezte azt a 20 évet, ami eltelt a hidegháború végétől. Mindennek fényében az a szélesebb körben elterjedt narrativa a békéről, a kapitalista prosperitásról és a „történelem végéről”,²² amely mind elhangzott az 1989-es kapcsán és idején, mindez ma kifejezetten nevelésnek tűnik.

A németek számára természetesen a fal leomlása valóban nemcsak azt jelentette, hogy az autoriter hatalom véget ért, valamint ezzel együtt a különféle utazási megszorítások a Keleten, valamint a választási versenyeket és jobb fogyasztási cikkeket, mindez másutt is bekövetkezett a korábbi kelet-európai blokk országaiban. Mindez egyúttal azt is jelentette, hogy megszűnt a családok mintegy katonai megosztottsága, amely ráadásul kettéválasztotta a fővárosukat és az egész nemzetet, így azután legtöbbjük számára nem is maradt ok az ünneplésekre.

Ám 1989-ben a kérdés nem is az volt, hogy a régi rendszernek változnia kell-e. A kérdés az volt, hogy miként fog megváltozni. A politikai erő, ami a Szovjetuniót világ-hatalommá emelt ki, amely iparosította fél Euró-

²⁰ Milne egyetemi közgazdász, régebben olyan baloldali periodikák rendszeres cikkírója, mint a Tribune, írásait akkor az 1980-as években az Évkönyv onnan vette át. Jelenleg a Guardianban rendszeresen publikál, lásd Évkönyv 2010 (írásait két fejezetben is közöltük).

²¹ Természetesen a nagy „összeomlás” éve.

²² Utalás Fukuyama híres könyvére és tételére.

pát, és amely az első embert felküldte a világűrbe, saját magát kimerítette.²³ Mindennek ellenére voltak alternatív utak, amelyek a válságból kivezethettek volna. Amit a tüntetők Gdańskban és Lipcsében követeltek²⁴, az nem a kapitalizmus volt, hanem egy másfajta szocializmus. És ha még a kapitalizmus restaurációjáról van is szó, akkor is lehetnek simább leszállások, amelyekről tárgyalhatott Mihail Gorbacsov,²⁵ és amelyeket az USA és szövetségesei garantálhattak.

Ehelyett 1989 elszabadította a szabad piacos kapitalizmust az egész régióban és a volt Szovjetunió országaiban, a tömeges rablást, amelyet privatizálásnak²⁶ neveztek, amely magával hozta az egyenlőtlenség hatalmas növekedését, továbbá a szegénységet és munkanélküliek tízmillióit. A német újraegyesülés valójában a hajdani DDR anektálását jelentette, amely azt hozta magával, hogy iparának legnagyobb részét átvették a nyugatiak, akik a gyárakat és üzemeket bezárták, továbbá több mint egy millió tanárt állítottak vizsgálóbizottságok elé és ugyanez érintett más fehér gallérosokat is, sok nő munkajog és egyéb női jog ment veszendőbe, az olcsó bölcsődék és óvodák bezárása, valamint a tömeges munkanélküliség – még ma is az a jellemző 20 év után, hogy a nyugat-német életszínvonal kétszerese a keletieknek. És Kelet-Németország még sokkal jobban járt, mint a régió más országai. Kelet-Európa más országaiban a válság a nyugati gyámság alatt olyan jelleget öltött, amelyet az USA-ban a nagy gazdasági válság éveiben éltek meg, és a nemzeti jövedelemnek több mint egy évtizedre volt szüksége ahhoz, hogy visszajusson ugyanarra a szintre. Oroszországban a poszt-kommunista katasztrofika²⁷ alatt jött létre a legnagyobb gazdasági összeomlás, amelyet a modern világban a béke éveiben az emberek megéltek. A halandóság ebben a régióban az 1990-es években meredekben emelkedett – Oroszországban az 1990-es években a piacgazdaság kísérlete több árvať „hozott létre”, mint az ország 20 milliós háborús vesztesége, miközben a gorbacsovi demokratizálás az ellentétjébe csapott át. Most, tíz évvel az egyáltalán nem egyenletes gazdasági helyreállítás után, Kelet-Európa ismét elmerült a mély gazdasági válságba ..., ugyanitt az etnikai erőszak terjed, és a közalkalmazottaknak azzal kell szembenéznie, hogy bérükből és fizetésükből akár 40%-os lefaragást is el kell szenvedniük.

A nyugatnak a csődje tekintetben, hogy felismerje azt a sokkszerű árat, amit sok kelet-európainak kellett megfizetni a magasan értékelt és minősített szabadságért²⁸, ezt csak az múlja felül, ahogy visszautasítják annak elisme-

²³ Ezt a „kimerítést” és „kimerülést” a baloldalon elsőként talán E. Berlinguer észrevételezte az 1970-es években (Berlinguer életútját lásd Évkönyv 1987, 2010.)

²⁴ Milne itt az 1970-es megmozdulásokra utal, bár a lipcseiek már az 1980-as években voltak.

²⁵ Gorbacsov kísérletének értékeléséről az Évkönyv 1992-es kötete külön rovatot publikált.

²⁶ A hajdani Szovjetunióban Csubajsz volt a privatizálás levevénylője miniszteri rangban, akiről Moszkvában hallottam azt az eposzi jelzőt: A legnagyobb tolvaj. (a ford.)

²⁷ Katasztrofika – ugyancsak moszkvai eredetű szókép a peresztrojka helyett és annak kritikájaként.

²⁸ A „nyugatiak” nem-értésére az ITH linzi konferencián is több tapasztalatot szerezhettünk

rését, hogy a kommunista rendszernek előnyei is voltak, nemcsak árai. Az NDK (DDR) a Stasi-nak, a hiánynak és a fálnak volt az otthona, de ugyanakkor olyan ország, amelyben teljes volt a foglalkoztatottság, a szociális egyenlőség, az olcsó lakások, olcsó volt a közlekedés, olcsók voltak a kulturális kiadások, az egész világon itt volt talán a legjobb a gyermekek gondozása, és jobb volt a munkahelyi szabadság, mint amit általában jelenleg élvezhetnek a dolgozók Németországban. Az átvétel vagyis az átalakulás megaláztatásaival egyidejűleg, pontosan ezért jelentette meg a *Der Spiegel* azt az adatot, hogy a kelet-németek 57%-a úgy értékeli és úgy ítéli meg a DDR korszakot, hogy annak „több volt a jó oldala, mint a rossz oldala”. Még a fiatalabbak is visszautasítják azt a megítélést, hogy az állam akkor egyenlő volt a diktatúrával. A magyarok közül minden öt emberből csak egy hiszi azt, hogy az ország helyzete jobbra fordult 1989 óta, Bulgáriában pedig csak az emberek 11%-a véli azt, hogy az egyszerű emberek hasznot húztak a változásokból. Oroszországban és Ukrajnában pedig az emberek többsége sajnálja a Szovjetunió felbomlását.

Az 1989. évi változások e kettőssége, Janus arca megmutatkozik mind globálisan, mind pedig ideológiai értelemben. Kiütötte azt a folyamatot, amely elvezetett a hidegháború végéhez. Am azzal, hogy globális szinten kiütötte az egyetlen szuperhatalom versenytársat az USA mellől, aláasta azt a rendszert és kényszert is, amelynek révén az USA egyáltalán globális világhatalommá válhatott, amely kikövezte az utat a jugoszláv és az iraki háború, valamint az iraki és az afganisztáni invázió felé.

Ugyanebben az időben, azáltal, hogy szétverte legfőbb ideológiai versenytársát, 1989 megnyitotta az utat a nem-szabályozott kapitalizmus modell számára, amely elszabadította a gazdasági és szociális poklot az egész világon több mint két évtizedre. Ez vezetett el a gazdasági válsághoz 2009-ben, amely azután oly erőteljesen diszkreditálta a neoliberais modellt. Ez egyúttal megnyitotta az utat egyfajta progresszív változás előtt Latin-Amerikában²⁹, amely kihívást jelentett az 1989-es új társadalmi renddel szemben, és egyúttal felmutatta a szocializmus egy új formájának a lehetőségét a 21. század számára. Sokszor mondják, hogy a Szovjetunió és az európai kommunizmus összeomlása megszüntette az egyedüli rendszer-alternatívát a kapitalizmussal szemben. Am a nyomás egy ilyen alternatíva megteremtésére magának a kapitalizmusnak a létéből és hibáiból fakad, ez utóbbiak pedig az emberek számára az egész világon nyilvánvalóak. Ezen a héten 27 országban tettek fel körkérdést, és a megkérdezetteknek csak 11%-a válaszolt úgy, hogy a szabad-piacos kapitalizmus jól működik, a megkérdezettek közel egy negyede úgy válaszolt, hogy az fatálisan hibás, és az emberek többsége több

ezekben az években. Ott a történészek közül is sokan egész más kifutást vártak Kelet-Európában. (a szerk.)

²⁹ A latin-amerikai változásokról, új jelenségekről lásd Évkönyv 2008–2010. Persze e változásoknak óriási irodalma van.

köztulajdont és állami beavatkozást kíván a gazdasági életbe. Az a rendszer, ami két évtizeddel ezelőtt összeomlott, a jövő számára való minden tanulságával együtt, mind pozitív, mind negatív értelemben –már történelem. De hogy új mozgalmak és modellek tűnnek majd fel, hogy kihívást jelentsenek a régi globális renddel, rendszerrel szemben, amelyet a jelenlegi ökológiai és gazdasági válság is jelez - ez egészen bizonyosnak látszik. Ahogy a kommunisták megtanulták 1989-ben, és a kapitalizmus bajnokai felfedezik napjainkban, soha semmi nincs véglegesen elintézve és lezárva.

Forrás: Seumas Milne: The real lesson of 1989 is that nothing is ever settled. The Guardian, 2009. november 11. (A cikket Steve Parsons küldte.)

LEO PANITCH, COLIN LEYS:

Előszó

(Rövidítve)

Mintegy húsz évvel azután, hogy a Socialist Register-t 1964-ben létrehozták – az 1980-as években jutottak el arra az elhatározásra, hogy minden kötetnek egy meghatározott profilt adnak. Ez a profil egyaránt lehet egy eszmének vagy egy mozgalomnak a körüljárása: ilyen pl. a kommunista és szocialista mozgalmak, a munkásmozgalom, a megszülető új szociális mozgalmak, a mozgalmaknak megfelelő pártok története, továbbá a Harmadik Világban a nemzeti felszabadító ill. a baloldali mozgalmak. A megközelítések e hosszú idő alatt is lényegileg változtak, és kifejezett kihívást jelentenek egyfajta szocialista vizsgálat számára. Mindenesetre mintegy harminc évvel azután, hogy a neoliberais ellenforradalom beindult, és egy évtizeddel azután, hogy az USA imperializmus gyakorlatában új megerősítést kapott³⁰, ennek a kihívásnak a kesztyűjét fel kell venni. A jelen 44. kötet erre tesz kísérletet.

Jelenleg mind a neoliberalizmus, mind az imperializmus új korszakba lépett, és új ellentmondásokkal került szembe. Többek között azért is, mert az USA imperializmus már nem tudja az egész világra rákényszeríteni a maga akaratát. Mindenki számára világossá vált, hogy az a nagy belső lendület és magabiztosság, amellyel meghirdették, hogy a XX. század Amerika évszázada, mostanra kimerült, és nagy repedések keletkeztek a kapitalizmus épületén.

Mindennek ellenére a neoliberalizmus gazdasági gyakorlata és az USA imperialista hatalma most is még erős, miközben az ellenállás mind a haladó,

³⁰ A Socialist Register minden esetben tanulmányok gyűjteményét közli; ezeket néhány esetben az Évkönyv ismertette, ill. ezekből néha részleteket közölt.

mind a konzervatív oldalról felerősödött, sőt alkalmasint még a kifejezetten szocialista ellenállás is erőssé vált.

Eléggé meglepő módon a szenvedések e rendszerek által igen nagyok, és pontosan ezek váltották ki az előbb említett ellenállási hullámokat is. Magas értelmiségi körökben számosan akadtak, akik mind a neoliberalizmust, mind az imperializmust jótékony hatásúnak és jóindulatúnak ábrázolták. Ez utóbbiak végeredményben csak megismételték azt, amit mintegy egy évszázaddal korábban mások már megtettek, amikor a gyarmatosítást jótékony „civilizációs misszióknak”³¹ minősítették.

A civilizációs missziós elgondolásokat és azok képviselőit így napjainkra rehabilitálták. Így pl. Gordon Brown, aki jelenleg Nagy-Britannia miniszterelnöke, 2005-ben még kijelentette, hogy „elmúlt már az az idő, amikor Nagy-Britanniának bűnbocsánatot kellett gyakorolnia gyarmatosító múltjáért ... éppen ezért mi inkább beszélhetnénk a brit értékekről, a szabadságról, a brit toleranciáról, amely mind Nagy-Britanniában született és erősödött fel, és hatott ki azután az egész világra.” Ezzel kapcsolatban történt, hogy megünnepelték a rabszolgaság megszüntetésének 200. éves évfordulóját – amelyet ugyancsak Wilborforce és az angol állam jóindulatának tulajdonítottak, és figyelmen kívül hagyták az afrikaiak küzdelmét a rabszolgaság ellen, többek között a Haitin bekövetkezett lázadást. Ez a lázadás is szembeszállt és ellenpéldát mutatott az európai rabszolga-kereskedőkkel és rabszolgatartókkal szemben. A múlt és a jelen hasonló lázadásai rávilágítanak, hogy a múltban és jelenben milyen gyalázatosan meghamisították a történelmet.

Jelen kötetben kísérletet teszünk arra, hogy józanul megvilágítsuk és alapos elemzéseket adjunk azokról az erőkről, amelyek szembeszállnak napjaink imperializmusával. Ezúttal elsősorban Latin-Amerikára és a Közép-Keletre fókuszálunk, de nem kizárólag. A két szemrevételezett terület közül az egyik az imperialista ellentétek fókuszába került, a másik a neoliberalizmus ellentmondásainak lett a terepe. Az ezekkel szemben megmutatkozó reakciók mindkét esetben jelentősek. Jelen kötetünk célja nemcsak az, hogy bemutassuk ezeknek a reakcióknak az erejét és lehetőségeit, hanem azt is, hogy melyek ezeknek a korlátai.³²

Forrás: Socialist Register 2008. The Merlin Press, Wales-Monmouth 2007, IX-X. old.

³¹ E tételnek a II. Internacionálé korában voltak hívei és nagyon határozott elutasítói: lásd A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei 1889–1912. Kossuth Kiadó 1989; valamint Jemnitz János: A háború és a gyarmati kérdés a II. Internacionálé 1907 és 1910 évi kongresszusán. Akadémiai Kiadó, 1979.

³² A két szerkesztő közös bevezetője ezután végigkíséri és bemutatja a kötet egyes tanulmányait és szerzőit.

STEVE PARSONS:

A baloldal győzelme a 2009. szeptemberi norvég parlamenti választáson

Mindenképpen kedvező fordulat volt a Munkáspárt vezette baloldali koalíció újraválasztása Norvégiában. Ez azért is érdekes és kedvező hír volt, mert Norvégiában ritkán választanak újra egy kormányt, és 23 éve nem történt meg, hogy egy közép-bal koalíció ilyen választási győzelmet tudott elérni. A Munkáspárt (Arbeiderpartiet) 2,8%-kal növelte szavazatait, és így most tekintélyes, 35,5%-os eredményt ért el – ez a párt legjobb eredménye 1993 óta. Ám ugyanekkor ez a siker lehetséges, hogy a Baloldali Szocialista Párt (Socialistisk Venstreparti) rovására történt. Ez a párt, amely a Munkáspárt szövetségese volt, most a választáson 2,7%-ot veszített, ami azt jelentette, hogy ezen a választáson 6,1%-ra olvadt le szavazatainak aránya. Végeredményben, miként a baloldali orgánus, a *Klassekampen* (Osztályharc) hír-magyarozója írta, „Mindezt abban az összefüggésben kell látni, hogy a Munkáspárt 2000-ban még masszívan jobbra fordult, aminek egyik jellemző jele volt, hogy a kollektív tulajdon eszméjét és gyakorlati megvalósítását kiirtotta programjából, és helyébe került mindennek a privatizálása, valamint a piaci megoldásokban való bizalom és hit, amely ekkor sokkal nagyobb lett, mint korábban volt. Mindezek után a Munkáspártot ekkor egy hatalmas választási vereség büntette meg. Ezután a Munkáspárt úgy döntött, hogy választási, sőt kormánykoalícióra lép a baloldali Szocialista Párttal, és ezt követően ez a párt megkülönböztetően más politikát folytatott, mint a többi szociáldemokrata párt, elutasította, hogy a centrum és a közép felé mozduljon el, és természetesen bármiféle szövetséget a jobboldallal. Ez jó alapot adott a jövőnek.” (2009. 9. 16.)

A norvég kormány is élvezhette azt a kedvező lehetőséget, amit az új norvég olajmezők kiaknázása kínált számára. Norvégiában az 1990-es évek elején létesítettek még ezekből az új olajpénzekből egy elkülönített nyugdíjalapot (amelyet valahogyan összekötöttek nemzetközi gazdasági szálakkal is), amely mostanáig élt, de nyilvánvaló, hogy egyszer véget is fog érni. Ez az alap azonban lehetővé tette, hogy a kormány ellenálljon bármiféle nyugdíjsökkentésnek, sőt annak is, hogy a közszolgáltatásokat csökkentsék. A norvég kormány a Keynes-i eszmei alapokon fenntartotta a közkiadásokat, fedezte az infrastrukturális kiadásokat, és ezzel egyúttal meg is tudták fordítani a gazdasági lejtemetet – miközben ezzel opponálták is a hagyományos jobboldalt, amely ugyanezt tette a másik oldalról, a visszajáról. A kormány a 2010. évi költségvetés során ugyancsak ezt a gazdasági fellendítési politikát hirdette. A választási harc során a jobboldali pártok (min általában mindenütt) felléptek az adók csökkentése érdekében. Megjegyzendő, hogy a radiká-

lis jobboldali párt nemcsak adócsökkentést szorgalmazott, hanem a munkál-
tatóknak a költségvetésből való gazdasági támogatását is megkövetelte.

Lehetséges, hogy mindez túl szép képet fest a helyzetről. Ma a jobboldali pártok a parlamentben valamelyest szintén megerősödtek, és együttesen valamivel több szavazatuk van a parlamentben, mint a baloldaliaknak. Norvégiában a helyzet abban is különleges, hogy itt a Munkáspárt nagyon befolyásos a falvakban, és hagyományosan sok szavazatot kapott e körzetekből. Így történt ez ezen a választáson is. Másfelől a jobboldal belső ellentétei nagyobbakká váltak, mint korábban: így a jobboldal respekt régi pártjai és az új populista „Progresszív Párt” között, amely utóbbi kifejezetten bevándorlás-ellenes politikát hirdet. Ami különösen aggasztó, hogy a Progresszív Párt e kampánya révén 22,9%-ra növelte szavazatainak arányát, és így ez a párt lett a jobboldali ellenzék legerősebb pártja. (E pártnak 5%-kal több a szavazati aránya, mint az őt követő második legerősebb jobboldali pártnak – a Højrenak.) A Progresszív Párt először a 2005. évi parlamenti választáson ugrott ennyire előre, amikr több mint 7%-kal tudta növelni szavazatainak arányát, és már akkor megszerezte a 22,1%-os részesedést. Ettől kezdve a bevándorlási lehetőségeket korlátozták, és valószínűleg a jövőben is korlátozni fogják. Végül, minden bizonnyal van egy tendencia arra, hogy túlhangsúlyozzák a kormány radikalizmusát mind a bel- mind a külpolitikai kérdésekben. Így a most újraválasztott kormány máris leszögezte, hogy a jövőben korlátozni fogják a gazdasági támogatásokat, és jobban hajlanak majd egy gazdaságilag kiegyensúlyozottabb költségvetés kialakítására. Mindezt kiegészíti az, amire bőséges tapasztalat van már, hogy érezhetővé válik többféle szociális szolgáltatás az alul-finanszírozás. (Így a kórházak és az öregek támogatása terén.)

Noha tény, hogy az említett nyugdíjalaphoz nem nyúltak hozzá, és ez nemzetközi összehasonlításban jobban áll, mint másutt (például mint Oroszországban vagy Szaud-Arábiában), a kormány mégis fokozottan igyekszik támogatásokat adni a norvég gazdasági vállalatoknak külföldön. A norvég olajforrásokból történik a magánvállalkozások támogatása is. A nemzetközi politikában is megfigyelhető a saját norvég álláspont hiánya, így a tekintetben is, hogy Norvégia támogatja a terror-ellenes háborút. Ez megfigyelhető az afgán háború esetében is, ráadásul az ottan nyújtott szociális támogatások kétszeresét teszik ki a kifejezett katonai erőfeszítésekre biztosított forrásoknak. Jelenleg legalább 600 norvég katona harcol Afganisztánban. Éppen egy norvég afganisztáni megfigyelő volt az, aki rászorította azt az amerikai megfigyelőt a lemondásra, aki leleplezte a legutóbbi afganisztáni választások esetében, hogy az afgán elnök milyen választási csalásokat követett és követethetett el. (Hogy a norvég megfigyelő mennyire cselekedett a saját szakállára, azt nem tudom megítélni, de az tény, hogy a norvég kormány maga nem igazította helyre.)

Az a körülmény, hogy a Szocialista Baloldali Párt részt vett a koalíciós kormányban, bizonyos fokig kompromittálta ennek a pártnak határozott an-

tiimperialista felfogását és politikáját, amely aláásta Norvégiában az egész háborúellenes mozgalmat ill. fellépéseket. (A legutóbbi közvélemény-kutatások eredményei azt mutatták, hogy míg sok helyütt, így Nagy-Britanniában, Franciaországban, USA-ban, Olaszországban az emberek ellenzik az afganisztáni háború folytatását, Norvégiában kis többséggel a háborút elfogadhatónak ítélik.) Az, hogy a Szocialista Baloldali Párt most szavazatokat veszített, azt fogja eredményezni, hogy ez a párt határozottabban kiáll a háború ellen, és elhatárolja magát a Munkáspárttól, bár az még kérdés, később fogjuk meglátni. Mindenesetre nagyon nehéz helyzetbe kerültek. Ilyen összefüggésben különösen elszomorító, hogy a forradalmi baloldal választási szövetsége, a Vörösek (Redt) ismét nem tudták megszerezni a parlamenti küszöb átlépéséhez szükséges szavazatokat (eredményük csak annyi volt, hogy jelenleg szavazati arányukat 1,2%-ról 1,3%-ra tudták növelni).

Jelenleg még nagyobb szükség van, mint valaha, hogy a Szocialista Baloldali Párt megerősödjön, hogy balról erős és szocialista szellemű kritikája legyen a Munkáspártnak, ellenzéke a háborúnak, és kiderüljön az, hogy a Munkáspárt, a választás nyomán megalakult új kormány mennyire akarja, és mennyire tudja megvédeni a jóléti állam vívmányait. Ez egyúttal megköveteli a kemény ellenállást a Progresszív Párt szélső-jobboldali, rasszista politikájával szemben. A „Vörösök” bekerülése parlamentbe ezen a téren biztosan segítene.

A norvég választási eredmények bizonyosan hozzájárultak ahhoz, hogy Dániában a Szociáldemokrata Párt (Socialdemokraterne) kész volt arra, hogy újra szövetségre lépjen a Szocialista Néppárttal (Socialistisk Folkepartiet³³ SF), főként akkor, ha Dániában egy szintén nem-jobboldali választási szövetséget létre lehet hozni. Dániában a baloldali SF-ben is vannak olyanok, akik világosan látják, hogy ők nagy valószínűséggel ugyanolyan helyzetbe kerülnének Dániában a szociáldemokrata vezetésű kormánnyal szemben, mint Norvégiában a Szocialista Baloldali Párt. Mindenesetre jelenleg a baloldalon a remények az új LP stílusú párttal szemben rendkívül megkoptak.

³³ Az SF-ről és a dániai helyzetről lásd Steve Parsons írását az Évkönyv 2010. évi kötetében.

MICHAEL SCHNEIDER:

A Német Szociáldemokrata Párt (SPD) 2009. szeptemberi választási veresége és annak összefüggései³⁴

A 2009. szeptember 27-i választás eredménye aligha okozhatott volna nagyobb csalódást az SPD vezetői, tagsága, illetőleg a kancellárjelölt, jelenleg a választást megelőzően még alkancellár és egyben külügyminiszter, Frank-Walter Steinmeier számára. Az SPD a 2005. évi 34,2%-os eredményével szemben most 2009. szeptemberében mindössze a szavazatok 23%-át tudta megszerezni, és ezzel „bezsebelgette” a Német Szövetségi Köztársaság 1949. évi létrejötte óta a legrosszabb választási eredményét. Ezt a kiábrándító eredményt még csak megduplázta, hogy ugyanaznap Schleswig-Holstein tartományban hasonló bukás érte az SPD-t. Itt az SPD a 2005 évi 38,7%-os eredményéről mostanra 25,4%-ra esett vissza. Ezek után több mint kérdéses, hogy az SPD még továbbra is „néppártnak” tekintheti-e magát. Mindezt még tovább árnyalja, hogy ugyanekkor Brandenburgban (vagyis a hajdani DDR területen) a tartományi miniszterelnök Matthis Platzek vezetésével az ottani pártszervezet némi sikert tudott felmutatni: ott az SPD a 2004. évi 31,9%-kal szemben a mostani 2009. szeptember 27-i választáson 33,0% szintre „tornázta fel magát”.

Megjegyzendő, hogy a 2009. szeptemberi választáson a CDU (Kereszténydemokrata Unió) valamint a CSU (Keresztény Szociális Unió) is visszaesést könyvelhetett el: míg 2005-ben ez a szövetség 35,2%-ot ért el, most 2009-ben csak 33,8%-ot. Ám ez kevés vigasz a katasztrofális vereséget megért SPD számára. A választáson a liberálisok „túlnyerték magukat”, a 2005. évi 9,8%-ról mostanra 14,6%-os eredményt tudtak elérni és ők alakíthattak új koalíciót a CDU/CSU-val. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a baloldali „Linke Partei” szintén jelentősen megerősödött ezen a választáson. A Linke a 2005 évi 8,7%-ról mostanra 11,9%-ra erősödött. A „Zöldek” szintén megerősödtek: 2005-ben a szavazatok 8,1%-át, 2009. szeptemberében viszont már 10,7%-át nyerték el.

A választások másnapján az SPD tagjai a várható fekete-sárga koalíció lehetőségével, illetőleg saját vereségük elemzésével kellett hogy szembenéznének.

³⁴ Michael Schneider az Ebert Stiftung volt osztályvezetője, jelenleg nyugdíjasa, az ITH Nemzetközi Tanácsadó Testületének tagja, Évkönyvünknek régi szerzője. A cikket a mi kérésünkre az Évkönyv számára írta.

Az SPD politikájáról

Ami az SPD politikáját illeti, Michael Schneider az Évkönyv 2007-es kötetében jelentetett meg kritikus elemzést a 2005 évi parlamenti választás tanulságairól (209–215. old. Ill. 394–402. old.) Azóta a különböző tartományi választásokon, valamint a 2009. évi Európa választáson a különböző közvéleménykutatások adatai mind azt bizonyították, hogy a változások és a visszaesés okait az SPD eddigi politikájában kell keresni. Az SPD az eddigiekben kettős politikával próbálta elhitetni, hogy ők a „kisemberek” védelmezői és érdekeinek megszólaltatói. Az egyik politikai irányvonalat annakidején még Gerhard Schröder, mint kancellár vázolta fel az Agenda 2010-ben, ezt vázolta fel Wolfgang Clement gazdasági és pénzügyminiszter, valamint Franz Müntefering aki 2002-től 2005-ig volt az SPD parlamenti csoportjának elnöke, majd 2004-től 2007-ig az SPD elnöke. A másik irányvonalat maga Franz Müntefering rajzolta ki, mármint a fekete-vörös Angela Merkel vezette kormány 2005-től 2007-ig fungáló munkaügyi minisztere, amikor is a nyugdíjkorhatárt 67 évre kívánta emelni, ami igen sokaknak a húsába vágott, és kiábrándította mindazokat, akik pontosan az SPD-től várták volna, hogy életkörülményeiket még a gazdasági válság körülményei között is megvédelmezze. Az SPD megkísérelte, hogy az új körülmények között is megvédje a munkapiacot és a létfenntartási feltételeket is biztosítsa. Ennek ellenére mind az SPD tagságában, mind az SPD-vel rokonszenvezők körében olyan hangulat, illetve meggyőződés alakult ki, hogy az SPD feladta régi hagyományos politikáját, aminek lényege éppen a szociális érdekek védelme volt. Mindez egészen bizonyosan nemcsak kommunikációs hiba volt, amelyet a pártvezetés követett el azért, hogy elmulasztotta, hogy ezeket a kérdéseket világosan a párttagság elé terjesztette volna, mint vitakérdéseket. Ráadásul ezeket a problémákat a nagyobb nyilvánosság elé is elé kellett volna tárni, és érezhetővé kellett volna tenni, hogy a szociális kérdésekre az SPD-nek van válasza és programja.

Annakidején 2005-ben az SPD-nek volt hitele a választási harc során. Amikor felvetődött a 2%-os ÁFA-emelés, akkor azt a közvéleményben úgy tudatosították, hogy az a CDU/CSU és Merkel többletadója. Ám később a mostani fekete-vörös kormányzás idején, amely a mostani választással ért véget, végül is az SPD a valóságban nem is 2, hanem 3 százalékos ÁFA-emelésre bólintott rá. Mindez kérdésessé tette az SPD hitelességét, és aláásta a baloldali Linkepartei-el való további együttműködés lehetőségét. Mindehhez hozzájárult, hogy a gazdasági válság talaján nagy gyorsasággal milliárdokat ajánlottak fel a bankrendszer megvédésére illetve talpra-állítására – mindezt akkor, amikor nőtt azoknak a száma, akik szűkséget szenvedtek, és akik az SPD-től várták volna a segítséget. Mindez végeredményben oda vezetett, hogy az SPD eltávolodott attól a hagyományától, hogy valóban a „kisembereket” védje. Így azután az SPD-n belül is megnövekedett azoknak a kritikusoknak a száma, akik szembehelyezkedtek ezzel az „Agenda 2010” politikával, és ez az áramlat, addig amíg a koalíciós kormány fennmaradt, kritikájának az SPD-

ben nem tudott érvényt szerezni. Így azután Rudolf Dreszlert, aki 1992-től 2000-ig az SPD-ben a Munkavállalók Közösségének (Arbeitsgemeinschaft für Arbeitnehmerfragen) volt az elnöke, marginalizálták. Valamennyi szakszervezeti funkcionárius az SPD-ben szembefordult az SPD hivatalos politikájával, amelyet azután a legtöbb szakszervezet ugyancsak hivatalosan elutasított. Az elégedetlenség megmutatkozott a párttagság létszámának csökkenésében – ami azzal járt, hogy az SPD tagsága több mint 200 000 emberrel lett kevesebb. A csökkenés részben volt csak a természetes fluktuáció következménye, és sokkal inkább az jelentkezett, hogy sokkal többen léptek ki az SPD-ből, mint amennyien beléptek. 2009. szeptember 30-án az SPD-nek összesen 513 382 tagja volt, ebből 68,8% férfi és 31,2% nő. A párttagoknak 44%-a 60 éven felüli. A legnagyobb arányban a szociális összetételt illetően a nyugdíjasok képviseltetik magukat (34%), őket követik a tisztviselők (23%), alkalmazottak (15%) – a munkások mindössze csak 8%-kal, munkanélküliek pedig 5%-kal egészítik ki a pontos összesítést.

Az SPD politikája következtében bekövetkezett csatlósítás arra vezetett, hogy már 2004/05-ben megtörtént egyfajta szakadás a pártban és kialakult a WASG, Wahlalternative Arbeit und Soziale Gerechtigkeits (Választási Alternatíva a Munkára és a Szociális Igazságosságra). A dolog lényegéhez tartozik, hogy az SPD-nek a választások alkalmával már nem sikerült a párt tagjait mozgósítania. Ez így volt már 2005-ben a parlamenti választás idején, majd a tartományi választásokon, a 2009. évi Európa parlamenti választáson, amikor is kiderült, hogy egyre nő azoknak a száma, akik korábban az SPD-re szavaztak, de akik növekvő számban már nem mentek el szavazni. Ugyanekkor észrevehetővé vált, hogy a munkavállalók egyre nagyobb része más pártok felé fordul, így még a CDU felé is (így történt ez Észak-Rajna-északi területeken) és ugyanakkor a WASG felé is.

Ami azonban igazán fontossá vált az SPD számára, az az volt, hogy a korábban elsősorban a volt DDR területén eredményesen tevékenykedő PDS összefogott 2007 nyarán a WASG-vel, és ennek következtében az új Linkspartei (Baloldali Párt) országosan megerősödött. Így azután nemcsak a volt DDR-tartományokban, hanem Németország nyugati területein is sokan új alternatívát láttak a Linkspartei-ben – szemben az SPD-vel. Így azután a Linkspartei felerősödése egyúttal az SPD drámai hanyatlásával járt együtt.

A Linkspartei-el való együttműködés nehézségei

A Linkspartei-el való együttműködés az SPD-t súlyos kihívások elé állította. Az SPD-ben többen arra gondoltak, hogy egyesülni tudnak majd azzal a pártcsoportosulással, amely még 1989-ben alakult meg a DDR-ben, mint Szociáldemokrata Párt – ez a párt azokat tömörítette, akik kritikusak voltak a DDR-el és a SED-el szemben³⁵. E párt tagjai elutasították mindenféle együtt-

³⁵ A SED a DDR-ben a Szocialista Egységpárt, a vezető kormánypárt neve.

működést a PDS-el illetőleg az új Linkspartei-vel is, minthogy ez szemben állt volna az SPD hagyományos szabadságeszményeivel. Ugyanekkor Németország nyugati felében az SPD-nek sok tagja szintén elutasított mindenfajta együttműködést a PDS-el, ill. a Linkspartei-el. A visszautasítás oka egyfelől az volt, hogy e pártokban is csak azt látták, hogy azok a régi SED „utód-pártjai”, ill. hogy jelenleg egyszerű populista képződmények. Mindemellett voltak olyan tartományok, ahol ezt az együttműködést, sőt koalíciót a PDS-el ill. a Linkspartei-el az SPD is elfogadhatónak ítélte. Ám az ország egészében ezt mégis elfogadhatatlannak ítélték, egyfelől azért, mert e pártokban konkurensket láttak, másfelől mert a média is alaposan szította az ellentéteket.

2008 januárjában történt, hogy Hessen tartományban Roland Koch kereszténydemokrata vezetésű kormányának feloszlata után megalakult egy SPD, Linkspartei és Zöldek koalíció, és ez vad ellenérzéseket váltott ki – ennek eredménye volt, hogy az SPD-ben elfogadottá vált az a vélemény, hogy Ypsilantit aki e tartományban a szociáldemokraták vezetője volt, rábírák, hogy a Linkspartei-el való együttműködést adja fel. 2009. májusában ugyanígy a többség az SPD-ben elutasította, hogy az elnökválasztás idején is elfogadják a Linkspartei-el való együttműködést.

Ez az ide-oda taszigálódás, egyfelől az állandó elhatárolódás, másfelől az együttműködés között (mármint a Linkspartei-el) – nem vezethetett jóra. Ezt még megtetőzte, hogy a Linkspartei maga is, részben a drágaság közepete, nem teljes szívvel vállalta volna a kormány-koalíciót a SPD-vel, másfelől az SPD köreiben a Linkspartei-re nem úgy tekintettek, mint egy hitelképes kormánypártra. A 2005. évi választási eredmények tanulságai szerint ezt, mármint a Linkspartei-el való kormánykoalíció megkötését illetően az SPD vezetői közül többen is hangsúlyozták, hogy a külpolitikai kérdésekben nagyon nagyok az ellentétek az SPD és a Linkspartei között: így az afganisztáni politika megítélésében, a NATO tagság ügyében, az EU kérdéseiben, Izrael megítélésében – ezekben a kérdésekben azután a média még rárakott, és méginkább hangsúlyozta a véleményeltérések nagyságát. Így azután az SPD a Linkspartei-el való együttműködés kérdésében belülről is mindvégig tudat-hasadáson alapuló állapotban volt, amit kívülről még inkább felerősítettek.

Mindehhez hozzájárultak a személyi problémák, a Linkspartei csúcsvezetőivel, mind Gregor Gysi-vel, mind Oskar Lafontaine³⁶-el kapcsolatban az SPD-ben sokféle személyi rávakodások terheltek a múltból a jelent. Mindketten „megszöktek” felelős pozíciókból, Gysi 2002-ben lemondott berlini gazdasági szenátori posztjáról – vagyis a város gazdasági vezetőjének posztjáról –, Lafontaine pedig az SPD elnöki posztjáról, illetve Németország gazdasági miniszterségéből. Mindkettőjük esetében feltételezhető volt ugyanakkor, hogy személyileg hajlandóak lettek volna lemondani minden kormányposztjóról, ha ezzel lehetővé tennék az új koalíció létrejöttét.

³⁶ Lafontaine-ről lásd az Évkönyv 2006, 2010 írásait, többek között M. Schneider cikkeit

Változások a pártok életében

Miután érintettem az SPD párttagságának megfogyatkozását, valamint a párttagság szociális összetételének módosulását, ami mind visszahatott az SPD identitás-érzésére, ki kell térnem arra is, hogy az SPD-nek mi a helye az új pártviszonyok között. Így a 2009. szeptemberi parlamenti választásokon a CDU és a CSU ugyancsak visszaesést könyvelhettek el. Ennek nemcsak az volt a következménye, hogy a korábbi koalíció felbomlott, hanem ennek mélyén ott állt az, hogy a pártviszonyokban is egyfajta átstrukturálódás ment végbe. Egyfelől végbement a nagy néppártok érzékeny meggyöngyülése. Sok új probléma vetődött fel mind a demokráciával, mind az ökológiai problémákkal kapcsolatban, ami érintette mind a nagy pártokat, és megfigyelhetővé vált mindegyiknél a párttagok egy részének kiábrándulása általában a politikából. Ez felvetette azt a kérdést, hogy az SPD-től eltávolodók hova is tarthatnak. Mindez a válság és a globalizálódás korszakában, amikor a szociális olló messzemenően kinyílt a gazdagok és szegények között, mindez további feladatokat ró azokra, akik az egész társadalom javát próbálnák szolgálni. Ezen a talajon azonban ez igen nehéz, amikor a társadalom többsége számára a felkínált megoldások nem nagyon megnyerőek. A lakosság egy növekvő csoportja számára, akik úgy érzik, hogy ők viselik, fizetik a társadalom szociális kiadásainak terheit, ez a megoldás egyre inkább tarthatatlannak tűnik, és ezt nem kívánják fizetni. Másfelől azok, akik a szociális segélyekből élnek, veszélyhelyzetbe kerülnek, amikor a szociális segélyek mennyisége válik ily módon kérdésessé. Ily módon mind felül, mind alul elszabadul egyfajta egoizmus.³⁷ E problémák valamennyi nagy pártot érintik. Ennek talaján történt meg az, hogy a CDU és a CSU programjában is bekövetkezett egyfajta szociáldemokratizálódás, másfelől, hogy az SPD-nek nemcsak ezzel a jelenséggel kellett szembetalálkoznia, hanem balról azzal is, hogy olyan versenytársakkal találkozott, mint Linkspartei.

Az SPD új stratégiai opcióinak lehetőségei

Sigmar Gabriel,³⁸ az SPD új vezére, akit az SPD legutóbbi kongresszusán már a választási vereség után választottak meg, megállapította, hogy az SPD katasztrofális helyzetbe került, és ezzel kell szembenéznie. Le kell szűrni a tanulságot abból, hogy a párttagság és a szimpatizánsok jó része elutasította az Agenda 2010 programot. A régi program alapján az SPD nem tudná újra összeszedni magát. Ha az SPD nem akar tovább gyengülni, akkor nem marad más hátra, mint hogy megerősítse szociális mondanivalóját és programját.

³⁷ Itt az olvasónak eszébe juthat, hogy jó másfél évtizeddel ezelőtt Svédországban e jelenség kapcsán fogalmaztak úgy, hogy bekövetkezett „a gazdagok lázadása”. Ez jól megfigyelhető Magyarországon is az adózás és a progresszív adók kérdésében. (szerk. megjegyz.)

³⁸ Gabriel lett a szeptemberi választási katasztrófa után az SPD 2009. novemberi drezdai kongresszusán a párt új megválasztott vezére.

Ez elég nehéz lesz, ha ezt úgy kívánja megtenni, hogy oldalán balról ott áll a Linkspartei. Ez a párt ráadásul, minthogy sokkal inkább támaszkodhat a szegényebb rétegekre, jóval szabadabban kínálhat fel ilyen programot, amely meghaladja az SPD általiakat. Megjegyzendő, hogy a CDU és a CSU, így az első esetében Észak-Rajna-Wesztfáliai miniszterelnök, Jürgen Rüttgers és a bajor miniszterelnök, Horst Seehofer, már szintén megcélozták ezeket a szegényebb rétegeket, sőt ezt megtették a liberálisok is, az FDP. Mindez megmutatkozott már a választási harc idején is, és megmutatkozik most is, amikor a koalíciós tárgyalások folynak, és felmerülnek az olyan kérdések, mint az adóreform, az egészségügyi ellátás, és a gyermekek megsegítésének oly sokféle kérdése.

Ami a politikai kilátásokat illeti a választások után, sokféle lehetőség kínálkozik, így többek között még az is, hogy egy piros-vörös koalíció is létrejöhet, miként ez Mecklenburg-Pomerániában meg is történt. Emlékeznünk kell Berlinre is. Végül pedig Platzeck ilyen koalíciót törekszik létrehozni Brandenburgban – közben vigyáz arra, hogy ezt ne terheljék meg régebbi NDK-nomenklatúra emberek, avagy a Stasi-nak dolgozók.

Az SDP számára létfontosságú a koalíció lehetséges kiterjesztése a Zöldekre is. Miután Hamburgban létrejött egy fekete-zöld koalíció (2008-ban), most a Saar tartományban egy „Jamaicai színű”³⁹ koalíció születhet meg, vagyis olyan, amelyben a CDU, az FDP és a Zöldek vesznek részt. Az, hogy a Zöldek annyira törekenyek lettek az SPD-vel szemben, ez részben következménye az SPD korábbi fekete-vörös koalíciós kormányzásának, részben azonban már annak, hogy az SPD bizonytalan lépéseket tett a Linkspartei felé.

Amennyiben az SPD valamilyen alternatívát és perspektívát akar kialakítani magának, akkor erre csak úgy nyílik lehetőség, ha megtalálja a hangot és együttműködést a Linkspartei-el. Ez azt is jelenti, hogy az SPD-nek mind a külpolitikai kérdésekben, mind a szociális és pénzügyi politika terén pragmatikusan módosítani kell a politikáját. Az utóbbi időben a Linke helyzete határozottan feljavult, így koalíciós partner lehetett nemcsak a keleti tartományokban és Berlinben, hanem változatlanul a „kisemberek” érdekeinek védelmezője maradhatott, és olyan párt, amely a szociális igazságosságot képviseli.

Az újravigazodás az SPD-ben megköveteli, hogy az SPD nyíltan leszámoljon és szakítson a Schröder évek politikájával, amikor is megkurtították a munkanélküliek támogatására adott pénzeket, és általában a Schröder évek kormányzati politikájával, továbbá olyan nyugdíjpolitikát, amely jobb életlehetőségeket kínál a nyugdíjasoknak.

Ez a politikai irányváltás az SPD-ben is elkerülhetetlenül összefonódik majd személyi változásokkal. Az első lépések ezen a téren már mindjárt a választások másnapján megtörténtek. Azok, akik elsősorban kardoskodtak a

³⁹ A „Jamaica” név a kis karibi szigetország zászlajának színei miatt vált a fekete-sárga-zöld összefogás köznapi elnevezésévé.

pártvezetésben az Agenda 2010 mellett, ezentúl kevesebben lesznek és meg fognak gyengülni. Az SPD elnöke, Franz Müntefering és az SPD főtitkára, Hubertus Neil máris bejelentették, hogy az SPD most következő novemberi pártkongresszusán már nem jelöltetik magukat korábban elfoglalt tisztségeikre.⁴⁰ Az, hogy ezek után Steinmeier, a párt parlamenti frakcióvezetője, aki ellenzéki hangokat pendített meg a parlamentben, együtt tud-e majd működni Sigmar Gabriellel, aki feltehetőleg az SPD elnöke lesz, és Andrea Nahles-el, mint az SPD új főtitkárával, mindez a jövő kérdése. Gabriellelről tudni kell, hogy korábban Alsó-Szászországban volt miniszterelnök, és ott pragmatikusként bizonyított is, ugyanúgy, mint a fekete-vörös Merkel koalíció kormányában is környezetvédelmi miniszterként. Nahles az SPD-ben az utóbbi időben a baloldali ellenzék hangadójaként tűnt fel és keltett figyelmet. Megjegyzendő, hogy az SPD jobboldalán nem fog mindenki hallgatni, és lesznek olyanok, akik inkább a liberálisok felé fognak közeledni.

Az bizonyos, hogy a küszöbön álló novemberi pártkongresszusnak nemcsak új pártvezetést kell választania, hanem ezt a tisztázódást az SPD politikájában is szolgálnia kell.⁴¹ Mindez természetesen összefügg a gazdasági helyzettel, a munkanélküliség alakulásával, illetőleg azzal, hogy az új fekete-sárga koalíciós kormány a gyakorlatban milyen politikát valósít meg. Bizonyos, hogy mindez vissza fog hatni az SPD-n belül a belső áramlatok helyzetére és erejére. Akárhogyan is lesz, annyi bizonyos, hogy az SPD-nek erősebben kell majd kidomborítania a szociális érzékenységét és a megfelelő politikát, amely visszahat majd arra, hogy milyen kapcsolatban lesz a CDU/CSU-val, illetőleg a másik oldalon a Linkspartei-el, és az is bizonyos, hogy sokkal jobban kell majd törekednie a szakszervezetekkel való együttthaladásra. Ez a tisztázódási folyamat nyilván együtt jár majd bizonyos fájdalokkal, vitákkal, főleg olyanokkal, amelyek személyeket érintenek.

Vannak és lesznek, akik felvetik majd a Linkspartei-el való egyesülés kérdését is, még úgy is, hogy feltételezik, hogy az egyesült párban sem Lafontaine, sem Gysi nem játszhatna vezető szerepet, ám ennek a fúziónak a lehetőségét jelenleg realizztikusan aligha lehetne felvetni.

⁴⁰ A lemondás megtörtént, a drezdai pártkongresszust megtartották, Sigmar Gabriel valóban az SPD új vezére lett, és az SPD balrafordulása is bekövetkezett - nálunk persze ennek (nem véletlenül) nagyon kicsi visszhangja volt.

⁴¹ Lásd az előző jegyzetet. .

1911

JEMNITZ JÁNOS:

A 1911-es év, problémák és kihívások

Napjainkban, amikor mindenki arról beszél és ír, hogy a nemzetközi munkásmozgalom halott téma, és a munkásmozgalom története is érdektelenné válik, jó, ha fellapozzuk az 1911-es év krónikáit, földidézzük eseményeit, szemtanúit és gondolkodóit. Mintha sok minden hasonló lenne.

Hasonló gondolatot vetettek fel már ekkor Szabó Ervinnek a munkásosztály fogyásáról, aki megjegyezte, hogy e folyamat ugyan nem vitatható, de a temetés korai, és más rétegekből, így a „tercierekből” (ma ezt a szolgáltatásokban dolgozókra fordítjuk) ez a szociális réteg mégiscsak szaporodik is.

A lényeges vonások s a meggondolható jelenségek talán nem is itt vannak. Akkoriban is elszabadult egy *gazdasági válság*, amely visszavetette a gazdasági növekedést és a jövedelmek graduális javulását, amelynek nyomán elsősorban éppen Nagy-Britanniában robbantak ki a legélesebb sztrájkok¹. (Ezeknek egyébként okai is voltak.) Nagy-Britanniánál maradványok egyeztetése két másik szociális, politikai, nemzeti „robbanás” is szétfeszítette a nyugalmi rendszert, amelyet a brit történeti irodalomban sokan „a nagy nyugtalanság” (great unrest) éveiként tartanak számon, és ami pontosan 1911-ben kezdődött, részint a már említett nagy sztrájkokkal. A két másik új jelenség a *női egyenjogúságért*, leszűkítetten a női választójogért indított mozgalom volt, amelynek sokféle állandósuló, sokszor megrázó eseménye volt, aminek nagy irodalma van, és amely csak jóval később, új helyzetben váltott át az új töltetű feminista mozgalomba. Ez a mozgalom azonban nem fedheti el azt a nálunk kevésbé ismert összefüggést, hogy ebben az időben sikerült új erővel, új ifjú hölgyek révén gyarapítani a mozgalmat. (Ezek részint értelmiségiek voltak, mint Marion Phillips,² akik egész életüket a munkásnők szervezésére fordították és a Brit Szakszervezeti Szövetség (TUC) mellett létrehozták a munkásnők szakszervezeti tagozatait, majd szerkesztették és megjelentették új lapjaikat is. Ezek jócskán és nagyon pontosan foglalkoztak a jogi lehetőségekkel és ezek átalakításával.)

Ne feledjük, ebben a korszakban még Nagy-Britanniában sem volt általános a nyolc órás munkanap, és a nők az említett választójogot csak 1918 után kapták meg.

A harmadik feszítő-robbantó erő *Írország és az ír lakosság* volt. Ennek is van munkásmozgalmi vetülete, e bonyolult kérdés elemzésére persze itt nem térek ki. Jól ismert, hogy az ír erjedésnek több korszaka van, mindegyik

¹ Az 1911. évi sztrájkokról lásd Évkönyv 1986. Többek között a régi veterán Ben Tillett (életútját lásd Évkönyv 1985) feljegyzéseit idézhetjük fel.

² Marion Phillips életútját lásd e kötet Életutak rovatában.

külön elemzendő, de ebben az időben is pattanásig feszült – hogy pár évvel később, 1916-ban a „húsvéti robbanás” be is következzen.³

Nemcsak Nagy-Britannia volt újfajta feszültségekkel terhes. A feszültségek között persze nem hagyható ki, hogy az 1909. évi első marokkói nemzetközi háborús válságot követte a második, 1911. évi. Mindez együtt járt a militarizálódással, a katonai kiadások fokozásával és mint örökké, a „vaj vagy ágyú” kérdésfelvetés nemcsak későbből, hanem ebből a korszakból is ismeretes. Németországban az 1911. évi háborús krízis óriási belső vitákat váltott ki a Német Szociáldemokrata Pártban (SPD), illetőleg a szakszervezeti mozgalomban is. Ennek hatalmas irodalma van, egykorú forrásanyagokból, lapokból, kiadott jegyzőkönyvekből, későbbi válogatásokból és persze feldolgozásokból. Ismeretesen az SPD baloldali radikálisai szorgalmazták a határozottabb fellépést, ámde kisebbségbe szorultak, és az SPD egészében inkább egyfajta mozdulatlanságot sejtetett. Ez valóban baljós előrejelzés volt a későbbiekre⁴.

Az Internacionálé harmadik vezető országa kétségtelenül Franciaország volt. 1911 ebben az országban mintha nem hozott volna ekkora változást. Ez részben azzal is magyarázható, hogy itt a szakszervezetek és a szocialista párt között régebben bekövetkezett egy elfordulás és elmergesedett vita, éppen 1909 után. A CGT új vezetőváltása után (Léon Jouhaux⁵ lett a CGT legbefolyásosabb vezetője) az új vezetés közeledett a Francia Szocialista Párthoz, amelynek legbefolyásosabb vezetője egyre inkább Jean Jaurès⁶ lett, aki a szakszervezetekkel való szorosabb és baráti kapcsolatokat mindig is szívén viselte. A közeledést és a kapcsolatok megerősödését furcsa módon alátámasztotta éppen az említett militarizálódás, hiszen mindkét szervezet Franciaországban erősen szembeszállt ezzel.

Még valamire vissza kell nyúlnunk, éppen Nagy-Britanniában. A feszültségek és a szociális feszültségek erősen kikezdték az LP és a Liberális Párt kapcsolatát, amelynek az LP-ban voltak befolyásos szorgalmazói. (Többek között J. R. MacDonald, akinek a *Socialist Review*-ban 1908-ban megjelent cikkeit az Évkönyv hosszabban idézte⁷, amelyek egyértelműen tanúskodtak a liberálisok iránti szimpátiájáról (amely később oly sok bajt okozott az LP-nek a két munkáspárti kormány napjaiban). Ám ezek a viták elég élesek voltak, átszínezték, az LP életét, és szembeállították ekkor és később is MacDonald-ot és az LP egy másik munkás veterán „alapító atyját”, Keir Hardie⁸-t.

³ Az ír 1916. évi húsvéti dublini felkelésről magyarul lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.

⁴ Az 1911-es német vitákról és az SPD belső válságáról magyarul elég részletesen lásd Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé. 1911-1914. Budapest, Akadémiai Kiadó 1966.

⁵ Jaurès életútját lásd Évkönyv 1979.

⁶ Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984, valamint Jemnitz János: Jaur s. Akadémiai Kiadó, 1970.

⁷ A *Socialist Review* bemutatásáról lásd Évkönyv 2010.

⁸ Keir Hardie életútját lásd Évkönyv 1981; valamint Jemnitz János: James Keir Hardie. Magyar Lajos Alapítvány, Budapest 2007.

Itt úgy hiszem, érdemes kitérni egy másik fontos mozzanatra: a *generációs kérdésre*. A II. Internacionálé életében a megalakuláskor és az 1890-es években még nagy szerepet játszottak „a második nemzedék” nagy öregjei. Ők mind az 1840-es években születtek, de akik 1911-re már mind átlépték a hetvenedik életévüket, vagy meghaltak, mint a német Paul Singer, vagy erősen „megkoptak”, ha ezt lehet mondani Bebel esetében. Ugyanez némileg jellemző volt a francia Guesde⁹-re is, miként marginalizálódott Nagy-Britanniában Hyndman is. Új erők, fiatalabbak kerültek előtérbe, akik közül az Internacionáléban talán legbefolyásosabb fokozatosan Jaurès lett (aki ugyan nagyszerűen együtt tudott működni az idősebb Eduard Vaillant¹⁰-tal, de a generációs különbség mégiscsak fontos, hiszen az első korosztályra ifjúságukban még egészen más események hatottak). Persze mindez még messze nem magyaráz mindent, a személyes kvalitások ennél a generációs szempontnál azt hiszem, fontosabbak. Így ha a harmadik generációban kevesebb „óriást” találunk is, voltak olyanok, akik az új korszak új jelenségeire ténylegesen remekül reflektáltak, és robbanó erőt is képviseltek – e tekintetben sziklaszilárdak voltak (ezt ellenfeleik is jól látták), mint például Jaurès, és ez mindig nagy erőt adott mondanivalójának. Többek között ő volt az, aki az elsőként közzétett figyelt fel az új jelenségre, nevezetesen a polgári demokrácia alig elért kiteljesedésének már megkezdődő kopására – sőt ennél többre. Ő írt arról, hogy a parlament erőtlenné válik a megerősödő állami apparátussal szemben, nincs elég áttekintése, és mindezt az ekkor meginduló militarizálódás még csak tovább fokozza, illetőleg a demokratizmust meggyengíti. (Jaurèsnek ezek a figyelmeztetései nem mindig kaptak megfelelő méltányolást sem akkor, sem később, és e jelenség persze nemcsak ezeket az éveket jellemzi, éppen ezért is tartom kiemelendőnek.

Ugyanebből az ekkor ötvenes generációból figyelemreméltó két másik párt, illetőleg pártorgánium szellemi gazdája, egyfelől a belga Emil Vandervelde és az olasz Filippo Turati¹¹. Jelentkeztek már a még fiatalabbak is, hiszen az új generációk állandó jelentkezése és megújulása az Internacionáléban is törvényszerű volt, és az akkor harmincasok közül már nagy átütő erővel lépett színre és keltett írásaival nemzetközi feltűnést Otto Bauer¹².

És ha már itt tartunk, megemlítendő, hogy minden ország és a megfelelő munkásmozgalom számára megannyi új, sajátos, nagy kihívással találkozott szembe: így Olaszországban a tripoliszi–líbiai–török *háborúval*¹³, Bauer és az osztrák szociáldemokrácia esetében pedig a Monarchiát szétfeszítő *nemzeti kérdéssel*.

Néhány meggondolkoztató kérdéskört említenék, amelyek ekkoriban is

⁹ Singer életútját lásd Évkönyv 1974, Bebel-ét 1990, Guesde-ét és Hyndmanét 1992.

¹⁰ Vaillant életútját lásd Évkönyv 1990.

¹¹ Vandervelde életútját lásd Évkönyv 1991, Turatiét 1982.

¹² Otto Bauer életútját lásd Évkönyv 1981.

¹³ Erről lásd külön emlékeztetőnket e fejezetben.

felvetődtek, de későbbben is nem egyszer találkozhattunk velük. Az egyik ilyen *a szakszervezetek és a szocialista pártok viszonya*. A bevett tanult tétel, éppen a német példa alapján az volt, hogy a viszony példás, és a szakszervezetek elismerték a politikai párt vezető szerepét. Ám éppen 1911-re (bár a fellazulás persze évekkel korábban megkezdődött) ez a tétel már nem igaz: a szakszervezetek vezetői (többségükben) opponálták és bénították az SPD lépéseit. Ez új helyzet volt, és a tendencia élő maradt a későbbiekben is.

Ugyancsak új jelenség volt éppen az 1911-es krízis kapcsán a német párt hegemon vezető szerepének megkérdőjelezése. Ez legerősebben a francia szocialista értelmiségiek egy körében jelentkezett, akik kétségeiknek írásban is hangot adtak: ilyenek voltak Charles Andler, Lucien Herr, Gustave Hervé, de ide sorolható Hubert Lagardelle¹⁴ is.

Az értelmiségnél tartva persze felvetődött ekkor is *a marxizmus elismertségének* kérdése is. Megjegyzendő, hogy ekkoriban az olyan elismert vezetők is, akik soha nem hangsúlyozták egyértelmű marxista meggyőződésüket, mint például Jaur s, Vandervelde, vagy a munkás Hardie, mikor egyesek már Marx megcáfolásán, illetőleg elavulásának bizonyításán fáradoztak, akkor írásban és szóban mindig kiálltak amellett, hogy Marx megállapításai mennyire relevánsak. (E tekintetben ezek a „pártgazdák” nagyon eltérő magatartást tanúsítottak mindazzal szemben, ami jó 70, 80 vagy 100 évvel később bekövetkezett.)

Még két jelenséget tartanék fontosnak kiemelni amikor az 1911-es évet és annak tanulságait felidézzük. Az egyik az, hogy ebben a korban és szinte valamennyi európai országban, de ugyanígy az USA-ban is, *rengeteg szocialista napilap és hetilap*, és természetesen még inkább folyóiratok élhettek meg egymás mellett, olykor egymással élesen vitázva is, nem is nagy példányszámban (legalábbis a folyóiratok), de legalább megélhettek elég biztonsággal. (Hol vagyunk napjainkban ezektől a paradicsomi állapotoktól?)

Egy másik összefüggés pedig *az értelmiségiek szerepe*, befolyásuknak „bűvköre”. Természetesen az előbb érintett sajtótörténeti összefüggésben elsősorban az értelmiségieknek volt nagy szerepe, ha nem is kizárólagos. (Több esetben volt munkások lettek szocialista napilapok, vagy folyóiratok főszerkesztői: így volt ez Pablo Iglesias esetében Spanyolországban vagy Harry Quelch¹⁵ esetében Nagy-Britanniában. Ám amit igazán érdemesnek tartok – talán éppen mai szemmel – hogy ezek az értelmiségiek mennyire nem voltak elszigeteltek, atomizáltak: egyfelől benne éltek az élő mozgalomban, a lapok szerkesztőségei eleven találkozóhelyek voltak, éltek a munkás kultúrházak és éltek a párt és szakszervezeti továbbtanulást biztosító iskolák,

¹⁴ Andler német filológiai egyetemi professzor a párizsi egyetemen. Közel állt az SFIO-hoz. Hervé életútját lásd Évkönyv 1996, Herr az École Normale Supérieure tudós könyvtárosa volt, szocialista, Jaur s nevelője. Lagardelle életútját lásd Évkönyv 2000. A kérdéses franciaírók írásáról magyarul bővebben lásd: Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé.

¹⁵ Iglesias életútját lásd Évkönyv 1975/76, Quelch életútját lásd Évkönyv 1983.

ahol jobbára ezek az értelmiségiek tartottak előadásokat. Mindez biztosította a kölcsönös kapcsolatok és a kölcsönös megbecsülés „jelenlétét”, amelyek eltűntét napjainkban olyan fájóan érezhetjük.

A) Dokumentumok

Az olvasó bizonyára tudja, hogy Rosa Luxemburg írásaiból legalább 3-4 válogatás jelent meg magyar nyelven is, amelyeken bőven olvashatók 1911-es fontos kritikai sorok. Annakidején megjelentek Clara Zetkin és Karl Liebknecht válogatott írásai is magyarul. Mindezekből a német radikális baloldaliak felgása, illetőleg fellépései jól nyomon követhetőek.

Victor Adler August Bebelhez. 1911. I. 2.

(Részlet)

... Az a benyomásom, hogy Nátatok a párt automatikus növekedése olyan jelentőssé vált, hogy azt semmi sem akadályozhatja meg¹⁶ Nálunk is ilyen jól mehetnének a dolgok, sőt még jobban is, ha a nemzetiségi problémák és ellentétek nem kötnének meg. Óriási erőfeszítések és türelem kell ahhoz, hogy minden sikerünk ne menjen kárba, és hogy legalább a békét vagy legalábbis a békés együttélést megőrizhessük.¹⁷ Különben nagy dolgokra lennénk képesek. A csehek minden tekintet nélkül küzdenek a maguk nemzeti érdekeiért, és pontosan tudják, hogy mi nem lehetünk brutálisak velük, és nem is leszünk azok, noha ők brutálisak. Az ipari fejlődés a csehek oldalán van. Korábban a német területek voltak az iparosodottabbak, de mintegy tíz éve az ipari fejlődés magával ragadta a korábban agrár szerkezetű cseh területeket, és most ez a fejlődés nagyon gyors. Mindennek kétféle következménye lesz. Először is a korábbi német területek elcsehesítése azáltal, hogy munkás-bevándorlás lesz. Másodszer pedig, hogy meg fog szűnni a szlávok asszimilálása, ami azt is jelenti, hogy a szervezett munkásság soraiban túlsúlyuk lesz - legalábbis a számukat illetőleg. 1866-ban még másképp lehetett volna, azonban ma már késő. Ahogy az államban mennek a dolgok, úgy mennek nálunk is. Jelenleg a szervezett munkásság soraiban a szlávok aránya 30-35%. Tíz éven belül az arányuk 60% lesz. Még az asszimiláltak soraiban is, így Bécsben is, az említettek egyre inkább ráébrednek saját cseh voltukra és tudatukra. Mindehhez a mi osztrák-német nemzetijeink a maguk gyalázatos és buta politikájukkal megteszik a magukét a saját provokációikkal....

¹⁶ Adler ehelyütt a továbbiakban arról ír, hogy a német helyzetet a junkerek és a német jobboldal mennyiben bonyolíthatja vagy segítheti az SPD számára.

¹⁷ Az osztrák-cseh ellentétek történetéről hatalmas történeti irodalom szól, mi az Évkönyvben többször is írtunk ezekről, részint B. Šmeral és A. Němec életrajzai, részint Z. Šolle írásai kapcsán.

Bebel Victor Adlerhez. Zürich 1911. január 8.

(Részlet)

... A politikai fájdalmakat, keserőségeket, amelyekről Te panaszkodsz, teljesen átérzem. A normál viszonyok között elég feladat van előttünk, most mindehhez hozzájárulnak mindkét országban a nemzeti-nemzetiségi ellentétek. Én elég pesszimistán nézek ezek elébe, e téren nem látok megbékélést, sem a problémák megoldásának végét. Ha a csehek nem csehek lennének, és ha nem Német¹⁸ lenne Német - nehezen tudok elképzelni kellemetlenebb embert. El tudom képzelni, hogy milyen nehézségeid vannak, és fáradságodba kerül, hogy az embereket féken tarthasd.

Ami minket illet, 1911. nálunk is valószínűleg különféle elhatározásokat hoz. Az állam és a polgári osztályok lázas állapotban vannak. Nagyon sok függ a centrumtól és hogy a bajor Centrum pártban nagyon erős a reakciós jobboldal, az számunkra sem kellemes és kedvező. Részemről ezt a folyamatot évek óta követem, ami a Centrumban végbemegy, de azt, hogy a Bajor Centrumban a dolgok végül is így alakultak, az engem is meglepett. A Centrum jelenleg minden alávalóságra kész velünk szemben, és ettől a Centrumhoz csatlakozott munkások sem fogják a Centrumot visszatartani. Minden bizonnyal ez azt jelenti, hogy a Reichstag-ban nagy többség áll majd velünk szemben. Soha nem volt ilyen komoly a helyzet, s ebben az ügyben nem lehet tévedni. A továbbiakban nagyon ügyesen kell eljárunk. Jelenleg nagyon kellemetlen lenne egy bányász sztrájk, amelynek kitörése nagyon is fényeset. Ez súlyosan árthat nekünk. Ám jelenleg a rajna-weszfáliai szénbányászok körében olyan a hangulat, hogy ez mégis kitörhet.

Ilyen helyzetben inkább ma mint holnap haza kell hogy utazzak. A választási könyv szerkesztését magamra vállaltam, és ez is megköveteli, hogy minél hamarabb Berlinben legyek....

Bebel Victor Adlerhez. Berlin, 1911. február 5.

Kedves Victor!

Akkor írom ezeket a sorokat Neked, amikor Paul¹⁹-t az örök nyugvóhelyére kísérik, de a doktor megtiltotta nekem, hogy a temetésen részt vegyek, noha a búcsúbeszédet már megírtam, amelynek elmondásáról le kell hogy mondjak. Azt mondtam magamnak, hogy nem lehet lehetlenebb és kellemetlenebb, mint ott lenni a temetésen, és csak egyike lenni a sok százaknak és sok ezreknek, akik ott vannak. Egyike legjobbjainknak eltávozott, és nagy hiányt hagy maga után. Most azon töröm a fejem másokkal együtt, hogy kivel is helyettesíthetjük. Ha egységesek lennének és határozottak, akkor ez egyszerű feladat lenne, de jelenleg a radikálisok és a revizionisták között az ellentét

¹⁸ Német életútját lásd Évkönyv 1983.

¹⁹ Paul Singer életútját lásd Évkönyv 1974.

mindenütt megmutatkozik. Így azután mindkét szárnyra figyelni kell, hogy az összecsapásoktól megmentsük magunkat. És minél élesebbé válik a belpolitikai helyzet Németországban, a tömegek annál keményebben fordulnak a revizionista vezetők ellen. Kemény munkába kerül majd, hogy a dolgokat rendbe tegyük és újra a sínekre állítsuk. ...²⁰ A húsvéti szünetig a Reichstag ülésezéséig itt maradok, vagyis április 7-ig. Itt kell hogy maradjak a helyemen, mert különben a szellemek egymásnak rontanak, és akkor nagyon rossz dolgok történhetnek meg. Szerencsére jól érzem magam és fékezem a nyelvem, mind a pártvezetőségi üléseken, mind a parlamenti frakció ülésén, amelyek általában egész délután tartanak. Remélem, hogy a parlamenti frakciónak szerencséje lesz, mint eddig minden hasonló esetben így történt. ... Így akkor is, amikor a parlamenti többség fel kívánt lépni keményen a mi pártunk ellen...

Victor Adler Bebelhez Bécs, 1911. március 19.

Kedves August!

Mindenekelőtt egy olyan dologhoz, amely régóta nyomja a szívemet, de amit valahogy örökké továbbtologattam, halogattam. Most télen Monte-Carlóban találkoztam Lafargue²¹-ékkal és Laura²² elmondta nekem, hogy a Marx-Engels levelezés nyomdába került, vagy már meg is jelent? Ám nagyon határozottan az ellen van, hogy a szövegeken bármiféle változtatás történjen. ²³ Természetesen ebbe a dologba nem kívánok belebeszélni, amire nem kértek fel, nem vagyok feljogosítva, és a leveleket magukat nem is ismerem, így azt sem tudom megítélni, hogy Laura aggodalmai megalapozottak-e. Ám az utóbbi időben arról hallottam, hogy a levelek vagy azoknak másolatai jelenleg Bécsben, Rjazanov²⁴ kezében vannak.

Ez az ember valóságos csoda a tudásban és a szorgalomban, ám olymértékben diszkrét, hogy a Te kifejezett felhatalmazásod és intervenciód nélkül egészen biztos, hogy a másolatokat nem adná át nekem, sőt még betekintésre sem engedné át. Így arra kérlek, hogy írdjál neki, avagy nekem, hogy teljes felhatalmazást adsz arra, hogy a leveleket elolvashassam. Nem kell tartanod attól, hogy kéretlen tanácsokkal foglak megterhelni. Teljes bizalommal vagyok irántad, és a dolgokba nem akarok beavatkozni. Ámde megértheted, hogy a dolog érdemi része nagyon is érdekel, másfelől Laura nagyon szkep-

²⁰ Bebel arról ír, hogy szerette volna Victor Adlert is Németországban látni, másfelől mégsem bánja, hogy a belső német pártvitákból kimaradt, és ennek terheitől megkímélhette.

²¹ Paul Lafargue életútját lásd Évkönyv 1992, ill. Paul Lafargue válogatott írásai. Kossuth Kiadó, 1972.

²² Laura Marx, Marx lánya, Paul Lafargue felesége. Marx és Engels végrendeletei szerint a hagyatéék fő gondozója, Bebellel, Eduard Bernstein-nel és Karl Kautsky-val együtt.

²³ Adler ehelyütt arról ír, hogy Bebelnek, mint a hagyatéék egyik megjelölt gondozójának ez ügyben állást kell foglalnia és ez még nem ismeretes.

²⁴ Rjazanov életútját lásd Évkönyv 1995.

tikus amiatt, hogy Ede²⁵ történelmi fanatizmusa, amely elvegyül egyfajta szenzációkeltéssel, valami kellemetlenséget okozhat. Egyébként személyileg nagyon is érdekes, hogy ezek a fiatal emberek 1845-ben avagy még korábban mit is írtak. Ám az, hogy minden az egész világra tartozik-e, az kérdéses...

Egyébként a dolgok rosszul mennek. A cseh ügyek egyáltalán nem könnyebbednek meg. A csehek teljesen makacsak, a szakszervezeti dolgokból nem értenek meg semmit, hagyják magukat a nacionalista-demagóg jelszavaktól befolyásolni²⁶....

Mindennek ellenére egészében jó hangulatban vagyok. Így a párt és most persze a német-osztrákjainkról beszélek, erősebb lesz. Két pótválasztást elvesztettünk III. 16-án, de ugyanakkor Dél-Csehországban agrár területeken az adatok azt mutatják, hogy a választásokon meg tudtuk kétszerezni a ránk adott szavazatokat (2000-ről 4000-re)

A. Bebel Victor Adlerhez Berlin, 1911. március 22.

Kedves Victor!

Meg fogsz bocsátani nekem, hogy hosszú leveledre csak nagyon röviden válaszolok. Nyakig tele vagyok munkával. Paul²⁷ halála nagy terheket rakott rám. A pártvezetőség és a parlamenti frakció munkálatai, továbbá Paul hagyatéka, vagyis az, hogy sokszoros figyelmeztetésem ellenére nyitva hagyta az utódlás gondját, ami miatt most a bíróságon sok bonyodalmam van...

Ami a leveledet illeti és amit Laura Neked a levelezésről elmondott, az ostobaság. Először Laura tüzesen ellenezte, hogy Bernstein a levelezést megjelentesse, mert tartott attól, hogy fontos részek kérdőjeleződnek meg, most pedig fel van háborodva, amikor Bernstein a leveleket teljes terjedelemben előkészítette a közlésre és mi erre rábólintottunk... Bernstein nem tett semmiféle ellenvetést a változtatások ellen, viták csak arról folytak, hogy milyen mértékben alkalmazzunk húzásokat, vagy hogy egyes leveleket teljesen hagyjunk el. Látni fogod, hogy a levelek teljes közlése teljességgel lehetetlen, ha egész évek kimaradnának, a világ számára nem lenne szerencsétlenség. Ami a levelezésben igazán felemelő, az Engels odaadása és áldozatkészsége Marx iránt, mivel Engels nélkül Marx elveszett volna a világ számára, és ínségben halt volna meg. De olvasd el magad a leveleket... Az, hogy Mehring²⁸

²⁵ Ede – Eduard Bernstein. Életútját lásd Évkönyv 2003.

²⁶ Adler azon háborodott fel e levélben, hogy a cseh szociáldemokraták az ausztriai régióban egységes szakszervezeti mozgalmat is szét akarták robbantani külön nemzeti szövetségekre.

²⁷ Paul – Paul Singer (lásd korábbi jegyzetünket).

²⁸ Mehring sok kiadásból magyarul is ismert személyiség, elsősorban Marx életrajza, amely több kiadást élt meg magyarul. A Szocializmus annakidején több írását közölte, a Die neue Zeitnek Kautsky mellett egyik szerkesztője és állandó cikkírója volt, irodalomkritikai munkái általánosan elismertek – az Évkönyv csak tervezte eddig egy viszonylag terjedelmesebb fejezet megjelentetését róla és tőle – eddig még nem sikerült. Ismeretes, hogy később Rosa Luxemburg és a baloldali radikálisok köréhez tartozott.

Bernstein felosztása és megjegyzései ellen kritikával élt, ez ügyben végül is egységes véleményt alkottunk. A leveleket végül rövid jegyzetekkel és magyarázatokkal fogjuk megjelentetni, igaz, hogy mindössze csak 1 000 számozott példányban. Ezek végül is 3 kötetben jelennek meg és azokat a leveleket, amelyeket mi nem tekintünk olyanoknak, hogy a megjelentetésre alkalmasak, azok kimaradnak. Látni fogod, hogy a levelek tanulmányozása nem nagy öröm. Én még azon is csodálkoztam, hogy Engels a levelek megjelentetéséhez ragaszkodott, de úgy gondolom, hogy már nem tudta, hogy a levelek mit tartalmaznak.

Victor Adler Bebelhez Bécs, 1911. április 9.

Kedves August!

.... Az, hogy én Rómából visszatérve Zürichben szabadságod alatt megkereshetlek-e és még ott talállak-e, az kérdéses. Az ezer ok mellett, ami miatt látni szeretnék, ezekhez most még egy ok járul hozzá, nevezetesen pénzt kell kérnünk tőletek a következő választásra.

Jól tudom, hogy ez nem lesz egyszerű, minthogy Ti is választás előtt álltok, továbbá, mert a német pártvezetőség összetétele is megváltozott. Mégis sürgősen kérem kell a segítséget, és arra is javaslatot kérek, hogy a dolgot hogyan tegyem meg.

Annál is inkább szükségünk van a segítségre, mert a választás időpontja meglepően a körmünkre égett, és azt, hogy ez a választási ciklus nem nyúlik majd el egészen 1913-ig, azt persze már tudtuk, ám egy további évi kifutásra még számítottunk. Így aztán a harci pénztárunk nagyon üres, Úgy hiszem, hogy azt fogod mondani, hogy ezt én már csak Berlinben tudom elintézni, és kész vagyok arra, hogy ez ügyben ott tárgyaljak, főként akkor, ha elmondod nekem, hogy ezt ott miként terjesszem elő ...

Az, hogy a választások mit hoznak majd Ausztria számára, azt nehéz előre megmondani. Ha Ausztria nem lenne az örültek háza, akkor remekül szerepelhetnénk, minthogy ellenfeleink azzal, hogy megszavazták a hadiköltségeket a hadsereg és a flotta számára, súlyosan kompromittálódtak.²⁹ Az igazi oka a parlament feloszlásának az volt, hogy a jelenlegi német-klerikális és lengyel többség (amely egyébként nagyon gyenge) nem vette a bátorságot arra, hogy az adózást keresztülvigye, amely azonban szükséges lenne a kiadások fedezésére...

... Ami rossz számunkra, ez az összehasonlítás 1907-tel. Akkor győzelmesek voltunk és a választójog bevezetésének bajnokaként³⁰ sikereink voltak, olyan kedvező feltételek között, amelyek már soha nem fognak vissza-

²⁹ Ez már az I. világháború előtti fegyverkezési verseny korszaka, amely minden nagyhatalmat, sőt kisebb országokat is érintett.

³⁰ Az 1905-ös reformról lásd Évkönyv 1975-76.

térni. Azóta felnőttünk, de a szél az arcunkba fúj, ugyanúgy mint a tietekbe is a legutóbbi választáskor.³¹ Minket az utóbbi években a parlamenti választási sikereink és a gyors ipari fejlődés megerősített és elismerést is szerzett, de ugyanakkor osztályellenséget is szerzett velünk szemben. Ezt Ti régóta ismeritek, nálunk azonban ez új dolog. Minden tagomban érzem, hogy az egész polgársággal szembekerültünk, úgy mint még soha...

Bebel Victor Adlerhez Zürich, 1911. április 10.

Leveled megérkezett, Vártam és bizonyos nyugtalansággal néztem elébe. Attól tartok, hogy nem jöttök ki jól a számításotokkal, nem azért, mert a jóakarát hiányzik – ebben a tekintetben a pártvezetőség nem változott – hanem azért, mert ezúttal mi sem úszunk a jólétben.

Nálunk is kiderült az igazság, hogy a tőke korrumpál. A párt munkamódjában az utóbbi 10 évben teljes változás következett be. A régi áldozatkészségből napjainkra már alig lehet érezni valamit, ma minden teljesítményt meg kell fizetni, sőt jól kell megfizetni. A szakszervezeti stílus az, ami győzedelmeskedett, amely már nem ismer semmiféle ingyenes teljesítményt. Csodálkoznál és már el akartam Neked egyszer mesélni, hogy az embereknek egy nagyon befolyásos köre milyen nagy pénzeket zsebel be. Előadásokért pénzt követelnek, amiért 10-12 évvel ezelőtt az illetőket még begolyóztaknak tartották volna. Így van ez a választási harc kapcsán az agitációval is. Minden választás egészen szégyenletes pénzeket követel meg tőlünk. Amikor legközelebb, májusban hazamegyek, akkor pontos áttekintést kell végeznünk a vagyonunkról és a valószínű igényekről. Korábban azonban nem tudok Neked biztos felvilágosítást adni... De hogy nagyobb összeggel tudjunk titeket segíteni, azt kizártnak tartom. De örülnék, ha megírnád – és én május 3-án már feltétlen hazamegyek – hogy Ti milyen összegre számítok.

A cseh virsaft Nálatok elég szörnyen a csontokig hatol... A nacionalista fanatizmusnak éppen úgy nem lehet végére jutni, mint a vallásosnak. A csehek csak akkor térnek majd észre, ha mandátumaikkal együtt megérnek majd egy összeomlást, és látni fogják, hogy nacionalista fanatizmusuk semmit nem használt nekik. Hogy mandátumokat fogtok veszíteni, én is ezzel számolok. Óriási szerencsétek volt a legutóbbi alkalommal. De azt hiszem, hogy nagyon nagy hibát követtetek el. Ti az újonnan megválasztott parlamentnek nagy bizalmat adtatok, és felkeltettétek a saját embereitekben a várakozást ez irányban, hogy emiatt gyakran kellett a fejemet csóválnom, és azt mondtam magamnak, hogy ennek nem lesz jó végre. A Ti embereitek sokkal nagyobb optimisták, mint a mieink, de ugyanakkor sokkal könnyebben vezítik el illúzióikat.

³¹ A német választás összefüggéseiről lásd Bebel és Adler levelezését ugyanebben a kötetben. E levelezésből részleteket közölt az Évkönyv 2010. évi kötete.

Bebel Victor Adlerhez. Berlin, 1911. május 7.

Kedves Victor!

Úgy hiszem, hogy már ismét Bécsben vagytok. Hogy már értesültetek-e a pártvezetőség határozatáról, amelyet pénteken hozott meg, azt nem tudom. A határozat nem az én kívánságaim szerint született. Azt, hogy az általatok kívánt összeget megadják, kizártnak tartottam, de én 50 000 márkával számoltam. Ezzel szemben 40 000-et ajánlottak meg, kezdetben nem is akartak többet adni, mint 30 000-et. A saját választási kiadásokat az emberek minden tagjukban érzik... Hogy a dolgok hogyan állnak a mi Reichstag választásunkkal, azt olvashatod az újságokban...

Forrás: Victor Adler, Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky, Wien, 1954. 517 – 533.

B) Karl Kautsky³² levelezése a bolgár szocialistákkal (Részletek)

Georgi Kirkov³³ Karl KautskyhozSzófia, 1911. január 13. /26.

Kedves, tisztelt Mester!

Tekintve, hogy az utolsó munkájában – „Vermehrung und Entwicklung in Natur und Gesellschaft” (A természet és társadalom gazdagodása és fejlődése) – felvetett kérdés legnagyobb érdeklődésre tarthat számot a mi mozgalmunk számára is, pártunk könyvelése és nyomdája szükségesnek és időszerűnek találta, hogy az említett mű hamarosan Bulgáriában is kiadásra kerüljön. Ezt a fordítást énám bízták. Mielőtt azonban a munkát megkezdéném, szükségesnek tartom, hogy Önhöz forduljak azzal a kéréssel, hogy megadja a felhatalmazást ehhez a munkához. Nagy örömünkre szolgálna, ha a bolgár megjelentetés elé külön előszót írna... A fordítás március végéig elkészül és utána nyomdába kerül. Ebből az alkalomból elküldöm a Dimitar Blagoev³⁴, pártunk folyóiratának, a *Novo Vreme* (Új idő) szerkesztője és régi tagja által lefordított és kiadott *Das Kapital* első kötetét.

Janko Szakazov³⁵ Karl KautskyhozSzófia, 1911. március 11. /24.

Kedves és tisztelt Kautsky elvtárs!

Megint szellemi kapcsolatban állok Önnel. Pártunk kiadója megbízott azzal, hogy az Ön művének első részét – a könyv címe *Geschichte des Sozialismus* (A szocializmus története) – lefordítsam... Először még az 1895-ös évben fordultam Önhöz kérdésekkel Marx-nak az 1848-as forradalommal, a „Brumaire 18-ával” és az „Osztályharcok Franciaországban” című munkájával kapcsolatban. Most, 15 évvel később a marxí írásokban jobban elmélyül-

³² Kautsky életútját lásd Évkönyv 1979.

³³ Kirkov életútját lásd Évkönyv 1996.

³⁴ Blagoev életútját lásd Évkönyv 1974.

³⁵ Szakazov életútját lásd Évkönyv 1985.

tem, de ismét Önhöz fordulok kérdésekkel. Egy nálunk még meg nem jelent írásában olvastam, hogy Ön azt írta és úgy véli, hogy az 1860-as években a német szocialisták inkább kötődtek a polgársághoz, mint a proletariátushoz. Most 6 hónapja ugyanezt olvastam a *Leipziger Volkszeitung*-ban, hogy ez ügyben a német pártban nem is kételkednek....³⁶ Továbbá Ön visszaküldte nekem egy cikkemet a Balkán föderációról³⁷ amelyben én nem a szocialista Balkán föderáció gondolatát bírálom, hanem a polgári és kispolgári gondolatot, amely szerint az említettek hisznek a jelenlegi balkáni államok testvéri összeülekezésében. Ez azt is jelenti, hogy a fiatal törökökkel, Koburg Ferdinánd Bulgáriájával, a bojárok Romániájával, továbbá nem tudom, hogy még milyen hegyvidéki albán rablókkal és a félfudális Macedóniával. Miként is keletkezhetnek közöttünk ilyen véleményeltérések...

J. Szakaszov Karl Kautskyhoz. Szófia, 1911. november 4. /17.

Tisztelt Kautsky elvtárs!

A Bolgár Szociáldemokrata Munkáspárt nevében közlöm Önnel, hogy november 15/28-tól pártunk lapja, a *Narod (Nép)* naponta jelenik meg nagyobb formátumban. Az első számhoz azt kérjük Öntől, hogy írjon egy rövid üdvözlőlevelet avagy cikket is, amelyben érintené azt a két nagy kérdést, amely a balkáni szocialistákat foglalkoztatja: így a balkáni szocialisták béke kezdeményezéséről³⁸ és ami még sürgősebb – a béke és a munkás kérdésekben való együttműködést, ami minden balkáni szocialista között kellene hogy megtörténjen. Ez a kérésünk, de valamennyiünk tanára fogja a legjobban tudni, hogy milyen szerencsekívánságot fog küldeni számunkra.

Karl Kautsky Janko SzakazovhozBerlin, 1911. december eleje

Tisztelt Szakazov elvtárs!

Amennyiben az Önök napilapja a szocializmus megerősödését jelenti, akkor örömmel gratulálunk Önöknek. És hogyha ez az orgánus nem a frakcióharcot³⁹ szolgálja, hanem a szocialista gondolatot propagálja, akkor az nagy szerepet fog játszani.

Nagy sajnálatomra azonban nem írhattam Önöknek sem külön cikket, sem üdvözlő szerencsekívánságot. A levele túl későn érkezett meg ahhoz, hogy valami lényegeset írassak. Már csak azért is, mert az utóbbi Reichstag választások miatt sokféle feladattal vagyok túlterhelve. Hogy néhány általá-

³⁶ Szakaszov levelében arra panaszkodik, hogy személyes találkozásukkor Kautsky nem hallgatta végig fejtegetéseit.

³⁷ A Balkán Köztársaság gondolatát, amely széles föderatív köztársaság lett volna, az a Balkánon sok szocialista és elsősorban a tesznyákok karolták fel. Szakaszovnak és a „szélesekeknek” ezzel kapcsolatban fenntartásaik voltak, ahogy ez ebből a levélből is kiderül.

³⁸ Ez már a háborús erjedés korszaka, az olasz-török háború már megkezdődött, a háború levegőben lógott a Balkánon is, fél évvel később kirobbant a balkáni háború.

³⁹ A „szélesekek” és „szűkek” között, 1903–1905 között bekövetkezett a teljes szakadás, mindkét pártnak külön képviselője volt a II. Internacionáléban.

nosságot írjak Önöknek, annak nincs semmi értelme. Kérem, bocsásson meg nekem.

Kérek tájékoztatást arról, hogy történik-e valamiféle közeledés a „szűkek” és a „szélesekek” között. Az utóbbi időben nem kaptam tájékoztatást a bolgár viszonyokról.

Karl Kautsky Dobrogeanu-Gherea-hozBerlin, 1911. január 27.

Kedves Gherea barátom!

Köszönöm Önnek könyvének fordítását, amelyet eddig sajnos csak könyv-beszámolókból ismerek.⁴⁰ Remélhetőleg rövidesen német nyelven is olvasható lesz. Még fontosabbnak tűnne számomra, ha az Ön irodalomtörténeti tanulmányai német nyelven megjelenének. Akkor ezek még sokkal nagyobb olvasóközönségre számíthatnának, mint a román viszonyok bemutatása, és Ön olyan területeket dolgozott fel, amelyeket marxista oldalról német nyelven csak nagyon kevés érintettek. Ám az egyik dolog nem zárja ki a másikat. Az Ön könyve Romániáról szintén nagyon hasznosan hat majd...

Forrás: Georges Haupt, János Jemnitz, Leo van Rossum: Karl Kautsky und die Sozialdemokratie Südosteuropas Korrespondenz 1883-1938. Campus Verlag Frankfurt am Main-New-York 1986.

C) Részletek G. V. Plehanov⁴¹ nemzetközi levelezéséből

Dimitar Blagoev PlehanovhozSzófia, 1911. november 17.

Kedves elvtárs!

Nagy kéréssel fordulok Önhöz, hogy nyújtson segítséget egy másik elvtársának, akit Odesszából száműztek Szibériába az OSZDMP ottani szervezése miatt. Ez az elvtárs bolgár és munkás, a neve Nyikolaj Dimitrov. Őt a Jenyiszej helytartóságba száműzték... A nagy kérésünk az, hogy Dimitrov elvtárs meg akar szökni Szibériából, pénzt és minden szükségeset már megkapott. Jelenleg ami elengedhetetlen, az az, hogy az orosz elvtársak megmutassák neki az utat...

G. V. Plehanov Jean Longuet⁴²-hoz1910. április

(Plehanov a levelet a l'Humanité szerkesztőségébe küldte).

A legőszintébb üdvözlés Önnek és valamennyi elvtársnak a ragyogó győzelem⁴³ alkalmából. Éljen az Internacionálé!

Forrás: Filozofszko-lityeraturnoe naszlegyie G. V. Plehanova II. köt. G. V. Plehanov i mezsdunarodnoe rabocsee dvizsenyie. Izdatyelsztvo „Nauka”, Moszkva 1973.

A leveleket válogatta: Jemnitz János

⁴⁰ Dobrogeanu-Gherea életútját lásd Évkönyv 1979–1980.

⁴¹ G. V. Plehanov életútját lásd Évkönyv 1981.

⁴² Jean Longuet életútját lásd Évkönyv 1986.

⁴³ Plehanov az 1917. évi szocialista parlamenti választási siker alkalmából küldte táviratát Longuet-nak.

JEMNITZ JÁNOS

Az olasz-török háború, az Olasz Szocialista Párt és az olasz szindikalisták

Pontosan száz éve történt mind a háború, mind az Olasz Szocialista Párton belüli ellentétek kiéleződése, majd a PSI éles balrafordulása a háborúval kapcsolatban és a háború ellen. Mindennek annakidején könyvemben⁴⁴ külön nagy fejezetet szenteltem, elég nagy forrásanyag alapján. Ugyanitt részletesen kitértem a furcsa szindikalista értelmiségiek reagálására, és bemutattam egy részük pre-fasiszta eltévelyedését. Mindehhez most sem tudnék újat mondani és ugyanebben a rovatban bőven idéztem a II. Internacionálé illetve pártjai reagálását is.

A groteszk napjainkban csupán az, hogy Berlusconi látogatást tett Kadhafinál. A százéves évfordulóról persze nem esett szó, a gazdasági adok-veszekről igen, és hogy Olaszország kész folytatni, és itt a Mussolini-féle hagyomány jön, a tengerparti nagy út folytatását és befejezését.

⁴⁴ Jemnitz János: A háború veszélye és a II. Internacionálé. 1911-1914. Budapest, Akadémiai Kiadó 1966.

1935–1936

ALDO AGOSTI

Spanyolország: az „új demokrácia” próbapadja¹

1937. június közepén a Kommunista Internacionálé Titkársága Palmiro Togliattit, legkiemelkedőbb vezetőinek egyikét Franciaországba küldte. Feladata az volt, hogy szervezze meg a Komintern és a Szocialista Munkásinternacionálé küldöttségeinek a svájci Annemasse-ba tervezett találkozóját. Ez fontos próbálkozás volt. Az összejövetelen kellett kidolgozni a két szervezet közötti együttműködés platformját a Köztársasági Spanyolország „erkölcsi és anyagi megsegítéséhez”. Lényegét a Togliatti számára készített Kominternutatisítási így fejezte ki: „Mindent megtenni, hogy elkerüljük a szakítást, kedvező döntést érni el, még ha csak korlátozott jelentőségűt is.”²

A megbeszélések eredménye korántsem volt átütő, mivel az SZMI-t megosztották belső ellentétei. A július 9-i párizsi ülés, amely lezárta a hosszú és vontatott tárgyalássorozatot, csak óvatos közös nyilatkozatot bocsátott ki, amely hangoztatta a felek „általános egyetértését a Spanyol Köztársaság támogatását célzó akciók tekintetében.”³ Am aktuális kérdésekben nem született kezdeményezés közös intézkedésekre. Moszkvába küldött július 8-i jelentésében Togliatti azt a véleményét fejezte ki, hogy „új előrelépések csak szüntelen, makacs, módszeres és értelmes akcióink eredményei lehetnek, arra a kevésre támaszkodva, amit elértünk, s amely akciók nem nyújtanak fogódzót a reakciós elemeknek, akik minden tőlük telhetőt meg fognak tenni, hogy az elért keveset semmivé tegyék.”⁴

Ebből megérthetjük, hogy Togliatti franciaországi kiküldetése egyben más célt is szolgált: hogy átformálja a kommunista pártok által az egységfront ügyében akkor kibontakoztatott kampány módszereit, tartalmát és céljait. Más szavakkal: megbízatása hasonlított az általa 1934 novemberében folytatott sikeres kampányhoz.⁵

¹ Részlet Agosti készülő Togliatti-monográfiájából. Folytatását 2011. évi kötetünkben közöljük.

² RGASZPI (Rosszizszkij Goszudarsztvennij Arhiv Szocial'no-Polityiceszkoj Isztorii), 495. 184. 4/21–20. – Az annemasse-i találkozóról a 40. évfordulón az évkönyv alapos elemzést közölt. Évkönyv 1977. 42–59. old.

³ E. H. Carr: *The Comintern and the Spanish Civil War*. New York, 1984.

⁴ Palmiro Togliatti: *Opere IV/1.*, 255. old.

⁵ Utalás az asztúriai bányászfelkelés utáni terror hónapjaira, amikor a politikai foglyok iránti szolidaritási egységakciókat szervezett. Ezúttal is, már 1936. október 10-én a Komintern Titkársága számára részletes javaslat-csomagot terjesztett elő „a Spanyol Köztársaságot támogató

Togliatti kiküldetését rövid időre tervezték. Ő maga már júliusban így írt Moszkvába: „Ha nem kapok további utasításokat, akkor a tervezetnek megfelelően visszatérek.” Ám a „további utasítások” hamarosan megérkeztek: Spanyolországba kell utaznia, és Valenciában kézbe venni a Spanyol Kommunista Párt vezetését. Amit rövid missziónak gondolt, korlátozott feladattal, az váratlanul átfogó megbízatássá lett, a nemzetközi kommunista mozgalom legfőbb frontján. Mint hosszabb ideje „hivatásos forradalmár”, Togliatti készen állt arra, hogy ellenmondás nélkül útnak induljon, még ha emiatt egyéb munkája és mindennapi élete fölborult is.

A KI döntése, hogy Togliattit Spanyolországba küldje, valószínűleg azzal függött össze, hogy a KI-nak az SKP mellett működő tanácsadói (Codovilla, Gerő, Dahlem, Sztepanov) és az SKP vezetői közötti kapcsolat nem volt kielégítő, s éppen egy olyan pillanatban, amikor megnőtt az SKP befolyása a kormányra és a hadviselés irányítására. Emellett mondanunk se kell, hogy a KI felső vezetőségében leginkább ő volt abban a helyzetben, hogy áttekinthesse a bonyolult spanyol helyzetet, amelyet az előző években – bárki másnál inkább – rendszeresen tanulmányozott. Spanyol érdeklődésének tehát hosszabb előzménye volt.⁶

Már 1931-ben fontos, spanyol tárgyú cikket írt az olasz kommunisták havi folyóiratában, a *Lo stato operaio*-ban. Ebben Primo de Rivera 1923 és 1930 közötti diktatúrájának bukását és a Spanyol Köztársaság ezt követő létrejöttét kommentálta. Akkor mindkettőt a spanyol uralkodó osztályok, különösen a burzsoázia manővereként értékelte, amellyel meg akarta előzni a forradalmi válság valóban progresszív kimenetelét. Ebben az értelemben a Komintern akkori elemzését ismételte meg, amely szerint a proletariátus és élcsapata, a kommunista párt legfőbb feladata, hogy végrehajtsa a proletárforradalmat, kiteljesítve a polgári-demokratikus forradalmat, mint egyfajta mellékterméket olyan országokban, amelyekben ez még nem történt meg.⁷ Az érdeklődés újabb jelét adja Togliatti 1934 végén, az asztúriai felkelés nyomán, egyelőre távol az események színterétől.⁸

1934 októbere jelentős pont Togliatti fasizmus-reflexiójában, és annak a stratégiának a kialakításában, amellyel ez az ellenség legyőzhető. Ekkor már abból a szempontból tekintette nagyon fontosnak a spanyol munkások harcát, hogy ott a fasizmus útjának eltorlaszolását célzó küzdelem fejlődött tovább a hatalomért vívott harccá.

segélyakciókra”, amelyekbe be akarta vonni a demokratikus tőkésországok közvéleményét is. (RGASZPI 495. 18. 1117. 24-26. l.)

⁶ Nem véletlen, hogy 1937 márciusában részt vehetett két olyan ülésen, ahol Sztálin kezdeményezésére a spanyol helyzet fejleményei kerültek napirendre. Lásd Dimitrov&Stalin. Letters from the Soviet Archives. Edited by Alexander Dallin and Fridrikh Igorevich Firsov. N. Y. 2000.

⁷ La repubblica nella Spagna. In: Togliatti: Opere III/1. 328-40 old.

⁸ Togliatti: La guerra civile in Spagna e i compiti del proletariato internazionale, ill. L'esperienza spagnola. In: Opere III/2. 489-497. , 502-511. old.

A következő hónapokban Togliatti egyre gyakrabban közöl a spanyol helyzethez kapcsolódó kommentárokat. 1935 júniusában mai szemszögből is fontos cikket ír „megjegyzések a spanyol fasizmus természetéről” címmel. Nem habozott megállapítani, hogy „Primo de Rivera a maga programját politikáját, szervezési formáit *lényegüket tekintve* fasisztákká akarta formálni”. Mussolini diktatúrájától kísérletét az különböztette meg, hogy nem volt ideje hatalmát úgy megszilárdítani, hogy az képes legyen ellenállni a gazdasági válság hatásainak. Bukása két tényezőre vezethető vissza. Az egyik, a fontosabb, hogy a spanyol fasizmusra mélyen rányomták bélyegüket a hazai uralkodó osztály különböző csoportjai közötti érdekkülönbségek. A spanyol burzsoázia, noha érdekei a falu tulajdonviszonyainak az átalakításához fűződtek, képtelen volt megoldani ezt a feladatot. Az erőviszonyok folytán a reformok útját nem járhatta, a forradalmi megoldástól pedig, amely az ő kiváltságait is fenyegette, félt. Emiatt állandóan kompromisszumra kellett törekednie a nagybirtokosokkal. Ez a kompromisszum nagyon bizonytalan volt, mivel a kapitalizmus behatolása a vidékre kiélezte az ellentéteket magának a burzsoáziának az egyes rétegei között. Így hát az ország fő problémája az agrárforradalom maradt. Ez az oka, hogy ott a fasizmus fő támasza továbbra is a nagybirtokos réteg. Innen a burzsoázia hullámozó mozgása is, amely néha megkísérelte, hogy megerősítse kapcsolatát a tömegekkel, demokratikus ösvényre térve. Ez a valódi jelentése annak, hogy a diktatúrát köztársasággal cserélte fel. Primo kudarcainak a másik oka, hogy „hiányzott széles, szervezett tömegtámogatása a városi kispolgárság részéről”. Ez „szervi gyengesége” volt, és csökkentette ellenálló képességét a különböző társadalmi erők vele szembeni fellépéseivel szemben. Ez utóbbiak sorában fontos az elnyomott nemzeti kisebbségek kispolgársága.⁹

Togliattinál ezeknek a Primo de Rivera diktatúrájáról adott ismétlődő visszatekintő elemzéseknek meghatározott szerepe volt. Azt mutatta be általa, hogy a Köztársaság nem oldotta meg a polgári demokratikus forradalom problémáit, mindenekelőtt a földkérdést; s hogy emiatt politikája kiábrándította a szegényparasztság tömegeit, amelynek fontos rétegeit ezzel az egyház, a nagybirtokosok és politikai kifejezőjük, a Spanyol Jobboldal Autonóm Szövetsége (CEDA) felé taszította.

Ezzel a megközelítéssel Togliatti helyzetelemzése különbözött sok spanyol kommunista vezetőnek a Komintern sajtójában közölt cikkeiben található triumfalista értelmezésétől. Szerintük adott pillanatokban a döntő tényezővé a fasizmus elleni küzdelem üteme válik, amint ezt a német példa mutatta. Valójában Spanyolországban nem volt véletlen, hogy a burzsoázia legreakcióúsabb erői gyorsabban szerveződtek meg, mint a proletár erők. Ez megelőzhető volna, ha a munkásosztály és élgárdája, a kommunista párt sikeresen töltené be vezető szerepét, megszervezve a szegényparasztokat és a

⁹ Togliatti: Note sul carattere del fascismo spagnolo. In: Opere III/2. 699–712. old.

földmunkásokat az agrárkérdés forradalmi megoldására, vagyis a nagybirtokok és az egyház földjeinek a kisajátításár, a parasztok közötti felosztására.

Néhány hónappal később, az 1936. februári választás után Togliatti üdvözölte „a spanyol munkások ragyogó taktikai győzelmét a fasiszmus elleni harcban”, amely bizonította a népfront „hatalmas nemzeti és nemzetközi jelentőségét”. Kiemelte, hogy ez a győzelem nem születhetett volna meg az 1934. októberi asztúriai felkelés tanulságai nélkül. Ezt ugyan leverték, de azt tükrözte, hogy a spanyol proletariátus tanult az olaszországi, a német és az osztrák tapasztalatból. Spanyolországban a reakciós és fasiszta erők nem tudták megelőzni az osztályharc kiéleződését, a Gil Robles vezette „fasiszta párt” pedig nem volt képes maga köré gyűjteni az egész reakciós front erőit. A legszélesebb tömegek tették magukévá a népfront programját. Togliatti egyszersmind megjegyezte, hogy a választási győzelem nem küszöbölte ki a fasiszta veszélyt, hiszen sok agrárkörzetben a reakció jutott többségre. A fasiszmus tehát vidéken tömegtámogatást élvez. A republikánus polgári baloldal fél a társadalmi átalakításoktól, a népfront programja ezért nem vette eléggé figyelembe a szegényparasztság követeléseit. Így hát nem kizárt, hogy a republikánusok kompromisszumra fognak törekedni a reakciós erőkkal.¹⁰

Bár ez az analízis a spanyolországi társadalmi viszonyok olyan elmáradottságából indult ki, amelyen a tények részben már túlhaladtak, találkozott azzal a politikai szükséglettel, hogy létesítsenek széles antifasiszta frontot, amely a munkásság és a parasztság szövetségén alapulna. Olyan kísérlet volt, amely az 1905-ös oroszországi forradalom hónapjainak lenini gondolatmenetére emlékeztetett. Akkor egy ilyen szövetségre akarta alapozni Lenin a polgári demokratikus forradalmat, mint lépést a szocialista forradalom felé. Spanyolországban ez olyan sajátos történelmi kontextusban vetődött föl, amelyben a fasiszta veszély dominált.

ANTONIO ELORZA¹¹

Sztálin Spanyolországban

A demokratikus köztársaság védelme vált a Komintern jelszavává

„Ha minden egyes ember halála tragédia, egymillió ember halála csak statisztikai adat.” Ez a mondat, amelyet Martín Amis Sztálinnak tulajdonít, na-

¹⁰ Togliatti: La vittoria del fronte popolare e lo sviluppo della rivoluzione in Spagna. In: Opere IV/1. 98–113. old.

¹¹ A szerző a madridi Complutense Egyetem Politikatudományi Tanszékének professzora, hazai történészkonferenciáink többszöri résztvevője, az évkönyv nemzetközi tanácsadó bizottságának tagja.

gyon jól tükrözi a sztálinizmus kettős arculatát. Az egyiket, az iszonyatosat, amely politikai céljainak elérésére rendszeresen áldoz föl embereket; és a másikat, gondolkodásának racionális összetevőjét, amely a nagy problémák megoldása érdekében minden alkalommal az ésszerű választás kritériumait alkalmazza.

Nagy hibája az volt, hogy bízott benne: Hitler nem fogja megtámadni. Valószínűleg azért gondolta így, mert a játszmában, amelyet ketten játszottak, túlbecsülte ellenfelének szellemi kapacitását, nem hitte, hogy elköveti azt a bődületes hibát, hogy belevág az invázióba néhány hónappal a tél beállta előtt. Egyébként mind Sztálinnak, mind Hitlernek kedvezett az összecsapás elhalasztása, az utóbbi esetében a már folyamatban lévő háború, az előbbiben a kellő felkészülés szükséglete miatt.

Nyilvánvaló, hogy Sztálin paranoid megtorlásai éppúgy megkövetelték ezt a racionalitást, mint az expanzív külpolitikához rendelkezésére álló eszközök előteremtésének a szükséglete. A Tuhacsevszkijt és a parancsnoki kar jelentős részét érintő tisztogatás megroppantotta a hadsereg támadó potenciálját, aminek az árát később fölmérhette a kínkeservesen megnyert finn hadjáratban. És nem csekély szerepet játszott benne a *spanyol háború*, amely időben egybeesett a nagy, 1936–1938-as perekkel.

Egyébként Sztálin 1933 és 1938 közötti szemlélete hibátlan volt, tekintve hogy a grúz akkor tökéletesen figyelembe vette azt, amit Lenin nem, hogy tudniillik mit jelentenek Nyugat-Európa dolgozói részére a képviselői rendszer intézményei. Olyasmi volt ez, amit szem előtt kellett tartani, még ha ez nem volt is ugyanaz, mint elfogadni a demokráciát, mint önmagában vett célt. 1935-től, különösen a spanyol háború idején a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa által elfogadott antifasiszta-népfrontos fordulat alkalmazása igazolta ezt a magára vett kényszerzubbonyt. Másrészt Sztálin annak a tudatában mozgatja a bábúit, hogy a háború elkerülhetetlen, és ő, éppúgy mint munkatársai (például Litvinov)¹² meg vannak győződve arról, hogy „a szocializmus hazája” számára, amelynek szüksége van arra, hogy horgonyt vethessen a nemzetközi küzdőtéren, a legkisebb kárt sem okozza ez a politika. (Ez az oka, hogy mikor kiderül: a katonai felkelők meg tudják szilárdítani kezdeti pozíciójukat, aláírják a Benemavatkozási Egyezményt.)

1936 tavaszán, a néptömegek aktivitásának tetőfokán, a spanyol kommunisták az argentin Victorio Codovilla¹³ vaskezű irányítása alatt álltak, akinek később Trockij mexikói meggyilkolásában is része volt. Neki nagyon is ínyére volt egy közeli spanyol forradalom eszméje. Ám az után, hogy Hitler csapatai márciusban behatoltak a rajnai övezetbe, és a nemzetközi helyzetet eluralta az ingatagság, Moszkva már úgy látta, hogy Spanyolországban nem a forra-

¹² Maxim Litvinov külügyi népbiztos életrajzát lásd Évkönyv 1975/76.

¹³ Codovilla a Komintern VB által küldött tanácsadó volt. Ezt a tisztséget a KI VII. kongresszusa megszüntette, de az SKP külön kérésére a spanyol párttal kivételt tett, egyes következőkkel.

dalom órája jött el, hanem a reakciós államcsínyt kell megakadályozni. Épp ezért, amikor ez bekövetkezett, a Komintern Dimitrov által írt azonnali válassza Codovilla lelkes jelentésére, amely azzal számolt, hogy a lázadást rövid időn belül forradalmi eszközökkel le lehet verni, így szólt: „A legfontosabb a Népfront fenntartása és megerősítése. Kizárólag a Köztársaság védelmének a zászlaja alatt kell cselekedni, ez teszi lehetővé, hogy a spanyol nép elsőprő többségét egyesítsük az ellenforradalommal szemben.”

A demokratikus köztársaság védelme válik ekkor a Komintern és a Spanyol Kommunista Párt fő jelszavává, szöges ellentétben a Marxista Egyesítés Munkáspártja (POUM) szélsőbaloldali felvetéseivel, és az Országos Munka-konföderáció (CNT) kollektivista forradalmat hirdető álláspontjával. Ez nem jelenti, hogy a kommunisták nem vettek volna részt a forradalom folyamatában, ennek pozitív értelmében éppúgy, mint az elnyomás gyakorlatában („csekák”).

Sztálin elfogadja, hogy a Szovjetunió írja alá a benemavatkozási egyezményt. Ám amikor 1936 augusztusában kiderül, hogy a hadihelyzet romlik, a legnagyobb titokban úgy dönt, hogy támogatni kell a Köztársaságot. Ezt a fedett támogatást tévedhetetlenül mutatja az a program, amely Marcelino Pascua, a Madridba kinevezett spanyol követ fogadása alkalmával készült. Sztálin a Fekete-tengeren nyaral, ám két feljegyzést küld hűségese hívének, Lazar Kaganovicsnak. Az elsőben azt üzeni, hogy „adjunk el kőolajat a spanyoloknak, a számukra legkedvezőbb feltételek mellett, a lehető legalacsonyabb áron”. A másodikban (augusztus 18) gabona- és élelmiszerszállításra ad utasítást. Szeptember 6-án már arról ír, hogy „küldjünk bombázórepülőket Mexikó közvetítésével, jó pilótákkal, adjunk fegyvereket és lőszert.” A következő hónapban pedig útjára indul a Kominternnek az a kezdeményezése, amelyből a Nemzetközi Brigádok nőnek ki, egyfajta „fegyveres népfront”, nem pedig egy hadsereg, amelynek feladata Spanyolország szovjetizálása volna. Ez a legvilágosabb kifejeződése ennek az új attitűdnek.

Ennek a politika nyelvére való lefordítása Sztálin híres, 1936. december 21-i levele Largo Caballerónak¹⁴, ami mellesleg Santiago Carrillo szerint a későbbi eurokommunizmus kiindulópontja volt. Ha nem is ajánlja Spanyolország számára a szocializmushoz vezető parlamenti utat, Sztálin olyan politikát javasol, amely elkerüli a kormány elszigetelődését, és ezzel összefüggésben a köztársaságot védelmezi.¹⁵

A Szovjetunió érdekei továbbra is irányadók, de nem bizonyos rugalmasság nélkül. Ez figyelhető meg 1938 februárjában, amikor visszavonják

¹⁴ A spanyol politikai és szakszervezeti munkásmozgalom kiemelkedő szocialista vezetője szeptember eleje óta állt a kormány élén. A levelek alatt nem csak Sztálin, hanem Molotov és Vorosilov neve is szerepelt. Largo Caballero életpályájáról lásd Harsányi Iván: A Franco-diktatúra születése. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 248–257. old.

¹⁵ Sztálin valójában három levelet írt a spanyol miniszterelnöknek. Ezek szövegét lásd Harsányi Iván: Egy különös levélváltás története 1937-ből. (Sztálin és Largo Caballero levélváltása.) Népszabadság, 1988. január 30.

a jelszót, hogy az SKP hagyja el a kormányt; ez tükröződik abban a figyelemben is, amelyet az év végén, már az összeomlás határán tanúsítanak a spanyolok újabb fegyverkerésének, amelyet Juan Negrín¹⁶ akkori miniszterelnök megbízásából Ignacio Hidalgo de Cisneros¹⁷ közvetít Moszkvába. Largo Caballerónak nyújtott támogatása 1937 tavaszán az „alkirály” Codovillával szemben ugyancsak kétségessé teszi a megszokott ábrázolást. Az utóbbi ezt követő helyettesítése az SKP Komintern-tanácsadójának a posztján Palmiro Togliattival¹⁸ szintén ebbe a „népfrontos” irányba mutat.

Csakhogy a VII kongresszus politikája, még inkább a demokratikus Köztársaságnak nyújtott támogatás kakukktojás volt az antitrockista hisztéria és a moszkvai perek hónapjaiban. Magába olvasztotta a szocialista szövetségek átcsábítását vagy eltávolítását célzó politika, a megkezdett egyesülési folyamatokkal a Szocialista Ifjúsági Szövetségben (JSU), az Általános Munkásszövetségben (UGT) és Katalónia Egyesült Szocialista Pártjában (PSUC), nemkülönben a félelemnek egyes köztársasági intézményekben meghonosodó légköre. Az NKVD embereinek a félszigetre érkezése, Orlovval az élen, az 1936. novemberi gyilkosságok szükségképpen nyomot hagytak azon az idillikus forgatókönyvön, amely szerint egy köztársasági demokráciának nyújtott testvéri segítségről van szó abban a harcban, amely e szerint a hivatalos kép szerint az áruló Franco és az oldalán fellépő német-olasz behatolók elleni új Függetlenségi Háborúba torkollott.

Az 1937. májusi események lehetővé tették, hogy kibontakozzon az antitrockista kampány, Andrés Nin¹⁹ meggyilkolásával, a POUM-vezetők le tartóztatásával és perbefogásával. Mégis, bár Negrín miniszterelnök – szükség törvényt bont alapon – ködfüggönybe burkolta a történeteket, megvédte a perbefogottakat. Így a POUM pere nem ismételte meg a moszkvai ítéletek bűnös igazságügyi közjátékát. Ez annak a jele volt, hogy a kommunizmus bizonyos súlya a köztársasági államban nem feltételezi a szovjetizálást. Ám innen származtak azok a feszültségek is, amelyek a küzdelem utolsó szakaszában robbantak ki azok között, akik úgy vélték, hogy előre kell menekülni, a hatalom megragadása felé (ezt vallotta a bolgár Sztepanov²⁰, oldalán a Pasionariával)²¹, és azok között, akik, mint Dimitrov és Togliatti, megpróbálták (sikertelenül) elkerülni, hogy az SKP egyedül maradjon, elszigetelten, mint „a háború pártja”.

Az előző tél katonai vereségei nyomán már előbb vissza kellett vonni Sztálinnak azt a kísérletét, hogy 1937 szeptemberében kűszöböljék ki a politikai pluralizmust a köztársasági övezetben is, olyan választások révén, amelye-

¹⁶ Negrín életútját lásd Évkönyv 1992.

¹⁷ Kiemelkedő spanyol pilóta, a szocialista, majd a kommunista párt vezető tisztségviselője, 1936 júliusa után a köztársasági légierő parancsnoka.

¹⁸ Togliatti életútját lásd Évkönyv 1994.

¹⁹ Nin életútját lásd Évkönyv 1992.

²⁰ Sztepanov – Sztepan Minevnek, a Komintern egyik spanyolországi tanácsadójának álneve.

²¹ Pasionaria – Dolores Ibárruri, az SKP főtitkára. Életútját lásd Évkönyv 1992.

ken homogén listákra lehetett volna szavazni. Ez már nem „népfront-alapon” (frente popular), hanem „népi tömörülés” (bloque popular) néven zajlott volna, a párt köré tömörülő, hozzá képest alárendelt listákkal. Ezt az SKP-nak a köztársaság erői iránt lojális vezetői sem nézték jó szemmel, nemhogy a szocialista ellenzék. A dolog fontos, mert bizonyítja: hogyan vitte Sztálint, a demokrácia átmeneti elfogadása után, a hatalom monopolista birtoklására irányuló törekvés a felé a logika felé, amely majd az úgynevezett *népi demokráciákban* ölt testet.

Forrás: El País, 2009. március 31.

1936 – a Népfront győzelmének éve Franciaországban

Olvasóinkat emlékeztetni szeretnénk arra, hogy e témakörben az Évkönyv 1974-es, 1975–76-os és 1986-os kötetében több írást és dokumentumot közöltünk. Egykor természetesen erről Magyarországon sokan írtak és mi is újabb részleteket közlünk a *Századunk* és főként a *Szocializmus* cikkeiből, az utóbbi esetben főként Rónai Zoltán írásaiból. Később is viszonylag nagy történeti irodalom született meg e korszakról, amelynek teljes áttekintésére persze itt nem vállalkozhatunk. Mindenesetre megemlítjük a vaskos: A Népfront Franciaországban 1934–1938 (Budapest, 1985) tanulmány és dokumentum válogatást, valamint Jemnitz János Leon Blum életrajzát (Budapest, 1993).

Ezúttal e kötetben terveztük, hogy Léon Blumnak a *Le Populaire*-ben megjelent cikkeiből több részletet közölni fogunk, bemutatjuk néhány egykori francia író újabban keletkezett portréját és néhány egykori más francia sajtóterméket, amelyek gazdagítanák azt a képet, hogy a sokszínű francia baloldal egykor miként szólalt meg, és hogy megszólalásuk nem feltétlenül volt egyszólamú. (Megjegyzendő, hogy ebben a vonatkozásban az Évkönyv már valamit régebben teljesített, amikor a *Vendredi* irodalompolitikai hetilapot (amelyben több jeles értelmiségi és író szólalt meg, többek között André Gide, André Wurmser, Roger Martin du Gard és mások) 1988-ban bemutatta. Ám az újabb, nagyobb terjedelmű áttekintés elkészítésétől terjedelmi okokból el kellett tekintenünk. (a szerk.)

HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN):

A spanyol szabadságharc szocialista visszhangja

(Részlet)

A világ munkásmozgalma a spanyol események lenyűgöző hatása alatt áll. Spanyolországban a munkásjogokat védő törvényes kormány ellen fordult az ellenforradalmi tábornokok katonai puccsa... A francia szocialisták nyomatékosan követelték a spanyol kormánnyal szemben a nemzetközi jogi lehetőségek kihasználását. Ezt az álláspontjukat azonban nem tudták érvényesíteni. A radikálisok kisebbsége, így például Cot, a légügyi miniszter, a szocialisták mellett volt. De a radikális párt többsége, és köztük olyan politikusok, akiknek szerepe a külpolitikában döntő, mint Herriot, a képviselőház elnöke, és Delbos, a külügyminiszter, a semlegesség mellett törtek lándzsát.²²

Forrás: Szocializmus, 1936. szeptember, 449. old.

HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN):

Radikálisok és kommunisták között

(Részlet)

A francia népfront munkások, parasztok, kispolgári és értelmiségi rétegek demokratikus és szociális szellemű szövetsége a külföldi fasizmusokkal kacérkodó fináncsóka és nehézipar ellen. A népfront győzelmi mámorában, amely együtt jár a munkásság erőteljes megmozdulásával, rövid idő alatt a törvényhozási alkotások egész seregét létesíti. Ez a nagyszabású és a francia gazdasági és társadalmi életet mélyrehatóan átalakító törvényhozási mű kiáltja az ellenhatást.

A népfronton belül megmutatkoznak az osztályellentétek. Franciaország szociálpolitikai téren igen sok tekintetben hátramaradott volt. A hirtelen át-

²² Rónai a következőkben azt taglalta, hogy a francia radikálisok többsége kész lett volna a Blum-kormány megbuktatására is, amennyiben az nyíltan támogatja a Spanyol Köztársaságot. Majd rávilágít arra, hogy az angol konzervatív kormány mennyire megbénította Párizst. Minderről magyar nyelven bővebben lásd Évkönyv 1986, valamint A népfront Franciaországban 1934–1938, Budapest, 1985; és Jemnitz János: Leon Blum. Politikai életrajz. Budapest, 1993.

alakulás, mondhatnók, szociálpolitikai forradalom, megdőbenti a kapitalizmus felső rétegeit, a finánciókét és a nehézipart, de hatása érezhető a polgárság olyan középső rétegeinél is, amelyek befolyásos támaszai a radikális pártoknak...²³

Forrás: Szocializmus 1936. december, 596. old.

HELGA WOGGON:

Az 1936. évi berlini olimpia fekete oldalaihoz. Úszók az ár ellen

(Részlet)²⁴

1996-ban egy hölgy kereste fel a hajdani berlini úszó arénát, ahol 60 évvel korábban nagy sikereket érhetett volna el, ha a történeti feltételek mások lettek volna. 60 éve több díjat is begyűjthetett volna, azóta azonban teljesen visszavonult, és nem is szeretett sem beszélni, sem hallani a 60 évvel ezelőtt történekről. Az osztrák úszóbajnoknő azonban jól emlékezik arra, hogy az antiszemita náci Németország fosztotta meg ezektől a díjaktól.

1996. augusztusában Ruth Langer 1936 óta először és utoljára látogatta meg a berlini úszóstadiont. Három évvel később meghalt. 1936-ban Ruth Langer, Judith Deutsch és Lucie Goldner voltak Ausztria legjobb úszónői, akiket jelöltek is, hogy ők képviseljék Ausztriát a berlini olimpián. Egy évvel korábban a három hölgy a Tel Aviv-i sportrendezvényen, ahol a bécsi Hakoah szervezet képviseletében indulhattak, nem kevesebb, mint tizennyolc érmet gyűjtöttek össze. Hakoah héberül erős jelent, és bennük volt erő. Nem gondoltak arra, hogy ez az első nagy sikerük egyben az utolsó is lesz, még kevésbé arra, hogy Hitler nemcsak olimpiai érmeiktől fosztja meg őket, hanem két évvel később már hazájuktól is, emigrációba kényszerítve őket.

A három ifjú hölgy közül Judith Deutsch volt az eredményesebb, az osztrák versenyeken ő szerezte meg a legtöbb első díjat, és 1936-ban, az akkor 17 éves ifjú hölgy tiltakozott a legenergikusabban a Németországban történtek miatt. Ugyanakkor egyikük sem óhajtott részt venni olyan versenyen és abban az uszodában, ahonnan csak néhány héttel korábban tiltották ki a zsidó-

²³ Hetven évvel az események után is meglepő, hogy Rónai milyen jó elemzéseket tudott azonnal írni. Minderről magyar nyelven bővebben lásd: A népfront Franciaországban. 1934–1938. Budapest, 1985; Évkönyv 1986, 1987; Jemnitz János cikkeit a francia népfrontról lásd Párttörténeti Közlemények 1986. , 1987. Jemnitz János; Léon Blum. Politikai életrajz. Budapest 1993.

²⁴ Helga Woggon az áttekintést az Évkönyv számára küldte meg. A szerző a megemlékezést még 2006-ban írta, de kísérő levele szerint írása még nem jelent meg.

kat. A megnyitő napján Judith Deutsch levelet írt az osztrák úszósövetség elnökének, amelyben világosan megokolta visszalépésének okát. A három hölgy visszalépését az osztrák úszósövetség keményen megtorolta: nemcsak a további úszórendezvényektől tiltotta el, hanem korábban megszerzett érmeiktől is megfosztotta őket. Az osztrák úszósövetség nem törődött a nemzetközi úszósövetség közvetítő intervencióival.

Többen visszaemlékeztek arra, hogy a berlini olimpia megnyitása előtt Bécsben a Heldenplatz²⁵-on volt az osztrák sportklubok felvonulása és nagygyűlése, ahol a berlini olimpiára induló sportolókat búcsúztatták. A visszaemlékezők felidéztek, hogy az osztrák sportklubok ekkor többnyire már hangos „Heil”-el búcsúztatták egyes szövetségeik küldötteit. Amikor a bécsi zsidó Maccabi sportolóira került a sor, a Heldenplatz-on fagyos csend támadt.

A nagy megemlékezés után az úszónők sietve elrohantak, bezárkóztak klubházukba. Később unokájának mesélte visszaemlékezésekor, hogy „e napra úgy emlékezem vissza, mint életem legszörnyűbb napjára”.

Két évvel később Hitler megszállta Ausztriát. A Maccabi/Hakoah sportklub úszónői akkorra már mind elmenekültek Ausztriából. Judith Deutsch Palesztinába emigrált, Lucie Goldner Ausztráliában talált új otthonra. Ruth Langer Olaszországba indult vonaton, ám a vonaton bonyodalmakkal kellett szembenézni, mert a zsidó külsejűeket a vonaton nem engedték be Olaszországba. 1937-ben a Nantes-i sportklub tagjaként vett részt Milánóban úszóversenyen, ahol több érmet szerzett. 1939-ben Londonba érkezett, ahol újabb úszóversenyen a hosszútáv úzás brit bajnoka lett. 1939 végén a Hakoah sportklub, 1940-ben pedig a Maccabi sportklub tüntette ki londoni emigrációjában. Ám a II. világháború második úszókarrierjének is véget vetett.

Ruth Langher később sem kívánt soha visszatérni Ausztriába. Még akkor sem, amikor jó néhány évtizeddel később két társnőjével együtt hivatalos megkeresést kapott Bécsből, és kitüntetésekért kívántak átadni nekik. 1995 júniusában (vagyis hatvan évvel az események után) az osztrák úszósövetség vezetője hivatalos levelet írt a három úszónőnek, amelyben megírta, hogy csak nemrég értesült arról, hogy 1936-ban a Szövetség tilalom alá vonta a három úszónőt, és megtiltotta, hogy az országban úszóversenyeken részt vehessenek. Egyben értesítette őket, hogy a tilalmat megszüntették, díjaikat és érmeiket visszaadták, és ezeket egyben a sporttörténeti hivatalos okmányokban is helyreállították. Egyben bocsánatot kért a szégyenteljes múltbeli eljárásért. Ugyanebben a levélben méltatta a hölgyek egykori bátorságát, abban a korban, amikor a moralitást „lesöpörték” a humanitás világtérképéről”. A három hölgy elfogadta a bocsánatkérést, de egyikük sem akart már elutazni Bécsbe, hogy ott személyesen vegyék át a nekik átadandó arany becsületrendet.

A berlini olimpia történetének van még egy furcsa groteszk utótörténete is. Yaron Zilberman filmet készített a berlini olimpia történetéről, amely

²⁵ A Heldenplatz a Burgon belül óriási nagy szabad tér.

végül is 2004-ben készült el teljesen. Akkorra Ruth Langer és Lucie Goldner már két éve halott volt. Judith Deutsch még él. A film első variációjában még egy olyan képet lehet látni, amelyen a nézők a három úszónót a Maccabi dresszben fedezhetik fel. A film rendezője csak a második, javított variációban eszközölte a helyesbítést – hiszen ez lényegi, abszolút félrevezetést jelentett. Végeredményben a későbbi nemzedékek, és a gyermek unokák emlékeire marad az, hogy nagyanyáik egykor az 1936-os olimpián mit éltek át és hogyan viselkedtek.

Forrás: Helga Woggon az áttekintést az Évkönyv számára küldte meg. A szerző a megemlékezést még 2006-ban írta, de kísérő levele szerint írása még nem jelent meg.

NÉMETH ANDOR:²⁶

André Gide Oroszországról

(Részlet)

Kevéssel André Gide Oroszországból való hazatérése után olyan híresztelések kerültek forgalomba, hogy a kiváló író, a kommunisták célkitűzéseivel rokonszenvező világmozgalom nesztora. Oroszországban tett látogatása során kiábrándult a Szovjetunióból. Gide eredményesen cáfolta ezt a hírt, amelyet újsütetű hívei ugyanazzal a megdöbbenéssel fogadtak, mint annak idején régi tisztelői bolsevista hitnyilatkozatát. A vékony könyvecske, amelyet most közreadott (Retour, de l'U. R. S. S. , Gallimard-kiadás), magatartásában meghazudtolja, tartalmi megállapításaiban megerősíti a híreszteléseket.

Gide könyve szenvedélyes vádirat az ellen a rendszer ellen, amelynek kormányzati elve a megfélemlítés és az elhallgattatás. „Elhitették velünk, hogy Oroszországban proletárdiktatúra van” – írja. „Hát arról szó sincs. Diktatúra, az van, de nem a felszabadult munkástömegek diktatúrája, hanem egyetlen emberé. Ne játsszunk a szavakkal, valljuk be nyíltan: nem ezt akartuk. Továbbmegyek. Így kell mondanom: ez az éppen, amit semmiképpen sem akarunk. ”...²⁷

Forrás: Szocializmus, 1936. december 587. old.

²⁶ Félünk, hogy olvasóink közül többen már nem tudják, hogy ki is volt Németh Andor, s milyen óriási szerepe volt akkor a baloldali szellemű értelmiségiek körében. Sokféle lexikont és még több megemlékezést ajánlhatunk az érdeklődők számára. (szerk. megj.)

²⁷ Gide könyvének valóban nagy francia és nemzetközi hatása volt egykor. Gide ekkor ennek ellenére a baloldalon maradt, lásd egyebek között a Vendrediben játszott szerepét (Lásd Évkönyv 1988.)

SZIRTES ANDOR:

Thermidor után

(Részlet)

1936. augusztus 25-ének hajnali óráiban nyolc sortűz dördült el a moszkvai Lubjanka fogház udvarán. Tizenhat férfiú életét oltotta ki, akiknek az 1917-es októberi forradalomban és a mai Oroszország megszervezésében komoly szerepük volt, de az orosz viszonyok jövődjé fejlődésében is szavuk lehetett volna. Elsőnek Zinovjeven és Kamenyevén²⁸ hajtották végre a halálos ítéletet. ... két nappal a kivégzések előtt a legrégebb és legkipróbáltabb bolsevikok egyike, Tomszki²⁹ önkezevel vetett véget életének³⁰

KASSÁK LAJOS:

Gorkij Maxim

Született: 1868-ban. Meghalt: 1936-ban. A pálya, melyet a két határállomás között, életének hatvannyolc éve alatt befutott, nem csak a hétköznapiak koldusainak sorában, hanem a szerencsés kiválasztottak galériájában is rendkívüli jelenség. Tegnap még az inasok, szolgák és csavargók légiójában kallódott s neve és kívánatos, majdnem kötelező olvasmánná irodalma. Érdemes lenne megvizsgálni: abban, hogy Gorkij nevét ilyen hirtelen kapta szárnyra a világhír, mennyi szerepe volt az olvasók pszichózisának és mennyi az író zsenijének. Meggyőződésem szerint nem volt olyan egyetemes alkotó zseni, amilyenek rajongó olvasói tartották, és nem volt az az útszéli csavargó, amilyené a kiadók reklámjai és az élelmes riporterek cikkei bélyegezték...³¹

Forrás: Századunk, 1936. július–augusztus 275–277. old.

²⁸ Zinovjev életútját lásd Évkönyv 1983, Kamenyevét 2008 és 2010.

²⁹ Tomszkij életútját lásd Évkönyv 2008.

³⁰ A szerző itt nagyon okosan a kivégzések visszhangjáról úgy ír, hogy egyes hírek szerint azt tiltakozó munkássztrájkok kísérték, más hírek szerint pedig hogy ezek a kivégzések csak az újabb „tisztogatások” kezdetét jelentik. Mindehhez hozzáfűzte, hogy a pereket nem lehet mérlegelni források híján, de mindenestre kétségeit jelezte.

³¹ Kassák Gorkij jellemzését, életútjának és munkásságának kritikái rövid végigkísérését 75 év múltán is érdekes újraolvasni, már csak azért is, mert nagyon feledésbe kerültek mindketten, és Gorkijtől azt hiszem napjainkban már csak az Éjjeli menedékhelyet szokták a színházak újra és újra bemutatni.

(GÓRA) FARAGÓ LÁSZLÓ:

A spanyol polgárháború és a magyar társadalom

(Részlet)

Amikor ezek a sorok íródnak, még javában dúl a spanyol demokratikus kormány vezetése alatt álló Népfront küzdelme a Franco tábornok vezetése alatt álló lázadókkal. A harc hosszú, és sok áldozatot követel, és jaj a szabadság híveinek, ha ellenfelei győznek. Mert nagylelkű és megbocsátó (leglényegéből következően, sokszor tudottan és öngyilkosan esztelenül, de kötelezően) csak a demokrácia. . Az erőszak – visszamehetünk történelmi emlékeinkkel a kommunárok faláig is – nem ismer irgalmat.

De akármilyen döntően lényeges a spanyol események kimenetele a francia Népfront helyzetére, és ezen keresztül a kontinentális demokrácia és a kontinentális béke kérdésére, ez egyszer nem ez a probléma...³²

Forrás: Szocializmus, 1936. szeptember, 405. oldal.

MÓNUS ERVIN³³:

Az élő Engels

(Részlet)

Valóban időszerűtlennek látszik az előttünk fekvő könyv: Engels összegyűjtött levelei, amelyeket Kautskyhoz intézett, és amely „Aus der Frühzeit des Marxismus” címmel jelent meg Prágában. Világháború, forradalmak, a munkásmozgalom tragikus kettészakadása és a nemzetközi faszizmus előretörése mind olyan események, amelyek a történelem útjának új fordulóit jelzik, ahonnan már látszólag nem nyílik kilátás visszafelé. Nagyon sokan annak, akik számára a világháború új korszak kezdetét jelzi, melynek semmi vagy csak nagyon kevés közössége van a megelőző korszakkal, akik azt tartják, hogy a háború előtti marxizmus ma már a történelemé, vagy legfeljebb ke-

³² Faragó ezután elsősorban azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy a spanyol polgárháborúra miként reagál a magyar társadalom, illetőleg, hogy a háború hogyan hat a magyar közvéleményre.

³³ Mónus Ervin, Mónus Illés fia volt, munkaszolgálatosként halt meg, posztumusz írása, fordítása a Marx-Engels Válogatottban (Népszava, 1947.) jelent meg.

gyeletes dogma; a modern munkásmozgalom megalkotói, Marx és Engels pedig csak letűnt idők árnyalakai. Erre a felfogásra alaposan rácsáfolnak Engels levelei; bennük elevenen támad fel a tudós, a politikus, a forradalmár Engels, de megismerjük belőle Engelst, az embert is.

Forrás: Szocializmus, 1936. szeptember, 426. oldal.

HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN):

A moszkvai játékszín

(Részlet)

Szovjet-Oroszország minden nagy politikai pörénél eddig a színpadi rendezés szabályai érvényesültek. Az orosz rendezés azonban Európában soha nem váltotta ki a szándékolt hatást. A Zinovjev-pör egyenesen rémdrámaként hatott. Európa úgy érezte, hogy a világtörténeti Grand Guignol-ban, a háborzongató drámák színházában ül. Sokakat ez a pör egy másik pörre emlékeztetett. Arra a pörre, amelynek színhelye nem Moszkva, hanem Berlin volt. Főszereplője nem Zinovjev, hanem van der Lubbe.³⁴

Forrás: Szocializmus, 1936. szeptember. 455. oldal.

VÁNDOR ZOLTÁN (RÓNAI ZOLTÁN):

Spanyol polgárháború – világháborús veszedelem

(Részlet)

Anglia vezető pártjának, a konzervatív pártnak szívében két lélek küzd egymással. Az egyik lélek a felkelőkhöz húz. Az angol konzervatívok otthon nem fasiszták. De az a támogatás, amellyel az olasz fasisztákat annak idején lábra segítették, bizonyítja, hogy külföldön nem ellenségei a faszizmusnak. Időközben azonban az olasz faszizmus az angol világbirodalom barátjából annak ellensége lett. Nem lehet tudni, mi igaz a Francoék és az olasz, valamint a német faszizmus között létrejött megállapodásokról szóló hírekből. Egy azonban biztos. Úgy az olaszok, mint a németek támogatják a fölkelőket.³⁵

³⁴ Van der Lubbe az 1933. évi híres Reichstag-tűz szomorú sorsú holland, homoszexuális bűnbakja volt. Az egész feljegyzés igen jellemző Rónaira, aki ezúttal is éles szemmel, jól látta az összefüggéseket.

³⁵ Persze a történeti irodalom már egykor, és még inkább később rávilágított, hogy Róma és

Forrás: Szocializmus, 1936. szeptember. 446. oldal

VÁNDOR ZOLTÁN (RÓNAI ZOLTÁN):

Belgium, Franciaország és Németország között

(Részlet)

Lengyelország közeledik Franciaországhoz. Távolodik-e Belgium? Az utóbbi idők nem egy jelensége különös világot vet a belga külpolitika irányára. A kormánypártok egyikéhez tartozó két flamand katolikus politikus kiválik a hadügyi bizottságból, és kilépését a belga hadügyi politikának a franciához való szoros kapcsolatával is indokolja. Spaak,³⁶ a belga külügyminiszter beszédet tart, amelynek történelmi fordulata arra mutat, hogy Belgiumban van olyan külpolitikai irányzat, amelynek szemében nem kedves a kollektív biztonság és a Népszövetség megerősítését szolgáló francia külpolitika...³⁷

Forrás: Szocializmus, 1936. szeptember. 448. oldal

HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN):

A népfront problémája Angliában

(Részlet)

A legutóbbi politikai események Angliában napirendre hozták a Népfront kérdését. A derby-i választásoknál Noel-Baker³⁸ jelentékeny többséggel győzte le a MacDonald-párt emberét, aki az országos választások alkalmával nagy többséggel győzött a labour jelöltje fölött. A liberálisok ezt a rendkívüli választási sikert arra vezették vissza, hogy nagy csomó liberális politikus, köztük Lloyd George is, Noel-Baker segítségére sietett...³⁹. Az angol munkaspárt

Berlin között megegyezések születtek Franco és a felkelők támogatására – ám ez nem változtat azon, hogy Rónai jól ítélte meg a helyzetet.

³⁶ Spaak életútját lásd Évkönyv, 2002.

³⁷ A POB-on belül rendkívül éles viták dúltak a határozott antifasiszta politika hívei és Spaak között. Vanderverde ekkor maga is elutazott Madridba, és fellépett a Spanyol Köztársaság védelme mellett. Erről lásd Vanderverde feljegyzéseit, naplóját – Vanderverde életútját lásd Évkönyv, 1991.

³⁸ Noel-Baker életútját lásd Évkönyv, 1989.

³⁹ Rónai a következő sorokban azt taglalta, hogy a vezető liberális lapok, miként a Manchester Guardian és a News Chronicle a francia népfront eredményei nyomán rokonszenveztek a brit népfront kialakításával.

nem rokonszenvez az ilyen népfrent gondolatával. Attlee⁴⁰, a párt elnöke a *Daily Herald*-ban⁴¹ óvó szót emel a francia példa mechanikus utánzása ellen...⁴²

Forrás: Szocializmus, 1936. szeptember, 450. oldal

(MÓNUS ILLÉS):

Marx–Engels levelezése

(Részlet)

A zürichi Ring Verlag Marx–Engels levelezését hozta ki két kötetben, a moszkvai Marx–Engels–Lenin Isntitut kiadásában...⁴³

Forrás: Szocializmus, 1936. november, 525. oldal

JOSEPH SAXE:⁴⁴

Megmenti-e Anglia Európa békéjét?

(Részlet)

Sokan állnak értetlenül Anglia külpolitikájával szemben, ami nem meglepő. A francia politika egyenes vonalú, és ha meg is lepik az embert nagy kanyarulatai, mint jelenlegi magatartása Olaszországgal szemben, világos, hogy

⁴⁰ Attlee életútját lásd Évkönyv, 1983.

⁴¹ Daily Herald a brit Munkáspárt (LP) ekkoriban központi napilapja.

⁴² Rónai a következőkben összefoglalja Attlee érvelését, hogy a brit viszonyok mennyiben térnek el a franciától, hogy Nagy-Britanniában a kommunista párt igen gyenge, miként a liberális párt is, és így az LP-nek nincs szüksége a támogatásukra.

⁴³ Monus igen tárgyilagosan és pontosan ismerteti, hogy annak idején Bernstein jelentetett meg egy Marx–Engels négy kötetes levelezés kötetet, hogy aura Lafarge volt az igazi örökös és meghatalmazott, majd Mehring és Rjazanov dolgoztak ezzel a levél-hagyatékkal, és hogy a moszkvai Marx–Engels Intézet most egy sokkal teljesebb levelezés kötetet tudott fáradságos munka után megjelentetni.

⁴⁴ Sachs József annak idején a Garami-Kunfi szerkesztette Szocializmus hasábjain 1914 előtt jelentetett meg értékes cikkeket a nemzetközi munkásmozgalomról. Utána mintha eltűnt volna, majd az 1930-as években már ő lett a Belga Munkáspárt (POB) napilapjának, a Le Peuple-nek külpolitikai rovatvezetője. E lap hasábjain rendszeresen jelentetett meg kitűnő antifasiszta cikkeket, Jexas néven. E cikkekből egy keveset lásd: München 1938. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1988. Sachs, amsterdami források szerint, Londonban egy légitámadás alkalmával halt meg.

következetes és közismert elveken alapul. A Quay d’Orsay minden lépése, akár jó, akár rossz, könnyen megmagyarázható.

A Foreign Office magatartása ezzel szemben gyakran nehezebben érthető. Ez különösen két körülményen múlik. Először is Angliának, Franciaországgal ellentétben, elsősorban világpolitikát kell csinálnia. Állandóan tekintettel kell lennie az Egyesült Államokhoz, Japánhoz, saját dominiumaihoz való viszonyára. Világpolitikai helyzetét kell megvédenie, és európai politikája, bármilyen fontos is, csak világpolitikájával összefüggésben érthető. Éppen világpolitikai érdekeinek szövevényes volta nem engedi, hogy túlságosan egyszerű politikát kövessen Anglia, amely néhány könnyen fölismerhető és áttekinthető elven alapul. Míg Franciaországnak csak a Rajnára vagy esetleg az Alperekre és a Dunára van gondja, Angliának egy pillanatig sem szabad sem elől téveszteni a Szezei csatornát, a Dardanellákat, a Baltikumot, a Panama csatornát vagy a Malaccai szorost.

Az angol politika mindenkor rendkívül szövevényes és olykor-olykor meglepően tekervényes volt. Olyannyira, hogy a háború küszöbén a német császár tévesen ítéltette meg a brit birodalom leendő magatartását. Nem akarjuk azt állítani, hogy e tévedés megbocsátható volt. Mert alapjában véve az angol politika, minden látszólagos bizonytalansága ellenére, elég világos volt, akárcsak ma. De ennek megértéséhez éles megfigyelés és meggondolás szükséges.

A másik körülmény, amely az angol politikának a bizonytalanság, sőt a látszólagos következetlenség színét adja, a közvélemény hatása. A közvélemény túlnyomó többségének el kell fogadnia a döntő pillanatban az angol politikát. Másrészt bármely pillanatban előmozdíthatja, béníthatja, sőt halomra is döntheti a közvélemény nyomása a kormány terveit.

Mindez nem jelenti azt, hogy az angol politikát nem sugallja ténylegesen egyöntetű felfogás, vagy hogy nem igyekszik ilyet követni. Valójában néhány év óta két felfogás között ingadozik: az erők egyensúlyának (balance of power) hagyományos felfogása és a kollektív biztonság új felfogása között.

Forrás: Szocializmus, 1936. május, 210. oldal.

(vz)⁴⁵: (RÓNAI ZOLTÁN)

A szocialista munkatervék problémái

A svájci Közalkalmazottak Szövetsége, amely ma a svájci szocialista párt és szakszervezetek munkatervének első vázlatát dolgozta ki, valamint a társadalmi kutatás brüsszeli irodája, amelyet minisztersége előtt de Man⁴⁶ vezetett,

⁴⁵ Vándor Zoltán Rónai Zoltán egyik írói álneve.

⁴⁶ Hendrik de Manról lásd Glasneck és Nejmark írásait az Évkönyv 1987. évi kötetében.

eddig két értekezletet hívott össze a szocialista munkatervek fontosabb kérdéseinek megbeszélésére. Az egyiket körülbelül két esztendeje Pontignyben, Franciaországban tartották meg, a másikat nemrégiben Genfben. A pontignyi tanácskozás jegyzőkönyve már megjelent nyomtatásban. (Der Plan der Arbeit, Konferenz zur Besprechung der Probleme der Planwirtschaft. Verlag der V. P. O. D. Zürich). Az értekezlet nyelve német és francia volt, a beszédeket a jegyzőkönyv azon a nyelven közli, amelyen elhangzottak.

A pontignyi tanácskozást de Man előadása vezeti be. De Man óva int attól, hogy más országok, amelyek gazdasági és társadalmi viszonyai Belgiumétól eltérők, a belga munkatervet lemásolják. Minden országnak újra át kell gondolnia és újra fel kell építenie, sajátos viszonyai figyelembevételével, a maga szocialista munkatervét. Vannak azokban közös gondolatok, amelyek a különböző munkatervekben azonosak. Ezek a mi korunk munkásmozgalmának sajátos történelmi helyzetéből adódnak. A reformizmus megbukott. A mi korunkban nem lehet többé a fősúlyt a szociálpolitikai, tehát a jövedelemelosztás síkján lejátszódó változásokra helyezni. A finánciókéval és a monopolkapitalizmussal szemben szükség van az egész gazdasági élet szerkezeti megváltoztatására törekvő átalakításokra. A kapitalista gazdasági szektor mellett szocialista gazdasági szektor felépítésére. A különböző munkatervek közös politikai gondolata: a fináncióke; a monopolkapitalizmus elleni küzdelemben egyesíteni kell a munkásosztályokat és a társadalom középső rétegeit.

A különböző országok munkaterveire vonatkozó előadások rámutattak azokra a nagy eltérésekre, amelyek az egyes országokban a nemzeti munkatervek kidolgozásánál felmerülnek. Míg Belgiumban, amint Buset⁴⁷ előadásából kitűnik, a banktőkének döntő jelentősége van az ország gazdasági szervezetében, addig a holland előadó, Vos, rámutat arra, hogy a holland ipar meglehetősen független a banktőkétől. A svájci előadó, Oprecht,⁴⁸ viszont kifejti, hogy Svájcban már eddig is igen erősen függ az ipari élet az államtól, amelynek segélyei tartják benne a lelket. Svájcban azonkívül igen nagy az államnak és kantonoknak, a hatósági gazdálkodásnak a szerepe. Nečas, aki a csehszlovákiai viszonyokról számol be, ugyancsak kiemeli a hatósági gazdálkodásnak rendkívüli fejlett mértékét Csehszlovákiában, ahol az elektromosság már csaknem teljesen állami kézben van. Csehszlovák sajátosság a kartellek igen nagy elterjedtsége és a tervgazdaság behatolása a mezőgazdaságba. A mezőgazdaság szocializálásának gondolatával nem foglalkoznak a kontinentális államok munkatervei. Ellenben Angliában, ahol a földművelés gazdasági szerepe nem jelentős és a megművelt föld igen nagy része a nagybirtok kezében van, a mezőgazdaság szocializálása egyik fontos eleme a szocializálási terveknek.

A beható vita az érdekes kérdések nagy sorát vetette fel. A szocialista

⁴⁷ Max Buset a Belga Munkáspárt (POB) vezetésének tagja, kemény antifasiszta, Emil Vandervelde híve.

⁴⁸ Hans Oprecht életútját lásd Évkönyv, 1997.

munkatervekkel szemben a legszkeptikusabb álláspontot Kurt Mandelbaum foglalta el, aki a genfi Társadalomkutatási Intézet megbízásából foglalkozik tervgazdasági kérdésekkel. Szerinte nagy hiba volna a munkatervek végrehajtásával kapcsolatos nehézségeket lebecsülni. Veszélyes illúzióknak tartja azt a felfogást, hogy a munkatervet a gazdasági élet lényeges zökkenői nélkül lehet megvalósítani. A magángazdasági szektorban számítani kell a vállalkozók ellenkezésével, szabotázsával, ami a gazdaság menetének megakadását vonhatja maga után. A szocializmushoz való átmenet idejében elkerülhetetlennek tartja nagy gazdasági bürokrácia kiépítését.

A bürokrácia kérdésének kapcsán zajlott leghevesebben a vita. Rossi, az olasz szocialista és Ganivet, a francia szindikalista erősen hangsúlyozzák ellenszenvüket mindenfajta államosítással szemben, amely nem jelenti a munkásság eleven önkormányzatát, a termelés munkások segítségével történő vezetését. Éppen azért, mert a munkásság tevékeny részvétele nélkül elképzelhetetlen a gazdaság új rendje, Anna Siemsen kiemeli a szocialista tervgazdálkodás és a munkásság kulturális szintjének emelése, a munkásnevelés fejlesztése közötti összefüggést.

De Man zárószavában Belgiumról mondja, hogy ez az ország nem kijegegedett doktrínák központja, hanem kísérletek földje. Ezt a megállapítás nagyban és egészben érvényes az európai szocializmus egész területére. A folyamatban lévő kísérletekhez a vita nem egy érdekes szempontot nyújtott.

Minden eltérés mellett voltak megegyezések is. Az egész értekezlet valamennyi résztvevőjének felfogása megegyezett abban a kérdésben, hogy a szocializmushoz vezető átmeneti gazdálkodásra szükség van. Egyetlen mérész ugrással nem tehetjük meg az utat a kapitalista társadalmi rendből a szocialistába. A másik szempont, amely csaknem minden felszólaló fejtegetését áthatotta: a mai társadalmi renddel elégtelen osztályok együttműködésének szükségessége. A munkásosztály csak akkor győzhet a társadalmi osztályok harcában, ha úgy léphet fel, mint a nagy többség, a széles tömegek érdekeinek előharcosa.

Forrás: Szocializmus, 1936. július, 340-431. oldal.

HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN)

A Balkán szocializmusa

(Részletek)

A világháború után bekövetkezett rohamos fellendülést a Balkán munkásmozgalmában a szakadás, majd a gyors hanyatlás váltja fel. Az utóbbi időben nem egy jele mutatkozik a Balkán munkásmozgalma magához-térésének...

A román munkásmozgalomhoz hasonló válságon ment át a jugoszláv is. A jugoszláv diktatúra a munkásmozgalmat teljesen nem semmisítette meg. A szakszervezetek minden üldöztetés ellenére folytathatták munkájukat, éppúgy a munkáskamarák és a munkásbiztosító intézmények is. Míg a jugoszláv kommunista párt teljes illegaritásba szorult, a szocialista pártnak féllegaritása van. Lapjai megjelenhetnek, gyűléseket és értekezleteket tarthat, nem léphet fel azonban a jugoszláv párttörvény értelmében mint önálló párt. Egy Belgrádban tartott értekezleten a jugoszláv szocialista párt elhatározta, hogy addig is, míg Jugoszláviában helyreállítják a kilátásba helyezett teljes egyesülési szabadságot, meg fogja kísérelni a fennálló törvények értelmében a párttá való alakulást...

A jugoszláv szocialista párt hosszú ideig a nemzeti egység álláspontján állt. Miután azonban arra a meggyőződésre jutott, hogy a munkásmozgalom egysége ezen a alapon nem valósítható meg, s mivel a horvát munkásság jelentékeny része, nemcsak a horvát nemzeti mozgalom, hanem a jugoszláv kommunisták igen erős nacionalista propagandája következtében a nemzeti önkormányzat eszméje felé fordul, a jugoszláv szociáldemokrácia is elért eredeti centralista állásfoglalásától. A decentralizáció, a nemzeti önkormányzat, a jugoszláv egység helyébe lépő nemzeti konföderáció gondolata mindinkább uralkodó politikai eszménnyé válik az egész jugoszláv munkásmozgalomban.

Forrás: Szocializmus, 1936. június, 289–290. oldal

U. S. A. ⁴⁹

Az amerikai legfelsőbb törvényszék folytatja háborúját a Rooseveltpolitika ellen. Sorra hatálytalannak nyilvánítja azokat a pót-törvényeket, amelyek az Újjáépítő Törvényhozás összeomlása után keletkeztek. Azon az alapon, hogy a Rooseveltkormány intézkedései sértik az egyes szövetséges államok hatáskörét, az utolsó hetekben alkotmányellenesnek minősítették azt a törvényt, amelynek alapján az elmúlt 1935-ös évben 4 800 millió dollárt folyósítottak közmunkákra; a munkások szervezkedésére, a bányaipar megszervezésére és a társadalombiztosításra vonatkozó törvényeket.

Forrás: Szocializmus, 1936. június, 285. oldal

HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN):

Skandináv problémák

⁴⁹ A jegyzetet (al) monogram írja alá. Az (al) feltehetőleg Ákos László aki a Szocializmusban a Világgazdaság rovatot vezette. (Róla többet kellene tudni – sajnos én nem tudok. (J. J.)

A skandináv országok munkásmozgalma – ide számítjuk a finn mozgalmat is, amelyet erős kulturális kapcsolatok fűznek Svédországhoz – állandó fejlődő irányzatot mutat. A stockholmi pártkongresszushoz intézett jelentés megállapítja, hogy a svéd szociáldemokrata párt még sohasem volt ilyen erős. A 6 200 000 lakosú országban közel 340 000 a párttag. A 3 és milliós Dánországban közel 200 000, a kis Finnország erős szociáldemokrata pártjának taglétszáma szintén nőttön-nő.

Kétségtelen, hogy a mozgalom megerősödésének, a sikernek legfőbb oka a svéd, dán és norvég munkáskormányok gazdaságpolitikai sikere... Valamennyi skandináv országban megegyeznek a közmunka program nagy jelentőségében és a közmunkák fokozásának szükségességében... Az állami beavatkozásnak, a bankok ellenőrzésének növelése, a gazdasági demokrácia intézményes elmélyítése szintén elfogadott elvei a skandináv munkásmozgalomnak. A stockholmi kongresszus ebben az irányban állást is foglalt.

Forrás: Szocializmus, 1936. június, 289. oldal

JULIUS BRAUNTHAL⁵⁰:

A lengyel rejtély

(Részlet)

Lengyelországnak döntő fontosságú helyzete lesz az eljövendő európai összecsapásokban. Ha Lengyelország az orosz-francia frontoz tartozna, akkor Németország olyan óriási túlerővel, olyan hatalmi csoporttal állna szemben, amelyen feltétlenül meg kellene törni minden olyan kísérletnek, amely a Népszövetségen kívül, a Népszövetség ellen fegyveres erővel, erőszakkal akarná az európai rendet megváltoztatni.

De a lengyel külpolitikát rejtélyes homály borítja. Lengyelország ugyan tagja maradt a Népszövetségnek, vállalt kötelezettségeinek eddig még eleget tett Németországgal való barátsága ellenére, a többi népszövetségi hatalommal együtt elítélte a versailles-i szerződés V. szakaszának önkényes sutbadobását és a locarnoi szerződés megszegését.

Mégis egész bizonytalan, milyen lesz Lengyelország magatartása európai háború esetén. Nem tudunk a kérdésre felelni, hová csatlakozik akkor Lengyelország. Franciaországhoz szegődik-e, avagy Németország oldalán küzd-e, amelyhez barátsági és meg nem támadási szerződés fűzi?⁵¹

⁵⁰ Braunthal életútját lásd Évkönyv 1991.

⁵¹ 2009. szeptember 1-jén a II. világháború kirobbanásának 70. évfordulóján a magyar rádió különféle csatornáin sokféle magyarázat és a lengyelországi megemlékezésről sokféle híradás, félreértelmezés jelent meg. Végig a hitleri agresszió mellett a szovjet hátdobásról esett a legtöbb szó – a 30-as évek lengyel politikájáról egy szó sem. Természetesen arról sem, hogy Prágával szemben Varsó sohasem adta jelét, hogy támogatna bármiféle Hitler-ellenes szövetséget.

Forrás: Szocializmus, 1936. május, 227. oldal

MÓNUS ILLÉS:

Két világháború között?

(Részlet)

Amikor a Szocializmus külpolitikai különszámának kiadását elhatároztuk, az volt a célunk, hogy a külpolitika kérdéseiről megbízható tájékoztatást nyújtsunk. Azt akartuk, hogy a Szocializmus olvasói megismerkedjenek az egyes állapotok külpolitikájának kérdéseivel. Amikor elhatároztuk ennek a számnak a szerkesztését, akkor az a cél lebegett előttünk, hogy a külpolitika eseményeinek megértését könnyebbé tegyük. Azóta a külpolitika kérdései valóságos életkérdésekké léptek elő, ami eddig elméleti kérdés volt, az a háború és a béke, az élet és a halál kérdésévé változott.

Forrás: Szocializmus, 1936. május, 195. oldal

LORD LISTOWEL:

A barna háló. „Das braune Netz”, Párizs 1935.

A barna háló, amely egyre nagyobb terjedelemben ráfeszül a földgömbre, a horogkereszt külföldi propagandáját szimbolizálja. Earl of Listowel angol politikus időszerű könyve kimerítően tájékoztat erről a propagandáról. Eddig nagy részben ismeretlen adatok tárháza nyílik meg az olvasó előtt, amelyeket kép- és vázlatanyag igyekszik élelnkíteni és igazolni...⁵²

Forrás: Századunk, 1936. április 160. oldal

LÁZÁR VILMOS

Toynbee epitáfiuma

Uram – mik szeretnénk inkább lenni? Abesszinok, vagy amik vagyunk, európaiak?

Az abesszinok ma kínos halállal pusztulnak el, mert elég bátrak ahhoz,

Ebbe nemcsak a csehek és Moszkva, hanem Franciaország is keményen belebotlott. (Lásd erről bővebben Jemnitz János: Leon Blum politikai életrajz. Budapest, 1993.)

⁵² Lázár Vilmos a könyv nyomán bőségesen idézi azoknak a náci szervezeteknek nevét és személyi függőségét (Mármint, hogy kiknek voltak alárendelve). Magáról Lázár Vilmosról egykor és még az 1960-as években sem kellett volna jegyzetet adnunk – mára már őt is elfelejtették. Kár.

hogy halálíg harcoljanak a támadóval, aki sokszorta erősebb, mint ők, és aki egy ördögi fegyvert használ, bár esküvel fogadta, hogy ezt nem fogja tenni. Mi európaiak pedig (mint Mr. Baldwin mondta múltkor), holnap talán ugyanilyen kínos halállal fogunk elpusztulni, mert egyesek közülünk nem áttalatták kétszeresen is megszegni a becsületet és erkölcsöt, amikor támadó háborút indítottak és azt mérges gázokkal folytatták...

Forrás: Századunk, 1936. május – június 208. oldal

(ÁKOS)⁵³:

Egy eretnek halálára, Chesterton halálára

George Keith Chesterton a 19. század legnagyobb ellensége volt. Legalábbis hitte magáról, hogy az. Ellensége volt a kapitalizmusnak és ellensége volt a szocializmusnak. Utálta Marxot és utálta Bergsont. Vitázott Shaw-val és vitakozott Nietzschevel. Tiltakozott a modern lélekelemző regény, az automobil, a válás és az eugenetika ellen. Általában minden ellen tiltakozott. Hogy ehhez az általános és ünnepélyes tiltakozáshoz jogcím legyen, ortodoxnak tartotta magát. És következetességében annyira ment, hogy 1922-ben áttért a protestánsról a katolikus vallásra.

A legtermékenyebb angol írók egyike volt, az 1900-as évek elejétől kezdve írt regényt, novellát, verset, hőskölteményt, drámát, rengeteg újságcikket. Ma már valahogy ez az egész irodalom és Chesterton minden szép hadakozása elavult. A 19. század bírálatával együtt a világháborúban menthetetlenül el-süllyedt.

De azért Chesterton munkásságából mégis maradt valami; a kiállása, Ortodoxnak nevezte magát, a legfinomabb eszközökkel védelmezte és hirdette a kereszténység és a katolicizmus igazát. Gondolatmenetei azonban már annyira kifinomultak, mondhatnánk rafináltak voltak, hogy az egyház csöndesen visszaborzadt ettől a fegyvertársától. Írt egy könyvet Assisi Szent Ferencről, és abból minden élénk tárul, a kor, az ember, a forradalmár, a költő, csak éppen a szent nem. Túlságosan szellemes volt, semhogy igazi ortodox lehetett volna. Az ortodox hitet az eretnekség fegyvereivel védelmezte.

A gondolat mindig eretnek. Chesterton támadta a logikába vetett vak bizalmat, de a legragyogóbb logikával támadott. Mint vakmerő, karcsú kötél-táncos egyensúlyozott a gondolatokon, pedig elképzelhetetlenül kövér volt. Támadta a socialistákat, de kicsúfolta a kapitalizmust. Lenézte a modernséget, és mégis detektív-regényeket írt, mert azt tartotta legmegfelelőbbnek

⁵³ Ákos – Ákos László. A személyi történetéről, adatairól mind a mai napig nem sikerült többet megtudnom. (J. J.)

a mai ember számára. Legnagyobb felfedezése, hogy a közönséges dolgok, a közönséges események a legromantikusabbak, hogyha helyesen nézzük őket: „lecsúszni könnyű – megállni nehéz”, ezt hirdette. Legkitűnőbb regényében, „Az ember, aki csütörtök volt”, megteremtette a detektívregény mélységes karikatúráját. A szocialista gondolat ellenfelének vallotta magát, de minden szava ostorcsapás volt, minden mondata csípősen sebez. Érdeemes okulni belőle, és érdemes tanulni tőle. Most dühösen nevetne, hogyha ezt olvasná – elsősorban eretnokséget lehet tőle tanulni. Chesterton a tökéletes eretnek; amit nem tud bebizonyítani, azt nem hiszi el, és amit bebizonyított, annak az ellenkezőjét is hajlandó bebizonyítani. Utálta a 19. századot és minden idegszálával onnan nőtt ki. Kár volna, hogyha túlságosan hamar megfeledkeznénk róla.

Forrás: Szocializmus, 1936. július, 342-343. oldal

HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN):

Színváltás Franciaországban

Persze 1936. június-júliusa még a mennybemenetel időszaka, a bajok már 1936 őszén jelentkeztek. Az egész korszakhoz lásd magyarul A népfront Franciaországban 1934-1938. Budapest 1985. szerkesztette Harsányi Iván és Jemnitz János; valamint Jemnitz János; Leon Blum, Budapest, 1993.

HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN):

Belga beszéd – francia szó

A világháború előtt hatalmas általános sztrájkjal verekedte ki a belga munkáság az általános választói jogot. Azóta a munkásmozgalomban „belgául beszélni” azt jelentette, hogy politikai téren a munkáság a sztrájk eszközt veszi igénybe. Ma a belga munkáság újból belgául, helyesebben franciául beszél. Mert a Belgiumot előntő sztrájkhullám nyilván francia hatás alatt következett be.

Belgium és Franciaország között igen jelentősek a különbségek. Míg a kis Belgiumban a lakosságnak körülbelül fele él az iparból, Franciaországban alig egyharmada. A kivétel szerepe Belgiumban óriási, Franciaországban aránylag csekély. Franciaország ragaszkodik frankjához, Belgium devalválta pénzét. De más a két ország politikai szerkezete is. Franciaországban a népfrontot minden eltérés ellenére erős elvi, sőt világnézeti kapcsok is fűzik

egybe. Belgiumban a kormány három pártja, a szocialista, a katolikus és a liberális komoly harcot folytat egymás ellen.

Belgium mégis átveszi a francia tüntetésszerű sztrájk módszerét. Az üzemeket ugyan nem szállja meg; erre helyenként kísérletet tesz, de eláll tőle. Belgiumban a sztrájk francia eszközeinek szolgálai utánzása polgárháborút idézett volna elő. Miért csapott át Belgiumra a sztrájkhullám? A bér szintjének a devalváció következtében való csökkenése miatt rendkívül éles volt a szociális feszültség. A nyugtalanság elektromosságával telített levegőben először az antwerpeni kikötőkben, azután a bányákban következik be a sztrájk robbanása. A sztrájkhullámnak nemcsak gazdasági és szociálpolitikai, hanem igen nagy politikai hatásai is vannak. A sztrájkhullám a rexista-fasiszta hullámot csaknem teljesen elsöpri. A rexisták első parlamenti föllépése valóssággal kacajba fúl azután, hogy a nagy sztrájkban az egész munkásság, katolikusok és liberálisok egyaránt, a szocialisták vezérlete alatt győzelmet arattak a belga kapitalizmus fölött. Miután a választásokon felüti fejét a fasiszta veszedelem, a választás után tartott szocialista pártgyűlés követeli az összes demokratikus erők egyesítését Belgiumban. A sztrájkgyőzelem⁵⁴ hatása alatt megvetik a belga népfront alapjait. Francia értelemben vett népfront nincs Belgiumban, mert teljes egészében az egyik nagy polgári párt sem tartozik hozzá. A liberálisoknak csak balszárnya, a katolikus párt balszárnyát alkotó kereszténydemokratáknak csak egy része vesz részt abban a politikai tömörülésben, amelyben teljes egészükben szerepelnek a szocialisták és a kommunisták. Igen nagy szerepe nincs – a független intellektüeleknek, elsősorban a brüsszeli egyetem tanárainak... Magát szabadegyetemnek nevezi...

Forrás: Szocializmus, 1936. július, 337–338. oldal

HISTORICUS (RÓNAI ZOLTÁN):

Svájc és Svédország a háborús veszély árnyékában

. . . A luzerni pártgyűlésen a svájci szociáldemokrácia elhatározza, hogy a jakobinus honvédelem álláspontjára helyezkedik, más szóval a fasizmus ellen kész az antifasiszta szellemtől vezérelt honvédelemre. A nemrég tartott zürichi pártgyűlés ragaszkodott ehhez az állásponhoz. Míg azonban a pártvezetőség a hadihitelek megadása mellett volt, azzal az indoklással, hogy egyébként nem szerezheti meg a demokratikus érzésű polgárok és parasztok közreműködését a fasizmus ellen, a párt ellenzéke nem akarta megszavazni

⁵⁴ Az 1936. évi belgiumi általános sztrájkokról lásd külön közlésünket ugyanebben a fejezetben.

a hadihitelt a reakciós szövetségtanácsnak. A szavazásnál a kongresszus csekély többséggel az ellenzék álláspontjához csatlakozott. Bárha a parlamenti frakció többsége a pártgyűlés döntése ellenére a hitel megadása mellett szavazott, ez a taktikai eltérés, amely nem jelent elvi szakadékot, nem vezet a svájci párt komoly válságához.

Forrás: Szocializmus, 1936. július, 338. oldal

Érthető, hogy 1936. júliusában a népfront franciaországi választási sikere és a Leon Blum vezette népfront-kormány megalakulása után maga Mónus Illés, vagyis a Szocializmus főszerkesztője írt tanulmányt A győzelmes népfront címen. Ebből a tanulmányból most nem adunk részletközlést, mint-hogy „nem oly régen”, egy 1984-ben megjelent válogatásban Mónusnak ezt a cikkét (amely kiváló összegezést nyújtott) teljes egészében közöltük.⁵⁵

A folyóiratnak ugyanebben a számában még Historicus, vagyis Rónai Zoltán foglalkozott részletesen a francia eseményekkel és a Blum-kormány megalakulásával.

HISTORICUS:

Színváltás Franciaországban

(Részlet)

Abban a hatalmas átalakulásban, amely ma Franciaországban végbemegy, több politikai és gazdasági szervezetnek is van része. De vezetője kétségtelenül az SFIO, a francia szocialista párt. Ezért volt az egész francia közélet szempontjából rendkívüli jelentősége a francia szocialista párt június elején lejátódott párizsi kongresszusának. Alig van a világnak olyan szocialista pártja, amelyben a különböző franciák körvonalai olyan élesen domborodnak ki, mint a francia pártban. De a párt követendő politikájának vezérlő elveivel valamennyi frakció egyetértett. A politikai helyzetre vonatkozó határozati javaslatot egyhangúlag fogadták el. Ez a javaslat világosan rámutatott arra, hogy a népfront programja nem szocialista program. De a párt mégis egyhangúlag a kormányban való részvétel mellett foglalt állást. Már régebbi határozatok leszegezték, hogy a párt részt vesz olyan kormányban, amelyben övé a vezető szerep, és amelyben való részvételt a párt egyhangúlag kívánja.

⁵⁵ Szocializmus 1906–1938. Szerkesztette Jemnitz János és Schlett István. Kossuth Könyvkiadó, 131–137. oldal

Most, amikor a kongresszus határozata értelmében a népfront kormányában kell küzdeni a fasiszta veszedelem leküzdése, az ország teljes demokratizálása, a munkanélküliség eltüntetése és a bank-, valamint az ipari nagytőke hatalmas túltengése ellen, a párt egyhangúlag megnyilvánult akarata elszántan és lelkesen jutott kifejezésre. A népfront kormányát a francia szocialista párt átmenetinek tekinti a politikai hatalom megszerzésének útja felé.⁵⁶

Forrás: Szocializmus, 1936. július, 336. oldal

JEMNITZ JÁNOS:

Az 1936. júniusi belgiumi nagy sztrájk

Az jól ismert, több forrásból is, hogy 1936. május-júniusában milyen hatalmas sztrájkmozgalom bontakozott ki Franciaországban a Népfront választási győzelme és a Népfront-kormány megalakulása előtt.⁵⁷ Az azonban jóval kevésbé ismert, hogy Belgiumban is ilyen sztrájkmozgalom kezdődött. Ennek a sztrájkknak nagyon súlyos előzményei voltak. Miként másutt, a nagy világ-gazdasági válság után az 1930-as évek első felében a szociális nehézségek legkevésbé sem csökkentek, és így ennek a sztrájkknak közvetlen előzménye volt már, hogy az egyébként is mindig is forrongó vallón ország részben, nevezetesen a borinage szénmedencében, a bányászok és a közeli vas- és acélmunkások központjában kezdődött olyan megmozdulás még 1935-ben, amelynek során tiltakoztak az ellen, hogy béreik a kormány deflációs politikája folytán 35-40%-ot is veszítettek értékükből. A tiltakozó akciónak egyik jellegzetes mozzanata volt, hogy az egyébként szocialista párti De Man-t,⁵⁸ aki megjelent gyűlésükön, a munkások kifütyülték. (De Man ekkor már a Belga Munkáspárt - POB⁵⁹ jobbszárnyának egyik ismert vezetője és minisztere volt.) A bányákban túlfeszített intenzitású munkát követeltek meg, miközben százával bocsátottak el bányászokat, akik a munkanélküliek számát növelték. 350 000 munkanélkülit tartottak nyilván hivatalosan, de a munkanélküliek száma minden valószínűség szerint 500 000 volt. Mindez különösen érzékenyen érintette a fiatalokat. Már De Man Borinage-ban tett látogatásakor a gyűlésen elhangzott, hogy egyesek már az általános sztrájk meghirdetését követelték, ám erre ekkor nem került sor.

A gazdasági válság és visszaesés oda vezetett, hogy Van Zeeland miniszterelnök koalíciós kormánya, amelyben öt szocialista is részt vett miniszter-

⁵⁶ Rónai mindenben Blum megfogalmazásaira támaszkodik.

⁵⁷ A francia sztrájkmozgalomról bővebben magyarul lásd: A Népfront Franciaországban 1934-1938. Budapest, 1985.

⁵⁸ De Man életútját ill. munkásságának egy részét lásd Évkönyv 1984.

⁵⁹ A POB megalakulásáról lásd Évkönyv 1985.

ként, úgy döntött, hogy a belga frankot devalváltni kell, méghozzá 28%-kal, aminek terhei megint csak elsősorban a bérből és fizetésből élőkre hárultak. A drágaság gyorsan növekedett. Az életszínvonal az 1930-as szinthez képest mintegy 25%-kal esett vissza és a bérek értéke 35-40%-kal zuhant le.

Ezek után nem meglepő, hogy a munkások elégedetlensége már 1935-ben sztrájkok formájában is megmutatkozott. Így az említett Borinage medencében, a vas- és acélipari góc Charleroi közelében a bányászok ülősztrájkba kezdtek, amit a belga csendőrök gázbombákkal törtek meg.

A belgiumi politikai helyzetet ekkoriban tovább bonyolította, hogy ebben az országban is felerősödött a szélső jobboldal, itt az ún. „rexista” mozgalom, amely sokban emlékeztetett az akkori náci illetőleg sok országban jelentkező szervezetére.

1936. május 26-án a júniusi nagy sztrájk előhírnöke volt az antwerpeni (franciául Anvers) dokkmunkások sztrájkja, amely kifejezetten a romló életkörülmények miatt magasabb bérkövetelésekért indult. Mellékesen más követeléseket is támasztottak, munkavédelmieket, illetőleg a munkanélküliség elleni gazdasági intézkedéseket. Miután a sztrájkolók követeléseit nem továbbították, a sztrájk a dokkokban egyikről a másikra tovább terjedt és június 3-án már általánossá vált, és megjelent egy olyan röpirat, amely a régi lyoni 1831-es felkelés híres megszövegezésére emlékeztetett: most ezt úgy szövegezték meg: Munkások, ne kövessetek el öngyilkosságot! – ami ezúttal harcban és sztrájkba hívott.⁶⁰ Ezen a délelőttön a sztrájkba lépő dokkmunkások tömegei vonultak fel a helyi szakszervezeti központ elé, ahol már a szakszervezeti vezetők álltak a megmozdulás élére, míg a kereszténydemokrata szakszervezet részéről teljes visszautasításra találtak, s mindezek mind a polgári belga nagy lapok nem is beszélve a rexistákéról, a június 3-án meginduló sztrájkot „kommunista manővernek” minősítették. A Belga Kommunista Párt ugyanekkor röpiratot jelentetett meg, amelyben közölték, rögzítették a dokkmunkások követeléseit. A követelések között első helyen állt a béremelés, pontosan egy munkaóraára kiszámítottan állt, második helyen pedig a teljes nyolc órás munka sichták rendezése szerepelt – vagyis a nem-csökkentett munkaidőben való foglalkoztatás. Másnap a szocialista és a kereszténydemokrata vezetők szintén csatlakoztak a sztrájk támogatásához.

A dokkmunkások egységes fellépése nagy hatást gyakorolt az egész ország munkásságára, az elégedetlenség általános volt és a sztrájkmozgalom így terjedt azután tovább júniusban az ország más városaira, mígnem bekövetkezett az, hogy e sztrájk 500 000 embert mozgósított az egész országban. E sztrájkmozgalom részletes kibontakozásának, napról napra való történéseire, politikai összefüggéseire azonban e helyütt terjedelmi okoknál fogva nem tudunk kitérni. (Az idézett egykori belga brosúra pontos összegezést ad az akcióról.)

⁶⁰ La Grève Formidable des 500 000 en juin 1936. Brüsszel 1936.

FRANCIAORSZÁG - A FRANCIA BALOLDAL

LIZZY DAVIEW

A francia postás szélső baloldali üzeneteket küld

Az új párt inkább antikapitalista, mint kommunista.

Az új baloldali vezető nagyon magabiztos és nagy tömegtámogatással számol.

A radikális postás egy trockista kiáltvánnyal lép fel és jó kiállával tűnik ki, amellyel megkísérli a forradalmi lángot fellobbantani Franciaországban.

Oliver Besancenot, az ország egyik leginkább favorizált ellenzéki vezetője, elnökölt az elmúlt este az LC feloszlásának búcsúülésén. Ez a feloszlás egy nappal azelőtt történt, hogy meghirdették az Új Antikapitalista Párt megalakítását. (NPA) Ez a párt úgy robbanna be a francia politikai arénába, mint amely feleleteket ad a franciák bajaira. Ez a párt egyfajta vegyület lenne, amelyben részt vennének régi kommunisták, valamint olyanok, akikre már inkább a jelenlegi motivációk hatnak, így a feminizmus ill. a ökológiai problémák, a klímaváltozás. Az összefogás tagjai hangsúlyozzák nyilatkozatukban, hogy sokféle nyitottságukat megőrzik, nem valami zárt új pártot kívántak létrehozni, és nyitottak a fiatalok számára. Besancenot maga 34 éves. Az LCR említett feloszlató gyűlését Párizsban tartották. Besancenot a *Guardian*nek adott interjújában hangsúlyozta, hogy „Az a kapitalista rendszer, amelyben mi most élünk, fenntarthatatlan.”

Tekintve a jelenlegi válságot, a kollektív tulajdon megteremtésére szóló felhívás, valamint a javak újra-elosztásának követelése népszerűbb, mint néhány évtizeddel korábban. Még a jobboldali Sarkozy is e napokban arról beszélt, hogy egy morálisabb kapitalizmus megteremtésére lenne szükség. Ahogyan Philippe Doreau az LCR említett gyűlésén megfogalmazta, a jelenlegi tőkés rendszer súlyosan veszélyezteti a szociális szektort. Ezek a tények, és ezek megkövetelik tőlünk válaszainkat és érveinket. Ahogy a munkanélküliség növekszik, Besancenot csillaga is emelkedőben van.

Bsancenot a 2007. évi elnökválasztáson meglepő módon 4%-ot tudott szerezni. A jelenlegi közvélemény-kutatások szerint lehet, hogy 18%-ot is meg tudna szerezni. Jelenleg az NPA rokonszenvezői szerint az NPA-nak háromszor annyi „tagja” van, mint az LCR-nek volt. Besancenot külleme és ragyogó beszédtehetsége sokak rokonszenvét megnyerte, akik csalódtak a Szocialista Pártban. Az NPA új image-et szerzett magának, már nem egyszerűen egy kis értelmiségi közösség, miként az LCR volt, hanem a munkásokat is meg tudta szólítani. Az a körülmény, hogy a párt nevéből elhagyták a kommunista

megszólítást, döntő segítség volt ahhoz, hogy a párt életképesse váljon a XXI. században. Daniel Bensaid, aki az LCR-nek alapító tagja volt, és aki régi trocista, most úgy nyilatkozott, hogy optimista az NPA jövőjét illetően. Ugyanő jegyezte meg, hogy az új nemzedék, akikhez Olivier Besancenot is tartozik, mindenféle szociális csoportosulásból és eltérő politikai és kulturális felfogással érkezik és csatlakozik az NPA-hoz. Így többek között azok a fiatalok, akik a nagyvárosok külvárosaiból érkeznek, és akiknek nincs sok közük a mi múltbeli hagyományainkhoz, ám akik most szintén változásokat akarnak. Besancenot-t lelkesen köszöntötték az elmúlt hét nagy sztrájkjai¹ idején.

Forrás: Lizzy Davies: French postman delivers far left message. The Guardian, 2009. február 6.

JOHN MULLEN

Az új franciaországi antikapitalista párt: remények és akadályok

(Rövidítve)

2009-ben láthatjuk majd az Új Antikapitalista Párt megalakulását és első lépéseit Franciaországban. A pártot az LCR hozta létre, valamint az LCR egyik vezéregyénisége, Olivier Besancenot. A Skót Szocialista Párt (Scottish Socialist Party), a német Linke, valamint a hasonló szemléletű brit Respect² után, újabb kísérlet indult el, ezúttal Franciaországban, amely érvényre juttatja a radikalizálódást, és amelynek célja az, hogy az országban kialakítsanak egy nagy baloldali pártot. Ez a párt nem a kapitalizmus menedzselését tekinti céljának, hanem azt, hogy azzal megkíséreljen szembeszállni. Az NPA nem hasonlít más hasonló kezdeményezésekre.

Harcok

Mindenekelőtt az osztályharc jelenleg nagyon heves Franciaországban. 1995-től tömegtüntetéseken, gyűléseken és sztrájkokban sokmillió embert lehetett látni Franciaország utcáin. Néha győztek is (így történt ez 2000-ben, amikor az európai alapokmányt³ a francia népszavazás nyomán visszautasították, és 2006-ban a fiatalok munka-alkalmazásával kapcsolatban, és néha nem voltak

¹ A január 29-i nagy sztrájkról lásd Évkönyv 2010 – a szakszervezeti fejezet anyagait.

² A Respect-ről, vagyis a brit új baloldali szocialista tömörülésről lásd Steve Parsons írásait az Évkönyv 2008, ill. 2009. évi kötetében.

³ Az Európai Alkotmánytervezettel kapcsolatos francia népszavazásról lásd Évkönyv 2005-2006.

sikeresek, így 2003-ban a nyugdíjkorhatár megemelésével kapcsolatban). Ám még ha a megmozdulások nem is voltak sikeresek, elég erősek voltak ahhoz, hogy kormányokat megijesszék. Így Franciaországban a kormányok antiszociális terveik megvalósításában (így a bérek leszorítása terén) nem tudtak elmenni odáig, mint Európa más országaiban. Néha engedményeket lehetett elérni (így volt ez például a harmincöt órás munkahét bevezetésekor). 2007-ben Sarkozy megválasztásával megfordult az áramlat, legalábbis a görék így remélték. Sarkozy abban bízott, hogy ő lesz Franciaország Thatcher-je. Valóban, Sarkozy egy sor komoly támadást indított el. 2008-ban 23 000 munkahely szűnt meg a közszolgáltatások terén és 2009-re további 30 000 állás megszüntetését tervezik. A gazdagok adóinál csökkentéseket hajtottak végre. Több csapatot küldtek Afganisztánba. Az illegális bevándorlók közül többet utasítottak ki. A rendőrség durvább lett. De az ellenállás nem szűnt meg. 2008. decemberében az oktatási miniszter, miután különböző arrogáns kijelentéseket tett arról, hogy többé soha nem fog visszakozni, heves diákmegmozdulások után mégis fel kellett adnia azokat a terveit, hogy a felsőoktatásba reformokat vezessen be. Vasutasok, postások és tanárok egyaránt kemény megmozdulásokon vannak túl, és a TV dolgozói ugyancsak sztrájkoltak, amikor Sarkozy a média függetlenségét kívánta megszüntetni. Sőt a 2009. január 29-re meghirdetett általános sztrájk valószínűleg a legnagyobb lesz, amelyet az ország ez ideig látott.⁴ Az ellenállásnak ezek a küzdelmei a lakosság körében széleskörű rokonszenvre találtak, különösen, mert Sarkozy euro milliárdokat ajándékozott a bankároknak. Az új párt azonban egyelőre csak kis töredékét tudta magához vonzani a mozgalom több tízezres aktivista tömegének, az NPA természetesen reménykedik abban, hogy ezen az arányon változtatni tud.

A PCF (Francia Kommunista Párt) súlyos válsága egyelőre tovább folytatódik s az új fázisban a párt vezetői közeledni próbáltak a PS-hez. Ám a párt nem tudta visszaszerezni régebbi befolyását és erejét.

Az NPA népszerűsége viszont nagyon bátorító. A médiában a többi rózsaszín párt vezetőinek nagyon szürke megszólalásai nagy teret nyújtanak arra, hogy Besancenot megszólalásai rikítóan eltérjenek ezektől. Akár a privatizálásról, akár Gázáról, akár sztrájkokról van szó, az emberek Besancenot hangjában találhatják meg a baloldali válaszokat. A közvélemény-kutatások felmérései szerint Besancenot a legütőképesebb ellenfél Sarkozyvel szemben. A 2007-es választások során az emberek 62%-a nyilatkozott úgy, hogy meg voltak vele elégedve. Az új pártnak 400 helyi szervezete van az egész országban. Ezek a helyi szervezetek egyaránt működnek városokban és kisebb helységeken, egyetemeken, főiskolákon és munkahelyeken. Azon az egyetemen, ahol én dolgozom, évek óta nem rendeztek politikai gyűléseket, most az NPA új szervezetet tudott létesíteni.

⁴ A 2009. január 29-i általános sztrájkról és tüntetésekről lásd az Évkönyv 2010. évi kötetében a szakszervezeti fejezetet.

Montpellier-ben egy egész napos rendezvényen 2 000 ember vett részt, Marseille-ben 1 500, Párizsban 2 000. Akár az ökológiai, akár a munkahelyi és várospolitikai kérdések vetődnek fel, az NPA sok érdeklődőt tud magához vonzani. Az NPA szervezetei nagyon aktívak a sztrájkok idején és a különféle megszorítások elleni mozgósításban. Nagyon aktívak a nemzetközi kérdések felvetésében, ill. a marxista ideológia kérdéseinek megtárgyalásakor is.

A legnagyobb önálló szervezet, amely csatlakozott az NPA-hoz, a trocista LCR volt (Ligue Communiste Révolutionnaire), amely most feloszlatta magát, amikor csatlakozik az NPA-hoz. Néhány más kisebb antikapitalista szervezetben még hevesen vitatják, hogy csatlakozzanak-e az új párthoz. Az NPA eleve sokkal nagyobb és a tagságát tekintve sokkal több fiatalt tömörít, mint korábban az LCR, és az új párt szélesre tárja kapuit olyan aktivisták számára is, akik egy héten nem feltétlenül járnak el hatszor politikai rendezvényekre. A párt programtervezetét különböző helyi szervezetek megvittatták, kiegészítésekkel, javaslatokkal látták el, és mindezt az alakuló kongresszuson fogadják majd el. E megoldás jelentősége abban rejlik, hogy az új párt tagsága valóban aktívan vesz részt a program kialakításában, az új párt vezetői pedig hatékonyabbak lesznek mint a szervezetileg sokkal lazábban széttagolt LCR volt.

Forrás: New Socialist - website, 2009. február (A cikket és az ismertetést Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek.)

A PS nem támogatja az egészségügy átszervezését

Jean-Marie le Guen PS képviselő, rövid interjúbán mondta el véleményét a Sarkozy kormány egészségügyi reformjáról a „4 igazság” című műsorban.

- Negatív a megítélésünk, mivel a magánosítás nem oldja meg az egészségügy helyzetét. Egy beteget egy magánrendelőben soha sem tudnak olyan jól ellátni, mint egy közintézményben. Az orvosok nem akarják a papák liberális munkamódszerét folytatni. Hárman-négyen összefognak inkább és kollektíven dolgoznak: orvos-asszisztens-irodai adminisztrációs dolgozó keretben. Ez lenne a mi javaslatunk is. A társadalombiztosítás színvonala romlott. Évente kétmilliárd euro kellene az egészségügy szinten-tartásához - fejezte be a PS képviselő nyilatkozatát.

Forrás: A francia televízió 5-ös csatornájának 2009. február 9-i adása nyomán

Hallgatta és lejegyezte Havel Józsefné Sziki Vilma

Baloldali Front Franciaországban

A párizsi IPOP intézet január végén közzétett felmérése szerint, ha most tartanák az Európai Parlament képviselőinek a választását, akkor a liberális politikát elutasító baloldali erők a szavazatok 14,5, a szocialisták 22,5, a kormánypárti UMP 25,5, a középutas MODEM 14 és a környezetvédők 7 százalékát kapnák. A felmérés azon a feltételezésen alapult, hogy a kommunisták (PCF), a *Jean-Luc Mélenchon* nevéhez kötődő Balpárt (PG) és az Új Antikapitalista Párt (NPA) közös listán indul. Az Európai Alkotmányra vonatkozó 2005-ben tartott franciaországi népszavazáson a „nem” tábora győzött, ami azt jelzi, hogy a mostani felméréshez képest a baloldali lista lényegesen nagyobb támogatottságra számíthat.

A Baloldali Front zászlóbontása február 5-én történt, és a szervezet megkezdte a kampányát a június 7-én tartandó európai választásokra. Jean-Luc Mélenchon, a Balpárt elnöke szerint „ez az első alkalom, hogy két politikai szervezet, a kommunisták és a Balpárt egységre törekszik”. Mélenchon hangsúlyozta, hogy a Fronthoz történő csatlakozás feltétele „a Lisszaboni Szerződés elutasítása”, *Pierre Laurent*, a PCF Végrehajtó Bizottságának a tagja kijelentette, hogy a „Baloldali Front nyitott” és „nem jelenti a pártok egyesülését”. A nyitottság hangsúlyozása elsősorban az *Olivier Besancenot* által vezetett Új Antikapitalista Pártnak szólt, amely egyelőre nem csatlakozott a Fronthoz, és csak regionális szinten vesz részt a munkában. A kommunista párt felhívást intézett az új antikapitalisták kongresszusának a résztvevőihez: „Sok a közös közöttünk, de vannak vitáink és nézeteltéréseink. Baloldaliak vagyunk, ezért nagy felelősség terhel minket”.

A pártokat megosztja a szocialistákkal való kapcsolat kérdése. Jean-Luc Mélenchon a múlt év októberében történt szakításáig, 31 éven át volt a párt tagja, és a szocialisták színeiben választották szenátorrá. A parlamenti és önkormányzati pozícióik megőrzése érdekében a kommunisták is kénytelenek keresni az együttműködés lehetőségét a szocialistákkal. Az új antikapitalisták meghatározó követelése viszont: „szakítás a kapitalizmussal” és „teljes függetlenség a Szocialista Párttól”.

A baloldali pártok négy jelöltje közül a 2007-ben tartott elnökválasztáson Besancenot kapta a legtöbb szavazatot, 4,08 százalékot. Ez több mint kétszerese volt a kommunista *Marie-George Buffet* támogatottságának, ami a párt legrosszabb eredménye volt 1945 óta. Saját adataik szerint a kommunistáknak 130 000, a Balpártnak 4 000 és a Új Antikapitalista Pártnak 9 000 tagja van, de ez nem tükrözi a pártok tényleges befolyását.

Pierre Laurent kommunista vezető hangsúlyozta, hogy a január 29-én tartott országos sztrájk után a baloldali pártoknak konkrét politikai lépéseket kell tenniük. A CGT szakszervezet adatai szerint „a fekete csütörtökön” mintegy 2,5 millió személy tüntetett a kormány gazdasági és szociális politikája ellen az országban. A felvonulók száma Párizsban elérte a 300 000 főt. Meg-

figyelők szerint ez volt az elmúlt húsz év legnagyobb tömegmegmozdulása, ami azt mutatja, hogy az egységes antiliberális baloldal sikeresen szerepelhet az európai választásokon.

K. G.

Forrás: TÁMPONT 2009. február 11.

Michel Rocard⁵ búcsúja a politikai élettől

Nemrégiben még az Európai Tanács tagjaként tevékenykedett. Ezen a reggelen a „4 igazság” című műsorban rövid interjút adott aktuális kérdésekről.

- Mi a véleménye a tengerentúli francia területek sztrájkjáról? ⁶

M. Rocard: A francia kormány rosszul tartotta őket. Most kompromisszumot keres a vásárlóerő megmentésére.

- Nemzeti, vagy európai jellegűnek tartja a világkrízist?

M. Rocard: Ma Európában igazi pagaille (zűrzavar) van. A játékszabály megbukott. A francia terv nem rossz, csak az autógyarak pénzügyi megtámogatása miatt protekcionizmussal vádolják a kormányt.

- Ekkor váratlanul megkérdezte Roland Sécard szerkesztő: egy hónapja elbúcsúzott az Európai Tanácstól. Ez politikai élete végét jelenti?

M. Rocard röviden ezt mondta: igen, de mi továbbra is beszélgethetünk.

Forrás: A francia televízió 5-ös csatornájának 2009. február 16-i adása nyomán.

ALEX LANTIER:

Franciaország: a burzsoázia felméri az Új Antikapitalista Pártot

(Rövidítve)

Ahogy Franciaországban megalakult az Új Antikapitalista Párt (Nouveau Parti Anticapitaliste – NPA), amelynek vezetői Alain Krivine és Olivier Besancenot⁷, a francia polgári sajtó is megjelentette az új pártról első cikkeit. Az NPA-t

⁵ Rocard az 1981-es „nagy változás” egyik hőse, többszörös miniszter, sőt miniszterelnök. Írásait az Évkönyv az elmúlt harminc évben többször közölte. A PS nagy vezetői közé tartozott, inkább a PS modernizáló jobbszárnyának hangadó-jává vált.

⁶ 2009 első heteiben Martinique szigetén hosszú szociális harcok zajlottak le, általános sztrájk is.

⁷ Krivine-ről az Évkönyv az elmúlt húsz esztendőben rendszeresen írt és közölte írásait. Besancenot-ról lásd Évkönyv 2007–2009.

2009. február 6–8-án alakították meg, amiben az LCR⁸ játszotta a legnagyobb szerepet, amely azután fel is oszlatta magát az Új NPA-ban. Az új párt szakít a trockizmus régi hagyományaival és szimbolikájával, és magára vállalja, hogy olyan „politikai játékos” (player) legyen, amely a kapitalista keretek között vállalja a küzdelmet. A polgári sajtó cikkei arról tanúskodnak, hogy megértették az LCR üzenetét. Az NPA-ban már nem a forradalom fenyegetését látták, hanem az új pártra úgy tekintettek, mint jelentős új faktorra a választási harcokban. A februári megalakulás után az élvonalbeli konzervatív *Le Figaro* nagy terjedelmet adott azoknak az interjúknak, amelyekben polgári politikusok szólaltak meg és vitatták az NPA helyzetét. A *Figaro*-ban vezércikk is megjelent, amely ugyancsak az NPA jövőjét elemezte, és nagy helyet szentelt a párt vezérének, Olivier Besancenotnak. A vezércikk külön helyet biztosított annak, hogy az NPA mennyiben fogja befolyásolni a PS-t és a francia baloldalt általában az új helyzetben. Limbert, a *Figaro* vezércikkírója megállapítja, hogy az NPA megalakulása után a PS is olyan hangot üt majd meg, amelynek révén magát is „forradalmibbnak” tüntetheti fel. Ez lehetőséget nyújthat arra, hogy a baloldalt megossa az NPA és a PS között és e tekintetben Limbert visszapillantást ad arra, hogy annakidején a PS élén Mitterrand hogyan járt el. Mitterrand az 1980-as években úgy őrizhette meg hatalmát a növekvő elégedetlenség⁹ ellenére, hogy a jobboldal ebben az időben szintén meghasonlott, amikor megszületett az új párt, az FN (Front National), és így a jobboldali szavazatok is kétfelé oszlottak. 2007-ben Nicolas Sarkozy úgy válhatott köztársasági elnökké, hogy megnyergelte a bevándorlók elleni hangulatot, és ennek megfelelő törvényeket hozott, ami sok szavazatot hozott neki. Jelenleg az NPA megalakulásával Sarkozy a PS-nek kíván segítséget nyújtani.

Limbert hangsúlyozza, hogy az NPA konfrontációs érzülettel viseltetik a PS-el szemben. Ugyanúgy, ahogy a Nemzeti Front húsz éven át szemben állt a RPR¹⁰-el, valamint az UDF-el, vagyis azzal a két nagy párttal, amely a Mitterrand korszakban tömöríteni tudta a jobboldalt. Ismeretes, hogy e két párt szövetsége hozta létre az UMP-t, amely mint vezető kormánypárt állt Chirac és most Sarkozy mögött. Sarkozy maga szintén beszélt erről a sajátos helyzetről a PS vezetőinek, amikor 2008 nyarán visszatért Libanonból: „Ti éveken keresztül piszkáltatok minket az FN-el, most mi is megtehetjük ezt veletek az NPA-val.”

Ez jellemző volt Sarkozy magatartására az LCR-al szemben és ugyanez a furcsa viszony jellemezte az LCR és a CGT kapcsolatait is, már csak azért is, mert ez a két szervezet volt, amely élesen opponálta Sarkozy szociális politikáját és pénzügyi megkurtításait 2007-ben és 2008-ban.

⁸ Az LCR-ről Kigue Communiste Révolutionnaire – Forradalmi Kommunista Liga – az elmúlt években a legfontosabb trockista szervezet lásd róla hosszabban Évkönyv 2008–2010.

⁹ Erről lásd Évkönyv 1981–1983.

¹⁰ Az RPR volt az a széles jobboldali koalíciós párt, amelyet még a régi gaullisták teremtettek meg az 1970-es 80-as években.

Lévén, hogy az NPA balról próbálja majd befolyásolni a politikai rendszert, mindig nyitva marad az a lehetőség, hogy a PS is megkeresi majd az NPA-t, és felkínálja neki a szélesebb baloldali koalíció megteremtését. Amikor az NPA vezetői az utóbbi évben megbeszéléseket folytattak a PS és a PCF vezetőivel, akkor mindig jelezték, hogy ők készek egy széles baloldali kormányban való részvételre. Egy ilyen baloldali koalíció csak a baloldali pártok összefogása révén alakulhatna meg, amely így bizonyos alternatívát képezhetne az UMP-vel szemben.

Limbert szintén lehetségesnek fogadta el ezt a lehetőséget: „az idő a baloldal számára dolgozik.” A PS vezetői pontosan ezért készek feladni az elleneskedést a piacgazdaság elszánt támadóival szemben, azokkal szemben, akik Hugo Chávezt és Che Guevarát csodálják. Ez annál is könnyebb, mert Le Pen-el szemben Olivier Besancenot-t soha nem kezelték úgy, mintha ő lenne a megtestesült ördög, és nem közöstitették ki még a francia polgári politikai közéletből sem.

Ám Limbert ennek ellenére igyekezett úgy hatni a PS vezetőire, hogy azok mégse közeledjenek túlságosan az NPA-hoz. Ellenkező esetben a PS saját magát csapná be. Limbert végül is hangsúlyozza, hogy az NPA jelszavai „veszélyt jelentenek a demokrácia számára” és a PS vezetői jobban teszik, ha ezzel számolnak.

A Le Figaro közvélemény-kutatásai arról tanúskodnak, hogy a PS és az NPA összefogása és a baloldali koalíció létrejötte a nép körében tért hódít.

Tekintve, hogy Besancenot elég nagy teret kap a médiában, és az is kitűnik, hogy ő jól átlátja az emberek helyzetét, az emberekkel együtt érez, sokan úgy látják, hogy neki helye lehet a jövő kormányában. A Figaro említett közvélemény-kutatása, amely az emberek 22, a PS támogatóinak 42%-ára terjedt ki, olyan eredményt hozott, hogy a megkérdezettek helyeselték volna a széles baloldali koalíció kialakítását a PS és az NPA részvételével.

A közvélemény-kutatások által megkérdezettek 23%-a mondta azt, hogy Besancenot volt Sarkozy legjobb opponense. Martine Aubry, a PS főtitkár asszonya 13%-ot kapott. A PS szekciói körében nagyon elfogadott volt a vélemény, hogy kössenek szövetséget az NPA-val. Ugyanakkor az Aubry körül tömörült vezetőség ellenségesebb magatartást tanúsított, míg Ségol ne Royal nyitottnak mutatkozott a szövetség elfogadására.

- Igaz, ő a Sarkozyvel szembeni koalíciót jobb felé is tágra nyitná.

Aubry egyik közvetlen munkatársa figyelmeztetett arra, hogy Besancenot mosolya mögött kirajzolódik a régi hidegháborús korszak. A PS szervezeteit felszólította, hogy kövessék a párt hivatalos irányvonalát az NPA esetében. Ugyanennek a szóvivőnek azonban visszakoznia kellett, miután a PS tagsága körében is beleütközött az erősdő antikapitalista hangulatba. A PS más vezetői között voltak olyan megszólalások - miként a *Le Figaro* idézte - amelyek elfogadták, hogy a gazdasági válsággal szemben az NPA is alternatívát kínál.

A cikk szerzője hangsúlyozza, hogy a PS-ből sokan most azért távoznak,

mert úgy ítélik, hogy a PS csak alkudozik a burzsoá állammal. Az NPA megalkulása e téren új helyzetet és lehetőségeket kínál a munkásosztálynak.

Forrás: Alex Lantier: France: the bourgeoisie sizes up the New Anti-Capitalist Party. World Socialist Web Site, 2009. február 18. (A cikket Steve Parsons küldte az Évkönyvnek.)

Ségolène Royal a vidékre koncentrál, hogy előkészítse visszatérését

S. Royal kifejtett erőteljes aktivitása megyéjében, Poitou-Charentesben, nyilvánvalóvá teszi: az újabb esemény egyik műveletéről van szó. A Köztársaság elnöki posztjának egykori jelöltje¹¹, a Szocialista Párton belül elszigetelve és a médiában is rosszul kezelve, tudja, hogy az első vonalba való visszatérése attól függ, hogy 2010. márciusában, megyéjében győztesként választják-e meg újra.

Ezért Ségolène Royal számít „bázisára”. A kormánynak tömegesen kellené beruháznia a zöld területek növelésére egy olyan vidéken, ahol a köztevékenység párosulhat reális munkateljesítményekkel, amelyek emelik mind az ipar, de még a mezőgazdaság eredményeit is. ”

Royalnak természetesen esze ágában sincs, hogy saját vidéki területére visszavonuljon. Március 28-án Párizsban fog ülésezni a Jövő kívánságai elnevezésű szervezetével, majd április 6-án Dakarbán lép fel „egy Afrikáról szóló nagy beszédéből”, remélve újabb külföldi utakat is. Régis Debray-val, az egykori jelölttel összefogva kívánja elmélyíteni az összefogást. Ezek a szakértői csoportok többek között szociális kérdésekkel foglalkoznak, az egészség és a környezet összefüggéseivel, a biztonság és az Észak-Dél viszonyával.

Ami a PS-t illeti, „a vezetésre vonatkozóan nekem semmi negatív véleményem nincs”. Magánvéleménye szerint áldozata a „kicsinyességeknek”, és úgy véli, hogy az új vezetői csapat száz napjának mérlege sovány, és kevés kedve van találkozni a kizárólag az „apparátus fenntartásával kizárólag elfogalt” vezetőkkel.

„Ségolène” néhány hűséges társra számíthat, mint Jean-Louis Bianco képviselőre, vagy Jean-Pierre Mignard ügyvédre. Ezzel szemben a reimsi kongresszusbeli szövetségeseivel távolságtartó.

„Olyan vagyok, mint Mitterrand: figyelem az árulókat, de semmit se mondok. Tudom, kire számíthatok” – mondja. Meggyőződése, hogy olyan „vita-készsége és karizmája van, amivel egyetlen szocialista se rendelkezik”, és úgy véli, hogy „ő az egyetlen, aki a táborán kívüliekkel szövetkezve, megőr-

¹¹ Ségolène Royal köztársasági elnökjelöltségéhez és a választási kampányhoz lásd Évkönyv 2008–2009.

jítheti a jobboldalt”. Megnyerni a kívülálló részt, felhasználva legitimitását a közvélemény mellett. Royal módszere nem változott.

Jean-Michel NORMAND

Forrás: Le Monde, 2009. március 31.

Ségolène Royal nagy feltűnést keltő beszéde Dakarban

Az RFI 2009. április 6-i adása nyomán

Royal arra replikázott, hogy Sarkozy a napokban tett körutat „francia Afrikában”. Szerinte az elnök ott nagyon szerencsétlen beszédet mondott lekezelve az afrikaiakat. Royal most „bocsánatot kért” az afrikaiaktól a francia imperializmus múltbeli bűneiért, jelen politikájáért, és felajánlotta a jövőbeli testvéri együttműködést Európa és Afrika között. A beszéd éles hangneme feltűnt a francia médiának.)

A Baloldali Párt elnöke az európai uniós választásról

Jean-Luc Mélenchon, a PS-ből nemrég kiavált képviselő, a Baloldali Párt megalapítója, ezen a napon a „4 igazság” szerkesztőjének kérdéseire válaszolt.

- Mi a véleménye az európai uniós választásról? - kérdezték.
- A franciák 55 százaléka a lisszaboni szerződés ellen van. A PS-nek nem sikerült a radikális baloldalt magához vonzania - válaszolta.
- Őn a PS-el együtt megy az európai uniós szavazásra?
- Meg kell próbálni, különben egyetlen baloldali sem lesz az Európai Unióban - mondta befejezésül.

Forrás: A francia televízió 5-ös csatornájának 2009. április 14-i adása nyomán.

A PS készül a június 7-i európai uniós választásra

Harlem Desir, a PS jelenlegi európai uniós képviselője és egyben a június 7-i választások jelöltje elemezte az „Internationales” című műsorban a világválságban kialakult francia helyzetet.

*Kérdés:*A nagyszerű május 1-i baloldali tömegtüntetés után mi lesz? Általános sztrájk?

*Válasz:*Pillanatnyilag 60-80 ezer munkanélküli van Franciaországban. Vannak, akik szociális szembenállást hangoztatnak, PS viszont nem szakítást, hanem szociális párbeszédet vár. Új politikára van szükség.

*Kérdés:*Hogyan magyarázza, hogy Párizs V. és VII. kerületében a baloldaliak – elsősorban az értelmiségiek – Sarkozy felé hajlanak? Úgy tűnik, hogy a szakszervezetek az utcai megmozdulásokat folytatják, míg a baloldali értelmiségiek – így Jack Lang¹² – a kormány felé tartanak.

*Válasz:*Nekünk a 2012-es elnökválasztásra kell felkészülnünk. Jelenleg húszezer munkahelyet szüntettek meg a közszolgálatban.

*Kérdés:*Az Európai Unió hogyan tudja megvédeni a munkahelyeket?

A német-francia közös tüntetés nem volt jelentés.

*Válasz:*Barroso elnököt a jobboldal támogatja az Európai Tanácsban. Zapatero, a spanyol szocialista miniszterelnök és az angol miniszterelnök is változást akar az Európai Tanács vezetésében. Amíg Jacques Delors¹³ volt az elnök, addig a szociális direktíva volt a mérvadó, míg napjainkban – a liberalizáció miatt – ideológiai liberalizmus létezik.

Forrás: A francia televízió 5-ös csatornájának 2009. május 3-i adása nyomán

P. Moscovici a PS esélyéről a június 7-i európai uniós választáson

Tegnap május 27-én Rezs-ben (Loire-Atlantique) a PS gyűlést tartott, amelyen Martin Aubry, a PS főtitkára és Ségolène Royal kézen fogva és mosolyogva jelentek meg a TV-5 előtt. Mögöttük egy nagy plakáton „Változtassuk meg most Európát!”, majd Laurent Fabius volt miniszterelnök egy hatalmas

¹² J. Lang a Mitterrand korszak nagy befolyású szocialista kulturális minisztere volt, írásait és nyilatkozatait az Évkönyv az elmúlt két évtizedben rendszeresen közölte.

¹³ Delors a Mitterrand korszakban gazdasági csúcsmíniszter volt, majd az Európai Unióban az új Európa Bizottság első szocialista elnöke volt.

piros rózsacsokrot nyújtott át a PS főtitkárának, „ebben egy szál tövis sincs” – tréfás szavakkal.

Tehát kibékültek.

Erről kérdezték a május 28-i „4 igazság” c. műsorban Pierre Moscovici PS képviselőt: valóban egységes a PS?

P. Moscovici válasza: A tegnap történeteket gesztusként fogom fel. Nem mondom, hogy ez minden problémát megoldott, de bizonyos emberi melegségre és a PS egységére utal. Legyünk szigorúak: a franciák 52 százaléka Sarkozy ellen van. Az UMP, Sarkozy pártja szétesőben, és ő nincs is pártja élén, míg a PS a legerősebb párt. Az európai uniós választáson a PS más európai PS képviselőkkel összefogva megváltoztathatja az Európai Uniót. A liberálisok Barroso-val vannak.

Kérdés: A PS nem tervezi Bayrou pártjával az összefogást?

Moscovici válasza: Ez nem a ma kérdése. Egyébként is én a politika szereplője és nem kommentátora vagyok.

Kérdés: És a PS vezetőségében nem kell változtatni?

Moscovici válasza: Nem vagyok Aubry ellen.

Forrás: A francia televízió 5-ös csatornájának 2009. május 28-i adása nyomán.

Pierre Moscovici¹⁴ PS képviselő időszerű kérdésekről

A ma reggeli „4 igazság” című adásban Pierre Moscovicitől megkérdezte Alexandre Kara szerkesztő: Mi a véleménye arról, hogy az utóbbi hetekben enyhén csökkent a munkanélküliség?

A képviselő válasza: A krízissel? Amikor köztudott, hogy elégtelen a beruházások száma, a kormány politikája pedig igazságtalan és eredménytelen.

Kérdés: Mit gondol a *Le Monde* ma reggeli karikatúrájáról, mi szerint Sarkozy azt mondja: „miután meghalt a PS, jól vagyok”.

Válasz: Nagyon Eredményesek vagyunk. Csupán a kormány meghirdette vasárnapi munka elleni sikeres kampányunkat említeném. De mögöttünk áll a nemzetközi szocialista család. Köztük számos értelmiségi. Segítjük egymást. Sarkozy tehetséges. De nekünk még 3 évünk van arra, hogy az elnök-választásig kidolgozzuk a gazdasági és szociális világ vízióját – válaszolta.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2009. július 28-i adása nyomán.

¹⁴ Pierre Moscovici: a PS vezetőségének hosszú ideig tagja és külügyi titkára volt – valószínűleg jelenleg is.

A PS szóvivője az elnökválasztás előkészületeiről

Benoit HAMON, a PS szóvivője válaszolt Michel Darmon kérdéseire a „4 igazság” című reggeli műsorban. A Marseilles-ben megalakult új baloldaltól és a 2012-es elnökválasztásról esett szó: lesz-e PS elnökjelölt?

B. HAMON válasza: La Rochelle-ben lesz rövidesen minderről szó. Egy baloldali tervet szeretnénk ott előterjeszteni, amely eltér a Sarkozy jelölt elképzelésétől. Természetesen ezt nem a MODEM-mel való együttműködés lehetőségének kérdésével kell kezdenünk.

Ne feledje – folytatta – hogy naponta kétezerrel nő a munkanélküliek száma. Tehát a PS első számú feladata megoldani ezeket a problémákat és a második felkészülni a 2012-es elnökválasztásra.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2009. augusztus 24-i adása nyomán.

Martine Aubry indul a 2012-es elnökválasztáson?

- Ezt kérdezte az esti 20,30 órás adásban a szerkesztő Martine Aubry-től, a PS főtitkárától, aki a ma kezdődött la rochelle-i PS tanácskozáson vallotta be, hogy valóban szándékában áll indulni a 2012-es elnökválasztáson.

- Azonban ezzel még messze vagyunk a baloldal egyetlen elnökjelöltjétől - tette hozzá a PS főtitkára - de inkább igenlő az álláspontom.

Időközben olyan hírek keltek szárnyra, hogy az egész baloldal elnökjelöltje lenne Martine Aubry, míg Ségolène Royal az elnökhelyettes.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2009. augusztus 27-i adása nyomán.

A francia Szocialista Párt (PS) 2009. augusztus 29-31-i évi konferenciája elé

A konferencia előestéjén Martine Aubry, a PS főtitkára szólalhatott meg a francia rádióban. Aubry hangsúlyozta, hogy a PS-nek és konferencia küldötteinek fel kell készülniük a párt megújítására, a Sarkozy és a jobboldal elleni ellentámadásra. Ennek jegyében belülről új embereket és küldötteket és fia-

talokat vonultatott fel. Ugyanaznap az RFI megszólaltatta S. Royalt, a PS volt köztársasági elnökjelöltjét, és jelenleg a PS latens második emberét (aki formailag csak küldött, és egy vidéki város polgármestere). Royal erősebben nyitott, hangsúlyozta, hogy a küldötteknek és az országnak szembe kell nézni az elviselhetetlenül nagy munkanélküliséggel, az egészségügy leromlásával, és nemcsak az oktatás romlásával és belső válságaival. Ez volt a konferencia előhangja.

Forrás: Az RFI 2009. augusztus 28-i adása nyomán.

A PS la rochelle-i nyári egyeteme

A vasárnapi 20,30 órás híradásban röviden ismertették Martine Aubry felszólalását a nyári egyetemen. A PS főtitkára Sarkozy elnök képmutató, hamis reformjairól beszélt, amelyeknek továbbra sincs hatásuk. Keményen kell dolgoznunk és irányváltoztatás balra - jelentette ki.

Részletesebben méltatta a la rochelle-i találkozózt Ségol ne Royal, a PS képviselője, volt elnökjelölt, Jeff Wittenberg kérdéseire válaszolva.

Szerinte ez a nyári egyetem „jó képsor”, amely számos égető, időszerű kérdéssel foglalkozott. Így a baloldal küzd a széndioxid kibocsátásának megfékezéséért (amelynek meghirdetője Michel Rocard¹⁵ PS képviselő), harcol a környezetvédelemért, az adók emelése ellen, véget kell vetni a kormány bankoknak nyújtott bonusainak, és el kell érni, hogy a bankok a vállalatok mellett dolgozzanak.

Végül arról is szólt, hogy a PS-nek rendeznie kell kapcsolatát a baloldallal.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2009. augusztus 30-i adása nyomán.

Ségolène Royal válasza a PS-t lejáratni akaró könyvről

A „4 igazság” c. reggeli műsorban Lorand Sécard szerkesztő az Europe 1. munkatársainak nemrégiben megjelent könyvéről érdeklődött, amelyben a szerzők „csalással” vádolják a PS-t, Martine Aubry PS főtitkárrá választását illetően.

¹⁵ M. Rocard a PS egyik vezető tagja volt az 1981. évi nagy fordulat után, később volt miniszterelnök is. Írásait, megszólalásait az Évkönyv az elmúlt évben sokszor közölte, ismertette.

S. Royal válasza: Sokkolta a hír, de még nem olvasta a könyvet, azonban a közeli napokban utána néz a hírnek, munkatársaival konzultálva, mivel mind a PS hitele, szavahihetősége, mind a M. Aubry-re szavazott PS tagok tízezrei és a demokrácia védelmében nem lehet hagyni ezt a hamis vádat.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2009. szeptember 9-i adása nyomán.

M. G. Buffet a PC főtitkára időszerű kérdésekről

Mindenek előtt a holnap, szeptember 11-én kezdődő HUMA¹⁶ ünnepekről érdeklődött a szerkesztő. A PC főtitkára közölte, hogy a teljes baloldal ott lesz, miközben színvonalas kulturális programok is szerepelnek.

Kérdés: Tulajdonképpen a PC kikkel kíván együttműködni? PS? MODEM?

Válasz: Mindenek előtt fel kell tennünk a kérdést: milyen cél érdekében cselekszünk? Tervet kell készítenünk, mert ha a baloldal nem ad választ a súlyos problémákra, akkor 2012-ben is a jobboldal győz.

Martine Aubry ehhez jó javaslatokat adott la Rochelle¹⁷-ben. Szem előtt kell tartanunk, hogy ma, a kapitalizmus világválság idején él és éreznünk kell barátaink aggodását, akik fontos feladatokat látnak el az üzemekben társadalombiztosítási területen hosszú ideje és nem értik, hogy a kormány miért nyilvánítja most munkájukat közép-szerűvé. A társadalombiztosítást új alapokra kell helyezni.

Kérdés: Korábban bejelentette, hogy lemond a főtitkári posztról és még itt van.

Válasz: Tartom az ígéretemet és majd a kongresszuson. Jöjjenek a fiatalok.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2009. szeptember 10-i adása nyomán.

¹⁶ A l'Humanité, a PCF központi napilapja évente szokott rendezni ünnepséget a lap és pártolói tiszteletére és buzdítására.

¹⁷ Itt tartotta a PS szokásos nyári egyetemét, ahol Aubry s ez alkalommal Royal is programot adott. Lásd erről bővebben ugyanebben a fejezetben.

A PC vezetői (M. G. Buffet és Pierre Laurent): a Sarkozy ellenesség nem mozgósítja a tömegeket a 2012-es választásra.

A l'Humanité ünnepe jó alkalmat nyújtott Marie-George Buffetnek, a PC jelenlegi főtitkárának és Pierre Laurent várományos utódjának arra, hogy találkozzanak a baloldal jelentős vezetőivel, így Martine Aubry-val, a PS főtitkárával. Azonban a személyes eszmecsere előtt a PC vezetői a *Les Echos* hasábjain fejtették ki véleményüket, hogy miért nem értenek egyet a baloldal egyes vezetőivel, akik hívei a François Bayrou felé kinyújtott keznek.

Kérdés: Ön kész elfogadni François Bayrou-nak a múlt héten, a baloldal felé nyújtott kezét?

Pierre Laurent válasza: Ez nem az a pillanat, amikor a liberális eszméknek érdemes a MODEM¹⁸-mel tárgyalniuk. François Bayrou nem teszi az emberre azt a benyomást, mintha baloldali lenne. Most kritizálta éppen Martine Aubry javaslatát, aki „gyámság alá” kívánja helyezni a dolgozókat elbocsátó vállalatokat. Abban a pillanatban, amikor az elbocsátások logikáját kezdik bírálni, a liberális máris előbukkan. A párbeszédnek nem ez az oldala lesz a legeredményesebb. A tettekről kell beszélni. Az a párt és választott képviselői a közművek privatizálására szavazott. Mondhatják, hogy ők baloldaliak, de akik velük nem azonosan gondolkodnak, azoknak az ő cselekedeteik nem baloldaliak.

Marie-George Buffet válasza: Az embernek az az érzése, hogy François Bayrou egyedüli kívánsága az, hogyan tudja átcsoportosítani maga köré az embereket, hogy megnyerje a 2012-es elnökválasztást. A vita nem itt van. A Sarkozy ellenesség egy dolog, de ez nem eredményez népi megmozdulást a választásra. Nem lehet nyerni az elégedetlenekkel szövetkezve, egy tervnek kell lennie. A hírhedt „jövő óhaja” egy jövőre vonatkozó tervre épülhet, amelynek alternatívnak és lelkesítőnek kell lennie. Nicolas Sarkozy egy programmal nyerte meg az elnökválasztást. 2012-t készíti elő, összeállítva csapatát, ugyanakkor kidolgozva az ideológiai témákat. Ha velük szemben a baloldal ellenhatást akar elérni, akkor azokat a férfiakat és nőket kell összefognia, akik hisznek értékeiben. Ebben az esetben lehet pontarányokat felállítani a PS-nek, a MODEM-nek a PCF-nek, a PRG-nek, az MR-nek és mégis el lehet veszteni egy választást, mivel a választó férfiak és nők nem a százalékokat adják össze, hanem azokat a férfiakat és nőket, akik úgy döntenek, hogy elmennek szavazni, mert úgy gondolják, hogy hasznos azt megtenniük.

Tehát egy terv kell és egy hihető tömörülés. Dolgozzunk tehát ezen a baloldalon, mert jelenleg a vita nagyon nem kielégítő.

Forrás: Les Echos, 2009. szeptember 10.

¹⁸ A MODEM Bayrou vezette liberális, a centumba igyekvőket tömörítő párt.

Aubry–Royal: a versengő együttélés bizonyított

– Részletek Michel Noblecourt vezércikkirő elemzéséből –

A PS-t olyan kővel dobták meg, amely arculata bepiszkolódását veszélyezteti.

Hét hónap óta, Lille polgármestere és Poitou-Charentes elnöknője kitaláltak egy olyan versengő együttélést, amely keményen bizonyított. Az együttélés oldalát illetően mindegyikőjük a saját kártyáját játssza ki, az egyik a párt, a másik a vidék részéről, hirdetve miben áll különbségük és egyediségük, de éberren vigyázva arra, hogy legalább a községtanácsi választásokig ne kerüljenek szembe egymással. A versengés oldaláról nézve, a két hölgy a 2012-es elnökválasztás kérdésében már szemben áll egymással, de eltérő sérelmek miatt. Royal asszonynak át kell ugrania a vidékek akadályait, míg Aubry asszonynak a PS európai bukását kell felednie és sikerre vinnie a megújítást.

Ezért 2011. első hetét jelölték meg az első nyitásra, amelynek során az Elysée-beli jelöltjüket nevezik meg. Bizonyos, hogy a negyedkörös jelölések alkalmával más jelöltek is lesznek. Leginkább Dominique Strauss-Kahn (= DSK a továbbiakban), aki a franciák szocialista jelöltjei között a kedvenc. Tehát DSK kétségtelenül nagy élvezettel figyeli régi riválisa, Laurent Fabius¹⁹ gondját, aki maximális messzeségbe kívánná kitolni az első forduló időpontját, hogy az országot körbejárva bejelenthesse jelöltségét.

Senki sem szólhatna semmit, ha Strauss-Kahn úrnak kedve támadna, hogy otthagya az FMI (=IMF Nemzetközi Valutaalap) mandátumát, amely az elnökválasztás utáni periódusig, vagyis 2012. november 1-ig érvényes, csak azért, hogy egy bizonytalan kimenetelű köztársasági elnöki jelöltségen vegyen részt.

Tehát François Bayrou asszony a baloldal „közös házáról” álmodik (a szélsőbal nélkül), míg Royal asszony nem hagyja el többé a PS-t, a Nemzetközi Szocialisták alelnöke, de egyben befektetett a „Jövő Vágyai”-ba is, amelynek elnöke. Hű maradt a 2007. évi stratégiájához, vagyis nyitott maradt a centrum felé, elfogadta François Bayrou „nyilvános párbeszéd ajánlatát”. Még úgy is, hogy tudja, ez az Achilles sarka ennek a konkurencián alapuló együttélésnek.

Forrás: Michel Noblecourt: Aubry-Royal, la cohabilitation concurrentielle á l'épreuve. Le Monde, 2009. szeptember 11.

¹⁹ Fabius még 1983-ban lett az ország szocialista miniszterelnöke, később többszörös miniszter, a PS vezetőségének egyik befolyásos tagja. A PS kongresszusain mindig tudott egy csoportot maga mögé állítani.

Amikor N. Sarkozy azonos napon fogadja Lionel Jospint²⁰ és M. Aubry-t

Nicolas Sarkozynek egyik különös öröme, amikor Lionel Jospin-t ebéden látja vendégül. Michel Rocard²¹ után, aki magánemberként két évvel ezelőtt úgy ítélte meg, hogy Nicolas Sarkozy „nem volt komoly”, most egy másik volt, szocialista miniszterelnököt, azért hívott meg, hogy a soros G20 csúcstalálkozóval kapcsolatosan elmondja elképzeléseit.

A két férfiúnak eddig kevés kellemes eszmecsereje volt. „A Blumra²² hivatkozva kritizálni a 35 órás munkahetet, amikor mindenki, aki emlékezik Blum Népfrentjára, az tudja, hogy Blum a 40 órás munkahét és a fizetett szabadság embere volt, tehát egyáltalán nem komoly” – így támadta Sarkozy Lionel Jospin-t az elnökválasztási kampány idején.

Ami Sarkozy-t illeti, a krízis óta szokása ironizálni a szocialista párt felelőseivel, akik a globalizáció előtt leengedték a karjukat. Imádja Jospin szavait ismételni, aki 2000-ben, a Michelin gyár dolgozói előtt a pénzügyi elbocsátások miatt azt mondta: „nem kell mindent az Államtól várni”. Így heccelődött a kor miniszterelnöke szavain. „Ez udvariassági eszmecsere volt.”

Két órával később Martine Aubry lépett be az Elysée-be, az államfővel való második találkozására azóta, hogy a PS főtitkára lett.

Nicolas Sarkozy a nyitás gyakorlását pénteken Jacques Delors²³-al folytatja, M. Aubry apjával, a G20-ról fog beszélni.

Forrás: Le Figaro, 2009. szeptember 10.

J. Lang²⁴ őszinte válaszai

J. Lang, Mitterrand volt kultuszminisztere válaszolt ezen a napon a „Meghívott” című műsor vezetőjének kérdéseire.

Mindenek előtt a PS és közte lévő véleménykülönbségekről érdeklődtek.

Kérdés: Martine Aubry²⁵-t és a PS-t kell-e támogatni?

Válasz: Kell, mert a pénzügyi politika rossz, a munkahelyek megszüntetése rossz, az elemi iskolai oktatás és általában az oktatás gyenge.

²⁰ L. Jospinről és miniszterelnöki korszakáról lásd Évkönyv 2004.

²¹ M. Rocard az 1980-as éveken a PS egyik vezető embere, egykor szocialista miniszterelnök.

²² Léon Blumról az 1936-37-es francia népfrentkormányok vezetőjéről van szó.

²³ Delors Mitterrand kormányának az 1980-as években gazdasági csúcsmisztere, majd hosszabb időszakon át az Európai Bizottság elnöke és sprituális vezetője.

²⁴ Jacques Lang cikkeit és megszólalásait az Évkönyv az elmúlt húsz évben rendszeresen közölte. A 2008-as Sárközy felé való jobbra-bicsaklása jelentős.

²⁵ Martine Aubry a PS főtitkára, róla többet lásd Évkönyv 2009-2010.

Kérdés: Mi a véleménye a német-francia kapcsolatok alakulásáról?

Válasz: Mindig is a két ország kapcsolatainak erősítése mellett voltam, mivel sokat lehet tanulni tőlük, és Merkel asszony jelentős politikus. A „szívem balra húz” – tette hozzá.

Kérdés: De a bankoknak nyújtott Bonus-ok ügyében is Sarkozy mellett volt!

Válasz: Igen, azonban fantasztikus az ellentmondás a valósággal szemben: nem méltó egy nagy vállalathoz (a France Telecom-ra céloz), hogy másfél év alatt 29 munkatársa menekült az öngyilkosságba az átszervezések okozta létbizonytalanságuk miatt. Hiányzik az emberiség – fejezte be nyilatkozatát.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2009. szeptember 15-i adása nyomán.

A francia helyzet 2009. szeptember

A BBC 2009. szeptember 23-i adása nyomán

A késő éjjeli adásban hosszú vitát indított a BBC a francia gazdasági és politikai helyzetről – francia megszólalókkal. Az indító lökést a posta ismételt privatizálásának bejelentése adta. A megszólalók és a brit összefoglaló egyaránt hangsúlyozták, hogy Sarkozy régi indító híres jelmondatának: „dolgozatosok többet, hogy többet keressetek”, vége – ezt elvitte a gazdasági válság. Jelenleg Sarkozy is új jelmondatot operál, hogy a nagy társadalom boldogulásán dolgozik. Ezzel ellentétben a megszólalók azt hangsúlyozták, hogy a privatizálással újabb embertömegek kerülnek a munkanélküliek közé, amihez hozzászámították, hogy ez igen sok esetben valóságos emberi tragédiát jelent, mert az illetők azonnal kikerülnek a szociális szolgáltatások köréből is. Ez pedig kettős tragédia. (Mindez persze még nem futott le.)

Ségolène Royal magányos útja

(Részlet)

A *Le Monde* cikkírója megállapítja, hogy S. Royalt legtöbb barátja elhagyta. A cikkíró ezután emlékeztet arra, hogy a francia elnökválasztáson Royal alulmaradt, majd a PS főtitkár választásán nem ő, hanem Martine Aubry lett a PS főtitkára²⁶. Ezután Royal szinte belső száműzetésbe ment, ebben az évben

²⁶ A választásról bővebben lásd Évkönyv 2009, 2010.

nem vett részt gyűléseken, és nem lépett fel az évi pártkongresszuson sem. Ennek ellenére Royal nem adta fel, és úgy nyilatkozott, hogy a pillanatnyi hullámmal és a pártapparátusával szemben kitart, új híveket gyűjtött, akikre támaszkodni is tud. Mindehhez nyilatkozatában hozzátette, hogy jelenleg a PS-ben senkinek, sem Aubry-nak, sem Fabius-nak, sem Hollande-nak nincsen barátaiból és híveiből olyan támogatói hálózata, mint neki.

Forrás: La traversée en solitaire de Ségolène Royal. Le Monde, 2009. október 20. (A cikket John Schwarzmantel küldte meg az Évkönyvnek.)

Lionel Jospin²⁷ reklamációja

- Miért tartotta szükségesnek, hogy a TV nyilvánossága előtt válaszoljon Fillon miniszterelnök állítására, mi szerint az Ön kormánya, a PS nem teljesítette vállalásait? - kérdezte Jeff Wittenberg szerkesztő a PS tagját a „4 igazság” című reggeli műsorban.

- Azért - válaszolta L. Jospin - mert nem hagyható szó nélkül a jelenlegi miniszterelnök kijelentése, mintha mi nem teljesítettük volna ígéreteinket. Ismert, hogy a jelenlegi elnök és miniszterelnöke nagyon népszerűtlen s mivel nem eredményesek, nekik van szükségük arra, hogy leminősítsék elődjüket. A mostani kormány sajnos nem változtatja meg a politikáját, így a helyi vezetőknél a központtal szemben kell hatékonyaknak lenniük, mivel ők termelik meg az ország forrásainak jó részét. A fő kérdés: értékek kellene, a nemzeti azonosság támogatása, hogy a bevándorlóknak is legyen rendes lakásuk, megélhetésük, munkájuk és törvényes rendezése a 27 európai tagország együttműködésének.

- És mi a véleménye a PS-ről? - kérdezték befejezésül.

- Egyszerű PS tag vagyok és nem keveredek bele a PS és a közgazdászok vitájába. Egység kell a PS-ben, a baloldal és a közgazdászok között - válaszolta Lionel Jospin.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2009. november 16-i adása nyomán.

²⁷ Jospinről és a Jospin vezette szocialista kormányról, a Jospin korszakról lásd Évkönyv 2004.

Lotta Comunista: Nicolas Sarkozy mandátumának félidejekor

(Rövidítve)

Sarkozy 2009. novemberében átlépett mandátum idejének második felébe. Az, hogy átlépte ezt a szimbolikus küszöböt, elkerülhetetlenül nagy vitát váltott ki a francia sajtóban, amelynek témája persze az volt, hogy „hyper elnökségének” első harminc hónapja miként is értékelhető, mi a mérlege.

Diplomáciai sikerek

Nemzetközi sikon elért eredményei alapvetően pozitívak. A *Le Figaro* kiemeli: Sarkozy e téren elért egyik fő eredménye, hogy újra beindította Európa intézményeit. Amikor Sarkozyt megválasztották elnöknek, Európa a legrosszabb intézményes válságát élte át De Gaulle óta, amikor is De Gaulle keresztülvitte az „üres székek politikáját”. E téren Sarkozy politikája kifizetődött. Így sikerült újraélesztenie a francia-német tengelyt, az európai intézmények rendezésében pedig aláíratni és megerősíteni a Lisszaboni Egyezményt...

Belpolitika

A hazai fronton elsősorban ott tátong a nagy költségvetési túllépés, amit a válság és az azzal együtt járó közkiadások még tovább fokoztak. Ezen a belső, hazai fronton van egyfajta visszatérés, retirálás, ez érinti például a Franciaországban örökké kényes oktatásügyet: mind a középiskolákét, mind a főiskolákét és egyetemekét. Sarkozy imázsa furán alakul: ahogy ő szokta hangsúlyozni a médiában, ha korábbi kihívóira gondol, így a szocialista Ségol ne Royalra, vagy a polgári radikális Bayrou-ra, és az ő pillanatnyi helyzetükre és erőnlétükre, akkor elégedett lehet magával. Népszerűsége azonban mégiscsak jócskán erodálódott. Ennek ellenére újra és újra reform-tervekkel áll elő, többek között a posta privatizálásával, a nyugdíjkorhatár felemelésével, amelyek mind kemény ellenállásba ütköznek nemcsak a érintettek körében, nemcsak a baloldalon, hanem ennél jóval szélesebb körökben is. Erre jellemző a *Le Monde* véleménye, amely szerint, amikor az elnök mandátumának fele útjára ért a gyengén lábonálló Franciaországban, akkor a jelenlegi elnök alig tudja betölteni hivatásának feladatait. E napilap szerint a bumeráng effektus érvényesül, és ha két és fél évvel ezelőtt sokan nagy várakozással tekintettek az új elnök további pályája elé, akkor ezt a várakozást most inkább az aggodalom váltotta fel. Az *Echo*, a tehetősz gazdasági körök lapja, arról ír, hogy a kormány többségen belül is rianások keletkeztek. A *Le Monde* szerint ezek a jelek arról tanúskodnak, hogy sokan súlyosan csalódtak Sarkozy-ben.

Am ha a jobboldal e zavarai és aggodalmai ellenére mindezt megteheti, az azért van, mert sem ennek az erős jobboldalnak, sem Sarkozynek e pillanatban nincsen oka, hogy féljen a baloldaltól, amely ugyancsak gyengeséget mutat. A közvélemény felmérések szerint az emberek többsége, 50%-nál többen úgy ítélik, hogy „ha Sarkozy nem is jó, jobb mint a többiek”.

Forrás: Nicolas Sarkozy at Mid-mandate. Bulletin Internationalist, Genova, 2009. december

François Hollande²⁸ időszerű kérdésekről

- Mi a véleménye újabb 30 ezer amerikai katona Afganisztánba küldéséről? - kérdezte Roland Sécard szerkesztő a „4 igazság” című műsorban.

F. Hollande válasza: Sarkozy elnök egyelőre üdvözölte Obama elnök döntését. De ennek rizikója Obamáé. Franciaország pillanatnyilag nem kíván több katonát küldeni Afganisztánba. Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy Sarkozy visszalépett a NATO-ba és ez őt kötelezi.

- Hogyan vélekedik arról, hogy a külvárosokban a lakosság egyharmada szegénységben él, és a fiatalok 40 százaléka munkanélküli?

F. Hollande válasza: Erre csak azt mondhatom, hogy ez a reménytelenség reformja. Az államfő sokat beszél, de keveset tesz. Egyébként nő a bűnözések száma, amit Sarkozy maga is elismert, aki korábban belügyminiszter volt. Tehát szükség van a biztonságra. A krízisből egyébként gyengén kerülünk ki. Ez abból is érzékelhető, hogy egy év alatt 50 ezerrel nőtt a munkanélküliek száma hazánkban.

- Befejezésül megkérdezték, hogy lesz-e elnökjelölt 2012-ben?

F. Hollande közölte: Most kell előkészítenünk a választást. Az kell, hogy a PS győzzön. Hogy ki lesz a PS elnökjelöltje, azt 2011-ben mondjuk meg.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2009. december 2-i adása nyomán.

Lorent Fabius²⁹ villáminterjúja a TV-5-ben

A „4 igazság” című reggeli műsorban L. Fabius-t, a volt miniszterelnököt Jeff Wittenberg szerkesztő elsőként a franciaországi sztrájkokról kérdezte.

L. Fabius válasza: Tárgyalni kell. Ugyanis jelenleg csupán egy kis kör él

²⁸ F. Hollande a PS egyik markáns vezető alakja, hosszú éveken át a PS főtitkára volt, nyilatkozatait az Évkönyv jó húsz éven át rendszeresen közölte.

²⁹ Fabius a PS egyik elismert vezető politikusa, többszörös minisztere, sőt volt miniszterelnök is. Nyilatkozatait az Évkönyv az elmúlt harminc évben rendszeresen közölte.

jól, míg a franciák többsége megélhetési gondokkal küzd. Ezért nem támogatom a kormánynak azt a javaslatát, hogy a nagyvállalatokat tovább pénzeli, amelyeknek amúgy is sok az adósságuk, de támogatom a jövőt építő beruházásokat, amelyek új munkahelyeket teremtenek, és nyereségükből az állam is részesül.

Kérdés: Mi a véleménye a koppenhágai környezetvédelmi tanácskozásról?
Válasz: Bizonyos voluntarizmus van benne.

Kérdés: És az afganisztáni francia részvételről mit gondol?

Válasz: Furcsa a kormány álláspontja: nem kell elmenni, de maradni is kell.

Befejező érdeklődés: Beszéljünk a PS-ről is. Martine Aubry szerint vidéken jól áll a PS.

L. Fabius válasza: Igen, mert a PS ott van minden vidéki polgármesteri hivatalban. Most azonban Sarkozynek van egy vidékreformja, ami teljesen felforgatja a helyzetet.

Forrás: A francia televízió 5-ös csatornájának 2009. december 15-i adása nyomán

Elégedetlenek a szakszervezetek a minimálbérek emelésével

A francia kormány elhatározta, hogy 2010. január 1-től 0,5 százalékkal javítja a SMIC, a minimálbér összegét, amit a szakszervezetek „elégtelennek” minősítenek.

2010 lesz egymást követően a negyedik esztendő, amikor nem változott a minimálbér, amelyet Laurence Parisot, a MEDEF elnöknője „egészségesnek” nevezett, Xavier Daros munkaügyi miniszter pedig azt javasolta, hogy ezt az emelést „vessék össze az alacsony inflációval”.

Nicolas Sarkozy, akit 2007-ben „a vásárlóerő elnökeként” („le président du pouvoir d'achat”) választottak meg, ma a munka költségeit csökkentő politikát folytat, amely szerinte azért előnyös, hogy a kevésbé szakképzett munkaerőt is megtartsák a munkahelyeken.

Darcos miniszter arra emlékeztetett, hogy 2010-től kezdődően azok a vállalatok, amelyek éves fizetési megállapodásra nyitnak tárgyalásokat kötelező jelleggel, 10 százalékos szociális tagdíjkezdvményt kapnak. A CGT ezt „szégyennek” minősítette, ami a SMIC befagyasztásának tényét jelenti, vagyis a SMIC 8,86 eurós órábére 2011-ig, a 35 órás heti munka mellett, havi bruttó 1 343,77 eurót jelentene, ami gyakorlatilag nettó kb. 1 051 eurót érne.

Több mint 640 000 személy dolgozik jelenleg ilyen feltételek mellett rész-

leges munkaidőben, vagyis 10 dolgozóból egy, de ideszámítva az adminisztrációs és az időszakos dolgozókat, 2,6 millió személyről van szó.

Forrás: Le Monde, 2009. december 15.

„Képtelen küldetés?” – P. Moscovici új könyvéről

A vasárnaponkénti „A vendég” („L'invité”) című műsor meghívottja a héten Pierre Moscovici³⁰ (PS) egykori miniszter volt, új könyve, a „Képtelen küldetés?” („Mission impossible?”) megjelenése kapcsán.

Kérdésre válaszolva, elsőként a francia kormány szereplését elemezte a 2010. januári koppenhágai klíma tanácskozáson. P. Moscovici közölte, hogy ezekben a napokban Kínában tárgyal a francia kormány népes küldöttsége, François Fillon miniszterelnök vezetésével. Nem Sarkozy tárgyal - hangsúlyozta. Ő túl direkt. Az elnöknél a régi gaulleizmus vonásai tűnnek fel, ami elavult már. Kína európai vonalon kíván együttműködni, és nem csupán Franciaországgal, mivel az kevésbé erőteljes.

A Szocialista Párt jövőjére áttérve megjegyezte: a PS még nem kész a kormányzásra. Újjá kell szervezni, ideológiailag is. Egy új társadalmat kell megteremtünk, csendesen, nyugodtan, amibe a laicidité³¹, a tömegekkel való törődés és sok más is belefér.

Sarkozy pedig meg fog bukni, a logika ezt sugallja.

Forrás: francia televízió 5. csatornájának 2009. december 21-i adása nyomán.

Jospin³² még egyszer

Ismeretes, hogy Jospin az 1980-as évektől a PS (Szocialista Párt) egyik „elefántja”, vagyis a párt csúcsvezetőinek egyike volt, időnként a párt titkára, időnként a Mitterrand korszak kormányainak egyik minisztere, volt Toulouse-i egyetemi professzor, majd a 2000-es évek elején Franciaország miniszterelnöke. 2009 végén jelent meg egy önéletrajza, amelyeknek alapján dokumentumfilm is készült róla, amely 2010. januárjában is izgalomban tartja a francia közvélemény egy részét. Az izgalom egyik tárgya az, hogy Jospin nemcsak szocialistává lett ifjúkorában, hanem egy időben trockista is volt, a trockisták azon áramlatához csatlakozott, amely a IV. Internacioná-

³⁰ A PS vezetőségének nagyon régi tagja, a PS-nek külügyi titkára volt.

³¹ A francia szó a francia világi oktatás hagyományos védelmét jelenti.

³² Jospinről és a Jospin korszakról lásd Évkönyv 2005.

léhoz kapcsolódott. Ez Franciaországban nem olyan ritka csoda, Magyarországon azonban igen. (Ezen a Népszabadság párizsi tudósítója is hosszasan töprengett és magyarázkodott – 2010. január 4-én.) E tekintetben persze az időpontok elég lényegesek – de korántsem világosak. Legalábbis az ismertető szerint. (A könyv eredetije sajnos nem áll rendelkezésünkre.)

Franciaország – szociális feszültségek – nyugdíjak – szakszervezetek

Az RFI 2010. február 15-i hosszabb, orosz nyelvű adása nyomán.

Ebben az orosz nyelvű adásban az RFI egyúttal áttekintést adott a francia nagy lapok állásfoglalásairól is. A viták, sőt ellentétek kereszttüzében az áll, hogy 2010. márciusára a kormány a parlament elé kívánja terjeszteni a nyugdíjkorhatár felemelésének tervezetét 67 évre. A *Le Figaro* ehhez hozzátette, hogy Európa fejlettebb országaiban ezt már mindenütt 67–68 évre emelték, mert hogy a népesség mindenütt előregedik, és a demográfiai eltolódások azt bizonyítják, hogy nincs gyermek utánpótlás. (Ez egyébként Dél-Koreában is így van.) Ez ügyben megszólaltak francia szocialista párti vezetők, akik hangsúlyozták, hogy ilyen általános emelés rossz lenne, hiszen nem tesznek különbséget nehéz és könnyű, veszélyes és nem-veszélyes munkafolyamatok között. A *l'Humanité* pedig a szakszervezeti vezetők véleményének adott helyet, akik rámutattak, hogy míg a kormány a válság tetőpontján azonnal kész volt arra, hogy nagyobb összegekkel siessen a bankok megsegítésére, most, amikor munkanélküliek kerülnek nyugdíjas életkorba, mélyen hallgat, hogy nekik is segítségükre lesz-e nyugdíjaik fedezésékor. A szakszervezetek vezetői különben e napokban újra tárgyalni fognak a kormánnyal. Március pedig már nincs messze.

Franciaország: az oktatás – a kormány és a baloldal

A francia RFI 2010. február 17-i hosszabb orosz nyelvű adása nyomán.

Franciaországban újabb botrány robbant ki, amikor Párizs egyik szegényebb külvárosában az egyik állami iskolában vandál módon megverték egy tanulót és egy tanárt. A francia hagyományok szerint ezután a tanulók és ta-

nárok nagy tüntető menete vonult fel Párizsban. A parlamentben szocialista képviselők tették szóvá, hogy a kormány elsorvasztja az állami iskolákat és a magániskoláknak kedvez. Persze mindehhez alapjában hozzájárul, hogy Párizs több külvárosában ismert módon egyszerre van ott a szegénység és a bevándoroltak etnikai feszültsége, továbbá a munkanélküliség és a máskultúra. Mindez együtt hat. Az RFI említett orosz nyelvű adása minden esetben megszólaltatja a francia nagy lapokat. Ebben az esetben a *l'Humanité* és a *Le Monde*, úgy tűnik, egyformán írt mind az „incidensről”, mind a mögöttes problémáról, az áldatlan helyzetről, és egyaránt a kormányt bírálták, amiért keveset tesz a helyzet orvoslásáért.

Franciaország – a nyugdíjtörvény – a szocialisták

Az RFI 2010. február 20-i orosz nyelvű adása nyomán.

A rádióban megszólalt Sarkozy elnök, aki leszögezte, hogy a nyugdíjak pénztartalékához nem kíván hozzányúlni, de szerinte a nyugdíjrendszer tovább így tarthatatlan. A szakszervezetekkel tárgyalni kíván, 2010. augusztusáig mehet a vita a parlamentben és minden fórumon, de szerinte szeptemberre meg kell hozni az új törvényeket.

Az elnök és a kormány állásfoglalásaira a szocialisták egyik vezető szakembere úgy reagált, hogy jelenleg a franciák zöme 58 éves korában megy nyugdíjba, jelenleg nagy a munkanélküliség, így egyfelől kérdés, hogy a franciák akarnak-e tovább dolgozni és egyáltalán tudnak-e. Így a reformterveket képtelenségnek ítélte.

Franciaország – a márciusi községi választások előtt

Az RFI 2010. március 9-i orosz nyelvű adása nyomán.

A sajtóáttekintésben kiemelték az egyik legfontosabb párizsi napilap, a *Libération* szemléjét a jelen francia politikai helyzetről. Az RFI midig azt az epikai jelzőt alkalmazza a *Libération* esetében, hogy baloldali liberális lap. (Ez értékelést kívánna, amit most mellőzök – JJ.) A lap megállapítja, hogy a községi, tartományi illetőleg a nagyvárosokban megejtendő helyhatósági

választásokon ismét a baloldal, jelesen az egyébként leírt szocialisták győzelmét várja. Elsősorban azért, mert Sarkozynak (a Libération is őt emeli ki, és nem a kormányt) nem sikerült két fontos fronton eredményt elérnie, mindkettő előkelő helyen szerepelt, ígéreteiben elnökké választásakor. Az egyik a munkanélküliség leszorítása, a másik pedig az életszínvonal emelése. A lap szerint a választók ezt fogják most megtorolni.

Franciaország – az elhúzóóó ellentmondások

Az RFI 2010. március 11-i orosz nyelvű adása nyomán.

Az adás összegezést adott szokás szerint a francia sajtó állásfoglalásaiból. Eszerint a francia gazdasági körök napilapja, az *Echo* adott jelentést arról, hogy a francia nagybankok – gazdasági válság ide vagy oda – az elmúlt évben nagyon tisztes jövedelmekre tettek szert és nagy osztalékokat fizetnek ki. (Ez persze szemben áll sokféle más mutatóval.)

Az elmúlt napokban és hetekben sok hír érkezett arról, hogy a francia nagy olajfinomító, a Total munkásai többször sztrájkba léptek. Azután hír érkezett, hogy a Dunquerque-i olajfinomító leáll, majd, hogy az ottani munkásoknak a Total saját keretein belül másfajta munkát kínál. A *l'Humanité* ottani tudósítás alapján leírta, hogy a munkásoknak a valóságban csak mintegy egyharmada kapott ilyen lehetőséget, és azoknak is kikötői építómunkát kínáltak fel, amit nem fogadtak el. Ezért a heves tüntetések.

Az RFI beszámolt a parlament üléséről, amelyen interpellációra az igazságügy-miniszter válaszolt, és sokféle ijesztő elismerést tett. Egyfelől elismerte, hogy a francia börtönök ijesztően túlszűfoltak, persze az egyes börtönök között is nagyok az eltérések, ám talán még ennél is súlyosabb elismerések következtek: a foglyoknak – a börtönöktől függően – csak mintegy 10-30%-a kap munkalehetőséget – a többi a tétlenségűtől halhat meg. Ugyanekkor a foglyoknak csak 10-20%-a juthat továbbtanulási lehetőséghez. Vagyis a csűdhelyzet világos.

Franciaország – 2010. március 14: helyhatóságí és tartományi választások

Az eredmények visszaigazolták az előzetes jóslatokat, a sajtóét csakúgy, mint a rádió elemzéseket. Az első fordulóban a PS nagyarányú győzelmet aratott, megszerezte a szavazatok 29%-át, vagyis egymagában többet, mint a

Sarkozy-féle jobbközép tömörülés, amely csak 28%-ot kapott. (Ez azért is érdekes, mert általában mindig a PS szétesettségéről és vezértelenségéről szoktak írni és beszélni.) Az UMP-nek pedig a második fordulóra nincs tartalékja.

Ugyanakkor a Zöldek 12%-ot kaptak, a Baloldali Front (Front de Gauche) pedig 6%-ot. E két tömörülés pedig a PS-el közös koalíciót alkothat. (A Baloldali Frontban nyilván ott vannak a különféle trockisták szervezetei, az Antikapitalista Párt – de hogy a PCF is itt szerepelt-e, erről nem volt hír.)

A választás egyik meglepetése, hogy a Nemzeti Front (Front National – FN) újra megjelent és jelentős eredményt ért el – 11%-ot kapott. (Ez mutatja, hogy egész Nyugat-Európában a bevándorlás, az idegenek mekkora tét és a szélsőjobboldalnak milyen erőt ad.)

A BBC kommentátora szintén azt hangsúlyozta, hogy a közép-jobb vereségének két fő oka van: a munkanélküliség és az életszínvonal romlása.

Franciaország – a 2010. március 14-i helyhatósági és regionális választás visszhangjából

Az RFI 2010. március 17-i orosz nyelvű adásának alapján.

Az RFI sajtószemléje alapján a *Le Figaro* három nappal a választás után megkezdte mélyfúrását a „fő ellenség”, a szocialisták ellen. A *Le Figaro* ismertén a középjobboldal legpatinásabb, legbefolyásosabb napilapja. A lap vezércikében támadásának élét a szocialisták és a fő szövetségesükként jelentkező „zöldek” elválasztására irányította, és azt taglalta, hogy szövetségük mennyire csak rövid életű lehet, minthogy programjaikban már nagyok az eltérések. A *Le Figaro* azt sem mulasztotta el, hogy hangsúlyozza: Martine Aubry mennyire nem ugyanaz a kategória, mint Mitterrand volt, nem mintha a *Le Figaro* valamikor Mitterrand nagy híve lett volna. De most a kettős cél teljesen világos.

Franciaország a helyhatósági, regionális választás második fordulója (2010. március 21.)

Az RFI március 20-i orosz nyelvű adásában a sajtószemlében ismertették a *Le Figaro* előzetesét, amely már számolt azzal, hogy baloldali győzelem várható. Ezt tette azután a *Le Nouvelle Observateur* is. E két utóbbi lap ugyanakkor azt taglalta, hogy a PS körein belül a várható siker ellenére még nem dőlt el: ki lesz a köztársasági elnökjelölt.

A 21-i eredmények: 51%-os részvétel mellett a baloldal 54%-ot szerzett, a közép-jobb (a Sarkozy-féle tömörülés - az UMP) 36%-ot, míg az FN (Front National egyes források szerint 8,5, mások szerint 9%-ot kapott. Ezúttal a baloldali tömörülés egyes összetevőit nem részletezték. Ellen volt, aki kiemelte, hogy S. Royal saját körzetében 60%-ot kapott, ami biztos szárnyakat ad majd neki, de Aubry és Hollande is versenyben maradt.

*A rovat cikkeit közli és jegyzetelte, a rádióadásokat hallgatta:
Havel Józsefné Sziki Vilma és Jemnitz János*

OLASZORSZÁG

A Kommunista pártunk politikája

(Rövidítve)

A nagy kapitalista országok kormányainak és parlamenti rendszereinek csődje és pusztító hatása több mint világos és evidens. Ez egygel több ok arra, hogy újabb erőfeszítéseket tegyünk nemzetközi harcunk felerősítésére és politikánk megszilárdítására, amit a forradalmi lelkesedés is át kell hogy hasson, de amely egyúttal gondos tudományos elemzésekre is épül.

A nagy visszaesés, amelyet a globális válság robbantott ki, napjainkra teljesen világossá vált és jelenleg már egy új szakaszba lép. A gazdasági újrakezdést, felépülést nagy körültekintéssel és óvatossággal kell megítélni. Többen vannak, akik úgy vélik, hogy még egy visszaesés következhet be. Többféle veszély is mutatkozik. Ezek közül mindenekelőtt az, ami a legfontosabbnak tűnik: a hatalmas adósság, amelyet az államok összegyűjtöttek a gazdasági válság ideje alatt.

A nagy gazdasági intervenciók meghozták az eredményeket: megvédték a bankokat és a pénzügyi intézményeket az összeomlástól, és megsegítették a nagy ipari csoportokat közvetlen beavatkozásokkal. Alkalmazták a sokkterápiákat, amivel társadalmi átstrukturálódásokat is keresztülvittek... Végeredményben azonban a közösségi eladósodás mindenütt óriásivá vált.

A munkanélküliség ára

A legrosszabbak még nem múltak el a munkások feje fölül. Az OECD számításai szerint a következő évben (vagyis 2010-ben) újabb lökéssel fog emelkedni a munkanélküliek száma. Újabb 9 millió munkanélküli duzzaszthatja tovább a már eddig is 16 milliós munkanélküliséget, azokét, akik már eddig is elveszítették munkahelyeiket a gazdasági válság hatására. Ez részben annak a következménye, hogy a gazdasági válság hatására meggyorsult egyfajta gazdasági átszerveződés. Ez nagyon keserű ár, amelyet megint munkásosztálynak kell megfizetni. Nem is kérdéses, hogy ezen a téren a legrosszabb még előttünk van ...

A mi kommunista harcunk

Az utóbbi hetek megint azt mutatták, hogy az olasz politika milyen mély szintre süllyedt. A sár ellepte még a gazdasági csúcsokon lévőket is és ez elérte még az Avvocato-t az olasz kapitalisták patriarchális legjobbját is. Ez

eszünkbe idézi Lorenzo Parodi szavait, amelyeket Cervetto elvtárs temetésén mondott el, s amelyeket 1995. márciusi szerkesztőségi cikkünkben idéztünk meg: Olaszország politikai hanyatlásának kapcsán, amelyet huszonöt évvel ezelőtt Cervetto a Téziseiben megfogalmazott, lehetséges, hogy mi is felelősek és bűnösök vagyunk, hogy túlbecsültük az olasz burzsoá uralkodó osztály képességét arra, hogy használható politikai vezérkart tud kialakítani.

Miként Parodi megfogalmazta, ez fegyelmezett kutatásokat követel, ami egyúttal ráébreszt valamennyiunkat arra, hogy kitartó közös munkára van szükség: ez egyfajta kommunista hagyomány, amelyet az egyik marxista nemzedék átad a másiknak.

Forrás: Lotta Comunista, 2009. november, Bulletin Internationalist, 2009. december.

Az apolitikus Milano a hosszúra nyúló olaszországi kiegyensúlyozatlan helyzetben

(Rövidítve)

Miközben folynak a csaták a pártok között a parlamentben és a médiában a küzdelmek egyik tétje Berlusconi, a kiegyensúlyozatlan politikai Berlusconi kérdése is csak egyik részletkérdése a helyzetnek.

Az 1990-es évekkal szemben a problémák egyik alap-oka az a sajátos helyzet, amely az olasz imperializmus sajátos kapcsolatrendszeréből fakad, amely a nemzetközi összefüggéseiben érthető csak meg.

1995-ben a *Corriere della Sera*-ában jelent meg egy vitacikk-sorozat, amely jelezte a Berlusconi kormány problémáit az új európai rendszerben és a lisszaboni egyezményrel kapcsolatban. Megjegyezzük, hogy Milano már a 16. században elveszítette azt a szerepét, amelyet mint főváros tölthetett be Észak-Olaszországba-n, és ez a gyengéje az úgynevezett „milánói ideológiának” és ideológusoknak. Ez tükröződött abban is, hogy ez az ideológia antipolitikus volt. „A municipalizmus összefüggésében Milánó antipolitikus és államellenes”. A Milánó-ideológia egyszerre becsüli le Rómát, az államot és egyszerre politikaellenes.” Milánó mindig is törekedett egyfajta különleges helyzetre, de mivel szembekerült Rómával, és miközben az innovációs törekvéseivel egyidejűleg fel kívánta borítani a korábban kialakult egyensúlyi állapotokat, ámde éppen leegyszerűsítő ideológiájának következtében, amely nem alkalmas arra, hogy megfeleljen a bonyolult olasz helyzetnek, soha nem vált képessé arra, hogy ténylegesen kormányzó erővé válhasson

Olaszországban. Ezzel szemben Torino amely a nagy Fiat üzem hazája, és amely egyben a Savoyai dinasztiát adta, kialakított egy olyan politikai kultúrát, amely az állam szerepét hangsúlyozta¹.

Forrás: Lotta Comunista 2009. december, Bulletin Internationalist, 2010. január

ANTONIO ELORZA

Itália – levertség a helyi választások után²

Amikor a nyolcvanas évek közepén a Torinói Egyetemen a spanyolországi nacionalizmusokról tartottam kurzust, a diákok érdeklődése minimális volt. Ez meglepett, mert egy évvel előbb a spanyol szocializmusról tartott kurzusomon tolongtak. A korszak olasz egyetemi diákja számára, több mint egy évszázaddal, az ország egyesítése után, az, ami Spanyolországban akkor folyt, teljességgel érthetetlen és érdektelen volt. Ám Torinótól nem nagyon távol, Lombardiában, abban a régióban, amely annakidején Piemontéval együtt „megcsinálta” Olaszországot, éppen rügyeit bontogatta egy különös identitásra támaszkodó politikai mozgalom, archaizáló díszítményekkel, mint a lombardiai tájszólás ébresztgetése, vagy a középkori városállamok hadiszerekeinek jelképévé avatása, amelyek a középkori harcokban a Német-Római Birodalom ellen küzdöttek.

Ennek a mozgalomnak az élén (Lombard Liga) egy ismeretlen politikus állt, az egykori kommunista Umberto Bossi, a függöny mögött pedig egy közigazgatási tisztviselő, Ghianfianco Miglio, akit erősen befolyásoltak Carl Schmitt nézetei az állam válságáról, és a barát-ellenség viszonyról, amelyben az utóbbit az olasz esetben egy történetileg szerintük hatástalan központosító hatalom testesítette meg, s amelyet a nagy régiók (elsősorban az úgynevezett Pudánia) egyfajta „föderalizmusával) kellett volna helyettesíteni. Ezeket föl kívánták ruházni a kiválás jogával és tekintélyuralmi irányítással a csúcson.

Most, 2010 tavaszán az Északi Liga (Lega Nord), a Bossi alapította Lombard Liga utóda gyakorlatilag learatta a regionális választásokat az úgynevezett Padánia területén Velencétől Torinóig, óriási előretöréssel Lombardiában. Még délebbre is elkönnyvelhet sikereket, 10, illetve 7%-os eredménnyel két, hagyományosan *vörösnek* számító tartományban (Emilia-Romagnában

¹ A cikk szerzője a továbbiakban is részletesen taglalja Milano és Torino eltérő szerepét, ideológiáját, megjegyezvén, hogy Milanónak ugyan bizonyos korszakokban volt demokratikus és jótékony hatása, miközben azt is aláhúzza, hogy a milánói ideológia mögött a pénzügyi és kereskedelmi tőke érdekei álltak.

² A szerző, Évkönyvünk nemzetközi tanácsadó bizottságának tagja és többszörös szerzőnk, a madridi Complutense Egyetem tanszékvezető professzora.

és Toscanában). Ez valóságos *cunami*, ahogy Bossi mondja. A választások nagy győztese tehát az Északi Liga, az olasz szélsőjobb legvisszataszítóbb ereje.

A Lega Nord olajfoltjának terjedése az olasz térképen persze nem a középkori harci szekerek vonzóerejének köszönhető, sem a szenátori és professzori címeknek, amelyeken egymást szólítják. Az első perctől azért alakult, hogy kielégítse a gazdag Olaszország szupremácia-vágyát a déli bevándorlókkal, a szegény „terrorikkal” szemben. A helyi hatalom birtokában pedig bármilyen bevándorlóval szemben a legszigorúbban jár el, legyen z muzulmán, néger vagy (most elsősorban) román. A legtisztább és legkeményebb xonofóbia ez, ha kell, erőszakkal is. A válság éveiben ehhez párosul az a törekvés, hogy megőrizték vagy megnöveljék privilegizált helyzetüket az egész országban. El akarják érni az „adóügyi föderalizmust”, a Délel és azzal a Középpel szemben, amelyet csak „a rabló Rómának” titulálnak. A legsúlyosabb, hogy növekedésük rombolja a demokratikus öntudatot azokban a társadalmi rétegekben és körzetekben, ahol a baloldalt most szó szerint megkopasztották.

A *baloldalon*, a Demokrata Párttal (Partito Demoratico) kezdve tehát kevés ok van az ünneplésre. Igaz, szavazatait lemorzsolódása a 2008-as általános választáson elszenvedett veresztéség óta megállt. Az is igaz, hogy a 13 tartomány közül, ahol most szavaztak, hétben képesek voltak ellenállni Berlusconi és legfőbb szövetsége, az Északi Liga offenzívájának.

Olaszország *vörös* közepe, a tartományok, amelyek az Olasz Kommunista Párt (PCI) bástyái voltak, továbbá Liguria és a periféria két újonnan meghódított déli körzete, Apulia és Basilicata ismét megmutatták, hogy az újrakepülésre van lehetőség. Van, a Berlusconi által ellenzőivel szemben hirdetett paradoxon dacára, hogy – úgymond – „ha a kritikátokat rám összpontosítjátok, bebizonyítható, hogy a gyűlölet vezet benneteket”. Ez a maga és pártja központi üzenete. „Ha viszont konkrét politikai terveteket terjesztetek elő, akkor nyitva hagyjátok számomra a terepet ahhoz, hogy magasztaljanak, mint Olaszország jelen és jövőbeni megmentőjét, mint egy népszavazáson alapuló Köztársaság elnökét”.

A baloldal hosszú ideig a fasizmus olyan pozitivistá és *light* vízióját hirdette, amely szerint ez egyfajta tekintélyuralmi modernizáció. Fontos, hogy most, igaz, túlon túl későn, egymást követik az olyan könyvek és filmek, amelyek a Duce személyiségének brutális és előnytelen oldalait mutatják be: a háborús *Vincere!* Jelszót, a csalf Petaceit, Liffan életrajzát a Sarfattiéval, a világosabb fejű élettársal szemben. Ez előképe Berlusconi szexuális magatartásának, aki a kampányban úgy minősíti Lazio egyik jelöltjét, hogy „nem rossz pipi”, és kedélyesen emlegeti saját jogát az első éjszakára. A féktelen macsó szellem és demokrácia-ellenesség keveréke.

A baloldal legnagyobb problémája a reményvesztettség, amely a szavazástól való tartózkodásban tükröződött, illetve az alámerülés ott, ahol nem voltak esélyei. Mit lehet tenni egy Berlusconi-val szemben, aki csaknem to-

tális monopóliumot élvez a hírközlésben, hat megjelenéssel a TV-ben péntekenként, ezek közül az egyik egy teljes óra. Ezen kívül egy interjú a RAI 1-en, miközben a demokrata jelölt, Bersani a FIAT-gyár kapuja előtti téren beszél. Hogyan lehet helytállni a mediokrácia folyamatos gyalázkodásaival szemben? Hiszen alig valamit jelentett a rugalmasság a jelöltek és a szövetségek alakításában, Emma Bonnino támogatása Lazióban, és a jelölt előzetes, szavazáson való megválasztásában Apuliában! További szerencsétlenség az alapvető jelentőségű Lazióban és Piemontban elszenvedett minimális vereség. Berlusconi így meghirdetheti újabb személyes győzelmét, még ha ez pyrrhusinak bizonyulhat is, ha hozzámérjük a valódi diadalhoz, Bossiéhoz, aki milánói jelölt, és nem kevesebbre tör, mint Itália szétszedésére.

Forrás: El País com, 2010. március 31.

NAGYBRITANNIA – A BRIT BALOLDAL

ÉS A BRIT MUNKÁSPÁRT

Adalékok Gordon Brown népszerűtlenségéhez 2009. elején.

John Schwarzmantel 2009. március 1-i levele Jemnitz

Jánoshoz
(Részlet)

Itt a politikai helyzet és annak megítélése, az előrejelzések jócskán komorak... és Gordon Brown nagyon népszerűtlen. A legutóbbi botrány akörül robbant ki, hogy egy korábbi bankárt, a skót bank (Royal Bank of Scotland) bankigazgatóját, annak a banknak a vezetőjét, amelyet a csódtól csak a költségtérítésből kiutalt pénzekkel menthettek meg nos ennek az embernek, Sir Fred Goodwin-nak nyugdíjba helyezésekor végkielégítésként évi 650 000 font nyugdíjat szavaztak meg egész hátralévő életére (ráadásul az illető mindössze 50 éves!). Tényleg, ez egy örült világ, Gordon Brown jelenleg ugyan megpróbálja distanzírozni magát a bankároktól, de nem oly régen még ő oldotta fel a szabályozókat, aminek következményeit most láthatjuk.

ALICE MAHON:

Miért nem tudtam bent maradni és egyszerűen tovább harcolni

(Rövidítve)

Az Independent¹ szerkesztőségi bevezetője aláhúzza, hogy Alice Mahon az LP parlamenti képviselője volt 2005-ig.

Világossá vált azután – írja –, hogy 18 évet tölthettem le a parlamentben képviselőként, hogy miután létrejött az Új Labour²-nek nevezett jelenség, két dolog változott meg a brit munkásmozgalomban egyszer és mindenkorra. Az egyik az, hogy Tony Blair és Gordon Brown elfogadta a thatcheri és az USA

¹ Az Independent az egyik legjelentősebb londoni napilap (nem pártlap)

² Az Új LP 1995 és 1997 között alakult ki, létrejöttének hatalmas irodalma van, az Évkönyv 15-18 éven át nagyon sok írást közölt róla.

neo-konzervatívjai által felkínált szabadpiacos gazdasági rendszert. Másodszor pedig, hogy a fent nevezetteknek meg kellett változtatni a párt szerkezetét és szervezeti szabályzatát, ahhoz, hogy elérhessék céljaikat.³ A gépezetet beindították, hogy összetörjön mindent, ami a Régi Labourre (Old Labour) emlékeztet. Minden ellenállást kiirtottak az új döntés-előkészítők, és a pártkonferenciák elveszítették jelentőségüket. A konferenciák pártküldötteit kijelölték és „megfegyveltek”, hogy azután támogassák az Új LP vezetőinek politikáját, még akkor is, ha az őket kiküldő helyi pártszervezetek egészen más határozatokat hoztak, és más utasításokat adtak nekik. Ezt a visszatérítő gyakorlatot folytatták, és ez jellemezte az egész mozgalmat.

Kétszer vettem részt a konferenciákat előkészítő bizottság munkájában és így láthattam, hogy a pártvezetés hatalmas pénzüsszegeket használt fel arra, hogy olyan embereket küldhessen a konferenciákra, akik azután az ő politikájukat fogadják el. Semmilyen összeg nem volt túl nagy, ha arról volt szó, hogy egy független hangot, véleményt, embert hogyan hallgattassanak el. A párttagokat gyakorlatilag teljesen kizárták mindenféle döntéshozatalból. Számunkra az LP baloldalán az LP parlamenti frakcióinak ülései nem voltak boldogító pillanatok. Jól emlékszem egy kétnapos vitaülésre, amely az iraki háborúról szólt, és az ég jóformán leszakadt. A blairista szolgahad jóformán kiszaladt, hogy beszámolókat adjon a sajtónak, és biztosítsák, hogy az első oldalakon olyan beszámolók jelenjenek meg, amelyek engem és más hasonló gyanús alakokat nevetségessé tettek és kifütyültek, amikor a párt vezetőivel szembeszálltunk.

Nagyon kevesen vannak olyanok közöttük, akiket én valódi LP parlamenti képviselőnek neveznék. Én bennmaradtam a pártban, mert azt hittem, hogy az új pártvezetéssel az LP újra progresszív és gondoskodó párttá válhat. Ebben az esetben megítélésemmel nem is tévedhettem volna nagyobbat. Brown alatt a dolgok ugyanolyan rosszul mentek tovább. A posta privatizálása megmagyarázhatatlan és egyszerűen rossz lépés volt. Az LP 2005-ös nyilatkozatában leszögeztük, hogy nem fogjuk privatizálni a postát, hazudtunk. A 2005-ös nyilatkozatunkban megígértük, hogy az Európai Alkotmányról népszavazást fogunk tartani. Mi ezzel szemben kitartunk a Lisszaboni Megállapodás mellett, és visszaléptünk a népszavazás megtartásától. Ezután azal találtuk szemben magunkat, hogy a mi nevünkben⁴ kiadtak egy website szöveget, amelyben besározták az ellenzék tagjait, még azoknak a családját is. Most én a magam nevében jelentem be a lemondásomat, és döntésemben nem szólok mások nevében.

Életem javát az LP szolgálatában töltöttem és a LP-t képviseltem. Mindig is azt hittem, hogy az LP-ben fogok maradni és az LP-n belül fogok küzdeni, de

³ E témakörrel ugyancsak sokan írtak, az Évkönyvben is sok írás jelent meg erről, többek között a híres 4. paragrafus kihagyásáról, vagyis a szocialista távlati célok „elhagyásáról”, amit Tony Blair szorgalmazott legerőteljesebben

⁴ „A mi nevünkben” nyilván a parlamenti frakciót jelenti.

az Új LP oly „jó munkát végzett” a téren, hogy szétverte demokratikus struktúránkat, hogy rá kellett, hogy jöjjenek, hogy nem maradt semmi remény arra, hogy az LP keretein belül, belülről tehessek és mondhassak valamit a dolgok megváltoztatása érdekében. Egy dolog maradt számomra: a lemondás.⁵

Forrás: The Independent , 2009. április 20.

Steve Parsons kommentárja Alice Mahon-nek az LP-ből való kiválásához: Alice Mahon lemondása az LP tagságról valóban az idők jele. Nagyon kíváncsi lennék, hogy mi lesz erre Tony Benn reakciója. Akárhogyan is, Alice Mahon az egyik legbiztosabb oszlopa volt a baloldalnak az LP parlamenti frakciójában. Így volt ez a Tony Blair korszakban⁶, és Mahon-nak az a tétele, hogy a régi LP embereinek most nincs helye és nincs értelme, hogy az Új LP-ben bennmaradjanak – ez több mint lesújtó.

Forrás: Steve Parsons 2009. május 4-i levele Jemnitz Jánoshoz.

Steve Parsons 2009. májusi értékelő sorai az angol helyzetről

A brit politika nagyon lesújtó és kiábrándító a jelen pillanatban (hozzátehetem, hogy még sokkal inkább az, mint azt már hosszabb ideje leírhattam). Ez annak ellenére is igaz, hogy jelenleg elfogadtak egy olyan törvényt, amely szerint a legvagyonosabbak adóját 40%-ról 50%-ra emelték. Egyesek ennek alapján úgy vélték, hogy e határozat elfogadása már az Új Labour végét jelentette. Noha ez az első eset, hogy a jövedelemadót emelték és nem csökkentették, amióta az ÚJ LP 1997-ben kormányt alakított, Brown ehhez hoztátette, hogy ez csak egy ideiglenes rendszabály, amelyet a gazdasági válság sújtó ereje kényszerített ki. Brown részéről semmiféle kísérlet nem történt, arra, hogy magát ill. az LP-t elhatárolja Tony Blair-tól. Sőt, a kormány ezt megtette azzal, hogy az újonnan lorddá tett Peter Mandelson⁷ javaslatára teljesen privatizálja a brit postát. Mandelsont, aki az Új LP egyik igazi nagyja, és aki korrupciós ügyei miatt még Tony Blair számára is vállalhatatlanná vált, mindennek ellenére most Brown az új kormányátalakítás nyomán visszahoz-

⁵ Alice Mahon 2005-ig volt az LP parlamenti képviselője. (Annakidején Halifax-ben választották meg.)

⁶ A Tony Blair korszakról lásd Évkönyv 2009.

⁷ Mandelson Tony Blair egyik „királycsinálója” volt, többszörös miniszter, a híres 4. klauzula egyik fő kiiktatója, a brit baloldali labouristák által leggyűlöltebb személyiségek egyike, mellesleg Herbert Morrison unokája. Morrison életrajzát lásd Évkönyv 1988.)

ta a kormányba, és az egyik fő politikacsináló lett. Önmagában ez a tény elég ahhoz, hogy eloszlason olyan illúziókat, hogy Brown lényegesen különbözne Blairtól. Mindenesetre az LP vezetésében elmélyültek a belső harcok, ám ennek háttérében igazában az áll, hogy rettegnek az új választástól, amely az LP nagyon erős visszaesését fogja hozni. Mindent még növelik a személyes színek, az, hogy egyesek hangsúlyozzák, hogy Brown-ból hiányzik a stílus, bebizonyította inkompetenciáját. Úgy tűnik, hogy a brit nációk (a BNP – vagyis a Brit Nemzeti Párt) ki fogja használni a brit politika cinizmusát, és meg fog erősödni, és a brit politikai élet vákuumát nacionalizmussal és rasszizmussal öntik el. A Respect⁸ nagyon erős meggyengülése arról tanúskodik, hogy jelenleg nincs lehetőség és „kereslet” az egyesült baloldal megteremtésére. Ez utóbbi hozhatott volna csak olyan eredményt, hogy baloldaliakat juttathattak volna be az Európai Parlamentbe.

Forrás: Steve Parsons 2009. május 4-i levele Jemnitz Jánoshoz

A brit parlamenti pénzügyi botrány újabb eseményei

A BBC és a magyar rádió 2009. május 19-20-i adása nyomán

A brit parlamenti alsóház elnöke, Michael Martin szintén belekeveredett a botrányba saját maga is, és így le kellett mondania alsóházi elnöki tisztjéről. A brit rádió, valamint a magyar, beleértve a magyar rádió állandó londoni tudósítóját, Tóth Valit is, többszörösen hangsúlyozták, hogy „300 év óta nem fordult elő”, hogy a speaker-nek le kellett volna mondania. Ilyen nagy kijelentésekkel mindig Tamás voltam, biztos, hogy rá lehet cáfolni, de ezúttal jól emlékszem, hogy Robin Cook⁹ tíz éven belül az iraki háború opponálása miatt előbb a külügyminiszterségről, majd a speaker-ségről mondott le.

(Tóth Vali egyébként eddig a rádió egyik legjobb tudósítója volt, de most az új helyzetben (?) ő mondta el, hogy Martin glasgow-i vasöntő volt korábban, és némileg ezzel kapcsolta össze, hogy nem tudta kezelni a képviselők botrányait. Hozzátette, hogy remélhetőleg most egy „progresszív” szemléletű valaki lesz a speaker. Nem tudom értelmezni az angol politikai saktáblán mi az, hogy progresszív, hacsak nem „Demokrata Liberálisra” gondol. Hozzátette, hogy valószínűleg a „szélsőségesek” erősödnek meg. Ez megint az új zsar-

⁸ A Respect-ről lásd Steve Parsons írásait az Évkönyv 2007–2010. évi kötetekben

⁹ Robin Cook életútját lásd Évkönyv 2007.

gon, tudtommal Nagy-Britanniában csak a jobboldali szélsőségesek, a Brit Nemzeti Párt képviselői vannak a parlamentben. – Szomorú az új jelenség.)

Hallgatta és jegyzetelte Jemnitz János

A brit baloldal – A labourista baloldal gyengesége

Ahogy írni szokták, „fájdalmas szívvel tudatjuk” egy fontos havilap halál-hírét: A Socialist Campaign Group News – amelyet hosszú éveken, sőt évtizedeken át az Évkönyvben rendszeresen ismertethettem és írásait közölhettem – többé nem jelenik meg. A szomorú hírt Kate Hudson közölte 2009. június 25-i, hozzám írott levelében. Miként Kate Hudson közölte, egyelőre nem tudja, és nem lehet tudni, hogy mi lép a helyére.

Jemnitz János

Politikai földcsuszamlás Londonban

(Rövidítve)

A globális válság politikai botrányt robbantott ki Londonban. A vihart az euroszeptikus napilap, a Daily Telegraph¹⁰ robbantotta ki. A leleplezések sorában tragikomikus kicsinységek és apróságok derültek ki, így második lakások kibérléséről, uszodák építéséről, szélesvásznú plazma TV-k vásárlásáról, amit a képviselők mind munkájukhoz tartozóknak tűntettek fel, és a parlamenttel fizettettek meg. A botrány érintett egy tucatnyi LP minisztert, majd áthullámozott a Liberális Demokratákra és a Konzervatívokra is – végül is több mint kétszáz képviselőt érintett és pettyezett be, és ugyanezt tette mintegy negyven kormányzati emberrel. A válság végül elvezetett odáig, hogy egyes miniszterek lemondtak, illetőleg másokat felmentettek, ugyanez történt egyes képviselőkkel és lordokkal. Ez esett meg a ház LP-s speakerével, Michael Martinnal. A Gordon Brown kormányt át kellett alakítani. Az Európa parlamenti választás előtt több blairista minisztert lemondattak. Így felmentették Jacqui Smith-et (belügyminiszter), Hazel Blears (a helyhatóságokért felelős miniszter), James Purnell-t (munka és nyugdíjügyei miniszter), John Hutton (hadügyminiszter), Paul Murphy (Wales-ért felelős) minisztert.

Forrás: Political Landslide in London, Lotta Comunista, 2009. június Bulletin Internationalist 2009. július

¹⁰ A Daily Telegraph régi, patinás, a konzervatívokhoz közel álló napilap.

Védekezni kényszerül Gordon Brown

2009. szeptember 25.

Charles Clarke volt belügyminiszter szerint százötven képviselői helyet is veszíthet a Munkáspárt a következő választáson.

Több irányból is támadások középpontjába került a New Yorkban az ENSZ közgyűlésén résztvevő *Gordon Brown*. A brit kormányfőnek előbb azt az állítást kellett cáfolnia, hogy lockerbie-i merénylő ellentmondásos kiszabadítása miatt megorrolt *Barack Obama* nem volt hajlandó kétoldalú megbeszélést folytatni vele az Egyesült Államokban. Elterjedt, hogy a Downing Street „két-ségebesetten” próbált összehozni egy találkozót, hogy fenntarthassa a speciális brit-amerikai viszony látszatát. Egy rövid megbeszélésre végül sikerült sort keríteni.

Sorozatban második éve fordult most elő, hogy a politikai nagyágyúnak számító *Charles Clarke* volt belügyminiszter éppen a Munkáspárt őszi kongresszusa előtt hozza nehéz helyzetbe a kormányfőt. A parlamenti képviselő több újságcikkben fejtette ki hogy a Labour nem várhatja ölbe tett kézzel a 2010-ben esedékes választási „hajótörést”. Clarke számításai szerint a kormányfőt akár százötven képviselői helyet is veszíthet (a jelenlegi 349-ből) és egy nemzedékre lemondhat a kormányzásról. Clarke azt ajánlja a kormányfőnek, hogy egészségi állapotára hivatkozva méltósággal távozzon. Ellenlábainak válaszolva és a híreszteléseket cáfolva a kormányfő New Yorkban adott interjúban határozottan állította, hogy egészséges és jó kondícióban van”. Az *NBC Nightly News* műsorvezetője nyíltan megkérdezte, vajon az orvosok mennyi időt adtak neki, meg fog-e vakulni? Az 58 éves Brown elmondta, hogy iskolásként egy rögbibalesetben vesztette el egyik szemére a látását. Ezen nem segítettek a műtétek, ám a másik szemén elvégzett operáció eredményes volt, és az tökéletesen működik”. A jövő heti munkáspárti, majd az azt követő tory éves konferencia előtti közvélemény-kutatások meglepően egybehangzó eredménye szerint a Konzervatív Párt 43 százalékos népszerűségnek örvend, míg a Munkáspárt 26, a Liberális Demokraták 19 százalékon állnak.

A héten a London School of Economics egyetemen tartott tájékoztatóban Patrick Dunleavy politológus-professzor kijelentette, hogy a következő két-három hétben, a közélet beindulásával derül ki, vajon a Munkáspártnak sikerül-e 30-32 százalékra feltornáznia magát, a Konzervatív Párt pedig veszít-e arányából? Ha ez így alakul, szerinte nincs még minden elveszve a Labour számára.

R. Hahn Veronika, London

Anglia – Gordon Brown és az afganisztáni háború

A BBC és az RFI 2009. október 15-16 adásai nyomán

A brit parlament őszi üléseinek megnyitásakor Gordon Brown-nak ekkor kellett megszólalni és programot adnia Anglia afganisztáni politikájáról. Ismeretes, hogy Anglia az utóbbi időben súlyos veszteségeket szenvedett és az USA után a második legnagyobb kontingenst adja. Brown annak ellenére, hogy a közvélemény-kutatások szerint október derekán a férfiak 33, a nők 40%-a szorgalmazná a brit kontingens azonnali kivonását, a brit kontingens létszámának megemelését kérte. (Tudvalévő, hogy a háborúnak az LP-n belül is erős baloldali ellenzéke van.)

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A brit Munkáspárt 2009-es éves konferenciája

(Brighton, 2009. szeptember 27 – október 1.)

A munkáspártiak hagyományos őszi tanácskozásának hangulatát és egész menetét az befolyásolta, hogy ez volt az utolsó konferencia a 2010 májusában esedékes választások előtt, de nem különben az is, hogy a közvélemény-kutatások hónapok óta a konzervatívok jelentős fölényét jelzik, s hogy a toryk vezérének előnye a labour pártvezér-miniszterelnökkel szemben ennél is jelentősebb. Bár a Munkáspárt és vezére határozott válság-ellenes programmal rendelkezik, a felmérések rendre azt jelezték, hogy ha 2009-ben lennének a választások, a konzervatívok megtörnék a munkáspárt 12-éves kormányzási trendjét.

A kialakult helyzet több tényező együttes hatásával magyarázható, azt azonban nehéz megítélni, hogy melyik közülük a meghatározó. Úgy tűnik, hogy leginkább Gordon Brown miniszterelnök hiányos vezetési képességei, gyakori határozatlansága és hezitálásai, gyenge személyes karizmája, főként a fiatal, lendületes tory-vezérrel David Cameronnal összehasonlításban játszik érdemi szerepet pártjának és személyének tartós népszerűtlenségében annak ellenére, hogy Brown megítélése a válság kezelésével javult.¹¹ Nem hanyagolható el a sajtó nem kis részének vitatható tárgyilagossága a Labour és vezére értékelésében. Sokat ártott a Munkáspártnak és vezérének a képviselői költségtérítések körüli botrány, igaz, a toryk érintettsége ebben va-

¹¹ Az LP népszerűsége nem G.Brown, hanem Tony Blair alatt tört meg és esett vissza. Lásd Évkönyv 2009-2010.

lamelyest mérsékeltebb volt, de a Labour, mint kormánypárt sokkal többet veszített ezen az ügyön, mint Cameronék. Figyelembe kell venni, hogy a brit átlagpolgár számára az adók növelése és a magas költségvetési deficit sosem váltott ki kedvező visszhangot, és ez napjainkban, amikor a két nagy párt közötti törésvonal ebben a kérdésben húzódik meg, bármennyire is racionálisnak tűnik a Munkáspárt kormányának magatartása, ez nem tett jót a Munkáspártnak.¹²

Érthető tehát, hogy a brightoni konferencia minden tekintetben magán viselte ennek a helyzetnek a hatását.

Egy oldalról ez láthatóan egy tipikus „választási” konferencia volt: a küldöttek témák szerint vitatták meg és fogadták el az Országos Politikai Fórum jelentéseit, és ezzel véglegesítették a választási kiáltvány alapelemeit. Sok olyan rendezvény volt a tanácskozáson belül, amely közvetlen módon kapcsolódik a kampányhoz, így például több kérdezz-felelek pódium-vita, szekció ülések, amelyeken a küldöttek bármit kérdezhetnek a párt vezetőitől és a miniszterektől. Ide tartozik, hogy a felszólalók demonstrálták lojalitásukat Brown és kollégái iránt, lényeges nézetkülönbségek a küldöttek és a vezetők között nem voltak, érdemi kérdésekben nem születtek olyan határozatok, amelyeket a szervezetek terjesztettek be és a vezetés elutasított volna, viszont voltak olyanok, amelyeket a végrehajtó bizottság támogatott (lásd az iskolai ebédek ügyét, valamint egy olyan határozati javaslatot, amely sürgette az ún. keleti-parti vasútvonal köztulajdonba vétele elhúzódó kérdésének rendezését). Ez a tanácskozás egyértelműen az egység konferenciája volt, ami persze nem jelentette, hogy több felszólalás nem tartalmazott volna kritikai megjegyzéseket, s hogy például a szakszervezeti küldöttek teljesen elégedettek voltak azokkal az intézkedésekkel, a kormány hozott a munkahelyek, a válságtól szenvedő rétegek védelmében. A „fringe” rendezvényeken, főleg a párton belüli ellenzéki csoportok által rendezetteken, lásd a Szocialista Kampány Csoport, vagy a Kampány a Munkáspárti Demokráciáért csoport rendezvényeit, amelyeken sokan bírálták a Labour politikáját.

Másrészt a szó szoros értelmében érezni lehetett a Labour vezetésének azt a törekvését, hogy „*lelket öntsön*” a küldöttekben és bizonyítsa, hogy a választásokat még meg lehet nyerni. Nem véletlen, hogy a kormány és a vezetőtestületek tagjai szinte valamennyi jelentősebb „fringe” gyűlésen részt vettek és felszóllaltak.

Érdeemes volt megfigyelni azt is, hogy ezen a konferencián inkább, mint a már a Brown „*érában*” megtartott két előző konferencián sok hivatkozás volt az új munkáspárti kormányzás 1997¹³-óta elért eredményeire. A Labour érezhetően és teljesen logikusan főleg az oktatás és az egészségügy területén

¹² Az adózás kérdése mindenütt, mindig nehéz ügy. A szociáldemokrata munkáspártokkal szemben mindig és mindenfelé jobbról, ahogy a svédek mondták: „történt meg a gazdagok lázadása”. (Szerkesztői jegyzet)

¹³ Az 1997-es választás nyomán került az LP és Tony Blair kormánya.

elért eredményeket törekedett kampánya középpontjába állítani, ellensúlyozandó a számára kevésbé kedvező tényezőket.

A választások közvetlen érdekein túl célszerű rámutatni ezen hangsúlyváltás egy másik oldalára is. Ugyanis az Új Munkáspárt image-jének viszonylagos háttérbe szorítása 2007. júniusa után nem kis mértékben annak volt alárendelve, hogy Gordon Brown igyekezett kormányzási ciklusának „új-szerűségére”, önállóságára rámutatni, valamelyest ellensúlyozandó, hogy Tony Blair utolsó éveiben az utóbbi népszerűsége, főleg Irak kapcsán sokat romlott, és ez kiterjedt az egész Munkáspárt megítélésére is. Ebben az időszakban nem volt titok, hogy a párt, ha nem is mereven, de blairitákra és brownitákra oszlott. A 2008-ban kibontakozott válság azonban „megoldotta” ezt a megosztottságot, az egység aspektusa kezdett dominálni és ennek a jele volt Mandelson¹⁴ csatlakozása Brownhoz, ami egyébként köztudottan Tony Blair egyetértésével találkozott. Brightonban már érezhető volt az „Új Munkáspárt”, a „harmadik út”¹⁵ szelleme. Ez nem abból állt, hogy a küldöttek állandóan hivatkoztak az utóbbiakra. Igaza volt annak a felszólalónak, aki szerint pontosabb az „Új Labour” örökségéről beszélni, mint annak folytatásáról. Ugyanis a múlt század 90'-es éveinek közepe óta a helyzet mind Britanniában, mind az egész világon annyira átalakult, hogy már nem a megkezdett út folytatása a tét, hanem örökségének, szellemiségének alkalmazása egy megváltozott világban.

A brightoni konferencia egyik legfontosabb eseménye Peter Mandelson beszéde volt, amelyre még a hagyományos vezér-beszéd előtt, a konferencia elején került sor, de hatással volt az egész tanácskozásra. Mandelson „előélete” ismert, ezért eltekinthetünk ismertetésétől, de gondolatmenetünk szemszögéből nem közömbös, hogy az Új Labour egyik fő építész volt, Blair legszorosabb támogatója, aki többek között ezért sem volt mindenki számára népszerű a pártban, és Blair egykor joggal jegyezte meg, hogy „az Új Munkáspárt víziója akkor lesz eredményes, ha Mandelsont a párt megtanulja szeretni”. Ezért, s a párt egysége aspektusából is fontos volt visszatérése a pártba, no meg azért is, mert sikerült rendezni sokáig rossz viszonyát Brownal. Tavalyi belépése az utóbbi kormányába hatékonyabbá tette a válság kezelését, hozzájárult Brown pozícióinak konszolidációjához. Azóta bővültek jogosítványai, ma már nem csak a vállalkozásokért, hanem az innovációért és szakképzésért is felelős miniszter, és sok jele van annak, hogy gyakorlatilag ő vezeti a kormányt, ami persze nem mindenkinek tetszik. Tény viszont, hogy Brightonban kiemelkedő lelkesedéssel fogadták beszédét, és amikor meghívták egy „fringe” gyűlésre, annak megkezdése előtt 40 perccel már nem volt hely a legnagyobb brightoni szálloda nagytermében.

¹⁴ Mandelsonról az Évkönyv többször írt, úgy is írtak róla, mint Tony Blair „királycsinálója”, az LP baloldali, nagyon nem szerették és szeretik

¹⁵ A „harmadik út” régi gondolat, újabban Tony Blair idején lett az ÚJ LP „vezérgondolatává. (Az x-es jegyzetek szerkesztői jegyzetek.)

Mandelson beszéde a tanácskozáson azért volt különösen időszerű, mert egyrészt szembeszállt az eluralkodott defetizmussal és reális optimizmussal rajzolta meg a 2010-ben esedékes választások kimenetelét, másrészt kifejtette a Munkáspárt válságkezelési programját, annak aktuális és középtávú feladatait, szembeállítva azokat a konzervatívok stratégiájával. Miközben az Új Munkáspárt szellemében a társadalom és a piac partneri viszonyát igyekszik összhangba hozni azzal, hogy a költségvetés eszközeivel is élénkíteni igyekszik a gazdaságot, növelni a foglalkoztatást, segíteni a kis- és középvállalkozásokat is, addig a toryk ezt nagyjából a piacra bíznák.

Mandelson nem titkolta, hogy a kormány törekvései még közel sem vezetnek teljes sikerekhez, de hangsúlyozta, hogy csakis ez a kormány képes a recesszió tartós visszaszorítására, az ország gazdasága jövőjének biztosítására. Utalva a Brown-kormány válság-menedzselése, a gazdaság élénkítése egyik alapvető eszközére, amely növeli a *közkiadásokat* és kritikát, meg nem értést vált ki nemcsak a toryk, hanem egyes közgazdászok és a közvélemény részéről, Mandelson kijelentette, hogy a kormány ezeket kézben tartja és a deficitet fokozatosan rendezni képes, miközben ennek segítségével *meg tudja védeni a munkahelyeket, sokak lakásait és a közszolgáltatásokat* (kiemelés HP). Figyelmeztetett arra, ahogy a választások közelednek világossá válik: a konzervatívok arra töreksenek, hogy majd jelentősen megcsapolják azokat a forrásokat, amelyek szükségesek voltak a vállalkozások adóhalasztásához, az ÁFA csökkentéséhez, azok megsegítéséhez, akik elvesztették munkájukat és az autógyárak termelési és értékesítési válságának tompításához. A miniszter egyértelművé tette, a munkáspárti kormány figyelmének és tevékenységének középpontja a gazdaság stabilitásának biztosítása marad, mert ez a feltétele a recesszió fokozatos visszaszorításának, ami viszont az egész brit társadalom gyógyulásának záloga. Mintegy közvetve válaszolva azoknak, akik szerint a válságban a labour kormánya főleg a tőke érdekeit védi, Mandelson kiemelte, a kormány dolga, hogy minden erejével korlátozza a recesszió hatását, aminek mind a magánszféra, mind a lakosság a nyertese. Ennek érdekében tehát továbbra is folytatni kell a gazdaság növekedésének finanszírozását, mert az a jövő érdeke – állította.¹⁶

Peter Mandelson szerint a kormány ez irányú erőfeszítéseinek már vannak bátorító jelei, bár a helyzet továbbra is törekeny, főleg a gyár- és azon belül is az autóiparban. Szavaiból kiderült, hogy a kormány jelentős részt az autóiparra koncentrál, amely már eddig is jelentős összegeket kapott és azokat jól használta fel, napjainkban újabb 100 ezer autó előállításának projektje kapott zöld utat, amit Mandelson azért emelt ki, mert szerinte az autóipar a változások motorját képezi.¹⁷ Figyelmet érdemel továbbá, hogy a miniszter kitért a gyárpar fejlesztésére, innovációjára, mint a munkáspárti kormány

¹⁶ Text of speech by Lord Mandelson Secretary of State for Business, Innovation and Skits at the Labour Party Conference Brighton, Monday 28 Sezeptember 2009. 2-3.

¹⁷ Mandelson 4.

kötelességére, ami azért fontos, mert ez az igény sokáig ígéret maradt, és főleg a szakszervezetek követelése volt, de arra is, hogy a gazdaságba fektetett forrásokat területileg is egyenlően szükséges elosztani.¹⁸Végül szót érdemel Peter Mandelson egyik megjegyzése a Konzervatív Párton belüli változásokról. Szerinte a toryk azt a látszatot szeretnék kelteni, hogy tanultak valamit az Új Munkáspárttól, amikor ők is a társadalom középmezőnye felé mozdulnak. Mandelson azonban úgy látja, hogy ebben az esetben inkább egy formai „show”-ról van szó, mert úgymond a konzervatívok az Új Munkáspárttól szóló könyvnek csak a tartalom-jegyzékéig jutottak el, és sosem bonyolódtak magának a könyvnek az olvasására.¹⁹

Mandelson beszéde azok véleményét támasztja alá, akik szerint a Munkáspárt a választási kampányban őt kívánja előtérbe állítani, és bár formálisan nem ő vezeti a kampányt, de gyakorlatilag annak irányítása az ő kezében lesz. E mellett szól az is, hogy Mandelson kapcsolata a sajtóval jobb mint Browné.²⁰

Gordon Brown vezérbeszéde jól szerkesztett, mozgósító hatású volt, és érezhetően jelentős szerepet játszott a küldöttek hangulatának megváltozásában, választásokra történő felkészítésében.

Brown meggyőzően foglalta össze és indokolta meg a Munkáspárt kormányának tevékenységét a válság időszakában. Aláhúzta, hogy a Labour nem hagyhatta magára a piacokat a válság körülményei között, ahol kellett államosított és növelte az állam részesedését és elérte, hogy a brit betétesek semmit sem vesztek a hitelválság folyamán és ezirányú tevékenységével elsősorban a társadalom többségét segítette. Támogatta a gazdaság élénkítését és stabilitását a recesszióval szemben, ami ugyancsak a többség érdekeit szolgálja. Brown szerint a kormány aktivitásának köszönhetően sokat tettek a munkahelyek védelmében: napjainkban két millióval több a foglalkoztatott mint 1997-ben, ami a munkavállalók többségének érdekeit szolgálta. A kormány kiemelten kezelte a kis- és középvállalkozók problémáit és közvetlen támogatást nyújtott számukra. 200 ezer olyan lakástulajdonosnak nyújtott közvetlen segítséget, akik a válság következtében nem tudták volna fizetni törlesztendő részleteiket. Végül Brown kiemelte, hogy a kormány sokat tett annak érdekében, hogy a nemzetközi közösség együtt lépjen fel a válság ellen.²¹A pártvezér reagált egy problémára is, amely napjainkban sokakat érint és politikai hatása is jelentős. Arra, hogy a kormánynak a recesszió és a válság tompítása érdekében megtett lépései a piac menetébe történő beavatkozása során vajon kinek az oldalán áll. Válasza egyértelmű volt: a brit népnek tudnia kell, hogy a kormány mit tesz a válság ellen, de azt is, hogy

¹⁸ Mandelson 5.

¹⁹ Mandelson 6.

²⁰ Jó lenne ennek az állításnak a bizonyításáról is olvasni - lehet, hogy ez nagyon is kérdéses. (Szerkesztői megjegyzés.)

²¹ Text of speech by Gordon Brown MP Prime Minister and Leader of the Labour Party at the Labour Part Conference, Brighton, Tuesday 29 September 2009 2-3

eközben a többség oldalán áll. Okfejtéséből azonban az is kiderült, hogy ez korántsem fiktív probléma, röviden arról van szó, hogy ki viseli és milyen arányban a válság kezelésének költségeit. Nem fogjuk megengedni, hogy a kis és közép-jövedelműeket érintse az a vihar, amelyet nem ők okoztak – így Brown –, és világosan leszögezte: a piacnak arra van szüksége, amit saját maga nem tud produkálni: *erkölcsre*. A köz nem fogja dotálni a bankok hibáit, nem fog fizetni a bankoknak, ahogy az utóbbiak sem kötelezhetők, hogy fizessék a brit embereket. Brown kilátásba helyezett olyan törvényeket, intézkedéseket, amelyek ebben a szellemben beavatkozhatnak a bankok ügyeibe, amennyiben tevékenységük kockázatokat tartalmaz a gazdaság számára.²²

Brown beszéde tartalmazott olyan kritikai megjegyzéseket is, amelyek közvetlenül a konzervatívoknak szóltak ugyan, de érintettek ideológiai természetű kérdéseket is. Szerinte a válság arra is rámutatott, hogy nemcsak a tőkés intézmények mentek csődbe, de a szabad piaci ideológia is, a toryknak az a víziója, hogy a piac önmagát képes korrigálni. A jobboldali fundamentalizmus összeomlása következett be, amely szerint a piacnak nem csak szabadnak kell lennie, hanem „szabadnak”, vagyis mentesnek az értékektől.²³ Tanulságos, hogy a piac egyes szereplői Brown szavait kapitalizmuskritikának értelmezték, amelyek nyilvánvalóan a választópolgároknak voltak címezve, mert véleményük szerint egyébként a bankválság ellenére a kapitalista gazdasági és politikai rendszerrel nincs alapvető probléma. Az említett kritikák keretében olyan megjegyzések is elhangzanak, miszerint Blair idejében elképzelhetetlenek voltak olyan úgymond piacellenes vélemények, amelyeket Brown képviselt.²⁴ A magunk részéről úgy látjuk, hogy Brown valóban szokatlan „támadása” a piac ellen nem ragadható ki a jelenlegi brit politikai élet összefüggéseiből. Nem nehéz észrevenni, hogy különbség volt Mandelson és Brown beszédei között, ami biztosan nem a véletlen, sokkal inkább a tudatos munkamegosztás műve. Senki sem gondolhatja komolyan, hogy egy válság kellős közepén egy párt, amely tetejében a „harmadik utat” választotta, komolyan nekiesik a piac, az üzleti élet szereplőinek. Egyszerűen az történt, hogy Mandelson, akinek az a fő feladata, hogy a piaccal, a „bussinessel” tartja a kapcsolatot, ami nélkül a válságot nem lehet kezelni, más szempontok szerint fogalmaz és címez, Brown viszont (és tegyük hozzá Darling, a pénzügyminiszter is) ebben az esetben a pártnak és szavazóinak címezte mondanivalóját.

Gordon Brown beszédében kiemelte, hogy az erős gazdaság *új fejlesztési modellt* feltételez, amely alapvetően *három vezető elvre* épülhet.

A jövőben a pénzügyeknek, a pénz világának *szolgálnia* kell az embereket és a gazdaságot, és az előbbiek nem válhatnak az utóbbiak „*irányító mesterévé*”. (kiemelés HP)

²² Brown 4-5.

²³ Brown 3.

²⁴ The Guardian: Oktober 2009 26.old.

A jövő gazdasága a „zöld gazdaság” kell, hogy legyen.

Ha Britannia vezető szerepet kíván játszani és sikereket elérni, akkor ki kell használnia felhalmozódott, rendelkezésre álló tehetségeit.²⁵

Beszédében a pártvezér-miniszterelnök is foglalkozott a Munkáspárt és a Konzervatív Párt válságkezelő koncepciói közötti különbséggel és korántsem véletlenül. Ugyanis az már most, hónapokkal 2010 májusa előtt világos, hogy a választási küzdelem ezek vonalán zajlik majd. Ez a kérdés az adó és a közkiadások összetett kérdésköre. A toryk opciója a deficit csökkenése a közkiadások jelentős visszaszorítása árán. A Labour opciója a közkiadások visszaszorítása, fenntartva és fejlesztve a közszolgáltatások frontvonalát. A Munkáspárt a deficit fokozatos csökkentése, a belső adósság lépcsőről-lépcsőre történő visszafizetése, a Konzervatív Párt a közkiadások szinte azonnali megnyirbálása mellett kardoskodik, ami menthetetlenül a közszolgáltatások fejlesztéséhez szükséges források elvonásához vezet. A toryk elutasítják az örökösödési adó bevezetését a 3 000 leggazdagabb ingatlan esetében, ami ugyancsak az említett következménnyel járhat.²⁶

Gordon Brown beszédében érintette azokat a területeket, amelyeken a kormány intézkedései a szociális helyzet javulásához vezetnek. Ilyen az állami nyugdíjasok kondícióinak javítása azáltal, hogy a nyugdíjak emelését ismét a jövedelmekhez kívánjuk kötni, és emelik azt a határt, ahol a nyugdíjasok munkát vállalhatnak. Évenként emelni fogják a minimálbért és annak feltételeit (például a korok szerint) egységesítik. Az állam intézményesen segíteni fogja a tizenéves anyák problémáit, bevezetik 250 ezer, két évesnél kisebb gyermek heti 10 órás ingyen felügyeletét, létrehozzák az Országos Ellátási Szolgálatot azon otthon élő idősök számára, akik erre rászorultak.²⁷ Brown részletesen foglalkozott az ún. képviselői költségbotrány következményeivel és több alkotmányos jellegű javaslatot vett fel. Így például azt a lehetőséget, hogy a választópolgárok visszahívhassák a korrupciós ügyekbe keveredett képviselőjüket, hogy jövőben csak az a képviselő juthat a parlamentbe, akit a választópolgárok legalább fele támogat. Népszavazást terveznek a választási rendszer reformja kérdésében oly módon, hogy annak pozitív döntése esetében bevezetnék az „alternatív szavazás” rendszerét. Megszüntetni tervezik a Lordok Háza örökletes mandátumainak rendjét, és helyette bevezetnék a demokratikusan választható második (felső) házat. A felsoroltak azért is játszhatnak fontos szerepet már a választások előtt, mert a konzervatívok köztudottan nem hívei ezen alkotmányos reformoknak, és ha a Munkáspártnak sikerül e kérdéseket a kampány részévé tenni, akkor a toryk elutasító álláspontja csökkentheti előnyüket a közvélemény előtt, amely viszont inkább híve az idézett átalakításoknak. Bár a tanácskozáson nem vetődött fel, de többen, így a *Progress* folyóirat azt a véleményt képviselik, hogy Nagy-Bri-

²⁵ Brown 5.

²⁶ Brown 6-7. old.

²⁷ Brown 8. old.

tanniában is be kellene vezetni az USA-ban bevált előválasztások rendszerét, mert ez azt jelezné, hogy a politikai elit kész megbízni a tömegekben és nem akadályozza az igazi decentralizációt.²⁸

A tanácskozáson helyet kapott az afganisztáni háború kérdése is első-sorban abból az aspektusból, hogy miért érdeke a szigetországnak az anti-terrorista koalícióban történő szerepvállalás. Tudni kell, hogy az utolsó hónapokban sok brit katona esett el, a veszteségek jóval meghaladják az iraki háború brit áldozatainak számát. A kialakult szokásoknak megfelelően az elesett brit katonák nevét a TV csatornák rendszeresen közlik és a hagyományos szerdai miniszterelnöki kérdések előtt a kormány feje név szerint kondoleál az elesettek hozzátartozóinak. Az utóbbi időben egyre többen vonják kétségbe az afganisztáni háború és a veszteségek indokoltságát. Egy a háborút ellenző civil mozgalom óriási plakátjai a háború összes áldozatai arcképével „véres háború” felirattal behálózzák az egész országot. Érthető tehát, hogy a kül- és biztonságpolitikai napirenden belül ez a probléma kiemelt helyre került. A kormány elsősorban arra törekedett, hogy a háborúban való brit részvételt a brit biztonság és a nemzetközi összefogás oldaláról kezelje, miközben biztosítani akarta az ehhez szükséges hazafias hátteret. Ennek érdekében szót kapott egy Afganisztánban sebesült katona is. A hadügyminiszter expozéjában kijelentette: „ez a mi háborúnk”. A munkáspárti kormány különleges figyelemmel kíséri az afganisztáni háborúban harcolók felszereltségét, helikopter ellátását és elutasítja a toryk véleményét, miszerint a kormány nem veszi elég komolyan a csapatok biztonságát szolgáló eszközök bővítését. A konferencián több küldött is foglalkozott a háborúból hazatértek, főleg a fizikailag és mentálisan sérültek problémájával: közülük „antiszociális magatartásuk” miatt többen kerültek összetűzésbe a törvény-nyel. A munkáspárti kormány mostanában terjeszti elő törvénytervezetét a fent nevezett problémák intézményesített megoldására.²⁹

A konferenciának most is volt hivatalos vendége – Zapatero, a spanyol szocialisták vezetője, miniszterelnök, akit a küldöttek lelkesen fogadtak. Volt azonban ennek a fogadtatásnak egy olyan momentuma, amely túlmélt a testvérpártok hagyományos üdvözlésén. A szokásokhoz híven a spanyol vendéget a párt vezére mutatta be, mielőtt szót kapott. Brown többek között megemlítette, hogy Zapatero apja a spanyol polgárháborúban a köztársaság védelmében együtt harcolt a brit munkásmozgalom önkénteseivel, és ebben a harcban veszítette életét. Szavait a küldöttek kitörő lelkesedéssel és szimpátiával fogadták. Ezek a percek markánsan bizonyították, hogy a Labourban ma is erősek az internacionalizmus hagyományai.

A konferencia különböző fórumain bőven foglalkoztak a szélsőjobboldali Brit Nemzeti Párt (BNP) előretörésével. Azzal többnyire mindenki egyetér-

²⁸ *Primaries will help restore the electorate's faith in politics – and the Labour Party.* Editorial. In: *Progress* September 2009 3. old. (A Munkáspárt modernizációját támogató folyóirat).

²⁹ Brown 9.; *Afganisztán. National Policy Forum Report.* 8. old.

tett, hogy a brit demokrácia, annak hagyományai nem engedhetik meg, hogy a BNP, ennek soraiba ékelődve mérgezze a politika légkörét, ezért mindenki elutasított mindenféle kontaktust e párttal. A probléma aktualitását és súlyát jelzi, hogy felvetődött a BNP-tag pedagógusok esetleges eltiltása a tanítástól. A konferencián felszólaló oktatási miniszter elmondta, hogy a témával egy bizottság foglalkozik, amely javaslatot készít arról, hogyan kezeljék a BNP-tag tanárok és tanítók ügyét. Tanulságos, hogy jelenleg mindössze 15-en vannak azon a listán, amelyet a bizottság vizsgál.³⁰ Ezzel együtt azonban nem kerülhette el figyelmünket, hogy többen az előző megállapításokat elfogadva ugyan, de más oldalról közelítették meg a szélsőjobb megerősödését. Ők úgy látták, hogy maga a nacionalista jobboldal elszigetelése egyedül nem oldhatja meg a kérdés szociális gyökereit. Mind e téma megvitatása során, mind pedig más, a brit társadalom helyzetét firtató elemzések kapcsán felvetődött, hogy vannak rétegek, amelyeknek életfeltételei csak lassan javulnak, ha egyáltalán érezhetően javulnak, és ez sokakat elkésérít. Így köztudott, hogy az első lakáshoz jutás, főleg a fiatalok esetében sokak számára majdnem elérhetetlen, és a Munkáspárt csak hosszabb dilemma után határozta el, hogy gyorsabban és nagyobb mennyiségben kell építeni a tanácsi lakásokat. Napjainkban 1 millió 800 ezren állnak sorba, hogy tanácsi lakáshoz juszanak. Egy fringe gyűlésen hangzott el, hogy a gyáripárban ötmillió munkás dolgozik „alulfizetve”. Nem véletlen, hogy a tanácskozás elfogadott dokumentumaiban az átlag minimálbér növelése az ígéretek között előkelő helyen szerepel.

E gondolatsort követve érdemes megjegyezni, hogy ezen a konferencián és a hozzá kapcsolódó rendezvényeken elég gyakran vetődött fel a társadalmi egyenlőség problematikája, elsősorban abban a megközelítésben, hogy a munkáspárti kormányzás évtizedében a sok érdemi vívmány mellett mennyire sikerült csökkenteni a társadalmi csoportok közötti különbségeket.³¹ Elhangzott egy olyan megállapítás, hogy a Munkáspárt és más szocialista-szociáldemokrata mozgalmak az egyetlen olyan politikai erő, amely programjában vállalja a társadalmi egyenlőség célkitűzését. Amennyiben kísérletet tennénk arra, hogy összefoglaljuk az ezzel kapcsolatos véleményeket, azt kellene megállapítanunk, hogy a Labour törekvései között elsősorban a szegénység, főleg a gyermekszegénység visszaszorítása hoztak érzékelhető eredményeket, de a társadalmi különbségek bár nem nőttek, de alig csökkentek. Eléggé egyértelmű, hogy ez az „Új Munkáspárt” kormányzása mérlegének fő deficitje. Legalább ennyire egységesek voltak az álláspontok abban, hogy a jövőben a Labournak ezen a síkon kellene többet tenni és eredményeket felmutatni. Nem volt elszigetelt az az álláspont sem, hogy ha a Mun-

³⁰ The Guardian 1 october 2009 15.old.

³¹ Az adatok mintha mást mutatnának – lásd erről Artner Annamária statisztikai adatokkal látásmozgató tanulmányát: Évkönyv 2009.

káspárt választásokat nyer, akkor kormányzásának következő ciklusában a társadalmi mobilitásnak kell prioritást biztosítania.³²

Egyetértés mutatkozott abban is, hogy az egészségügy és az oktatás masszív fejlesztése képezi a társadalmi egyenlőség kiteljesedés feltételeit, de abban is, hogy ez óriási forrásokat igényel, amelyek nem mindig vannak meg. A 2009-es éves munkáspárti konferencia egészében napról-napra javuló atmoszférájának nem tett jót, hogy a vezér-beszéd utáni éjszaka a *Sun*, a legolvasottabb brit bulvár napilap, amelynek közel nyolcmillió olvasója van, bejelentette: szembefordul a Munkáspárttal és a következő választásokon a konzervatívokat fogja támogatni. A *Sun* az 1982-es választásokon rendkívül keményen és a szigetországban szokatlan eszközökkel támogatta a torykat és támadta a Labourt, főleg annak akkori vezérét, Neil Kinnockot. A Munkáspárt akkor 13 év után esélyes volt a választások megnyerésére,³³ veresége meglepetést keltett, de széleskörű volt a vélemény, hogy a választásokat a *Sun* nyerte meg (a lap olvasóinak 45%-a szavazott a torykra és 36%-a munkáspártiakra). Miután Tony Blair lett a Munkáspárt vezére, sikerült jó kapcsolatokat kiépítenie az ausztrál sajtó-mágnással, Murdockkal és megnyerni a lapot a Labour támogatására. 1997-ben, 2001-ben és 2005-ben a *Sun* olvasóinak 52-52 és 44%-a már a Labourra, 30,29%-a konzervatívokra szavazott. A *Sun* az utóbbi egy évben közeledett a konzervatívokhoz. Még nem is olyan régen Murdock szerint Cameron „könnyűnek találtatott”, de nemsokára már a fiatal tory-vezért ajánlotta miniszterelnöknek. Sokak számára tehát nem volt váratlan újabb fordulata. (Október 30-án óriási címben hirdette: „A Munkáspárt elvesztette”, vagyis a *Sun*-t és a választásokat). A lap politikai szerkesztője a következőképpen indokolta meg döntésüket: „A miniszterelnök nem tudott meggyőzni bennünket, hogy ő a megfelelő ember az ország számára.” A Munkáspárt válaszai sem voltak meggyőzőek: a választásokat az emberek döntenek el, a lapnak gondokat okoz, hogy csökkent olvasóinak száma, döntésüket ez vezérli. A konferencián többen élesen és gúnyosan ítélték el a lap döntését, az egyik felszólaló a küldöttek nagy ovációja kíséretében széttepte a lap ominózus számát. A lapokban több interjú jelent meg a *Sun* olvasóival, amelyekből kiderült, hogy a lap lépése sem pro sem kontra nem befolyásolja majd döntésüket a szavazás során, de nagyobb részük inkább a torykra szavazna, mégpedig azért, mert kevésbé bíznak a jelenlegi miniszterelnökben.³⁴

Összefoglalva: a brightoni konferencia mindent elvégzett, amit egy választások előtti konferencia megtehetett. Ami a legfontosabb, hogy a tanácskozáson a párt főbb vonalakban egységes „csapat” benyomását keltette,

³² Alan Milburn: Social mobility must be Labour's fourth term priority. In: Progress September 2009 12-13. old.

³³ A választásról és összefüggéseiről lásd Évkönyv 1982–1983, valamint Eric Hobsbawm híres kiskönyvét: Labour Marek forward Halled, London 1981 (E könyvből az Évkönyv részleteket közölt s a könyvről ismertetést írt.)

³⁴ The Guardian, 2009 1 October 13, 33. old.

és ehhez a két legfontosabb beszéd nyújtott keretet. Nem vitás, hogy ezen egység mögött a fő ellenfél, a konzervatívok elleni összefogás célszerűsége húzódik meg. Egy újabb tory uralom réme eléggé összefogó erő a Munkáspártban. A nagy kérdés az, hogy ez az egységes Labour mennyire győzi meg a közvéleményt. Egyelőre csak azt érzékeljük, hogy a két beszéd után egyes felmérések jelezték, hogy a Munkáspárt felére csökkentette lemaradását a konzervatívokkal szemben, vagyis a toryk kb. 40–41 százalékkal vezetnek, a Labour viszont 33–34 százalékon áll. A teljes képhez tartozik az is, hogy a Brighton után következett konzervatív konferencia kevésbé volt egységes, mint a Munkáspárté. Kiderült ugyanis, hogy sokan a toryk között Cameron „modernizálásától” féltik a párt hagyományos identitását. Ennek ellenére a tények eléggé szigorúak: a Konzervatív Párt immár több mint egy éve tartósan vezet a közvélemény-kutatásokon, éspedig olyan arányban, amelyből a szigetországban nem szoktak választásokat nyerni. Igaz, mostanában sokan emlegetik az 1992-es választásokat, amikor is szintén válság volt, de már látzott az alagút vége, a felmérések az utolsó előtti napig munkáspárti győzelmet vártak, a konzervatívokat a nagy formátumú Margaret Thatcher után egy kisebb képességű politikus, John Major vezette, és a toryk mégis választásokat nyertek, immár negyedszer és öt év múlva már 18 évet kormányozhattak. Mindez persze csupán spekuláció, de jelzi, hogy a politikában semmi sem lehetetlen. Végül is ki gondolta volna 1992-ben, hogy a Munkáspárt 1997-ben „tönkre veri” a torykat, majd győzelmét még kétszer megismétli, és először történelme során „a kormányzás természetes pártja” lesz?

Havas Péter

A legrosszabb az még csak most jön a munkások számára

Levél Londonból
(Rövidítve)

A polgári közgazdászok szerint „a legrosszabban már túl vagyunk”. Ez igaz lehet a bankárok számára, valamint a tőzsdések és a nagyiparosok számára. Ám a munkások nagy tömegei számára a legrosszabb még csak most jön. Mindenfelé csak növekszik a munkanélküliek száma. Miként Stefano Scarpetta írt az október 5-i *Financial Times*-ben, mielőtt a dolgok jobbra fordulhatnának, valószínűleg még rosszabbra számíthatunk. Az OECD országaiban 57 millió munkanélküliire számítanak. Ezeknek jó része brit munkanélküli és a *Financial Times* adatai szerint is jelenleg 7,9% a munkanélküliek aránya, és a jóslások szerint ez még további 3 millióval duzzadhat fel és eléri a 10%-ot.

A munkaidő csökkentések illetőleg a bérlefaragások valamelyest hozzájárultak ahhoz, hogy a munkanélküliek száma kevesebb lett. Egyes közgazdászok jóslásai azonban a foglalkoztatás arányai egészen 2015-ig nem látszanak rózsásabbnak.

Mervyn King, a Bank of England kormányzója állapította meg a skót közgazdászok és pénzügyi managerek 2009.10.20-i Edinboro-i tanácskozásán, hogy a gazdasági válság kapcsán az USA-ban majdnem hatmillió ember vesztette el az állását, több mint 2 1/2 millió az Euro zónában és több mint fél millió az Egyesült Királyságban. Valamennyiünknek keményen fizetnünk kell majd ezért a válságért, ami éreztetni fogja magát egy egész nemzedéken át a közkiadások megrövidülésében. Mindenki számára világos, hogy az uralkodó osztály tehetetlen a dolgok ellenőrzése tekintetében...

A szakszervezetek Angliában nagyon erősen összefognak... És miként a *Financial Times* megírta, szemben azzal a jóslattal, hogy 1 400 embert bocsátottak volna el a Magna-nál, a szakszervezeti összefogás révén 600 ember megtarthatta a munkáját. Jelenleg a Vauxhall 5 000 munkása fellélegezhet. Ám ugyanakkor a szakszervezetek gyengesége, főként nemzetközi szervezettségük gyengesége miatt a munkások rá vannak szorítva arra, hogy üzemként, avagy városként egymástól elszigetelve küzdjenek a válság következményei ellen, szemben a burzsoáziával, amely európai és globális szinten is jól szervezett.

MSC, 2009. október

Forrás: Lotta Comunista, 2009 szeptember, Bulletin Internationalist 2009 október

A G-20-ak – illetőleg Gordon Brown beszéde és javaslata

A BBC és az RFI 2009. november 6-7-i adásai nyomán

A G-20-ak skóciai konferenciáján Gordon Brown új javaslattal lépett fel. Azt szorgalmazta, hogy a nagyobb nemzetközi tőkemozgásokat adóztassák meg. A javaslat kísérő szövegében Brown hangsúlyozta, hogy új szociális társadalmi szerződést kellene kötni, hiszen lehetetlen dolog, hogy amennyiben a gazdaság jól megy, s a bankok és pénzintézetek „kaszálnak”, akkor az csak nagyon keveseknek jó, amennyiben azonban rosszul mennek a dolgok, akkor a terheket mindenütt az egész társadalomra hárítják. Másnap a tanácskozáson a pénzügyminiszterek Brown javaslatát elutasították.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Nagy-Britannia – az afgán háború

A BBC 2009. november 10-i adása nyomán

Az ország eddigi emberi-katonavesztesége 2001-től több mint 200 halott és ez úgy tűnik, új helyzetet teremtett. Egy ideje Gordon Brown-nak mint miniszterelnöknek, a parlamentben kell felolvasnia az elesett katonák nevét, rangját és hogy melyik kötelékben estek el. Ám az új nem ez, hanem az, hogy az érintett hozzátartozók nőtagjai csatlakoztak a háborúellenes mozgalomhoz, és egy magasabb rangú tiszt is megszólalt annak érdekében, hogy az angol katonákat mind ki kellene vonni Afganisztánból és ebből a reménytelen háborúból.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

JOHN McDONNELL:

A baloldal újraszületik majd az Új Labour (New Labour) hamujából

(Részlet)

Még akkor is, ha a szakértők azt állítják, hogy a gazdasági válság rövidesen véget ér, a valóság az, hogy nagy valószínűség szerint ez még egy ideig el fog tartani. Így a munkanélkülieket és mindazokat érintően, akiknek elvonásokat kellett elszenvedni, akiknek bércsökkentéseket kellett elviselni, és azoknak, akik a privatizálások fogai közé kerültek... Egy nagyon kis gazdag kisebbségtől eltekintve az emberek nem élhetnek biztonságban, és senki sem kerülheti el ennek a válságnak a szociális és gazdasági következményeit. Egyfajta politikai konszenzus alakult ki a fő politikai pártok között a tekintetben, hogy a pénzügyi káoszt a költségvetési kiadások lefaragásával kell megfizetni, közszolgáltatások privatizálásával, a munkahelyek megszüntetésével, valamint a bérek és nyugdíjak befagyasztásával, illetőleg csökkentésével. Az emberek többségének életszínvonalát és élet lehetőségeit jócskán le kell szállítani azért, hogy a gazdag kisebbség profit irányult életstílusát restaurálják. Ha a munkáspárt, illetőleg a munkásság nem ébred fel, és nem különbözteti meg magát a toryktól a tekintetben, hogy ki fizesse meg a válság számláját, akkor a következő évi választáson azt láthatjuk ismét, hogy a Munkáspárt támogatói nagy számban otthon maradnak majd. Ez teszi majd lehetővé egy olyan tory kormány megalakítását, amely azután sokkal szabadabban intézhet támadást a munkásosztály ellen.

A Munkáspárt egyedüli lehetősége arra, hogy kormányon maradjon, ha radikális változást hajt végre a politikájában, és ez nyilvánosságra jut a jövőt előrevetítő nyilatkozataiban is....³⁵

Forrás: John McDonnell: The left will rise from New Labour's ashes. Morning Star, 2009. november 12.

A brit és más árva gyerekek Ausztráliában – és a kettős bocsánatkérés

A BBC 2009. november 14-15-i adása nyomán

1930. és 1970. között 4-5 000 gyermeket vittek ki Nagy-Britanniából Ausztráliába, akikről utóbb kiderült, hogy „kimenekítették”, de azután ott-hagyták őket, gondoskodás nélkül, akiket azután fizikailag és szexuálisan is kihasználtak. A felelősség nyilvánvalóan több brit és ausztrál kormányt terhel. A legutóbbi időben ez nagy botrányt kavart fel – vannak kárvallott túlélők – és nem véletlenül a jelenlegi ausztrál baloldali labourista miniszterelnök mondta el az ausztrál parlamentben a maga bocsánatkérését. A bocsánatkérés Londonban is elhangzott, Gordon Browntól várták, de más mondta el helyette. Az első árvák nyilván a „fekete” 30-as évek nagy munkanélküliségének, az éhségmenetek korának idejéből származtak, majd később az újabb nagy „transzportokra”, a II. világháború bombázásai és háborús veszteségei idején került sor. Fájdalmas történet.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A brit egészségügyi rendszer helyzete 2009 végén

BBC 2009 november 17-i adása nyomán

Hosszabb adásban rendszerezték a BBC szerkesztői a jelenlegi helyzetet, szólaltattak meg szakértőket és betegeket. A lényeg: az emberek 90 százaléka ma is részt vesz az NHS rendszerében és szolgáltatásaiban, és csak 10 száza-

³⁵ A szerző ezután felsorolja a baloldal gazdasági és szociális követeléseit, majd feltűnik a nemzetközi politikában a béke követelése, és új elemként a zöld, a klíma katasztrófa elhárításának követelése.

lék ment át a magán-betegszolgáltatások rendszerébe. A problémás pontok: a fogászat és a természet drágább szolgáltatásai, amelyeket részlegesen külön kell megfizetni. Bizonyos drágább szolgáltatásoknál pedig Nagy-Britanniában is hosszabb a várakozási lista, vagy az olyan kezeléseknél, mint a nagyon drága rákkezelés, esetleg a szolgáltatás becsődölhet.

Hallgatta és lejegyezte: Jemnitz János

Ellentmondásos választói üzenet Gordon Brownak

2009. november 23.

A *The Observer* vasárnapi lapban megjelent legfrissebb Ipsos MORI közvélemény-kutatás szerint a Konzervatív Párt csak hat százalékkal vezet a Munkáspárt előtt, ám a kormányfő személyes népszerűsége változatlanul alacsony.

Felpezsdítette a november végi esős vasárnapon a brit közéletet a világ legrégebbi vasárnapi újságjában napvilágot látott Ipsos MORI-poll, mely szerint a Munkáspárt elkerülheti a földcsuszamlás szerű választási vereséget a konzervatívoktól. A *The Observer* jelentése riadalmat okozott a toryk között, míg a Munkáspárt számára felcsillant a „nagy megmenekülés” reménye. A Konzervatív Párt 37, a Labour 31 százalékon áll, míg a Liberális Demokraták változatlanul 17 százaléknál tartanak. A két párt közötti, a múlt év decembere óta legalacsonyabb különbség azt jelzi, hogy David Cameron pártjának még a bizonytalan választók elhódításával is nehézségei vannak. A szigetország lassan kilábal a recesszióból, és az emelkedett hangulatot tükrözve 1997 óta most mérték a polisterek a legerősebb gazdasági optimizmust. A közvélemény mintegy 46 százaléka gondolja most úgy, hogy 2010-ben a gazdaság jobban fog teljesíteni, mint idén, és csak 23 százalék tart az újabb visszaeséstől. A Munkáspárt hat hónappal ezelőtt még 20 ponttal volt lemaradva a vezető ellenzéki párt mögött.

A MORI egykori alapítója, a befolyásos Sir Robert Worcester az *Observer*-ben megjelentetett külön elemzésében figyelmeztet: a brit politikai élet realitása, hogy a toryknak nemhogy a munkaképes többséghez szükséges 140 új képviselői hely megszerzése nem fog könnyen menni, de még az egyszerű majoritást jelentő 117 mandátumé sem.

Becsülések szerint a Konzervatív Pártnak mintegy 10 százalékos fölénrye van szüksége a kényelmes kormányzáshoz, míg egy csekély többségű, lényegében határozatlan parlamentnek komoly nehézséget okozna a rekord-deficit megfékezése. A Munkáspárt tényrerése mögött olyan tényezők hú-

zódhatnak meg, mint a legutóbbi, a vártnál jobb munkanélküliségi mutatók, a máris érezhető karácsonyi vásárlási láz és az ingatlanpiac megélénkülése.

Amiért Gordon Brown nem lehet felhőtlenül boldog, az saját megítélése. Válozatlanul csak az emberek 34 százaléka elégedett és 59 százalékuk elégedetlen a teljesítményével. David Cameron személyes népszerűsége 48 százalék, míg a közvélemény-kutatók által megkérdezettek 35 százaléka utasítja el.

Az ellenzék vezére röviddel a poll nyilvánosságra kerülése után megjelent a BBC vasárnap reggeli politikai magazinjában, ahol kijelentette: „éjt nappal-lá téve fog dolgozni”, hogy működőképes többséget szervezzen a legkésőbb júniusban esedékes választáson. A 43 éves Cameron hangsúlyozta, hogy még vagy hat hónapja van az emberek meggyőzésére.

R. Hahn Veronika London

Tony Blair a vizsgálóbizottság előtt az iraki háborúról

A BBC 2010 január 29-i adása nyomán

Tony Blair a vizsgálóbizottság előtt megerősítette, hogy azért, amiért ő vállalta és oly nagy szerepet játszott abban, hogy szinte idő előtt biztosította Busht arról, hogy Nagy-Britannia hadba lép az USA oldalán – ami 2003-ban meg is történt –, Blair most 2010 januárjában ismét leszögezte, hogy „ezért vállalja a felelősséget, de sajnálatot ezért nem nyilvánít”. Egyúttal hangsúlyozta, hogy mai, 2010-es fejjel is ugyanazt tenné, vagyis elindítaná a háborút – még akkor is, ha sok mindenről kiderült, hogy információi rosszak voltak.

Hallgatta és lejegyezte Jewmnitz János

Az iraki USA-brit háború kezdete – Tony Blair és az LP kormány

A BBC 2010. január 21-i adása nyomán

Ismeretes módon hetek, hónapok óta tart az újabb vizsgálódás a háborúba való bekapcsolódás körülményeiről és homályos pontjairól. A BBC adásában arról szólt, hogy Jack Straw, az LP kormány hajdani külügyminisztere és akkor persze az LP vezetőség egyik erős tagja, fenntartással élt a Bush féle

háborús érvelés és a háború megindításába való brit bekapcsolódás ellen, és ezzel kapcsolatban egy belső nyilatkozatot is letett az asztalra – amely akkor nem vált publikussá, (szemben Robin Cook³⁶ nyilatkozataival³⁷) és Straw hamarosan szintén lemondott miniszteri posztjáról. Újabb mostani nyilatkozatában erősen hangsúlyozta, hogy minden döntés Tony Blair kezében volt.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Puccskísérlet Gordon Brown ellen az LP soraiban

Az LP két volt kabinetminisztere, Geoff Hoon, volt hadügyminiszter és Patricia Hewitt, volt egészségügyi miniszter kísérletet tett arra, hogy az LP parlamenti képviselőit megszólaltassa, és rábírja George Brown-nak az LP vezérségéről való lemondatására. A kísérlet 2010. januárjának elején történt, a kísérlet idejekorán kiszivárgott, így azt néhány felelős LP politikus meg tudta akadályozni, Brown a parlament színe előtt ez ügyben szintén felszólalt, a képviselők nagy többsége a puccskísérlet elbukatta. A puccskísérlet hátterében persze az áll, hogy a közvélemény-kutatások egyértelműen azt jelzik, hogy az LP a 2010. évi parlamenti választáson vesztesre áll, és ezt a veszteséget egyesek Brown nem átütő egyéniségével magyarázzák, ezért kívánnák a személycserét. (Ilyen személycsere és leváltás az 1990-es években a Konzervatív Párt és M.Thatcher esetében is megtörtént.) A puccs mélyebb elemzésére és még inkább az LP belső helyzetére nem tudunk kitérni. (Nagyon hiányoznak a források és a belső áramlatok állapota korántsem világos.) (A puccsról lásd R. Hahn Veronika beszámolóját a Népszabadságban.)

Jemnitz János

³⁶ Robin Cook életútját lásd Évkönyv 2007.

³⁷ Cook nyilatkozatait lásd Évkönyv 2007. 2008.

MARTIN SMITH:

A TUSC³⁸ baloldali koalíció szükséges ahhoz, hogy lábra álljon a következő választáson (Rövidítve)

Két LP-s miniszter szivárogtatta ki, hogy a következő parlamenti választásra csütörtökön, május 6-án kerül majd sor. Három hónap múlva az ország a választási urnák elé áll – és minden szocialista illetőleg minden militáns az elé a választás elé kerül, hogy melyik pártra adja le szavazatát. Ez nem lesz könnyű kérdés, amely megválaszolásra vár és biztosan sokan lesznek olyanok, akik egyáltalán nem mennek el szavazni. A gazdasági válság mélyen és bomlasztóan behatol a munkás-közösségekbe. Az a veszély, hogy újra egy tory kormány állhat az ország élére, ez emberek emlékezetében felidézi Margaret Thatcher éveit és hideg borzongás fut át az emberek gerincén. De az, hogy az LP-re szavazzanak, az túlságosan kemény falat ahhoz, hogy lenyeljék.

Az LP áruháza: az LP részéről az elmúlt 13 évben³⁹ túlságosan sokszor tapasztalhattuk, hogy az LP otthagya és elárulta az embereket, azokat, akik a hatalomra juttatták. Az LP rántott be minket egy jogtalan háborúba Irak ellen, és egy gyilkos háborúba Afganisztánban. Az LP kormány alatt a szakadék a szegények és gazdagok között még szélesebbé vált, a legnagyobb a II. világháború óta. Ezek az áruháza és az, hogy az LP egyáltalán nem törődött a munkások kívánságaival, mély elégedetlenséget és az LP-től való elfordulást váltottak ki. Mindez hatalmas vákuumot alakított ki a brit politikában. Jelenleg a veszély az, hogy ha a baloldal nem tud ellen-alternatívát állítani, akkor a jobboldal fogja ezt a légüres teret elfoglalni és betölteni. Mindenki, aki küzdött a Brit Nemzeti Párt (BNP) ellen, tudja, hogy ez a párt az elkeseredésből és kétségbeesésből erősödött fel. Mindez még inkább parancsoló szükségletté teszi a szocialista alternatíva kialakítását. Ezért az SWP (Socialist Workers Party – Szocialista Munkáspárt) csatlakozott a Szakszervezeti és Szocialista Koalícióhoz. (TUSC). A TUSC olyan szövetség, amely egyesíti a szakszervezeteket és a szocialistákat egy választási koalícióban. Ez a szövetség 40 választási körzetben állít jelölteket Angliában és Walesben, és ugyanezt megteszi Skóciában is. A szövetség igazi alternatívát tud kínálni a munkás embereknek a választási urnáknál és olyan politikát dolgoz ki, amely körül a baloldaliak valóban összefoghatnak.

A TUSC nem politikai párt, hanem egy koalíció, amely nagyon is laza

³⁸ A TUSC – a szakszervezetek és a szocialisták új, közös szövetsége (A szövetség létrejöttéről és jellegéről az itt közölt cikk pontos információkat ad.)

³⁹ Ez egyértelműen az LP 1997-es választási győzelmére és Tony Blair miniszterelnökségének kezdetére utal.

szervezeti hálózatra épül. A TUSC minden parlamenti képviselő jelöltjének alá kell majd írni a szövetség politikai nyilatkozatának elfogadását – ám a jelölteknek maguknak kell felelősséget vállalni saját körzetükben a kampányukért.⁴⁰

Több nagyobb szakszervezet⁴¹ visszalépett a TUSC támogatásától, ami sokakban csalódást keltett. A Brit Kommunista Párt úgy döntött, hogy nem támogatja a TUSC-t. Vannak olyan tapasztalatok, hogy az egyik nagy szakszervezete, amely testületileg nem támogatta a TUSC-t, főtitkára ezt egyénileg megtette, és több nagy városban ugyanennek a szakszervezetnek egyes szervezetei támogatásukról biztosították a TUSC-t. A TUSC-nek már most vannak kezdeti sikerei, szervezetileg megerősödött. Így a szövetséget támogatásukról biztosították: SWP (Szocialista Munkáspárt) a Szocialista Párt (Socialist Party), az Indiai Munkás Szövetség (Indian Workers Association), a Szocialista Néppárt (Socialist People's Party) és több független városi megválasztott tanács. A TUSC nem állít majd jelölteket baloldali LP-s parlamenti képviselőkkel, hanem a Respect⁴² jelöltjeivel szemben.

Az SWP mindenütt támogatni fogja a TUSC jelöltjeit és kampányát, ám saját maga önálló kampányt is fog folytatni és olyan városokban állít majd jelölteket, mint Manchester, Sheffield, Cambridge és Tottenham.

Senki nem hiszi, hogy a most következő választás könnyű lesz a baloldal számára. Sok mindent kell tennünk. A tory győzelem veszélye többeket arra késztetett, hogy az LP oldalára álljanak, áruházaik ellenére. A Respect szövetségének felbomlása, valamint a Skót Szocialista Párt (Scottish Socialist Party⁴³) szétfűződése után a baloldal ereje meggyengült és ugyancsak szétfűződött. Most abban reménykedhetünk, hogy a TUSC össze tudja fogni a baloldaliakat.

Forrás: Martin Smith cikke. Socialist Worker, 2010. február 6. (Az írást Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek.)

Brit képviselők égtek a közvélemény előtt

A költségelszámolással ügyeskedett honatyák összesen 1,1 millió fontot kénytelenek visszafizetni az államkasszába. Az adófizetők mégsem járnak jól, mert a most befejeződött vizsgálat ennél többbe került.

Csütörtökön ismertette átfogó kutakodásának eredményeit Sir Thomas

⁴⁰ Ez feltehetőleg azt is jelenti, hogy az illetőknek kell gondoskodni a kiadásokról.

⁴¹ A cikk pontosan felsorolja, mely szakszervezetekről van szó. (Kezdőbetűket vagyis rövidítést ad meg.)

⁴² A Respect-ről Steve Parsons többször írt: lásd Évkönyv 2007, 2010.

⁴³ Feltűnő, hogy történeti visszapillantásban Skóciában milyen hosszú életűek voltak a különféle szocialista párt alakulások, orgánuk – többnyire bizonyos szindikalista beütéssel.

Legg, a brit alsóház könyvvizsgálója. Néhány hónappal a parlamenti választások előtt megsemmisítő bírálattal sújtotta a ház 646 tagjának többségét, összesen 392 képviselőt. Ők azok, akikről elsőként a *The Daily Telegraph* konzervatív napilap újságírói nyomozták ki, mennyire szabadon értelmezik a választókerületükben vagy Londonban fenntartott bázisuk, ún. második otthonuk költségkeretét. Kirívó kiadásokat terheltek rá az adófizetőkre, mesterséges kerti tóba épített „kacsaháztól” kezdve kúriájuk elé rendelt mozgó őrző-védőkgig.

Utóbbi elkövetője Barbara Follett, Ken Follett multimilliomos lektűríró felesége, aki 42 458 fontos visszafizetésével a rekordot tartja.

Az érintett közel négyszáz képviselő közül negyvennégyen már sikerrel föllebeztek a kifogásolt tételek ellen. A többieknek összesen 1,1 millió fontot kell befizetniük február 22-ig. Sir Thomas súlyosan elítélte az egész költség-elszámolási szisztémát, annak ködös szabályait, az átláthatóság hiányát, a hajbókolás kultúráját. Az alsóház pénzügyi osztályának dolgozói ugyanis gyakran nem mertek nemet mondani a magasabb hatóságoknak, nem vitatkoztak a megalapozatlan követeléseken.

A helyzet meglehetősen furcsa, mert több képviselő magasabb összeget utalt vissza, mint amennyit kellett volna, vagy önszántából, vagy pártjuk vezetőjének utasítására. Mindhárom nagy párt első embere elővehette csekkfüzetét. Gordon Brown kormányfő 33 ezer fontot számolt el hibásan és térített vissza takarításra, lakásfelújításra és kertápolásra, míg a tory illetve liberális demokrata vezető ezerfontos nagyságrendben sértette meg a szabályokat. A legtöbb választó számára elfogadhatatlanok a költség-elszámolási trükkök, és nincs az a büntetés, amit elég szigorúnak tartanának. Sokan, még politikai kommentátorok is úgy vélik, a teljes alsóházat ki kellene söpörni, mert a képviselők a profitszerzésre utaztak, nem arra koncentráltak, hogy minél hatékonyabban végezzék el munkájukat. A végső szót rövidesen, ha a találgatásoknak hinni lehet, május 6-án mondhatják ki a szavazók. A történet iróniája, hogy Sir Thomas vizsgálata 1,16 millió fontba, azaz többbe került, mint a visszafizetendő összeg.

R. Hahn Veronika London

JOHN SCHWARZMANTEL

2010 márciusában az angol politikai helyzetről

(Részlet)

Mindenki úgy hiszi, hogy a parlamenti választásra május 6-án kerül majd sor, de jelenleg még semmit nem hirdettek ki. Először még eljön a parlament költ-

ségtetési vitája⁴⁴, úgy hiszem, március 23-án, és valószínűleg Gordon Brown ekkor fogja bejelenteni a választás pontos napját.

A legutolsó közvélemény-kutatások felmérései szerint a toryk vezetése megrövidült és néhányan arról beszélnek, hogy egy kiegyensúlyozott helyzet jön létre: egyik pártnak sem lesz nagy, meggyőző parlamenti többsége és a parlamentben a Liberális Demokrata Párt lehet a mérleg nyelve.

Forrás: John Schwarzmantel 2010. március 14-i levele Jemnitz Jánoshoz

Vezető LP-s miniszterek botránya

Az utóbbi időben robbant ki a volt három LP-s miniszter, mindhárman vezető blairisták, botránya. A volt miniszterek nevei: Stephen Byers, Patricia Hewitt és Geoff Hoon (volt hadügyminiszter). A fent nevezett minisztereket az LP-ből végül is egy gyors operációval zárták ki egy televíziós adás keltette felháborodás nyomán. Valamennyien úgy nyilatkoztak, hogy egy olyan társaság javára lobbystak, amely állami kormány megbízásokat közvetített és ők 5 000 font összeget kaptak naponta. Byers úgy nyilatkozott a botrány kipattanása után, hogy ő úgy tekinti magát, mint egy taxisofőrt, akit ki lehet bérelni. A pénzsóvár mohóság és az elvek tökéletes hiánya megdöbentő (megjegyzendő, hogy egy tory parlamenti képviselőt ugyanezen operáció során raktak ki). Brown rá volt szorítva, hogy felmentse őket az LP tagságból. Az a tény, hogy ez nem zárja ki egyszer és mindenkorra, hogy az LP megnyerheti az újra-választást⁴⁵, jelzi azt a legmélyebb megvetést, amelyet az emberek elég része érez valamennyi politikai párt és politikus iránt.

Forrás: Steve Parsons 2010. március 3-i levele Jemnitz Jánoshoz. (Részlet)

⁴⁴ A BBC 2010. március 25-i adása hosszabban közvetített a parlamentből a költségvetési vitáról. A kormány részéről Alistair Darling pénzügyminiszter volt az előadó, aki hosszan és nyugodt hangon fejtegette, hogy a kormány beavatkozásai révén a bajokat viszonylag jól úszták meg. A Konzervatív Párt részéről a párt vezére, David Cameron, nagyon keményen nagy beszédben ment neki, utalt a munkanélküliségre, a nagy költségvetési hiányra, és ezután persze arra futtatta ki beszédét, hogy a kormány nagyon rosszul szerepelt. Az ülés nagyon viharos volt. (A szerk.)

⁴⁵ A választás 2010. május 6-án lesz. A választásról Steve Parsons ír majd megint számunkra kritikai összefoglalót. (Ez már persze a 2012-es Évkönyvben jelenhet csak meg.)

A brit parlamenti választások előcsatározásaihoz

A BBC 2010. április 21-i adása nyomán

A BBC szerint mindhárom vezető brit politikai párt elég rosszul áll a politikai közvélemény megítélésében, és főként így tekintik ezt a brit baloldali független szocialista beállítottságú politikusok. Így a korábbi parlamenti összetétellel szemben, amikor csak egy-két független képviselőjük juthatott be a parlamentbe, most a május 6-i választáson azt remélik, hogy miután a két nagy párt képviselőinek korrupciós botrányai, visszaélései akkora felháborodást keltettek, most jelentősen több képviselőjük lesz az új parlamentben.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A fejezet zárása a 2010. május 6-ig parlamenti választás előtt történt.

SZAKSZERVEZETEK ÁLLÁSFOGLALÁSAI, AKCIÓI

A gazdasági válság vége felé? – Új megszorítások és a szakszervezetek állásfoglalásai, akciói.

Az RFI, a BBC és a magyar rádió 2010. február 2–3-i hírei nyomán.

Több helyen egyszerre születnek megszorító intézkedések az emlékezetes Maastricht-i egyezmény alapján. A költségvetési lefaragások – mint mindenütt – elsősorban a közalkalmazottakat és a közalkalmazottak béreit érintik, illetőleg elbocsátásokat jelentenek. Így Romániában, ahol a dolgozók és a szakszervezet máris sztrájkot jelentett be, Görögországban, ahol Papandreu új baloldali-szocialista (PASOK) kormányát az IMF és az EU helyezte hasonló nyomás alá, miközben az erős görög szakszervezetek ellenakcióját várják. Franciaországban a CGT és a CFDT újabb közös megmozdulásokat, tüntetéseket hirdetett meg. (Ez utóbbiak már a közeli márciusi helyhatósági választások előtt.)

A szakszervezetek és a kormány tárgyalásainak visszhangja

A február 18-i beharangozott tárgyaláson 7 miniszter és 5 szakszervezeti vezető vett részt, a kormányfő elnöklete mellett.

A TV-5 csupán a 18 órás adásában adott először hírt az eseményről, amely az Elysée palotában zajlott le: az elnök beszédét adta le egyedül.

Közvetlenül a híradó után Alain Duhamel, az ismert közíró nemrégiben megjelent könyve „A konzuli menet” („La marche consulaire”) kapcsán beszélgetett a szerzővel Patrick Simonin szerkesztő „A meghívott” („L’invité”) című műsorban, az elnök lépéseit elemezve.

„Sarkozy a hatalom koncentrációját akarja – kezdte a szerző – ő a krízis embere. Amíg az Európai Unió elnöke volt jobban hatott, sikeres volt. Most a krízis idején viszont veszít népszerűségéből a közvélemény-kutatások adatai szerint. Ennek oka: Franciaországban gyorsan megnőtt a munkanélküliség. Abban különbözik elnök elődeitől, hogy karizmatikus, ingerlékeny (nerveux), bonapartista vonások jellemzik: mindent egyszerre akar megreformálni és jobból. Elődeinek a nemzetközi porondon volt súlyuk. Ő meg mindenbe beavatkozik. A liberálisok közül kitűnik stílusával és ő a legvezetőbb energiájával.

Ezután az Elysée palotából távozó szakszervezeti vezetők következtek, akik vagy egyáltalán nem, vagy igen szűkszavúan nyilatkoztak, ezzel is kifejezve elégedetlenségüket.

Bérnard Thibault a CGT főtitkára kijelentette: nem vagyunk kisegítve a bejelentett intézkedésekkel. Sokkal erőteljesebb politikai elhatározásra van szükség a kormány részéről.

Másnap – február 19-én, a reggeli francia lapok „Egy dicstelen csúcstalálkozó” és hasonló címekkel jelentek meg.

François Chérequé, a CFDT főtitkára pedig a „4 igazság” című műsorban mondta el véleményét Roland Sécard szerkesztőnek az Elysée-beli tárgyalás lényegéről. E szerint a kormány nem akar engedni reformelképzeléseiből. „Ideológiai blokád van a fejekben” – jegyezte meg szellemesen – miközben megváltozott a helyzet. A tárgyalást a vállalatvezetés uralta, vagyis a magánvállalatok óriási haszonnal rendelkeznek továbbra is, a dolgozók rovására. Ezentúl a fiatalok havi 500 eurót fognak kapni ami jó, de tovább kell lépni. A vásárlóerő, a minimálbér (a SMIG), a közalkalmazottak helyzete, a szociális beruházások ügye még nem rendezett. Mi tovább harcolunk a modernizációért, ezért sztrájkolunk újra március 19-én – fejezte be nyilatkozatát.

Forrás: A francia TV-5-ös csatornájának 2009. február 19-19-i adása nyomán.

A gazdasági világválság és a szakszervezetek várakozó állásfoglalásai (Röviden)

A gazdasági válság 51 millió munkahelyet „söpörhet el”, az egész világra vonatkozóan a munkanélküliek száma 210 millióra emelkedhet, ez az egész munkaképes emberiség 7,1%-át teszi ki. Ilyen körülmények között ha a szakszervezetek valamennyire is megszólalnak, akkor annak arra kell fókuszálni, hogy a még dolgozó munkások keresetét védje, ámde az túlságosan egyszerű lenne. Az európai szakszervezetek részint azért, mert az internacionalizmusuk nem erős oldaluk, nagyon is késlekednek a megszólalással, amely drámai ellentétben áll azokkal a sebekkel, amelyek akkor váltak láthatóvá, amikor a brit munkások kezdeményezték sztrájkokat az ellen, hogy más országokból lépjenek az országba munkára váró emberek¹. Az ILO év végi jelentése áttekintést nyújt arról, hogy a munkásoknak milyen árat kellett fizetnie a váltságért. Az ENSZ-nek a munka-kérdésekkel foglalkozó bizottsága ugyancsak

¹ A munkásmozgalom történetéből jól ismert, hogy az I. Internacionálé megalakulásakor ugyanilyen érzelmek és számítások vitték a brit munkásokat és főleg szervezeteiket, vezetőiket az Internacionáléba.

nem régi jelentése szerint 77-től 176 millió munkás csúszhat le a létminimum szint alá, ami a bizottság számítása szerint személyenként és naponta két dollár szintet jelentene. 2009-ben egy milliárd négyszáz millió munkás lesz szegény a hivatalos adatok szerint. Ez a szám azt jelenti, hogy a munkaképes lakosság 45%-át érinti ez a veszély. A válság a munkásságot visszasüllyesztette a szegénységi mérce szerint az 1997-es szintre. Néhány hónap alatt eltűnt mindaz az eredmény, amit az elmúlt tizenkét év alatt értek el.

A legjobban érintettek a most felemelkedő országokban, ahol leginkább veszélyeztetni őket a munkanélküliség. Németországban két hónap alatt 2008. decemberétől 2009. januárjára a hivatalos német statisztikai adatok szerint a munkanélküliek aránya 7,4%-ról 8,3%-ra emelkedett. Minden jel szerint a helyzet csak rosszabbodni fog a következő hónapokban – és Németország volt a minta-ország, ahol a nagykoalíció kormányzott és ahol e koalíció gazdaság-politikája révén az elmúlt három évben kétmillió munkanélkülit juttatnak ismét munkához.²

Nem olyan időköt élünk, amikor megelégedhetünk üres szavakkal. Az adatok fényében és az adatokat még hosszan lehetne sorolni, kevésbé valószínű, hogy a nagy olasz szakszervezeti szövetségek, a CISL, az UIL és az UGL megmaradhatnak azok mellett a kollektív szerződések mellett, amelyek meghatározták a béremlelkedéseket, de nem számoltak a 2009-ben beinduló inflációval. Ilyen körülmények között senki nem tudja megjósolni, hogy az egyes vállalatokkal megkötött megállapodásokkal mi fog történni a valóságban. A CGIL helyesen tette, hogy nem kötött semmiféle megállapodást, mint-hogy nem ismeri az egyéb feltételeket, többek között a köztisztviselők helyzetét érintőket, valamint a legnagyobb munkáltató szervezet, a FIOM terveit.

A szociáldemokrata modell

Noha a PD (vagyis a Demokrata Párt) tulajdonképpen elfogadta a kollektív szerződések rendszerét, amely történeti értékű reform volt, mégis meglepő volt, hogy Massimo D'Alema³ támogatta a CGIL-t, és tulajdonképpen pártját elkötelezte arra, hogy a szociáldemokrata modellt fogadja el. Ami a dolog lényegét illeti, a szociáldemokrata modellre a német SPD a legjellemzőbb. Ez a modell feltételezi az erős szakszervezetek meglétét, ami egyúttal hivatott arra, hogy országos méretekben folytassa le a tárgyalásokat a bérekről és a munkaidőről. Németországban egyúttal a legerősebb a burzsoázia is és számunkra Olaszországban éppen azért érdekes és tanulságos a német modell, mert ugyanezt a nehéz harcot kell nekünk is megvívni.

² A cikk a francia autómunkások egyik szakszervezeti vezetőjét idézi arról, hogy mekkora volt a kibocsátott autók száma az elmúlt években, és hogy ez miként csökkent le 2009-re – jelezvén ennek következményeit.

³ D'Alema az Olasz Kommunista Párt (PCI) egykori főtitkára, az ő vezetésével váltott nevet és tartalmat a párt (Erről részletesebben Évkönyv)

A PD-ben jelenleg is zajló heves viták arról tanúskodnak, hogy a pártban a szociáldemokrata modellről sokan sokkal gyengébb tartalmat tételeznek fel. Ez érinti az egész olasz parlamenti baloldalt, amely félszázados késésben van. Visszapillantva az orosz-barát PCI az 1950-es évek végén követte el a történeti árulást, amely korábban hegemon helyzetben volt, váltott át a szociáldemokrata útra, ezután a szociáldemokraták Olaszországban különböző körülmények között és különböző módon kerültek ismét az élre⁴. Persze a szociáldemokrata párt ma már Németországban sem azonos a régivel. Ahhoz, hogy megítélhessük D'Alema jövőjét, tisztában kell lennünk azzal, hogy milyenek a viszonyok a szocialista pártok nagy európai családjában.⁵

Ebben az új helyzetben az európai szakszervezeteknek is meg kell találniuk a válaszukat, de ez a válasz valószínűleg szintén késlekedni fog. Az Európai Szakszervezeti Szövetség, az ETUC, 2009. májusára hirdette meg, hogy összehívja a maga tiltakozó gyűléseit, ámde ennek pontos tartalmát és követeléseit nem fogalmazták meg.

Forrás: Global Crisis and Trade Unions Delay. Bulletin, 2009. március

A „fekete csütörtök” Franciaországban

2009. március 19.

A francia szakszervezetek közös felhívására az ország több mint kétszáz városában több mint egymillió ember sztrájkolt, ill. vett részt tiltakozó gyűléseken és felvonulásokon, amelyeken a kormány és Sarkozy elnök válságkezelésének módja és a nagy munkanélküliség és elbocsátások ellen tiltakoztak. A résztvevők számát illetően folyik a szokásos számháború: néhányan csak pár százezerről beszélnek, szakszervezeti részről kétmillióról is tudnak. A magyar rádió híradásában egyszer esett szó arról, hogy a szakszervezetek a nagy vagyonosokra 5%-os külön vagyoadót kívántak kivettetni, amit a kormány és Sarkozy elnök mereven elutasított. A sztrájkban nagy számban vett részt a közalkalmazottak: az egészségügyiek, tanárok és tanítók (a tüntetéseken persze a diákok is) valamint a postások. A kormány és Sarkozy részéről ismét elhangzott, hogy végre fogják hajtani a január 29-i nagy sztrájkakció után megtett februári ígéreteiket.

Még egyszer a március 19-i „fekete csütörtökről”.

A Kossuth adó március 21-én közvetítette Tamás Gáspár Miklós „negyed-órját”, amelyben érintette a francia eseményeket, hangsúlyozta, hogy 19-én

⁴ Az olasz szocialisták felemelkedéséhez és óriási hanyatlásához lásd B. Craxi életútját. Évkönyv 2003.

⁵ A cikk ehelyütt részletesebben foglalkozik az európai szocialista pártok helyzetével és a szociáldemokrata modellel. (Erről lásd a Háttér rovtot e kötetben.)

általános sztrájk zajlott le, amelyben 3 millió ember vett részt, és amelyet a magyar média szinte észrevétlenül hagyott.

Március 23-án az Info rádió franciaországi tudósítója szintén megerősítette a 3 millió ember részvételéről szóló számot és hozzátette, hogy az országban a szociális ellentétek kiéleződését jósolják. Ezek részint már a szakszervezetektől függetlenül is kirobannak, amelyeknek néhány mozzanatáról meg is emlékezett.

Az utcáé a szó Franciaországban

E szavakkal jelent meg a március 19-i Humanité, ezzel is jelezve, hogy ez a nap a január 29-i sztrájk második felvonása, csak még jelentősebb: 8 szakszervezet 200 helyen, mintegy 3 millió francia részvételével tiltakozott a jobboldali kormánynak az élet minősége elleni reformintézkedései ellen.

A TV-5 fekete csütörtökről beszélt. A szakszervezetek szociális fordulatot sürgettek. A franciák 62 százaléka rossznak tartja a francia kormány gazdasági intézkedéseit.

François Chérequem a CFDT főtitkára kijelentette: a francia kormány ugyan megmozdult, de főleg a gazdagokért ügyködik.

Bernard Thibault, a CGT főtitkára mély válságról beszélt: „nem hiszem, hogy a kormány közömbös marad ekkora megmozdulás láttán: 4 franciából 3 ezen a napon az utcán”.

A közvélemény-kutatások szerint a franciák 70 százaléka a sztrájk mellett érzett.

Megszólt a nagyszerű tüntetést értékelve *Martine Aubry*, a PS főtitkára is, kijelentve: „mi változást akarunk”.

Alain Krivine, az Új Antikapitalista Párt (NPA)⁶ nevében, a „Meghívott” mikrofonja előtt március 24-én jelentette ki: minden nap skandalum van. A kapitalizmus reformja? Ez képtelenség, mivel a kapitalizmus nem törődik az emberekkel. Két nagy sztrájk volt Franciaországban, fantasztikus sikerrel.

- Tíz éve nem volt ilyen nagy tömegtüntetés - jelentette ki a „Kiosque” március 22-i adásában Joav Tikar Párizsban dolgozó tudósító - majd hozzáfűzte: a gazdag nyugati unokatestvérek elhanyagolják keleti szegényebb unokatestvéreiket. A litvániai tudósító még hozzátette: „vége az álmoknak!” A chilei tudósítónő ekkor megjegyezte: Latin-Amerikában lassan minden ország balra tart: Brazília, Venezuela, Paraguay, Chile is.

Forrás: A francia televízió 5-ös csatornájának 2009. március 19-i adása nyomán.

Hallgatta és jegyzetelte Havel Józsefné Sziki Vilma

⁶ Az NPA megalakulásáról lásd Évkönyv 2010 - a francia fejezet írásait. Ugyanitt közöltük Krivine-nek, a francia trockista mozgalom egyik legismertebb veteránjának írását is. (Krivine írásait az Évkönyv az utóbbi két évtizedben sokszor közölte.)

A brit Szakszervezeti Szövetség (TUC) felmérése a gazdasági válság hatásáról

Az RFI 2009. március 20-i adása nyomán

A TUC közvélemény-kutatást végeztetett arról, hogy a gazdasági válságnak milyen a hatása különösen a dolgozó nők elbocsátására. A felmérés nyomán kiderült, hogy az elmúlt félévben az elbocsátott nők aránya 2,7%-kal ugrott meg, míg férfiaknak csak 1, valamennyi (a pontos számra nem emlékszem). A megfigyelők hangsúlyozták, hogy a különbség kiáltóan nagy a nők rovására. Hozzáadték, hogy a munkáltatók abból indulnak ki, hogy a férjek ill. a közös háztartásban élő férfiak úgyis gondoskodnak majd a nőkről. Ezzel szemben a felmérés hangsúlyozta, hogy a nők milyen nagy arányban élnek külön (pontos számot is mondtak) és közülük milyen sokan nevelik egyedül gyermeküket.

A francia szakszervezetek és a válság

Az RFI 2009. április 11-i adása nyomán.

A három nagy szakszervezeti szövetség, a CGT, a CFDT és az FO első vezetői közösen szólaltak meg és követelték a kormánytól a nagyobb anyagi ráfordításokat a munkahelyek megőrzésére és a rászorultak megsegítésére. Mindegyik vezető természetesen saját hangján is megszólalt, de a követelések összecsengtek.

Gyárbezárás – munkás-szakszervezeti tüntetés

Az RFI 2009. április 23-i adása nyomán.

Az egyik nagy nemzetközi multi autóalkatrész-gyár miután Franciaországban már bezáratta gyárát, most Hannoverben is ezt teszi (és üzemét áthelyezi Kelet-Európába, azt hiszem Romániába). Hannoverben nagy tiltakozó munkásgyűlést szerveztek, amelyre külön vonat szállította a francia munkásokat és átjöttek Belgiumból, a szintén Hannoverben dolgozott munkások is. Az RFI közvetítette a gyűlés szónokainak beszédét és az egymást üdvözlő francia és német nyelvű szövegeket, de persze a helyzeten ez nem változtat.

Május 1. ünnepe Franciaországban

2002. óta nem volt ilyen tömeges felvonulás Franciaországban – hangzott az általános vélemény az idei munka ünnepéről.

Agnès Moligny, a Május 1-jei ünnepségek felelőse, ezen a reggelen ismertette a TV-5 nézőinek a felvonulások részleteit.

– Az idei felvonulások azért különlegeseek, mert a helyzet is az: a nyolc szakszervezet első ízben vonul fel egységesen az ország 283 városában, lakóhelyén – mondta. A CGT és a CFDT tömegeit mozgósítva, ez lesz év eleje óta a harmadik legjelentősebb megmozdulás, akikhez az FO (Force Ouvrière) tagjai is csatlakoztak. Ezért nevezik „történelmi felvonulásnak” is az idei Május elsejét.

Jean-Claude Mailly a Force Ouvrière főtitkára is megszólalt a „3 igazság” című műsorban ezen a napon.

Kérdés: Franciaországban szociális robbanás várható? Fél tőle?

Válasz: Egységes cselekvésre (unité d'action) van szükség. Az állami és a magánszektorban egyformán kell, szükséges a tárgyalás. De mi van az üzemekben? Bezárás, részleges munkanélküliség. Természetes emberi reakció, hogy a dolgozók meg akarják tartani munkahelyüket.

Kérdés: A Baloldali Párt felvonul?

Válasz: Első ízben lesznek ott, de nem utoljára! Oliver Besancenot, mint szakszervezeti vezető fejezi ki a véleményét. A struktúrát kell megváltoztatni – hangsúlyozta befejezésül.

A TV-5 aznap esti híradásában a lezajlott ünnepségeket értékelve, számos szakértőt, politikai vezetőt szólaltatott meg.

Danielle Tartakowski történész, az ünnepségek sikerét elemezve kiemelte: sajnos hosszan elnyúló krízisben vagyunk. Ezt nem a fizetésből élők provokálták, mégis ők fizetik meg. Talán éppen ennek a körülménynek köszönhető, hogy a felvonulások rendkívül családias légkörben zajlottak le.

A TV-5 20,30 perces híradásában *Bernard Thibaud*, a CGT főtitkára kijelentette: a nyolc szakszervezet még soha sem vonult fel együtt. Botrány, hogy a vállalkozók továbbra is leépítenek. Más politika kell. (S ekkor következett a Continental vállalat dolgozóinak felvonulásáról egy villanásnyi bejátszás, jelképesen egy koporsóval, rajta a gúnyos felirat „A munka ünnepe”.)

Majd *Villepin*, a volt miniszterelnök egykori szavait idézték: „ha az összes szakszervezet együtt – akkor baj van”.

Martine Aubry, a PS főtitkára pedig a dolgozók, a szakszervezetek egységét (Unité) hangsúlyozta, mint a további, a kormány intézkedéseivel szembeni sikereink zálogát.

Most itt tartunk – hangzott az adás végén: öt fős családban csupán egy ember dolgozik.

Forrás: A francia televízió 5-ös csatornájának 2009. május 1-i adása nyomán.

2009. május 1.

Az RFI illetve a magyar rádió adásai nyomán.

A legjelentősebb ezúttal feltehetően Franciaországban, illetőleg Németországban volt a Május elseje. Franciaországban az összes szakszervezet összefogott, Párizsban közös nagy felvonulást rendeztek. A fő téma a kormány és Sarkozy politikája elleni tiltakozás volt, a növekvő munkanélküliség, illetőleg Sarkozy megszorítási politikája ellen tüntettek. Az RFI ezúttal a CGT főtítkárárt szólaltatta meg. (A tüntetésben részt vevők száma, mint mindig, vitatéma és feltűnően nagy a számokat illetően az eltérés.)

A másik fő terület Németország. A berlini összecsapások mellett az igazi gócpontok Hamburg és Bréma volt, Bréma volt a szakszervezetek központi nagy tüntetésének helye. Itt szólalt meg Sommer, a DGB főtítkára, aki a tőkés-ek erős megadóztatását követelte (évi jövedelmük 50-80%-os megadóztatása révén és ezt tette az SPD újraválasztott elnöke is, Müntefering.

Tüntetések és ellenmegmozdulások voltak Moszkvában, nagyobbak, mint az elmúlt években. (Úgy tűnik, egyes szakszervezetek is aktivizálódtak a kormányal szemben.)

Törökországban, ahol a május elsejék nincsenek engedélyezve, hosszú évek, illetőleg évtizedek óta erős összecsapások, illetőleg rendőrségi véres elfojtások színhelyei – ezúttal is így történt, elsősorban Isztambulban.

(Kommentárként a magyarországi és budapesti május elseje rendkívül szomorú képet nyújtott a rádió alapján, ám ennek érdembeli taglalása és elemzése nem az Évkönyv feladata.)

Hangosan eltemetett kapitalizmus

Négy európai nagyvárosban tüntettek a szakszervezetek a munkahelyek védelmében.

Népszabadság 2009. május 18.

A piros trikós fiatalok vörös rózsacsokorral borított hatalmas koporsót hordtak a vállukon. Néhányan felnagyított a kapitalizmust eltemető gyászjelentést tartottak a magasba. – Rövid, súlyos betegség után a kapitalizmus megszabadult szenvedésétől. Részvétnyilvánításoktól kérünk eltekinteni! – volt olvasható a falécekre tűzött plakátokon.

A hangos és színes hétfégi „gyászmenet” az elmúlt idők egyik legnagyobb munkavállalói – szakszervezeti megmozdulás volt Németországban,

a Szövetségi Köztársaság különböző részeiből, becslések szerint mintegy 100 ezer ember jött el a fővárosba, hogy ott legyenek a Német Szakszervezeti Szövetség (DGB) által szervezett tömegtüntetésen.

A globális gazdasági válság elleni fellépést, egyben a munkavállalókat védő európai szociális paktumot, magasabb béreket, biztos nyugdíjakat követelő demonstráció az Európai Szakszervezeti Szövetség (ETUC) kezdeményezésére indított, több országot érintő tiltakozás része volt. Berlinnel párhuzamosan Prágában tüntettek a hírügynökségek szerint jó 30 ezren. Az ETUC-nak korábban Brüsszelben és Madridban 200 ezer embert sikerült mozgósítani azért.

- Nem mi okoztuk a válságot, mégis velünk akarják annak árát megfizettetni. Na ezt azért mégse - magyarázta egy Hannoverből érkezett, aki a kapitalizmust jelképező papírmáséből kivágott, süllyedő Titanicot emelt a levegőbe és „Szociálisan nyugtalanok vagyunk” feliratú óriás kítűzőt viselt. A „szociális nyugtalanág” egy régóta nem használt kifejezés a jólétéről ismert Németországban. A fogalmat *Michael Sommer*, a DGB első számú embere dobta be újra a köztudatba, azt fejtegetve: ha a politika nem tesz semmit, pontosabban csak a munkavállalókra terheli a válság költségeit, úgy a társadalmi békét fenyegető, eddig errefelé nem látott szociális háttérű lázongások fenyegetheti Európa vezető gazdaságát.

A kapitalizmus, különösen a kockázatos pénzügyi műveletekre építő „kaszinó kapitalizmus” szitokszónak számított a Berlin központi útvonalain átvonuló tüntetéseken. A „tisztességes szociális piacgazdaság” a többség számára változatlanul elfogadható modell - feltéve, ha nem a munkavállalók ellenében spekulálnak. - A játékkaszinók komolyabb ellenőrzés alatt állnak, mint a bankok - jegyezte meg nagy üdvívalgás közepette *John Monks*, az ETUC brit főtitkára a berlini Győzelmi oszlop előtt. Három héttel az európai parlamenti választás előtt Sommer arról beszélt hallgatóságának, hogy az emberek olyan szociális Európát akarnak, amelyben a vállalatok szabadságát nem helyezik a dolgozói jogok fölé. Ahol az egyenlő munkáért egyenlő bér jár, s ahol az állam nem borul térdre a kizárólag a részvényesek anyagi érdekei alá rendelt nagyvállalatok előtt.

Sommer mellett a két legbefolyásosabb német ágazati szakszervezeti szövetség, a fémipari *IG Metall* irányító *Berthold Huber* és a szolgáltatóipari *ver.di* élén álló *Frank Bsirske* újabb, legalább 100 milliárd eurós konjunktúra-élénkítő csomagot követelt. - Nem hagyjuk, hogy a tőke a nyereségét privatizálja, a veszteséget viszont szocializálja! - üzenték a politikának, amelynek számos vezető személyisége felbukkant a menetben. *Franz Müntefering*, a szociáldemokraták elnöke mellett eljött két vezető zöldpárti politikus, *Renate Künast* és *Cem Özdemir* is.

Németországban a gazdasági válság múlt őszi kirobbanása óta nem voltak igazán nagy munkavállalói megmozdulások. Míközben a radikális népi fellépés hagyományával rendelkező Franciaországban számos csőddel, vagy

bezárással fenyegetett üzem dolgozói menedzsereket ejtettek túsul, a megroggyant német nagyvállalatok alkalmazottai eddig legfeljebb hangos dudaszóval kísért autós korzózással fejezték ki nemtetszésüket.

A németországi helyzet érdekessége, hogy a munkahelyek millióit fenyegető gazdasági válságból, a 2009. első negyedében mért 3,8 százalékos GDP-visszaesésből a demokratikus szocializmust hirdető Balpárt egy jöttányit sem tudott profitálni. Ezzel szemben reneszánszukat élik a szakszervezetek, egyre több munkavállaló kéri felvételét. Az új belépők a tagdíjakkal szépen növelik a sztrájkasszát. A lap szerint IG-Metallnál félretett pénz arra elég, hogy egy elhúzódozó konfliktus esetén a vasasok akár négy hónapra is megbénítsák a német ipari termelést.

Az Európai Szakszervezeti Szövetség végrehajtó bizottsága úgy döntött, hogy az egyes tagországok képviselői a hozzájuk legközelebb lévő demonstrációs színhelyre utazzanak. A magyarok esetében ez Prága volt. A hazai szakszervezeti konföderációk mintegy másfél száz szervezett dolgozót delegáltak a cseh fővárosba, a válság által leginkább sújtott ágazatokból: vegyészek, élelmiszer-ipari, építőipari és kereskedelmi dolgozók, vasutasok vettek részt a tüntetésen. Székely Tamás, a vegyészszakszervezet alelnöke lapunknak elmondta: a „túra” egynapos volt, hajnalban indultak több autóbusszal, s késő éjjel érkeztek vissza Prágából. A költségeket a hat szakszervezeti szövetség finanszírozta. (K. J. E.)

Dési András, Berlin

A Force Ouvrière (FO) főtitkára a francia belpolitikáról

Jean-Claude MAILLY, az FO főtitkára, ezen a reggelen az időszerű belpolitikai kérdésekről nyilatkozott a „4 igazság” mikrofonja előtt.

Mindenek előtt azt közölte, hogy előrejelzések szerint év végéig 800 ezer fő lesz a munkanélküliek száma Franciaországban. Továbbá megerősítette, hogy a krízis óta semmi sem változott, a vasárnapi munka bevezetése pedig nem más, mint „csúfolódás a világgal”.

Vannak nemzetközi szabályok – folytatta – amelyeket követni kell, hogy kikerüljünk ebből a gödörből.

Sarkozy kormányának lépéseit pedig politikailag, gazdaságilag és szociálisan egyaránt tévedésnek nevezte.

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2009. augusztus 12-i adása nyomán.

Az akciónapra való felhívás ellenére, a szakszervezetek zavarukról nyilatkoznak

Az őszi évadnyitón, szeptember 8-án rendezett gyűlésükön, hat szakszervezet (CGT, CFDT⁷, CFE-CGG, UBSA, Solidaires, FSU) elhatározta, hogy a „becsületes munka” („le travail décent”) nemzetközi napja alkalmából, szeptember 7-én mozgósítják a fizetésből élőket. Hat szakszervezet és nem nyolc, mert az FO⁸ és a GFTC távol lesznek, hivatalosan a naptárra hivatkozva.

Az akciónapra való felhívás nem palástolja el a lényege: az egységfront meggyengült. Jean-Claude Mailly, az FO főtitkára, szeptember 7-én a „PARISIEN”-nel folytatott beszélgetésében bírálta a kiválasztott szeptember 7-i napot.

Miközben a CGT és a CFDT ezen az évadnyitó gyűlésen egységükről beszéltek, a CFTC, az CFE-CGC-vel karöltve, a jövőjük miatt nyugtalankodtak, a képviselőségük megreformálása miatt. Egyedül az FO volt az, amely egy 24 órás szakmaközi (interprofessionnelle) sztrájk megszervezését reklámlta. „De nagyon jól tudjuk, hogy az emberek nem fognak teljesen egyedül sztrájkolni” – mondja az FO egyik országos titkára, aki azt is megerősíti, hogy nincs szó a többiekkel való szakításról.

„Igazi kérdőjelek”

Jacques Voisin, a CFTC elnöke szintén nyugtalankodik, még pedig „egy nemzetközi mozgósítás és a szervezetközi krízis-ellenes kérdés módjai miatt”. Bejelentve, hogy szakszervezete részt vesz a szeptember 28-i szakszervezetközi gyűlésen, ugyanakkor megkérdezi a többieket: „Mitől akarjuk elmozdulni látni a kormányt és a partner vállalatokat?”

Mindenkinek igazi kérdései vannak – mondja Jean Grosset (UNSA). A vállalatoknál azt kérdezik a fizetésből élők, hogy hogyan védelmezzék a munkahelyet és ugyanakkor harc a központosítással, ami nem egyeztethető össze.

Marcel Grignard (CFDT) szerint a „szakszervezetközinek nem csupán az a célja, hogy javaslatokat tegyen a tüntetések napjaira.”

A CGT 3 hónappal 49. kongresszusa előtt biztosítja a követelések kivívására vonatkozó profilját. Bertrand Thibault elégedett az október 7-i sztrájkjal, a vasutasok szeptember 16-i, a vasipari, a vegyipari dolgozók szövetségének a buszvezetőkkel közös szeptember 17-i, a postások szeptember 22-i sztrájkjával, végül a 22-én, Párizsban sorra kerülő országos ipari tüntetéssel.

Rémi BARROUX

Forrás: Le Monde, 2009. szeptember 10.

⁷ A CFDT Franciaország egyik legnagyobb szakmaközi szakszervezete, valamikor a messze múltban katolikus-keresztény szakszervezetként alakult, ám ezt a színezetét jó 50 éve elvesztette és nagyon is kombattáns szervezet.

⁸ FO - Force ouvrière (munkáserő). Eredetileg szocialista párti befolyás alatt álló szakszervezet, az utóbbi fél évszázadban ugyancsak önállósult és ugyancsak harciasan antikapitalista szervezet.

PAUL HASTE:

A TUC (a Brit Szakszervezeti Szövetség) támogatja a Népi Chartát⁹

(Rövidítve)

Jelentés a TUC 2009. szeptemberi kongresszusáról. A kongresszus utolsó napján mintegy ezer küldött szavazott arról, hogy támogatja a Népi Chartát. Ám mindez csak azután történt, hogy heves vita zajlott le arról, hogy az LP-t megnyerhetik-e ezeknek a céloknak. Bob Crow, az RMT¹⁰ vezére, hangsúlyozta, hogy a charta támogatása vagy-vagy kérdés. „A szakszervezetek dolga az, hogy képviseljek a munkásokat, függetlenül attól, hogy az illetők mely politikai párt tagjai – és a szakszervezetek milliónyi tagja egy politikai pártnak sem tagja – és olyan politikának a megvalósításáért küzd, amelyet a Népi Charta fejez ki” mondotta. Mint kifejtette, „a népi charta más politikát képvisel, mint ami a jelenben megvalósul.” Hangsúlyozta, hogy a TUC-nak ez a támogatása segít nyomást gyakorolni az LP kormányra amelynek kormányoznia kellene és amelynek meg kellene mutatnia a munkásoknak, hogy a TUC reményt adhat a számukra.” Ezután szólalt fel Derek Simpson¹¹, aki hangsúlyozta, hogy a Népi Chartát támogatva is tudniuk kell, hogy egy progresszív politika megvalósítása csak úgy képzelhető el, ha ennek az LP keretein belül szereznek támogatást. Simpson nyomatékosan aláhúzta, hogy nem sok értelme van annak, ha az LP-t bírálják és ha ugyanakkor nem lépnek be az LP-be és nem belülről próbálják az LP politikáját megváltoztatni”. „A politikai pártok nem egyformák, és csak egy párt van, az LP, amelyet mi meg tudunk változtatni.” – mondta Derek Simpson. Nekünk támogatnunk kell az LP-t, meg kell akadályoznunk egy új tory kormány megalakulását, hogy az ugyanolyan károkat okozzon, mint az 1980-as években.¹²

Ezzel szemben az ellenzék véleményének Paul Noon adott hangot, aki kifejtette, hogy a TUC-hez csatlakozott 60 szakszervezetből csak 18 tagja egyúttal az LP-nek is és a Derek Simpson-féle javaslat egyúttal megkötné mind a 60-nak a kezét. A TUC főtitkára, Brendan Barber hangsúlyozta, hogy a TUC-hez csatlakozott szakszervezetek egységesen elkötelezték magukat a Népi Charta támogatására. Mindehhez hozzátette, hogy azoknak a szakszervezeteknek lesz a feladata, hogy az LP politikáját megváltoztassák, amelyek csatlakoztak az LP-hez.

A TUC kongresszusán voltak, akik határozottan felléptek az ellen, hogy a

⁹ Nyilván visszautalás történetileg a chartista mozgalom híres Kartáira.

¹⁰ Az egyik nagy brit szakszervezet nevének rövidítése.

¹¹ Derek Simpson jó 20-30 éve az LP baloldalán áll és e csoportosulás vezetője.

¹² Utalás nyilván Margaret Thatcher korszakára.

szakszervezetek megpróbálják befolyásolni az LP politikáját, minthogy úgy ítélték, hogy egy ilyen kísérlet a választás előtt már „halálra van ítéelve”.

A Morning Star tudósítója ezután kitér arra, hogy melyek a Népi Charta fő követelései:

1. Egy igazságos gazdaság egy igazságosabb Nagy-Britannia számára. A vezető bankokat, a biztosító társaságokat, hitelintézeteket köztulajdonba kell venni mindenki hasznára.

2. Több és jobb munkahelyet. Mind az állami, mind az önkormányzati, mind a magán beruházásoknak több munkahelyet kell biztosítani tisztességes fizetéssel.

3. Tisztességes lakásokat mindenki számára. Állítsák le a kilakoltatásokat, adjanak kamatmentes kölcsönt és ellenőrizzék a lakbéreket és házbéreket.

4. Javítsák meg a közszolgáltatásokat és semmiféle csökkentést ne engedélyezzenek ezen a téren. Az energiaszolgáltatást, vízszolgáltatást, közlekedést, hozzák vissza köztulajdonba és a postát és telekommunikációt ne engedjék privatizálni.

5. Ingyenes fűtést és közlekedést minden nyugdíjasnak.

6. Egy elviselhető, sőt tisztességes megélhetést mindenki számára. Fejezzék be a véres háborúkat és hozzák haza a katonáinkat.

Forrás: Paul Haste: TUC backe People's Charter Morning Star, 21009. szeptember 17. (A cikk Steve Parsons küldte az Évkönyvnek.)

JOHN McDONNELL¹³:

Az LP megfeledezett a szegényekről

(Rövidítve)

A közvélemény felmérések szerint az LP kormányzat idején valósult meg olyan kormány-politika, amikor a recesszió révén a következmények a leg súlyosabban a szegényeket sújtották – jelenleg a szakszervezetek harcolnak majd az elhanyagoltakért, az elfelejtettekért.

Ezen a héten fogja a TUC (a brit Szakszervezeti Szövetség) megtárgyalni és kialakítani a maga stratégiáját¹⁴, hogy miként küzdjön a bérlefaragások és a privatizálások ellen – ez ügyben mind a három nagy politikai párt egy- séges álláspontra jutott. A Szakszervezeti Koordináló Csoport (Trade Union Co-ordinating Group), amely nyolc szakszervezetet tömörít, amely a TUC kongresszuson az elmúlt évben alakult meg, már összeült, hogy megvitassa,

¹³ John McDonnell a Guardian sűrűn publikáló szerzője, az utóbbi időben az önálló baloldali hangot megütő lap publicistája, aki egyaránt szerepel az LP-ben és a szakszervezetekben is.

¹⁴ A TUC kongresszusán elfogadták a Népi Chartát, amelynek fő követeléseit lásd e fejezet mások cikkében, amelyet a Morning Star alapján közlünk.

miként is küzdjenek a nép érdekeiért, amelyről az Új LP elfeledkezett. Az érintett nyolc szakszervezet főtitkár valamint én hívunk majd össze a TUC kongresszussal egyidejűleg egy külön megbeszélést. Ez a megbeszélés az egyik déli szünetben lesz megtartva, hogy az embereket meghallgassák: miként lehet legjobban visszaütni és az egyes szakszervezetek ebbe a küzdelembe miként kapcsolódhatnak bele.

Ezen a külön-megbeszélésen meghallgatják egy kutatás kimutatását, arról, hogy az infláció miként sújtotta legjobban a szegényeket az elmúlt évben. Ebben az évben a létfenntartás költségei a szegények számára emelkedtek, a gazdagok számára csökkentek. Ez a kutatás ismét bebizonyítja a társadalom egyenlőtlen megosztottságának evidenciáját, amelyet a neoliberalizmus 30 éves uralma hozott létre. Míg a fasiszták a bajok okát a muzulmánokra hárítanák, nekünk tisztában kell lenni azzal, hogy ezt a helyzetet az LP kormányoknak a recesszió alatti politikája illetőleg a fináncsőkének érdekel és befolyása teremtették meg.

A toryk szintén megtalálták a maguk bűnbakját: egyfelől az állami közösségi költségvetési kiadásokat, másfelől a közösségi szektorban dolgozók illetőleg az onnan kikerülő nyugdíjasok nyugdíjaiban találták ezt meg. Az igazság az, hogy a közösségi költségvetési kiadások mindössze 1,9%-kal emelkedtek. Miként Graham Turner ezeken az oldalakon (vagyis a *Guardian* lapjain) kimutatta hat hónappal ezelőtt, a költségvetési kiadások közösségi része alig tartott lépést az inflációval. Mind a közösségi szektorban, mind a magánszektorban sok tulajdonos illetőleg manager alkalmazza a bérbe-fegyaszításokat, ezzel áthárítva a dolgozókra a recesszió terheit, amit nem ők okoztak. Miként a TUC jelentése, amelyet e kongresszusra terjesztettek be, kimutatja, hogy a magasabb fizetésű alkalmazottak esetében ez a bérbe-fegyaszítás tulajdonképpen mérsékelt béremelkedést jelent, ám ugyanakkor az alacsonyabb fizetésűek számára kifejezett bércsökkenést jelent. Mindez jó-részt amiatt, mert az infláció másként érinti kiadásait. Ami sokkoló, hogy leginkább az alapvető létfenntartási cikkek árai ugrottak meg leginkább az infláció során az elmúlt évben: a gáz és villanyszámlák, a helyhatósági adók, a vízdíjak, és a heti bevásárlások.

Meghökkenítő és meggondolkoztató, hogy mind a MacDonald kormány¹⁵ mind a Callaghan kormány¹⁶ alatt az LP kormányok megengedték, hogy a recesszió következményei a legjobban a szegényeket sújtsák. A következő hónapban az országos bérminimum mindössze csak 1,1%-kal fog emelkedni – ez lesz a történelemben ismert legkisebb emelkedés. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy az alacsony keresetűek számára ez valójában bércsökkenést jelent. Az Egyesült Királyságban, amely az Európai Unióban a második leg-nagyobb gazdaság – itt fizetik ki a legkisebb béreket Nyugat-Európában. A

¹⁵ J.R. MacDonald kormányai 1924 (lásd Évkönyv 1974) és 1929–1931 (lásd Évkönyv 1979, 1981.)

¹⁶ Callaghan életútját lásd Évkönyv 2009.

II. világháború óta most éljük meg a legrosszabb gazdasági válságot és ha összehasonlítjuk azzal, hogy az Attlee kormány¹⁷ miként reagált az 1945-ös gazdasági bajokra és Gordon Brown klikkje miként teszi ugyanezt, akkor az összehasonlítás nagyon tanulságos. Az 1945-ös LP kormány annak ellenére, hogy súlyosan el volt adósodva, elfogadta és megindította az NHS-t (a National Health Service¹⁸-t) és kialakította a jóléti állam (welfare state) rendszerét. Ez egyúttal azt jelentette, hogy eddig ismeretlen méretű házépítés indult be és 30 évre kialakult a községi politikának a rendszere.

A jelenlegi LP kormány nem tud semmit felmutatni adósságaival szemben. Miközben a bankok nagy kölcsönöket kaptak és ott a vezetők és a felső fizetésűek nagy manna-esőket zsebelhettek be, ugyanebben a szektorban nagy elbocsátásokra került sor, embereket lakoltatnak ki az otthonukból. Az új LP kormány az, amely felszámolja Be van NHS¹⁹-ét és Beveridge²⁰ jóléti államát és ez az LP kormányok azok, amelyek az elmúlt 12 év alatt alig építettek új, olcsó lakásokat és házakat. Jelenleg a TUC most következő kongresszusának kell döntenie és kialakítani azt az elképzelést és a megfelelő határozatokat, hogy miként lehet ezzel az elhibázott politikával szembeszállni.

Forrás: JohnMcDonnell: Labour has forgotten the poor. The Guardian, 2009. szeptember 15. (A cikket Steve Parsons küldte az Évkönyvnek.)

Sztrájkolnak a párizsi metró dolgozói

Eredetileg csak november 9-én és 10-én sztrájkoltak volna a RER dolgozói. Ekkor a TV-5 arról adott hírt, hogy a RER/B vonalon öt szerelvényből egy, a RER/A vonalon pedig tíz szerelvényből egy szállítja az utasokat. Ezzel több mint egymillió utas napi munkahelyre való utazása vált bizonytalanná.

November 10-én reggel azzal nyugtatta meg a metró sajtófelelőse az utasokat, hogy reggel 7 órától kezdve helyre állt a rendes forgalom. Ezzel szemben aznap este a sztrájk folytatását közölte a TV-5, november 11-én is lesz még pedig a RER/B vonalán.

Ekkor Bruno le Roux a PS nevében kijelentette, hogy újra kell tárgyalni a metró szerződéseket. A Parlament – a TV-5 híradása szerint – november 24-én foglalkozik a témával.

Forrás: A francia televízió 5-ös csatornájának 2009. november 8-i és 11-i adása nyomán

¹⁷ Attlee életútját lásd Évkönyv 2009.

¹⁸ Bevan életútját lásd Évkönyv 1997 – az NHS Be van kezdeményezésére és minisztersége idején vezették be.

¹⁹ Uo.

²⁰ Beveridge a London School of Economics professzora és igen befolyásos rektora volt; a II. világháború alatt dolgozta ki a maga elképzelését a jóléti államról, amely nagy támogatást kapott az LP politikusai és értelmiségijeiről. (lásd Évkönyv 1991)

Sztrájkok, elégedetlenség Európában 2009. őszen

Az RFI, a BBC és a magyar rádió 2009. november 3-i, 5-i adásai nyomán.

A németországi Opel Autógyár tanácsának határozata nyomán sztrájk indul Németországban, miután a gyár igazi ura, a General Motors tízezer ember elbocsátását tervezi. A Bochum-i Opel gyár Európa más üzemeinek dolgozóit is szolidaritás akciókra hívták (ennek visszhangja még nem világos).

Belgiumban november 5-re általános vasutas sztrájk kezdődött, amely érinti a Belgiumot átszelő nemzetközi vasutakat is. A sztrájk kiobbantó oka a részleges privatizálások bejelentése.

A spanyol Általános Munkásszövetség és a Munkásbizottságok Szakszervezeti Szövetsége közös felhívása általános sztrájkmozgósításra december 12-ére²¹

Ne nyereszkedjenek a válságon!

Mi, az UGT és a CCOO felhívjuk a dolgozó férfiakat és nőket, hogy december 12-én hajtsanak végre általános mozgósítást, hogy a leghatározottabban, egyben nagy felelősséggel lerántsák a leplet arról helyzetről, amely a gazdaságban, ezen belül a kollektív szerződéses tárgyalásai menetében bekövetkezett. Követeljük, hogy a vállalkozók változtassák meg magatartásukat, a kormánytól pedig, hogy tegyen sokkal messzebb menő politikai lépéseket a válságból való kilábolásra; továbbá a tárgyaló partnerek vállaljanak köte-

²¹ Több mint egy évvel a világméretű pénzügyi-gazdasági válság 2008. őszi kirobbanása és az ezt követő egy évi kemény, de váltakozó eredményű szociális küzdelmek után a spanyol munkások és alkalmazottak két nagy országos központja, amelyek együttesen a szervezett dolgozók 90%-át tömörítik, nagy fába vágta a fejszéjét. 2009. december 12-ére közösen országos általános sztrájkot hirdettek a válsághatások enyhítése érdekében, tekintet nélkül a munkabeszüntetések szervezésének válságos időben mutatkozó roppant nehézségeiről. A dátum nyilvánvaló utalás az 1988. december 14-i, nyolcmillió dolgozó részvételével lezajlott általános sztrájkra, amely akkor kis híján Felipe González szocialista kormányfő lemondására vezetett, majd kikényszerítette a munkaügyi és szociális egyeztetés országos tripartit szervének, a ma is létező Consejo Económico-Socialnak (Gazdasági- Szociális Tanács) a néhány hónappal későbbi megalakítását. (Szerk.megi.)

lezettségét arra, hogy részt vehessünk a tárgyalásokon egy közösen kidolgozandó stratégia kialakítása érdekében. 20 hónapja szenvedjük azt, amit a jövő előreláthatólag a 21. század eleje nagy válságának fog nevezni. Ezt a válságot a fennálló, tökéletesen szabályozatlan nemzetközi pénzügyi rendszer összeomlása okozta, amelynek a nyilvánvaló hibáival senki se akart foglalkozni, és amely magával rántotta az egész világ termelő gazdaságát, munkanélküliségbe taszítva az állampolgárok millióit. A helyzet még súlyosabb Spanyolországban, ahol a globális krízis egybeesik a legutóbbi évtizedekben követett termelési modell kimerülésével, és amelynek egyensúlyhiányát és egyéb gyengeségeit évek óta folyamatosan bírálattal illetjük.

Megdöböntő, hogy azok, akik a liberalizmus legradikálisabb követelményeit védelmezték (szabályozatlan piac, angolkóros állam, vérszegény szociális védelem, a munkaerő költségeinek makacs lefaragása), s akik belevittek minket, a bennünket sújtó gazdasági csődbe, most arról akarnak meggyőzni bennünket, hogy a válságból a kilábalásnak ugyanazon az úton kell haladnia, amelyen ide jutottunk. Szerintük még kevésbé szabályozott piac kell, lefaragott munkavállalói jogok, a közösségi szociálpolitika megszüntetése, a szabályozatlan kapitalizmushoz való visszatérés.

Nem fogadjuk el a munka leértékelését, bármilyen formát öltson is. Nem fogadjuk el az állítást, hogy a válság megoldása a munkajövedelmek egy részének a tőke bevételeihez való átcsoportosítását kívánja. Nem fogadjuk el az előregedett, primitív, már kudarcot vallott recepteket, amelyek csorbítanak a dolgozók jövedelmét, jogait, védelmét, az őket megillető garanciákat.

Éppen, mert a spanyol gazdaság kényes helyzeten lánol át, négymillió munkanélkülivel, és további százezrekekkel, akiket a társadalmi kívül-rekedés fenyeget, meg vagyunk győződve arról, hogy ebből a helyzetből nem juthatunk ki a társadalom egészének tevékeny bevonása nélkül, a fő szereplőkkel, vagyis a központi kormánnyal, a vállalkozók szövetségeivel és a szakszervezetekkel kezdve. Senki nem háríthatja el a felelősséget.

Mindezek miatt felhívjuk az egész ország dolgozóit, hogy csatlakozzanak a december 12-i madridi általános mozgósításhoz. Sok tényező indokolja a részvételt. Íme közülük 12, amely a 12-i mozgósítást indokolja:

1.Hogy feloldjuk a 2009-es kollektív szerződésekről folyó, megbénított tárgyalásokat, illetve kikényszerítsük annak a végrehajtását, amiről már megállapodtunk; hogy újraindítsuk a szociális párbeszédet.

2.Hogy tárgyaljunk a vállalkozói szövetségekkel egy többéves kollektív szerződésről, amely kiterjed a bérpolitikára, a kiugró vállalkozói nyereségek korlátozására, valamint a foglalkoztatásra; arról, hogy tűnjön el az ideiglenes munkaszerződések igazságtalan rendszere; a munkahelyek visszaállításáról és fenntartásáról.

3.Hogy megszilárdítsuk és javítsuk a munkanélküliek ellátását, élénkítsük a Foglalkoztatási Közszolgálat (Servicio Público de Empleo) tevékenységét; az aktív közösségi foglalkoztatás-politikát.

4. Tekintsük át a spanyol adórendszer egészét, hogy egyenlőbb és progresszívabb legyen, hogy az adóbevétel kellően tudja finanszírozni a szükséges szociálpolitikai lépéseket.

5. Hogy induljanak új, közösségi beruházási programok az infrastruktúra és a közlekedés területén.

6. Hogy gyorsítsuk meg új közegészségügyi és oktatási intézmények építését.

7. Hogy tökéletesítsük az önellátásra képtelenek ellátását szabályozó törvényt (Ley de Dependencia).

8. Hogy vizsgáljuk felül a pénzügyi rendszer működését, és biztosítsuk hitelek folyósítását a családoknak és a kis- és középvállalkozók hitelintézetének (PYMES). Növeljük a hitelek összegét az ICO²² vonalán is.

9. Hogy megváltoztassuk a növekedés irányát, a szilárd ipari alapok felé haladva, elsőbbséget biztosítva a K+F jellegű beruházásoknak.

10. Hogy új energiapolitikai szabályzatot fogadjunk el, amely egyaránt biztosítja a kielégítő ellátást, a takarékoságot és a fenntarthatóságot.

11. Hogy javítsuk az oktatási rendszert, mindenekelőtt a szakoktatást.

12. Hogy erősítsük meg a társadalombiztosítást és a köznyugdíjak rendszerét. Egyesítsük ezek különleges rendszereit (az agrár- és az ipari biztosítást, valamint a háztartásbeliek biztosítását) az országos társadalombiztosítással, az Állami Biztosító keretében.

Senki ne használhassa ki a válságot előnyszerzésre!

Nem tűrjük, hogy csorbítsák, vagy éppenséggel felszámolják a munkások és a munkásnők munkaügyi jogait. Nem szeretnénk, ha most azok oktatnának ki bennünket a válságból való kilábalás módjáról, akik a szabályozatlan piacra alapozott politikájukkal a válságba sodortak bennünket.

Ám megismételjük, hogy készek vagyunk részt venni egy közös megálapodáson alapuló alternatíva, olyan Szerződés kidolgozásában, amelynek a végrehajtásához mindannyian hozzájárulunk, ki-ki a maga módján.²³

Forrás: Manifiesto UGT y CCOO ante la Movilización General del 12 de diciembre. In: Juventud CC.00. Asturias. 2009. 11.16.

(A jegyzeteket Harsányi Iván írta.)

²² Instituto de Crédito Oficial - hitelintézet, amelynek a feladata állami pénzeszközök biztosítása vállalatok és családok számára.

²³ A decemberi mozgósítás további fejleményeire következő évi kötetünkben visszatérünk.

Sztrájkok – és összefüggések

A moszkvai rádió 2010. január 23-i adás nyomán

A rádió tudósítója a *Kommersant* (vagyis a neolib és a hasonló gazdasági körök lapjának) cikkét idézte be és állította, hogy e lap szerint a sztrájkok lettek a gazdasági fejlődés fő akadályai. Ugyanebben az adásban hivatkoztak az egyik német bank egyik vezetőjére, aki ugyanezt állította. Mindehhez vegyük hozzá a mi általános ombucmanunkat, Szabó Mátét, aki pár év óta azon fáradozik, hogy a sztrájkjogot „jogilag szabályozza”, az elégséges szolgáltatásokat körülírja és természetesen a szolidaritási sztrájkok lehetőségét is.

Mindez történészek számára nem új. Mindez az ipari munkásmozgalom „őshazájában”, Nagy-Britanniában a XIX. század végén, a XX. század elején nagy viharokat váltott ki a megfelelő jogi, parlamenti döntésekkel és sztrájkokkal együtt. Az, hogy most a neolib korszak megrendülése után az új konzervatív offenzíva idején ismét napirendre kerül, nem meglepő, csakhogy mindennek nemzetközi összefüggései vannak, így ezt egy ország keretein belül nem törhetik át. Persze ez is erőpróba kérdése lett és lesz.

Az Opel-gyári elbocsátások – a német szakszervezetek – a vasasok

A német rádió (Deutschlandfunk) 2010. február 9-i adása nyomán.

A hosszú hetek óta tartó viták és bejelentések után körvonalazódott, hogy a németországi Opel-gyárakban az USA General Motors menedzsereinek döntése nyomán mintegy 4 000 embert fognak elbocsátani (Európában 8 000-t), Bochumban egyedül 1 800-at – itt a legtöbbet. A bejelentések nyomán a bochumi vasasok nyomban összehívták az üzemi tanácsot (ott még van ilyen), ahol az elbocsátások nyomán keletkező feladatokat kell pontosan kidolgozni. A legnagyobb német szakszervezet, a vasasok (I. G. Metall) erre az évre nem tervezett béremelési javaslatokat, a hangsúlyt a munkahelyek megőrzésére helyezte. Ugyanakkor azonban leszögezték, hogy a minimálbérek nem lehetnek kisebbek, mint a munkanélküli segélyek – és ebből máris konkrét feszültségek adódtak.

A helyzetet bonyolítja, hogy General Motors német kormány pénzügyi segítséget vár az Opel-gyár elbocsátottjai számára, illetőleg a gyárak szanálására, amit a CDU befolyásos politikusai és tartományi miniszterelnökei elutasít-

tanak. Vagyis a kötélhúzás egyelőre tovább tart – mindennek erősen szociális és pénzügyi vonzatai vannak.

Görögország- szakszervezetek, 2010. február

Görögországban 2009. őszi választáson a Pánhellén Szocialista Unió (PASOK) győzött. Most az óriási költségvetési hiány miatt (a nemzeti jövedelem 12%-a a megengedett 3% helyett) IMSZ az Európai Bizottság nyomására a kormánynak sokk-terápiát kell alkalmaznia. Máris bérbe-fagyasztást és adóemelést, továbbá elbocsátásokat hirdettek meg. A közalkalmazottak szakszervezete, február 9–10-től sztrájkba lépett. A sztrájknak nemzetközi kihatásai vannak. A sztrájk és a szociális súrlódás kimenetele egyelőre nem látható át.

*A rovat cikkeit közli és jegyzetelte, a rádióadásokat hallgatta:
Havel Józsefné Sziki Vilma és Jemnitz János*

HÁTTÉR

Az elszlamosodás problémái, az ENSZ „habitat” bizottságának jelentése alapján

A BBC 2010 március 17- és az MRI március 17-18-i adásai nyomán

Az MRI az ENSZ jelentés alapján hangsúlyozta, hogy az utóbbi tíz évben 2000-től 2010-ig a világon 250 millió embert sikerült kimenteni a nagyvárosok nyomornegyedeiből, a szlamokból – elsősorban Kínában és Indiában a gazdasági fellendülés alapján. Ugyanakkor az utóbbi időben 50 millióval mégis szaporodott ez a réteg.

A BBC más adatokat közöl, és ugyanennek a bizottságnak valószínűleg a vezetőjét szólaltatta meg. A hölgy azt hangsúlyozta, hogy 700 millióról 800 millióra növekedett 2009-re az *elszlamosodott* városrészekben élők száma, és így a bizottság csak korlátozott eredményeket tudott elérni – eredeti célkitűzéseivel szemben. Hangsúlyozta, hogy e réteg számbeli megugrásának egyik oka, hogy Afrikában a korábban állattenyésztéssel foglalkozó területeken ez a foglalkozási ág csődbe megy, az emberek jó része igyekszik a nagyvárosokba menni (Szomália, Darfour, Kenya), amiből irtózatos problémák keletkeznek. A válságot jelezte, és azt, hogy az orvosláshoz óriási erőfeszítésekre lenne szükség ... (A BBC közlésének hangneme így erősen eltért az MRI-étől.)

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A szociális helyzet – szegénység az Európai Unióban

Az MRI 2010. március 22-i adása nyomán

A rádióban Andor Lászlónak, a Brüsszeli Bizottság magyar tagjának felelős interjúját és adatait közölték. Eszerint az EU-ban jelenleg 80 millió ember él a szegénységi küszöb alatt, 20 millió gyermek és 10 millió olyan ember, pontosabban olyan házaspár vagy együttélő, ahol a közös háztartásukban mindketten munkanélküliek.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Gerd Callesen széljegyzetei az osztrák politikai helyzetről és a baloldalról

Mellékelek egy cikket, amely az Arbeiterkammer-beli választásokról szól.¹ Azt hiszem, hogy az elég jó képet ad arról, hogy miként is gondolkodik az osztrák munkások legnagyobb része. Nem készek és nem is szoktak hozzá ahhoz, hogy harcoljanak, és ahhoz sem szoktak hozzá, hogy osztályként fellépjenek a saját érdekükben. Ám ugyanakkor a szociáldemokratáknak megadják azt a lehetőséget, hogy elvégezzék a „piszkos munkát”. Ám ezt az SPÖ nem tudja átvállalni, mindenesetre kényszerre van szükség ahhoz, hogy bármit is tegyenek. Ugyanakkor a két kommunista lista választási eredménye, az egyik a Szakszervezeti Baloldali Blokk (Gewerkschaftlicher Linksblock), a másik a Komintern – ez utóbbi csak Bécsben vegetál – nem nagyon meggyőző, képtelenek bármit is tenni és elérni. Az AUGE lista, amely különböző baloldali csoportokat egyesít – noha ez a tömörülés jóval erősebb, mint a kommunistáké – szintén nem sokat tehet.

Noha az SPÖ-n belül vannak olyanok és olyan csoportok, amelyek készek arra, hogy igazán jól értékeljék a párt tevékenységét és kidolgozzanak egy új baloldali stratégiát, ezek jelenleg mind abszolút kisebbségi helyzetben vannak.

Forrás: Gerd Callesen 2009. június 30-i levele Jemnitz Jánoshoz

STEVE PARSONS:

Széljegyzetek a jelenlegi, 2009. évi dániai politikai–szociális helyzethez

Ami a jelenlegi dán kilátásokat illeti, eléggé pesszimista vagyok. A dán miniszterelnököt Fogh Rasmussen-t végül is, amiért oly egyértelműen támogatta a NATO és elsősorban az USA katonai intervencióját, azzal jutalmazták, hogy a NATO főtitkára egy dán lehetett, amit Dániában a nacionalisták nagy lelkesedése kísért. Ugyanakkor a hivatalos politikai vezetés hangsúlyozza, hogy a dán gazdaság egészségesebb, mint a többi európai országé. A Dán Szociáldemokrata Párt és a Radikális Párt közelebb került egymáshoz, mint-

¹ A munkáskamarák (Arbeiterkammer) Ausztriában a munkaügyi egyeztetés kötelező tagságú szervezetei, amelyeknek minden bérből élő dolgozó tagja, a munkáltatók vállalkozói szövetségeivel folytatnak tárgyalásokat. A politikában rendszerint a szociáldemokratákat támogatják.

hogy mindkét párt azt hiszi, hogy az elkövetkező választáson győzhetnek. Ám ez a parlamenti választás eltolódott, és csak két év múlva fogják megtartani. Ám a szociáldemokratákat illetően semmi ok arra, hogy különösképpen lelkesedjünk, már csak azért sem, mert e szövetséghez kapcsolódóan a Szocialista Néppárt (Socialist People's Party)² folytatja jobbra ingó politikáját. E párt vezetője, sőt vezetői, úgy hiszik, hogy egy elkövetkező kormány alakulásakor jó lehetőségeik vannak arra, hogy miniszterek legyenek. Az afganisztáni háború esetében az ellenállás ereje ellankadt. Ebben szerepet játszott, hogy a kormány részéről hangsúlyozták, hogy az SF³ is már támogatja, hogy nagyobb pénzráfordításokat biztosít humanitárius célokra. A munkanélküliség aggasztóan és gyorsan növekszik. Ami pedig az SF-t illeti, a pártban olyan belső változtatásokat eszközöltek amelyek csökkentik a párttagság és növelik a pártvezetők befolyását.

Forrás: Steve Parsons 2009. május 4-i levele Jemnitz Jánoshoz.

A Zöldek és a gazdasági világválság

Az RFI 2009. április 27-i adása nyomán

Cohn Benditt, a híres párizsi 1968. májusi diákmegmozdulások „hőse”, aki most már hosszú ideje a németországi Zöldek európai parlamenti képviselője, hosszabb interjút adott a francia rádiónak. Ebben azt hangsúlyozta, hogy a gazdasági válságot ill. ennek kezelését össze kell kötni a környezeti bajok és a klímaválság kezelésével. Ennek során persze nagyobb pénzösszegeket kell biztosítani a megfelelő „zöld iparágak” támogatására.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Anna Nyetretko operaénekes a peresztrojkaról

Anna Nyetretko a 2000-es évek egyik berobbant, nagy nemzetközi operaszínpadokon fellépő sztársoprán énekes. Leningrádban született, az ottani zeneakadémián végzett, jelenleg hazája már a nagyvilág. A peresztrojkaról volt egy nagyon maró, nagyon kritikus kijelentése. Megjegyezte, hogy a bol-

² A Szocialista Néppárt és az SF egy párt. A pártokról, helyzetükről és politikájukról részletesebben lásd Steve Parsons hosszabb írását az Évkönyv 2010 évi kötetében.

³ Ua.

dog ifjúságát a peresztrojka korszaka fújta el, a gyáarak bezártak, jött a munkanélküliség és a vodka korszak.⁴

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Gorbacsov 2009-ben – Nyugaton

A BBC 2009. szeptember 20-i adása nyomán

Gorbacsovot régi beidegződések alapján meghívták a berlini fal leomlásának 20. évfordulás ünnepségére. (Hogy pontosan kik, az nem derült ki – az utóbbi időben elsősorban szocdemek, de nemcsak.) Gorbit persze elsősorban a jelenlegi orosz helyzetről kérdezték. Főként Putyinről. Gorbi távolságtartóan nyilatkozott – hozzátette, hogy bármi is történik, az orosz népet kell megkérdezni – ami alatt persze választásokat értett, és a választásokon a nagyobb szabadságjogok biztosítását – de a nyilatkozat szokása szerint ezúttal is meglehetősen kódos maradt. (De Nyugaton ez ezúttal is tetszhetett.)

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Oroszország – múlt, jelen és jövő

Az RFI 2010. február 24-i orosz nyelvű adása nyomán

A rádióban megszólalt a Nobel-díjas orosz író, Borisz Paszternák fia, I. Paszternák filmrendező, aki elmondása szerint hosszú évek óta egy francia filmstúdióban dolgozik és most fejezett be egy filmet egy nagyon ismert másik orosz Nobel-díjas életéről: Andrej Szaharovról. Mint Paszternák elmondta, a hosszú brezsnyevi korszakban ketten voltak markánsan kritikusak, két embernek volt nagy súlya az orosz értelmiség körében, mindketten antisztalinisták voltak, mindkettejüknek volt véleményük múltról, jelenről és jövőről, és ezt nem is titkolták el. A két ember Szolzsenyicin és Szaharov

⁴ A kijelentést a Bartók Rádióban 2010. február 22-én idézték vissza. A vodka korszak legjobb tudomásom szerint nem ekkor kezdődött – sajnos, sokkal régebbi, számtalanszor próbálták a „száraz” korszakot bevezetni, rendőrileg biztosítani – sose sikerült. (Ilyenkor jött a zatretyevo korszak – vagyis, hogy a kapualjban két barát a félliteres vodkához meghívott valaki harmadikat „szállásra, ivásra és fizetésre”.)

volt. Ám amíg Szolzszenyicin megbocsátott a cárizmusnak, az orosz nacionalizmusnak, nem rokonszenvezett a Nyugattal és tartott a Kelettől, Szaharov a modern jövő felé fordult és hitt egy demokratikusabb, szociálisabb jövőben. A riporternő kérdéseire válaszolva Paszternák úgy válaszolt, hogy jelenleg a putyini korszakban mintha Szolzszenyicin jóslatai teljesülnének be, az orosz emberek többsége is erre hajlik, tart attól, hogy ez a tendencia folytatódni fog, de ő a maga részéről Szaharov igazában hisz. (A film kész van.)

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Lettország – a lett szociális helyzet – 2009

Az RFI 2009. március 10-i adása nyomán

A francia rádió lettországi, rigai tudósítást adott az ottani helyzetről és a mi-napi szociális elégedetlenség kitörésének háttéréről. Általános objektív háttérként közölték a munkanélküliség riasztó megugrását, és hosszabb interjút adtak egy rigai banktisztviselő hölgygel (lett nyelven és francia fordításban), aki elkeseredetten beszélt arról, hogy mekkora óriási különbség keletkezett az ő fizetése és életkörülményei és a bankvezéreké között. Egyúttal érintette az egészségügyben ott is bekövetkezett privatizálások pénzügyi következményeit. Egy másik, angolul nagyon jól beszélő fiatalabb szociológust is megszólaltattak, aki kitért a régebbi hagyományokra, a szovjet érára, és hogy a gyors differenciáció ezért is elfogadhatatlan sokak számára.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A Balkán föderalizálása Szerbiát próba elé állítja (Rövidítve)

Borisz Tadic's választási jelszava az volt, hogy „Szerbiát európaizálni” kell. E jelszó tartalma az volt, hogy Szerbiát belopja az Európai Unióba. Hosszú évek során mi visszatérőleg elemeztük a balkáni helyzetet, a különböző erők befolyását és befolyásolási kísérleteit. Ez érinti az új hallgatóságos egyezményt, amely megosztja ezt a befolyásolást Moszkva és Berlin között. Az EU létrejötte megváltoztatta a hatalmi erőviszonyokat. Érthető, hogy Moszkva nem kívánja azt, hogy Szerbia huzamosan az EU csatlakozás szélén táncol-

jon, inkább azt óhajtja, hogy Oroszország teljes mértékben befolyásolhassa. Az olasz sajtóban sokfajta leegyszerűsítés található, és több olyan, amely ördögi összeesküvésekre és machinációkra utal. Ezek azonban inkább a belső olasz kiegyensúlyozatlanságokat tükrözik – és jobb róluk megfélemezni. Számunkra fontosabb, hogy megismerjük az ottani politikai vezetőket és ezen országok munkásmozgalmának történetét.

Sandrine Devaux, a Strasbourg-i Politikai Intézet munkatársa írásában azt hangsúlyozza, hogy Kelet-Európában a politikai vezetők, akik most szerepelnek, szinte mind 1989 után tűntek fel. Két évtized gazdasági és társadalmi változásai lecserélték azokat a vezetőket, akik a régi rendszerben még a Jaltai Egyezmény után léptek színre. A kelet-európai internacionalizálódás e tekintetben különösen kemény volt. A Jaltai Egyezmények óta ezekben az országokban 163 kormány váltotta egymást és mindegyik kormány átlagban másfél évig maradhatott a hatalom élén. Bulgáriában 1986 óta 11 kormány váltotta egymást: Csehországban 1993-tól 9, Szlovákiában 5, és újabb 5 a „bársonyos forradalom” után. Lengyelországban 1989 óta 14 kormány, Magyarországon 8, Romániában 11, Litvániában 14, 12 Észtországban és Lettországon az 1990-es években 14. Az Európai Unió kiszélesedése a kelet-európai országokat bevonta az Európai Unió tőkemozgásának körébe. Az események során azután az Európai Unió külső hatása növekvő mértékben érvényesült az egyes országok nemzeti keretein belül is. Ez ezután különböző korszakokban persze más- és másként érvényesült: akkor, amikor a szocialista keretek széttörttek és akkor, amikor később ezek az országok azon igyekeztek, hogy adaptálódjanak, beilleszkedjenek az Európai Unióba.

Realista és pragmatikus tanulóévek

Az ismert spanyol napilap, az *El País* írta, hogy 2004-ig ezekben az országokban relatív nyugalom volt tapasztalható. A politikát az EU-ból diktálták, és valamennyi ország jelentkezett a belépésért. (E tekintetben valamennyi párt ezekben az országokban egyet is értett.)

Ugyanígy vélekedett ezen országokról és az ott kialakult állapotokról az ismert és befolyásos olasz lap, a *Corriere della Sera* is. Mára azonban a helyzet már megváltozott, az EU már nem 19 országból áll, a szervezetek lazábbak, utasításokkal és kényszerrel már nem lehet hatni, a meggyőzés szükségzerű. Így aztán ezekben az országokban a hatalmon lévő kormányoknak az EU feltételeinek figyelembe vételén túl a nemzeti szuverenitás követelményeit is minden esetben érzékeltetni kellett. Ám a belső politikai viszonyok elválaszthatatlanok az EU-tól, az EU nagy országaitól és a tőkemozgásoktól. Az elmúlt évek azt bizonyították, hogy az új kormányok és az új generáció tanulóévei alkalmassá tették őket, hogy ellenálljanak a nemzeti, nacionalista érzelmeknek és törekvéseknek.

Forrás: Balkan Federalism Puts Serb Europeanisation to the Test. Bulletin. 2008 szeptember

Helyzetkép Montenegró és Albánia hegyvidékének lakosságáról

A bécsi rádió 2009. május 3-i adás nyomán

A bécsi rádió szokásos vasárnapi adása ezúttal e körzet lakosságának helyzetét, történeti múltját mutatta be. A riporter a hegyvidék egy parasztját szólaltatta meg, aki megemlékezett arról, hogy a „kommunizmusban” minden rossz volt, nem volt magántulajdonuk, „csak egy kis tehén”, bekényszerítették őket a termelőségvetkezethez. Ennek vége, most dolgozhat, legeltetheti a bárányait a saját földjén, de a faluban eltűnt az iskola, megszűnt az ingyenes egészségügyi szolgáltatás, és a falu volt kultúrháza romokban hever.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A német demokratikus szocializmus, amelyet megkísért az átalakulás

A német szociáldemokrata politikára erősen hatottak a világpolitika megrázkódtatásai. Így a német szociáldemokráciára persze hatott a Szovjetunió összeomlása, a német újraegyesülés – mindez végül oda vezetett, hogy a német politikai színpadon is változások történtek az ötpárti jelenlétben. Így az SPD párttagsága szinte a felére olvadt: az 1990-es 900 000-ról mára 500 000-re esett vissza, és az SPD kapcsolatai a német szakszervezetekkel erősen meglazultak. A német szakszervezetek taglétszáma ugyancsak felére olvadt ugyanabban az időben: az 1991-es 12 milliőről mára 6 millióra csökkent. Továbbá, a 2009. évi parlamenti választás, amely az SPD nagy vereségét hozta⁵, amelynek során feltűnő volt az SPD-vel rokonszenvezők nagyszámú tartózkodása, illetőleg az, hogy az SPD-vel rokonszenvezők közül sokan a Zöldekre illetőleg a Linke-re szavaztak, jól mutatta a párt belső ellentmondásait.

Pszichodramák és szervezeti zűrzavarok

Az SPD új helyzetében új viták éleződtek ki, ám ezek inkább a szervezeti kérdések körül zajlottak le, és nem annyira magát a megváltozott politikai helyzetet érintették. A Göttingen-i egyetem politológiai fakultatásának kutatója, Franz Walter szerint az SPD most éli meg egész történetének legsúlyosabb válságát. Az a szervezeti reformkísérlet, amelyet Franz Müntefering indított

⁵ A 2009-es parlamenti választásról lásd e kötet tanulmány fejeztében Michel Schneider írását.

el, végül is elbukott, és a német demokratikus szocializmus mostanra ráébredhetett, hogy egyszerre hiányzik számára és belőle mind egy egész nemzedék, mind egy vezető elit. Peter Lösche, a Göttingen-i egyetem másik kutatója elemző írásában, amelyben azt vizsgálta, hogy melyek az SPD fiaszkójának okai, az utóbbi 10–15 év eseményeit, mozgását vette számba. Azt hangsúlyozta, hogy a legyengülés és a bukás oka az, hogy az SPD elveszítette hagyományos hatalmi bázisát: a tanult, szervezett szakmunkásokat, akik történetesen többnyire protestánsok is voltak. Michael Naumann professzor szerint, aki egy időben német kulturális miniszter is volt, és a befolyásos hamburgi orgánus, a *Die Zeit* társszerkesztője, az SPD jelenlegi tagjainak fele több mint hatvan esztendő. Jelenleg az SPD nagyon gyenge a munkások körében és gyenge a nagyvárosokban is – így történhetett meg, hogy a helyi választásokon a szélsőjobbboldaliak is elnyerhették a volt SPD szavazók voksait.

A volt SPD-s pénzügyminiszter, Peret Steinbrück arról írt, hogy gondos elemzést kellene készíteni a párt szervezeti helyzetéről, minthogy a húsz tartományi szervezetből mindössze három vagy négy dolgozik igazán. Más helyi pártszervezeti vezetők szerint a mintegy 12 000 helyi szervezet egyötöde működik csak.

A 2009. évi drezdai pártkongresszuson megválasztott új pártvezér, Sigmar Gabriel kemény nyílt levelet írt a párttagokhoz, amelyben hangsúlyozta, hogy az SPD jelenleg katasztrofális helyzetben van. A párt pénztárosa még ijesztőbb adatokat közölt a párt pénzügyi helyzetéről, a kasza eladósodásáról, miközben az SPD-nek ezer fizetett alkalmazottja van, akik közül többeket el kell majd bocsátani.

Kétértelműségek, zavarok és kísérletek az átalakulásra

Mindennek ellenére tovább zajlik egy vita az SPD-n belül, hogy milyen legyen a pártnak a kapcsolata a Linke párttal, és hogy koalícióra léphetnek-e a Linke-vel helyi, tartományi és országos szinten. Ez a vita éles szakadásokhoz is vezethet. Ilyen szakadás Hessen tartományban már be is következett. A párt belső nehézségei és ellentmondásossága jól tükröződik a párt vezérének, Gabrielnek a bizonytalan állásfoglalásaiban: „Nincsenek elvi okai annak, hogy miért ne léphetnénk szövetségre a Linke-vel, de annak sincsenek elvi okai, hogy azt miért tegyük meg.” Jelenleg sokféle elgondolás és törekvés mutatkozik a viták során, ami megmutatkozik a pártsajtóban is, ám az esetek többségében túlnyomó az SPD centrista volt vezetőinek óvatos magatartása, kitérése az igazi átalakító lépések elől. Az is jellemző, hogy az SPD-ben sokan közelebb érzik magukhoz a volt NDK-s SED párttagokat, mint Lafontaine-t és híveit. Ez is a belső ellentmondásokra vall.⁶

⁶ A Bulletin külön alfejezetben szolt arról, hogy annakidején, 1945 után, az SPD-nek is szembe kellett néznie olyan valós problémákkal, hogy mi történjen a volt SS-esekkel, és hogy mennyiben kell velük tárgyalni, sőt a pártba őket beengedni. Ehelyütt a Spiegel cikkére is

A *Bulletin* írása hosszabban kitér arra, hogy a *Der Spiegel* adott bővebb áttekintést arról, hogy SPD-s vezetők különböző helyeken, régiókban – főként Berlinben – rendszeresen találkoznak a Linke megfelelő vezetőivel. Az egyik ilyen megbeszélésen Angel Marquardt, aki a Linke-nek volt korábbi helyettes vezére, elnökölt. Ugyanakkor a Linke jelenlegi befolyásos pragmatikus vezetői, Gregor Gysi és Lothar Bisky, akik mindketten a volt NDK-ból, a SED köréből lettek mára is a Linke-nek a vezetői, azt szorgalmazzák, hogy a Linke-nek az SPD vezetőivel kell megállapodásra jutniuk. Ők azok, akik azt óhajtják, hogy Lafontaine mondjon le a Linke éléről és hogy a vezéri posztot helyette Dietmar Bartsch, vagy Bodo Ramelow foglalja el. Ramelow egyébként a Linke thüringiai tartományi vezetője. Gyasi különben úgy véli, hogy az SPD-nek óriási lépést kellene tenni balra, a Linke-nek pedig egész kicsit jobb felé.

Vannak persze olyanok is, akik úgy vélik, hogy Németországban is létre lehetne hozni egy olyan szélesebb koalíciót, amelyet Olaszországban a Prodi vezetett „Olajfa mozgalom” jelentett. Ugyanakkor a Linke-nek olyan befolyásos, baloldali szemléletű vezetője, mint Sahra Wagenknecht szerint az együttműködés az SPD vezető „maffiájával” szóba sem jöhet.

A valóságban az új brandenburgi kormány, amely az SPD és a Linke összefonódása alapján jött létre, és amelynek élén Matthias Platzeck áll, erre a társas kérdésre gyakorlati választ adott. Megjegyzendő, hogy ezt a koalíciót mind Lafontaine, mind Wagenknecht asszony meg akarta fűrni. A teljes körképhez hozzátartozik, hogy a pragmatikus kelet-németek a gyakorlatban és a koalíció jegyében elfogadtak költségvetési megkurtításokat is. Továbbá nem sokkal a koalíció létrejötte után pletykák szálltak fel Lafontaine megromlott egészségügyi állapotáról, valamint magánéleti problémáiról, és helyi szinten a Linke soraiban olyan pártszervezeti szavazásokra is sor került, amelyek a Lafontaine-elleni bizalmatlanságról tanúskodtak.

Ezekre az eseményekre persze mind a CDU, mind a német liberális FDP is reagált, minthogy ez már Németország jövőjét is érinti. Ez a jövő azonban még bizonytalan, ám amint a *Spiegel* hangsúlyozza, a Platzeck-féle kísérlet az SPD és a Linke összebékítésére, a koalíció létrehozására országos szinten elbukott, minthogy mindkét pártban nagyon erősek a fenntartások hívei. Nemfelejtendő, hogy a 2009. őszi választáson, az SPD katasztrofális visszavesésekor, az SPD a voksok mindössze 23%-át tudta csak megszerezni, míg a Linke felerősödött s a szavazatok 12%-át kapta meg.

Forrás: Lotta Comunista, 2009. december és Bulletin Internationalist, 2010 január.

hivatkoztak, és hogy a Spiegel említette, hogy a tárgyalásokon Schumacher és Wehner is részt vett.

Egészségügyi reform sorsa az USA-ban

A BBC 2010. február 27-i adása nyomán

Obama elnöki ígéretei között előkelő helyen szerepelt a 36–40 millió USA polgárnak – akik kimaradtak az egészségügyi biztosítási rendszerből – bevonása a biztonsági háló alá. A reform-törvényjavaslat azóta több csörtét élt meg, a képviselőházon túljutott, a szenátuson félig, de egy évi elnökség elteltével sem került pont az i-re. Most az elnök áttörést próbált elérni. 50 képviselőt hívott meg egy TV-adásra, amelynek ő volt a levezénylője, az 50 fele-fele arányban demokrata és republikánus képviselő volt. Azt remélte, áttörést tud elérni – ez azonban elmaradt, a köztársasági képviselők a reform-javaslatot ismét elvetették, azzal, hogy az nagyon sokba kerülne, és az államháztartásban így is óriási a deficit. A demokraták azonban ismét felzárkóztak az elnök mögé, és felesküdték, hogy keresztülviszik a reformot. A kötélhúzás folytatódik.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Obama első kilenc hónapjának teljesítménye összehasonlító történeti alapon

A BBC 2009. október 11-i adása nyomán

A BBC reportere egy USA-beli történészt interjúvolt meg, egy Daly nevű professzort, aki az amerikai elnökök történetével foglalkozik. Neki tette fel a kérdést, hogy Obama kilenc hónapos teljesítménye más elnökével összevetve jó vagy rossz. Daly válasza: F.D. Roosevelttel sokkal jobb volt, a nagy gazdasági válság idején sokkal több nagy reformot terjesztett elő, sőt fogadtatott el, míg John Kennedyé sokkal rosszabb volt, ő az első kilenc hónapban szinte nem ért el még semmit. Daly Obamával személyesen is találkozhatott, s ennek alapján is hangsúlyozta, hogy az elnök jól ismeri az USA történelmét, ebből sokat tanult, s ezért is óvatos.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Haiti – a földrengés és politikai háttere

2009. januárjában a borzalmas földrengés nyomán mindenki Haiti-ra figyel. Az közhely, hogy ez az Újvilág alighanem legszegényebb országa, s az, hogy túlnyomórészt feketék lakják, az afrikai rabszolga-kereskedelem leszármá-

zottai. Kevésbé közismert, hogy a nagy francia forradalom idején nagy rab-szolga felkelés zajlott le a szigetországban. Az utóbbi negyven év történetében több mint húsz éven át a Duvalier-diktatúra nyomta el az ország lakosságát, amelyet az USA támogatott. (Erre a BBC 2010. január 19-i adása is emlékeztetett.) Ezt követte a B. Aristide-féle liberálisabb kísérlet, amelyet Franciaország támogatott, és végül az USA számolt fel George W. Bush elnöksége alatt. Ugyancsak a BBC adása idézte fel, hogy az idősebb Bush elnöksége alatt a Haiti-i menekülteket Guatemalába vitték és ott elkülönítették. Ezt a rendszert és „megoldást” Bill Clinton elnöksége alatt törölték el. Mindez a Haiti-i lakosság helyzetén persze nem sokat változtatott – sem a szegénységen, sem a furcsa USA-függőségen, ami a karibi térségben több mint ellentmondásos mind a mai napig. A földrengésre a helyszínen megjelent Bill Clinton, és a nem túl messzi Texasban élő G.W. Bush is, aki nagyon ellentétes szellemben szólalt meg. Mindezt a BBC jócskán kiemelte.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A hondurasi választásokhoz

A BBC 2009. június 27–30-i adásai nyomán

A hondurasi katonatiszti puccsról a magyar média is hírt adott. A háttérről kevesebbet, csak annyi világlott ki, hogy a hondurasi elnök baloldali volt. A BBC helyi tudósítója hangsúlyozta, hogy az elnök mögött állnak a szegényebb rétegek, az indiánok tömegei és az elnök szociális reformokat ígért. A riporter és a BBC hozzátette, hogy Hondurasban az 1960-as, de legalább a 80-as évektől a felső gazdagabb réteg, ill. mint másutt Latin-Amerikában, a milícia volt uralmon. Megerősítették, hogy a puccs, amelyet a legfelső bíróság is tudomásul vett, aligha tett pontot a történeti folyamatok végére.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A latin-amerikai szegénységről

A német rádió 2009. november 29-i adása nyomán

A német rádió riportere, hírmagyarázója hosszabb adásban taglalta, hogy Latin-Amerika minden országában jellemző a parasztság erős és gyors fogyása, valamint az, hogy e néprétegekből az emberek a városokba érkeznek, rend-

szerint a külvárosok szegényeit szaporítják, munkanélküliek lesznek, és ez a hatalmas szociális réteg mindenféle újabb problémának oka és magyarázata.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Latin-amerikai politikai tendenciák

Miután az utóbbi időben Latin-Amerikában kevés kivétellel hosszú évtizedek után baloldali tendencia érvényesült, az utóbbi időben két helyütt következett be a jobboldali gazdag kisebbség lázadása. Az egyik Bolívia, amelyről hosszú cikkek jelentek meg, a másik most Guatemala. A BBC 2009. május 17-i adása emlékezett meg arról, hogy ebben az országban is kiáltóan nagy az ellentét a kis gazdag réteg és a nagyon szegény többség között. Nemrég választottak itt is hosszú évtizedek után baloldali elnököt, és most utcai felvonulással és provokációkkal próbálták dezavualni. A történetnek persze nincs vége.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Háttér Indiához

A BBC 2009. szeptember 20-i adása nyomán

Indiai helyi jelentés alapján, sőt a BBC indiai szakértőjének beszámolója szerint jelenleg Indiában mintegy húszezerre tehető azoknak a maóista kommunista fegyvereseknek a száma, akik kifejezetten a nincstelen parasztok körében tevékenykednek, és folyamatos harcot folytatnak. (A beszámoló szerint ez a helyzet évek óta változatlan.)

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

NARIHIKO ITO:

A japán belpolitikai helyzetről

2009. nyarán nagy politikai változás következett be Japánban. A Japán Demokrata Párt parlamenti mandátumainak számát 115-ről 308-ra növelte a 2009. augusztus 30-i választás nyomán. E választás nyomán az LDP (Liberális Demokrata Párt) fél évszázad után elvesztette vezető szerepét.

Részemről nagyon sajnálom a volt dél-koreai elnök. Kim De Dzsung halálát, aki oly sokat tett a két Korea megbékéltetésért és általában a távol-keleti

béke ügyéért. Szőulban részt vettem a temetésén, és novemberben Tokióban is konferenciát rendeztünk az emlékére.

A Japán bel- és gazdaságpolitikai helyzetéhez tartozik, hogy az új kormány is folytatja az állami vállalatok privatizálását, kinyitja a piacot az USA árúk és fegyverek előtt, és Okinava esetében is visszatáncolt, kompromisszumot kötött.

Munkaügyi konfliktusok százai Kínában

(Rövidítve)

Szerkesztői kiemelés: A kínai üzemekben tapasztalható súlyosbodó konfliktusok felszínre hozzák az osztályharc valóságát, szemben azzal a mítosszal, mintha Kína harmonikus társadalom lenne.

A munkahelyi konfliktusok száma drámaian megsaporodott, miként erről a *China Labour Bulletin* júliusi száma tanúskodik. A szám áttekintést közöl a 2007–2008. évi munkahelyi konfliktusokról, megjegyzendő ez az áttekintés nem statisztikai adatokra támaszkodik, hanem a médiából összegyűjtött hírekre, amelyeket azután rendszereztek és tematikusan is feldolgoztak.

A CLB e kiadványa egyszerűen nélkülözhetetlen forrás, ha valaki bepillantást óhajt nyerni, hogy mi is történik a kínai munkás-világban. Már csak azért is, mert sztrájk statisztikák közlése csak a jövőben képzelhető el ebben az olyannyira hivatalosan harmonikusnak kikiáltott társadalomban. Az adatok alapos elemzése komoly feladat lenne és ezt nyilván marxista eszközök segítségével kellene megtenni. Ezek a küzdelmek egyaránt érintik a magasabb bérekért és a jobb munkafeltételekért vívott erőfeszítések területét. Am ezt mégsem lehet megtenni, mert hiányoznak a sztrájk statisztikák adatai.

Forrás: A Hundred Labour Disputes in China. Lotta Comunista 2009. december. Bulletin Internationalist 2010. január

A maóizmus 2009. őszén

A BBC 2009. október 10-i adása nyomán

Az adás riportere és szakértője azt taglalta, hogy a maóizmus mint a szegények lázadó és fegyveres mozgalma Indiában és Nepálban él tovább és él részben ma is. Kínában nem, ahol a KP vezetői Mao szemléletével pontosan

szemben, jelenleg a konszolidációt hangsúlyozzák. Latin-Amerikában, ahol több helyütt élnek erősebb fegyveres mozgalmak, erre mégsem a maóizmus a jellemző, sokkal inkább egyfajta sajátos nacionalista vonás.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A szörnyű ökológiai lehetőségek Bangladesh számára

A német rádió 2009. december 3-i adása nyomán

Amennyiben az ökológiai felmelegedés, a tengerszint megemelkedése és ezzel együtt a pusztító tájfunok rohamai tovább tartanak, az alacsonyan fekvő tengerparti Bangladesből mintegy 30 millió ember veszítheti el otthonát, nyúlhat a vándorbot után és ez csak a kezdet. Beszélnek 50 millióról is, sőt a szélesebb térségben felvetik, hogy akár 300 millió ember is ismét elindulhat nyugat felé, aminek következményei persze beláthatatlanok.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

DOKUMENTUMOK

Eric Hobsbawm saját cikkének¹ háttértörténetéről és a baloldal jelenlegi helyzetéről

(Részlet)

Köszönöm kritikádat a *Guardian*-ben megjelent cikkemről. Eredetileg ez beszéd gyanánt hangzott el egy gyűlésen, amely a Labour progresszív elemeit tömörítette. Ezt a gyűlést Ken Livingstone², London volt polgármestere szervezte. Fő célja az volt, hogy nyomást gyakoroljon a kormányra, hogy az határozottabb antikapitalista politikát valósítson meg. A cikket megjelenése után széles körben publikálták más országokban is, így Észak-Amerikában és Ausztráliában, ahol ugyanazok a problémák merülnek fel. Úgy hiszem, ezt figyelembe kellett vened, amikor bírálta az írást. Nem szembesültem az „autogestion” (munkás önrendelkezés) problémájával, amely a jelen kormányok számára nem merült fel a jelen helyzetben, sem Nagy-Britanniában, sem az USA-ban.

Miként Te, én is le vagyok sújtva a baloldal jelenlegi helyzete miatt Európában. Amennyire tudom, így fest a dolog az egész világon, Latin-Amerika kivételével. A legutóbbi választások Indiában ebben a vonatkozásban nagyon elszomorítóak. Mégis: én kevésbé vagyok pesszimista, ami a baloldal hatását illeti, akár a kulturális életben, akár a médiában. Ez azonban nem a hagyományos szocialista illetve kommunista befolyás jelenlétét jelenti... Én jelenleg nem látok lehetőséget a baloldal politikai reneszánszára elég hosszú időtávon. Természetesen most mindenki úgy véli, hogy az LP vereséget fog szenvedni a következő választáson; így gondolják maguk az LP kormány tagjai is. Amennyiben a konzervatívok győznek, az a súlyos veszély, hogy nagy engedményeket fognak tenni a gyorsan erősödő ideggyűlöletnek). Elég szomorú, hogy ez a munkásosztály soraiban is megmutatkozik.

Forrás: Eric Hobsbawm 2009. július 9-i levele Jemnitz Jánoshoz

¹ Hobsbawm említett cikkét az olvasó megtalálja e kötet dokumentum fejezetében

² Ken Livingstone-ról az Évkönyv az utóbbi két évtizedben sokat írt és sok írását közölte is.

Ismertető Mészáros István új könyvéről

Mark L. Thomas: *István Mészáros: A parlamenti demokrácia új problémái című könyvéről*

(Rövidítve)

A brit politikára egyre inkább a közelgő parlamenti választás árnyéka vetül rá. Közben magát a parlamentet és képviselőit a közvélemény növekvő megvetéssel figyeli. A parlamenti képviselők költségelszámolásai körüli botrány³, illetőleg a megújuló hivatalos vizsgálatok az Irak elleni háború 2003. évi megindításának háttéréről⁴ egyaránt megtépázták a parlament tekintélyét, és felszínre hozták a korrupció tényeit. A vezető helyen említhető marxista filozófus, Mészáros István viszont új, „Historical Actuality of the Socialist Offensive: Alternative to Parliamentarism” (A szocialista offenzíva történelmi aktualitása: Alternatívák a parlamentarizmussal szemben) című könyvében: rámutat, hogy a parlamentarizmussal kapcsolatos problémák sokkal mélyebbek, mint a víz felszínén úszó kacsaház.

Mészáros rávilágít: a parlament önmagában aligha adhat eszközöket arra, hogy a kapitalizmusnak véget lehessen vetni. Az a hit, hogy a parlament elvezethet arra az útra, amely eljuthat a szocializmushoz, a brit munkásszótálynak vezérlő gondolata volt több mint egy évszázadon át. Óriási illúzió volt, hogy mindenkinek ugyanolyan esélye van a hatalomhoz, pusztán azért, mert mindenkinek egy voksa van a választásokon. Ezt feltételezve úgy hitték, hogy a választáson győztesek majd az emberek többségének a véleményét fogják beváltani, beteljesíteni, egészen a következő választásig, amikor az emberek újabb esélyt kapnak arra, hogy kifejezzék akarataikat. Amennyiben ez igaz lenne, akkor a szocialistáknak nem lenne más feladata, mint hogy meggyőzzék a munkásokat, hogy szavazzanak egy szocialista pártra, amely azután olyan törvényeket fogadtathatna el, amelyek révén felszámolhatnák a kapitalizmust.

Ez elég egyszerűen hangzik. Akkor mért nem működik így? Miként Mészáros rávilágít, nálunk kialakult a formális politikai egyenlőség, ámde nem alakult ki a gazdasági egyenlőség. Óriási szakadék tátong köztünk és azok között, akik a gazdasági hatalom birtokában vannak. Ezt a különbséget nem szokás figyelembe venni, amikor eljön a választás órája. Ámde éppen ez az ellentmondás a formális politikai egyenlőség és a tényleges gazdasági egyenlőtlenség között magyarázza meg azt, hogy a parlament miért nem szolgálhat eszközként a nagytőke megszorítására. Miként Mészáros rávilágít, a tőke par excellence parlamenten kívüli erő a mi társadalmi rendszerünkben. A parla-

³ A botrányról lásd e kötetben másik, angol rovatunkat.

⁴ Erről is több adalékot közlünk más rovatainkban, többek között Jack Straw nyilatkozatát e vizsgáló bizottság előtt.

mentet széles nem-választott hatalmi központok veszik körül, a katonaságtól kezdve a bírágig és a felső tisztviselő karig, amelyek védelmezik a kapitalizmust. A politikának és a gazdaságnak ez a szétválasztása jól tükröződik a munkásmozgalomban is. Mgmtatkozik abban, hogy kialakult egyfajta „politikai kar”⁵, a Labour Party (a Munkáspárt – a továbbiakban LP⁶), másfelől a „gazdasági kar”, a szakszervezetek, amelyek a munkafeltételekről és bérekről tárgyalnak és kötnek alkukat. Mindkét esetben a munkásoknak ma-guknak csak nagyon korlátolt a szerepe. Politikai szinten pusztán szavazók, gazdasági szinten pedig fizető szakszervezeti tagok. Mészáros arról kívánja meggyőzni olvasóit, hogy ezt a szakadékat át kell hidalni, és a munkásokat meg kell győzni arról, hogy használják fel gazdasági erejüket, minthogy ők állítják elő a társadalom anyagi javait. A lényegét illetően ez azt jelenti, hogy a munkások többé ne legyenek passzív szavazók, vagy egy szakszervezeti bürokrácia pusztán álló hadserege, hanem váljanak valóban teljes erejű közreműködők saját felszabadításukban. Mészáros hisz abban, hogy a parlament alkalomadtán valóban hathatós eszköz lehet, hogy összefogjon erőket a szocialisták támogatására. Ámde joggal mutat rá arra, hogy a tényleges hatalom valahol máshol van.

Ez a könyv valójában felhívás arra, hogy ki kellene alakítani egy újfajta munkásmozgalmat.⁷ „Valóban forradalmi tömegmozgalmat, amely képes arra, hogy alkalomadtán felhasználja a parlamentet, amely a jelenlegi körülmények között nagyon is körülhatárolt és korlátolt lehetőségekkel bír, miközben nem riad vissza szükség esetén a parlamenten kívüli eszközöktől sem.”⁸ Jelenleg az Új LP⁹ nem is tesz úgy, mintha kihívást jelentene a kapitalizmussal szemben. Az LP képviselői között elfogadottá vált, hogy már kimondottan utánozzák és dicsérik a gazdagokat. Miként Tony Cliff, a Socialist Workers Party egyik megalapítója, egy ízben megállapította: „A hatalom korrumpál, ám a hatalom nélküliség abszolúte korrumpál”.¹⁰

Mészáros nyelvezete sokat követel az olvasótól, nem könnyű olvasmány, de megéri a fáradságot. Végeredményben átveszi a brit munkásmozgalom egy évszázados örökségét, és ez a fegyverzet még ma is értékes és jól használható számunkra.

Forrás: Mark L. Thomas: *Historical Actuality of the Socialist Offensive*. Socialist Worker, 2010. február 13. (Az írást Steve Parsons küldte meg az Évkönyvnek.)

⁵ A terminológia még a XIX. századból, a II. Internacionálé korából való.

⁶ Az LP megalakulásáról lásd Évkönyv 1975–76., 1981.

⁷ A fordítónak eszébe jut, hogy az 1990-es évek legelején erre Magyarországon is voltak kísérletek, megfogalmazások, régi veteránok ezt szorgalmazták a SZOT-nál, illetőleg az MSZOSZ-nál is.

⁸ E gondolatok legjobb megszólaltatója egykor alighanem Rosa Luxemburg volt.

⁹ Az Új LP az 1990-es években formálódott ki. Legpatinásabb képviselője Tony Blair volt, egyik legmarkánsabb bírálója pedig Tony Benn. Ennek a polémoának az Évkönyv hosszú éveken át ismételt hangot adott.

¹⁰ Ilyen kemény megfogalmazást Mao Ce-tung írásaiban is lehet találni és minden bizonnyal korábbiól is lehet találni hasonlókat.

Egy párizsi francia New Yorkban

Simone de Beauvoir: Amerikai utinapló
Európa Könyvkiadó, Budapest 1960.

Mottó: A szerző könyvét és benyomásait még 1947-ben szerezte és rögzítette. A könyv egyértelműen bizonyítja nemcsak a szerző rendkívüli okosságát, tisztánlátását, hanem egyúttal adalékul is szolgál a szinte örök, különleges és messze nem egyszerűen baráti viszonyra a franciák és az USA között. A könyvből csak töredékeket veszünk át. S noha e sorokat több mint fél évszázada vetették papírra, a meglátások megdöbbenően elevenek.

* * *

Ahány franciával csak találkozom, mindegyik tetszelegve kezdi magyarázni nekem Amerikát: át akarják adni tapasztalataikat. Szinte mindenkinek végletes álláspontja van: vagy gyűlölik, s alig várják, hogy itt hagyhassák, vagy azzal a túlzott lelkesedéssel tömjénezik, mint a kollaboránsok tették volt Németországgal. R., az egyik egyetem professzora, ebbe a kategóriába tartozik. Alig fogott velem kezét, máris arra kér, „ígérjem meg neki”, hogy nem fogok semmit írni Amerikáról: olyan sokrétű, nehezen felfogható ország ez, hogy húsz év alatt is alig lehet megismerni. Káros, ha valaki felületesen bírálgatja, mint némely franciák; Amerika túl nagy ahhoz, hogy bármi is érvényes legyen abból, amit róla mondanak. Mindenekelőtt „ígérjem meg neki”, hogy nem írok semmit a négerkérdésről. Fájdalmas és nehéz probléma ez, amelyről nem lehet véleményt alkotni olyan gazdag információs anyag nélkül, mely már egy ember egész életének keretét is túlhaladná. (23.old.)

R. álláspontja szolgáltságával undorít el; a háború alatt különben is pétainista volt: született kollaboráns. (23.old.) De azt sem tudom elhinni, hogy semmi vonzó nincs ebben az országban. New York megfogta a szívemet. (23.old.) De P., egy másik pétainista amerikai barát még gyanúsabb, amikor New Yorkot, a félvérek és zsidók városát szembeállítja New England idilli faluival, ahol száz százalékos, patriarkális erkölcsű amerikai parasztok élnek. Nagyon gyakran beszéltek nekünk így „az igazi Franciaországról”, melyet szembeállítottak Párizs züllöttségével.

Irodalmi és művészeti összejövetelem vagyunk.. azon veszem észre magam, hogy angolul beszélek R.C.-vel és egy hegyes szakállú férfival: ez D.M.D., egy baloldali értelmiségi folyóirat szerkesztője. Olyan kérdésről vitatkozunk, mely Franciaországban e pillanatban lázban tartja a baloldali értelmiséget: az oroszak problémájáról. R.C. álláspontja tiszta individualizmus. D.M.D. kevésbé passzív: az általa vezetett folyóirattal, cikkeivel politikai területen mozog, de az a benyomásom, hogy erőfeszítését nagyon elszigeteltnek érzi. Az elméleti vitát abbahagyva egypár konkrét kérdésben kérek tőle tájé-

koztatást. Mit kell megnézni New Yorkban? Mosolyog: nincs itt semmi látnivaló. Milyen filmeket ajánl? Semmilyen. Milyen jó könyv jelent meg az utóbbi időben? Mostanában nem jelennek meg jó könyvek. Megmagyarázza, hogy őt bosszantja a franciák rajongása az amerikai irodalomért. Faulkneret még elfogadja, de Hemingwayt, Dos Passost, Caldwellet, Steinbecket újságíróknak, lapos realistáknak tartja. ez csak azt bizonyítja, hogy mi az amerikaiakat csak valami barbár törzsnek tekintjük.” (35.old.)

Magától értetődik, hogy meg akartam ismerni a Harlemet. Nem ez New York egyetlen néger-negyede. Jelentős négerközösség él a Brooklynban, három vagy négy kis kiterjedésű negyed Bronxban, egy Jamaica nevű Queensben és még néhány a város szélén A Harlem különösen 1914 óta kezdett rendkívül gyorsan terjedni. Azok a franciák, akik térden állva imádják Amerika hatalmát, az amerikaiaknál is szolgálban teszik magukévá ennek az országnak minden előítéletét. Egyikük így szólt: „Ha akarja, keresztül mehettünk a Harlemen autóval; autóval keresztül lehet menni a Harlemen, de meg ne próbáljon gyalog odamerészkedni.” (39.old.) ... De a Harlem teljes társadalom, polgárokkal és proletárokkal, gazdagokkal és szegényekkel, akik nem léptek valamilyen forradalmi tett szövetségére egymással; akik be akarnak olvadni Amerikába, nem pedig elpusztítani azt. Ezek a feketék nem fognak hirtelen a Wall Street ellen vonulni, semmiféle közvetlen veszélyt nem jelentenek. A tőlük való értelmetlen félelem csak a gyűlölet és lelkiismeret-furdalás visszája lehet.

A Bowery leghíresebb bárja a Sammy's. Valaha ez is olyan ivó volt, mint a többi, a flop-house egy fajtája, ahol pár centért inni és aludni lehetett éjjelnappal. Arculata délután sem változott; vendég-köre csavargókból állt, férfiak és nők a pultnál itták az olcsó sört, vagy a széken ülve aludtak, asztalra hajtott fejjel. De Sammynek, a tulajdonosnak zseniális ötlete támadt. Összeszedte az öreg, hatvan és nyolcvan év közötti színésznőket, énekesnőket, táncosnőket és mutogatja őket esténként, tollba és flitterbe öltöztetve, fiatalságuk táncaival és dalaival. A bárból kabaré lett: Sammy's Follies, és óriási sikere van... akiknek szerencséjük volt, boldogan tántorognak a pult körül, amely mögött ... a falra festve ott őrködnek a Bowery királynői. De az asztalnál már a polgárság ül, whiskyt iszik és hamburgert eszik. ... egy szomorú nő hegedűn játszik: nem érzi magát otthon itt, boldogtalan és finom. A dobót is nő veri; szédült szorgalommal őrjög. Az énekesnők egymás után felvonulnak. Szándékkal a legkövérebbeket választották: elefantiázisban szenvedő Mae Westek. A hajuk piros vagy hollófekete; a festék szándékoltsággal kerül el az arcukon: a petyhüdt arcon narancsszín foltok, krétás puder, mely beül a toka-ráncok közé. A hamis szempilla, a szénceruza, a festék, a két karika ellenére a szemek emberiek maradnak: ehhez a törékeny golyóhoz nem lehet hozzányúlni, ez minden maskarának ellenáll. Nyolcvanöt éve ellenére feltudja idézni azt a Mae Westet, aki volt ... Nagy dobpergés mellett, őrült tapsok, nevetés és kiabálás közepette a sztár a terem egyik sarkában

ül le, egészen egyedül; nagyon öregnek és nagyon fáradtnak látszik. Holnap este újra kezdi.

Persze ez az egész história nem valami szép: szegény öregasszonyokból gúnyt űznek. De mit kínálhatnak cserébe a tiltakozó konzervatívok? Végül is Sammy lehetővé teszi számukra, hogy megkeressék a kenyérüket. Ha a Bowery létezik, Sammyt se lehet hibáztatni. A Bowery pedig a Wall Street visszája. Távolabb kell keresni az okot, amin felháborodjunk. (67-69.old.)

Persze nagyon helytelen lenne az amerikai erkölcsi optimizmusban csak politikát látni. A puritánoknak ezek a fiai és unokái bizonyos belső őszinteséggel hisznek az Erényben és a Jóban. Valaki Scheler, a német filozófus egy mondatát idézte előttem, amelyet nagyon igaznak érzek. Scheler azt írta: „Azt hittem, az amerikaiak álszentek; azt hittem, amikor Isten nevét mondják, tulajdonképpen gyapotot akarnak mondani. Nem. Amikor Isten nevét mondják, ők Istent akarnak mondani. A csoda az, hogy a gyapot mindig ott van mögötte.” Nagyon igaz, hogy Európának szüksége van Amerikára; az átlagamerikai szemében tehát az imperializmus jótékonyossággá változik. Az amerikaiak pökhendisége nem hatalomvágyból ered, hanem abból, hogy a Jót akarják mindenkire rákényszeríteni; a csoda csak az, hogy a paradicsom kapujának kulcsa az ő kezükben van. (73. 74. old.)

...A mostani fogadás közben többször meglepődöm a kérdéseken, melyeket Párizs megszállásával kapcsolatban tesznek fel. Egyesek azt hiszik, hogy minden utcasarkon szuronyba ütköztünk, hogy megállás nélkül ütöttek, kínoztak bennünket. Azt, hogy: „Négy évet Párizsban töltött?” úgy kérdezik, mintha azt kérdezték volna: „Négy évig volt Ravensbrückben?” Mások meg azon csodálkoznak, hogy nálunk tényleg nem volt ananász és narancs a háború alatt Ha az amerikaiaknak ily kevés az érzékük az árnyalatok iránt, annak nem az az oka, hogy képtelenek lennének felfogni az ilyesmit, az amerikai valóság éppen eléggé árnyalt. Az az oka, hogy elutasítják, mert megzavarná őket. Ha elfogadják az árnyalatok létezését, akkor el kell fogadniuk a kétféle ítélet lehetőségét is, a habozást, a vita lehetőségét: az összetett helyzetek és jelenségek előtt gondolkozni kell. (75. old.)

...De nem éreztem jól magam a New York-i mulatókban. A Harlemen kívül nem hallottam jó dzsesszt. (80. old.)

Messze mögöttem kigyullad az Empire State Building nyila, s én nem fogom látni. Soha többé nem láthatom New Yorkot teljesen szűz szemmel. Utazásom első szakaszának végére értem.

Utcák, múzeumok, bárók, mozik. Volt egypár ember is. Soha nem láttam ily rövid idő alatt ilyen sok új arcot: száműzött európaiakat és amerikaiakat egyaránt. Az a szó, hogy „európai”, amelyet Franciaországban soha ki nem ejtettem, itt az ajkamra tolt. Egy amerikaiakkal folytatott vita után olaszok, spanyolok, franciák, német zsidók egy hazából valóknak tűntek előttem, s ez a haza az enyém is. Valamennyiükben ugyanaz az értékrend, az érdeklődésnek és vitának ugyanaz a szeretete. Mégis, e rokonságok ellenére, nem az ő

társaságukat szerettem a legjobban. Már túlzottan hozzászórtak Amerikához, hogy napról napra átérezzék, s még nem eresztettek benne elég mélyre gyökereiket, hogy tudatosan tudják szeretni és gyűlölni... Azok közül, akikkel csak futólag találkoztam, sokan meghatottak nagylelkűségükkel, meleg emberségükkel, szívélyes egyszerűségükkel, mely három héten keresztül szüntelenül ámultba ejtett.... (84.old.)

* * *

Nemrégiben, 2006-os kiadásban a brit Socialist History történész csoport emlékezett meg Simone de Beauvoir-ról, s nem is akárhogyan. Érezhetően nagyon is elevenen él sokak emlékezetében. „Simone de Beauvoir neve örökre össze van kötve Jean-Paul Sartre-éval, s ez teljesen meg is felel ennek a csodálatos szellemi és emberi kapcsolatnak, amely több mint 50 éven át maradt ennyire élő.

Mégis megemlítené, hogy Beauvoir bizonyos fokig az árnyékába került Jean-Paul Sartre hatalmas és magabiztos személyiségének. Sok korabeli fekete-fehér fotón Simone-t Sartre oldalán lehet látni, az algériai és vietnami háború elleni tiltakozók között. Sok életrajzában úgy írják róla, hogy ő az, aki a rövidebbet húzta ebben a partneri viszonyban.

Megemlítené, hogy az utóbbi években Sartre-nak valamiféle reneszánsza kezd kialakulni, ami részben kapcsolódhat születésének a 2005. évi centenáriumához. Lehet, hogy Beauvoir reneszánsza még csak ezután fog bekövetkezni.

A megemlékezés ezután hangsúlyozza, hogy bármely angol könyvtárban vagy nagyobb könyvkereskedésben az érdeklődő számos írást találhat Sartre-ról, ill. Sartre munkásságának elemzéséről, természetesen Sartre könyveit is. Az elemzések általában hangsúlyozzák Sartre filozófiájának eklektikus jellegét. Amit ez a tanulmány nagyon aláhúz, hogy Beauvoir munkásságáról ilyen elemző írások nem jelentek meg. Beauvoir-t, mint a szerző megállapítja, sok esetben arra a polcra szorították be, ahol „a női nem”-ről szóló írások (gender studies) találhatóak (a magyar olvasók ezzel kapcsolatban visszaemlékezhetnek Beauvoir magyarul is megjelent munkájára, „A második nem”-re.)

Egyszersmind megállapítja, hogy Beauvoir számos nagyszerű írása mint-ha feledésbe merülne, olyanok, amelyekben az öregedéstről írt, vagy a kínai forradalomról és azon belül a hosszú menetelésről, avagy a „Mandarinok” című feledhetetlen írása, amely az 1944-45-ös európai és világhelyzetnek, de különösen a francia baloldalnak állított emléket. Többek között megemlítené emlékezetes regénye, a „Minden ember halandó”. (All Men are Mortal.)

A szerző megjegyzi: lehetséges, hogy Beauvoir több könyve, többek között „A második nem”, olyanok, amelyek a feminista második forradalom női kérdéseiről és a nőkről szóltak, mára már elavult. Ezeket a kérdéseket a Socialist History csoport ülésén élénken vittatták, amíg meg nem jelent

Willie Thompson, a *Socialist History* főszerkesztője, aki hevesen védelmébe vette Beauvoirt és könyveinek igazát. Thompson megemlítette, hogy diákéveiben Beauvoirknak némely idevágó munkája jóformán ugyanúgy tiltott volt, mint annakidején D. Lawrence híres és sokakat megbotránkoztató könyve, a Lady Chatterley szeretője (*Lady Chatterley's Lover*).

Thompson hangsúlyozta Beauvoir könyveinek eredetiségét, történetiségét. E történetiségnél azt is jelezte: történeti látásmódját mennyire áthatotta, hogy mindent női szempontból ítélt meg.

Thompson nagy elismeréssel adózott Beauvoir önéletrajzi írásainak is, továbbá elismerően szólt arról, hogy ezeknek és más történeti írásainak máig is milyen nagy a relevanciája.

Thompson elment egészen odáig, hogy amikor Beauvoir munkásságát méltatta és egész életére kitért, aláhúzta, hogy Beauvoir alighanem a XX. század egyik legnagyobb jelentőségű személyisége volt, akinek történelmi és irodalmi öröksége a jövőben is eleven marad és hatni fog. Ezek után Thompson megállapította, hogy Beauvoir nemcsak a történelmi „nehézsúlyúak” közé sorolható, hanem arra is buzdította hallgatóságát, hogy vegyék újra kezükbe Beauvoir írásait, és figyelmesen olvassák azokat.

David Morgan

Forrás: Socialist History society, Newsletter, 2006. április (3. és 8. old.)

Krugman, Paul¹¹: A Nagy Nulla

A The New York Times egyik óévbúcsúztató cikke, amelyet nem vett át a Népszabadság, de mi, a Nobel-díjas szerzőre is tekintettel, érdekesnek tartunk.

Lehet, hogy valamilyen nem tudatos, ösztönös szinten tudtuk, hogy ez olyan kor lesz, amelyet a legjobb elfelejteni. Bármi is az oka, anélkül estünk át az új évezred első évtizedén, hogy bármikor is egyetértettünk volna abban, minek nevezzük. Az akármi? A semmi? Bármi. (Igen, tudom, hogy szigorúan véve az évezred 2001-el kezdődött, de miért törődjünk ezzel?)

Gazdasági szempontból azt ajánlom, hogy nevezzük a múlt évtizedet a Nagy Nullának. Olyan évtized volt, amelyben semmi jó sem történt, és az optimista dolgok közül, amelyekben hinnünk kellett volna, semmi sem bizonyult igaznak.

Ez alapján a *nulla munkahelyteremtés* évtizede volt. Igaz, a 2009 decemberére vonatkozó szalagcímes foglalkoztatási szám kicsit nagyobb, mint

¹¹ Krugman ismert, Nobel-díjas amerikai közgazdász. Kritikus állásfoglalásai rendszeresen megjelennek különböző országok befolyásos lapjaiban.

az 1999. decemberi volt, de csak alig. És a magánszektorban a foglalkoztatás valójában hanyatlott – ez először történt meg egy teljes évtizedben a nyilván tartás kezdete óta.

A tipikus család számára ez *nulla gazdasági eredményű* évtized volt. Még az állítólagos „Bush-boom” csúcán, 2007-ben is az átlagos háztartás inflációval korrigált jövedelme kisebb volt, mint 1997-ben. És önök is tudják, mi történt azután.

Nulla eredményű évtized volt *a háztulajdonosok* számára, még ha korán vásároltak is ingatlant. Mostanra az inflációval korrigált házáruk durván oda tértek vissza, ahol az évtized kezdetekor voltak. És azok esetében, akik az évtized középső éveiben vásároltak – amikor minden komoly ember még nevetett a figyelmeztetéseken, hogy a házáraknak nincs értelmük, hogy egy hatalmas buborék közepében vagyunk – nos, érzem a fájdalmukat. Amerikában az összes jelzálogkölcsönök közel negyede és Floridában a 45 százaléka a víz alatt van; a tulajdonosok többel tartoznak, mint amennyit a házuk ér.

Végül és leginkább, a legtöbb amerikai számára – de a nyugdíjalapok nagy részére is, nem beszélve a TV-k pénzügyi beszélő fejeiről (utalás a Talking Hoads rock-együttesre 1974-ből, a fordító) – *ez a részvények nulla eredményének* az évtizede volt, még ha az inflációt figyelmen kívül hagyjuk is. Emlekszünk az izgalomra, amikor a Dow először esett 10 000 alá, és a bestseller könyvek, mint a „Dow 36 000” azt jóskolták, hogy a jó idők tovább fognak tartani? Nos, ez 1999-ben volt. A múlt héten a piac 10 520-nál zárt.

Nos tehát, egészében *sok semmi történt* a gazdasági haladás vagy siker terén. Érdekes, hogyan történt ez.

Az évtized kezdetén Amerika üzleti és politikai vezető rétegeiben gazdasági diadalérzet uralkodott, az a hit, hogy – bárki másnál jobban a világon – tudjuk, mit teszünk.

Had idézzek egy beszédből, amelyet *Lawrence Summers*, akkori pénzügyminiszter-helyettes, (és most az Obama-kormányzat vezető közigazdász) tartott 1999-ben. „Ha azt kérdezik, miért sikeres az amerikai pénzügyi rendszer – mondta –, legalább is az én történelem olvasatomban azért, mert nincs fontosabb innováció, mint az általánosan elfogadott számviteli elveké. Ez azt jelenti, hogy minden befektető láthatja az összehasonlítható alapon bemutatott információkat, hogy a vállalati vezetőségekben fegyelem van abban, ahogyan beszámolnak a tevékenységükről és ellenőrzik azt. És aztán tovább folytatta, deklarálva, hogy „folytatódik egy folyamat, amely valóban működőképessé teszi tőkepiacunkat, és olyan stabilan működteti, ahogyan ez történik is.”

Itt van hát, amiben Mr. Summers – és legyünk méltányosak, éppenséggel mindenki, aki akkor politikacsinaló pozícióban volt – hitt 1999-ben. Amerikának becsületes vállalati számvitele van, amely lehetővé teszi, hogy a befektetők jó döntéseket hozzanak, és ez kényszeríti a vezetést a felelősségteljes viselkedésre; az eredmény pedig egy stabil, jól működő pénzügyi rendszer.

Mindennek hány százaléka bizonyult igaznak? Nulla.

Ami azonban valóban mély benyomást keltő volt a múlt évtizedben, az a nemzeti nemakarásunk volt a hibáinkból tanulni. Még amikor a dot-com buborék leeresztett is, hiszékeny bankárok és befektetők kezdtek felfújni egy újabb buborékot az ingatlanüzletben. Még azután is, hogy olyan híres és csodált cégekről, mint az Euron és a WorldCom, kiderült, hogy Potyemkin-vállalatok, kreatív könyvelésből épített homlokzatokkal, elemzők és befektetők elhitték a bankok állításait saját pénzügyi erejükéről és a befektetésekről, amelyekhez nem értettek. Még a globális gazdasági összeomlás megindulása után is, amikor az adófizetők terhére kellett megmenteni őket, a bankárok késedelem nélkül tértek vissza a hatalmas prémiumok és a túlzott hatalom kultúrájához.

Aztán itt vannak a politikusok. Még most is nehéz rávenni a demokratákat, köztük Obama elnököt arra, hogy teljes torokból bírálják azt a gyakorlatot, amely abba a zűrzavarba juttatott minket, amelyben vagyunk. És ami a republikánusokat illeti most, hogy az adócsökkentési és deregulációs politikájuk gazdasági mocsárba vezetett bennünket, a receptjük a helyreállításra: adócsökkentés és dereguláció.

Intsünk hát egyáltalán nem szerető búcsút a Nagy Nullának – az évtizednek, amelyben semmit sem értünk el, és semmit sem tanultunk. A következő évtized jobb lesz? Maradjunk felhangolva. Ja igen, boldog Új Évet!

Forrás: TÁMPONT, 2010. január 13.

Francis King: Attól függ, hogy mit értünk a szocializmus fogalmán

(Rövidítve)

Mike Squires súlyos kérdést vetett fel a newsletter ezelőtti, utolsó számában, amikor rákérdezett, hogy „a kelet-európai országok szocialisták voltak-e?” Az egyszerű válasz az lenne: attól függ, hogy mit értünk szocializmuson.

Emlékeznünk kell arra, hogy a két fogalomnak, mármint a kapitalizmusnak és a szocializmusnak nem ugyanolyan a tudományos valóság tartalma (validity). A kapitalizmus hosszú idővel az előtt alakult ki, mielőtt valaki elnevezte volna, és megkezdte volna elemzését. A kapitalizmus mindenekelőtt egy ma is létező, funkcionáló gazdasági rendszer.

A szocializmus ezzel szemben kezdetől fogva elképzelt rendszer (imagined system) – utópia. Úgy létezett, mint egyfajta ideológia, a kapitalizmus gazdasági bírálata, avagy vízióként, amely arról szólt, hogy a dolgok mi-

ként festhetnének, avagy kellene, hogy fessenek, sokkal korábban, mint hogy valaki is bármilyen komoly kísérletet tett volna arra, hogy ezeket az elveket a gyakorlatban is megvalósítsa. A szocialisták felfedezték a kapitalizmusban számos társadalmi rosszat, és elképzelték maguknak egy olyan rendet, amely megszabadul e hibáktól. Így például a válságok nélkül, amelyek helyébe lépne a tervgazdaság; a verseny helyébe lépne az együttműködés és a szolidaritás; egy olyan rendszer helyébe, ahol a görék osztogatnak parancsokat, a munkások vezetnének; az elnyomás helyett szabadság és demokrácia lenne; biztonság lépne a bizonytalanság helyébe; egyenlőség az egyenlőtlenség helyébe, az ésszerű gazdaság kiküszöbölhetné a szegénységet, felhajtóerőt kölcsönözne a termelékenységnek, és növelhetné a szabadidőt stb. stb.

Ami azt illeti, a szocialisták között sem alakult ki teljes összhang a tekintetben, hogy a felsorolt vonások közül melyek a legfontosabbak. Nem tisztázták továbbá, vajon az, hogy egy ilyen társadalmi rend elképzelve, jelenti-e egyúttal azt is, hogy a gyakorlatban is megvalósítható. A felsorolt jellemző vonások között akadnak olyanok, amelyek egymással is összeegyeztethetetlenek. Mindemellett a felvázolt program részei valóban megvalósíthatónak tűnnek. Ugyanakkor a szocializmusnak minden bizonnyal nincsen egyetlen biztos arany alapja. A szocializmus egy nagyon rugalmas, elasztikus fogalom.

A kommunista pártok, amelyek jó ideig uralták a Szovjetuniót és a kelet-európai országokat, mind azt állították, hogy a szocializmust építik, amely a kommunizmusnak már a csíráit hordozza. Tény, hogy bizonyos szocialista gondolatoknak valóban nagyon nagy szerepük volt e rendszerek kialakulásában. Így a kapitalista gazdasági viszonyokat ugyanúgy, mint a tőkés osztályt magát, e térségben felszámolták. A legtöbb termelőeszközt az állam vette a kezébe, és úgy osztotta szét, az akkori gondolkodás szerint, hogy annak nem volt semmi köze sem a profithoz, sem a veszteségekhez. A megmaradt kapitalista szektor viszonylag nagyon szűköcske volt. Az állami tulajdonban lévő gazdaság - legalábbis elméletileg - a tervgazdálkodás szerint működött, s mindez meglehetősen nagy szociális jólétet eredményezett.

A másik oldalon állt e rendszerek szigorúan hierarchikus berendezkedése, a lezárt határok, a cenzúra és a nagyon hatalmas titkosrendőrség - ami együtt járt a technológiai elmaradottsággal és a munka alacsony termelékenységével, ami a munkásosztály hatalmát, a demokráciát és a gazdasági racionalitást megfosztotta minden belső értelmétől.

Ezek után feltehető a kérdés, hogy ez a rendszer mindennek ellenére mégiscsak szocialista volt-e. Közülünk azok, akik egykor kommunisták voltunk, úgy gondoltuk, hogy igen. Más szocialisták ezt a vélekedést sohasem fogadták el. Ám amikor úgy döntöttünk, hogy ezek az államok mégiscsak szocialisták voltak, elfogadtuk valamennyi ezzel járó utópikus vonást, így többek között a munkásosztály hatalmáról szóló tételt, a gazdasági racionalitást, stb. Noha voltak közöttünk, akik világosan látták, hogy nagyon nagy hiányosságok és torzulások vannak ezekben az országokban, szinte valamenny-

nyien hittünk abban, hogy alapján egészséges, történetileg progresszív szocialista alapjuk lehetővé teszi, hogy idővel ezeket a bajokat leküzdjék. Így a pontosabb definíciók helyett többnyire egyszerűen csak szocialistaként jelöltük ezeket az országokat – mindezzel együtt feltételeztük, hogy ezekben is ugyanazt értik a szocializmuson, mint mi. Ami 1989 és 1991 között történt, az végül is rávilágított ennek a megközelítésnek az alapvető elhibázottságára.

Forrás: Socialist History Society. Newsletter, 2009 augusztus.

John Schwarzmantel a 2009. tavaszi brit helyzetről

2009. április 26-i levele Jemnitz Jánoshoz

(Részlet)

A március 20-i nagy londoni tüntetés mellett a másik említésre méltó esemény az új költségvetés tárgyalása volt a parlamentben, amelyet Alistair Darling pénzügyminiszter terjesztett elő. Hatalmas a költségvetési hiány, amelyet annak következtében állott elő, hogy a kormány a bankokat kívánta megmenteni az elmúlt néhány hónapban. A pénzügyminiszteri előterjesztésben csak az igazi nagy, 100 000 font feletti jövedelmekre javasoltak adókat kivetni, ezekre akár 50%-os mértékben is.

Pillanatnyi helyzetjelentés Angliából

John Schwarzmantel 2009. október 25-i levele Jemnitz Jánoshoz

(Részlet)

E pillanatban a postai szolgáltatás megszakadt az országban, miután a múlt héten a postások két napig sztrájkoltak. A következő hétre újabb sztrájkkal fenyegetnek, de erről még a TUC szintjén zajlanak majd le tárgyalások. Az egész dolog eléggé leverő, minthogy a kormány elutasította, hogy beavatkozzon, és az a benyomásom, hogy változatlanul privatizálni akarják a postai szolgáltatásokat, éppen ezért talán nem is bánják, ha ez a sztrájk folytatódik.

Jelenleg az elégedetlenségnek sokféle oka is van. Ugyanekkor a szemetesek is sztrájkolnak Leeds-ben, így azután a konténereket nyolc hete nem is

űritették ki. A dolog háttere, hogy Leeds-ben a városi tanács többsége, amely a konzervatívokból és liberális demokratákból áll, azzal akar pénzt megtakarítani, hogy a szemetes munkások bérét kurtítják meg. Ezek után igazán nem meglepő, hogy a munkások ellenállnak. Vannak, akik egyenesen az 1979-es nagy sztrájkhullám idejére emlékeztetnek, arra az időre, amely azután a Thatcher-i korszak bekövetkeztét hozta meg.¹²

...¹³ Így azután a helyzet egyáltalán nem rózsás itt. Ugyanez igaz az egyetemi világra is. Az én egyetememen bejelentették, hogy a költségvetésben 10%-os csökkentést kell elérniük. Ráadásul az én tanszékelem nagyon bizonytalan helyzetbe került, miután közölték velünk, hogy kevés pénzt gyűjtötünk be. Így aztán a tanszékelemen rendkívüli rossz a hangulat.

Steve Parsons: Angliai politikai helyzetjelentés 2010. március elején

A napokban jelent meg 40 LP-s parlamenti képviselőnek a nyilatkozata – ennyi az, ami az LP-baloldaltól jelenleg kitelik. Valószínűleg a TUSC¹⁴ baloldali koalíció az elkövetkezendő választáson nem állít majd ellenjelölteket azokkal a Labour-képviselőkkel szemben, akik ezt a negyven fős nyilatkozatot aláírták.

Az utóbbi napokban a közvélemény-kutatások legfrissebb adatai szerint a Konzervatív Párt korábbi előnye valamelyest leolvadt az LP-vel szemben. Ebben Gordon Brown-nak is része volt. Ismervén és adva lévén, hogy milyen a brit választási rendszer, valószínűnek tűnik, hogy a Konzervatív Párt a választáson nem tud meggyőző többséget szerezni, sőt lehetséges, hogy az LP állíthat koalíciós kormányt, a Liberális Demokratákkal összefogva. Ez a lehetőség jelenleg nem teljesen kizárt. A helyzethez hozzátartozik, hogy a baloldaliak nyugodtan tartózkodhatnak mindkét felkínált alternatívától. Az LP, főként az Új LP és a Konzervatív Párt kiüti egymást, és túltesz egymáson, amikor mindkét csoport egyetért abban, hogy a közkiadásokat lefaragják (ez egyaránt érinti a szociális szolgáltatásokat, az egészségügyet és az oktatást – ám ez nem érinti azt, hogy nagy pénzügyi injekciókat ne adjanak a bankoknak). Ugyancsak mind a két csoport masszívan benne van abban, hogy támogassa a katonai intervenció folytatását Afganisztánban.

Forrás: Steve Parsons 2010. március 3-i levele Jemnitz Jánoshoz

¹² Az 1979-es sztrájkhullámról, a Callaghan kormány bukásáról lásd Évkönyv 1979-1980.

¹³ Schwarzmantel levelének következő soraiban arról ír, hogy a BNP (Brit Nemzeti Párt) vezetője televíziós nyilvánosságot kapott, hogy ez mennyire visszataszító volt, s hogy reméli, az emberek kiábrándulnak majd ebből a szélsőjobbaldali pártból.

¹⁴ A TUSC szövetség létrejöttéről, nyilatkozatáról lásd az Évkönyv e kötetének angol rovatát.

ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK

2010. március 21 – az új egészségügyi törvény az USA-ban

Sok elhúzódó vita után és sokféle küzdelem nyomán az USA parlamentjében március 21-én elfogadták azt az új egészségügyi törvényt, amelyet Obama választási fő követelésének és ígéretének tartottak: nevezetesen, hogy 32 millió szegényebb sorsú amerikaira terjesztik ki az egészségügyi közellátást. A törvényt valamennyi republikánus képviselő elutasította, néhány demokrata is – így végül is kis többséggel fogadták el, de az mindegy, az eredmény számít és Obama is így köszöntötte a sikert.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Obama a nukleáris fegyverekről

A BBC 2010. március 1-i adása nyomán

Obama (rejtély, hogy hol és milyen alkalomból) nagy beszédet mondott, amit persze a televízió is közvetített. E beszédben a nyitó mondat már erős felütés volt, Martin Luther King híres beszédének még híresebb mondatát idézte: „I have a dream” (Van egy álmom). Obama azzal folytatta, hogy az álma az, hogy ne legyenek többé nukleáris fegyverek. Hozzátette: „Nem vagyok naív”, azzal folytatta: nem hiszem, hogy az én életemben ez már bekövetkezhet, de máris nagyon erős csökkentést ígért, hangsúlyozta, hogy szemben az ifjabb Bush gyakorlati politikájával, fegyverzetcsökkentést, kiadások csökkentését és tárgyalásokat az elsősorban érintett oroszokkal.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

STEVE PARSONS:

Dánia, a dán munkáspártok és az afgán háború

A Dán Szociáldemokrata Párt semmiben nem határolta el magát a jobboldali koalíciós kormánytól az afgán háború megítélésében és gyakorlati támogatá-

sában. A Dán Baloldali Szocialista Párt, az SF (Socialistisk Folkepartiet) pedig jobbra hallgatott, illetőleg csak általában bírálta a Nyugat háborús gyakorlatát, és így kívánta saját befolyását növelni.

Új német iskolatörvény 2010 februárjában

A német rádió 2010 február 9-i adása nyomán

A német parlament most tárgyalja az új iskolatörvény tervezetét, amely jellegzetesen a válság körülményei között, az új tapasztalatokat figyelembe véve terjesztett be új javaslatokat és döntéseket. Ennek értelmében a rászorulóknak ingyenes könyvekhez jutnának. (A tervezetnek nyilván más hasonló javaslatok is vannak.) A parlamentben a pártok vezérszónokainak jellegzetes beszédei hangzottak el. Az FDP (a német liberálisok) eklatánsan jobboldali szellemben azt hangsúlyozta, hogy az elsődleges az adócsökkentések biztosítása, vagyis az új iskolatörvény keretében egyetlen euro sem folyhat ki a költségvetésből. Az SPD (a szociáldemokraták) már pontosan azt taglalták, hogy a költségvetésből mennyi pénzt kell előirányozni a várható kiadások fedezésére. A Linke (a baloldali szocialisták) részéről a párt egyik ismert vezetője, Gysi szólalt fel, aki azt húzta alá, hogy az új iskolatörvény az ő értelmezése szerint csak kezdete a nagy társadalmi reformoknak.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Az ukrán elnökválasztás második fordulójának háttéréhez

A második forduló napja 2010. február 7.

Az FRI 2010. február 6-i adásában azon sajnálkozott, hogy a narancsos forradalom két vezéregyénisége ezúttal nem együtt, hanem egymás ellen lépett fel.

A BBC február 7-i adásában már az exit poll eredmények ismeretében, Janukovics befutását mérlegelve nemcsak azt hangsúlyozta, hogy a keleti és déli országrészekben többen mentek el választani, hanem azt is, hogy Janukovics befutásában a gazdasági és szociális motivációknak nagy szerepe volt.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A 2010. január 17-i ukrajnai elnökválasztás első fordulójának margójára

Az első forduló eredményei már ismeretesek, a két befutó: Janukovics ill. Julija Tyimosenko az előre jelzett eredményeket hozta. A magyar média ismertetése messze színvonal alatti volt. Janukovics esetében az époszok hagyományai szerint kapta a megfelelő jelzöt, hogy ő az oroszbarát. Más rádiók adásai alapján sokszor hallhattam, hogy miként szólt a szociális kérdésekről, az óriási munkanélküliségről, a minimálbérek sürgős emeléséről és az elhatalmasodott korrupcióról. Ezekről az összefüggésekről a magyar média alig beszélt – és nem véletlenül. Ám e nélkül érthetetlen lenne népszerűségének ekkora megugrása. Mindezt még a második, döntő forduló előtt vettem papírra.

Jemnitz János

ORTUTAY L. GYULA:

Mégsem lesz sötét Caracasban

2010. január 15.

Hugo Chávez elnök visszavonta szerda éjfélkor a másfél nappal korábban bevezetett áramkorlátozást a fővárosra, Caracasra – ugyanakkor Venezuela többi részén érvényben marad a villanyszolgáltatás részleges szüneteltetése. Leváltotta *Ángel Rodríguez* villamosenergia-ipari minisztert, áthárítva rá a felelősséget az intézkedésnek a lakosság körében kiváltott „nem kívánatos következményeiért”. „A kormánynak el kell ismernie ha hibát követett el, és azt ki kell javítania” – magyarázta. Chávez így megemlítette, hogy volt a fővárosnak olyan körzete, ahol tévedésből többször is kikapcsolták négy órára az áramot, ráadásul a kereszteződésekben nem működtek a lámpák.

A hírek szerint a lakossági elégedetlenség nemcsak a „tévedéseknek”, hanem az egész ötletnek szól. A bevezetés első napján, kedd éjszaka a hatmillió Caracas több pontján nyúltak tiltakozásként a Latin-Amerikában divatos „fazéktető” csörömpölésének módszeréhez.

A rendszert úgy találták ki, hogy Caracast hat körzetre bontották, és időben rotálva kapcsolták le a villanyt egy-egy kerületben négy órára. Így voltak, akik a baseballmeccs közvetítése félbeszakadásáért háborodtak fel, más körzetben pedig azért, mert napközben nem működtek a bankok, bezárni kényszerültek a szupermarketek, számos vállalatnál hazaküldték a dolgozókat. Hiába a magyarázat, hogy az El Ni o hatására súlyos aszály sújtja Vene-

zuelát, és az ország villamosenergia-szükségletének döntő részét kielégítő három nagy vízi erőmű duzzasztójában alacsonyra csökkent a vízszint. Az áramszünet módot kínált a Chávez-rendszert bírálóknak a hangulatkeltésre, hiszen hasonló vízkorlátozás már egy ideje érvényben van.

Venezuela egyébként is zaklatott napokat él át. A kőolaj világpiaci árának alakulása miatt szűkebb a költségvetés kasszája a kormány különféle szociális programjaira. Chávez múlt pénteken jelentette be, hogy leértékelik a hazai fizetőeszközt, a bolívert, kettősárfolyamot bevezetve, egy kedvezőbbet (1 dollár – 2,6 bolívar) az alapvető élelmiszerekre és egészségügyi cikkekre, míg a „luxustermékek” importja esetén az átváltás 1 dollár – 4,3 bolívar. Az elnök a venezuelai gazdaságot erősítő „szükséges és igazságos” lépésnek nevezte a leértékelést, amelynek hatására a lakosság több hazai gyártmányú terméket vásárol majd.

Népszabadság 2010. január 11.

Oroszország és Grúzia 2009. decemberében

A múlt öröksége – „a múltat végkép eltöröljük”

A moszkvai rádió 2009. december 17-i francia adása nyomán

Szakasvili, vagyis a jelenlegi egyszemélyes grúz vezér-elnök bejelentette, hogy a Tbilisziben is felállított háborús halottak (világháborús) emlékművét le kell bontatni, mert éppen ott kell az új parlamentet felépíteni. A bejelentés grúz körökben is ellenállást kelt, többek között azért is, mert az emlékművön grúz halottak nevei is találhatóak. A lépés sok helyütt kelt visszataszítást.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Berlin – anarchisták 2009-ben

A német rádió 2009. november 11-i adása nyomán

Berlinben a német jobboldal készült felvonulást tartani, amire állítólag a szélsőbaloldaliak rendeztek ellentüntetést, foglaltak le utcákat. A rendőrség velük ütközött össze (szokás szerint) és foganatosított letartóztatásokat.

A rádió riportere feltette a kérdést, mi a magyarázata, hogy Berlinben a baloldal, sőt a szélsőbal és az anarchisták ilyen erősek. Saját válasza: az utóbbi

időben a szociális olló szétnyílt, a gazdagok és szegények között a különbségek látványosan nagyon nagyok, és ezzel az elégedetlenség is megnőtt.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Az USA új egészségügyi törvénye – Obama sikere

A BBC és az RFI 2009. november 4. – 7-i adásai nyomán

A sajtókommentátorok, megfigyelők az USA képviselőházi vitája előtt hosszan magyarázták, hogy mennyire fontos Obama számára, hogy ebben a belpolitikai programjának központi kérdésében sikert érjen el. (Ne feledjük, Bill Clinton ugyanebben a kérdésben elvéruett.) Végül november 7-re kiderült, hogy a képviselőházban öt szavazattal (220 kontra 215) az új egészségügyi törvényt megszavazták, amely egyesek szerint 36, mások szerint 45 millió embert von be a társadalombiztosításba, akik eddig azon kívül álltak. Ismert, hogy a republikánus pártiak ezt keményen opponálták, és negyven demokrata is ellene szavazott. Mindezt részben olyan indokkal, hogy sokba kerül és az államadósságot növeli. Amiről a magyar híradások nem szóltak, az új törvénytervezet (amelyet még a szenátusnak is jóvá kell hagynia) a költségek megtérítését összekötötte új, erős progresszív vagyoadók kivetésével. (Ennek nem-említése ugyancsak jellemző és figyelemre méltó.)

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Elnökválasztás Uruguayban

Az RFI és a BBC 2009. október 25-i adása nyomán

Október 25-én tartották meg Uruguayban a soros elnökválasztás első fordulóját. Ezen „bejött” az előzetesen várható eredmény: a baloldali szövetség jelöltjét, Mújicát választották meg legposszibilisabb befutónak a jobboldal elnökjelöltjével szemben. Mújica tupamaros gerilla volt, elfogták és tizenkét évet ült börtönben – így megválasztása mindenképp nagy eredmény lesz – ha bejön. A második forduló három hét múlva lesz. Az RFI csak a tényt emelte ki; a BBC tovább ment és elidőzött a lehetőségeken: azon, hogy Mújica a

chávezi politikát követné-e, vagy lehiggadt és pragmatikusabb lesz s a BBC ez utóbbit jósolta, hogy a brazil Lula útján fog haladni.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Éhínség Etiópiában

A BBC 2009. október 22-i adása nyomán

A BBC híradása és hírmagyarázója emlékeztetett arra, hogy öt (vagy tizenöt évvel ezelőtt) az etiópiai katasztrofális termés és éhínség nyomán mintegy egymillió ember (és sok gyerek) halt éhen. Jelenleg Észak-Etiópiában ugyan-csak a nagy esőzések következtében igen rossz a termékkilátás, és nagy éhínség várható. A nemzetközi mozgósítás ugyan (rendkívül részlegesen) beindult, a kilátások szomorúak, és az „eredmény” pár hónapon belül várható.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Görögországban győzött a baloldal

Öt évi konzervatív kormányzás után, George Papandreu-t választották meg elnöknek a görögök. A szocialista politikus abszolút többséggel győzött, így 160 képviselőhelyet szerzett. A TV-5 tudósítója befejezésül megjegyezte: a görög szocialisták most vesznek majd elégtételt a konzervatívok fél évtizedes korrupciós uralmán.

Hallgatta és lejegyezte Havel Józsefné Sziki Vilma

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2009. október 4–5-i adása nyomán

Az oroszországi belső helyzetről

A moszkvai rádió 2009. augusztus 22-i adása nyomán

A moszkvai rádió vegyes angol-orosz adásában emlékezett meg arról, hogy a napokban az orosz gazdasági oligarchák valamilyen befolyásos grémiuma tárgyalást kezdeményezett a Kremllel, hogy az államnak kellene magára vállalnia a súlyosbodó ökológiai és klíma problémák kezelését. Az állami szer-

vek a jó tanácsot elhárították. A kötélhúzás nyilvánvalóan folytatódni fog, de ennek jellemző módon a rádió a külső angol nyelvű adásában is hangot adott.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Cohn Benditt megszólalása a francia rádióban

Az RFI 2009. augusztus 20-i adása nyomán

A francia rádió kommentárja szerint Cohn Benditt rég nem szólalt meg a francia rádióban. Az ismert, hogy ő régóta a Európai Parlament megválasztott képviselője és a Zöldek csoportjának egyik hangadója. Ezúttal az interjúban azt hangsúlyozta, hogy Európában mind a jobb, mind a baloldal adós a jó feleletekkel a klíma és az ökológiai kihívásokra, ám beszédében az élt nagyobb mértékben jobboldal ellen fordította, minthogy Franciaországban éppen a jobboldal van hatalmon.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Az új amerikai egészségügyi reformok és visszhangjuk

A BBC 2009. augusztusi adásai nyomán

Obama meghirdette, hogy nagyobb plusz pénzeket kíván ráfordítani az egészségügyi hálózatra. A reformtervnek élénk visszhangja támadt, nem annyira magában az USA-ban (tudtommal), hanem Angliában és Kanadában. Mindkét helyen él a National Health Service, vagyis az általános ingyenes egészségügyi biztosítás és szolgáltatás, és mindkét helyről (Angliából maga Gordon Brown) nyomatékosan azt ajánlották Obamának, hogy ebbe az irányba kellene lépnie. A BBC fórumán megszólaltak amerikaiak, akik azt hangsúlyozták, hogy náluk több az orvos, jobb az ellátás – míg ugyancsak amerikaiak szóltak arról, hogy családjukban egyik helyen van egy Parkinson kóros, a másik helyen egy rákos prosztata és egyik család sem tudja állni a folyamatos költségeket. Mindkét helyen teljes a csőd. Ez bizonyítja az NHS igazát.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

Salvador balra tart

A 6,7 millió lakosú közép-amerikai országban január 18-án parlamenti és polgármester választásokat tartottak, amelyen a legtöbb szavazatot a baloldali Farabundo Marti Nemzeti Felszabadítási Front (FMLN) jelöltjei kapták. Az FMLN 35 (42,5%), a jobboldali Arena 32 (38,4%) helyet szerzett a 84 tagú parlamentben. A többi mandátumon három másik párt osztozott. A 2006-ban tartott választásokhoz képest az FMLN támogatottsága három százalékkal növekedett és az ország legnagyobb politikai erejévé vált.

A helyi választások eredménye árnyaltabb képet mutat. Az FMLN-nek nem sikerült győznie, a fővárosban. San Salvadorban, ahol az Arena jelöltje *Norman Qufjano* lett a polgármester. Az FMLN valamint szövetségesei 90, az Arena 120 és más pártok 45 település irányítását szerezték meg. *Luis Yá ez* az Európai Unió megfigyelő csoportjának a vezetője kijelentette, hogy a választások rendben zajlottak és viszonylag kevés szabálytalanságot észleltek.

A politikai erőpróba a március 15-én tartandó elnökválasztás főpróbájának tekinthető, amelyen az FMLN *Mauricio Funes* népszerű újságíró, a CNN spanyolnyelvű adásának volt szerkesztőjét indítja. A legutolsó felmérések szerint Funes biztosan vezet a jobboldali *Rodrigo Ávilá*val, nyugalmazott rendőrparancsnokkal szemben.

A Farabundo Marti Nemzeti Felszabadítási Front 1980-ban jött léte. A szervezet 1981-1992 között gerillaháborút folytatott a kormány ellen. A fegyveres harc megítélésében azonban a kommunisták véleménye megoszlott. A polgárháború során mintegy 75 ezer személy halt meg, akiknek a többsége a hadsereg és a jobboldali halálbrigádok áldozata volt. A békekötés után az FMLN legális politikai párttá alakult, és az ország befolyásos politikai erejévé vált. Az 1930-ban alakult Salvadori Kommunista Párt egyik alapítója, *Farabundo Martí* volt. A párt 1994-ben megszűnt és beolvadt az FMLN-be. Sajtójelentések szerint a korábbi tagok egy csoportja 2006-ban kezdeményezte a párt újjászervezését.

Ács

TÁMPONT 2009. február 11.

Új alkotmány Bolíviában

Január 25-én népszavazást tartottak a dél-amerikai országban, amelynek tétje az indián származású *Evo Morales* elnök által javasolt alkotmány elfogadása volt. 90,3 százalékos részvétel mellett az „igenek” aránya 61,4 százalék volt. Az alaptörvény támogatottsága a falvakban és a paraszti lakosság között volt a legnagyobb, ahol elérte a 82 százalékot. Az ásványkincsekben gazdag négy keleti tartományban a választók többsége viszont „nemmel” szavazott. A re-

ferendum lebonyolítását az Amerikai Államok Szervezete, az Európai Unió és a *Jimmy Carter* volt USA elnök által létesített alapítvány 350 megfigyelője ellenőrizte, akik megerősítették, hogy a választás nyugodt légkörben zajlott le.

A választások után Morales elnök kijelentette, hogy az „alkotmány elfogadása Bolívia megújodását jelenti.” Növekszik a gazdaság állami ellenőrzése, bővül a régiók autonómiája, és az ország 183 éves fennállása óta először biztosítja törvény az indián őslakosság „jogait”. Az elnök szerint „véget vetettek a belső és külső gyarmatosítás korszakának, a latifundiumok uralmának és a neoliberális terveknek”. Az államfő példaképének tekinti a *Chávez* elnök irányításával Venezuelában megvalósuló szocialista jellegű átalakulást.

Az új alkotmány előírja az őslakosság megfelelő képviseletét a hatalmi szervekben és intézményekben. Stratégiai fontosságúnak minősíti az ország ásványkincseit, és kizárja külföldi támaszpontok létesítését az országban. Ingyenes egészségügyi ellátást biztosít minden állampolgár számára. Megtiltja monopóliumok kialakítását a médiában. Az alaptörvény lehetővé teszi az államfő egyszeri újjáválasztását, így Evo Morales ismét indulhat a decemberi elnökválasztáson. Döntés született a magántulajdonban lévő földterület nagyságáról is, amit a voksok 77 százalékaival ötezer hektárban korlátoztak. A törvény a meglévő földtulajdont nem érinti, és csak az új eladásokra vonatkozik.

A népszavazás sikere ellenére a kormány nincs könnyű helyzetben. Az autonómia megvalósításáról tárgyalni kényszerül a keleti tartományok vezetőivel, ahol a kőolaj és földgáz 90 százalékát termelik ki, ami az ország legnagyobb kincse és fő bevételi forrása. A „lázadók” tovább akarják erősíteni pozícióikat, nagyobb önállóságot és az exportbevételekből magasabb részesedést követelnek. A jövő fogja eldönteni, hogy az új alaptörvény csökkenteni tudja-e azt a mély szakadékot, ami az ország gazdag és konzervatív lakosságát elválasztja a nyugati területeken élő szegény indián népességtől.

K.G.

2008. május 1 történetéhez

Az RFI 2008. május 1-i adása nyomán

Az RFI közölte az Európai Szakszervezeti Szövetség főtitkárának aznapi nyilatkozatát. Ebben hangsúlyozta, hogy Európában harminc millió munkás él a nyomorszint alatt és negyven millió munkás csak részidőben dolgozhat. Hangsúlyozta, hogy az Európa Bank tisztán monetáris politikát folytat, és semmit nem tesz a foglalkoztatás érdekében.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

2008. május 1. történetéhez

Az RFI 2008. május 2-i adása nyomán

A francia rádió összképet adott a lezajlott május 1-ről, megállapítván, hogy Dzsakartától Rómáig, Moszkvától a német városokig a szakszervezetek nagy felvonulásokat szerveztek és vezettek a mindenütt tapasztalható drágaság és drágulás ellen. A CGT és CFDT közös nyilatkozatot adott ki ugyanilyen értelemben. Ismeretes, hogy Németország nagyvárosaiban május elején lezajlottak az utóbbi időben szokásossá vált összecsapások szélsőbaloldaliak és szélsőjobboldaliak között. Isztambulban a hírek szerint több mint ötszáz embert tartóztattak le, minthogy Törökországban változatlanul tilosak a május 1-i felvonulások és tüntetések.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A budapesti Kossuth adóban egyedül *Gazsó Ferencnek* volt érdemi mondanivalója a jelenleg kialakult munkás-szociális világról. Egy „fiatal történész május 1-ének történetét összefoglalva (több hibával) a jelent illetően csak az anarchista és zöld baloldaliak megmozdulásait ítélte érdemlegesnek. Süket és vak maradt a tekintetben, hogy a való világ nyomása alatt a nagy tömegek és a nagy szakszervezetek szintén megmozdultak.

A reflexió szerzője Jemnitz János

Kiegészítések a 2008. évi május 1. történetéhez

Az Info rádió május 2-i adása nyomán

A rádió vendége Borsik János, az Autonóm Szakszervezeti Szövetség elnöke volt. A riporter meglehetősen provokatív kérdéseket tett fel. Évkönyvünk profiljának megfelelően a magyar vonatkozásokra természetesen nem térek ki.

Az egyik kérdés arra vonatkozott, hogy a Jegybank elnöke, ill. a Vállalkozók Szövetségének főtitkára felvetette, hogy a minimálbéretet meg lehetne szüntetni. Borsik válaszként megjegyezte, hogy az Európai Unió 27 tagországának 21 országában minimálbérek vannak, és az Európai Szakszervezeti Szövetség ezt ugyancsak erőteljesen szorgalmazza. Ugyanúgy, mint a szakmunkások magasabb minimálbérét. Más kérdés, hogy az infláció következtében mindkettő nagyobb sok országban értékéből jócskán veszített.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

JOHN CASE:

A gazdasági kilátások elég szomorúak, hacsak a munkásoknak nem lesz nagyobb szavuk

(Erősen rövidítve)

A Wall Street-i események és a gazdasági bajok, úgy tűnik, elhúzódhatnak, amíg bekövetkezik valamelyes javulás. Az utóbbi évek események után mostanra megfigyelhetővé vált, hogy a házak és lakások értéke mintegy 10%-kal csökkent. Minden bizonnyal a jelenlegi Bush adminisztráció majd kimentí a bajba jutott bankokat és biztosítókat. Vagyis megint nem szólnak majd arról, hogy önmagában a piaci megoldások nem nyújtanak menekvést és nem nyújtanak segítséget a lakbérlők számára. Megint megállapíthatjuk, hogy a Bush rendszer nem ígér semmilyen bankreformot, nem javasol semmilyen megadóztatást a spekulánsok terhére és igazán szinte semmit azok számára, akiknek szembe kell nézniük az általános recessióval.

Forrás: John Case: Economic outlook is sad, unless workers have a say. People's Weekly. World 2008. április 4.

A belga kormány megalakulása

Az RFI 2008. március 20-i adása nyomán

A kormány a hosszú több mint hat-hét hónapos vajúadás után született meg. A kormányban öt párt vesz részt – az öt pártot az adás nem sorolta fel. (Mint-hogy ismeretes, hogy két kereszténydemokrata és két szocialista párt működik külön-külön a flamand és a vallon területen, így máris megvan a négy párt.) Ehhez kerülne nyilván még a liberális párt. A kormányt a megbízatást kétszer visszaadó¹ flamand kereszténydemokrata párt feje vezeti. Az RFI és a belga felmérések szerint a belga lakosságnak csak mintegy 30%-a hiszi, hogy a kormány hosszú életű lesz.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

¹ A többféle visszamondásról és az ismétlődő kormányválságról lásd az Évkönyv 2009. évi kötetében az Események, évforduló című rovatot.

A világciklusok és a válság

(Rövidítve)

„Az új stratégiai fázis” elemzésének nehézségei abban is ott rejlenek, ahogyan azt 50 évvel ezelőtt tették meg az „1957-es Tézisekben”. Az akkori „tézisek” összekapcsolták a világválság jelenségeit Ázsiával, és úgy jelölték meg, hogy Ázsia a központja a feszültségeknek. Ám az a tény, hogy Kína világhatalomként, s egyúttal imperialista hatalomként jelent meg a világpolitikában, ezt a fázist így le is zárta. Amint azt három évvel ezelőtt a világ összefüggéseinek elemzésekor leírtuk, már akkor leszögeztük, hogy az új jelenségeket és viszonyokat tudományos alapossággal kell elemezni.

A világgazdaság új válságjelenségei egyúttal új jelleget öltöttek. A válságjelenségek nagyon bonyolult folyamatokat jelentenek, és eddig előre nem látható következményekkel járnak. Először is láthatjuk Ázsia felemelkedését és az Atlanti régió hanyatlását, és mindez a régi rend átalakulása közepette ment végbe, amikor ez a régi rend még nem omlott teljesen össze. Ez jelenti azt, hogy a régi stratégia is a végéhez ért, s új elemzés szükséges; ez azt jelenti, hogy elemezni kell Ázsia felemelkedését, a globális egyensúly megváltozását és azokat az új erőket, amelyek ha nem is törik szét a régi status quo-t, és valószínűleg nem is fogják teljesen szétörni.

Ilyen összefüggésben lehet szemlélni a központi bank intervencióit az elmúlt decemberben, valamint jelentését, amelyben szintén felfedezhetőek az ellentmondások. E jelentés is rávilágít a nagyhatalmak monetáris problémáinak mélységére. Ugyanakkor jelzik, hogy ez a monetáris válság nem érinti Kínát, ami egyúttal arra is rámutat, hogy ez a válság nem érinti az egész világgazdaságot.

Itt kell áttérnünk arra, hogy a válságnak melyek a tulajdonképpeni dimenziói. A válság folyamata pénzügyi téren kezdődött, majd folytatódott az erős hitelösszeomlással. A *Financial Times* volt a válság kezdetétől a leginkább pesszimista, és valósággal vészharangot kongatott, amely figyelmeztette a befektetőket a nagyfokú óvatosságra.

Ugyanez a lap írt úgy kezdetűl, hogy ez befektetési és fogyasztási összeomlást és világgazdasági recessziót eredményezett. Ez a gazdasági recesszió máris meghaladta az 1980-as bankválságot.² Ez a válság egyúttal pénzügyi veszteségeket illetően meghaladja az 190 évi Japán válságot, ami végül is azt jelenti, hogy a lap elemzője szerint, legalábbis évekbe telik, amíg a válságon túl lehet jutni.

Egy másik kérdéskör azt a problémát érinti, hogy melyek e általános vonásai. A *Financial Times* szerint a válság akkor öltött világméreteket, amikor megtörtént a hitelbankok összeomlása. A gazdasági szemleírók ezután rámutatnak, hogy a hitel- és pénzügyi válság után ez a válság eléri az egész gazda-

² A cikk névtelen elemzője ehelyütt egy sor pontos adatot sorol fel.

ságot. További kérdés, hogy Európa, illetve Ázsiának egy része mennyiben tud kívül maradni a válságjelenségeken.

Tommaso Padoa-Schioppa, az IMF (Nemzetközi Valutaalap) Pénzügyi Bizottságának elnöke állapította meg, hogy az amerikai hitelválság elkerülhetetlenül érinteni fogja Európát is. Valószínű, hogy Ázsia, amely óriási túlnépesedést mutat fel, de gazdaságilag nem elég erős, nem tudja ellensúlyozni az USA gazdasági recesszióját. Ez valószínűsíti a világméretű recessziót. Bár ez a gazdasági recesszió nem teljesen elkerülhetetlen, éppen azért, mert az elmúlt négy évben egy gazdasági fellendülés volt tapasztalható.

Forrás: The World Cycle and the Crisis. Lotta Comunista, 2007. december. Bulletin 2008. február

Putyin megszerezte a konszenzust a további gazdasági növekedéshez

(Rövidítve)

A Duma-választások eredményei senki számára nem jelenthettek meglepetést; az Orosz Egységpárt, az elnök pártja a Dumában megszerezte a kétharmados többséget. Három másik párt került be a parlamentbe, amelyek át tudták lépni a hivatalosan megkövetelt 7 százalékos küszöböt.

E három párt közül kettő állandóan képviseltethette magát a parlamentben az utóbbi 15 évben. Mindkettő megerősíthette pozícióit a mintegy 10 százalékos eredménnyel. Így az Orosz Kommunista Párt is, amely nem vethető össze a régi SZKP-val. Ám ez az eredmény mindössze a fele annak, amit 1995-ben el tudott érní. E pártban egyértelműen ott vannak változatlanul olyan emberek, akik bizonyos nosztalgiával gondolnak vissza a régi államkapitalista rendszerre. Ugyanakkor ez a legjobban szervezett ellenzéki párt, és ez a párt valóban meg tud szerezni Kreml-ellenes szavazatokat. Némileg hasonló dolgokat lehet mondani Vlagyimir Zsirinovszkij Liberális Pártjáról, amely a legszélsőségesebb nacionalista párt. Nem fér kétség ahhoz, hogy egyik párt sem fog tartózkodni attól, hogy támogatást adjon Putyinnak, ha Oroszország érdekei vetődnek fel, akár politikai, akár gazdasági vonatkozásban.

Ebben az évben az új színpont a Rogyina (a haza) pártjának megjelenése volt a politikai arénában, ugyanúgy, ahogy 2003-ban annak idején az Igazság Pártjának feltűnése volt. Ez a párt némi mutációk után elnyelte a nyugdíjasok egy részének rokonszenvét, és ennek a pártnak az élén áll Szergej Mironov, aki egyúttal a szenátus elnöke. A választáson ez a párt, mintegy kiegészít-

tő „második karként” szerepelt az elnök számára, és noha a választás előtt még kétséges volt az is, hogy a Rogyina egyáltalán be tud-e jutni a Dumába, végül is 10 százalékot tudott megszerezni. Megjegyzendő, hogy Mironov a választás előtt a pártját, mint szocialista pártot jelölte meg és régi terminológiát használt. Ez a párt mintegy a régi sztálinista és az új nyugati szociáldemokrata pártok között helyezkedik el, nem opponálja a piacgazdaságot, de ugyanakkor nagy szerepet kíván megőrizni az állam számára a szociális kérdésekben.

A szintézis és a küzdelmek az Egységpárton belül

Mint ahogy a Dumából ezúttal is kiesett a Jabloko Párt, valamint a Jobboldali Erők Egységének Pártja, amely csak megerősítette, hogy e pártok csak marginális szerepet játszanak: a két párt együttvéve nem tudta megszerezni a szavazatok 3 százalékát, amit összevethetünk azzal, hogy 1990-ben még 10 százalékot tudtak megszerezni és még 2003-ban is 8 százalékot.

Az Egységpárt végeredményben elérte azt, amit akart. A párt „országos nemzeti” vezetője Putyin volt és lett annak ellenére is, hogy elnöki mandátuma a végéhez közeledik. Az orosz sajtó megfigyelései szerint ez a párt most a szavazatok 63 százalékát tudta megszerezni (vagyis 7 százalékkal többet, mint 2003-ban).

Ezt nálunk, az Olaszországban használatos terminológiában úgy tudnánk jellemezni, hogy „egypárti rendszer” alakult ki. Miként a *Novosztji* megállapítja, ebben a vonatkozásban az orosz politikai rendszer Japánra, Indiára, Mexikóra emlékeztet.

Bizonyos, hogy a választási sikert valamennyire felfújták, és az is több, mint valószínű, hogy a választási helyiségek körül alkalmasint történtek bizonyos ráerőltetések. Mindennek ellenére tény, hogy helyi méretekben is a gazdasági csoportok felsorakoztak a Putyin-vonal mögé. Egyfelől azért, hogy felmutathassák, hogy a putyini vezetés mögé felsorakoztak, másfelől, hogy kifejezésre juttassák, hogy támogatják az Egységpártot is. Jellemző, hogy a 65 kormányzó, 10 alkormányzó, valamint tartományi miniszterelnökök, 26 polgármester, 12 tartományi parlamenti elnök iratkozott fel az egységes Oroszország jelöltlistájára.

Nem is említjük, hogy hány gazdasági társaság vezetője tette meg ugyanezt.³

Forrás: Lotta Comunista 2007. december, Bulletin 2008, február; Putin Gains the Consensus.

³ A cikk névtelen szerzője pontos felsorolást ad arról, hogy hány ilyen gazdasági szervezet hány vezetője tette meg ezt.

Emlékeztető

25 éve jelent meg az amszterdami Társadalomtudományi Intézet (IISG – Internationaal Instituut voor Soziale Geschiedenis) kiadásában a Karl Kautsky and die Sozial-Demokratie Südost-Europas (Majna-Frankfurt-New York 1986. old.) A kötetet Georges Haupt, Jemnitz János és Leo van Rossum szerkesztette.

A kötetben értelemszerűen Kautskynak az 1870-es évektől az 1930-as években még zajló, 1938-ig terjedő levelezése került publikálásra. Az érintett régiók: Bulgária, a hajdani Jugoszlávia, Románia és Magyarország. Óriási levelezés és ugyancsak hatalmas jegyzet-apparátus. A kötetnek volt nemzetközi visszhangja – magyar nem. Annakidején a Kossuth Kiadónál felvetődött, hogy legalább a magyar részt szintén közölni fogják, ám erre nem került sor 1989-ig – még kevésbé azután. Ugyancsak volt róla szó, hogy mindezek ismeretében legalább a Párttörténeti Közleményekben valaki alaposan ismertetni fogja a kötetet és legalább a magyar levelezést. Végül is erre sem került sor. (Hogy miért nem, ez külön történet – de mégis ez a tény, ezt Amsterdamban fájlalták is. Én is. Érthetetlennek, de nem meglepőnek tartom mind a mai napig. A történetet nem tartom befejezettnek. A levelezés értéke nem csökkent.) A jegyzet-apparátus megértéséhez tartozik, hogy a szerzők és a lapok mind kaptak jegyzeteket – mindez jelentős munka volt, s ebben az IISG munkatársai, elsősorban Leo van Rossum pontossága és igényessége révén szép eredmények születtek. A 25. évforduló alkalmából illő és hasznos is erre emlékeztetni.

Jemnitz János

Ötven éve történt

Az 1961. évi belga általános sztrájk

A sztrájk történetéről egykor nekem volt szerencsém megemlékezhetni a magyar sajtóban. Ez a Valóság 1961. 3. számában meg is jelent. Ebből ezúttal csak kis töredékeket idéznék fel, minthogy a sztrájk egykor sem váltott ki nálunk nagy izgalmakat, még kevésbé szolidaritás akciót (ahogy én akkor gondoltam), mára pedig ez még inkább „csak” fontos történeti dátum, amikor a Belga Szocialista Párt (amely akkor még egységes volt) és a belga szak-szervezetek sokkal erősebbek voltak, mint napjainkban.

Utazzék el nyugodtan Felség, biztosítom, hogy távollétében semmi nem fog történni – búcsúztatta Eykens miniszterelnök a Spanyolországba nászútra utazó Baudouin királyt. S néhány nap múlva Belgiumot olyan sztrájkul-

lám rázta meg, amelyre az utóbbi években nem volt példa. A sztrájk meglepetés volt, és nem csupán a kormány részére volt az. A progresszív polgári *l'Express* is bizonyos rokonszenvvel átítatott megütközésnek adott hangot: „Úgy látszik, ilyesmi még mindig lehetséges! Ez a nyugat-európai munkásosztály, amelyről azt állították, hogy elkábította a televízió, a mosógép és a neokapitalizmus mindenféle szociális előnye, hirtelen bebizonyította, hogy máig is képes forradalmi megmozdulásra.”

Belgium az általános sztrájkok hazája, Belgiumban került sor 1893⁴-ban a modern munkásmozgalom első politikai jellegű általános sztrájkjára. Nem sokkal később, 1913-ban Belgiumban újabb általános sztrájk zajlott le.⁵

A Valóságban megjelent cikkemben felvázoltam az 1961-es sztrájk hátterét, lefolyását, politikai és szakszervezeti vezéralakjait. (Noha természetesen nagy kedvem lenne mindennek újabb közreadására, ettől egészen bizonyos, hogy el kell tekintenem, a 2011-es Évkönyv terjedelmi keretei ezt sajnos nem teszik lehetővé. Az érdeklődők a Valóságban leírtakra rátalálhatnak.

A Kommunista Internacionálé alkotmánya

(Rövidítve)

A Kommunista Internacionálé alkotmánya elfogadásának 90. évfordulóján Arrigo Gervetto ezt írta: „Abban a pillanatban, amikor osztályunk legprogresszívabb része azt juttatta nyilvánosságra, hogy lehetéssé vált megszervezésünk egyetlen kommunista világpárttá, akkor itt van a pillanat annak bebizonyítására, hogy minden munkásosztály megteheti ugyanezt, és a kommunizmus nem merő utópia, hanem a világ jövője.” Ezt megtették és megtehetik újra.

Ennek a könyv-antológiának⁶ anyagai visszanyúlnak 1919 tavaszára. A világ akkori állapotát ismerni kell ahhoz, hogy a KI megszületésének jelentőségét megérthessük. Az előző öt évben a világ megérte, hogy elbúcsúzhattott a „boldog békeidők” (belle époque) eufóriájától és átélhette az I. világháború éveinek agóniáját. A rádió, telefon, autó és a repülőgép az embereket álmódzásra készítette, ám ezek az álmok hirtelen és váratlanul véget értek és lidérces álomba torkolltak, amelyet egy tömeggyilkosság pecsételt meg, az I. világháború éveiben.

Az I. világháború kitörésekor a szocialista pártok mind, amelyek a II. Internacionáléban egyesültek, elárulták a proletariátus elvárásait és reményeit⁷.

⁴ Az 1893-as sztrájkról lásd Évkönyv 1993.

⁵ Az 1913-as sztrájkokról lásd Évkönyv 1988.

⁶ A könyv-antológiát, amit feltehetően most jelentettek meg, mi sajnos nem ismerjük.

⁷ Ez régi, a kommunista pártok történetírásában elfogadott tétel volt, de nem igaz. Több párt

Így a nagyon erős német SPD, amely megszavazta a háborús hadi-hiteleket⁸ és felhívta a proletariátust a honvédelemre. Mások, mint az Olasz Szocialista Párt (PSI) elmulasztotta, hogy opponálja a háborút⁹. Az internacionalisták ugyan felemelték a szavukat, de hamarosan elhallgatták őket.¹⁰

Forrás: The Constitution of the Communist International. Bulletin 2009. március.

Martin Luther King és César Chaves emléke

(Szerkesztőségi cikk – rövidítve)

2008. március 31-én emlékezhetünk meg César Chávez 81. születésnapjáról. César Chávez volt az egyik megalapítója az Egyesült Farmer Szövetségnek (United Farm Workers Union). Április 4-én pedig Martin King tiszteletes halálának évfordulójára emlékezhetünk. Jelenleg, amikor gigászi küzdelmet folytatunk az erősen jobboldali kormánnyal szemben, akkor nagyon időszerrű megemlékezni az amerikai történelemnek ezekről a roppant nagy alakjairól. Chávez az amerikai munkások millióinak harcát vezette, főleg a bevándorolt munkásokét, jórészt spanyol származásúakét, pontosan azon az alapon, hogy minden embernek joga van a normális emberi létre, fajra és nemre, vallási különbségre való tekintet nélkül. Chávez hangsúlyozta, hogy ezeket a jogokat nem lehet a munkahelyhez kötni. Ez társadalmi feladat. Érdemes felidézni Chávez 1984-es szavait: Ha egy szociális változás igazán beindul, akkor azt már nem lehet visszafordítani.

Forrás: People, s Weekly World, 2008. április 5–11.

ellenezte. Ennek hatalmas irodalma van, újabban erről részletesen magyarul Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. 1914-1917. Akadémiai Kiadó 1975.

⁸ Alapjában igaz, de így leegyszerűsítés. Ennek is hatalmas történeti irodalma van. (Szerk. megj.)

⁹ A PSI 1914 és 1915-ben is opponálta a háborút. Ennek is nagy irodalma van. (Szerk. megj.)

¹⁰ Újabb részizgazság, hiszen létrejöttek az 1914-15-ös ellenkonferenciák és nyilatkozatok. A cikk ezúttal is nagyon leegyszerűsít a nagyon régi nyomdokokon. A cikket mégis így közöltük, mert az is jellemző, hogy a régi beidegződések mennyire szívósan élnek tovább. (Szerk. megj.)

1917. november 7-e 82. évfordulója Moszkvában

A moszkvai rádió francia ill. a magyar rádió 2009. november 7-i adásainak nyomán

2005-ben (?) november 7-e megszűnt állami ünnep lenni Oroszországban. Most 1941-re kihegyezve a nemzeti ellenállásra, a moszkvai harcokra emlékeztetve nagy katonai felvonulást szerveztek a Vörös Térre. Ugyanekkor Medvegyev elnök beszélt Oroszország új nemzetközi kapcsolatairól, elsősorban az erős Németországgal való jó kapcsolatok megteremtéséről, és arról, hogy Ukrajnával Juscsenko „oroszfóbiája” akadályozza ugyanezt.

Ugyanezen a napon az orosz kommunisták több tízezres menete a Balsój előtt, pontosabban a Marx-szobornál vörös zászlókkal tartott megemlékezést, amelyen Zjuganov, a párt vezére beszélt a Putyin-féle vezetés és a korrupció ellen. A Magyar Rádió riportere szerint mintegy húsz embert letartóztattak a felvonulók közül.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A rabszolgaság vége Brazíliában – és ennek utójátéka

A BBC és az RFI 2009. november 2-i adása nyomán

Brazília volt az utolsó dél-amerikai ország, ahol csak 1887-ben hoztak törvényt a rabszolgaság megszüntetéséről. Ennek évfordulóját a napokban ünnepelték meg Brazíliában, elsősorban persze, a nagyon érintett fekete területeken, így egy Salvador nevű városban, ahol a lakosság 80 százaléka fekete, és éppen ezért ott tartják a fő ünnepséget. Emellett a 11 milliós S o Paulóban, ahol a feketék aránya szintén meglehetősen nagy. A megemlékezés mintha Európára nem terjedt volna át – a rádióban megszólaltatott huszonevesekben azonban érezhető volt a nagy történelmi áthallás.

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

1886. május 1. – 4. – Emlékeztető

Ebben az évben lesz a chicagói május elseje 125. évfordulója. A chicagói eseményeknek, vagyis május elseje születésének óriási amerikai és nemzetközi irodalma született. A chicagói május elsejének magyarországi historiográfiai feldolgozása – ha nem tévedek – a mai napig nem született meg. Ez elég igényes feladat lenne. Az Évkönyv 1985-86-os kötete természetesen megemlékezett e napokról Philip Foner könyve alapján. Részemről a 100. évfordulóra jelent meg könyvem: Május elseje születése. (Kossuth Könyvkiadó, 1986) címen.¹¹ Ezek figyelembevételével most ismételten nem adunk rövid áttekintést és ismétlést a chicagói eseményekről, sem ezek következményeiről, pusztán csak visszautalunk a már megjelentekre. Az e kötetben bekövetkezett anyagtorlódás miatt más összefüggésben sem térhetünk ki május elseje későbbi történetére, de a következő kötetünkben kitérünk majd a 100. és 101. 1911-1912-es május elsejék nemzetközi megünneplésére.

Sztálin születésének 130. évfordulójára – konferencia Moszkvában

A moszkvai rádió 2009. december 16-i francia adása nyomán

A rádió kommentátorának összefoglalójából ítélve teljesen igaza volt, amikor azt hangsúlyozta, hogy „a múlt tovább él”, a vita felszólalóinak egy része teljesen ugyanazokat az érveket mondta el újra, mint hajdanán. Vagyis, hogy Sztálinnak sikerült az országot modernizálni, iparosítani, centralizálni és nagyhatalommá tenni. (És ezeken az érvekben van is egy adag igazság – különben nem tarthatták volna magukat ilyen sokáig. Csakhogy ... a konferencia ítélkezői másik felének legalább ugyanannyi igazsága volt, sőt több.)

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

¹¹ A megjelent kötet az 1890–1892-es május elsejéket tudta bemutatni, a kiadó akkori szerkesztője – nyilván pénzügyi megfontolásokból – úgy döntött, hogy ekkora lehet a terjedelem és nem több. Így a további három év történetének megírása már kész volt, de már nem kerülhetett a kötetbe. A kötetnek elég jó visszhangja volt, de második kiadást mégsem érhetett el. E témakörben magyar nyelven, úgy tudom, újabb munka nem jelent meg (Jemnitz János).

Emlékeztető

A bécsi rádió számunkra meglepetésszerűen megemlékezett az 1848-as forradalmakról – elsősorban persze a két bécsi forradalomról. A jelenlegi magyar fül számára az még könnyen kezelhető, hogy a polgárosodás felé mutató és a diákok által vezetett márciusi napokra emlékeztetett, ámde ezután az 1848. októberi forradalmi napokról szólt, amelyről a kérdezett történész megállapította, hogy az proletárforradalom volt. Ráadásul a történész azt hangsúlyozta, hogy a bécsi októberi proletárforradalom az 1917-es orosz forradalommal vethető össze. Újabb kérdésre, hogy e forradalom vezetőire és harcosaira kellően emlékeznek-e, határozott választ adott, hogy sajnos nem. (A bécsi rádió történésszének ilyen megfogalmazásai, úgy hiszem, a budapesti rádióban napjainkban nem hangozhatnak el.)

Hallgatta és lejegyezte Jemnitz János

A MUNKÁS ÉS SZOCIALISTA SAJTÓ TÖRTÉNETÉBŐL

Sozialistische Monatshefte (1910)

E folyóiratról, amelynek megteremtője és spirituszkrektora Eduard Bernstein¹ volt, és eleve alternatívát kívánt nyújtani – és nyújtott is – a *Die neue Zeit*²-tel szemben, amelyet Karl Kautsky³ szerkesztett, már az 1890-es évek végétől maga köré gyűjtött nemcsak német revizionistákat, hanem más országok hasonló gondolkodású elsősorban értelmiségijeit is. A folyóiratról az Évkönyv eddig nem írt. Persze nem véletlenül. Most ezt mégis megteesszük, bemutatva, hogy ezekben a kritikus években ennek az irányzatnak tagjai miként gondolkodtak és írtak. Az olvasónak figyelmébe ajánlhatjuk persze a német szocialista baloldali radikálisok magyarul is megjelent írásait (Luxemburg, Zetkin és Karl Liebknecht válogatottjaira gondolok), de e kötetben az 1911-es fejezetben olvashatnak arról is, hogy a párt legbefolyásosabb vezetője, „gazdája”, August Bebel⁴ miként vélekedett a revizionistákról és miként határolta el magát tőlük.

A folyóirat januári számában a folyóirat állandó munkatársai és szerzői közül, akik e csoportosulás biztos és állandó második garnitúrájában tartoztak, Josef Bloch írt a porosz választójogi reformkísérletek alakulásáról⁵ és Max Schippel az amerikaiak, pontosabban az Egyesült Államok Csendes óceáni távol-keleti expanziójáról, illetőleg gyarmatosító lépéseiről.⁶ Ebben az esetben tudni kell, hogy e folyóirat egyik markáns megszólaltatója volt mind a német SPD keretein belül, mind pedig a II. Internacionálé nagy nemzetközi fórumain, de a kongresszusok közötti időszakban is, az úgynevezett „civilizációs misszió” tételének és gyakorlatának, vagyis annak, hogy Kipling híres megfogalmazásával „a fehér emberek terhét” felvállalva folytassanak mégiscsak egyfajta gyarmatosítást. Schippel is éppen ezért, minthogy ehhez a körhöz tartozott, nagyon érzékenyen reagál minden ilyen jelenségre és nemzetközi síkon a riválisok jelentkezésére. Jellemző módon Schippel is Marxból indul el, a marxi gondolatokat idézi, de mindjárt hozzáteszi, hogy Marx évei után a gyarmatosítás is új fázisokba lépett.

Schippel ehelyütt azt hangsúlyozza, hogy a gyarmatosítás új korszaka éppen a Marx halála utáni évtizedekben következett be, és „az európai kultúra és gazdaság vívmányait” éppen erre a területre vitték el a leglátványosabban.

¹ Bernstein életútját lásd Évkönyv 2003.

² A *Die neue Zeit*-ről lásd Évkönyv 1983.

³ Kautsky életútját lásd Évkönyv 1979.

⁴ Bebel életútját lásd Évkönyv 1990.

⁵ Josef Bloch: Zur preussischen Wahrechtsreform. Sozialistische Monatshefte (a továbbiakban SM) 2010. január

⁶ Max Schippel: Ein Rundblick über die amerikanische Kolonisationspolitik am Stillen Ozean. SM 2010. január

Schippel írásának első felében még az USA területének ismert betelepítésével foglalkozik, és pontos statisztikai adatokat rögzít arról, hogy a farmerek miként hódították meg ezt a Nyugatot. Schippel ehhez hozzáfűzte, hogy ez a terület akkora volt, mint Franciaország és Nagy-Britannia együttvéve, és ezt a hatalmas területet 3-4 évtized alatt, ahogyan ő írta, bekapcsolták az „európai gazdasági életbe”.⁷

Schippel a Vadnyugat benépesítésének folyamatát, mint ő maga is hangsúlyozta, csak háttérként elevenítette fel, és igazi kérdésként azt vetette fel, hogy az USA expanziója és gyarmatosító törekvése ezzel véget ért-e.⁸ A kérdésfelvetés után Schippel mindjárt rátér arra, hogy Seattle mennyiben vált új csomóponttá, és miként kapcsolta be az USA Alaszkát is ebbe az expanzióba. Schippel végeredményben még az USA keretein belül marad, és írásának befejező részében Kalifornia gazdasági és kulturális beépítésével, illetőleg saját foglalmazásában kolonizálásával zárta sorait.

A folyóirat természetesen felkészült és olvasóit felkészítette a II. Internacionálé következő, soros 1910. évi kongresszusára, ebben az esetben a szakszervezeti vitára.⁹ Tudvalevő, hogy a német revizionisták ebben az időben már erősen támaszkodhattak a német szakszervezeti vezetők befolyásos részére, akik szemléletükben közel álltak hozzájuk. Így nem véletlen az SM-ben a következő cikk megjelenése, amelyben a szerző, Hendrik Spiekman történetileg felvázolta, hogy a II. Internacionálé kongresszusain, az 1896-os londonitól kezdődően e kérdéssel miként foglalkoztak. Persze ezek után kitért az 1900-as párizsi, majd az ezt követő kongresszusokra is, amelyek megelőzték az 1910. évi koppenhágait. A szerző erőteljesen hangsúlyozza, hogy e kongresszusokon a résztvevő szociáldemokrata pártok felfogása érvényesült, és ebben az összefüggésben az általános szocialista politikai törekvések voltak a meghatározók. A tényleges szakszervezeti tevékenységet úgy érzékeltette, mintha ezt csak alárendelten érintették volna. Ez a felvázolás pedig belevágott az új helyzetbe, amikor a német szakszervezeti központi vezetők önmagukat önállóan igyekezett az SPD központi vezetőitől is, nemhogy a radikálisoktól, de még a Bebel-Kautsky féle centrumtól is. Hendrik Spiekman erőteljesen hangsúlyozza, hogy a II. Internacionálé korábbi, mint ő írta, korai időszakban, noha a szakszervezetek képviselői ezeken ott voltak, mégis felfogásukat és érdekeiket nem tudták eléggé erőteljesen érvényesíteni.¹⁰ A szerző hangsúlyozza, hogy az Internacionálénak ezekben a korai éveiben a politikai és a szakszervezeti tevékenység, illetőleg a szervezetek munkája még nem vált el kellőképpen. Bizonyos megelégedéssel jelezte ezután, hogy ez a szétválás mostanra (vagyis a legutóbbi évekre) már megtörtént, és itt nem csak a német viszonyokra utalt.

⁷ 14. old.

⁸ 15. old.

⁹ A koppenhágai kongresszusról és a szakszervezeti vitáról lásd Évkönyv 1985., valamint a II. Internacionálé kongresszusai. 1889–1912. Budapest, Kossuth Kiadó, 1989.

¹⁰ Hendrik Spiekman: Die Gewerkschaftsbewegung und die internationalen Sozialistenkongresse. SM 1910. január 33. old.

Ugyanebben a januári számban jelent meg Georges Chatterton-Hill írása az oroszországi oktatási rendszer helyzetéről – ami önmagában véve is érdekes rápillantás az akkori orosz viszonyokra.

Megjegyzendő, hogy az SM minden havi számában az orgánum végén található állandó kis rovatok, amelyeknek többnyire állandó szerzőik vannak. Ezek áttekintést adnak részint a gazdasági helyzet, részint a szakszervezeti élet, valamint a nemzetközi munkásmozgalom eseményeiről, kongresszusairól, így a januári számban az 1909. évi svéd szakszervezeti kongresszusról. Ugyanebben a nagyobb rovatban külön alfejezet foglalkozik a tudományos élettel, persze elsősorban a társadalomtudományokkal.

Az SM 2., január 27-i számában több szerző több írása is foglalkozik az akkoriban napirendre került porosz választójogi reform kérdéseivel, és az SPD erre kialakított állásfoglalásával.

A francia szocialista mozgalom jobbszárnyán független értelmiségiként literátor, szövetkezeti és gazdasági szakemberként munkálkodó Étienne Buisson írt az SM-ben a munkanélküliség problémáiról a francia realiak alapján.¹¹

Ugyanebben a számban tűnik fel Bernstein ebben az évben első írása, amelyben úgy tűnik, tisztán elméleti kérdésekkel foglalkozott.¹²

Bernstein ezúttal egy irodalomkritikai vitához nyúlt hozzá. Érintette az irodalmi kritikák eldurvulásának úgy tűnik, örökéletű problémáját, de persze nem maradt meg a formai oldalnál és a felszínnél, hanem a lényegi kérdésekre kívánt reflektálni. Mint megállapította: „Aki figyelemmel kíséri szociális életünket, többször is olyan jelenségekkel találkozik majd, amelyek többé vagy kevésbé ellentmondanak egymásnak a kultúra területén.”¹³ Bernstein a továbbiakban azt fejtegette, hogy minden osztálynál milyen erősen jelentkeznek a régi szokások, majd a munkásosztály esetében megállapította, hogy sajnos itt a nem-kulturális jelenségek is erősen latba esnek. Ezután azonban leszögezi, hogy azok erősen tévednek, akik úgy vélik, hogy ez a nem-kulturális befolyás a munkások esetében új jelenség, és meggyőzően hivatkozik arra, hogy bármely korábbi korszakban, aki alaposabban áttekint levelezéseket, írásokat és irodalmat, meggyőződhet arról, hogy ez a kulturálatlanság, mint kísérő tendencia állandóan jelen volt.¹⁴ Bernstein ezután olyan „kényes” kérdéseket érintett, amelyek a későbbi évtizedekben (főleg napjainkban) veszítettek élükből, de akkoriban feltehetőleg nagyon frissen hatottak. Azt boncolgatta, hogy történetileg miként terjedtek el a tánciskolák, ezekben a munkások mikor mennyire vettek részt, hogy a prostitúció mennyire érintette őket, és a prostituáltak mennyiben kerültek ki a munkások lányai közül. Vagyis Bernstein ebben az esetben sem riadt vissza az új és részben fájó jelenségek említésétől.

¹¹ Étienne Buisson: Arbeitslosigkeit, Gewerkschaftswesen und Freihandel, SM 1910. január 27.

¹² Eduard Bernstein: Kulturveredelungstheorie, SM 1910. január 27.

¹³ Id. cikk 105. old.

¹⁴ Uo. A modern magyar olvasónak persze Fejes Endre Rozsdatemetője is eszébe juthat. (Igaz, hogy ez már félig a lumpen réteg, vagy legalább is a lecsúszottaké.)

Az SM oldalairól nem maradhatott el ezekben az években már a nőkérdés sem. Erről e januári számban Henriette Riemann írt „A nő a tükörben” címmel.

Az SM állandó rovatai között ezúttal feltűnik az SM irányzat egyik állandó munkatársának, Max Maurenbrechernek írása a politikai élet rovatban, aki ezúttal a német nemzeti liberálisokról írt kritikai cikket. Ugyanő foglalkozott az SPD poroszországi szervezetének 1910. évi kongresszusával.

Az SM-nek ugyancsak állandó rovata volt (miként nálunk a Szocializmus hasábjain) a szociálpolitika témája. Ennek a rovatnak gazdája az SM állandó munkatársa, Robert Schmidt volt. Ebben a számban Schmidt a munkás biztosság kérdéseivel foglalkozott. Ebben az időben, de később is fontosak voltak a helyhatósági, municipális kérdések, amelyekre nagy figyelmet fordítottak, és ez az SM-ben ugyancsak állandó rovatot kapott.

Az SM-ben a német szakszervezeti mozgalom egyik legbefolyásosabb vezetője – aki egyébként „persze” szintén a revizionistákhoz húzott –, Karl Severing írt cikket az aktuális szakmai bérmegállapodások helyzetéről, lévén, hogy a szakmák és a német országrészek között e téren jelentősek voltak a különbségek, és ezek valóban szakszervezeti ügyek s a német munkások létkérdései voltak.¹⁵

Az SM már említett „gyarmati-gyarmatosító” érdeklődésének megfelelően az SM egyik e kérdésben nagyon elkötelezett és sokszor megszólaló cikkírója, Gerhard Hildebrand írt cikket: „A fehérek betelepüléséről a trópusi országokban”.¹⁶ (Ne feledjük, Németországnak ekkor afrikai gyarmatai voltak, trópusi övezetben is, továbbá gyarmatait bővíteni óhajtotta, és ezt a törekvését az SM köreiből is többen vállalták.)

Ugyanebben a számban az SPD egy befolyásos értelmiségi militánsa (mai terminológiával „középkádere”), Edmund Fischer írt átfogó cikket: „A szocializmus községi–helyi–municipális¹⁷ politikájáról”, amely egykor az érdeklődés homlokterében állt, sokak napi politikájában fontos helyet foglalt el, miként az maradt napjainkban is.

Ebben a számban a rövid krónika rovatban nagyon eltérő tematikájú rövid írások jelentek meg. Volt olyan, amely a kormány sómonopólium törvénytervezetéhez olyan címszó alatt fűzött konkrét elemzést, amely erős felütéssel „államszocializmus” címszó alatt jelent meg. Egy másik írás az USA-ban a nagy monopóliumok belső harcával foglalkozott. Majd feltűntek olyan szemlék, amelyek kifejezetten a képzőművészetre nyitottak ablakot.

Az SM-ben a folyóiratnak ekkor többször vezércikket író Leo Arons emlékezett meg, ismét vezércikkben August Bebel 70. születésnapjáról. A kezdő mondat – korunk olvasójában némi furcsa visszhangot keltve – így hangzott: „Mindenféle személyi kultuszt elhárítva a német és a nemzetközi szocialista

¹⁵ Karl Severing: Die gesetzliche Regelung der Tarifverträge. SM 1910. február 10.

¹⁶ Gerhard Hildebrand: Weisse Siedelung in Tropenländern, SM 1910. február 10.

¹⁷ Edmund Fischer: Der Gemeindesozialismus. SM 1910. február 10.

mozgalom teljes joggal ünnepli meg azt a napot, amikor most August Bebel betölti 70. életévét.¹⁸ Arons e megemlékezésben felidézte, hogy az SM hasábjain tíz évvel korábban Ignaz Auer¹⁹, Bebel régi harcostársa köszöntötte Bebelt ez alkalomból, aki régi dolgokra visszaemlékeztetve akkor így zárta sorait: „Előre, előre és mindig csak előre”.

Arons a továbbiakban hangsúlyozta, mekkora öröm, hogy a nagy öregek közül, akik közül már többen hiányoznak, Bebel még mindig itt van soraikban, és ha egészsége némileg meg is roppant, most újra itt van, mert úgy nem tud élni, hogy a mozgalomért „ne tegyen semmit”, vagyis ereje szerint tegyen meg mindent.²⁰ (Az olvasónak figyelmébe ajánljuk Bebelnek Victor Adlerhez írott levélrészleteit, majdnem ugyanebből a körből, de amelyek nem biztos, hogy annyira tetszettek volna Aronsnak, illetve az SM szerzőinek.²¹ Arons ehelyütt külön megemlékezett arról, hogy ekkor jelent meg Bebel önéletrajzának első kötele „Aus meinem Leben” címmel, amelyet mint írta, még két további kötetnek kell követnie. (Bebelnek önéletrajza: „Életemből” címmel nem sokkal később megjelent magyarul is.)

Bebel „harcos természet”, aki ellenfeleivel szemben mindig rendkívül keményen lépett fel. Ez a keménység jócskán hozzájárult, hogy a pártot és a mozgalmat keresztül vezette a „Kivételes Törvény” korszakának²² kemény üldöztetésein és megpróbáltatásain. Soha nem veszítette el éleslátását, jövőbe vetett hitét, amely előfeltétele volt, hogy harcos magatartását mindvégig megőrizhette.²³

Az SM-nek ugyancsak gyakori szerzője volt Wilhelm Schröder, aki ebben a számban a következő igazán fontos témakörben írt meggondolkoztató írást: „A munkások és a szociális reform”²⁴. Schröder némi kihívó felütéssel úgy kezdi írását, hogy „napjainkban” a szociáldemokrata mozgalomban kevesen akadnak, akik a szociális reformok ügyét lekezelnék, lekicsinyelnék, miként ezt 25 évvel ezelőtt még sokan megtették, de azóta sok reform született nemzetközi szintéren is, a régi vita-felek közül pedig sokan már nem élnek.²⁵ (A cikk egészét érdemben terjedelmi okokból nem tudjuk bemutatni.)

Az SM-ben ugyancsak sokat író Otto Lang írt cikket – ezúttal a büntetőjog és az osztályharc címen²⁶ – a magyar olvasónak méltán eszébe juthat, hogy e témában nálunk a Szocializmus hasábjain két jogász, Ágoston Péter, illetőleg Rónai Zoltán írt cikkeket.

Itt tűnik fel Bernsteinnek egy új írása, amit abszolút rendkívüli alkalomból

¹⁸ Leo Arons: Zu August Babels 70. Geburtstag. SM 1910. február 24. 215. old.

¹⁹ Ignaz Auer életútját lásd Évkönyv 1997.

²⁰ Id.cikk. Uo.

²¹ Bebel levelei az Évkönyv e rovatban az 1911-es rovatban találhatóak.

²² Ez az 1878-tól 1890-ig tartó éveket jelentette. (Erről lásd Évkönyv 1978, 1990.)

²³ L. Arons: Id.cikk 216. old.

²⁴ Wilhelm Schröder: Arbeiter und Sozialreform. SM 1910. február 24.

²⁵ Id.cikk, 217. old.

²⁶ Otto Lang: Strafrecht und Klassenkampf. SM 1910. február 24.

írt. Egy lengyel szociáldemokrata hölgyet búcsúztatott el, Marie Mendelson-Jankowskát, aki 1909. szeptember 22-én Lembergben halt meg és aki – mint Berstein első soraiban kiemelte – „egész életét” a szocializmus terjesztésének és a munkások emancipációjának szentelte. Bersteinnek volt szeme és tudása (történeti tudása is), hogy kiemelje, hogy a lengyel hölgy arisztokrata származású volt, mint Berstein hangsúlyozta, „ragyogó szépség”, és mindezek után egyike volt azon keveseknek, akik e földrajzi térségből lettek az I. Internacionálé militánsai. Bernstein ebben a megemlékező írásában megint csak történész kutatóként is bemutatkozik, amennyiben Mendelson-Jankowskának egy rég elkallódott levelét idézi bőszégesen arról, hogy miként és miért lett szocialista agitátor. E ponton kell azt írnom, hogy ez a levél annyira meggyőző, annyira történeti értékű, hogy semmi sem pótolhatja az eredeti sorokat (napjainkban az így megírt levelek stílusa és ereje már szinte teljesen elfelejtődött).²⁷

Az SM-ben az 1910-es évfolyamban ekkor tűnik fel először szerzőként Ivanoe Bonominak a neve. Bonomi ekkor az Olasz Szocialista Párt (PSI) reformista jobbszárnyának egyik ismert vezető szereplője, cikkírója, aki éppen ezért nem véletlenül lett az SM többé-kevésbé állandó munkatársa, úgyszólván egyik olasz referense. Ezúttal az olasz mezőgazdasági munkások szervezkedéséről és mozgalmáról írt,²⁸ amely ekkor méltán keltett nemzetközi érdeklődést, és amiről nálunk a Szocializmus és a Huszadik Század hasábjain többen „cikkezték”, amiről Olaszországból Pór Ödön írt beszámolókat Szabó Ervinnek. Erről később Silone írt, amit a híres „1898” című film oly remekül idézett fel.

A rövid hírek rovatban az SM nőrovatának gondozója – hiszen az SM-ben is volt ilyen majdnem állandó rovat – Wally Zepler írt Bebel 70. születésnapjáról, de már női szemmel. Zepler kiemelte, hogy Bebelt a nők különösen tisztelik és szívükön hordozzák. Az SM megközelítésében megint csak nem véletlenül Zepler e vonatkozásban nemcsak azt hangsúlyozta, hogy a régi generáció tagjai ugyanúgy melegen emlékeznek meg róla, mint a fiatalok, hanem ehhez hozzátette, hogy nemcsak a párttagok, illetőleg a mozgalom militánsai, hanem azokon messze kívülállók is elismeréssel adóznak Bebelnek.²⁹

Az SM március 10-i számában az SM élgárdájához tartozó Karl Leuthner írt cikket a porosz parlamenti reformról.³⁰ Írásában Leuthner megállapította, hogy a hosszas előcsatározás után ezúttal is kiderült: a változtatásoknak, a reformoknak „maguk a képviselők az igazi legszívósabb kerékkötői”³¹ E nyitásból kiderül, hogy az igazi reformokat ezúttal is prolongálták, és Leuthner

²⁷ Eduard Bernstein: Marie Mendelson-Jankowska. SM 1910. február 24. 233. old.

²⁸ Ivanoe Bonomi: Die Landarbeiterorganisationen Italiens. SM 1910. február 10.

²⁹ Wally Zepler: Frauenbewegung. SM 1910. február 24. 260. old.

³⁰ Karl Leuthner: Parlament und Parlamentsreform. SM 1910. március 10. 279. old.

³¹ Uo.

a továbbiakban azt latolgatta, hogy ezeknek mik lennének a feltételei. (Akkor és ott az általános, egyenlő és titkos választójog elfogadtatásáról volt szó.)

Ehhez a témához kapcsolódott a kérdés, amely az SPD életében méltán fontos szerepet játszott, és nem véletlenül került az SM minden egyes számának előkelő első helyeire, a porosz választójogi reform. Ezek után nem meglepő, hogy e témában Eduard Bernstein is megszólalt. Új írásának címe: „Az utca és a parlament a választójogi harcban.”³² Bernstein írását olyan felütéssel kezdi, amely akár R. Luxemburg tollából is származhatott volna „Örvendetes, hogy a porosz választójogi reformot olyan parlamenten kívüli akció kíséri, amely a demokratizálást célozza meg.” Mindehhez még hozzátette, hogy egy hosszabb pangás után itt valóban széles tömegek mozdultak meg, amit rendkívül örvendetesnek ítélt.³³

E számban ismét Karl Severing szólalt meg, aki ezúttal az új Munkákamara törvénytervezetét elemezte³⁴, amely igazán a legszorosabban érintette a szakszervezeteket, hiszen ebben a keretben kellett működniük.

Az SM-nek ebben a számában újra megjelent Gerhard Hildebrandnak, a gyarmati kérdést állandóan napirenden tartó jellegzetes, a „civilizációs missziót” elfogadható élestollú revizionistának „Gyarmatosítás és kultúra”³⁵ című cikke, amely pontosan ebben a szellemben fogant.

Feltűnő és érdekes, hogy az SM hasábjain ekkoriban elég sokszor tűntek fel olyan cikkek, amelyek az USA életének különböző vonatkozásaival foglalkoztak. Ezúttal Hans Fehlinger írt az USA szakszervezeti mozgalmának helyzetéről.³⁶ (Az USA előkelő szereplése azért is feltűnő, mert hasonló jellegű cikkek hiányoztak mind francia, mind brit, de akár belga vagy holland vonatkozásban is.)

Az SM nagyobb eszmetörténeti témákat érintő szerzői közül ezt követően ismét Edmund Fischer volt az, aki újabb átfogó írást jelentetett meg a folyóiratban „Kommunizmus és szocializmus”³⁷ címmel. Az írás, illetőleg a szerző a fogalmak tisztázására vállalkozott.

Az SM oldalairól nem hiányozhatott olyan cikk, amely pontos képet adott statisztikai adatokra támaszkodva, hogy miként alakultak a német munkások bérei. Ezt a feladatot ekkor Friedrich Kleeis vállalta magára.³⁸

Az új tematikák keretében nem hiányozhatott az ifjúság, az ifjúmunkás mozgalom kérdésköre sem – ne feledjük, ekkor került ez megerősítésre a II. Internacionálé kongresszusán is 1907-ben, miként nálunk Magyarországon is az MSZDP soraiban. Az SM hasábjain ezt Ludwig Radlof írta meg.³⁹

³² Eduard Bernstein: Strasse und Parlament im Wahlrechtskampf.

³³ Id.cikk, 283. old.

³⁴ Karl Severing: Der neue Arbeitskammer-Gesetzentwurf. SM 1910. március 10.

³⁵ Gerhard Hildebrand: Kolonisation und Kultur. SM 1910. március 10.

³⁶ Hans Fehlinger: Die amerikanischen Gewerkschaften. SM 1910. március 10.

³⁷ Edmund Fischer: Kommunismus und Sozialismus. SM 1910. március 24.

³⁸ Friedrich Kleeis: Lohnstatistik. SM 1910. március 24.

³⁹ Ludwig Radlof: Alte und neue Jugendideale. SM 1910. március 24.

Az SM 1910. április 7-i számában a német szakszervezeti szövetség „gazdája”, legbefolyásosabb vezetője, Carl Legien⁴⁰ írt átfogó cikket a nemzetközi szakszervezeti mozgalom helyzetéről és történetéről.⁴¹ Legien a maga súlyával, amely tisztéből következően igen jelentős volt, a német munkásmozgalomban a mérsékelt reform-irányzatot támogatta és nem véletlenül az SM-ben és nem a *Die neue Zeit*-ben szólalt meg. Legien megállapította, hogy a szakszervezeti internacionálé jelentős segítséget nyújtott az egyes szakszervezeteknek a nagy gazdasági harcok, sztrájkok idején – többek között a sztrájk törők elleni eredményes fellépésekben – ám most nagyobb figyelmet kellene fordítani a bérviszonyok alakulására, ezek nemzetközi egyeztetésére és a munkafeltételek javítására – ez is a szakszervezeti internacionálé feladata, sőt növekvő feladata kellene, hogy legyen. Ez természetesen érinti a munkaidő hosszának (vagyis az emlékeztető nyolcórás munkanap elérésének nemzetközileg szintén még csak kívánatos nemzetközi egyeztetését is.) Legien ehelyütt ismét felidézte és hangsúlyozta, hogy a német szakszervezetek nagy erőfeszítéseket tettek a nemzetközi egyeztetések érdekében mind az egyes országok szakszervezeti központjaival, mind pedig az egyes nemzetközi szakmai szövetségeknél.

Az SM-ben ezután ismét az osztrák származású, az SM-ben igen rendszeresen író (és ez nem véletlen, lévén, hogy az osztrák párt befolyásos vezetői inkább a Kautsky és a *Die neue Zeit* nyomdokain jártak, Leuthner azonban nem⁴².) aki ezúttal arról írt, hogy az 1890-es évek környékén Németországban ugyanúgy, mint Német-Ausztriában, vagyis a monarchia osztrák térfelén új helyzet jött létre, lezárult a Kivételes Törvény üldözésének korszaka és nagy remények csillantak fel.⁴³ Az 1910-es év minden vonalon az új küzdelmeket ígéri, az újjászületéseket, az új frontok megnyitását, a képzőművészeti élettől kezdve a nők egyenjogúságáért vívott küzdelemig. Ez megmutatkozik a morális követelmények új megfogalmazásaiban is, amit szerinte olyan nevek fémjeleznek, mint Nietzsche, az olasz Lombroso és mások, valamint a teológiai gondolkodók körében az új baloldali irányzat jelentkezése jelzi ezt az új korszak jellemet. Leuthner az új fiatal nemzedék jelentkezését érzékelte és üdvözölte, akik a régi világgal szemben törnek most lándzsát és újat akarnak. Leuthner mindehhez még hozzátette, hogy ezek a fiatalok „nem tekintenek se jobbra se balra”. (Ez a némiképp parttalan lelkesedés olyan szöveg volt, amely sem Otto Bauer, sem Friedrich Adler vagy Max Adler – hogy osztrák kortársainál maradjunk – tolla alól így nem került volna ki.)

Jemnitz János

⁴⁰ Legien életútját lásd Évkönyv 1986.

⁴¹ Carl Legien: Die gewerkschaftliche Internationale. SM 1910. április 7.

⁴² Karl Leuthner életútját az Évkönyv 2012-es kötetében fogjuk közölni.

⁴³ Karl Leuthner: Einst und jetzt. SM 1910. április 7.

ÉLETUTAK

Adler, Max (1873-1937)

Max Adler 1873. január 15-én született Bécsben. Zsidó kereskedő családban született, ifjú éveit nyugodt, békés körülmények között töltötte el. Jogi egyetemi diplomát szerzett, a bécsi jogászkamara tagja lett, de jogászként nem nagyon dolgozott. Felesége, Jenny Herzmark, orvosnő és a munkaügyek felügyelője volt – gyakorlatilag ő fedezte a család anyagi gondjait, ám ezek a feltételek elég szerények voltak, olyannyira, hogy életük vége felé Max Adler-nek el kellett adnia gazdag könyvtárát az amsterdami IISG számára.

A visszaemlékezők szerint Max Adler vidám, éltszerető ember volt, aki idejének tekintélyes részét a bécsi Centrál Kávéházban töltötte szocialista értelmiségiek társaságában, velük vitatkozva. Kitűnő előadó volt, de előadásai végén rendszeresen időzavarba került és előadásai félbeszakítottak maradtak.

Korán szocialista lett, többek között Karl Kautsky¹-val rendszeresen levelezett. E levelezésből kitűnik nemcsak kölcsönös rokonszenvük, hanem az is, hogy Max Adlernek néhány fontos kérdésben a marxizmus megítélésében és annak elterjedésének mérlegelésében miben tért el a véleménye Kautskyétól. Mintha Max Adler nem annyira a marxizmus népszerűsítésére helyezte volna a hangsúlyt, hanem annak elmélyítésére és modern alkalmazására. E korai korszakban már Kautsky írásokat kért Max Adlertől a *Die Neue Zeit*² számára, de míg Kautsky rövid és világos szövegeket várt tőle, a valós politikai élet és a mozgalom számára Max Adler hosszú és nehéz szövegeket küldött. A 19. század végén és a 20. század elején, amikor a marxizmust támadások érték az újkantiánus filozófusok részéről, Adler magasabb szinten, új, többek között szociológiai kutatások révén kívánt ezekre reflektálni. Részenben a Kautsky-val való viták nyomán jutott el arra a meggyőződésre, hogy neki és társainak osztrák talajon kell új utat vágnia. Így Rudolf Hilferdinggel³ együtt indították el 1904-ben a Marx-Studien (Marx-Tanulmányok) sorozatot.

Ez nem jelentette, hogy Max Adler tartózkodott volna a népszerűsítéstől és a közoktatásban való részvételtől. Nagyon foglalkoztatta az ifjúság helyzete, illetve a társadalom szerkezetének problémája. Ismeretes, hogy a fiatalok életük során, mielőtt még „elhelyezkedtek” volna a társadalomban, nagyon is nyitottak a szociális igazságosság kérdéseire, és erre Max Adler is érzékenyen felfigyelt. Ebben az összefüggésben könyvet is írt amely már ezekről az „újonnan kiformált, kiművelt emberekről” szólt (Neue Menschen, Berlin, 1924.).

¹ Kautsky életútját lásd Évkönyv 1979.

² A Die neue Zeitről lásd Évkönyv 1983.

³ Hilferding-ről lásd Évkönyv 1977.

1903-ban Rudolf Hilferdinggel és Karl Renner⁴-el együtt alapította meg a Zukunft (Jövő) társaságot. Ez a társaság egyfajta bécsi munkásegyletem volt. (1918, az osztrák forradalom után, a Vörös Bécs éveiben Max Adler a Rathaus (városháza) termeiben tartott előadásokat hetente kétszer este héttől tízig. Kautsky-nak írott egyik leveléből kiderül: Adler számon tartotta, hogy hallgatói körében nemcsak ifjú diplomás értelmiségiek voltak. (Ezekben az I. világháború előtti években Adler a bécsi munkásnegyedekben is tartott előadásokat, de a kifejezett politikai szerepvállalásokat elhárította, így nem vállalt képviselőjelöltséget sem. Befolyása így elsősorban az értelmiségiek és a fiatalok között volt nagy, a szociáldemokrata pártra jóval kisebb volt. Noha nem lett egy tendencia jellemző vezéralakja, a szociáldemokrata párton belül a radikális baloldali irányzathoz tartozott, annak egyik teoretikusa lett. 1908-tól jelent meg az Osztrák Szociáldemokrata Párt havi elméleti folyóirata, a *Der Kampf*. Otto Bauer⁵, Karl Renner és Hilferding szerkesztésében, amelyben sűrűn jelentek meg Max Adler írásai is. (Ezek az írások részben még 1914 előtt, még inkább 1922 után, rendszeresen megjelentek a magyar Szocializmus hasábjain is.)

Az I. világháború éveiben Bauer-rel és Friedrich Adlerrel⁶, valamint Hilferding-gel és Robert Danneberg-gel⁷ együtt határozottan háborúellenes álláspontra helyezkedett (a saját pártvezetéssel szemben is), és egyik megalapítója lett a Karl Marx Társaságnak.⁸

Az I. világháború és az 1918. októberi osztrák forradalom után a merőben új helyzetben nagyon nyitott volt az új munkástanácsok irányában és nagyon kritikus a parlamentarizmussal szemben. Max Adler rokonszenvezően szólt meg az orosz forradalomról is, noha érzékeltette, hogy az orosz helyzet és az orosz megoldások nem kínálnak mintát mások számára. Hangsúlyozta, hogy minden ország munkáspártja, beleértve a kommunista pártokat is, meg kell hogy találja a saját ország számára megfelelő utat s modellt. E véleményében nagyon közel állt Rosa Luxemburg⁹-hoz, akivel nagy levelezést is folytatott.¹⁰ Az ekkoriban megtartott osztrák szociáldemokrata pártkongresszusokon Max Adler gyakorta felszólalt és hangsúlyozta a polgári demokrácia korlátait és hiányosságait.

A későbbiekben aktívan bekapcsolódott a német szociáldemokrata párt belső küzdelmeibe is, és rendszeresen írt az 1928 és 1931 között Berlinben

⁴ Renner életútját lásd Évkönyv 1995.

⁵ Otto Bauer életútját lásd Évkönyv 1981.

⁶ Friedrich Adler életútját lásd Évkönyv 1979.

⁷ Danneberg életútját lásd Évkönyv 1985.

⁸ A Karl Marx Társaságról magyar nyelven bővebben lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. 1914-17. Budapest, Akadémiai Kiadó 1975.

⁹ Rosa Luxemburg életútját lásd Évkönyv 1998.

¹⁰ Adler és Luxemburg levelezését a család a náci korszak a retorzióktól való félelemtől vezetve elégette.

megjelenő *Klassenkampf* (Osztályharc) című folyóiratba. (E folyóiratban rendszeresen írt Paul Levi¹¹ is.)

Az 1934. februári ausztriai harcok és bécsi munkásfelkelés után¹² őt is letartóztatták, pár hétig bebörtönözték, de már 1935-ben újra előadásokat és szemináriumokat tarthatott a bécsi egyetemen. Az akkori osztrák kormányzat előadásait nem tekintette túl veszélyesnek, és az ő példáján is azt kívánta a külföld számára bizonyítani, hogy a rendszer mennyire liberális. A valóságban Max Adler új munkái nagyon fontosak voltak, és nagy hatást gyakoroltak. Folytatólagosan magas szinten vizsgálta a szocializmus és a marxizmus problémáit, nagy hangsúlyt helyezett az etikai kérdésekre, és a vulgáris megközelítésekkel szemben a történelmi materializmus esetében is egyéni értelmezéseket és megoldásokat alkalmazott. Szövegei alapján többen egyszerűen az új-kantiánusok közé sorolták. Mások viszont munkásságát úgy ítélték, hogy egyike azoknak, akik alkotó módon gondolták tovább és értelmezték Marx írásait az újonnan előállott helyzetekre.

Már jeleztem, hogy Max Adler-ről többen írtak Magyarországon és több írását közölte a *Szocializmus* is. Ennek felmérése eddig tudtommal nem következett be. Még kevésbé az egyéb lehetséges forrásokban. Ellenben megjelent egy külön kis válogatás Max Adler írásaiból: „A kik az utat mutatják” címmel. (Budapest, Merkantil-nyomda. é.n. 170 old.)

A kis kötetben Max Adler filozófiai írásait gyűjtötték össze. Így megjelentek benne Fichtéről, Feuerbach-ról, St rner-ről, de egyúttal Saint-Simon-ról, Owen-ről, Lassalle-ról és Engelsről írt kisebb írását is. Ezek közül igencsak érintőlegesen pusztán a Saint-Simon-ról és Engelsről írottakból idézünk apró részleteket – ez utóbbiról már csak azért is, mert az újabb időkben szokássá vált Engelsről nagyon pejoratívan írni és beszélni. (Ez utóbbi ellentételezését A.J.P. Taylor¹³ kisebb remek tanulmánya nyújtotta, amelyet az Évkönyv idézett is.)

Először a Saint-Simon tanulmányból idézünk.

„A modern szocializmus előharcosainak három kimagasló alakja, Saint-Simon, Owen és Fourier közül, a tizenkilencedik század kezdetén gróf Henri Saint-Simon talán a legérdekesebb figura, éppen a személyét és működését jellemző ellentmondások miatt. Mint ősrégi nemesi család sarja, rendkívül büszke családfájára, amelyet Nagy Károlyig tud visszavezetni, ugyanakkor határozott ellenfele minden nemesi és születési előjognak. A nemességnek a szüntelen önkényuralomra épülő politikai befolyását a társadalom átszervezésével akarja örökre megtörni. Az új, a társadalmi életre is kiható tudomány uralmának gondolatától áthatva, amelyben a politika is tudomány, végül eljut

¹¹ Levi a német kommunista mozgalom fontos vezetője és teoretikusa volt, egyfajta irodalmi reneszánszt élt meg az 1960-as 70-es években.

¹² Az 1934-es osztrák munkásfelkelésről lásd Évkönyv 1984 és 2009. Természetesen egykor sokat írt erről a Szocializmus, és Mónus Illés külön brosrájában kiadta kitűnő bevezetővel Otto Bauer és Karl Kautsky vitáját a februári harcokról.

¹³ Taylor életútját és munkásságát lásd Évkönyv 2007.

az „új kereszténység” kinyilatkoztatásához. Noha egyike az elsőeknek, akik eljutottak odáig, hogy a politika gyökereit a közgazdaságban kell keresni, a társadalom megjavítását mégis az ipar urainak, a hercegeknek és a gazdagoknak jó elhatározásától várja. És ő, aki fáradhatatlanul ezt a követelést hangoztatta, hogy a társadalomnak nincs más feladata, mint a népesség legnagyobb részét kitevő legszegényebb proletariátus helyzetének megjavításán munkálkodni, magát ezt a proletariátust ki akarta zárni e munkában való közreműködésből.” (75-76. old.)

Ez az utolsó mondat rendkívül jellemző Max Adler-re, mert noha Saint-Simon-ról mások (így persze ismeretesen Engels) is hasonló értékelést adtak, de Max Adler egész életében az egyetemen és különböző szemináriumokon igazán sokat fáradozott a szellemi felrázás és aktivizálás érdekében.

Irodalom:

Max Adler írásai:

Kausalität und Teleologie im Streite um die Wissenschaft. Wien 1904.

Marx als Denker. Berlin 1908.

Der Sozialismus und die Intellektuellen. Wien 1910.

Marxistische Probleme. Stuttgart 1913.

Wegweiser. Stuttgart 1914.

Klassenkampf gegen Völkerkampf! München 1919.

Engels als Denker. Berlin 1920.

Neue Menschen. Berlin 1924.

Das Soziologische in Kants Erkenntniskritik. Wien 1924.

Engels esetében kiragadott sorokat nagyon méltánytalan lenne leírni. Max Adler szokásos, abszolút biztos és gondos filozófiai felkészültségével azt elemzi és azt világítja meg, hogy az ifjú Engels filozófiai felkészültségében levelezése és korai írásai alapján miként jutott el a szocializmusig. (Persze, hogy Adler ismerte és pontosan idézi is Gustav Mayer Engels kutatásait.) Itt az olvasónak csak ajánlani tudjuk, hogy Engels esetében érdemes fellapoznia Adler elemzését.

A kötet végén Erdélyi Kálmán írt összegező tanulmányt Max Adler-ről ill. filozófiai munkásságáról. Erdélyi Kálmán egykor az MSZDP szemináriumain és belső „társadalomtudományi akadémiaján” filozófiát oktatott – 1948 után mintha nyoma veszett volna.

Die Staatsauffassung de Marxismus. Wien 1922.

Kant und der Marxismus. Berlin 1925.

Lehrbuch der materialistischen Geschichtsauffassung. Berlin 1930.

Das Rätsel der Gesellschaft. Wien 1936.

Irodalom Max Adler-ről:

Henryk Skrzypczak: Internationale wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, Berlin 1965.

Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier international. L'Autriche. Paris 1971.

Hans Schroth/Herbert Exenberger: Max Adler. Eine Bibliographie. Wien 1973.

Jemnitz János

Curiel, Eugenio (1912-1945)

Olaszországon kívül is szinte az antifasiszta ifjúsági mozgalom, a munkásmozgalmi vezetői utánpótlás egyik nagy reménységének tekintették. Képességei alapján mind szakmai-tudományos, mind a politikai pályán sikerekre predesztinált személyisége maradandó emléket hagyott maga mögött. Milánóban, nem sokkal a háború vége előtt, 1945. február 24-én egy fasiszta őrzőparancsba ütközve vesztette életét. A források említést tesznek arról, hogy a fasiszta rendszer hivatalos ideológusának számító, valaha liberális Giovanni Gentile partizánbosszú általi halálára adott válasz volt életének kioltása.

A jómódú trieszti zsidó család sarja 1912. december 11-én született. Gyors iskolai előmenetele alapján a szokásosnál egy évvel előbb (1929-ben) tett érettségi vizsgát és iratkozott be a firenzei egyetemre, ahol mérnöki, műszaki és természettudományi stúdiumokat választott. Speciális szaktudását fizikából, egész pontosan a nukleáris fizika tárgyköréből szerezte; ezt mélyítette el a milánói és padovai egyetemeken. Életkorát meghazudtoló szép jövő előtt állhatott volna, ha a fasiszta diszkrimináció nem akadályozza pályafutását. Diplomáját is „határidő” előtt, 1933-ban kiváló minősítéssel kapta meg, diszsertációját a nukleáris dezintegrációról írta. Érdeklődése nem korlátozódott a természettudományokra; tanulmányozta a filozófiát, a szociológiát és politikai vénája is korán megmutatkozott. Rövid ideig középiskolában tanított, majd a padovai egyetemre visszatérve szakterületén végzett kutatómunkát, illetve tudományfilozófiával foglalkozott. Álláshoz csak oly módon juthatott, ha belép a fasiszta pártba, amit vívódások közepette és meggyőződése ellenére meg is tett. Politikai és tudománypolitikai álláspontját dokumentálja pártfogójához, Bruno Rossi professzorhoz 1933-ban írt levele, amelyben azt a megállapítást teszi, hogy „a hivatalos tudomány halott dolog, elhomályosítja a gondolkodó aktivitás erejét”. E sorokkal egy időben elutasította a részvételt az olasz fennhatóság alatti Eritreába küldött, kozmikus sugárzást kutató expedícióban.

Az ifjú tudós a padovai egyetemi értelmiség közegeben intenzív szakszervezeti és politikai tevékenységbe fogott – kihasználva a fasiszta hivatásrendi intézményekben betöltött szakszervezeti bizalmi funkcióját – az ellenzéki-ségnek ezt a formáját gyakorolta. Kapcsolatba került szocialista és kommunista szellemiségű kollégákkal, feltárult előtte a rendszer mögötti sokszínű politikai valóság, sokoldalú tapasztalatokra tett szert. Kommunista barátával pártsejtet alapított. A politikai szituáció – az etiópiai hadjárat, az olasz beavatkozás a spanyol polgárháborúba, a náciizmus előretörése Európában – gerjesztette a fasiszmussal szembeni ellenállást mind az egyetemi oktatók körében, mind az egyetemi világon kívül. A rendszer elfogadottsága azonban még erős, bár megjelentek rajta az első repedések; ezek a munkásmozgalom fellendülésében, az értelmiségi csoportok baloldali orientációjában fejeződtek ki. A kommunista párt 1935 után sokféleképpen szélesítette tömegkap-

csolatait. Többek között a „teret a fiataloknak” jelszóval az ifjúság körében szervezte sejtjeit. Módot kínált erre az ifjúság köreiből mutatkozó, rendszerrel szembeni elégedetlenség és az egyre gyakoribb rendszerkritika. A párt tudatosan fordult az ifjúság felé, részben káderutánpótlásának biztosítása érdekében. Curiel ebben az időszakban talált rá a párt felső vezetőihez vivő útra: 1937-ben Párizsba utazott, ahol Emilió Sereni¹⁴ révén kapcsolat létesült közte és a PCI külföldi központja között. Giorgio Intelvi álnéven a párt elméleti folyóiratának (*Lo Stato operaio*) 1937-es évfolyama márciusi számában vitacikket publikált a fiatalok közötti legális antifasiszta akció szakszervezeti-gazdasági és demokratikus szempontjairól. Ebben az egyetemi értelmiség és a proletár osztály szakszervezeti akciójának összehangolásáról, valamint az Olasz KP vezetésének irányításával kezdeményezendő titkos csoportok féllégális tevékenységéről fogalmazott meg értékes módszertani gondolatokat. Ugyanebben a periódusban a padovai egyetem keretei között és publikációs lehetőségeit felhasználva folytatta legális vitáját és kritikáját a rendszer specifikumáról, ellentmondásairól, észrevételezhető hibáiról. 1937 augusztustól egy éven belül 54 ilyenfajta írása, jegyzete jelent meg az egyetem hivatalos *Il Bò* nevű orgánumban, melynek szerkesztésében is kulcsszerepe volt. Aktivitása idővel illetékes fasiszta vezetők „látókörébe” került.

1937. decemberében tanulmányúton ismét Párizsban járt, ahol a PCI vezetőitől megbízást kapott a szocialista pártban folytatandó tevékenységre. Kapcsolatra lépett szocialista vezetőkkel és aktivistákkal, akik óhatatlanul érintkezésben álltak orosz mensevik vagy trockista elemekkel is, következtetésképpen Curiel ismeretséget kötött a kommunisták szemszögéből „gyanús” figurákkal is. A kor viszonyainak, illetve a konspiratív körülményeknek megfelelően az efféle helyzetekből különböző félreértések származtak, főképpen amiatt, hogy 1939-ben írásban nyilatkozott a szocialista pártba való belépési szándékáról. Kommunista visszaemlékezések szerint ezt a PCI utasítására tette, jöjjön lépésének pontos hátteréről nem tudott mindenki a pártvezetésben. Pártvizsgálatot is indítottak ügyében és különféle kapcsolatairól. Ennek eredményeként azt a következtetést vonták le, hogy nem lehet a továbbiakban kommunista párttagnak tekinteni, bár munkáját egyébként kedvezően értékelték, tekintve hogy szocialista fórumokon (másik álnéven) közölt írásaiban a két párt antifasiszta együttműködését szorgalmazta.¹⁵

Az időközben alkalmazott faji diszkrimináció megtörte egyetemi karrierjét. Elvesztette állását, és kizárták a publikációs lehetőségekből is. Az *Il Bò* 1938. augusztus 20-i számában megjelent utolsó írása „a szakszervezeti megtorlás” fasiszta korporációs eszközeiről szólt. 1938. szeptemberében harmadszorra is eljutott Párizsba; ez alkalommal folytatták le a jelzett kommunista pártvizsgálatot. A szigorú szervezeti jellegű megkötés ellenére új megbízatásként Egyiptomba kívánták küldeni egy antifasiszta újság szerkesztőit

¹⁴ Sereniről lásd Évkönyv 2008.

¹⁵ Az olasz egységfrontot.

feladatával. Családi okból (édesapja egészségi állapotáról aggasztó hírek érkeztek hozzá) ezt nem vállalta. Visszatért Itáliába, közelebbről Milánóba, és itt fiatal értelmiségiekkel, művészekkel együttműködve változatlan rendszerellenes tevékenységet fejtett ki. Fóruma a *Corrente* nevű folyóirat volt. Tanulmányt írt „A szakszervezet forradalmi funkciója” címmel, melyben a korporatív szakszervezeti elvekkel három tételt szegezett szembe: a munkástömegek autonómiáját, a szakmai kategóriák önkormányzatát, a politikai öntudat formálásában pedig felelősséget és az önfegyelmet.

1939. áprilisban Svájcba utazott. Itt Pietro Nennivel¹⁶ is találkozott, aki megnyitotta számára a szocialista pártsajtó kapuját és Curielnek módja volt ezáltal a két munkáspárt közös antifasiszta irányvonalán és módszerein dolgozni. Besúgás következtében a svájci-francia határon a svájci rendőrség letartóztatta, amit még megúszott, de amikor édesapja haláláról értesült és Triesztbe utazott, június 23-án az olasz rendőrség foglya lett. Azonosították álneveit és személyazonosságát, felderítették munkásmozgalmi szerepét. Mindezt a nyomozati beszámoló jelentés a vállalatok eredményeként könyvelte el, ám valószínűsíthetően árulások folytán kerültek elő illegális munkájának adatai. Peres eljárást nem indítottak ellene, a hírhedt Ventotene sziget kényszerlakhelyére deportálták, ahol a kommunista kollektívában találta meg természetes helyét. Szocialista kapcsolatai viszont lehetővé tették, hogy mindkét munkáspárt vezető személyiségeivel eszmecserét folytasson elméleti és stratégiai kérdésekről. Önálló felismeréseinek része volt a munkásmozgalom egységén túli szélesebb, a katolikus tömegeket is magába foglaló összefogás megteremtésének távlata. Curiel gondolatvilága szervesen illeszkedik az olasz munkásmozgalom, az olasz politika fejlődésvonalaiba.

Ventotenén érte meg a fasiszmus összeomlását. 1943. augusztusban távozott a szigetről, Padovába, majd Bresciába ment, részt vett az ellenállásban. Hamarosan a megszállt Milánóban a kommunista pártvezetés megbízásából az „ifjúsági front” szervezését intézte a munkásmozgalom egységének jegyében. Sőt: az új Olaszország felépítése szempontjából a katolikus fiatalok szerepére is kellő hangsúlyt helyezett nagy jelentőségű gyakorlati politikai munkájában.

1945. február 24-én találkozóra sietett Grazia nővérével, azonban egy áru-ló ventotenei ismerőse mozgásáról információkat közölt a fasisztákkal. Őrjáratuk tehát nem véletlenül keresztezte útját. Menekülni próbált, de végeztek vele.

A felszabadult Olaszországban az ellenállás aranyérmével adóztak emlékének.

Pankovits József

¹⁶ Nenniről lásd Évkönyv 1982.

Dissmann, Robert (1878-1926)

Robert Dissmann, 1919-ől 1926-ig, a Német Vas- és Acélmunkások Szakszervezetének egykori főtitkára, egyike a német munkásmozgalom legelfeledettebb személyiségének – ráadásul teljesen igazságtalanul.¹⁷ Dissmann kulcsszereplő volt az 1914 előtti német szociáldemokrata mozgalomban, ráadásul a mozgalomban a baloldalon helyezkedett el. Óriási szerepe volt a Német Vasas Szakszervezet (DMV) megerősítésében, majd barátjával, Edo Fimmen¹⁸-el együtt előhírnökei voltak annak, hogy nemzetközileg megszervezzék a munkásságot és a nemzetközi szakszervezeti mozgalmat felkészítsék a globalizálódás korszakára.

Dissmann 1878-ban született Hülsenbusch bei Gummersbach-ban. Esztergályosnak tanult, majd Barmen-ben és Elberfeld-ben dolgozott. Sok kortársával szemben ő nem valcolt, nem járta be a külföldi országokat. 1897-ben lépett be a Vasas Szakszervezetbe és e kor szokásainak megfelelően az SPD-be is. 22 éves korában Elberfeldben a Vasas Szakszervezet fő megbízottjává választották, ami ebben a korban nem volt nagyon meglepő és szokatlan. A szakszervezetekben nem voltak bőségben az igazán tehetséges emberek. Dissmann pedig nemcsak jó szervező volt, jó szónok, hanem szót is tudott érteni a munkásokkal. 1905-ben, a német szakszervezeti mozgalom életében is olyannyira kritikus évben, Frankfurt am Main-ban megválasztották a vasasok (a DMV) területi fő megbízottjának. 1908-ban pályát cserélt, és az SPD-nek lett ugyancsak regionális titkára Hanau-ban. Az igazi fordulat 1912-ben következett be: a dél-hesseni SPD regionális titkára lett, és ekkor választották be az SPD országos választmányának tagjává.¹⁹ Ekkor már javában zajlott az SPD-ben és a II. Internacionáléban a vita az általános sztrájkokról és használhatóságáról²⁰ – Dissmann e kérdésben világosan állást foglalt, és az SPD balszárnyához csatlakozva szólalt meg. E kérdésben Dissmann elhatárolta magát a német szakszervezeti szövetség hivatalos irányvonalától és vezetőitől, így elsősorban Karl Legientől.²¹ Dissmann úgy vélte, hogy a szakszervezetek fő követeléseit is csak a politikai harc eszközeivel lehet elérni. Megítélése szerint a német szakszervezeti vezetőség, a Generalkommission, amikor különféle szakszervezeti fedőszervezeteket létesített, akkor ezek nagyon is a maga ízlése szerint korlátozott, szűken értelmezett szakszervezeti tevékenységre szorítottak, és jellemzővé vált, hogy a szakszervezetek eltávolodtak, sőt bi-

¹⁷ A magyar olvasónak eszébe kell jutnia, vagy kellene, hogy napjainkra a magyar „vasasok” 1944-ben mártírrá vált vezetői, miként „alapító atyái” is, ugyancsak feledésbe mentek.

¹⁸ Edo Fimmen életútját lásd Évkönyv 1981.

¹⁹ Mindez egy évvel az SPD-ben nagyon éles viharos viták után. Az 1911. évi vitáknak óriási irodalma van.

²⁰ Az általános sztrájk kérdése 1904-ben került a II. Internacionálé kongresszusa elé. Erről lásd Évkönyv 1979, 2004, valamint A II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyvei. 1889-1912. Budapest, Kossuth Kiadó 1989.

²¹ Legien életútját lásd Évkönyv 1985-86.

zonyos fokig el is idegenedtek az SPD-től – így éppen az általános sztrájk vitái kapcsán. Dissmann viszont a legszorosabban együtt tudott működni Rosa Luxemburg-gal, Paul Levivel és az SPD balszárnyának többi vezetőivel. De szoros kapcsolatot tudott kiépíteni a Vasas Szakszervezet más vezetőivel is. Dissmann lassanként a DMV-n belüli baloldali ellenzék fejevé vált. 1909-ben a DMV évi kongresszusán a szakszervezeti vezetőkkel szemben védelmébe vette azokat, akikkel szemben a vezetőség „türelmetlen” volt, amiért az illetők más véleményt is mertek kialakítani, mint az illető vezetőség. Azt is kijelentette, hogy a vezetők közül többen: „elveszítették a kapcsolatot a tömegekkel”.

Az I. világháború kirobbanása után Dissmann már 1914. szeptember 27-én szembefordult az SPD vezetőinek a hadviselést jóváhagyó politikájával. Határozottan kijelentette: „Mi nem folytathatunk sovíniszta politikát.” A szociális és gazdasági engedmények, amelyeket a kormány a háború során tett – ezek csak álcengedmények, jelentette ki a pártválasztmány 1915. január 12-13-i ülésén. Ugyanekkor rendszeresen szorgalmazta, hogy az SPD-nek békekezdeményezést kellene előmozdítania. Dissmann tagja lett a Spartacus csoportnak²², és élettársával, Toni Sender-rel közösen (aki egy ideig Párizsban dolgozott és Franciaországban sok szocialistát megismerhetett) részt vettek az 1915. évi berni háborúellenes konferencián.²³

Dissmann szoros kapcsolatban maradt a Berlinben dolgozó szociáldemokratákkal, azokkal, akik 1917-ben megalakították az USPD²⁴-t, valamint azokkal, akik kibontakoztatták a revolutionäre Obleute (a forradalmi munkásbizalmiak) mozgalmát²⁵. Ez a mozgalom az 1916. évi nagy éhség megmozdulások nyomán alakult ki, és magját ugyancsak vasas ellenzékiek képezték.

Dissmann az USPD megszületésének egyik megalapozója volt 1917-ben. Ekkor a vasasok nevében élesen elítélte a DMV hivatalos vezetőinek a háború során tanúsított politikáját. Bírálta e vezetők megbékélési politikáját, amelyet a kormány intézkedései során tanúsítottak, és emlékeztetett arra: ideje lenne, hogy a DMV illetve az SPD visszatérjen 1914 előtti vallott alapelveihez: „Nincsen semmiféle összhang és harmónia a Munka és a Tőke között.” 1917-ben a DMV-ben a baloldali ellenzék már a szakszervezeti tagság több mint felét maga mögött tudhatta. Az 1918. novemberi forradalom idejére a baloldali ellenzék még erősebb lett. Ugyanakkor a DMV vezetői nagyon is ráhangolódtak a munkáltatók óhajaira. A szakszervezeti munkát az is hátráltatta, hogy a különféle üzemekben nagyon eltérőek voltak a munkafeltételek. A

²² A Spartacus csoportról még magyar nyelven is óriási történeti anyag jelent meg (lásd R. Luxemburg válogatottjait, valamint Kart Liebknechtet).

²³ A Berni Konferenciáról magyarul lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. 1914-1917. Budapest, Akadémiai Kiadó 1975.

²⁴ Az USPD megalakulásáról ugyancsak nagy történeti irodalom született. Lásd pl. Évkönyv 1979., 1982.

²⁵ Az Obleute mozgalomról főként német nyelven jelentek meg forráskiadványok, illetőleg feldolgozások – ezeknek kisebb része magyarul is hozzáférhető.

DMV 1919. évi konferenciáján Dissmann keményen bírálta a szakszervezet vezetőit, amiért az 1918. évi novemberi forradalom korszakában nem mertek a kapitalista berendezkedés ellen fordulni. A szakszervezetek elmulasztották – hangsúlyozta ekkor –, hogy felszámolják a militarista és bürokrata állami berendezkedést. Egyúttal a szakszervezetek alapos megreformálását szorgalmazta és azt, hogy a szakszervezeti tagoknak meg kell adni a jogot és a lehetőséget a közös döntések meghozatalához. Ekkor történt, hogy a baloldali ellenzék került többségbe a korábbi szakszervezeti vezetőség mögött állókkal szemben (az arány 194-129), és az új többség Dissmann-t választotta meg a DMV új elnökének.

Lévén, hogy a DMV Németország legnagyobb szakszervezete amely politikailag ráadásul az USPD-hez kapcsolódott és azt támogatta – mindez érthetően az országban nagy vihart kavart. Az SPD hivatalos orgánumai sokféle-képp támadták és kikezdték Dissmann-t.

A szakszervezeten belül is bonyolult helyzet állt elő, szembe került a szakszervezeti apparátus a tagsággal, továbbá felnőtt egy új nemzedék, amelynek tagjai szintén több jogot követeltek a tagságnak, és Dissmann maga is erre hajlott. Az elkövetkező években azután ő a szakszervezetet valóban nagyon alaposan modernizálta is.

Dissmann elég okos volt ahhoz, hogy átlássa: az 1920-as években a helyzet alaposan megváltozott. Egyre messzebb kerültek az 1918. novemberi napoktól, és attól az időtől, amikor a szocializálási tervek a mindennapi gyakorlatban is felvetődtek²⁶ az emberek kimentek az utcára e követelésekért, az üzemek falai között nagyobb demokráciáért és humánusabb munkafeltételekért. Noha a német parlament által 1920-ban elfogadott munkástanács-törvényt (Betriebsrätegesetz) a DMV élesen bírálta, pontosan azért, mert már nem volt sok köze a korábban elképzelt igazi munkástanács rendszerhez. Már szó sem esett arról, hogy a munkásoknak tényleges beleszólása legyen a bérvizonyok és a munkafeltételek alakulásába. A jóváhagyott munkástanácsoknak igazából nagyon kevés beleszólása volt az üzemek vezetésébe. A törvény azonban mégis megszületett, és nem is lehetett semmibe venni. A küzdelem így éppenséggel az üzemek falai közé tolóddott át, miként Dissmann és Tony Sender vallotta, a feladat éppen az lett, hogy a törvényadta lehetőségeket kihasználják. E téren fontos feladatnak látták a termelés ellenőrzését. Alapos betekintést kell kiharcolni az üzemek gazdasági életének irányításába, és elérni, hogy a szakszervezetek ebbe a gazdasági folyamatba valóban belenyúlhassanak. A munkástanácsok tagjainak kiképzését Dissmann különösen a szíven viselte. Így gondoskodott egy külön szakszervezeti lap megjelentetéséről, amely a munkástanácsokkal foglalkozott. Létrehozott egy

²⁶ Ez híres nagy vita volt a német munkásmozgalomban, Kautsky is leírta a maga variációját e témában. Nagy-Britanniában ugyanekkor ugyancsak „királyi kormánybizottság” foglalkozott ugyanezzel a kérdéssel – ám ezeket a jelentéseket és írásokat, noha aktualitásukat nem veszítették volna el, napjainkra a feledés vastag pora borítja.

külön iskolát is a DMV keretében a munkástanács-tagok továbbképzésére (ennek vezetését Engelbert Graf-ra bízta). Dissmann érdeme, hogy világosan felismerte: az új politikai helyzetben csak ezek az üzemi tanácsok azok, amelyek még fenntarthatják a régi 1918-as munkástanácsok gondolatvilágát.

Ő és Toni Sender az USPD-n belül határozottan felszólaltak az ellen, hogy a párt csatlakozzon a Kommunista Internacionáléhoz (a Kominternhez). Számára a KI autoriter módszerei és egész politikai gyakorlata összeegyeztethetetlennek tűnt a nyugat-európai munkásmozgalom hagyományaival. Dissmann így az USPD-ben maradt, akkor is, amikor e párt balszárnya kiszakadt és egyesült Németország Kommunista Pártjával, a KPD-vel. Később az USPD többségével együtt 1922-ben ő is visszatért az SPD-hez.

Dissmann 1920-tól tagja lett a német parlamentnek, a Reichstag-nak, előbb még mint az USPD, később mint az SPD képviselője. Képviselőként és a Reichstag gazdasági bizottságának tagjaként aktívan bekapcsolódott a foglalkoztatási és a konjunktúrapolitikába (ekkor ez még teljesen új terület volt). Ezekben az években, noha kommunista részről éles bírálatok érték, Dissmann fontosnak ítélte a DMV egységének megőrzését.

A gyenge üzemi tanácsok rendszerét azonban csakhamar új hullámok sodorták el. Az 1920-as években már létrejöttek a nagy nemzetközi kon-szernek, és ezek életébe a munkások már nem tudtak beleszólni. Ekkoriban Dissmann nagyon felfigyelt Edo Fimmen javaslataira, aki európai szinten próbálta a szakszervezeteket összehangolni, ütőképpé tenni, többek között a bértarifák tárgyalásának koordinálására. Sok minden, amit Fimmen és Dissmann ekkor elgondolt, az üzemi tanácsok illetve szakszervezetek lépéseinek európai koordinálásáról, sok évtizeddel később vált gyakorlattá. 1926-ban Dissmann az USA-ba utazott a DMV képviselőjeként, hogy az ottani szakszervezeteket bevonja a nemzetközi szakszervezeti mozgalomba. Visz-szautazása közben halt meg.

Irodalom:

Dissmann írásai:

Die Revolutionierung der Gewerkschaften. (beszámoló a DMV 1919. október 16-i stuttgarti konferenciáján). Frankfurt a.M. 1919.

Arbeitschaft kontra Generalkommission (a DMV 1919. júniusi nürnbergi konferenciáján a baloldali ellenzék nyilatkozata). Leipzig 1919.

USPD und Gewerkschaften. Berlin 1919.

Gegenwartsaufgaben der Gewerkschaften. Frankfurt a.M. 1921.

Berufsorganisationen oder Industrieverbände? Stuttgart 1925.

Irodalom Dissmannról:

Ralf Hoffrogge: Richard Müller. Der Mann hinter der Novemberrevolution. Berlin 2008.

Fritz von Opel (Der Deutsche Metallarbeiter-Verband während des ersten Weltkrieges und der Revolution. Frankfurt a.M. 1965.

Toni Sender: The autobiography of a German rebel. New-York 1939.

Willy Buschak

Lange, Oskar Ryszard (1904-1965)

1914. július 27-én született Tomaszów Mazowieckiben. Családjá a 19. század elején érkezett Lengyelországnak a 18. század végi felosztás után orosz uralom alá került részébe. Apja textilipari vállalkozó volt, aki fiának kitűnő képzést akart biztosítani. Először városkájának kereskedelmi iskoláját végezte el, majd a Lódz-i magasabb felső-kereskedelmi iskolában tanult. A tehetséges fiú leginkább a humán tárgyak iránt vonzódott. 1918 és 1922 között elvégezte a filológiai tagozatú gimnáziumot. Főleg az antropológia és az etnológia érdekelte, de vonzotta az összehasonlító nyelvészet és az orientalisztika, főleg a kínai nyelv is. Látóköre a szociális kérdések irodalmára is kiterjedt: megismerkedett Marx, Engels, Kautsky és az ausztromarxisták egyes munkáival.

Az 1918-ban egységes államként újjászülető Lengyelországban forradalmi események zajlottak. A fiatal Oskar a szocialista mozgalomba kapcsolódott be. Társaival ő hozta létre a Lengyel Szocialista Ifjúsági Szövetséget (Związki Polskiej Młodzieży Socjalistycznej – ZPMS), amely együttműködött a Munkásküldöttek Tanácsával.

Korai tudományos tevékenységi területeinek megválasztásakor a közgazdaságtan és a biológia közül az előbbi mellett döntött, bár élete végéig erős volt az érdeklődése a természettudományok iránt is. Egyetemi tanulmányait a Poznańi, majd a Krakkói Egyetemen végezte. Első munkahelye (1926) a varsói Munkaügyi és Szociális Minisztérium volt, amely többé-kevésbé megfelelt formálódó baloldali meggyőződésének. Diplomájával a zsebében a Krakkói Jagiello Egyetem Közgazdaságtudományi Tanszékén helyezkedett el. Politikai nézeteit tekintve az ausztromarxisták balszárnyának, mindenekelőtt Max Adlernek²⁷ a nézeteit tette magáévá. A szocializmust úgy képzelte el, mint olyan rendszert, amelyben a termelőeszközök társadalmisítása nem jelenti állami birtokbavételüket.

Akkor már tagja volt a Lengyel Szocialista Pártnak (Polska Partia Socjalistyczna – PPS), ahol a párt radikális szárnyához tartozott. Értekezésével (A lengyel gazdaság konjunktúrája 1924–1927-ben) doktori címet nyert. Ezután Nagy-Britanniában folytatta tanulmányait. A politikai gazdaságtan vonzotta, de a krakkói egyetem urai, akiket zavart radikalizmus, átírányították a statisztikai kutatás területére. Így aztán a docensi fokozatot „A gazdasági konjunktúra statisztikai vizsgálata” című disszertációjával nyerte el.

1931–1933-ban Lange már a PPS balszárnyának tevékeny szereplője volt. Társadalmi-politikai érdeklődése egy ideje már a politikai szervezőmunkára összpontosult. A forradalmi marxizmus irányába eltolódott Független Szocialista Ifjúsági Szövetség (Związki Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej – ZNMS) 1931-es VI. kongresszusán „A szocializmus válsága” című referátummal lépett föl.

Tudományosan Langét ekkoriban a piacgazdaság, a fejlődés ciklikus jel-

²⁷ Max Adler életútját lásd ugyanebben a rovatban.

lege és a kapitalizmus válsága, a szocialista gazdaság megszilárdítása foglalkoztatta, valamint a hatalom jellege a polgári demokrácia körülményei között. Vezetésével készült el a „Gazdaság – Politika – Taktika – a szocializmus megszervezése” című kollektív munka (Krakkó, 1934.).

Az egyetem vezetése, amelyet nyugtalanított a fiatal tanár erős eszmei-politikai elkötelezettsége, jobb híján úgy szabadult meg tőle, hogy kijárta neki a tekintélyes Rockefeller Alapítvány ösztöndíját. Lange az Egyesült Államokba utazhatott, ahol a Harvard Egyetem kutatói státuszán egy darabig Joseph Alois Schumpeter mellett dolgozott. Rövidebb időkre megfordult New York, Michigan City és Chicago egyetemein is. Utóbb Nagy-Britanniába ment át, ahol a London Economic Schoolban, majd az Oxfordi, utóbb a Cambridge-i Egyetemen dolgozott. Nemcsak igen komoly közgazdaság-elméleti megalapozottságra tett szert, hanem módjában állt széles körű tudományos kapcsolatrendszer is kiépíteni. Ez lehetővé tette, hogy kutatási eredményeit számos újító szellemű elméleti munkában tegye közzé. Lange a keynesianizmust elemezte, sok tekintetben kritikus megközelítésben. Egy új tudományág, az ökonometria megalapítója lett; megszervezte az Ökonometriai Intézetet és folyóiratát (*Econometrica*).

Az 1935-ben az osztrák Friedrich August von Hayek egésze alatt a kollektivistá tervgazdaságról lefolyt vitában, amelynek során a közgazdászok többsége tagadta, hogy a szocializmusban racionális gazdálkodást lehet folytatni, Lange kidolgozta és 1936–1937-ben közzétette „A szocializmus gazdasági elmélete” című monográfiáját. Ez a munka nemzetközileg széles körben ismertté tette, elsősorban a szocialista gazdaság általa elképzelt modellje révén. A szocializmus Lange-féle piacgazdasági modelljét a teljes foglalkoztatottság, a társadalmi termék igazságos elosztása, és olyan gátló mechanizmusok beiktatása jellemezte, amelyek megakadályozzák a gazdasági hatalom káros koncentrációját, akár a magántőke, akár az állami bürokrácia kezében.

A második világháború éveiben Lange határozottan támogatta Władisław Sikorski tábornok londoni lengyel emigráns kormányának törekvését a Szovjetunióval kötendő egyezmény aláírására, illetve a Szovjetunióban szervezendő lengyel hadsereg fölállítása ügyében. Ezt az állásfoglalását az emigráció konzervatív körei élesen ellenezték. Fölkarolta viszont a Szovjetunióhoz való közeledésre törekvő emigráns csoport kezdeményezéseit Sztálin, többek közt azért, mert ebben előnyös lehetőséget látott egy, a létező emigráns kormánnyal szemben ellensúlyt biztosító erő létrehozására. Megszervezték Lange meghívását a Szovjetunióba, a Wanda Wasilewska vezette Lengyel Hazafiak Szövetsége által. Kapcsolatba léphetett a Szovjetunióban alakult lengyel Országos Nemzeti Tanáccsal (Krajowa Rada Narodowa), amely a háború után újjászerveződő Lengyelország vezetésének a csírája lehetett. Arra is lehetősége nyílt, hogy meglátogassa a Szövetség által szervezett lengyel katonai egységeket. A látogatás nyomán arra a belátásra jutott, hogy Lengyelország jövője a Szovjetunióhoz fűződő jószomszédi kapcsolatokon, a

Szovjetuniótól való elszigetelődés leküzdésén, a háború utáni békés kapcsolataik kialakításán múlik. Miután Lange magáévá tette Sztálin tervét Lengyelország felszabadítására, felhatalmazták arra, hogy avassa be ebbe Stanisław Mikołajczykot, a londoni emigráns kormány akkori vezetőjét. Személyesen számolt be moszkvai útjáról Rooseveltnak is.

1945 őszén Lange – néhány hónapos otthoni tartózkodás után – úgy tért vissza az Egyesült Államokba, mint a Szovjetunióval való együttműködésre orientált új Lengyelország nagykövete. 1946 márciusában az ENSZ Biztonsági Tanácsa lengyel képviselőjévé választották. Beszédében ez alkalommal a békés együttélést, a lefegyverzést, az atomfegyver betiltását, a széles körű gazdasági együttműködést szorgalmazta.

A nemzetközi diplomáciában korábbi missziói eredményeképpen nagy tisztelet övezte. Egy ideig az ENSZ Gazdasági Bizottságának az elnöke volt. Tagja lett annak a szakértői bizottságnak is, amely a leszerelés gazdasági és szociális következményeit vizsgálta. 1955–56-ban az indiai kormány meghívására az ottani sajátos tervgazdálkodás irányító szerve mellett működött, mint tanácsadó. Később hasonló szerepben megfordult Sri Lankán, Egyiptomban, Irakban is.

1947-ben visszatért Lengyelországba. Oktatói munkája mellett kutatásait is folytatta. Decemberben kinevezték a Kereskedelmi Főiskola (SGH) Statisztikai Tanszéke élére. Politikai tisztségeket is viselt. 1947–1948-ban a PPS központi végrehajtó bizottságának tagja volt. Amikor pedig 1948 decemberében pártja egyesült a kommunista lengyel Munkáspárttal (PPR), tagja lett az új Lengyel Egyesült Munkáspárt (PZPR – LEMP) Központi Bizottságának. 1952-ig a lengyel parlamentben, a Szejmben ő vezette a PZPR frakcióját. Ott előbb a szejm külügyi, majd tervezési, költségvetési és pénzügyi bizottságának a vezetését bízták rá.

Amikor az SGH átalakult a Tervezés és Statisztika Főiskolájává, ennek rektorává Langét nevezték ki. Fontos volt szerepe a gazdasági és a társadalmi területet szabályozó törvények kidolgozásában és kodifikálásában is. Nagy jelentősége volt megszólalásainak a szocialista gazdaság működéséről 1954–55-ben lezajlott vitákban. 1956-ban kinevezték a varsói egyetem Közgazdasági Kara Politikai Gazdaságtan Tanszékének élére. 1955. áprilisában beválasztották az Államtanácsba (Rada Państwa), a Lengyel Népköztársaság kollektív államfői testületébe, 1957 februárjától élete végéig pedig ennek alnöke is volt.

1953 utáni kutató munkájában a szocialista gazdaság működésének kérdései foglalkoztatták, összefüggésben a keynesiánus ciklusok, az egyensúly, a szocialista gazdasági modellek, a szocialista újratermelés, a gazdálkodás metodológiája kérdéseivel. Közben Lengyelországban olyan diszciplínák művelésének az alapjait rakta le, mint a gazdasági kibernetika, az ökonometria, tanulmányozta a programozás elveit. Az 1950-es évek második, a 60-as évek első felében közzétette legfontosabb előadásos kurzusainak a teljes anyagát.

Ez a könyv eseményszámba ment a közgazdászok körében. 1958-ban látott napvilágot a *Bevezetés az ökonometriába*, 1965-ben a *Bevezetés a gazdasági kibernetikába* című könyve. Már a halála utáni hónapokban jelent meg nagy, befejezetlen munkája, „A XX. századi elméleti gazdaságtan szintézise”, amely jó néhány kiadást ért meg különböző nyelveken. Ennek utolsó kötetében összegezte és összefüggésbe hozta a világ gazdaságtudományának, valamint a matematikának, a praxeológiának és a kibernetikának az eredményeit.

Politikai pályája az 1950-es évek közepétől igen mozgalmas volt. 1956 júniusában a poznaí munkások erőteljes tiltakozó mozgalomba kezdtek. Az okok többrétűek voltak: a nehéz gazdasági helyzet, az életkörülmények szűkössége, a hatalomgyakorlás durva módszerei, a törvényesség sorozatos megsértése miatti fölháborodás, a demokrácia korlátozása a társadalmi élet minden területén. Lange röviddel a poznaí események után, a LEMP 1956. júliusi ülésén stabilizációs programot terjesztett elő. Ez javaslatokat tartalmazott a gazdasági fejlődés aránytalanságainak a kiküszöbölésére, a tömegfogyasztási cikkek termelésének jelentős bővítésére, a dolgozók bevonására a vállalatok irányításába, arra, hogy szélesebb körből válogassák ki a gazdasági vezetőket. Az ősszel kibontakozott országos politikai válság során és a KB ennek leküzdésére összehívott 1956. októberi ülésén szorgalmazta a Munkástanácsok mozgalmának támogatását, és azt, hogy változtassanak a párt vezető szerepének felfogásán és gyakorlatán.

Az 1956–1957-es „olvadás” idején őt állították a Minisztertanács Gazdasági Bizottságának az élére, amelynek a lengyel gazdaság reformjára kellett ajánlásokat előterjesztenie. Ez a pozíció lehetővé tette számára, hogy kritikus formában fejtsen ki nézeteit a szocialista építés elveinek a felülvizsgálatáról, az építőmunka közép- és délkelet-európai gyakorlatáról, mindenképp a gazdaság területén. Alkalma nyílt egyfajta, „a szocializmusba vezető lengyel út” fölvázolására. Javasolta például a korszerű tudományos módszerek bevezetését a tervezésbe és a gazdaságirányításba, a „bürokratikus centralizmus” kiküszöbölését, a társadalmi élet demokratizálását. A GB Lange vezetésével kidolgozta a gazdaság reformjának összefüggő tervezetét, amelynek vezérelve a gazdaság decentralizált irányítása volt.

Ez a tervezet azonban (amely jóval megelőzte a más szocialista országokban később kidolgozott hasonló szellemű tervezeteket) a pártvezetés megszokott módszereihez mereven ragaszkodó részének erőteljes ellenállásába ütközött, és nem vált valóra. Így a gazdaság rendszerszemléletű átalakítása a jövőbe toldott; még hús évre és a párt felső vezető gárdájának többszöri cseréjére volt szükség ahhoz, hogy beigazolódjon a Lange által javasolt irányváltás helyessége.

Eközben Lange szerepe a tudományos életben továbbra is igen jelentős maradt. Tagja volt a Lengyel Tudományos Akadémiának, több tudományos és más társaságnak; elnöke a lengyel Közgazdász Társaságnak és a Lengyel Kibernetikai Társaságnak. Tevékeny részese volt több nemzetközi és külföldi

tudományos szervezetnek. Számos külföldi egyetem avatta tiszteletbeli doktorává. Magas állami kitüntetések is kaptott.

Lange elméleti alkotó munkásságának magas színvonala nagy népszerűséget biztosított neki szakmai körökben. Számtalan meghívásnak kellett eleget tennie Európa, Amerika és Ázsia tudományos központjaiban, ahol előadásokat és egész kurzusokat is tartott. Többször megfordult Budapesten is; magyar kapcsolatairól érdemes volna mielőbb külön tanulmányt írni, már csak azért is, mert a megfelelő magyar személyiségek többsége már nem él.

1965. október 2-án hunyt el Varsóban. A főváros katonai temetőjében, az Érdemesek Fasorában (Aleja Zasłużonych) helyezték végső nyugalomra.

1973 és 1986 között sor került összegyűjtött munkáinak kiadására, nyolc kötetben. A nemzetközi hírű tudós sok hipotézisét igazolta az eltelt idő, sok javaslata a gyakorlatban is megvalósult.

Inessza Jazsborovszkaja

Marek, Franz (1913-1981) II.

Franz Marekről az Évkönyv 2008-as kötetében már megjelentettünk egy életrajzot. Lévéen, hogy Eric Hobsbawn most 2009 telén visszanyúlt az életműhöz, írásából átveszünk néhány részletet, amely egyaránt jellemző a szerzőre, Marekre, arra, hogy Hobsbawn egyik „hősének” tekinti, és arra is, hogy ezt az írást az elit *Guardian* így közölte.

Eric Hobsbawn: Hősöm, Franz Marek.

Franz Marek, galíciai zsidó szülők gyermekeként Ephraim Feuerlicht-ként született, és a francia ellenállásban nőtt hőssé... Ámde nem franciaországi tettei²⁸ miatt választottam hősőmmé, amikor megismertem ezt a talányos, lakonikus embert, aki lehengerlően értelmes volt, egyfajta karizmát sugárzott ki magából, aki 1934-ben csatlakozott a KPÖ-höz, és azután az eurokommunisták mára már elhalt nemzedékéhez tartozott, akiknek utolsó túlélői Gorbacsov és a jelenlegi olasz köztársasági elnök²⁹. 1968, a Prágai Tavasz után kiszorították, majd kizárták a pártból, és elvesztette egyedüli fizetett állását – és ez volt az egyedüli amelyet 20. életéve után meg tudott szerezni.³⁰ Ennyit a hivatásos forradalmár sorsáról, aki ezért az életért feláldozta akadémiai pályafutását. A KPÖ illegálitásba szorítása után egész élete a párt kapcsolatainak fenntartásáért való küzdelem volt, ez adott neki életörömöt és egyúttal minden mást ki is rekesztett az életéből.

²⁸ Az életrajzi részletekről lásd Évkönyv 2008.

²⁹ Ua.

³⁰ Marek a KPÖ havi elméleti folyóiratának a „Weg und Ziel”-nek volt a főszerkesztője. A folyóiratban rendszeresen jelentek meg írásai.

Először az 1956-os események rázták meg, majd végül egy szívinfarktus végzett vele. Minden hagyatéka elért két kis bőröndbe. Egy 20. századi hős? Én azt hiszem, az volt.

Forrás: Eric Hobsbawm: My hero Franz Marek. The Guardian, 2009. december 12.

Phillips, Marion (1881-1932)

Marion Phillips Ausztráliában, Melbourne-ben született 1881. október 29-én. Ausztráliai tehetős zsidó ügyvéd családjába született, akinek felesége új-zélandi volt. Hat testvére volt, Marion volt a legfiatalabb. Elit lányiskolában tanulhatott, érettségi után a Melbourne-i egyetemen filozófiát és történelmet hallgatott, 1903-ban szerzett diplomát.

1904-ben Londonba érkezett, ahol ösztöndíjat szerzett és tovább tanulhatott a London School of Economics-on. Ausztráliai témakörben írt tanulmányáért itt közgazdasági doktori címet szerzett. Doktori disszertációját 1909-ben könyv formájában ki is adták. 1906-ban már Beatrice Webb³¹ vezetése alatt kezdett el dolgozni a hivatalos kormány kezdeményezte Szegénységi Törvény keretében zajló munkálatokban, amelynek során Marion Phillips kiváltképpen az özvegyek gyermekeinek helyzetét tanulmányozta. A kutatások hosszabban folytatódtak és Marion Phillips elsősorban a Newcastle-i régióra koncentrált a vizsgálódásait.

1907 amúgy is sorsdöntő volt számára. Ebben az évben egyszerre lett a Fábíánus Társaság³² és az ILP (Független Munkáspárt)³³ tagja. Marion Phillips „természetesen” kapcsolódott az akkori feminista szervezkedésekhez is, és 1909-ben egyik aktivistája lett a londoni Women’s Labour League-nek (az LP egyik női tagozatának). Ekkoriban másokkal együtt tovább dolgozott azokon az átfogó jelentéseken, amelyek az angol, wales-i illetőleg skót gyermekek helyzetét tárták fel. 1910-től Londonban új nőszervezeteket is létesített, de ezen felül csecsemő klinikát is alapított, valamint kórházat, illetőleg nőket foglalkoztató szövetkezeteket is. Rövidebb ideig a londoni Kensington kerület önkormányzati testületének tagja is volt. A Szegénységi Törvény keretében folytatott vizsgálódásai még 1910-ben értek véget.

1910-től egy ideig a női választójogért indított mozgalom egyik aktivistája, majd ebben az évben megválasztják a szakszervezetek nőtagozata szervező titkárnak (Women’s Trade Union League). Végül is ez a tevékenysége is-

³¹ Beatrice Webb életútját lásd Évkönyv 2003.

³² A Fábíánus Társaságról lásd Évkönyv 1984.

³³ Az ILP megalakulásáról lásd Évkönyv 1993; valamint Jemnitz János: James Keir Hardie. Politikai életrajz. Budapest 2008, Magyar Lajos Alapítvány.

mertette meg nevét és alakját a szélesebb nyilvánossággal. Úgy vélték, hogy eredményesen hozzá fog járulni a nőmunkások szociális helyzetének javításához is amikor ekkoriban tárgyalták a társadalombiztosítási törvények reformlépéseit.

Az 1911-ben kirobbant londoni nőmunkás sztrájknál Marion Phillips aktív szervezőmunkát végzett, s igen hasznos gyűjtőmunkával segítette a sztrájk-alap gyarapítását. Ugyanebben az évben már oktathatott is az LSE egyetemén. 1911-től Margaret Bondfield³⁴ távozása után ő lett a Women's Labour League tényleges titkára. Ő szerkesztette ettől kezdve a Liga röplapjait és kiadványait. 1913-tól ő lett a Labour Woman (Munkásnő) orgánus szerkesztője illetőleg egyben jócskán írója – és ezt a munkát egészen haláláig folytatta.

1912-ben már jelölték az ILP vezetőségébe, ahová 1914-ben már be is választották. A háború kitörése után a munkásnők helyzetével, illetőleg a háború alatti rendkívüli alkalmazásukkal foglalkozó bizottságok tagja.

1915-ben Marion Phillips egyike azoknak, akik bekapcsolódtak az első nemzetközi háború-ellenes berni nőkonferencia előkészítésébe és megtartásába.³⁵ A háború folyamán rengeteg, a nők helyzetével és alkalmazásával foglalkozó hivatalos kormánybizottságban vett részt, részint a szakszervezetek, részint a női munkásszervezetek képviselőjeként. Így jelentős az a tevékenysége is, amit az élelmezés ellenőrzésére alakult bizottságban végzett.

A háború után érthetően a nők alkalmazásával és az újonnan keletkező női munkanélküliséggel foglalkozó bizottságokban dolgozott. Ugyanekkor növekvő érdeklődéssel fordult a lakáshelyzet kérdései felé, ill. a munkáslakások építése foglalkoztatta. 1918-ban és 1920-ban az LSE-n szociális kérdésekkel foglalkozó előadássorozat előadója. A háború után az újjászerveződő LP fontos szükséglete volt a nőtagozat újjászervezése, és ez lett Marion fő feladata 1919-ben és az 1920-as években. A nőszervezetek területenként új fontos helyet kaptak az LP szervezeti életében. (Szervezési teendői mellett különféle hasznos segédanyagokkal, pamfletekkel, illetőleg általa írt szervezői útmutatókkal látta el az aktivistákat.) Kiadott egy olyan brosrát is, amely e témakörben női vezetők írásait foglalta könyvformába, s amely elé Arthur Henderson írt előszót.³⁶

1917-18-ban Phillips igen értékes munkát végzett az LP számára a női tagozatok építésében és szervezésében – ezt Beatrice Webb is nyugtázta naplójában, megjegyezvén, hogy Phillips „nagyon tehetséges”.

Mínthogy 1918 után következett be, hogy a nők is végre harminc év felett megkapták az általános választójogot, ez új feladatokat rótt Phillips-re, mint az LP egyik fő szervezőjére, és e téren az 1920-as években óriási szívós

³⁴ Bondfield életútját lásd Évkönyv 1998.

³⁵ A berni nőkonferenciáról magyarul részletesebben lásd: Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. 1914-1917. Budapest, Akadémiai Kiadó 1975.

³⁶ Henderson életútját lásd Évkönyv 1979. A könyv angol címe: Women and the Labour Party, London 1918.

munkát fejtett ki. Tevékenysége egyaránt érintette a parlamenti választásokra való felkészítést, miként az új helyzetben a szociális és munkajogokat, az általános politikai felvilágosítást olyan nemzetközi kérdésekről is, mint a Népszövetség, avagy azt leszűkítve, hogy ez mit jelent a gyermekvédelem terén. Phillips nőszervezői mivoltában már ezekben a korai években szembekerült és vállalta a felvilágosítást az olyan kérdésekben is, mint az abortusz és a nemi betegségek elleni védekezés. E téren sok cikket írt, könyvismertetéseket is közölt.

1925-re a nőszervezetek az LP-n belül már erős gyökeret eresztettek és Phillips nemzetközi kapcsolatai is megerősödtek. E téren folytatta a háború alatti erőfeszítéseit és 1918-tól ő volt a brit nőmunkás mozgalom nemzetközi kapcsolatainak felelős gazdája hat éven keresztül. 1921-ben ő képviselte a brit nőmunkás szervezeteket a Népszövetségben is.

1924-ben, amikor megalakult az első LP vezette munkás-kormány³⁷ Phillips az új helyzetben elsősorban új követelményeket támasztott a kormány számára a lakásépítés, a nyugdíjak megemlése és a női választójog kiszélesítése terén. Kiemelendő, hogy Phillips egyike volt azoknak, akik nagyon erőteljesen követelték Szovjet-Oroszország diplomáciai elismerését a kormánytól, és ennek érdekében nagy vezércikket írt az általa szerkesztett *Labour Woman*-ban 1924. júniusában.

A választás és az LP kormány bukása után Phillips új vállalkozásba kezdett, egy könyvet „ötlött ki”, szerkesztett és részben írt (hogy pontosan mekkora részt, az nem derül ki), amelyben több más szerzővel együtt azt világotították meg, hogy milyen szerepet játszottak a nők a brit politikai életben (*English Women in Life and Letters*). A könyv 1926-ban jelent meg.

A híres 1926. évi brit általános sztrájk³⁸ idején Phillips szívós munkát fejtett ki a sztrájkoló bányászok megsegítése érdekében, és e téren felhasználta nemzetközi kapcsolatait is. Külön nőszervezeti bizottságot alapítottak Londonban, amely gyűjtéseket folytatott, különös tekintettel a kisgyermek megsegítésére. A szervezésben Phillips óriási szerepet játszott, nagy eredményeket értek el, a végzett munkáról azután brosrúrában számolt be³⁹. Az összmunkát a bányászok nagyon befolyásos vezére, A.J. Cook⁴⁰ is nagyon elismerte.

1926-ban Phillips már LP parlamenti képviselő jelölt Durham-ben, vagyis bányász vidéken, ám ténylegesen csak 1929-ben, az LP elöretörése idején lett parlamenti képviselő. (Ekkor történt először, hogy a nők már huszonegy éven felül kaptak választójogot.) Phillips ekkor a *Labour Woman* hasábjá-

³⁷ Az 1924. évi LP kormányról lásd Évkönyv 1974. E kormány tevékenységéről kiterjedt irodalom jelent meg (főként persze angol nyelven). A lakásépítés egyébként e kormány erőssége volt.

³⁸ Az általános sztrájkról lásd Évkönyv 1975-76; Jemnitz János: Az 1926. évi angol általános sztrájk előzményeiről. Budapest, Akadémiai Kiadó 1962.

³⁹ *Women and the Miners' Lock-Out* (A nők és a bányász-kizárás)

⁴⁰ Cook életútját lásd Évkönyv 1985.

in több cikkben hangsúlyozta, hogy a munkásnők szavazatai nagy szerepet játszottak az LP választási sikerében. A második, MacDonald vezette LP kormány ismeretes katasztrofális belső összeomláshoz és szakadáshoz vezetett⁴¹, amely egyúttal az LP és az ILP kapcsolatának felbomlását is jelentette. Mindez és ezek a hónapok Phillips számára nemcsak szívós munkát jelentettek, erőfeszítéseket, hanem egészségügyi megroppanásokat is. Mindennek ellenére választási körzetében D.N.Pritt⁴² szerint, aki ebben az időben 1931-ben támogatója volt, és a kerületben másodjelöltként szerepelt, úgy emlékezett meg Phillips-ről, mint akit egyszerűen „istenítettek” a választókerület LP-s választói. Kiváltképpen a munkásnők, akik méltányolni tudták Phillips bátorságát, nyíltságát és humorát. Mindennek ellenére tény, hogy 1931-ben, amikor megejtették az új választást, az LP nagyon sok más képviselőjelöltjével együtt Phillips és Pritt is kibukott a parlamentből, mivel nem tudták elnyerni a liberálisok támogatását.

1931. decemberében került kórházba, amikor felfedezték, hogy gyomorrákja van. Ekkor írta utolsó cikkeit a *Labour Woman* számára, már a betegágyából. 1932. január 23-án halt meg.

Jemnitz János

Séverac, Jean Baptiste (1879-1951)

Séverac 1879. május 21-én született Montpellier-ben. Családja még a kispolgári, paraszti, kisiparosi háttérben nevelkedett. Nagyapja építőipari vállalkozó volt, apja vele együtt dolgozott. Ő maga felszínes vallásos nevelésben részesült, erősebb volt viszont a munkások megbecsülése a családban, valamint a köztársasági érzület. Apja a városban köztársasági városi tanácsos volt.

1896-ban Jean Baptiste érettségizett, majd filozófiát tanult. Orvosi tanulmányokat is folytatott és ekkoriban ismerkedett meg a marxizmussal is. Tizenhét éves korában egy levelében írta, hogy noha ő nem dolgozott sem üzemben, sem bányában, nagyon átérzi a munkások létproblémáit. Értelmiségiként ez a hozzáállása nem változott élete során. 1897-ben csatlakozott Montpellier-ben a szocialista diákszervezethez, majd pedig a Francia Munkáspárthoz (a P.O.F-hoz – Parti Ouvrier Français⁴³). Séverac közben folytatta filozófiai tanulmányait, miközben felvette hozzá az orosz nyelv tanulmányozását is. 1900-ban házasodott meg először, feleségül vette egy orosz származású évfolyamtársát. 1903-ban újra nősült, ismét orosz lányt vett feleségül.

⁴¹ A második LP kormányról lásd Évkönyv 1979, összeomlásáról Évkönyv 1981.

⁴² Pritt életútját lásd Évkönyv 1987.

⁴³ A Francia Munkáspárt – a POF megalakulásáról lásd Évkönyv 1979-80.

1906-ban védte meg a Montpellier Egyetemen doktori disszertációját orosz történeti témában, amely egy orosz vallási szektával foglalkozott.

Tanulmányai után Aisne megyében nevezték ki tanárnak, ugyanakkor 1907 és 1910 között az SFIO⁴⁴ militánsaként tevékenykedett. 1911-ben a nagy befolyású szocialista-szindikalista folyóirat, a *Le Mouvement Socialiste*⁴⁵ szerkesztője lett. 1914-ben a párt Szajna megyei szervezetének lett tagja, és átvette a szocialista párt egyik havi folyóiratának, a *l'Avenir*-nek (a Jövő) szerkesztését. Az orgánium első számában Séverac írta a vezércikket, amelyben már a kirobbant háború összefüggéseit elemezte. Az orgánumban már 1916-ban jelentetett meg már egy olyan írást, amelyben azt taglalta, hogy melyek az orosz nép követelései az új helyzetben.

1918-ban a Szövetkezeti Iskola igazgatója lett. Ebben a minőségében is írt tanulmányokat a termelőszövetkezetek fontosságáról. Séverac ugyanakkor 1916 és 1918 között rendszeresen jelentetett meg cikkeket a *l'Humanité*⁴⁶ hasábjain. Séverac a háború alatt ahhoz a „többségi” irányzathoz tartozott, amely elfogadta a „honvédelem” tézisé, és támogatta, hogy a szocialisták részt vegyenek a kormányban. Noha a többségi irányzat 1916-17 során meggyengült⁴⁶, sőt 1917-ben már kisebbségbe is szorult, Séverac-ot 1918. októberében mégiscsak ez a csoportosulás juttatta még be az SFIO vezetőségébe. 1920. februárjában ismét beválasztották a párt vezetőségébe a párt kongresszusán.

1917. február-márciusa után ő is üdvözölte az oroszországi forradalmat, a novemberi bolsevik forradalmat viszont már nem. Séverac az SFIO-n belül Léon Blum, Pierre Renaudel, és Alexandre Bracke⁴⁷ csoportosuláshoz kapcsolódott, amely szembe fordult az erősödő kommunista befolyással az SFIO-n belül. Az 1920. decemberi Tours-i kongresszus⁴⁸ előtt a *l'Avenir* hasábjain Séverac vezércikket jelentetett meg a Kommunista Internacionáléhoz való csatlakozás ellen. Ebben az időben kezdődött és mélyült el barátsága Paul Faure⁴⁹-al, aki ebben az időben a központi szajnai megyei szervezet vezetője volt. A Tours-i kongresszus után Séverac a szocialista pártban maradt, és az eseményeket úgy értékelte, hogy a „szakadás” a „szocializmus megsza badulását” (libération) tette lehetővé.

1920 után Séverac a Blum irányította *Le Populaire*nek, vagyis a Szocialista Párt központi napilapjának egyik szerkesztője lett (a szerkesztőség egyik vezető tagja volt Jean Longuet⁵⁰ is). 1921. késő őszen a Szocialista Párt (PS)

⁴⁴ Az SFIO megalakulásáról lásd Évkönyv 1980.

⁴⁵ A *Le Mouvement Socialiste*-ről lásd Évkönyv 2001.

⁴⁶ Erről magyarul bővebben lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalom az I. világháború éveiben. 1914-1917. Akadémiai Kiadó 1975.

⁴⁷ Léon Blum életútját lásd Évkönyv 1997, Bracke-ét 1986, Renaudel-ét 1996.

⁴⁸ A Tours-i kongresszusról lásd Évkönyv 1995.

⁴⁹ Paul Faure-ról minden francia idevágó történeti munka részletesen ír. (Életpályájára az Évkönyv vissza fog térni.)

⁵⁰ Jean Longuet életútját lásd Évkönyv 1986.

kongresszusán Séverac-ot beválasztották a párt új vezetőségébe. Ekkor a párt új főtitkára Paul Faure lett, aki mellett Séverac-ot választották meg főtitkár-helyettesnek. 1924-ben parlamenti képviselő lett. Ezt követően 1928-ban és 1929-ben kétszer is elbukott a parlamenti választásokon. Választási vereségei ellenére 1928-29-ben Faure oldalán ő kapta a fontos megbízatást a párt választási eredményeinek elemzésére.

1924-ben a baloldali szövetség (Cartel des gauches) győzelme után Séverac fontos feladatot kapott a megnövekedett számú szocialista képviselő csoport irányításában. Blumnak segítségére volt abban is, hogy az SFIO-ban a korábban kialakult szervezeti dualizmust, vagyis a pártvezetőség és a parlamenti csoport egyensúlyát megszüntesse, és a pártvezetőség döntéseinek elsőbbségét biztosítsa. Séverac a párttagság „szóvivője” lett, amikor az 1929. évi pártkongresszuson ugyancsak a parlamenti frakciónak az alárendelését szorgalmazta. Séverac hangsúlyozta: erre azért is szükség van, hogy a párt gyors határozatokat tudjon hozni.

Nem sokkal ezután Séverac közreműködött a Bracke és Jean Zyromski⁵¹ szerkesztette *Bataille Socialiste*⁵² támogatásában és a folyóirat hasábjain ő maga is rendszeresen megjelentetett cikkeket. Ugyanít Séverac is határozottan elutasította a párt jobbszélén állókkal, a „neoszocialistákkal” szemben azt, hogy a szocialisták részt vegyenek egy polgári kormányban, amelyet nem ők vezetnek. Séverac ugyanitt hangsúlyozta, hogy ellenkező esetben „a fennálló rendszert támogatnánk.” Séverac e tekintetben a „pártvezér” Léon Blum többségi irányzatát támogatta a nagy válság éveiben. Amikor a szocialista parlamenti frakció többsége megszavazta a Daladier kormány támogatását és annak deflációs intézkedéseit, Séverac a képviselők megrendszabályozását szorgalmazta, és már felvetette a PS-ből való kizárásukat is.

1933-ban következett be azután hosszas belső viharok után a tényleges szakadás, amikor Séverac támogatta a neo-szocialisták kizárását.⁵³ 1933-34-ben Séverac a PS-ben a forradalmi szocialista áramlat egyik vezető hangadója volt, a kapitalista rendszer teljes felszámolását hirdette, és ennek keretében 1934-ben elfogadta De Man⁵⁴ planista koncepcióját is. Később a *Populaire* hasábjain írott cikkeiben már túllépett a planizmuson, sőt azt bírálta is, mint a rendszerrel való kiegyezést, és a hatalom megragadását szorgalmazta. Séverac ekkor a többségi irányzat képviselője maradt a PS-ben, és a baloldali kritikussal⁵⁵ is szembe fordult.

Az 1934. február 6-i párizsi jobboldali puccskísérlet⁵⁶ felvetette a baloldal

⁵¹ Zyromski életútját lásd Évkönyv 1996.

⁵² A *Bataille Socialiste*-ről magyarul bővebben lásd Jemnitz János: Irányzatok a francia szocialista pártban. 1932 és 1936 között. Párttörténeti közlemények 198....

⁵³ A neo-szocialistákról lásd ugyanezt a cikket, valamint Pierre Renaudel életrajzát (Évkönyv 1996) és Jemnitz János: Léon Blum című életrajzát (Budapest 1993)

⁵⁴ De Man életútját lásd Évkönyv 1984.

⁵⁵ Lásd *Gauche Révolutionnaire* című hetilapról írott cikket Évkönyv 1987.

⁵⁶ Az 1934. február 6-i eseményekről lásd Évkönyv 1974, 1984.

számára, hogy a szocialisták és a kommunisták között meg kell teremteni a közeledést és az akcióegységet.⁵⁷

1934. júliusában a két párt között aláírták az akcióegységről szóló nyilatkozatot.⁵⁸ Séverac ezt szintén aláírta, amint ezt a párttagság is megkövetelte. Séverac 1934 őszen több nyilatkozatban tette érthetővé, hogy ő és a pártvezetés a fasizmussal szembeni akcióegységet a kommunistákkal elengedhetetlennek tartotta, de a szervezeti összeolvadást ahogyan az egyesek felvetették (mindenekelőtt a kommunisták) azt nem. A kommunistákkal való kapcsolat kérdésében Séverac szembekerült a PS baloldali csoportosulásával, így Zyromskival és Marceau Pivert-rel. 1935-ben Séverac hasonló okokból többé nem írt cikkeket a *Bataille Socialiste*-ba. 1935. júniusában írták alá a Népfrontról megalakításáról szóló nyilatkozatot és egységokmányt⁵⁹ és a PS-nek ezt a lépését ekkor Séverac is magáévá tette. 1935 folyamán több népfrontos tömegtüntetésben és akcióban is részt vett.

1936. májusában Léon Blum vezetésével megalakult az új népfrontos kormány, Séverac ekkor megint csak az SFIO többségi irányzatának álláspontját fogadta el, és természetesen támogatta a kormányt, a „kísérletet”, ahogy Blum nevezte. Ebben a szellemben fordult ismét szembe Pivert-rel és az SFIO baloldalijaival, amikor 1937. januárjában írott cikkében azt hangsúlyozta, hogy a PS és a kormány: „nem kapott mandátumot a forradalom végrehajtására”.

1937. júliusában az SFIO kongresszusán Séverac megint csak Léon Blum és Paul Faure oldalán foglalt állást Zyromskival és a PS baloldalijaival szemben, akik a Spanyol Köztársaság nyílt és egyértelmű megsegítését szorgalmazták.⁶⁰ A kongresszus után, amikor a párt titkárságát növekvő mértékben bírálták a párton belül, Séverac javaslatot tett, hogy egy kéthavonta megjelenő új orgánumot adjanak ki Paul Faure irányítása alatt (ekkor ez már más irányzatot jelentett, és szemben állt Léon Bluméval).⁶¹ Az ellentétek az SFIO-ban elmélyültek, és Séverac Faure oldalán 1936-37-ben lépésről lépésre még inkább szembekerült Blummal még inkább az SFIO baloldalijaival. 1938. júniusában az SFIO pártkongresszusán Pivert-t és barátait kizárták az SFIO-ból, és e baloldaliak külön pártot alakítottak. A nevezetes müncheni egyezmény 1938. októberében⁶² az SFIO-n belül végképp szembeállította Séverac-ot és Faure híveit, a „pacifistákat” Léon Blummal.

Séverac egyike volt a „legkeményebb” pacifistáknak, és erre nézve igen jellegzetesek még 1936. decemberében, a *Le Populaire*-ben megjelent sorai,

⁵⁷ Erről részletesebben magyarul lásd Évkönyv 1974 és 1984.

⁵⁸ Az egységokmányról magyarul lásd Évkönyv 1974, valamint A Népfront Franciaországban. 1934-1938. Budapest 1995.

⁵⁹ A Népfront megkötéséről szóló okmányt lásd A Népfront Franciaországban. I. m.

⁶⁰ A „spanyol kérdés” és a francia Népfront összefüggéséről, kapcsolatairól lásd a Népfront Franciaországban I. m.

⁶¹ Erről magyar nyelven lásd Jemnitz János: Léon Blum I. m.

⁶² A müncheni egyezménynek hatalmas irodalma van magyarul is. Egyebek között lásd a „München 1938” című könyvet (Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1988).

amikor nagyon támadóan szembefordult azokkal, akik a spanyol köztársaság megsegítését szorgalmazták, és Séverac ekkor azt írta, hogy „A szocializmusnak béke kell, a békének szocialisták kellene, és még a bizonytalan béke is jobb mint a háború.” Nagyon határozottan fellépett azok ellen, akik úgy vélték, hogy jobb lenne a preventív háborút vállalni Hitler és a fasizmus ellen. Ugyancsak eltökélten elutasított mindenféle közeledést, még inkább egyezményt a Szovjetunióval. Séverac a nácizmusban is csak a szélsőséges nacionalizmust látta, amelynek okát és eredetét a Versailles-i békeszerződésre vezette vissza. 1938. decemberében Séverac és Blum között a kapcsolatok már annyira elmérgedtek, hogy kölcsönösen felvetették a lemondás lehetőségét. Az SFIO 1938. decemberi pártkongresszusán Blum álláspontja elnyerte a küldöttek nagy többségének helyeslését. (Az arány azonban már nagyon elgondolkodtató volt: 4 300, 2 800 ellenében.) Ám a kongresszus eme döntése ellenére Faure megtarthatta tisztaságát. Úgy döntöttek, hogy az SFIO egységét fenn kell tartani, majd elfogadták az általános mozgósítást is. Séverac ekkor szintén módosította nézeteit. Egyfelől hangsúlyozta, hogy meg kell védeni Franciaország határait, sőt Franciaország gyarmatait is, másfelől már kész volt elfogadni a szövetséget a Szovjetunióval is.

1939. augusztusában a szovjet-német paktum felerősítette Séverac-ban a „Sztálin- és szovjet-ellenességet”. 1940 tavaszán már egy új „szocialista” lap szerkesztésében vállalt szerepet, amely ellentétben állt és riválisa volt a *Le Populaire*-nek. Séverac ekkor is a legszélsőségesebb pacifisták közé tartozott. Ez így volt akkor is, amikor az SFIO parlamenti frakciójának nagy többsége megszavazta a hadi-hiteleket. Ezek után, amikor a „furcsa háború” 1939. szeptemberében megkezdődött, Séverac álláspontja megint csak változott, és keményebb véleményt tükrözött. Mikor a fauristák még mindig egy nemzetközi konferencia összehívását szorgalmazták, Séverac már úgy vélekedett, hogy „az emberiség nem tűrheti el a hitleri rezsimet”. (*Le Populaire*, 1940. április 19.)

1940. május-júniusában Franciaország katonai összeomlását Séverac „kijavíthatatlan katasztrófának” ítélte, és körlevelet írt a párt vezetőihez, amelyben azt javasolta, hogy a párt „merüljön mély álomba”.

Az összeomlás után Séverac az úgynevezett attentista (vagyis kiváró) csoportosuláshoz csatlakozott, és az új Petain-i rezsimet nagyon autoriternek és reakciónak ítélte. Ugyanakkor nem vállalta az illegalitást és az ellenállási harcot sem. A megszállás éveiben semmiféle politikai tevékenységet nem fejtett ki. (Személyes hangú újságot szerkesztett.) E magatartásának volt azután az eredménye, hogy a felszabadulás után kizárták az SFIO soraiból.

1944. novembere után Faure, Séverac és barátai újra megkísérelték egy szocialista párt megszervezését, de 1945 tavaszára-nyarára világossá vált, hogy az nem tud gyökereket eresztetni, és nem tud rivalizálni az igazi újjászervezett szocialista párttal. A másik vegetáló szocialista pártnak Séverac haláláig alelnöke, majd elnöke maradt, és egy a belső körökben terjesztett

orgánium, a *Le Socialiste* szerkesztője lett és maradt. E lap hasábjain is a régi, a III. köztársaság rendszeréhez való visszatérést követelte, ami módfelett furcsa volt az 1945 utáni új világban. Lapjában ugyanakkor sajnálkozással szólt a megszállás napjairól. E lapban többször írt az új, IV. köztársaság korrupciós ügyeiről. 1946. májusában az új alkotmány elfogadása ellen mozgósított pártja, a PSD nevében a népszavazáskor. Az alkotmányt 1946. októberében elfogadták, a népszavazáskor azonban kiderült a PSD hallatlan gyengesége is. Séverac azonban tovább is a *Le Socialiste* szerkesztője maradt, egészen 1948-ig, amikor e lap helyébe a *La République libre* (a Szabad Köztársaság) lépett, amelynek ugyancsak Séverac lett a szerkesztője. E lapban irodalmi írásokat, esszéket és persze politikai áttekintéseket jelentetett meg. Ugyanakkor elhárított minden közösséget azokkal, akik kifejezetten bepettyeződtek a német megszállás éveiben. 1949-ben betegedett meg súlyosan. Dél-Franciaországba ment, ahol tovább dolgozott írásain. 1951. június 12-én halt meg Párizsban.

Irodalom:

Séverac írásai:

La Secte russe des Hommes de Dieu., 1906.

Condorcet., 1930.

Le socialisme moderne. Le mouvement syndical. 1913.

Le socialisme. Ce qu'il n'est pas et ce qu'il est. 1933.

Le Parti socialiste: ses principes. 1936.

Jemnitz jános

A MUNKÁSMOZGALOM ELHUNYT SZEMÉLYISÉGEI

Corvalán, Luis

(1916. szeptember 14. – 2010. július 21.)

Luis Alberto Corvalán Lepe, talán a legismertebb dél-amerikai kommunista vezető, a chilei Pellucoban született. Tanulmányait a Liceo de Toméban, majd az Escuela Normal de Chillánban végezte. Tanári diplomát 1934-ben szerzett, de már 1932-ben belépett a chilei KP-ba. Első írásai a kommunista-szocialista *Frente Popular*-ban és a KP központi lapjában, az *El Siglo*-ban (Az évszázad) jelentek meg. Az utóbbinak 1946-tól igazgatója volt. Az 1947-ben illegálitásban kényszerített párt egyik vezetőjeként került a Pitrufuquénben levő, majd a Pisaguaban berendezett koncentrációs táborba. A táborokban is szervezte a pártot – 1950-ben tagja lett a KP központi bizottságának, főtítkárrá 1958-ban választották, még a párt illegális időszakában. Motorja volt a baloldali Népi Egység létrehozásának, támogatta Salvador Allendét az 1958-as, 1964-es, majd az őt győzelemre segítő 1970-es választásokon. Ebben az időszakban a párt húsz százalék körüli népszerűséget ért el. Egyik kezdeményezője volt a KP új programjának, amely állást foglalt a szocializmushoz vezető erőszakmentes chilei út mellett („implantar el socialismo en Chile sin violencia”). 1961 és 1969-es választásokon 8 évre szenátorrá választják.

Az 1973 szeptember 11-én, Augusto Pinochet tábornok kirobbantotta katonai puccs során letartóztatták, ismét koncentrációs táborba került. Nemzetközi tiltakozó kampány segítette szabadulását, amelynek szimbolikus csúcspontja volt a Lenin-békedíj odaítélése 1974-ben. 1976-ban a baloldaltól a katolikus szervezetekig terjedő sokirányú tiltakozó mozgalmak nyomására Pinochet 200 politikai fogoly elbocsátását tette lehetővé. Ekkor távoztott Chiléből Corvalán is – érte a Szovjetunió Vlagyimir Bukovszkij ellenzéki politikai vezetőt bocsátotta szabadon. Ebben az időszakban ő irányította KP emigráns, az NDK-ban, illetve a Szovjetunióban működő vezetését, valamint a Chilében illegálitásban működő szervezeteket.

Corvalán a Pinochet-korszak lezárultával, 1988-ban tért vissza Chilébe. A párt vezetéséről a következő évben lemondott, azonban a központi bizottságnak haláláig meghatározó tagja maradt. 2003-ban foglalta össze a chilei népfront történetét a „Salvador Allende kormánya” (*El Gobierno de Salvador Allende*) című könyvében, majd 2008-ban jelent meg „A kommunisták és a demokrácia” (*Los Comunistas y la Democracia*) című munkája - ebben új, széles alapokon nyugvó társadalmi mozgalom indítását javasolta, többek között a chilei rézbányák újraállamosításának anyagi bázisán. Élete végén emlékiratán is dolgozott, amely 2007-ben jelent meg „Életem és harcom”

címmel (*De lo vivido y lo peleado. Memorias.*). 2009-ben üdvözölte a párt visszatérését a parlamentbe. Haláláról az egész világon, így Magyarországon is megemlékeztek, a legkülönfélébb irányzatok képviselői ismerték el életművét.

Az alábbi írás még 93. születésnapjára jelent meg a *Berliner Zeitung* publicistája tollából.

Székely Gábor

TORSTEN HARMSSEN

Mit csinál...?

Luis Corvalán

Corvalán él. Az ősz barkóju apró ember szeptemberben tölti be 93. évét. Egy kis házban lakik, Santiago de Chilében. Szívélyesen fogadja barátait a zöld-fehér napernyő alatt. Sütőget, olvas, borozgat és beszélget. "Tata Lucho" középpontja nagy családjának, amelynek tagjai főként hölgyek és lányok – négy gyermekének leszármazottai. Gyakran tréfálkozik és becézgeti a legkisebbet, Catalinát. Ritkán hagyja el a házat, akkor felesége, Lily kíséri. Néhány napja látták Hortensia Bussi de Allende, Salvador Allende június 18-án elhunyt özvegyének temetésén. Corvalán a chilei elnök legközelebbi barátja volt.

Corvalánról csak kevés személyeset tudnánk a képek és szövegek nélkül, amelyeket bizonyára családja és barátai helyeztek el az interneten¹. Csak a legendák maradnának ránk, amelyek megrengették a világot. Amikor 1973. szeptember 11-én az Augusto Pinochet vezette katonák puccsot hajtottak végre Allende kormánya ellen, letartóztatták Corvalánt is. Mozgalom bontakozott ki kiszabadítására a szocialista országok kezdeményezésével. Arcképe plakátok ezrein jelent meg, dalokat írtak hozzá. Az NDK-ból gyerekek küldtek neki millió számra levelezőlapokat Chilébe. Egy napon, 1976-ban, váratlanul kiszabadult. Azt ugyan elhallgatták, hogy a Szovjetunió cserélte ki őt az ellenzéki Vlagyimir Bukovszkiért. Így vagy úgy, a mozgalom nélkül ez nem sikerülhetett volna. Corvalán az NDK-ban pihente ki a megpróbáltatásokat, majd a Szovjetunióban élt. 1989-ben tért vissza Chilébe, ahol azonban már nem volt központi szerepe.

¹ A videók és a képek megtekinthetők: <http://www.youtube.com/watch?v=KsWc3b3G6hw>, http://www.google.hu/images?hl=hu&rlz=1T4SKPB_huHU387HU387&q=Luis+Corval%C3%A1n&um=1&ie=UTF-8&source=univ&ei=uONWTOTRjCfGOMasoKAO&sa=X&oi=image_result_group&ct=title&resnum=4&ved=0CEAQsAQwAw&biw=894&bih=293

Ma is a KP Központi Bizottságának a tagja, megjelenik az üléseken. Könyveket ír. Interjút készített készített Margot Honeckerrel, az NDK államfőjének itt élő özvegyével, „A másik Németország, az NDK”, 2001-ben megjelent könyve számára. Sok honfitársa mindmáig hálás az NDK-nak, amely befogadta az üldözötteket...

Corvalán sok tragédiát élt át. Közülük az egyik legfájdalmasabb, fia, a 26 éves Luis Alberto elvesztése volt. A puccs kirobbanásakor a katonák elfogták és kínvallatásnak vetették alá, hogy elárulja apja hollétét. "Hol van az apád?" – kérdezték, de ő nem vallott. Apja letartóztatását követően engedélyezték, hogy Bulgáriába távozzon családjával, apját azonban többé nem láthatta. 1976-ban halt meg, néhány nappal Corvalán szabadulása előtt.

Corvalán túlélte leggonoszabb ellenfelét, Pinochetet. Jól esik ma látni a képeket, amelyeken az idős embert nagy családja veszi körül.

Forrás: <http://www.berlinonline.de/berliner-zeitung/archiv/.bin/dump.fcgi/2009/0627/194919892009/0066/index.html>

Edelman, Marek (1919-2009)

„Amikor hírt kaptam a haláláról - írta Amos Oz, a világhírű izraeli író -, úgy éreztem, hogy korunk egyik legnagyobb hőse, hőseim egyik legnagyobbika ment el. Olyan emberek, mint Edelman, igen ritkák ebben a világban. Véleményem szerint egész életében a saját útját járta. A háború idején is, amikor a varsói gettóban harcolt, de a háború után is. Tudatosan választott útja rendkívüli. Képes is volt végig menni rajta. És hogy ez nehéz út volt? Ilyen úton a kiváló emberek haladnak. Hogy így lépjen fel valaki, igen bátor embernek kell lennie, nagy becsülettel. Ez önmagában hősiesség. Meg vagyok győződve, hogy Edelman igen sok zsidó és lengyel számára hős volt, nagyon sokak számára a világon. Ilyen értelemben halála veszteség mindenki számára, akik értik ennek az életműnek hatalmasságát”.²

1919-ben született. Születésének helyszíne körül van némi vita a szakirodalomban, ami abból következett, hogy szülei 1922-ben Homelből (Belorusszia) Varsóba költöztek. Gyermekkorától kezdve a több ország területén működő zsidó szociáldemokrata mozgalom, a Bund környezetében nevelkedett.³ A Bund ifjúsági szervezetének tagja lett. Szülei aktív résztvevői voltak

² Amos Oz: Był jednym z moich największych bohaterów. *Gazeta Wyborcza*, 2009. október 12.

³ A Bund tevékenységével az évkönyv ismételtlen foglalkozott. Alapos cikket írt róla *Arye Gelbard*: A Bund, a zsidó munkások pártja 1917-ben címen. Évkönyv 1992. 91-96. old.; Az Évkönyv annakidején Gelbardnak a Bundról készített nagy monográfiáját is ismertette. A Bund belső vitáiról lásd pl. *Jemnitz János*: Fordulat a világháború történetében és a nemzetközi munkásmozgalom (1916-1917. március). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983. 203. old.

a mozgalomnak, de korán meghaltak. (Apja Natan Feliks, munkás aktivista 1924-ben, édesanyja, Cecylia Edelman, kórházi alkalmazott, majd kereskedelmi dolgozó az enciklopédia szerint 1934-ben.) Társainak szülei, maga a mozgalom nagy családként fogott össze, hogy pótolják számára az elvesztetteket. Egész gondolkodására az ott magába szívott toleráns, humanista, az emberek, népek összefogásában hívő, mindenfajta diktatúrát elítélő szellemiség volt a jellemző. Későbbi visszaemlékezéseiben arról beszélt, hogy akkoriban egy antiszemitizmus nélküli Lengyelországról álmodott, ahol a zsidóságnak is helye van.

Edelman az utolsó volt azon kevesekből, akik életben maradtak a varsói gettófelkelés (1943) kiemelkedő vezetői közül. Egyik alapítója volt a varsói gettó területén alakított Zsidó Harci Szervezetnek, majd Mordechaj Anilewicz halála után a harcoló szervezet vezetője lett. Sorstársai, harcostársai igen nagy tisztelettel emlékeztek rá, mint valakire, aki nagyon határozottan és szigorúan szervezte és irányította a sokak számára kilátástalannak tűnő küzdelmet, valójában az első szervezett felkelést a megszállt Varsó, sőt az egész eltiport Lengyelország területén. Ugyanakkor megfogta a kezét azoknak, akik kétségbeestek, bátorította őket. A visszaemlékezők, különösen az emberekért érzett nagy felelősségét hangsúlyozzák. A kortársak visszaemlékezéseiből árad az iránta érzett szeretet és hála, amit az emberekből segítő készségével, hozzáértésével és rendkívüli szerénységével váltott ki. Olyan volt, mint az apánk, mondta egyikük, pedig fiatalabb volt mindnyájunknál. Tevékenységéről számtalan megrázó történet maradt fenn a kevés túlélő emlékezetében.

A Bund tagja és rendíthetetlen híve volt, de kezdettől elítélte a cionista mozgalmat. Ebből akkor és később is sok vitája származott. Az összefogás, a népek közötti barátság híve volt. Kezdetől abban reménykedett, hogy a gettó küzdelme aktivizálja a lengyel ellenállási mozgalom, a lengyel társadalom szabadság küzdelmét is.

Röviddel a háború után jelent meg a "Getto walczy" (A gettó harcol) című könyve, amelyet a kortársak mintegy beszámolóznak tekintenek a Bund szerepéről a gettófelkelésben. A könyv újabb kiadásának mottójául a következő, sokat mondó szavakat választotta: „Alapjában véve legfontosabb az élet, s ha már van élet, a legfontosabb a szabadság. Utána meg az ember az életet odaadja a szabadságért. Ezután már kérdéses, mi a legfontosabb”⁴...

Simcha Rotem (Kazik Ratajzer), a kevesek egyike, aki életben maradt a gettó likvidálása után, írta később visszaemlékezéseiben, többek között azzal kapcsolatban, vajon Edelman miért nem hagyta el a háború után Lengyelországot: „Sajnáltam, hogy nem utazott el, de számomra kezdettől fogva biztos volt, hogy marad... Én cionista voltam, Marek szocialista. A Bund volt az ő világa. Ő soha nem hagyta volna el Lengyelországot; úgy vélte, a lengyel zsidók világa itt van, itt kell megoldaniok minden problémájukat. Azután jött

⁴ Redakcja Gazety Wyborczej. *A Gazeta Wyborcza* (a továbbiakban GW) szerkesztőségi cikke. 2009. október 3.

a háború, a németek kiirtották a zsidókat. De Marek nem változtatta meg a nézeteit.” Arra a kérdésre, hogy voltak e közöttük viták, Rotem ezt mondta: „Nagyon forró viták voltak, néha szinte veszekedések. De mit számított ez? Különböztünk, politikailag messze álltunk egymástól, de ez nem zavarta a barátságunkat.”

„Marek kitűnő parancsnok volt, nagyon határozott és fegyelmezett... „fegyelmezettsége biztonságérzetet sugallt, és életet jelentett...” Hosszasan lehetne idézni a „Nála nem lehetett jobb barát” című visszaemlékezés elismerő szavait. Közvetlen kapcsolatukról elég, ha annyit említünk, hogy az emlékezőnek, aki ma Varsó díszpolgára, személy szerint nagy szerepe volt abban, hogy Edelman többedmagával megmenekült a gettó elpusztítása után.⁵⁾

Edelman a háború után élő nemzedékek számára is mély tiszteletet kiváltó egyéniség volt. Hosszan sorolhatnánk a ma élő kortársak búcsúszavait. Szabadjon még két őszinte, halála kapcsán megfogalmazott, szívből jövő gondolatot idéznem. Az egyik Tadeusz Mazowiecki volt miniszterelnöktől származik. „Búcsúzunk Marek Edelmantól, aki példaképünk és támogatónk, az emlékezés és az eszmék őrizője, a gyengék ügyeinek a lelke volt – írta.”⁶⁾ A másik Adam Michnik emlékezése: „Köszönet, Marek, hogy velünk voltál... Mindég a gyengékkel kell lenni – ismételtette kitarotán Marek –, velük maradni, még akkor is, ha nem lehet már segíteni rajtuk. Kézen kell őket fogni, mint a haldoklókat.” A nehéz időkben Marek mindnyájunkat kézen fogva tartott – mondta a temetésen a *Gazeta Wyborcza* főszerkesztője.⁷⁾

Mit is tett Edelman? Egészen fiatalon, húsz évesen sodorta el sokadmagával a háború. 1939 őszén a többiekhez hasonlóan ő is a varsói gettóba került. Valahol talált egy sokszorosító gépet. Kezdetben röplapokat gyártott. Ebből alakult ki a *Biuletyn*, a Bund lapja a gettóban. Röviddel a gettó hermetikus lezárása után, a kórházban (ahol valaha anyja dolgozott) futárként alkalmazták. Így alkalma nyílt a keresztény oldalra kijutni, ami az ottani ellenállási mozgalommal való kapcsolatfelvételét is elősegítette. Jelentős szerepe volt a Zsidó Harci Szervezet megalakításában (1942), a zsidóság önvédelmi háborújának megszervezésében. Mordechaj Anilewicz elnök egyik helyettese, majd a felkelés idején, Anilewicz halála után a szervezet elnöke lett. Sokak köszönhették neki az életüket, akiket sikeresen mentett meg az elhurcolástól, csempészett ki a halálvonatra ítélték közül.

Miután a hitleristák likvidálták a varsói gettót⁸⁾, társaival bekapcsolódott a lengyel ellenállási mozgalomba. Részt vettek a Varsói Felkelés harcaiban (1944. augusztus), többek között a Belváros és Żoliborz területén. A felkelés leverése után újabb életveszélybe kerültek. A németeknek nem voltak haj-

⁵⁾ Rozmowa z Simchą Rotemem (Kazikiem Ratajzerem). GW, 2009. október 5.

⁶⁾ Lepszego przyjaciela nie można było mieć. Rozmowa z Simchą Rotemem (Kazikiem Ratajzerem). GW, 2009. október 10.

⁷⁾ GW, 2009. október 9.

⁸⁾ A történet sokszoros művészi feldolgozást is nyert, az idősebbek emlékezhettek Andrzej Wajda filmjeire, többek közt a „Csatorna” címűre.

landók megadni magukat, a lengyelekkel együtt sem menekülhettek. Hetekig egy romos ház pincéjében húzódtak meg, míg aztán későbbi felesége, Alina Margolis valamikor november közepén, vöröskeresztesnek álcázott akcióban, őket tízfuszosnak kikiáltva riasztotta el a németeket.

A háború után visszavonult a politikától. „Totális vesztesnek éreztem magam – mondta, visszaemlékezve a háború utáni időszakra –. Nem éltek már a barátaim, a Bund volt tagjai, nem voltak már zsidók. Az egész hatalmas erőfeszítésből, amit a háború alatt folytattam, nem maradt semmi. Elkészerítő pusztaságot éreztem, az életem szörnyű üresség lett. Nem volt mit csinálnom....” Ekkor ült le, és írta meg jelentését, a már említett „A gettó harcol” című munkát, amelyet a Bund akkor még meglévő kiadója 1945 őszen jelentetett meg. „Célom az volt – mondta később –, hogy a Bund érdemeire felhívjam a figyelmet. Az emigrációban még éltek olyanok, akik valaha a mozgalom lelkei voltak. Tudniuk kellett, hogy tanításuk nem volt hiábavaló.”

Ám egyszersmind arra figyelmeztette még élő kortársait, hogy a Bund számára a továbbiakban nincs tér az új Lengyelországban. Nincs többé zsidó proletariátus. A Bund még élő tagjaként tiltakozott a lengyel munkáspártok egyesülése és a Bund esetleges csatlakozása ellen. 1948-ban nagy szerepe volt a Bund megszűnésében. A Lengyel Munkáspárt többszöri kísérlete ellenére elzárkózott a közeledésnek még a látszatától is. Elítélt mindenfajta diktatúrát. Soha nem felejtette el, hogy 1941-ben a Bund két kiváló vezetőjét, Wiktor Altert és Henryk Erlichet azért gyilkoltatta meg Sztálin, mert kiálltak Lengyelország függetlensége mellett.⁹

Mégis azon kevesek egyike volt aki, a háború után megmenekültek közül Lengyelországban maradtak, a vezetők közül pedig az egyedüli. Amikor megkérdezték, hogy miért, azt válaszolta „Itt van eltemetve a nemzetem. Itt maradtam, hogy őrizzem a zsidó sírokat”. De, mint a visszaemlékezők elmondják, „nem csak a zsidó síroknak az őrzője volt”, de részese mindannak, ami Lengyelország történetében előremutató volt az utóbbi hatvan esztendőben. Egész magatartásával bizonyította, hogy felelősséget érez Lengyelország sorsáért, demokratikus kibontakozásáért, amit a személye iránti nagy lengyel és nemzetközi tisztelet is mutat.

Oly sok halált látott fiatal korában, hogy a háború után úgy tűnt: az egyedüli választás számára orvosnak lenni, szembeszállni a halállal. Ekkor végezte el az orvosi egyetemet. Ismert kardiológus és kiváló diagnosztá lett. Még nem sokkal halála előtt is intenzív orvosi munkát végzett. Felesége, Alina (1922-2008), szintén orvosnő elmondása szerint mindig a legsúlyosabb eseteket kereste, a haldoklókon is megpróbált segíteni. Ha másként nem, ott állt mellettük az utolsó pillanatig.

Később kezdettől fogva aktív támogatója, résztvevője lett a Lengyelországban kibontakozó demokratikus ellenzéki mozgalomnak Támogatta a Munkás Védelmi Bizottságot, 1981-ben pedig küldött volt a Szolidaritás I.

⁹ Kettejük életrajzának megírása az évkönyv tartozása, rövidesen visszatérünk rá.

Kongresszusán. 1981. december 13-án több ellenzékivel együtt őt is internálták. Viszonylag hamar bekövetkező szabadon bocsátását a nagy nemzetközi tiltakozásnak köszönhető. Szabadulása után Łódźban dolgozott, ahol számos föld alatti kezdeményezés fűződött a nevéhez. A hivatalos szervek több ízben igyekeztek őt félreállítani – sikertelenül.

Részt vett a Lech Wałęsák által létrehozott Állampolgári Bizottság munkájában (1988. december); itt a kisebbségekkel való együttműködés kérdéseivel foglalkozott. Az események gyorsan követték egymást. 1989. február elején megindultak a Kerekasztal Tárgyalások, ahol az egészségügyi reform kidolgozásában vett részt. Hangja soha nem hiányzott, ha az állampolgári jogok védelmében kellett szólni. De tevékenysége nem szorítkozott Lengyelországra. A Balkán-háborúk idején humanitárius konvojokkal járta be Szarajevót, felhívással fordult a NATO vezetőihez, hogy küldjenek szárazföldi csapatokat Koszovóba, mentse meg lakosait a vérontástól. Nemzetközi akciót szervezett Flory Brovine doktornő kiszabadításáért a szerb fogságból. A palesztin-izraeli megbékélés érdekében is jelentős tevékenységet fejtett ki, ami ki is váltotta Izrael politikusainak a nemtetszését. 2001-ben levéllel fordult a palesztin felkelés vezetőihez, amelyben elítélte az izraeli bombázást, miközben mindkét felet a megbékélés útjának kimunkálására szólította fel.

Az emberi méltóság védelmében lépett fel mindig. Nem volt pacifista; a kompromisszumok híve volt, de csak abban az esetben, ha azok nem sértik az emberi méltóságot és az igazságot. Ennek köszönhető olyan kiválóságok elismerését, mint Jacek Kuroń¹⁰, vagy Aleksandr Kwaśniewski lengyel és Nicolas Sarkozy francia köztársasági elnökök. Frappáns példát említ többek között Adam Michnik: egy cikkében. Leírja, hogy 1999-ben az egyik cseh város lakói fallal akarták elválasztani a romák lakta házakat. Ekkor Marek – Jacek Kuroń-nal közösen – nyílt levelet írt Vaclav Havel cseh köztársasági elnökhöz. „A rossz dolgok mindég apróságokból kezdődnek – írták. – Két háztömb emberei zavarják az utca másik oldalán lakókat, mert szemetelnek, zavarognak, énekelnek – minden ürügy jó. Ne felejtjük el, hogy a zsidók elkerítése is úgy kezdődött, hogy a zsidók tetvesek, tifuszosak. És állt a kétméteres fal. Majd következett a kristályéjszaka, majd a koncentrációs táborok, majd a megsemmisítés...Az összes ilyen falak a népirtás felé vezetnek. Ez a kezdet.”¹¹ Havel jól emlékezett ezekre a szavakra és évek múlva ezt mondta: „Marek Edelman számomra annak a megtestesítője, ami Lengyelországban a legjobb.”

Egész életében szívósan küzdött a Lengyelországban erősödni látszó zsidóellenesség és nacionalizmus ellen. A hatvanas években felerősödött lengyel antiszemitizmus következtében családja el is hagyta Lengyelországot, Franciaországba költöztek; ő akkor is maradt. De később is, utolsó napjaiig harcolt az emberi méltóság megsértése, a gyűlölködés feléledése ellen. A

¹⁰ Kuroń életútját lásd Évkönyv 2006.

¹¹ Adam Michnik: Marek Edelman, ulan i rabin. GW, 2009. 10. 12.

napjainkban erősödő, a politikai felelősségre vonásokra, az ún. IV. Köztársaság létrehozására irányuló agresszív törekvések láttán nem sokkal halála előtt is kemény szavakkal figyelmeztette kortársait, hogy „a legnagyobb tragédia az lenne, ha újra feléledne a félelem”.

Életútjának legbonyolultabb kérdése kétségtelenül Izrael állam megalakításához fűződő viszonya és az izraeli politika megítélése volt. Sok ismert politikus, publicista tette fel neki a kérdést, miért maradt Lengyelországban? Szewech Weiss – politológus-politikus, 1992–1996 között az izraeli Knesszet elnöke, majd 2001-től 2004-ig Izrael varsói nagykövete egyenesen így tette fel neki a kérdést: „Marek, miért akarsz továbbra is zsidó maradni?”¹² A hosszú és nagyon őszintének tűnő beszélgetésből egyértelműen kitetszik, hogy Edelman a nemzetek békés együttélésének elkötelezett híve volt. Mindent elítélt, ami ez ellen hat, az arab és a zsidó nacionalizmust egyaránt, sőt tenni is próbált a megbékélés érdekében. Eközben maga is folytonosan kereste a választ arra a bonyolult problémára, amit Izrael állam létrejötte és az ennek következtében kialakult helyzetek eredményeztek.

Vajon miért ott jött létre? – tette föl a kérdést. – Mi volt ezzel a nagyhatalmak célja? Milyen szerepet játszott ebben a közel-keleti olaj birtoklása? Nem kerülte meg azt a problémát sem, vajon ugyanezek a nagyhatalmak miért nem tettek annak idején semmit, hogy megakadályozzák a zsidóság elpusztítását. Számára a kérdés elsősorban úgy fogalmazódik meg – mint a beszélgetésekből kitűnik –, hogy szükség volt-e az izraeli állam megalakítására. Ebben régi bundista gondolkodása befolyásolta elsősorban. Azt is fontolgatta, hogy minek tekinthető az új állam? Felekezeti állammak? Ezt eleve nem tudta elfogadni. És tekinthető-e közös nemzetnek a világ legkülönbözőbb területeiről összeverődött zsidóság? S miközben a jiddis nyelv, a jiddis kultúra pusztulását siratja, éppen a nemzetet jelentő nyelvi, kulturális összetartozást hiányolja. Ám ez egy pillanatig sem feledteti vele, hogy csak a palesztin-izraeli megbékélés biztosíthatja az ott élő népek biztonságát; napjainkban már ez az alapvető kérdés.

Még érdekesebbnek tűnik a fiatalabb nemzedék képviselőjével, Etgar Keret izraeli íróval folytatott beszélgetése arról, hogy egyáltalán ismerik-e Izraelben Edelman alakját, illetve hogy elismerik-e kiemelkedő érdemeit? Keret messzemenően elismeri Edelman háború alatti tevékenységének a fontosságát, de megjegyzi, hogy különösen az idősebb nemzedék számára van jelentősége nagyságának. Ám véleménye szerint, annak következtében, hogy Lengyelországban maradt, a fiatalabb nemzedék számára nem vált igazán az izraeli mitológia részévé, ami feltehetően a későbbi nemzedékek nagy vesztesége.¹³

¹² Marek, dlaczego ty chcesz być Żydem? Rozmowa Szewocha Weissa i Marka Edelmana, rok 2003. GW, 2009. október 12.

¹³ Keret: Izrael ma kłopot z Edelmanem. Rozmowa z Etgarterem Keretem. GW, 2009. október 12.

Ezeket az érdekelt népeket lelkük mélyéig megrázó, múltjukat és jelenüket egyaránt fogva tartó kérdéseket és reagálásokat ilyen rövid írásban még csak érzékeltetni is nehéz. Ez tanulmányok sokaságának a feladata. Edelman személye, példája és a körülötte kialakult viták megérdemelnék, hogy Magyarországon is a kutatók érdeklődésének középpontjába kerüljenek.

2009. október 2-án, 90 éves korában hunyt el.

Szokolay Katalin

Irodalom:

Joanna Szczęsna: Przyszla do mnie Polska - portret Marka Edelmana. 1919-2009. *Gazeta Wyborcza*, 2009. október. 5.

Hanna Krall: Egy lépéssel az Úristen előtt. Budapest, 1977., ill. 1981.

Én akkor találkoztam először a nevével, amikor a varsói gettófelkelésről szóló kis könyvemhez kutattam az anyagot. (Szokolay Katalin: És a varsói gettó felkelt... Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1983.)

Firuz, Mariam (1914–2008)

1914-ben született, Mariam Farman Farmayan hercegnőként Iránban. (Később kommunista meggyőződése készítette arra, hogy változtasson vezetéknévén, amelyet túl arisztokratikusnak tekintett - nagyapja családnevét vette föl).

Szülei, Abdolhoszeini Mirza Farman Farmayan és Batul hercegnő hagyományos szellemű, de magas színvonalú neveltetést biztosítottak neki. Csak annak a francia iskolának a neve (Jeanne d'Arc) mutat némi rokonságot azal, ami a női jogok tevékeny harcosaként majd egész életpályáját kitölti.

Első házasságába még a tradicionális szerződéses alapon kerül. Ez azonban fölborul, mihelyt Mariam találkozik a gondolkodására nagy hatást gyakorló marxi eszmékkal. A házasságból két fiú született: Afszar, aki korán meghalt és Afszaneh, aki haláláig az oldalán maradt. Nem sokkal válása után csatlakozott a Tudeh-hez (Tömegpárt), az iráni kommunisták 1941-ben alakult pártjához. Emiatt nevezte a kor sajtója „vörös hercegnőnek”, családja nagy felháborodására. Egyébként párttagságában is úttörő volt: a Tudeh, férfitagjai idegenkedésétől tartva, eleinte nem vett föl tagjai sorába nőket.

Pártgyűléseken találkozott második férjével, Nureddin Kianuri mérnökkel, az iráni nagypolgárság soraiból érkezett radikális forradalmárral. Kianuri a Teheráni Egyetemen tanított, majd hamarosan a Tudeh központi bizottságának a tagja lett. Mariam, akit elsősorban az iráni nők helyzete érdekelt, létrehozta a Tudeh női tagozatát. Háza akkoriban politikai és irodalmi összejövetelek helyszíne, az iráni baloldali értelmiségek vonzási központja volt.

1953-ban férjével együtt tevékenyen vett részt azokban a forradalmi megmozdulásokban, amelyek az iráni kőolaj nemzeti tulajdonba vételével szembeszegülő sahot távozásra kényszerítették. Az ugyanezen év augusztusában

bekövetkezett, a háttérből Washington és London által ösztönzött államcsíny után, amely eltávolította az olajat kisajátító Moszadik miniszterelnököt, a házaspárnak illegalitásba kellett vonulnia, majd kénytelek voltak elhagyni az országot. Az NDK-ban telepedtek le, ahol Mariam megszerezte a francia nyelv és irodalom doktorátusát, majd kelet-berlini egyetemek és a lipcsei egyetem professzora lett a francia nyelvi tanszékeken.

Politikai tevékenységét is folytatta: a külföldön tartózkodó vagy élő iráni nőket szervezte. Otthon emiatt távollétében több bírósági ítélet született ellene; a másodikban, az 1960-as évek elején életfogytiglani kényszermunkára ítélték.

Csak 1979-ben, az iszlám forradalom győzelme után kockáztatták meg a hazatérést Iránba férjével, aki akkor már a Tudeh főtitkára volt. A kommunisták pártja egyike volt azoknak az erőknél, amelyek támogatták a sah uralmának a megdöntését. Emiatt Khomeini ayatollah hazatérése és hatalomra kerülése után az első időkből szabadon működhetek. Mariam vezette a Demokratikus Nők Iráni Szövetsége tevékenységét.

A reményt keltő időszak nem sokáig tartott. 1983-ban mindkettőjüket le tartóztatták, két hónappal azelőtt, hogy magát a pártot is betiltották. Velük együtt bebörtönözték Afszanehet és 11 éves gyermekét is. A Tudeh tagjainak jelentős részét, akik a nyilvánosan végzett munka során ismertté váltak, elfogták és kivégezték. Kianurit, Mariamot és Afszanehet súlyos kínzásoknak vetették alá, hogy olyan vallomásra kényszerítsék, amely szerint a Tudeh május elsejére országos felkelést készített elő. A párt több tagja a kínzások hatására aláírt ilyen vallomást, az ő esetükben azonban kudarcot vallottak.

A 70 éves Mariamot csupán súlyos betegsége és a nemzetközi tiltakozás hatására engedték ki a börtönből, és helyezték szigorú házi őrizet alá. Egy évvel később férje is csatlakozhatott hozzá, azzal a feltétellel, hogy nem beszélhetnek a börtönben velük történekről. Kianuri ennek dacára nyílt levelet írt Khomeininek, amelyben felróta neki a kínzásokat és a kegyetlen bánásmódot, amelynek fogságuk alatt mindkettőjüket kitétték.

1990-ben Kianuri meghalt. Ez súlyos csapás volt Mariamra, aki magas kora dacára mindvégig élénk figyelemmel kísérte a politikai fejleményeket. A legutóbbi években a fiatal iráni feministákat látta el tanácsaival, támogatta őket abban, hogy létrehozzák a jogaikért küzdő vallásos és laikus nők közös szervezetét.

2008. április elején Teheránban hunyt el, 94 évesen. A hatóságok közvetlenül halála után titokban, a család tudta nélkül elszállították a testét. Csak utólag derült ki, hogy Kianuri sírja közelében temették el.

Április 26-án Kölnben a nyugat-európában élő iráni emigránsok nagygyűlésen emlékeztek meg Mariamról, akivel a 20. század első fele iráni feminista mozgalmának utolsó tanúja távozott el.

Ángeles Espinosa-Hasszan Váhebzade

Nureddin Kianuri levele Khamenei ajatollahhoz Evin börtönéből

(Részlet)

Öméltósága Khamenei ajatollahnak, az iráni Iszlám Köztársaság vezetőjének
Üdvözlöm Önt és jókívánságaimat fejezem ki a ragyogó iráni iszlám forradalom 11. évfordulója alkalmából.

Méltóságos Ajatollah! Az volt a szándékom, hogy ezt a levelet 1990. augusztus 7-én Önhöz intézett levelem előtt küldöm el. De akkor azt gondoltam, hogy ezeknek a fájdalmas eseményeknek az említése nem lenne hasznos. Abban a levelemben ezért csak alapvető kéréseimről tettem említést. Sajnos máig, hat hónap elteltével sem tettek eleget kéréseimnek. A körülmények arról tanúskodnak, hogy megvalósulásukra semmi remény. Ezért határoztam el, hogy most, amikor barátainak és nekem ebben az odúban el kell pusztulnunk, legalább írjak a szívem súlyos fájdalmairól, arról, ami velünk történt. Talán ennek kedvező következményei lesznek az utánunk következő letartóztatottak sorsára.

Február 4-én, egy csütörtöki napon, anélkül, hogy erről bennünket előzőleg értesítettek volna, cellánkba (ahol Ali Amui és én raboskodunk) beléptek az ENSZ Emberjogi Bizottságának a képviselői. Azt kérték tőlünk, hogy közöljük velük, ha az emberi jogokkal kapcsolatban valami mondanivalónk van.

Én – a számukra érthető francia nyelven – közöltem velük, hogy az emberi jogok legfontosabb alapelveit, noha ezek nemzetközi okmányokban és az Iráni Iszlám Köztársaság Alkotmányában is pontos megfogalmazást nyernek, sajnos a gyakorlatban az igazságszolgáltatás egyes szervei nem tartják szem előtt, és lábbal tiporják. A Tudeh Párt letartóztatottaival szemben sem tartották be őket. Elmondtam nekik, hogy magam nem sokkal ezelőtt ezekkel az ügyekkel kapcsolatban panaszlevelet intéztem az ország vezetőjéhez. Ennek a másolatát átadtam nekik. Hogy félreértés ne történjék, augusztus 7-i levelem másolatát a börtön vezetőinek is átadtam. Arra a kérdésre, hogy kínoztak-e, azt válaszoltam, hogy igen, de nem részleteztem a fájdalmas jeleket, amelyek az Önhöz intézett levelemben szerepelnek.

Valóban, hazám alkotmányát – amelynek a kidolgozásában Ön is részt vett – mi száz százalékig elfogadtuk, és most is elfogadjuk, és ennek az emberi szabadságjogokat, különösen a letartóztatottak jogait érintő részeit hasonlítjuk össze mindazzal, ami velünk történt és továbbra is történik. Nagyon csodálkozom ezen, és azt gondolom, hogy – Isten ments! – az emberek politikai és gazdasági életében, és az élet más oldalain is kettősség mutatkozik a jelszavak és a gyakorlat között.

Az Alkotmány 23. cikkelye tiltja a vélemények firtatását. Senkit sem szabad elítélni és büntetni bármilyen nézetben való hite, meggyőződése miatt.

A gyakorlatban azonban a forradalmi ügyész vádszövegében, amelynek értelmében ránk halálos ítéletet követel, ez a fő vád szerepel: „iszlámellenes propaganda, a marxista materializmus kultúrájának terjesztése útján.” Hogyne lehetne ezen csodálkozni? A 32. cikkely szerint bárkit csak a törvényben előírtak alapján lehet letartóztatni. Ha letartóztatták, a vád tárgyát azonnal ismertetni kell. A vádlottal is közölni kell ezt, és a vád anyagát legkésőbb 24 órán belül el kell juttatni az illetékes igazságszolgáltatási szervekhez, hogy az eljárás minél hamarabb elkezdődhessen. Az e cikkelyektől eltérőket meg kell büntetni.

Méltóságos Ajatollah! Engedje meg, hogy a velem és a hozzátartozóimmal történeteket összehasonlítsam e cikkelyek értelmével. Nekem a mások letartóztatásának módjáról nincs tudomásom, de ami velünk történt, az nagyon sokatmondó.

1983. február 6-án hajnali fél 4 és 4 között a Paszdárok egy csoportja, házunk ajtaját kinyitva behatolt lányunk lakrészére és hálószobánkba. Utasítottak, hogy minél hamarabb öltöttek föl. Ezek az urak csak az én letartóztatásomra szóló paranccsal rendelkeztek, de – ilyen parancs nélkül – feleségemet is letartóztatták. Ezzel sem érték be: lányunkat is, aki sohasem foglalkozott politikai munkával, letartóztatták. De még ezzel sem elégedtek meg: lányunk, Afszaneh 11 éves gyermekét is lefogták. Mindnyájunkat a sah korából maradt 3000. sz. előzetes fogdába vittek, ahová én mint letartóztatott, majd elítélt már jóval korábban, az 1953. augusztus 19-i államcsíny után is kerültem.

Másfél év után lányunk, Afszaneh, sok kínzás után, tárgyalás és ítélethozatal nélkül kiszabadult. Akkor derült ki, hogy a minket letartóztató urak távollétünkben házunkat kifosztották; minden értékes tárgyat – köztük lányunk arany ékszereit, amelyeket évek során, ünnep- és születésnapokon kaptam ajándékba – eltulajdonították. Az én iskolai bizonyítványaimat is (elemi iskolai bizonyítványomtól a legmagasabb tudományos minősítő okirataimig, az NDK-beli városrendezési és építészmérnöki professzori kinevezésig) ellopták. Ezeknek hét év eltelte után, többszöri kérésünk dacára sem lelték nyomát. Láthatólag ezek az urak, letartóztatóink, ezeket az értékes tárgyakat a muzulmánok és az eretnekek közti háború zsákmányának tekintve őket, vették birtokukba.

Ez volt letartóztatásunk nyitánya. Ezt fájdalmas felvonások követték.

Az Iráni Iszlám Köztársaság Alkotmányában a következők olvashatók: „35. §. Mindenfajta vallatás során, annak eredményessége érdekében, a kínzás tilos. Az embert nem szabad kényszeríteni tanúskodásra, eskütételre vagy vallomásra. Az ilyen tanúskodás, eskütétel vallomás érvénytelen. A törvényszegőt büntetni kell.”

Nagyon sajnálatos a múltra és aggasztó a jövőre nézve, hogy ezt a fontos paragraft egy felelős személyek sárba tiporták, esetleg a jövőben is sárba fogják tiporni.

A legtöbb letartóztatott megkínzását már az első napoktól – engem pár nappal a letartóztatásom után – megkezdték, először Taazir névvel. Ez a talp tömör gumicsővel való ostorozásából állt, addig, amíg a talp péppé nem zúzódt. Engem az első napon addig ostoroztak, amíg nemcsak a bőr foszlott le mindkét talpamról, hanem az izomzat nagy része is megsérült. A bőröm csak három hónap után jött rendbe. Minden nap kénytelenek voltak kötözni, és csak három hónap elteltével tudtam egyszer megfürödni.

A kínzás másik formája az ostorozáshoz képest is jóval szörnyűbb volt. Ezt Gapaninak, bilincselésnek hívták. Csak az az ember képes fölfogni ezt, akinek volt már része ilyen, 8–10 órás bilincselésben. Az én esetemben, miután az ostorozás és az ütlegelés nem járt eredménnyel, Gapani-bilincselésre vittek, miután az uraknak nem sikerült elérni, hogy megtegyem a hazug valamást, amelyet később elmagyarázok.

18 éjszakán át minden este 8 órakor egy második emeleti szobába vittek, ahol megbilincseltek. Így tartottak reggeli öt vagy hat óráig, vagyis 9–10 órán át. Óránként a kijelölt paszdar megcserélte a bilincset a kezeimen. Biztosan nem mindenki tudja, mi az a Gapani-bilincs. Az egyik kart a váll fölé feszítve, a másikat pedig hátulról hozzá közelítve a csuklókra fémbilincset raknak. Én e kínzás alatt mindvégig álltam. Két alkalommal is előfordult, hogy a karcseré elmaradt, és éjfélről reggel 5 óráig karváltás nélkül kellett túrnöm a fájdalmat. Azért húzták az időt, hogy kicsikarják belőlem, amit akartak, de ez nem sikerült.

Súlyomból 18 kg-t veszítettem, csont és bőr lettem. Annyira legyengültem, hogy segítség nélkül egy lépcsőfokot sem tudtam feljebb menni, és a mosdóba is csak az ór támogatásával tudtam kimenni. Ennek a borzasztó kínzásnak a következménye, hogy bal karom még mindig félig béna, és mindkét kezem kisujja előbb teljesen érzéketlen volt, és most is félig béna. Megemlíteném, hogy akkor 68 éves voltam.

A feleségemet, Marjamot annyit ostorozták, hogy most, hét év elteltével éjszakai alvás közben talpai még mindig fájnak. Ez csak a „hivatalos” kínzás volt, amelyet a legkülönbözőbb sértésekkel és a legalantasabb becsmérésekkel tarkítottak. (Kurva, kurvák vezére...) annyi pofont és ütést mértek rá, hogy bal fülre megsiketült. Akkor 70 éves idős nő volt. De kérem, ne gondolja elhamarkodottan, hogy a legrosszabb kínzás ebből állt, volt ennél kétféle rosszabb is.

Az első fizikai gyötrés volt. Előbb Gapani-bilincset tettek föl, majd a kínzótat kötél segítségével a kínzókamra mennyezetébe beépített csigával a magasba húzták. Ilyenkor a test teljes súlya a mell- és vállcsontokra nehezedett, ami kibírhatatlan volt, tízszer fájdalmasabb, mint maga a Gapani-bilincs. Olyan edzett ember, mint kedves barátunk, Abbasz Hadzsari, aki a sah félelmetes börtönében 25 évi férfias ellenállást tanúsított, többször is elájult. Ráadásul ilyen testhelyzetben „hintáztatták” őt. E kínzások élő tanúja Mohammad Ali Amui barátunk, aki az 1953. augusztus 19-i angol-amerikai puccsot követően

Hadzsarival és még öt más derék barátunkkal együtt 25 éven át sínylődött a sah börtöneiben. Abbasz Hadzsari jobb keze háromnegyed részt megbénult, úgy hogy jobb kezével enni sem tudott. Az én esetemben, mivel már nemigen volt élet bennem, ezt a kínzást abbahagyták.

A kínzás újabb fajtája lelki természetű volt. Számomra ez volt a legfájdalmasabb. Miután az urak a testi kínzás alkalmazásával nem tudták elérni kívánt céljaikat, engem háromszor vetettek alá lelki kínzásnak. Az első alkalommal a kínzókamrába vittek. Feleségemet, Marjamot bekötött szemmel és betömött szájjal a kínpadhoz kötötték, az én szájamat is betömtek, és a szemem láttára kezdtek ostorozni Mariam csupasz lábát. Az urak, hogy ez a gyátlázatos tevékenység, amelyre nehéz magyarázatot találni, ne az ő kezükhöz tapadjon, egy árulóvá tett Tudeh párti ember, Hasszán Gáempanah kezével hajtatták végre. Ez az ember, aki elárulta társait, aljas módon ostorozni kezdte a feleségemet. Miután ezt a jelenetet végig kellett nézmem, a kínzókamra nyitott ajtaja mögé vittek, és a földre ültettek. Azt várták, hogy a feleségem jajgatását hallva, elvárásuknak megfelelő beismerő vallomást teszek, hogy ezt abbahagyják. Mivel én nem ismertem el, hogy puccsot akartunk kirobotantani, végül visszavittek a cellámba. Így hajtották végre a gyakorlatban az Alkotmányunkban rögzített tételeket.

Méltóságos Ajatollah!

Hét éve az akasztófa árnyékában élek. Becsületemre esküszöm, hogy mindaz, amit a fenti sorokban leírtam, a színtiszta igazság, nincs benne igaztalan szó, sem túlzás.

Mivel ismételten nem teljesítettem az urak követelését, másodszorra is bevittek a kínzókamrába. Ezúttal lányomat, Afszaneht láttam a kínpadhoz kötözve. Ugyanaz az elaljasodott ember ostorozta lányomat is, az urak szeme előtt. Ismét az ajtó mögé ültettek, hogy a lányom jajgatását halljam. Harmadszor, mivel követeléseiknek továbbra sem tettem eleget, egyik éjszaka újból a kínzókamrába vittek. Most feleségem volt Gapani-bilincsből, a plafonhoz kötve, hogy ha nem ismerem be a puccsot, felhúzzák a kötéllal. Nem voltam hajlandó ilyen vallomást tenni. Erre parancsot adtak, hogy Marjamot húzzák föl. Én kintről csak Marjam jajgatását hallottam, nem egészen tisztán, mert a szája be volt tömve. Néhány perc múlta a benn tartózkodó Jaszer úr hangja hallatszott: „a vádlott elvesztette az eszméletét, hívjanak orvost!” Ekkor viszszaakértek a cellámba. (Az igazsághoz hozzátartozik, hogy néhány hét múlva, amikor a kihallgatások befejeződtek, az én kihallgatóm, Modzstaba úr azt mondta, hogy ez a jelent „kacsa” volt, Marjamot nem húzták föl, mindezt csak azért csinálták, hogy vallomást tegyek. Ezt maga Marjam is igazolta.)...

Forrás: Perzsa eredetiből fordította és szerkesztette Hasszan Váhebzade

Foot, Michael (1913–2010) I. rész

2010. március 3-án elhunyt Michael Foot, brit radikális értelmiségi, író és újságíró, vezető munkáspárti politikus, pártja balszárnyának kiemelkedő alakja, parlamenti képviselő 1945 és 1992 között, és a '70-es évek Harold Wilson¹⁴ és James Callaghan¹⁵ által vezetett munkáspárti kormányainak minisztere.

Foot a brit Munkáspárt történetének egyik legviharosabb időszakában, 1980-83 között vezette a Labourt. Ez volt az az időszak, amikor válaszul a munkáspárti kormányok kudarcaira, a thatcherizmus előretörésére, megerősödött a párt radikális szárnya, és ennek nyomására olyan programot fogadtak el, amelynek korszerűsége és időszzerűsége megosztotta a pártot. Soraiból kilépett a párt szociál-liberális jobbszárnya¹⁶ és létrehozta a Szociál Demokrata Pártot¹⁷. 1980-ban, amikor Callaghan lemondott pártvezéri tisztségéről, Foot elindult a pártvezéri választáson mint a baloldal jelölje, és megválasztásra került a jobbközép képviselőjével, Denis Healey-vel szemben, aki egy ideig pénzügyminiszter is volt a munkáspárti kormányban. "Rossz nyelvek" szerint győzelmét elősegítette, hogy a szakadásra készülők is őt támogatták, mintegy előre igazolva a bekövetkező szakítást. Ismeretes, hogy később, amikor a szakadár „Négyek bandája”: Roy Jenkins, Shirley Williams, David Owen¹⁸ és William Rogers elhagyták a pártot, és ezzel megosztották a munkáspárti és Tatchher-ellenes szavazatokat az 1983-as választásokon, az előbbieket a szavazatok mennyisége (nem a mandátumok száma) tekintetében éppen hogy leszorultak a harmadik helyre a Munkáspárt mögé. Az 1983-ban elszenvedett súlyos vereség hatására Foot lemondott.

A Munkáspárt történetének ez a szakasza, a vereség értékelése éveken keresztül vita tárgya volt a Labourban és végigkísérte a párt megújulási kísérleteit, amelyek már Neil Kinnock¹⁹ vezetésével élt meg.

Figyelmet érdemel, hogy Foot évek múltán is megvédte a baloldalt sodródott Munkáspárt akkori stratégiáját. Amikor 2008-ban 95. születésnapját ünnepelte, amely ünnepségen egyébként Tony Blair is részt vett, és meleg szavakkal méltatta őt (annak ellenére, hogy kettőjük víziója közötti különbség tűz és víz volt), Michael Foot kiállt az ominózus 1983-as választási kiáltvány, program mellett, amelyet a vereség okának minősítettek és a „leghosszabb öngyilkosságként” ironizáltak. Foot ekkor azt nyilatkozta, hogy végül is, történelmi értelemben a jelenlegi válság is őket, tehát az általa vezetett Munkáspárt 1983-as stratégiáját igazolja, mert az előre vetítette az utóbbi évek fejleményeit. Vagyis kiderült, hogy amit akkor követeltek, a gazdaság állami

¹⁴ Wilson életútját lásd Évkönyv 1996.

¹⁵ Callaghan életútját lásd Évkönyv 2009.

¹⁶ Lásd Évkönyv 1983–1984.

¹⁷ Lásd Évkönyv 1984., 1985.

¹⁸ Jenkins, Williams és Owen nyilatkozatait az Évkönyv bőven ismertette 1984–1988. évi kötetekben.

¹⁹ Kinnock felléptéről, állásfoglalásairól lásd Évkönyv 1984–1988.

ellenőrzése, a bankok hitelműveleteinek kontrollja, most időszerűvé vált. Tévedés azt hinni, hogy a kapitalizmus mindig magától képes működni. A válság – így Michael Foot – szükségessé teszi az olyan intézkedéseket, amelyeket mi ajánlottunk. Ez a politika egyféle alternatívája volt a thatcheri társadalomnak, amely a válságnak, a tömeges munkanélküliségnek még szörnyebb hatásait eredményezte, mint a mai. Mindezt mi előre láttuk, mondta Foot még nem is olyan régen, visszatekintve a harminc évvel ezelőtti eseményekre.

Külön is méltatást érdemel Foot életművének két kitüntetett területe. Az egyik kötődése a *Tribune*²⁰ szocialista hetilaphoz, amelynek két alkalommal is szerkesztője volt. A háború utáni *Tribuneről* többet tudunk, de legalább ilyen fontos volt a faszizmus ellen harcoló és Foot által vezetett másik, amely az elsők között hirdette: „Hitler a háborút jelenti” és keményen ostromozta a faszizmussal kokettáló *Daily Mailt* és a lap által is dédelgetett fasiszta Mosley-féle pártot. Miközben a brit politikai elit sokáig türelmes volt a náccal szemben, a Foot által szerkesztett *Tribune* támogatta a Spanyolországban harcoló Nemzetközi Brigádöt, amelyben sok labourista is harcolt.

A másik „front”, amely nehezen választható el Foot-tól, az antinukleáris mozgalom, a CND²¹, amelyet ő alakított, és végig kitarított mellette. Mellesleg vannak, akik nem tudják megbocsátani neki, hogy miközben Bevan²², a baloldali munkáspártiak másik emblematisz figurája, egykor a CND másik oszlopa végül „belátta”, hogy e mozgalom az adott hidegháborús viszonyok között nem reális, Foot nem fogadta el ezt az érvet.

Foot később is aktívan figyelemmel kísérte a politikai folyamatokat. Ellemezte a balkáni háborúba²³ történő nyugati beavatkozást, az iraki háborút; szenvedélyes beszédet mondott az utóbbi ellen szervezett 2 milliós Hyde Parki tömeggyűlésen. Bár aligha szimpatizált az Új Munkáspárt valamennyi elemével, Foot mindig a Labour támogatója maradt, sosem engedte meg magának, hogy kívülről bírálja, ez az ő pártja maradt haláláig. Ismeretes például, hogy Gordon Brown-nal a legutóbbi időig rendszeresen beszélt telefonon.

Túlzás nélkül állítható, hogy Foot-ot az egész szigetország gyászolja. Halála után alig volt vezető személyiség, s nemcsak Munkáspártban, aki ne fejezte volna ki együttérzését és tiszteletét, beleértve David Cameront, a tory párt vezérét. Egykori ellenfele és barátja, Kinnock cikkében „romantikus demokratának” nevezte, aki minden tudását a békéért és az emberi szabadságért áldozta. Footra emlékezve sokan lánglelkű beszédeit emelték ki, amelyeket a parlamentben, ugyanúgy mint más gyűléseken mondott. A *Guardian* szerkesztőségi cikkben méltatta, amelynek címe: Michael Foot, a nagy ember é nagy gondolkodó a *House Magazine*, a parlament magazinja külső borító-

²⁰ A *Tribune*-ről hosszabb írást közölt az Évkönyv 1990-es kötete, több évtizeden át rendszeresen szemléztük cikkeit, köztük Foot írásait is.

²¹ A CND-ről lásd Kate Hudson és Steve Parsons írásait; lásd Évkönyv ...

²² Bevan életútját lásd Évkönyv 1997.

²³ A balkáni háborúról és a NATO intervenciójáról lásd Évkönyv 1991–1993.

jának egész oldalán Foot arcképe jelent meg. A nagy brit radikális címmel. Voltak olyan megemlékezések, amelyekben kritikai pontok is olvashatók, elsősorban Foot romanticizmus oldaláról, azt állítva, ez akadályozta meg, hogy jó vezér váljon belőle. Mások szerint eleve az volt a baj, hogy Foot a párt vezére lett. Mindez azonban nem vonja kétségbe, hogy a politikai közvélemény számára Foot élete és munkája egyfényes lap volt a brit történelemben.

Irodalom

Michael Foot írásai:

Cato. Guilty Men. Left Book Club, 1940.

Brendan and Beverley (as Cassius). Victor Gollancz, 1940.

The Pen and the Sword. MacGibbon and Kee, 1957.

Aneurin Bevan. I-II. köt. MacGibbon and Kee, 1962. ill. 1973.

Debts of Honour. Harper and Row, 1981.

Another Heart and Other Pulses. Collins, 1984.

H. G. The History of Mr Wells. Doubleday, 1985.

Loyalists and Loners. Collins, 1986.

Politics of Paradise. Harper-Collins, 1989.

Introduction in Swift, Jonathan' *Gulliver's Travels*. Penguin Classics, 1967., ill. 1985.

Bevan's Message to the World. In: Goodman, Geoffrey (ed.): *The State of Nation: The*

Political Legacy of Aneurin Bevan. Gollancz, 1997.

Introduction in Russell, Bertrand' *Autobiography*. Routledge, 1998.

Dr. Strangelove, I Presume. Gollancz, 1999.

The Uncollected Michael Foot. (ed. Brian Brivati), Politicos Publishing, 2003.

Foreword in Rosen, Greg: *Old Labour to New*. Methuen Publishing, 2005.

Isaac Foot: *A West Country Boy - Apostle of England*. Politicos, 2006.

Footról:

Hoggarth, Simon&Leight, David: *Michael Foot. A Portrait*. Hodder, 1981.

Jones, Mervyn: *Michael Foot*. Gollancz, 1993.

Morgan, Kenneth O.: *Michael Foot: a Life*. HarperPress, Harper Collins, 2007.

Michael Foot haláláról

Steve Parsons Jemnitz Jánosnak írott 2010. március 3-i leveléből

(Részlet)

Michael Foot, mint valószínűleg hallottad, most halt meg 96 éves korában. Fizikailag teljesen mozgásképtelen volt élete végére, de szellemileg teljesen friss és éles-elméjű, mint életében mindig. Foot-ról halálakor több cikk

és megemlékezés jelent meg, mint politikai kortársai közül bárki másról, amennyire én vissza tudok erre emlékezni. Annál is több, mint Heathról²⁴, Callaghanról²⁵ és Wilsonról haláluknak alkalmából.

Jeanson, Francis (1922-2009)

Irodalomkritikusként is megállta a helyét, az 1950-60-as évek francia értelmiségi társadalmának a legszínvonalasabbjai közé tartozott. Ismertté azonban – Franciaország határain túl is – nem ez a klasszikus értelmiségi munka tette, hanem az, hogy az algériai háború (1954-1962) idején illegális hálózatot szervezett a francia gyarmatosítók elleni harcot irányító algériai FLN (Front de Libération Nationale – Nemzeti Felszabadítási Front) támogatására²⁶.

1943-ban friss bölcsész diplomával a zsebében Spanyolországon keresztül Algírba szökött, s csatlakozott a de Gaulle vezette Szabad Franciaország mozgalmához. A háború befejeztével az *Alger républicain* c. baloldali újság munkatársa lett. A napilap szerkesztőségében többségben voltak a kommunisták. Jeanson nem lépett be a pártba, de megbízható „útitárs” maradt akkor is, amikor igen erőteljes antikommunizmus uralta a közéletet (pl. 1956-ban).

1945-ben ismerkedett meg Camus-vel és Sartre-ral. Az egzisztencialista író-filozófus, akiről később több könyvet is írt, rábírta, hogy vállalja el az akkor indított, majd gyorsan nagy tekintélyre szert tevő folyóirat, a *Les Temps modernes* felelős kiadói (gyakorlatilag gazdasági igazgatói) posztját²⁷. Ugyanezeker dolgozott az ugyancsak színvonalas és befolyásos *Esprit* c. folyóiratnál is²⁸.

1948-ban feleségével és harcostársával, a pszichiáter Colette Tzanck-kal Algériában próbáltak szerencsét, ám az óraadás s az időnkénti rádiós szereplés nem nyújtott biztos megélhetést, s ezért fél év után visszatértek Párizsba.

Arra viszont elegendő volt az algériai tartózkodás, hogy lássák s tapasztalják a gyarmati rendszer felháborító igazságtalanságát: a rasszizmust, az ős-

²⁴ Edward Heath a Konzervatív Párt vezére volt – rendkívüli személyiség.

²⁵ Callaghan életútját lásd Évkönyv 2009. Wilsonét 1996.

²⁶ Az algériai háborúról és az FLN-ről lásd Salgó László: Az algériai háború megindulása (1954), ill. J. Nagy László: Algéria a háború végén (az Évkönyv 1979., ill. 1997. évi kötetében).

²⁷ A folyóiratról és Sartre benne játszott szerepéről lásd azt Évkönyv 2002. évi kötetének sajtórovátát.

²⁸ A l'Esprit 1961-ben John Erickson által alapított, Daniel Brewer és Mária Minich Brewer által szerkesztett irodalmi folyóirat. Lapjain különböző nemzetiségű és irányultságú progresszív szellemi alkotók publikáltak. Közülte többek közt Jean-François Lyotard, Tzvetan Todorov, Michel Butor, Aimé Césaire, Marguerite Duras, Eug ne Ionesco, Octavio Paz, Jean-Paul Sartre, Léopold Sédar Senghor írásait.

lakosok megaláztatását, anyagi és kulturális nyomorát. Megismerkedtek az antikolonialista nemzeti mozgalom képviselőivel, nacionalistákkal és kommunistákkal, s egy életre elkötelezték magukat Algéria és valamennyi gyarmat függetlensége mellett.

Amikor 1954. november 1-én kirobbant az algériai felkelés, Jeanson kórházban volt, tüdőbetegségét kezelték hosszabb ideig. Felesége viszont azonnal Algériába utazott, hogy a helyszínen tájékozódjon. Visszatérve, férjével közösen megírták, s 1955 őszén publikálták is *A törvényen kívüli Algéria* c. nagyhatású könyvet, amelyben – s ez akkor ugyancsak ritka volt – a franciák először olvashattak arról, hogy a „legfranciább” gyarmat függetlensége elkerülhetetlen. A könyv megjelenése után került kapcsolatba az FLN franciaországi szervezetének vezetőivel. Ekkor még csak mint „taxisofőr” segítette őket. Közben sok más francia „segítővel” is megismerkedve támadt az a gondolata, hogy illegális hálózatot hozzon létre. Ennek a tagjait nevezte el az újságírás „hordárok”, mivel eredeti és legfontosabb feladatuk az volt, hogy a franciaországi algériai munkások (mintegy 300 ezren voltak) FLN-nek fizetett „adóját” bőröndökbe átcsempésszék Svájcba, és a megadott bankszámlán elhelyezzék.

A hálózat szervezése 1957 nyarán kezdődött. Ekkor érkezett Párizsba az FLN franciaországi föderációjának új vezetője, aki október 2-án találkozott Jeanson-nal. Ezt a napot tekintik a hálózat alapításának. A „hordárok” szinte kivétel nélkül értelmiségiek voltak: írók, újságírók, színészek, énekesek, filmesek. Sokan közülük a minden színében megjelenő baloldal (kommunista, trockista, szocialista stb.) elkötelezettjei voltak. Szép számmal találhatóak a néhány száz fős csoportban olyanok, akik elhagyták a Francia Kommunista Pártot (PCF), mert nem értettek egyet algériai politikájával, de főként azért, mert lassúnak tartották a pártnak az SZKP XX. kongresszusa utáni desztalinizációját.

Jeanson megpróbált szervezett kapcsolatot is kialakítani a PCF-fel. Többször tárgyalt a párt vezetőivel (Laurent Casanova, Waldeck Rochet)²⁹ arról, hogy szervezenek közös tömegakciókat (pl. 1958 májusában) az algériai munkásokkal. A párt némelykor tanúsított megértést, de soha nem vállalkozott közös akcióra, illetve elzárkózott a „hordárok” és a dezertőrök nyílt támogatásától. Attól tartott, hogy egy ilyen lépés ürügyet szolgáltatna a párt betiltásához.

A hálózatra 1960. február 24-én csapott le a belső elhárítás: 6 algériait és 18 európaiat tartóztatott le. Az esemény nagy visszhangot váltott ki, hiszen ilyen nagy számban FLN-t támogató franciákat még nem vettek őrizetbe. Április 15-én egy párizsi lakásban tartott illegális sajtóértekezleten úgy nyilatkozott, hogy csoportja a tetteivel fel akarja rázni és cselekvésre ösztönözni a baloldalt, illetve megőrizni az algériai és a francia nép közötti baráti kapcsolatokat jövőbeni lehetőségét. Jeanson-t októberben 10 évre ítélte a bíróság

²⁹ Casanova életrajzát lásd az Évkönyv 1984., Rochet-ét 1985. évi kötetében.

(néhány vádlottat felmentett). A háborút lezáró eviani egyezmények általános amnesztiát is tartalmazott. Ez azonban Jeanson-ra nem vonatkozott, s csak 1966-ban mentették fel a vád alól. Ekkor Malraux, kulturális miniszter kinevezte a Chalon sur Saône-i kultúrház igazgatójává. A tisztséget 1971-ig töltötte be. A közéletben már nem nagyon vett részt, pszichiátriai tevékenységet folytatott. (Az ún. nyitott pszichiátria híve volt) 1990-es években felháborította, hogy az Európai Unió semmit sem tesz a jugoszláviai polgárháború megfékezésére. Ezért elvállalta az Association Sarajevo nevű civil társaság elnöki tisztségét. Ennek színeiben 1994-ben indult is az Európai Parlament választásain. A Bordeaux melletti Ares városkába vonult vissza, s- hosszú betegség után - az itteni kórházban hunyt el 2009. augusztus 1-én.

Buteflika, algériai elnök olyan példaértékű értelmiséginek nevezte, akinek emléke örökre megmarad a francia és az algériai nép emlékezetében, mert egyszerre harcolt Algéria függetlenségéért és Franciaország becsületéért.

Algériával kapcsolatos munkái:

Cette Algérie, conquise et pacifiée. *Esprit*, 1950. április-május.

Le tournant algérien, *Esprit*, 1951. október.

L'Algérie hors la loi. (Colette Jeanson-nal) Seuil Paris 1955.

Notre guerre. Minuit Paris 1960.

La révolution algérienne, probl mes et perspectives, Maspero Paris 1962.

Forrás és irodalom:

L'Humanité, Le Figaro, Le Monde, 2009. augusztus 2. El Wattan, 2009. augusztus 3.

Le procès Jeanson. Maspero Paris 1961.

Hervé Hamon - Patrick Rotman: Les Porteurs de valises. Albin Michel Paris 1979.

Jacques Charby: Les porteurs d'espoir. Les réseaux de soutien au FLN pendant la guerre d'Algérie: les acteurs parlent. La Découverte Paris 2004.

La guerre d'Algérie 3. k. (Szerk.: Henri Alleg) Temps Actuel Paris 1981.

Simone de Beauvoir: A körülmények hatalma. Magvető Budapest 1966.

J. Nagy László

Jones, James (1913-2009) I.³⁰

James Jones 1913. március 29-én született Liverpoolban. Dokkmunkás családba született, dokkmunkás negyedben cseperedett fel. Elemi iskoláinak befejezte után tanonc lett. Gépipari szakmunkás lett, de már saját szakmájának megkezdése előtt, majd eleinte szakmunkásként is, a Liverpool-i dokkokban dolgozott (emlékeit erről, valamint kora-ifjúságáét önéletrajzában írta meg). 1927-től 1939-ig, gépipari szakmunkásként, munkahelyein bizalminak, szak-szervezeti vezetőnek választották meg.

³⁰ A II. részt az Évkönyv 2012. kötetében közöljük

A spanyol polgárháború kirobbanása után rövidesen önkéntesként a nemzetközi brigádokban harcolt a köztársaságért a brit zászlóaljban, ahol megválasztották politikai bizalminak. 1938-ban az Ebro menti híres nagy harcokban megsebesült, és sebesültként tért vissza Nagy-Britanniába.

Még 1936-ban Jones-t megválasztották Liverpoolban az LP soraiból városi tanácsosnak. 1939-ben Midland régióban, a háború alatt Coventry-ban dolgozott. Ugyanekkor megválasztották az ország legnagyobb szakszervezete, a szállítómunkás szakszervezet (TGWU) előbb szervezőjének és helyi szakszervezeti vezetőjének, majd pedig a szakszervezet függetlenített országos szervezőjének. Egy időben Coventry város szakszervezetének volt a titkára. Hat évvel később lett a Midland-i régió szakszervezetének főtitkára, 1963-ban pedig a TGWU országos főtitkár helyettese. 1969-ben lett a TGWU főtitkára és egyben e minőségében tagja valamennyi brit szakszervezet legfőbb irányító testületének: a Főtanácsnak (General Council). Ezt a posztot egészen 65 éves koráig töltötte be, 1978. márciusáig, amikor is nyugdíjba ment. Jones ezekben az években harcos szindikalista maradt, küzdelmeiről részletesen írt önéletrajzában, többek között arról is, hogy miként került szembe a 60-as években Harold Wilson munkáspárti kormányával, még Barbara Castle³¹-val is, aki akkor e kormányban munkaügyi miniszter volt. Általánosan ismert volt, hogy Jones a brit szakszervezeti mozgalomban a baloldali áramlat egyik legismertebb vezető alakja. (Megjegyzendő, ekkoriban ennek a baloldalnak több embere töltött be vezető tisztséget, többek között Frank Cousins³².)

Jones támogatta a baloldali labourista hetilapot, a Tribune-t. A Wilson kormány idején jelentős szerepet játszott a TUC és a TGWU képviselőiben a kormány által is elfogadott, a béreket szabályozó társadalmi szerződés kialakításában.

Jones más szakszervezeti vezetőkhez hasonlóan több országos és nemzetközi szervezet munkájában is részt vett, sőt ezek vezető szerveibe is beválasztották. 1978-ban visszavonulásakor felkínálták neki, hogy a Lordok Házának tagja lehessen, amit ő visszautasított.

Élete utolsó évtizedeiben igen aktív harcot folytatott a nyugdíjasok érdekében, elsősorban a nyugdíjak értékállóságáért, sőt vásárlóerejük növeléséért.

Jemnitz János

Részletek a Guardian nekrológiájából

Jack Jones-nak szakszervezeti vezetőként kivételes hatalma és befolyása volt. 96 éves korában halt meg. Kilenc éven át állt a TGWU élén főtitkárként, 1969 és 1978. között. Ezekben az években a TGWU, amely már korábban

³¹ Castle életútját lásd Évkönyv 2010 és 2011. Jones-szal való vitájáról Castle is megemlékezik naplójában.

³² Cousins életútját lásd Évkönyv 2010.

is az ország legnagyobb szakszervezete volt, már több mint 2 millió tagot számlált. Ez a szakszervezet volt a legerősebb a kommunista világon kívül. Magatartásáért és szerepéért barátaitól és ellenségeitől egyaránt elnyerte a „Jones császár” (Emperor Jones) titulust. Sokan nem szerették, ugyancsak sokan rajongtak érte – ez utóbbiak között volt Gordon Brown is, egykori TGWU szakszervezeti tag, aki ugyancsak a legnagyszerűbb szakszervezeti vezetőnek minősítette. Mindenesetre tény, hogy hatalma és befolyása a brit szakszervezeti mozgalomban egészen egyedülálló volt. Ezt a befolyását csak Ernest Bevin³³-éhez lehet hasonlítani. Tény, hogy egy közvélemény-kutatás eredménye, amelyet még az 1970-es években vettek föl, James Callaghan³⁴ miniszterelnöksége idején, olyan eredményt hozott, miszerint az emberek szerint Jones-nak nagyobb volt a hatalma, mint a miniszterelnöknek. Jones-nak volt elsősorban köszönhető a híres társadalmi szerződés, amelyet a bérekről írt alá a kormány a szakszervezetekkel. (1975–79). Ez a társadalmi megállapodás akkor borult fel, amikor Jones 1978-ban nyugdíjba vonult. Mindenesetre ez az együttműködés az LP kormány és a szakszervezetek között szinte példa nélküli volt és ez jellemezte a Thatcher korszak előtti időket.

Callaghan miniszterelnökként még be kívánta vonni Jones-t a kormányába; Felkínálta neki a lordi címét és a felsőházi tagságot is, de jellemző módon Jones mindkettőt visszautasította. Jones-nek nem volt ideje arra, hogy a lordok házában üljön.

Jones 14 éves korában kezdett el dolgozni gépész munkásként a Liverpool-i dokkokban. Politikai ismereteit, tudását és tartását a dokkokban szerezte meg. 1927-ben lett a TGWU szakszervezetnek a tagja, hamarosan üzemi bizalmi (shop steward) és 1930-tól már a Liverpool-i dokkok közös munkásszervezetének lett vezetőségi tagja is. 1934-ben ő szervezte meg a Liverpool-ból kiinduló, Londonba induló „éhségmenetet”³⁵. 1936-tól 1939-ig Liverpoolban az LP részéről volt városi tanácsos. 1937-től önkéntesként harcolt Spanyolországban Franco fasisztái ellen. 1938-ban a híres Ebro menti harcokban vállán súlyosan megsebesült, sok bajtársát elveszítette ekkor. Többek között későbbi feleségének, Evelyn-nek az első férje is ott halt meg. A haldokló kérte még meg Jonest, hogy haláláról értesítse Evelyn-t, ami megtörtént, ekkor ismerte meg, s a találkozás nyomán jött létre 60 évi házasságuk.

A II. világháború kitörésekor lett Jones a TGWU „függetlenített” szervezője és a Coventry ipari körzetet kapta szervezői feladatként. A megbízatást maga Bevin hagyta jóvá. Ekkor bizonyította be kivételes szervezői rátermettségét. Munkája során elsősorban a helyi üzemi bizalmiakra támaszkodott, azokat fogta össze és bízta, hogy álljanak a sarkukra a helyi üzemi veze-

³³ Bevin életútját lásd Évkönyv 1981.

³⁴ Callaghan életútját lásd Évkönyv 2009.

³⁵ Az éhségmentekhez lásd az Évkönyvben Wal Hannington és Ellen Wilkinson életútját (Évkönyv 1997 és 1991).

tőkkel szemben. Ennek során természetesen azért küzdött, hogy a szakszervezetek nagyobb elismerést és jogköröket kapjanak. A helyi üzemi vezetők kezdetben szívósan ellenálltak neki, és ellenezték, hogy a szakszervezetek nagyon befolyást nyerhessenek. Ám Jones azzal érvelt, hogy követelései egyúttal a termelést növelnék és a háborús erőfeszítéseket szolgálják. Ekkori sikerei alapozták meg későbbi általános elismertségét. Noha a háború alatt Jones nagy eredményeket ért el, mégis még a szakszervezeti mozgalomban is sok ellenséget és irigyet szerzett magának – ezek között volt az oly befolyásos Arthur Deakin³⁶ is. Deakin volt az, aki Jones-t már akkoriban „feketelistára” tette, mint kommunista „társutast” (fellow traveller). Deakin volt egyúttal az, aki elzárta előle a szakszervezeti mozgalomban az „előrejutást” – pontosan Jones radikális nézetei, politikai gyakorlata, valamint amiatt, hogy Jones olyan nagy jogköröket akart adni a shop steward-oknak. E politikáját több más szakszervezeti vezető is hevesen opponálta. Jones egészen 1956-ig a Coventry körzet TGWU szakszervezeti titkára maradt, amíg ugyanebben az évben sokak meglepetésére Frank Cousins lett a TGWU főtitkára (ez Deakin halála után következett be), ami maga után vonta, hogy az ország legnagyobb szakszervezete, a TUC jobbszárnyáról átlendült a TUC balszárnyára.

Cousins egyik első lépése az volt, hogy Jones-t „előléptette” és a Midland régió szakszervezeti titkárának nevezte ki. Sőt Cousins tulajdonképpen ekkor már kiszemelte lehetséges utódjának. Jones 1963-ban került át Londonba, amikor elfoglalta az újonnan számára kitalált posztot, országos szervező lett. A TGWU hierarchiájában ekkor a harmadik helyre került, kifejezetten már azzal a céllal, hogy ezután még fontosabb megbízatásokat kapjon. Hamarosan az LP VB-jének is tagja lett és amikor Cousins 1964-től az új Wilson kormány tagja, Jones a TGWU-ban már főtitkár-helyettes lett.

Amikor 1966-ban Cousins lemondott miniszteri posztjáról, mert ellenezte a Wilson-kormány bérpolitikáját, és visszatért a TGWU élére, bebiztosította, hogy 1969. évi nyugdíjba vonulása után helyét Jones foglalja el. Jones hamarosan a TUC főtanácsának legbefolyásosabb tagja lett, a legfontosabb bizottságoknak elnökségét látta el.

Amikor Wilson 1974-ben újra miniszterelnök lett, a kormány tagjain kívül Jones volt a brit munkásmozgalom legbefolyásosabb vezetője. Jones a kormányt rávette több állami bizottság létrehozására, többek között az ipari viták egyeztető bizottságának megteremtésére is. Már Wilson idején is, majd Callaghan miniszterelnöksége alatt is nyitva állt az út Jones számára is, hogy Bevin és Cousins nyomdokain ő is a kormány tagja lehessen. Jones-t a mozgalomban sokan szerették és tisztelték, másokat inkább irritálta személye és politikája. Ez utóbbi azonban Jones-t kevésbé zavarta. Sokféle posztot és megtisztelő címet kaphatott volna, ha ezeket elfogadja. 1978-ban bekövetkezett nyugdíjba vonulása után is sokat tett régi szakszervezeti „emberei” érdekében. Létrehozta a nyugdíjasok országos szervezetét, amelynek magját a

³⁶ Deakin életútját lásd Évkönyv 1990.

TGWU nyugdíjas szervezete képezte. Erről a posztjáról 2001-ben mondott le és a szervezet irányítását átadta Rodney Bickerstaffe-nek, aki a brit szakszervezeti mozgalomnak ugyancsak agilis és baloldali vezetője volt, és korábban a közalkalmazotti szakszervezet élén állt.

Ami Jones-t egész hosszú mozgalmi életútján jellemezte, szocialista meggyőződése volt, amelyet nagy integritással képviselt mindig is – bár megjegyezhető, hogy Jones-ból olykor hiányzott a derű és a humor. Nem volt könnyű ember, de az bizonyos, hogy olyan valaki volt, akit tiszteltek és megbecsültek.

Evelyn 1998-ban halt meg. Két fia túlélte őt. Jack Jones 2009. április 21-én halt meg.

Geoffrey Goodman

Forrás: Jack Jones. The Guardian, 2009. április 23.

III. Francis Beckett: Jack Jones

(rövidítve)

Jack Jones egész életében azon munkálkodott, hogy javítsa a munkásosztály helyzetén.

Jones-ról azt híresztelték: ő volt képes arra, hogy több kormányt is megbuktasson. A valóságban azonban soha nem volt annyira befolyásos, mint az emberek hitték. Ő tudta a legjobban, hogy a szakszervezetek ereje, beleértve a TGWU-t is, az 1970-es években nagyon illuzórikus és törékeny. Jones 1973–74-ben arra törekedett, hogy Edward Heath-t, a Konzervatív Párt akkori miniszterelnökét³⁷ megtartsa a kormány élén, minthogy tudta, bármit is tesznek a szakszervezetek, a konzervatívokkal számolni kell, és bármi is történik majd, sokkal rosszabbak következhetnek, mint Heath.

Amikor 1974-ben Wilson alakított új kormányt, és a szakszervezeteket meghívta, Jones még az ő oldalán állt. Ám Jones megmaradt annál, hogy csak olyan kérdésekben adjon tanácsot, amelyek a legszorosabban érintették a szakszervezeteket. Személyi javaslatokat is tett, és többek között Michael Foot³⁸-ot javasolta kormánytagnak. Jones ezt a mozzanatot önéletrajzában is megírta, és Foot ténylegesen megkapta a miniszteri posztot. Jones a Wilson kormány alatt még igyekezett rábeszélni a szakszervezeteket, hogy fogják vissza bérköveteléseiket, ám az 1977-es TGWU kongresszuson már bejelentette, hogy visszavonul. Ezen a kongresszuson azt mondta, hogy „a látóha-

³⁷ Heath rendkívüli politikus volt a Konzervatív Párt élén. Emberileg és felfogásban is. 1974-ben megbuktatták, és utána valóban M. Thatcher jött.

³⁸ M. Foot a bevanista szárnyhoz tartozott, mindig is az LP balszárnyán állt. Nekrológiát lásd e kötetben.

táron feltűnt a brit olaj³⁹, ami rendbe hozza a brit költségvetést, és ha az LP párt és kormány megbukik, akkor ennek 'gyümölcseit' a privilegizáltak fogják learatni."

Jones javaslatait a bérbefagyasztások elfogadására ekkor nem fogadták el, megkezdődtek a munkás-sztrájkok 1977-78-ban, amelyek végül megbuktatták az LP-Callaghan kormányt és bekövetkezett a Thatcher korszak.

Jones befolyása és ereje két forrásból táplálkozott. Az egyik az volt, hogy ösztönösen megérezte, hol vannak személyes korlátai. Így képes volt arra, hogy a szakszervezetek befolyását nagyobbban éreztesse még ellenfelei számára is, mint amilyen az ténylegesen volt. A konzervatívok számára Jones olyan politikai figurának tűnt, mint egy krampusz, akivel a gyerekeket lehetett ijesztgetni. Jones számára viszont a szakszervezetek és azok ereje azért volt fontos, hogy ily módon biztosíthassák, hogy a munkásokat illendően kezeljék és tisztességesen fizessék meg őket.

A másik forrása a befolyásának egész élete volt: az, hogy ő maga is kétkezi munkás később választott LP városi tanácsos volt; hogy harcolt Spanyolországban, ahol megsebesült, valamint az, hogy még a TGWU éléről való lemondása után is sikerült szakszervezetének nyugdíjasait összefogni, megszervezni és ennek a szervezetnek alapján befolyásos nyugdíjas mozgalom élére tudott állni.

Ami 1979, vagyis Jones lemondása után az történt a szakszervezetekkel M. Thatcher alatt, akit nem szeretett, és Blair alatt, akit megvetett, pontosan az, amitől Jones tartott, hogy bekövetkezhet, és amit befolyásának csúcán mindenáron el is akart hátrítani. Ám ő természeténél fogva optimista ember volt. Amikor utoljára beszéltem vele, még szenvedélyesen bízott abban, hogy eljön Gordon Brown miniszterelnöksége. Ekkor még azt hitte, hogy Brown miniszterelnöksége alatt a munkások ügye ismét központi kérdéssé válik.

Forrás: Francis Beckett: Jack Jones, working class hero. Guardian, 2009. április 22.

Solé Tura, Jordi (1930–2009)

A spanyol „Transición” (átmenet) egyik legmarkánsabb alakjának halála nagy élelénkséget keltett az ibériai közvéleményben, a társadalmi és a politikai élet szinte minden táborát megszólalásra bírta, noha a legutóbbi éveket önmagába zárva töltötte – az Alzheimer kór ítélte teljes passzivitásra.

1930. május 23-án, a katalóniai Mollet del Vallésban született. A Barcelonai Egyetem (Universitat de Barcelona – UB) jogi karán szerzett kitüntetéses

³⁹ Ekkoriban fedezték fel az Északi Tenger alatt az olajmezőket, ami valóban fellendülést hozott az országnak.

diplomát. 1967-ben ugyanitt védte meg doktori értekezését, a katalán nacionalizmus század eleji alapító atyja, Enric Prat de la Riba életművének marxista szellemű elemzésével, amely éles polémiát váltott ki, mind a szellemi élet francóista szárnya, mind a katalán nacionalisták részéről; az előbbieik számára a kép túlságosan kedvező, az utóbbiaknak túl kritikus volt. Ez nem véletlen: már egyetemista korában csatlakozott a Népi Felszabadítás Frontja – („FELIPE”) szervezetéhez, amelyben a korabeli katolikus „kemény baloldal” hívei tömörültek. Ám hamarosan, 1956-ban Katalónia Egyesült Szocialista Pártjába (PSUC – a Spanyol Kommunista Párt, a PCE tartományi szervezete) vezetett az útja.

Nem csak tudományos vitapartnerei figyeltek föl rá; 1960-ban ezért külföldre távozott. Párizsban beiratkozott a Sorbonne-ra, az ottani École Pratique de Hauts Études-ön szélesítette az ismereteit. A '60-as évek közepén hazatelepült, de 1966-ban letartóztatták, mint az utóbb *Caputxinada* néven elhíresült megmozdulás szervezőjét. Solé Tura, zömmel fiatal társaival, a katolikus egyházban elindult folyamatok eredményeképpen a kapucinus rend katalóniai épületeinek egyikében tartott illegális Franco-ellenes gyűlést. Ekkor kizárták az egyetemről. 1969-ben egy országos sztrájkmegmozdulás időszakában újra lefogták. Ezúttal hat hónap (a barcelonai Cárcel Modelóban letöltendő) börtönre ítélték, és komoly pénzbüntetéssel sújtották „tiltott politikai tevékenység” vádjával. Szabadulása után ismét emigrációba kellett vonulnia, ezúttal Romániába, ahol spanyol száműzöttek nagy csoportja élt, köztük Ignacio Hidalgo de Cisneros, a köztársasági légierő egykori parancsnoka (egy időben a PCE főtitkára, Santiago Carrillo is itt lakott).

A '70-es évek párton belüli küzdelmeiben Carrillo oldalára állt, „eurokommunista” álláspontra helyezkedett. Külön szervezetet is létrehozott (PCE – Bandera Roja); 1974. novemberében azonban a csoport visszatért a Carrillo köré tömörült SKP-ba.⁴⁰

Az alkotmányos rendre való áttérés körüli években (1975–1977) az SKP egyik frontembere volt. Az 1977. június 15-i első szabad választáson a párt listáján barcelonai mandátumot nyert (győzelmét 1979 márciusában megismételte.) Az SKP a választás után, mint harmadik legnagyobb párt, őt delegálta a cortesnek az új alkotmány elkészítésével megbízott hét tagú munkabizottságába. Ennek munkája nyomán született a ma is érvényben lévő alkotmány. Elfogadása után a parlament Alkotmányügyi Bizottságának tagjaként oroszlánrésze volt a katalán, a baszk és a galíciai regionális státútumok kidolgozásában, amelyek megalkotásáról az Alkotmány 153. és 161. cikkelye intézkedett.

Az 1982. október 28-i választáson nem tudta megőrizni régi mandátumát. Amikor az SKP visszaeséséről folytatott meddő vitában a párt ismét szakadt, Carrillóval ő is elhagyta a pártot: az párton kívülinek nyilvánította magát, ő a szocialista párt katalóniai szervezetéhez (PSC-Partit dels Socialistes de

⁴⁰ Mundo Obrero. 1975. január 7., 1. old.

Catalunya – PSOE) csatlakozott. 1989-ben, 1993-ban és 1996-ban már ennek a listáján szerzett képviselői helyet. Eközben 1988-ban a katalónai helyi parlamentben függetlenként a kommunista PSUC listáján hódított el mandátumot, és a katalán parlament a madridi szenátusba is delegálta.

Egyetemi és akadémiai pályája is fölfelé haladt. 1985-ben az UB jogi karának, régi alma materének a dékánjává választották, egyben az UB alkotmányjogi tanszékének a vezetője lett. A halála utáni napokban többen méltatták a szerepet, amelyet mint professzor egykor a demokratikus diákszakszervezet (Sindicat Democràtic d'Estudiants de le UB) életre segítésében játszott. Az átmenet körüli években megjelentek régebbi írásai („A katalanizmus és a polgári forradalom”, illetve „Nemzetközi politika és osztálykonfliktusok”). 1978-ban „A baloldal és az Alkotmány” című munkájában foglalta össze a jelenkori spanyol „Magna Carta” kidolgozása során szerzett tapasztalatait. „Optimista történet” címmel 1998-ban önéletrírást is publikált.

Mindeközben 1991 és 1993 között Felipe González két kormányának⁴¹ kulturális minisztere is volt – Jorge Sempruntól⁴² vette át a stafétabotot. Közvetlenül nevéhez fűződött néhány jelentős projektum megvalósulása vagy elindítása. Irányításával kezdődött el a Biblioteca Nacional és a madridi Királyi Színház (Teatro Real) rekonstrukciója és korszerűsítése. Ő folytatta a tárgyalásokat a Thyssen–Bornemisza képzőművészeti gyűjtemény megvásárlásáról, amely végül 350 millió dollárért került a spanyol állam birtokába, majd kapott számára berendezett új múzeumépületet. A Szófia Királyné Múzeumot a kortársi művészetek gyűjtőhelyévé alakította át; itt helyezték el, külön teremben, Picasso hányatott sorsú Guernicáját. Ő szorgalmazta, hogy szélesítsék a spanyol kultúra latin-amerikai terjesztésére alakult Cervantes Intézet külföldi intézmény-hálózatát (ennek köszönhetjük a kitűnő könyvtárral és konferencia-teremmel felszerelt budapesti, Vörösmarty utcai fiókintézetet is).

1996-ban a katalán szocialisták nevében, Barcelonában ő üdvözölte a spanyol polgárháború külföldi önkénteseinek világméretű összejövetelén megjelent veteránokat. (Akkor épp a PSOE-PSC elnöke is volt.) A magyar delegáció tagjaival is kezet szorított, váltott néhány szót.

2004-től visszavonult a közéletből – ekkor diagnosztizálták, hogy megtámadta az Alzheimer kór. 2007-ben a katalán Generalitat Szent György renddel tüntette ki. Betegségéről az év decemberében fia a nyilvánosság előtt is hírt adott, annak a könyvnek („Bukarest és az elveszett emlékezet”) a bemutatója alkalmából, amelyet apja (és a család) romániai emigrációjáról, illetve Solé Turának a betegség elleni küzdelméről írt, s amelyért Goya-díjban részesítették.

2008-ban az Alzheimer-kór világnapja alkalmából Solé Tura díjat létesíttek olyan kutatók dokumentáris munkái számára, akik a neurodegeneratív

⁴¹ Felipe González korszakáról az Évkönyv bővebb áttekintést adott (1993. évi kötetében)

⁴² Semprun különböző megnyilvánulásairól lásd az Évkönyv 2008. évi kötetét.

betegségek, (az Alzheimer- és a Parkinson-kór) kórlefolyásának leírását adják.

2009. december 4-én hunyt el. Halála előtt alig néhány órával – mint ez az autonóm tartományi kormány által kiadott gyászjelentésből kiderül – járt nála barátja, a szocialista José Montilla, a Katalán Generalitat elnöke.

Solé Tura halálával akaratlanul különös eseménysor elindítója lett. Spanyolországban november 30-a, az Alkotmány születésnapja nemzeti ünnep. Ilyenkor a parlament Carrera San Jerónimo-i épületében középiskolások, fiatal katonák százai és ismert sportolók jelenlétében élvonalbeli művészek olvassák föl az Alkotmány szövegét. December 4-én éppen egy ilyen ülés kelles közepén lépett be egy alkalmazott, aki az elnöklő szocialista José Bono, a képviselőház elnöke kezébe nyomott egy cédulát Solé Tura halálának hírével. Az ülés félbeszakadt. Egy perces néma tiszteletadás után Bono javasolta, hogy folytassák a munkát, mert „ez a legjobb módja, hogy az elhunyt előtt leróják a tiszteletüket”, egy olyan szöveg felolvasásával, amelynek létrejöttében akkora érdemei voltak.

A halála utáni napokban valóságos nyilatkozatözön lepte el a sajtó hasábjait és más tömegközlelési eszközök műsorait. A szocialisták nevében Narcis Serra közigazdász, volt miniszter Solé Tura érdemét hangsúlyozta „a demokratikus társadalom elérésében, amelyben ma élhetünk”. A jobboldali ellenzék vezére, Mariano Rajoy a családhoz küldött táviratában így írt: „Ezekben a fájdalmas napokban a Néppárt és a magam nevében a legmélyebb együttérzésemet szeretném nyilvánítani Jordi Solé Tura iránt, aki bele tudta vinni a Magna Cartába a demokratikus együttélés és a politikai pluralizmus értékei iránti mély elkötelezettségét”. (A szocialistákkal egyébként elszántan és kevésbé kíméletesen küzdő politikusnak ezt a nyilatkozatát nehéz elképzelni magyar változatban.) A demokratikus jobbcentrum katalán politikusa, Miquel Roca Junyent, az alkotmány egy másik atyja azt húzta alá, hogy a kommunista-szocialista politikus „az ellenállás legaktívabb szakaszát és a leghaladóbb baloldalt testesítette meg”. A kommunistákat és más baloldaliakat tömörítő Egységes Baloldal (IU-Izquierda Unida) szóvivője, Gaspar Llamazares viszont azt emelte ki, mekkora az érdeme az elhunytnak az alkotmány „szociális szellemét alkotó paragrafusok kimunkálásában.”⁴³

Maradványait a Generalitat barcelonai palotájának Szent György termében ravatalozták föl. A ravatalnál felvonult a spanyol és a katalán politika szinte teljes élvonala; az elsők között jelent meg Felipe herceg, trónörökös és Jordi Pujol, a katalán antifasiszta kereszténydemokraták karizmatikus vezére, aki számos alkalommal töltötte be a Generalitat elnöki tisztét.

⁴³ Már a bevezető passzus azt emeli ki, hogy a Spanyol Királyság „demokratikus és szociális jogállam”. Ismert, hogy az MSZP-nek a magyar alaptörvény átalakításáról 1990-ben folytatott vitában tett javaslatát egy hasonló megfogalmazásra a korabeli MDF-többség a „szociális” kifejezés miatt indignantan utasította vissza.

*Irodalom:**Solé Tura munkái*

Catalanisme i revolució burgesa. Edicions 62, Barcelona, 1967. (Spanyolul: Catalanismo y revolución burgesa. 1970.)

Ideari de Valenti Almirall. 1974.

Política internacional y conflictos de clase. 1974.

La izquierda y la Constitución. Taula de Canvi, Barcelona, 1978.

Una historia optimista. Memorias. El País-Aguilar, Madrid, 1998.

Història social de la filosofia. (Bertrand Russell: The History of the Western Philosophy c. háromkötetes monográfiájának katalán nyelvű fordítása. Edicions 62, Barcelona, 1996.

Solé Turáról:

Albert Solé Bruset: Bucarest, la memoria perdida. (Solé Tura fiának írása bukaresti emigrációjától az Alzheimer-kór időszakáig.)

Inotai Edit: Riport Albert Soléval. Népszabadság, 2009. március 3.

Jordi Solé Tura. De Wikipedia. La enciclopedia libre.

[http://es.wikipedia.org/wiki/Jordi Sol%C3%A9 Tura](http://es.wikipedia.org/wiki/Jordi_Sol%C3%A9_Tura) 2009. 12. 06.

Halála alkalmával:

Fallece a los 79 años Jordi Solé Tura, uno de los padres de la Constitución.

El Mundo, 2009. december 4.

Muere Jordi Solé Tura, exdirigente eurocomunista, del PSC y padre de la Constitución. El Periódico, 2009. december 4.

Quedará para siempre en la Constitución de 1978. Público, 2009. december 5.

Muere Jordi Solé Tura, uno de los padres de la Constitución Española, a los 79 años. La Vanguardia, 2009. december 4.

Fallece Jordi Solé Tura, uno de los padres de la Constitución. El político catalán destacó por su lucha antifranquista en las filas del PSUC y después pasó a militar en el PSC. El País, barcelonai kiadás, 2009. december 4.

Muere a los 79 años Jordi Solé Tura, uno de los padres de la Constitución. ABC, 2009. december 4.

El príncipe despidе a Solé Tura. ABC, 2009. december 6.

Harsányi Iván

A MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETÍRÓI

Fejtő Ferenc, Károlyi Mihály és a Rajk-per

Fejtő Ferenc viszonya a különböző szocialista pártokhoz vagy inkább következetes ragaszkodása a szocialista gondolathoz egyrészt és a pártonkívülséghez, másrészt külön nagy tanulmány tárgya lehetne, de ez nem fér bele rövid írásom kereteibe. Csak utalnék rá, hogy sokszor leegyszerűsítik, illetve megkerülik ezt az érdekes kérdést (mint barátja, József Attila és mások esetében is).

A fiatal Fejtőt 1932-ben letartóztatták a budapesti kommunista egyetemi szervezkedés ügyében. A szervezkedés vezetői, Szász Béla, Stolte István és Rajk László valóban párttagok voltak, tanulóköroket alakítottak baloldali egyetemistáknak, de a tanulókörokbén résztvevők többsége nem volt párttag, Fejtő sem, sőt Rajkék nem is törekedtek arra, hogy mindenkit beszervezenek. Más időkben megúszták volna egy figyelmeztetéssel, de ez hetekkel Sallai és Fürst kivégzése után történt, a rendőrség és urai idegesek voltak a gazdasági válság miatt elkeseredett közhangulattól. A természetől fogva óvatos Fejtőre hatott a lecke, szabadulása után távol tartotta magát az ilyen, az illegalitás határán mozgó köroktől, annál inkább, mert a következő évek vitái és Sztálin szörnyűségei hatására a szociáldemokrata felfogást tette magáévá, anélkül, hogy valaha is párttag lett volna. Rajkkal és más kommunista barátával azonban továbbra is rokonszenvezett; a barátság alapja többnyire a gondolkodás hasonlósága, de sokszor vonzó, ami belőlünk hiányzik, így Fejtőt is vonzhatta Rajk aktivitása, határozott és gyors személyisége, vakmerősége.

Fejtő 1938. áprilisában érkezett Párizsba, mint a Népszava tudósítója, és ekkor ismerkedett meg személyesen az általa addig is tisztelt Károlyi Mihállal. Kölcsönös rokonszenvüket semmivel sem csökkentette az incidens, hogy mikor 1939. júliusában újjáválasztották a Franciabarát Magyarok Szövetségének vezetőségét, bizonyára a francia anyaegyesület nyomására Fejtő és Rónai Mihály András javasolták, hogy ne a kommunistabarát Károlyi, hanem Németh Andor legyen a szervezet elnöke.¹ Károlyi már csak azért sem haragudhatott, mert mint privát levelezése tanúsítja, semmivel sem volt jobb véleménye a 1939-es szovjet politikáról, mint Fejtőnek, de taktikai megfontolásból kritikáját akkor is, később is megtartotta magának.

Ezután csak 1947-ben találkoztak, mikor Károlyi olyan kivétele helyzetben volt, hogy mint követ maga választhatta meg a munkatársait, igyekezett a rendelkezésre álló legjobb erőket összeszedni. Fejtőt sajtóattasénak java-

¹ Megragadom az alkalmat, hogy önkritikát gyakoroljak: Károlyi-életrajzomban ezt az epizódot elég izléstelen módon adtam elő, már csak azért is, mert csak az emigráns Fejtőt említettem, az itthon élő, közismerten érzékeny Rónait nem. Azt hittem, Fejtővel úgysem fogok soha személyesen találkozni, amiben szerencsére tévedtem.

solta, de Pesten őt túlságosan független szelleműnek találhatták, s Károlyi mások javaslata, a szintén régi párizsi emigráns és régi híve, Gyomai Imre mellett döntöttek. Elfogadták viszont Károlyi kérését, hogy nem diplomáciai státusú magyar sajtóirodát állíthasson fel, s ennek vezetője legyen Fejtő. Aki ezzel jól járt, mert úgy kapott rendes állást, hogy megszabadult a diplomata állással s tanácsosi ranggal járó kööttségektől és kötelezettségektől. Fejtő kiváló munkatársa volt, s Károlyival mind közelebb, baráti viszonyba kerültek, amit a követet megfigyelni hivatott beosztottjai besúgó-jelentéseikben növekvő aggodalommal kommentáltak, féltve Károlyit Fejtő áros befolyásától.²

Ahogy kibontakoztak a hidegháború frontjai és itthon (pl. az SZDP beolvasztásával) halványult a demokrácia reménye, úgy erősödött Károlyi és Fejtő barátsága és nézet-azonossága. A követség kommunista munkatársai elfogadták az új, keményvonalas, nincs-harmadik-út politikát (Havas, Mód Péter, színleg Gyomai. Az inkább a Nyugathoz húzó (köztük Károlyi veje, Szabó Zoltán és a szociáldemokrata Erős János) disszidáltak, a Mindszenty-per után Károlyi és Fejtő magukra maradtak dilemmájukkal; az új szovjet politika vállalhatatlan, a disszidensekhez csatlakozni nem lehet, s a harmadik út délibábja valóban szertefoszlott.

Károlyi már kérte nyugdíjazását, s Fejtőtől csak azt kívánta: addig tartson ki mellette, amíg ő mint nyugdíjas haza nem tér. Hogy Fejtő Párizsban marad, világos volt, bár nem tudta, szegény ember léte mire fog élni. Habozásuknak Rajk, Mód Péter és társaik letartóztatása vetett véget. Fejtő és Rajk között tartott a régi barátság, Fejtő és Rajk között tartott a régi barátság, Fejtő talán el sem vállalja mégiscsak hivatalos pozícióját, hanem Rajk a külügyminiszter. Károlyi és Rajk között is igazi barátság szövődött. Károlyi rögtön lemondott, de vezette a követséget, amíg utódjának, Szántó Zoltánnak elfogadását a Quai d'Orsay halogatta. Fejtő mellette maradt, egyre kínosabb helyzetét úgy enyhítette, hogy 1949. július közepén nyaralni ment és csak augusztus elsején jelentkezett a követségen. Ott már tisztában voltak távozási szándékával. Szántó július 8-án Rákosinak írt jelentésében mint Károlyi rossz szellemét jellemezte:

Ő, Szántó június 12-e körül találkozva Károlyival, meggyőzni vélte őt Rajké letartóztatásának jogosságáról, de „másnap Károlyi más hangokat ütött meg. Fejtő Ferencsel és Károlyinéval folytatott hosszú beszélgetése után az öreg úgy nyilatkozott, hogy ez az ügy súlyosan kompromittálja” a magyar vezetést. Ez után „minden kőszá hír pánikba ejtette Gőzerővel dolgozott Fejtő, aki naponta 3-4 órát töltött Károlyiéknál. E beszélgetések csak fokozták Károlyi izgalmát és pánikhangulatát.”³

Fejtőt Murai István ideiglenes ügyvivő augusztus elsején felszólította,

² Már 1948. októberében javasolták Fejtő leváltását, de akkor ezt az MDP külpolitikáját a Rajk-perig irányító Révai József elvetette.

³ Károlyi Mihály levelezése VI. kötet, Budapest, 2008. 40.o. Havas Endre augusztus 156-án már Budapestről írt hosszú levélben próbálta óvni Károlyit Fejtő ártalmas hatásától: uo. 60-65.

hogy utazzon haza egy (kitalált) értekezletre. Fejtő nem sétált be a csapdába és felmondott.⁴ Fix jövedelme egy évig nem volt.

A lemondásuk utáni hónapokban Károlyi és Fejtő fő gondja a Rajk-per leplezése, a kivégzések megakadályozása, s erre próbálták megnyerni a francia baloldali értelmiséget. Szántó, már mint követ, ezt jelentette november 5-én Kállai Gyulának, az új külügyminiszternek:

„A francia értelmiségiekkel a francia Pártnak még több baja van, mint nekünk. Inगतag, felületes emberek, akiket orruknál fogva vezetnek minden hájjal megkent társaik. Károlyné és Fejtő tevékenysége itt elég jó talajra talált.”⁵ Fejtő az Esprit-ben publikált tanulmányban leplezte le a Rajk-per hazugságait. Ellenpért próbáltak szervezni, a Dimitrov-per ellenperének mintájára, de ez már nem ment. „A ellenpör is pénzen múlik. Kb. 1 000 000 fr. Nem tudják előteremteni” francia barátai, közli Fejtő Károlyiékkal.⁶ Szántó követ szeptember 23-i jelentésében még panaszkodik: „A Rajk-pörnek még a Mindszenty-ügynél is nagyobb sajtóvisszhangja volt Franciaországban ... Ideológiai síkon a Rajk-pör teljes polarizációt eredményezett... A jobboldali párizsi sajtónak az egész pörben tanúsított beállítottságára jellemző, hogy a még legreakciósabb amerikai budapesti tudósítók is aránylag sokkal objektívebben számoltak be az eseményekről, mint a párizsi szerkesztőségek tolnokai, akik gyakran disszidens magyar „szakértők” közreműködését vették igénybe.

E disszidensek közül a legaktívabb kétségkívül Fejtő Ferenc volt, aki a Franc-Tireur⁷ kampányát technikai síkon irányította, amint ezt Bourgin, a nemrégiben Magyarországon járt történétíró a Populaire⁸ szeptember 22-i számában kerekén meg is mondta. Fejtő egyébként külön nyilatkozatot adott ki a AFP-nek, melyet 1-2 lap át is vett.”⁹

Csakhogy ezután minden hét új szörnyűséget hozott és lanyhult a Rajk-ügy iránti érdeklődés. A Fejtő által szervezett Justus-bizottság sem ért el érdemleges eredményt. Fejtő és Károlyné, egymástól függetlenül, hetek alatt könyvet írtak a perről. Egyiket sem tudták megjeleníteni. Fejtő könyvének címe: *L’Affaire Rajk. Étude sur le fratricide de Budapest, avec une théorie des aveux*. Még 1949. novemberében, hetek alatt megírta, miután mindenütt visszautasításra talált anyagának nagy részét beépítette a népi demokráciák történetéről írott nagy sikerű könyvébe.

Élményeiről a reménybeli kiadókkal Fejtő részletesen beszámolt Károlyiéknak. „Corrié visszaadta kéziratomat azzal, hogy „túl baloldali”; Edition de Minuit-nél azon tanakodnak, hogy Kosztov bátor kiállása után¹⁰

⁴ Minderről részletesebben l. cikkemet a óz Hommage a Fejtő Ferenc c. kötetben, Budapest, 1999., és Fejtő Ferenc: Budapesttől Párizsig. Emlékeim. Budapest, 1990.

⁵ Károlyi Mihály levelezése VI. kötet, 91.o.

⁶ Fejtő 1949. október 29-i levele Károlynéhoz. Uo. 98. o.

⁷ A Francia Szocialista Párthoz közel álló orgánus.

⁸ Le Populaire, a Francia Szocialista Párt központi napilapja.

⁹ Uo. 99. o.

¹⁰ Trajcsó Kosztov =1897-1949) bolgár kommunista vezető, a 2. világháború alatt az ellenállás

érdemes-e Rajkról könyvet kiadni? Még a nyakamon marad ennyi munka.”¹¹ Tárgyalt a Plon kiadóval is, Gollancz-cal¹², csak a Combat vállalta néhány részlet leközlését. Az Edition de Minuit olyan feltételeket támasztott, hogy felére rövidítse a kéziratot, így ebből sem lett semmi.

Január végére Fejtő belenyugodott: könyvem, végül a nyakamon marad. Gollancz is visszaadta: azzal, hogy mire megjelenhetne, elvesztette időszerűségét. Julliard-tól¹³ tegnap kaptam vissza, azzal, hogy túlságosan magyar ügy ahhoz, hogy fr. nagyközönséget érdekelhesse. Tegnap még elmentem Calmann Lévyhez, beszéltem Sperberrel ... és Raymond Aronnal, ott tartották kéziratomat, de előre megmondták, hogy nem hiszik, hogy ki fogják adni: a közönség állítólag unja már az efféle irodalmat, nincs szükséges újabb bizonyítékokra ahhoz, hogy 'odaát' gazságok történnek. Eggyel több vagy kevesebb? Van benne valami, megvallom. Szenzáció most már inkább az olyan könyv volna, amelyet pl. elnök Úr írna ezzel a címmel: R. igenis bűnös volt! - vagy én írnék mondjuk arról, hogy Sztálin tényleg Atyaúrsten.”¹⁴

Fejtő még közölt az 1950. januári Esprit-ben egy összehasonlítást a Rajk és a Kosztov-ügyről, azután feladta ezt a - publikálás szempontjából reménytelen témát. Munkát kellett találnia, ami nem ment olyan simán ahogy memoárjaiban utólagos optimizmussal leírja. „Szaladgálok össze-vissza, igényeim és reményeim egyre lejjebb csavarva, kínálok magam, mint egy portékát, amelynek becséről csak én vagyok félig-meddig meggyőződve ... a sajtóról már kezdek lemondani, az utazási irodák és az utcaseprés felé orientálódva. Cannesban nem keresnek hotelportásokat?” - írja Károlyinének 1950. február 6-án.¹⁵

Károlyiné 1950 februárjában fejezte be a maga, kisebb terjedelmű könyvét a Rajk-perről Elkészült fejezeteit elküldte Fejtőnek és Szabó Zoltánnak, véleményüket figyelembe vette, de megjelentetni ezt sem sikerült. Kézirata úgy látszik elkallódott, legalább is eddig nem sikerült ráakadnunk Károlyné irathagyatékában.

Károlyi maga egy ideig nem foglalkozott a Rajk-üggyel, véleményét és élményeit második memoár-kötetében készült elmondani, de ez a kötet nehezen készült, bár neki legalább szerződése volt rá - Koestler jóvoltából - a londoni Jonathan Cape kiadóval. Nála más volt a probléma: élményekben és gondolatokban nem volt hiány, de könyv írására önállóan nem volt képes s ezt tudta is magáról. Már régen keresett valakit, aki segít a végső megformálásban és most Fejtőt szerette volna megnyerni Erre. Csakhogy Károlyiék a

egyik szervezője, 1946-1949 miniszterelnök-helyettes. Pere sok tekintetben Rajkhoz hasonló kirakatper volt, de Kosztov a nyilvános tárgyaláson visszavonta beismerő vallomását. Ennek ellenére 1949. december 17-én kivégezték.

¹¹ Uo. 118. o. Fejtő 1949. december 14-i levele.

¹² Victor Gollancz életútját lásd Évkönyv 1993.

¹³ Juléliard, René - nagy francia kidó tulajdonosa.

¹⁴ Uo. 134-135. o. Fejtő 1950. január 28-i levele.

¹⁵ Uo. 143. o.

Riviérá-ra, Vence-ba költöztek, Fejtőt pedig 1950. augusztusában sok huza-vona után végre visszavették az AFP-hez, s ez állandó párizsi lekötöttséget jelentett.

1950. márciusban Fejtő feleségével Vence-ba látogatott néhány hétre s igyekeztek segíteni a memoár-kötetnél. Vagy 60 oldalt elkészítettek együtt, de azután Fejtő egyre elfoglaltabb lett, Károlyi egyre betegebb, emellett végül úgy határoztak, hogy angol nyelven készítik el a kéziratot, s ehhez az angol barátok segítsége kellett. A befejezett kéziratot Fejtőék is átnézték, megjegyzéseket tettek és gratuláltak – fél évvel Károlyi halála előtt.

Optimista utóhang a szomorú történethez: úgy tűnik, Fejtő irathagyatékában nemrég előkerült kiadatlan Rajk-könyvének közel 300 oldalas kézírata, fordítása, feldolgozása nemrég kezdődött. Fejtő sohasem beszélt róla, talán el is felejtette, talán csak nem akarta még egyszer elővenni. Ha a szöveg átvizsgálása megtörténik és csakugyan erről a könyvről van szó, talán még megjelenhet valamikor.

Hajdu Tibor

Kiernan, Victor (1913–2009)

A Socialist History Society 2009. márciusi hírlevelének (Newsletter) hasábjain Willie Thompson írt nekrológot a brit sokszoros szerzőről, amelyet rövidtve közlünk.

Kiernan a marxista történészekre nagy hatással volt, amikor megírta a Nagy-Britannia Kommunistá Pártjának (a CPGB) történetét. Kiernan most, 2009. február 17-én halt meg. Ebben a búcsúztató cikkben kísérlet teszek Kiernan kiterjedt munkásságának áttekintésére, de ez az írás elsősorban egy személyes hangú tisztelgés. Először az 1950-es évek végén találkoztam a nevével, ekkor vezettek be az Új Baloldal (New Left) írásaiba, és ekkoriban volt az, hogy Kiernan néhány írása megjelent a *New Reasonerben*.¹⁶ 1964-ben a *Socialist Register*¹⁷ első számában megjelent írásomban én emlékeztem meg egy kitűnő munkájáról. Ebben elemzett és cáfolt néhány apologetikus munkát, amelyek a 19. századbéli brit imperializmust védelmezték. Később Kiernan Marxizmus és Imperializmus címen írt könyvet. Később, 1966-ban, amikor rövid ideig a Skót-Szovjet Baráti Társaságban dolgoztam, találkoztam azzal, hogy ő is tagja ennek a társaságnak. Ez akkor történt, amikor ez a társaság még rajta volt az LP tiltó listáján. Noha Victor elismerte kommunista párttagságát, soha nem követte „híven” a párt irányvonalát, bár soha nem is fordult nyilvánosan szembe a párttal. Azok közé tartozott, akik 1956 után

¹⁶ A *New Reasoner* a CPGB belső ellenzéki értelmiségi tagjainak orgánuma volt. Lásd erről a Monty Johnstonról szóló megemlékezéseket, Évkönyv, 2009.

¹⁷ A *Socialist Register* című évkönyvről az Évkönyv többször megemlékezett és többször közölt belőle írásokat.

kiléptek a pártból. A Szovjetunió összeomlása után a *London Review of Books* periodika hasábjain – ahova rendszeresen írt – hangsúlyosan tiltakozott az ellen, hogy Leningrád városnevét megváltoztatták, nem is egyszerűen csak az 1917 utáni Petrográd névre, hanem a cári korszak Szentpétervár nevére. Később, az 1960-as években egy közös barátunk megismertetett velem, aki ugyanúgy mint Victor, az edinborough-i egyetemen dolgozott. Ez akkoriban történt, amikor 1969-ben megjelentette könyvét *The Lords of Human Kind* címen. Ebben az európai imperializmus történetét és kultúrtörténetét dolgozta fel, amibe beleértette az orosz és az amerikai imperializmus történetét is. Olyan emberrel találkoztam, aki számomra a legelragadóbb személyiség volt. Számomra úgy tűnt, hogy mindenki szerette, aki csak ismerte. Rendkívül segítőkész volt. Az 1970-es években nem tekintette méltóságán alulinak és merő időrablásnak, hogy könyvismertetéseket írjon a Skót Kommunista Párt számára – ezt az orgánumot akkoriban én szerkesztettem. Jó barát volt, és kész volt cikkeket írni a CPGB történeti orgánumaiba, többek között az *Our History*-ba,¹⁸ majd pedig arra is hajlandó volt, hogy nevét is adja kiadványainkhoz, mint tanácsadó. Mindig is értékeltem és örültem tanácsainak, amelyekkel ellátt bennünket. Nagy öröm volt a vele való levelezés. Különösen értékes volt az az írása, amely a *Socialist Register* 1995-ös számában jelent meg, amelyben elemezte az Évkönyv pozitív és negatív vonásait. Írásában nagyvonalakban mutatta ki a depolitizálódás tendenciáit és annak szakaszait. 2001-ben az SHS (Socialist History Society) számára írt cikket az Engels-Lafargue levelezésről.¹⁹ Kiernan munkásságáról hosszabb elemzést írt Harvey Kaye, akivel korábban közös munkákat jelentettek meg: *Poets, Politics and the People* (A költők, a politika és a nép címen), amely 1990-ben jelent meg. Kiernan egyaránt volt kitűnő irodalmi kritikus, történész. Kiernan írt Horatiusról, az 1990-es években pedig Shakespeare-ről is. Ezeket a munkáit a posztmodern kritikusok nem nagyon szerették (nem utolsó sorban nyelvezetéért, mivel elkerülte az újabb stílust és zsargont).

Ahogy az idő múlik, írásainak világos volta, különösen azon munkái esetében, amelyek az imperializmust elemezték, napjainkban is nagyon relevánsak és érdemesek arra, hogy újraolvassuk őket.

Forrás: Willie Thompson: Victor Kiernan. Socialist History Society, Newsletter, 2009. március.

¹⁸ Az *Our History* egykor (úgy hiszem, az 1970-es évektől) havonta vagy negyedévenként jelent meg. Az Évkönyv több írást is közölt belőle, többek között Monty Johnstonét Trockijról. (Évkönyv, 2004)

¹⁹ Az Engels-Lafargue levelezés eredeti francia nyelvű három kötete, amelyet E. Bottigelli szerkesztett, még az 1950-es években jelent meg angol eredetiben és francia fordításban (a köteteket egykor Jemnitz János ismertette a Századok hasábjain), a kötetek később angolul Moszkvában jelentek meg. Egy részt a levelezésből lásd Évkönyv, 2010.

Miller, Susanne (1915–2008) II.

Miller az Évkönyvnek többször is adott írásokat, nem beszélve arról, hogy a 2007-ben megjelent „Justus Pál” emlékkötet számára kitűnő laudációt írt 2006-ban. Az Évkönyv 1992. évi kötetében írt számunkra rövid életrajzot Kurt Eisnerről. Ebből az életrajzból idézünk fel néhány reá jellemző sort. Igen jellemző volt, ahogyan az életrajzot megnyitotta és Eisnert nagyon tömören jellemezte: „Kurt Eisner a német szociáldemokrácia nagy formátumú és 'szabálytalan' alakjai közé tartozik. Semmiféle sémába nem lehet beleszórítani, s a párt egyetlen szárnyához sem lehet odacsatolni. Bizonyosan nem lehet a dogmatikus marxistákhoz, de a feltétlen revizionistákhoz sem.”

Miller sorai egyfelől igazak, másfelől nagyon jellemzőek Millerre. S noha annakidején persze minden kiegészítés, módosítás nélkül közöltük szövegét – hiszen ez mégiscsak az ő megfogalmazása volt – most mégis meg kell állapítani, hogy a dogmatikus marxisták közé kellene ebben az esetben sorolni Kautskyt, Mehringet, és a *Die neue Zeit* egész gárdáját, hiszen Eisner annakidején, 1914 előtt valóban szemben állt velük. Ám igaz az is, hogy nem csatlakozott a revizionisták fő áramlatához, főleg 1914 után nem, és az USPD bajorországi vezére lett. Miller tömör nyitó szavai ennyiben igazak, ám történetileg más-más korszakokról van szó, és Eisner helye ennyiben változott. Miller következő sorai azonban nagyszerűen állítják élénk és az Évkönyv olvasói elé Eisner alakját, személyes vonásait, politikai stílusát, jellegzetesen értelmiségi voltát, aki a nagy történeti pillanatokban szinte egy csapásra lett gyakorlati politikai vezérré. Miller nagy empátiával írt róla és írása maradandó történeti érték napjaink számára is egy olyan emberről, aki már nagyon elfeledetté vált, de akivel Miller nagyon együttértett.

Susan Millerről a 2010. évi Évkönyvben már nyújtottunk egy átfogó képet Ilse Fischer és a francia Claudie Weill tollából.²⁰ Miller alakjának és főként történeti munkásságának bemutatására azonban még több alkalommal is visszatérünk. Ezúttal Millernek a Német Szociáldemokrata Pártról, illetve e párt modern korszakáról nyújtott viszonylag rövidebb összefoglalójából adunk közre néhány részletet.

Pártreform és a godesbergi program:

Ha azt tekintjük át, hogy a godesbergi program idején és nyomán az SPD helyzete miként alakult a választásokon, azt tapasztalhatjuk, hogy a godesbergi program elfogadása előtt, 1949-től 1972-ig az SPD minden parlamenti választáson az előzőnél 3–4 százalékkal több szavazatot kapott. Csak egyetlen összecsuklás következett be, 1953-ban, akkor az SPD 0,4 százalékot veszített a választásokon 1949-el szemben, noha egymilliónyi új szavazatot sikerült megszereznie. E választás nyomán a pártban 1954–55-ben élénk vita kezdődött a következtetések levonásáról. E vitákba a helyi szervezetek is be-

²⁰ 2008-as kötetünkben a 91. születésnapja alkalmából rendezett ünnepségről emlékeztünk melékeztünk meg.

kapcsolódtak, miként a párt vezetői közül is többen. Sok írásos dokumentum is született, amelyek mind a párttagság elé kerültek. Ismert szociáldemokraták írtak ekkor cikkeket a sajtóban, és szólaltak meg a rádióban arról, hogy az SPD-nek milyen következtetéseket kell levonni ebből a választási visszaesésből. A kritikai észrevételek egyaránt érintették az SPD szervezetét, szervezeti felépítettségét, miként azt is, hogy a pártnak milyen volt az imázsa és milyen a propagandája. Érdekes és megdöbbentő módon a viták során egyáltalán nem érintették az SPD korábbi, 1945 utáni történeti korszakát. E korszak feldolgozását nem is nagyon követelték meg, éppen azért, hogy jobban adhas-sák el. Carlo Schmitdtől származik az a megállapítás, hogy a súlyos ideológiai ballasztoktól meg kell szabadulni.²¹ E ballasztok közé tartoztak többek között a párt szimbólumai is: a vörös zászló, az elvtárs megszólítás, a pártban szokásos tegeződés. Ezen felül tulajdonképpen a marxizmus öröksége.

A vizsgálódások érdekében a pártvezetőség két bizottságot állított fel: az egyiket a szervezeti kérdésekre, a másikat minden más kérdésre. Mind a bizottság által előterjesztett anyagok, mind pedig a pártvezetőség által megfogalmazottak jelentőségre tettek szert a további határozatok megfogalmazásakor. 1954-ben úgy döntöttek, hogy az 1952-ben, a dortmundi kongresszuson elfogadott programot néhány ponton ki kell egészíteni, amelyek már átvezettek a godesbergi programhoz. Ez érintette a szocializmus világnézeti szemléletének megalapozottságát és kiszélesítését, valamint azt, hogy az SPD-nek, amely eddig alapjában véve munkáspárt volt, néppárttá kell átalakulnia.²² Ezt követően szorgalmazták, hogy a párton belül fejleszteni kell az oktatási munkát, és meg kell jelentetni egy teoretikus folyóiratot. Mindennek nyomán az 1954-es berlini pártkongresszuson, amely egyben lezárta, vagy úgy vélték, hogy le kell zárnia az 1953-ban megindult vitákat. Ezen a kongresszuson Willi Eichler²³ tartotta a beszámolót, amelyben hangsúlyozta, hogy szükség van egy különbizottság felállítására, amelynek az a feladata, hogy kidolgozza a párt új alapprogramját.

A személyi viták, amelyek persze 1953 után már szintén bizonyos jelentőséget kaptak, még jobban kiéleződtek azután, hogy az 1957. évi választáson, noha három százalékkal több szavazatot tudott megszerezni, az SPD számára ez a választás mégis vereség volt, minthogy a CDU/CSU abszolút többséget

²¹ Miller itt nem érinti az SPD 1945 utáni helyzetét, amelyet e közös könyvben a másik szerzőnek, Heinrich Potthoffnak kellett tárgyalnia, amit meg is tett. Ezek ismertén viharos évek voltak az SPD-n belül is. (Szerk. jegyzet)

²² Ezt azután az emlékezetessé vált Bad Godesberg-i kongresszuson „vésték kőbe”, amit most a 2009. évi választási vereség után (lásd erről Michael Schneider írását a kötetben) az SPD ezt követő drezdai pártkongresszusán balról erősen átírták. (Ezt Paul Lendvai a Népszabadság 2009. november 27-28-i számában bizonyos fenntartással és lekezelőleg aposztrofálta. Ám ő egyúttal már az egész szociáldemokráciát leírta, mint XX. századbéli, múltbéli jelentőséget. E megítélés kemény kritikát követelt volna.)

²³ Willi Eichler életútját lásd Évkönyv, 1997.

kapott. A viták központjába az SPD akkori elnöke, Erich Ollenhauer²⁴ került. Neki tulajdonították, hogy mint kancellárjelölt nem tudott elég hatásosan lépni, ami hozzájárult a választási vereséghez. A pártvezetőség feladata lett, hogy attraktívabb személyiségeket találjon, miközben a pártvezetőségnek és az apparátusnak terhére írták, hogy a közelmúltban megakadályozta ennek megtalálását. Vagyis jócskán arról volt szó, hogy a pártot átstrukturálják, és vezető embereket leváltanak, akiknek helyébe újakat állítsanak, hogy a reformokat végrehajtsák. Ez azután sikerült is a következő stuttgarti kongresszuson, 1958 májusában. Ezen a kongresszuson ugyan Erich Ollenhauer-t újraválasztották pártelnökként, ámde két alelnököt választottak mellé, Waldemar von Knoeringent és Herbert Wehnert.²⁵ Ez utóbbi választás tükrözte a párt belső áramlatainak helyzetét és erejét. Wehnert úgy tartották számon, mint a balszárny legbefolyásosabb hangadóját, Knoeringen pedig Bajorországban volt befolyásos politikus, aki ebben a minőségében is a hajdani Georg von Vollmar²⁶ bajor örökségének nevében szólalhatott meg. A kongresszuson új szervezeti lépéseket is elhatározták és létrehozták a pártelnökség által javasolt és kijelölt új prezídiumot – mindez együttjárt személyi változásokkal.

A stuttgarti kongresszuson elfogadták az új alapprogram első változatát, amelyet a már említett bizottság Willi Eichler²⁷ vezetésével dolgozott ki. Az a tény, hogy ezt a tervezetet alig nyolc hónappal a választási vereség után, az említett kongresszuson előterjesztették, és a kongresszuson mint kiindulópontot megerősítették, bizonyította, hogy a választási vereség milyen sokkot váltott ki az SPD-ben. Maga Ollenhauer jelentette ki, hogy ez a bizonyos Grundsatzprogram (alapprogram) a legfontosabb esemény az SPD életében a választási vereség óta, amelyet a pártnak e keserű tapasztalatból le kellett vonnia. Ollenhauernek ezt a véleményét azonban, az új alapokmány jelentőségéről, a pártvezetésben nem mindenki osztotta. Így még azok az emberek is, akiket a reform hívei közé soroltak, mint Willy Brandt,²⁸ Herbert Wehner, Helmut Schmidt,²⁹ Fritz Erler, nekik is voltak fenntartásaik, hogy a demokratikus szocializmus gondolatát szükséges-e újrafogalmazni és meghatározni és a pártot ily módon helyezték újra szilárdan új alapokra. A fent nevezettek szívesebben látták volna, ha az SPD-t nem új pártprogram szerint, hanem akcióprogramok alapján erősítik meg. A stuttgarti pártkongresszus után min-

²⁴ Ollenhauer-ról, aki az emigrációban, majd 1945 után oly nagy szerepet játszott az SPD életében, német nyelven nagy irodalom született. Évkönyvünk vissza fog térni rá.

²⁵ Herbert Wehner életútját lásd Évkönyv, 1992.

²⁶ Vollmar életútját lásd Évkönyv, 1975/76.

²⁷ Megjegyzendő, Susanne Miller Willi Eichler élettársa volt, miként azt Miller is megírta, valamint a róla szóló életrajzok is rögzítik. (Szerk. megjegyzés)

²⁸ Willy Brandt-ról lásd Évkönyv, 1993.

²⁹ Helmut Schmidt él, annakidején az SPD vezetőségének egyik nagyon befolyásos tagja, Willy Brandt után Németország szociáldemokrata kancellárja.

den szinten új viták indultak és olyan általános hangulat alakult ki, hogy az SPD-nek új pártprogramra van szüksége.³⁰

Forrás: Susanne Miller-Heinrich Potthoff: Kleine Geschichte der SPD.

Nishikawa, Masao (1934–2008)

A tokiói Women's Christian Collegeben (Keresztény Nők Egyetemén) tanított nyugati történetet (1966–1968), majd 1994-ig a Tokiói Egyetemen és 1994-től 2004-ig a Senshu Egyetemen. Amikor befejezte az oktatást, emeritus professzor címet kapott a Tokiói Egyetemről. Fő kutatási és oktatási területe a modern német történelem volt. E széles területen belül legjobban a német szocialista irányzatok, illetve a faszizmus története érdekelte. Első publikációjának címe „Rosa Luxemburg és a német politika” volt. Ez a tanulmánya 1960-ban jelent meg japán nyelven, az egyetem kiadásában. A faszizmus kérdéséről 1967-ben látott napvilágot egy írása egy japán kiadványban Hitler hatalomrajutása címen. Az 1960-as évek végétől érdeklődése a nemzetközi szocialista mozgalom története felé fordult. Kutatásai nyomán három könyve jelent meg a következő címeken: Korai szocialista mozgalmak és az I. Internacionálé (Miraisha Kiadó, 1985); Az I. világháború és a szocialisták (Iwanamishoten, 1989); (Nishikawának ez a könyve német fordításban is megjelent: Der Erste Weltkrieg und die Sozialisten, Bremen: Ed. Temmen, 1999). Harmadik könyvének címe: Nemzetközi szocialista vezetők portréi 1914–1923 (Iwanamishoten, 2007). Ezt a kötetet angol nyelvre is lefordítják, amelynek 2009-ben kell megjelennie (Portrait of International Socialist Leaders).

Német tanulmányai után, amelyeket 1959-től 1962-ig folytatott, Japánba visszatérve nagy erőfeszítéseket tett arra, hogy Japánban az egyetemi hallgatókat megismertesse a nyugat-európai történelemmel. A tokiói egyetem kiadásában megjelentetett egy bevezető áttekintést (Guidebook for German Historical Studies, Univ. of Tokyo Press, 1984). 2001-ben egy világtörténeti szótár szerkesztésében vett részt. Mindezek mellett 13 olyan kötet szerkesztésének volt részese, már az egyetemes történelem témakörében (1995–1996). E kiadványoknak már Nishikawa volt már a főszerkesztője.

Amikor 1982-ben a japán kormány cenzúrázni kívánta a közép- és a felsőoktatás számára készült történeti tankönyveket, Nishikawa ez ellen energikusan tiltakozott. A cenzúrázás célja az volt, hogy a japán imperializmusnak a II. világháború idején való felelősségét próbálják „kifehéríteni”. Nishikawa

³⁰ Ehelyütt persze Miller értékelésének adtunk hangot. Az SPD-ben születtek más értékelések is. Ezeknek sajnos terjedelem híján itt nem tudunk teret biztosítani. (Szerk. megjegyzés)

hangját jól meghallották Ázsia különböző országaiban, amelyekben ugyancsak tiltakoztak e kísérlet ellen. Nishikawa szervezte meg miként tanítás az ázsiai országokban a modern európai történelmet, különös tekintettel a II. világháborúra. 1985-től 1996-ig három szimpóziumot is rendezett, amelyekre Kínából, Tajvanról, Vietnamból és Dél-Koreából hívott meg történészeket. E szimpóziumok nyomán könyvek is jelentek meg a következő címeken: *Our History and Other People's History* (A mi történetünk és más népek története, 1985); *Asian Modernization and History Education* (Ázsiai modernizáció és történelmi nevelés, 1991); *Black Ships and Japanese-Chinese War* (Japán–kínai háború, 1996). Mindezen munkák közepette Nishikawa mindig hangsúlyozta, hogy a tankönyvek állami cenzúrázását meg kell szüntetni, és hogy a történészeknek mind a kormányoktól, mind a politikától függetlenül kellene tevékenykedniük. Minthogy Nishikawa a korai időszakoktól kezdve, az ITH (a munkásmozgalmatörténészek nemzetközi szervezete) elnökségének tagja volt mindig is arra törekedett, hogy a kongresszusokra meghívják a japán és ázsiai történészeket. Az ITH vezetői is nagy elismeréssel viseltettek Nishikawa tevékenysége iránt. Japánban külön ITH-szekciót hozott létre, és mindezért 1985-ben Victor Adler díjjal jutalmazták.³¹

Junko Nishikawa
(*Masao Nishikawa özvegye*)

Porsnyev, Borisz Fjodorovics (1905–1972)

Egy néhány év előtti jubileum – Borisz Porsnyev születésének századik évfordulója – alkalmat adott arra, hogy megemlékezzünk a jeles történész tudományos életművéről, akire még hazai viszonylatban is (meg nem szoltáltan) alig emlékeznek, ha ugyan nem ment egészen feledésbe. Az ez alkalommal megjelent cikkek lerótták tiszteletüket a tudós nem mindennapos személyisége előtt, alaposan megvilágítva tudományos hagyatékának számos mozzanatát, amely örökség gazdaságát tekintve szinte egyedülálló a korabeli szovjet historiográfiában.³²

Az évfordulón publikált néhány életpálya-rajzban természetesen a kutató életművének korántsem minden oldala nyert megfelelő megvilágítást. Ezért ehelyütt célszerűnek látom, hogy külön is emlékeztessék arra a módszertani

³¹ Junko Nishikawa az Évkönyv felkérésére írta a rövid megemlékező életrajzot, amelyet Narihiko Ito juttatott el számunkra. (Valamikor az 1970-es években együtt kellett „főreferátumot” tartanom vele Linzben az I. világháború történetéről, amelynek szövege az ITH akkori kiadványában meg is jelent.)

³² Lásd pl. O. T. Vite–A.V. Gordon: Borisz Fjodorovics Porsnyev (1905–1972). Novaja i novejszaja isztorija, 2006. I. sz., 181–200. old.; Z. A. Csekanceva: K 100-letyiju szo dnya rozsgyenyija Borisza Fjodorovicsa Persnyeva (1905–1972). In: Rosszija i Jevropa. Gyiplomatijija i kultúra. Fel. Szerk. A. Sz. Namazov. Moszkva, 2007. Vipuszk 4. 171–179. old.

elvre, amelyet Porsnyev sikeresen sajátított el, és következetesen alkalmazott – a multidiszciplinaritásra. Ez a megközelítés, amely a társadalomtudományok mai művelői számára olyannyira magától értetődő, mondhatni rutinn módszer, Porsnyev idején, amikor sokkal nehezebb volt a tudományágak közötti kerítéseket átlépni, egyáltalán nem számított magától értetődőnek. Különösen nem olyan esetekben, amikor a tudásterületek kombinálása során a történelmet a társadalomlélektannal kellett kombinálni.

Mint ismeretes, ez a tudományág akkoriban a szovjet tudományosságban kevésbé ismert, sőt, népszerűtlen volt. Ráadásul bizonyos fokú gyanakvás is övezte, mivel nehezen lehetett összeegyeztetni az „eszmeiség” és a „pártosság” akkor nem vitatható követelményeivel.

A lélektani mozzanatok iránti érdeklődés nyíltabban az 1960-as évek „olvadása” idején nőtt meg. A kulturális liberalizálás általános légköre kedvezett a korábbi években tabunak számító szociálpszichológia, mint önálló tudományág kibontakozásának. Valójában az *irracionalis*, amelyet a társadalomlélektan eszközei és módszerei nélkül nehéz volt megközelíteni, szinte nem is létezett a hivatalos társadalomtudomány számára. A szovjet időszak politikai kultúrája, amely apelláta nélkül ragaszkodott minden társadalmi jelenség ideológiai jellegéhez, a társadalmi tudat magyarázatát, még ha a mindennapi köznapi élethez kapcsolódott is, kizárólag a *racionalitás* keretében tudta elképzelni. A szociálpszichológia ebből a szemszögből az ördögtől való volt; a legjobb esetben is éretlen, elmaradottságot tükröző jelenség, amely kérlelhetetlen szükségyszerűséggel arra van ítélve, hogy az *ideológiával* helyettesítsék. Az ilyen dogmatikus elképzelés leküzdése, amely Porsnyev és követői körében a társadalomlélektan integrációjának kísérletében fejeződött ki, abban az időben élénk és vegyes visszhangot keltett.³³

Az az irány, amelyet ezek a kutatások tártak föl, az akkori tudományosságban egyáltalán nem volt egyedülálló vagy elszigetelt. Régóta benn volt a levegőben. Ám például Zajoncskovszkij kevésbé ismert kísérlete, aki a historiozófiai kutatás szükségességét hangoztatta, és szintén központi szerepet szánt a történelmi folyamat lélektani tényezőinek, végül megvalósítatlanul maradt.³⁴

Egyébként a szociálpszichológiai prioritásoknak, amelyek nem voltak idegenek az olvadás időszaka marxista historizmusának jegyében fejlődő szovjet történetírás számára, megvoltak a meglehetősen távoli elődei, akik munkásságát Porsnyev minden bizonnyal jól ismerte. Valóban, a 19. és 20. század határán a nyugat-európai társadalomtudományt speciális kutatási

³³ Erről lásd B. F. Porsnyev: *Principi szocial'no-etnyicseszkoj pszihologii*. Moszkva, 1964.; *Isztorija i pszichologija*. Pod. red. B. F. Porsnyeva i L. I. Anciferovoj. Moszkva: 1971.; B. *Porsnyev* *Protyivopozstavlenyje kak komponyent etnyicseszkoj szamoszoznanyija*. Moszkva, 1973.; *Uő.: O nacsale cselovecseszkoj isztorii. (Problemi paleopszihologii)*. Moszkva 1974.; *Izd. vtoroje, dopolnyennoje i ispravlennoje*. Moszkva. 1979.

³⁴ Lásd erről V. V. Pugačëv: *La polemica de Franco Venturi con Nikolai Michajlovič Družinin (1962-64) e la storiografia sovietica*. *Rivista Storica Italiana*. 1966. Fasc. II-II. 774. old.

témaként élénket foglalkoztatták annak a mechanizmusai, hogyan egyesülnek az egyéni kisebb-nagyobb társadalmi csoportokba, hogyan alakul át az egyéni tudat csoport- és tömegtudattá, milyen mechanizmusok révén éri el egyik vagy másik közösség a csoporton belüli kapcsolat révén valamely lélektani és magatartási norma egységes elfogadását.

A 20. század további szakaszaiban azután, amikor tömegessé vált a politikai részvétel, és kiléptek a társadalmi küzdőterre a – demokratikus vagy tekintélyuralmi-totalitárius vágású – politikai tömegpártok, felbecsülhetetlen jelentőségre tett szert azoknak a tudományos eszméknek a vizsgálata, amelyek alkalmasak voltak a tömegtudat manipulációjára.³⁵ Abban az időben a szociálpszichológia nyugati kutatóinak az eszméi Oroszországban tehetséges terjesztőkre találtak. Ilyen népszerűsítő munkákat publikált (amelyeket mindmáig nem kutattak alaposan) N. K. Mihajlovszkij, a liberális narodnyik eszme-áramlat ideológusa, nemkülönben fiatalabb kortársa, L. N. Vojtolovszkij, noha nagyobb ismertségre tett szert az irodalomkritika és az orosz irodalom történetének feldolgozásával. Az utóbbi marxista körökhöz is közel állt; megpróbálta alaposan végiggondolni az akkori tömeglélektan olyan kategóriáit, mint a *tömeg*, az *egyéni és a tömeg viszonya*, a marxista historizmus álláspontjáról. Ebben a kísérletben arra, hogy – az ő szavaival szólva – „harmóniát teremtsenek a gazdaság és a szociálpszichológia között”³⁶ – priori a társadalmi élet anyagi tényezőinek biztosítottak elsőbbséget. Ez persze erős hajlandóságot szült arra, hogy a társadalmi folyamatokra vulgáris-determinista magyarázatokat adjanak, ami oly tipikus jelensége volt a hazai társadalomtudománynak, különösen korai Október utáni szakaszában. Maga a szituáció – a politikában és a tudományban – egyáltalán nem kedvezett a szociálpszichológiai irányultság elmélyítésének, hiszen, mint említettük, az egész félhivatalos kulturális hagyománya a tudatos és a racionális kultuszát erősítette, az ösztönössel és az irracionálissal szemben.

Egyébként a Szovjetunióban az 1960-as években, Porsnyev munkássága nyomán újjászülető szociál-pszichológia maga sem volt különösebben érdekelt abban, hogy emlékeztessen a 20. század kezdetéhez kötődő örökségére. Sokkal inkább abban, hogy elhallgassa ezt. Az akkori pszichológusok, mint elődök emlegetése, akikről általában azt tartották, hogy idegenek a marxizmustól, vagy legalábbis nem feleltek meg ortodox értelmezésének, aligha mozdított volna elő a társadalomlélektannak a hivatalos társadalomtudomány részeként való elismerését. Így hát az elődök elhallgatása objektíve segítette a szociálpszichológiai kutatások új ciklusának a sikerét, sőt hangsúlyozottabbá tette, hogy eredeti fölfedezésről, újító kezdeményezésről van szó.

³⁵ V. A. Popov: *Pszihológija tolpi po Tardu, Szigele, Lombrozo, Mihajlovszkomu, Giddinszu, G. Lebonu i. drugim.* Moszkva 1902.; B. A. *Grusin: Masszovoje szoznanyije. Opit opregyelenijija i problemi iszzledovanyija.* Moszkva, 1987.

³⁶ L. *Vojtolovszkij: Ocserki kollektívnoj pszihológii v dvuh csaszty'jah.* Moszkva-Leningrad, 1924.;

A társadalomtudomány új hazai ágai – a szociológia, a szociálpszichológia, a politikatudomány –, amelyek bizonyos mértékig leváltak a történettudományról, néha pedig vele összefonódva törtek utat, jóval a peresztrojka előtt jöttek létre, nem kis mértékben éppen Porsnyev és követői révén, akik arra törekedtek, hogy megoldják az emberi szubjektivitás szerepének problémáját a történelemben. Más, a korban használatos elterjedt historiográfiai kifejezéssel szólva, „az ember a történelemben” problémáját. Akkor kezdtek lerakni az olyan fogalmak egész nomenklatúráját, amelyek leírták ezt a szubjektív tényezőt. Az egyik a „lelkialkat” fogalma volt, amely kifejezetten a szociálpszichológia szférájában született, s napjainkban kevésbé használatos, mint Porsnyevék idején. Ők úgy határozták meg ezt, mint szociálpszichológiai jelenséget, amely „az emberek egyik vagy másik csoportja tartósan létező hagyományainak” felel meg.³⁷

A „lelkialkat” fogalmának tudományos pályafutása nem bizonyult nagyon hosszúnak: vissza- vagy éppen kiszorították más, vele összecsengő vagy érintkező fogalmak, mint a „történelmi tudat”, a „történelmi emlékezet”, a „politikai kultúra”, a „mentális”, illetve „a múlt megjelenítése”, a „kollektív képzet”, a „civilizáció” és „a nemzeti eszme”. Ez azonban semmiképpen nem csökkentette Porsnyevnek az érdemeit. Ő az elsők között volt, akik szembeszálltak a történelem dehumanizációjával, amely jelentős mértékben jellemezte a szovjet historiográfiában meggyökeresedett marxista historizmust”.

Azok a metodológiai megközelítések, amelyeket az új irányzat hirdetett, azért váltak lehetségessé, mert ezt előmozdította az akkori, kedvező politikai konjunktúra, a maga új ideológémiával. Itt feltétlenül ki kell emelni Porsnyev intuícióját, azt, hogy felismerte az ország politikai klímájában beállt kedvező változásokat, és rájuk tudott kapcsolódni. Az akadémiai kutatások közül törekvéseikkel főleg a „tudatformálás” gyakran alkalmazott fogalma csengett össze, amely az egész szovjet korszak politikai diskurzusában meglehetősen produktívnak bizonyult. Ennek köszönhetően nyertek polgárjogot a 60-as éveknek, „a kommunizmus építése” korának szociálpszichológiai kutatásai is, „az új ember kialakításának” ideológiai követelményével összhangban.

Sok éves tudományos specializációjának logikája folytán Porsnyev kutatói prioritásait összekötötte azzal, amit a hivatalos társadalomtudomány hol úgy határozott meg, mint „kapitalizmus előtti formációkat”, hol mint „osztályok előtti társadalmakat”. Ám később a szociálpszichológia, amely belefűződött a történeti kutatások szövetébe, sokat jelentett későbbi történeti időszakok kutatóinak is, lehetővé téve, hogy új módon gondolják végig a legújabb kor történéseit is. Ez többek közt ennek a kornak egyik legnagyobb társadalmi mozgalmára, a munkásmozgalmra is vonatkozott.

A szociálpszichológia a maga óriási, még korántsem kihasznált heurisztikus potenciáljával e téren is megtalálta követőit, akik önálló, új tudományos irányt jelöltek ki. ez szemben állt a marxista historizmusban szokásos meg-

³⁷ B. F. Porsnyev: Principi szocial'no-etynyicseszkoj psihologii. Id. Kiad. 2. old.

közelítéssel, amely a munkásmozgalom elitjeinek tanulmányozását helyezte az előtérbe. Ennek helyébe magának a munkásosztálynak, a nagy létszámú dolgozó rétegeknek a kutatását szorgalmazta. Elsősorban a csoport- és a tömegtudat vizsgálatát jelentette, olykor e csoportok „alsó” rétegeiben. Ezeket a „pszichológia” szemszögéből folytatták, ami korábban eufemizmusnak számított; ebben különböztek az „ideológia” kutatásától, amely az elittudat hagyományos vizsgálatát helyezte az előtérbe. A kutatás széles terepeként pedig, mint Porsnyevnél is, Nyugat-Európa szolgált, legalábbis ez a térség részesült előnyben.³⁸

Porsnyev eszméi, amelyeket ebben az időszakban már közvetlenül nem kapcsoltak az ő nevéhez, nemcsak olyan tudományágazatok szempontjából fontosak, mint a munkásmozgalom története. Távlabbi hatásai észlelhetők a politikatudományban is. Így például máig megőrizte időszerűségét „a politikai élet” fogalma, amelyet a politika nem intézményesített, „rejtet” formáihoz vagy más szóval a történelmi ember szubjektumához kötnek³⁹, és szintén összefügg a 60-as évek pszichológiájával, amelynek az öröksége Porsnyev tudományos rugalmasságát dicséri.

Vjacseszlav Kolomijec

Jemnitz János kiegészítései Porsnyev történeti munkásságához, illetve ezek magyarországi hatásához

Két dologgal szeretném kiegészíteni a Porsnyev életútjáról leírtakat. Az egyik még jóval az 1960-as évek előtti korszakra nyúlik vissza. Az 1950-es évek legelején az egyetemen, mármint az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar történeti fakultásán Molnár Erik, az akkori tanszékvezető professzor kezdeményezésére fordították le és jegyzetszerűen sokszorosítva terjesztették Porsnyevnek azt az írását, amely merőben újszerűen, új kategóriákkal élve értelmezte a parasztok (jobbágyok) harcát (sőt mindennapi gazdasági szívós küzdelmét) a feudalizmus keretei között, életben maradásukért. Ez a tanulmány valóban új távlatokat nyitott (egyben Molnár Erik érdemeit is megvilágítja, hogy ezt azonnal felismerte) – azóta, azt hiszem, ez a tanulmány, ez az értelmezés, sőt Porsnyev neve is feledésbe ment.

³⁸ Lásd például G. G. *Diligenszkij*: Rabocsij na kapitaliszticeszkom predpriyatiji. Isszledovanyije po szocial'noj psziologii francuzszkovo rabocsevo klassza. Moszkva, 1969.; K. G. *Holodkovszkij*: Italija: masszi i poityika. Evoljucija szocial'no-politiceszkovo szoznanyija trudjascsihszja v 1945–985 gg. Moszkva, 1989.

³⁹ A.I. Gyemidov: Kategorija „polityiceszkoi zisznyi” kak instrument cseloveceszkovo izmerenyija polityiki. Polisz, 2002. 3. sz. 156–62. old.

Másik kiegészítésem historiográfiai jellegű. Annak idején oroszul olvashattam Porsnyev vaskosabb könyvét a francia történelem nem kis epizódjáról, a „fronde lázadásáról”. Nem tudom, hogy ezt a korszakot napjainkban mennyire tanítják, mennyire ismerik. Porsnyev nem véletlenül választotta ezt a témát egy monográfia megírására, mert hiszen ez Franciaországban a nagy polgári forradalom fontos előtörténete, sok tanulsággal szolgál, amelyeket Porsnyev természetesen ki is használt. (Úgy hiszem, sajnálatos módon ez a könyve magyarul nem jelent meg.)

Nekem még az 1960–72-es időszakban Porsnyevvel a történettudományi intézetben, Moszkvában szerencsém volt találkozhatni vele – valószínűleg V. M. Turok⁴⁰ hozott össze bennünket. Porsnyevnek ekkoriban az Intézetben már óriási tekintélye volt, de azt hiszem, nem volt semmi „felelős” pozíciója. (Ez is jellemző volt az akkori időkre.)

Saville, John (1916–2009) I.

Eric Hobsbawn: John Saville

(Rövidítve)

John Saville, a marxista történész, a társadalomtörténész és gazdaságtörténész, 93 éves korában meghalt. Egyetemi tanárként 40 éven át oktatott a Hull-i egyetemen, de mindenek előtt arról válik és marad emlékezetessé, hogy ő volt a nagy és vég nélküli Labour Biography (munkás életrajz) sorozat főszerkesztője és ihletője. Saville részben együtt tanult John Bellamy-val, akinek ő rendezte sajtó alá 10 kötetes válogatottját (1972–2000), valamint három kötetben megjelent esszéit, amelyek a munkásmozgalomról szólnak, s amelyeket Asa Briggsel együtt szerkesztett.

Saville John Stamatopoulouként született Gainsborough közelében. apja korán elhagyta a családot. Anyja az I. világháború után újjraházasodott, férje szabadkőműves, aki ugyanakkor a Daily Mail olvasója volt. Anyja Saville számára biztos középosztálybeli életmódot teremtett és lehetővé tette, hogy mostohaapjáról vegye fel a Saville nevet.

East Londonban tanult. A középszerű, sportot kedvelő fiúból nehezen lehetett volna akkor feltételezni a jövőbeli politikai radikalizmust. Ám valami történt akkor, 1934-ben, amikor én is megérkeztem Angliába és ő egyetemi hallgatóként befutott a London School of Economicsra és ott baloldali gyűlésekre kezdett járni. Mindössze két hónap múltán már csatlakozott is a kommunista párthoz (CPGB). Saville a CPGB tagja maradt hosszú, további 22 éven át. Saville később elhagyta az LSE-t, látogatta Oxfordot és Cambridget

⁴⁰ V. M. Turok életútját lásd Évkönyv, 2008.

is. Ekkoriban ismerkedett meg Constance Saundersel, akivel hosszú, életre szóló szerződést kötöttek és akit azután 1943-ban vett feleségül.

Saville egy ideig a „reális életben” mozgott és csak 1947-ben tért vissza az egyetemi életbe. Ekkor kezdett történelmet okítani a Hull-i egyetemen. Itt is maradt egészen 1982-ig, nyugalomba vonulásáig, amikor az ottani történelmi és társadalomtörténeti tanszék vezetéséről mondott le. Mindvégig Hull-ban élt és csak halála előtt egy hónappal került el a városból.

1940-ben vonult be, a hadseregben sok sűrűdása volt a fennsőbbbséggel, noha mint ő írta: „jó és nagyon hatékony katona voltam”. A CPGB utasításai ellenére ő a hadseregben vállalt tisztségeket és rangokat, így végül az őrmesteri rangig jutott. Bárhova került folytatta politikai tevékenységét, főként 1943 és 1946 között, amikor Indiába helyezték át.

Indiában találkozott Nehruval és a Moszlim Liga néhány vezetőjével, valamint még Angliában az egyetemen néhány jól szituált család ott tanuló gyermekével – mindez jól kinyitotta a szemét az antiimperialista törekvések meglátására és megértésére. Új tapasztalati megerősítették korábbi meggyőződését – ám meglátásai már ekkor sem voltak kritikátlanok. Constance vele ellentétben az 1939–41-es hírhedt rövid korszakban, amely a Molotov–Ribbentrop paktumot követte, sem volt hajlandó elfogadni a merev moszkvai direktívákat. A hidegháború és különösen a koreai háború és a McCarthyzmus évei még inkább lehetővé tették, hogy meggyőződését még tovább megszilárdítsa.

Saville csakhamar egyik oszlopa lett a „tehetségesek” kis gyülekezetének – ez a Kommunisták Történészek Csoportja (Communist Party Historians’ Group) volt („intellektuálisan ez volt az én életutam is”). Saville egyúttal a Hull-i kommunista pártszervezetnek is tagja lett. Ugyanakkor két területen folytatott kutatásokat: a XIX. századi brit társadalomtörténetén, illetve munkásmozgalom történetén.

Hruscsov nevezetes 1956. évi beszéde az SZKP XX. kongresszusán, illetve még pontosabban a CPGB vezetőinek kudarcra a tekintetben, hogy felismerjék annak jelentőségét, megváltoztatta a fenti csoport helyzetét is: a korábbi lojalitásból hangos kritikussá vált. Saville volt az első, aki ezeken a gyűléseken felszólalt. Csakhamar egy másik nevezetes kommunista ugyancsak kommunista történésszel együtt új orgánusmot indítottak: a New Reasoner-t (Új Érvelőt). A lapot a CPGB vezetősége betiltotta és Saville a magyarországi felkelés (rising) után rövidesen kilépett a pártból.

Saville marxista maradt és a többi volt kommunista történésszel együtt

nagyon szilárdan állt baloldali talajon. Természetesen inkább a régi baloldal („old left”) és nem az új baloldal és még kevésbé az Új Labour talaján. A The Society for the Study of Labour History (a munkásmozgalom történetének kutatására alakult társaság), amelyet Saville 1958-ban alapított, amelynek keretében jelent meg azután könyve: *Essays in Labour History* (tanulmányok a munkásmozgalom történetéről) és a *Dictionary of Labour Biography* sorozat. Ez utóbbi – ebben a jellegben a legjobb a világon, nyilvánvalóan megmarad mint az órá leginkább jellemző és emlékeztető munka. Saville erőssége és továbbblendítője volt az oral kutatásoknak és a megfelelő társaságnak. Ez utóbbinak ő lett az első elnöke 1973-ban. Saville vezette a Hull-i egyetemen a történeti tanszéket és lényegileg az ottani könyvtárat és archívumot is.

1964-től legjelentősebb írásai megjelentek a *Socialist Register* hasábjain. Ennek az évkönyvnek néhány éven át Ralph Milliband-el⁴¹ együtt Saville volt a szerkesztője. Az 1970-es években Saville igen sokat tett azért, hogy biztosítsa a brit egyetemek dolgozóinak a maximális személyes szabadságot és függetlenséget. Élete utolsó „napjaiig” büszke volt arra, hogy előadásokat tartott azokon a találkozókön, amelyeket Hull-ban rendeztek a szakszervezeti aktivisták számára. 2003-ban jelentette meg önéletrajzi írását: *Meoirs from the Left* (Memoárok a baloldaltól).⁴²

Élete végéig világos fejű, nagyon eleven maradt, aki megvetett minden vacakságot és aki kitartóan dolgozott egész életén át anélkül, hogy ezt reflektorfények megvilágították volna. Híres kötet sorozatának, a *Labour Biographies*nek annak idején 1979-ben Ralph Milliband adózott elismeréssel, megjegyezvén, hogy az életrajzok értékén nem változtat azok prózai jellege.⁴³

Eric Hobsbawn

Forrás: Eric Hobsbawn: John Saville. The Guardian, 2009. június 16.

JOHN MCILROY:

John Saville⁴⁴

(Részlet)

John Saville, aki 2009. június 13-án halt meg Sheffieldben, egy kórházban, 93 éves korában, nemzetközi hírű közgazdász, illetve elsősorban munkásmozgalom történész volt. Savillet jól ismerték könyvei és cikkei alapján,

⁴¹ Milliband életútját lásd *Évkönyv, 1995–1996*.

⁴² A könyv magyar nyelvű ismertetését lásd Jemnitz János tollából: *KLIO* 2005/3.

⁴³ Anyagtorlódás miatt a Saville-ről megjelent egyéb megemlékezéseket és a memoárjából vett részeket csak a következő 2012-es kötetünkben tudjuk közölni.

⁴⁴ Az írás Saville halálakor nekrológiaként jelent meg. A szerző a Middlesex University oktatója és az írást Eric Hobsbawn küldte meg az *Évkönyvnek*.

de leginkább híres sorozata tette emlékezetessé: ezekben a kötetekben a brit munkásmozgalom alakjairól tett közzé életrajzokat és a könyvsorozatnak ő volt a főszerkesztője. Saville munkássága során nagy figyelmet szentelt az ún. oral historynak és nagy érdemeket szerzett a Hull-i egyetem archívumának kiépítésében is.⁴⁵ Saville ötvenöt évig tanított a Hull-i egyetemen és több generáció diákjai szerethették meg, ismerhették meg és bizonyíthatták, hogy nagylelkű ember és jó tanár, vezető volt. Saville aktív szerepet játszott az egyetem, sőt általában az egyetemek világában és folyamatosan védelmezte az egyetemi-akadémiai szabadságot. Ám mindenekelőtt egy igazi szocialista tudós volt. Több mint három évtizeden át tagja volt a Society for the Study of Labour History (SSLH – a Munkásmozgalommal Foglalkozó Kutatások Társaságának) amelynek végül alelnöke lett.

1916. április 2-án született Mortonban, Lincolnshireben, görög apától. Apját az I. világháború alatt, 1916-ban ölték meg. Anyja, Edith Vessey, nagyon rátermett munkásasszony volt. Anyja idővel újraraházasodott, hozzáment Alfred Saville szabómesterhez, aki egyébként szabadkőműves volt, és egy kis vállalatnál dolgozott. Saville egy alsó-középosztálybeli családban nőtt fel Essexben, mintegy húsz kilométerre Londontól. Saville ifjúkorában gyakorló anglikán hitű fiú volt, cserkész, aki természetesen sokat sportolt. Anyja révén jól megismerte a munkáséletet és életviszonyokat. Nem volt éltanuló, de nagy érdeklődéssel tanulmányozta a francia nyelvet. Az iskolában technikai oktatásban is részesült és élete során később is rendszeresen végzett fizikai munkát. 1934-ben ösztöndíjat kapott a London School of Economicsnál végzendő tanulmányaihoz.

Az LSE akkoriban arról volt nevezetes, hogy itt tanított Friedrich von Hayek és Lionel Robbins, ám itt tanított szintén Harold J. Laski,⁴⁶ valamint arról is nevezetes volt, hogy az LSE diákjainak körében élénk volt az ifjúkommunista mozgalom.

Saville az iskolában még egyáltalán nem érdeklődött a politikai kérdések iránt. A fordulat nála radikálisan következett be, jórészt annak révén, amit a Szovjetunióról hallott az ifjúkommunista körökben és arról, hogy ebben az országban a szocializmust építik, és ekkoriban történt, hogy ő maga is csatlakozott a CPGB-hez. Ez akkoriban azt is jelentette, hogy lelkes híve lett a népfront-mozgalomnak. Ekkoriban különösen nagy hatást gyakorolt rá James Jefferys, aki később mint a gépipari munkások szakszervezetének történetírója vált nevezetessé, valamint Jennifer McDonald. Laski hasonlóan nagy és folyamatos hatást gyakorolt rá. A párttagság szintén azt jelentette számára, hogy „ő is tartozik valahová”. Ez az érzés öntudatot adott neki, önfegyelmet is, és Saville a további hosszú évtizedek alatt mindkét érzést megtartotta.

Saville sokat dolgozott tanulmányai során, sokszor tizenkét, sőt tizenhat

⁴⁵ A Hull-i archívumban én, Jemnitz János is dolgoztam és sokszorosan megállapíthattam, hogy Savillet mekkora tisztelettel, megbecsüléssel fogadták az archívum dolgozói.

⁴⁶ Laski életútját lásd Évkönyv, 1993.

órát egy nap. Ez azt is jelentette, hogy nagyon sokat olvasott. Ez utóbbi nem szűkült csupán történelmi és gazdasági munkákra. Emellett játszott az LSE football csapatában, sokat utazott Európában is és igen aktív politikai tevékenységet folytatott. Az LSE-n végzett tanulmányai során harmadévből vette fel a John Saville nevet. 1937 őszén találkozott élete hölgyével, Constance Saundersel, aki nagyon erős meggyőződésű hölgy volt, köztársasági és ateista, és akivel 1941-ben házasodtak meg.

Az 1930-as évek végén segédtanítóként kapott állást, miközben közgazdászként titkári megbízásokat is kapott. Jelentkezett az LSE-re továbbtanulásra, ösztöndíjra, mit nem kapott meg, majd 1940 áprilisában már behívták katonának. A háború során tüzéerként szolgált Angliában és Indiában. Saville előléptették a katonai rendfokozaton, ami szintén problémákat okozott neki. 1944-45-ben Bombayben és Karachiban együtt dolgozott indiai kommunistákkal és ugyanekkor Bombayben az egyetemen szintén közgazdász diplomát szerzett. Saville maga ezekről az évekről úgy emlékezett meg, hogy a katonai évek fizikailag is és tartásban is megerősítették.

Leszerelése után a Munkügyi Minisztériumban kapott állást mint tudományos tanácsadó. 1947-ben, harmincegy éves korában lett a Hull-i egyetem közgazdasági tanszékén oktató, mégpedig gazdaságtörténetből. Ekkor kezdett írni is és azzal foglalkozni, amit tulajdonképpen szeretett. Az elkövetkező huszonöt évben Saville egyaránt jelentetett meg gazdaságtörténelmi és munkásmozgalom történelmi írásokat, amelyek Hull-on túl országos témákat is érintettek és amelyekre az egész országban felfigyeltek. Saville nagyon intenzív munkát végzett a Hull-i egyetemen és 1972-ben lett a vezetője annak a Hull-i egyetemen újonnan felállított tanszéknek, amely gazdaság- és munkásmozgalom történettel foglalkozott. Beiktatási beszédeként azt a témát választotta: „Marxizmus és történelem”. Saville előadásában is hangsúlyozta a marxizmus mottóját: mindenben kételkedni – és ő maga elvetette az 1930-as évek vulgáris marxizmusának determinizmusát és ehelyett a humanista marxista felfogást vallotta. Saville sokat dolgozott az archívumokban és szerette az elsődleges forrásokat kikutatni. Saville a hidegháborús években nyert megbízásokat és címeket, de ez nem törte meg tartását és nagyon is keményen visszautasította a mccarthyizmus jelentkezését a brit egyetemeken. Saville ezekben az években G. D. H. Cole,⁴⁷ H. J. Laski példáját tartotta szem előtt, akik bátran kitartottak meggyőződésük és eszméik mellett és így lettek egyetemeik befolyásos professzorai és így tett szert Saville is nagy befolyásra a Hull-i egyetemen. A Hull-i egyetem könyvtárának továbbépítése szívégye lett. Beválasztották az egyetem szenátusába is. Nagy eredményeket ért el az egyetem felnőtt oktatásában is. Az 1950-es évek elején előfordult, hogy egy héten háromszor is tartott előadást az esti órákban.

Az 1950-es évek elejétől Saville egyre inkább a munkásmozgalom története felé fordult. 1952-ben a Lawrence and Wishart kiadó jelentette meg azt a

⁴⁷ G. D. H. Cole életútját és munkásságát lásd Évkönyv, 1989.

válogatást, amelyet Saville a chartisták egyik vezérének, Ernest Jonesnak⁴⁸ az írásaiból gyűjtött össze. Ugyanebben az évben átfogó tanulmányt írt a chartista mozgalom fénykoráról. Saville elvetette azt az elterjedt véleményt, hogy 1848-ban a chartisták forradalomra készültek volna és ehelyett azt hangsúlyozta, hogy az állami megkorlátozások milyen nagy szerepet játszottak a mozgalom megtörésében. Saville írása a CPGB történeti folyóiratában jelent meg, de megjelent a PCF periodikáiban is (és Haraszi Éva is bőségesen hivatkozott Saville-ra saját chartista monográfiájában).

Saville szomorúan gondolt vissza arra, hogy az 1914 előtti korszakban a szocialista mozgalom milyen nagy számban jelentetett meg remek írásokat és az újabb évtizedek bizonyos kiszáradást hoztak. (Ilyen szellemben szólalt meg 1952-ben a *Yorkshire Bulletin of Economic and Social Research* hasábjain.) Saville kritikus sorai ellenére titkárává válhatott a CPGB történész csoportja modernkori történeti csoportjának, amely egyfajta összegezést jelentetett meg, Dona Torr⁴⁹ hetvenéves évfordulója alkalmára.

Saville úgy tekintett Torr-ra, mint akinek nagy befolyása volt történeti gondolkodásmódjának alakulására, ugyanúgy, ahogy Laskié-nak Saville gazdasági és politikai értékeléseinek a fejlődésére. E kötetben több értékes tanulmány jelent meg – többek között Hobwbawné a munkás-arisztokráciáról, valamint Saville-é a XIX. századi, pontosan az 1848 előtti és környéki keresztény szocializmusról.

Saville nem hanyagolta el a gazdaságtörténeti témakört sem. Kritikus elemzést írt Rostow akkoriban nagy feltűnést keltő a gazdasági növekedés szakaszait fejtegető munkájáról a befolyásos *Past and Present* folyóirat hasábjain és írásokat jelentetett meg a kifejezetten gazdasági szakfolyóiratokban is. Saville elmélyedt tanulmányokat írt a paraszti lakosság – a falvak életéről is. E munkákat ugyancsak az LSE számára írta. Saville írt egy érdekes munkát, amely egy évszázad áttekintésében mutatta ki Anglia és Wales vidéki lakosságának elnéptelenedését 1851 és 1951 között, amely a Routledge kiadónál 1956-ban jelent meg. (E munkában Saville nagy statisztikai anyagot dolgozott fel.)

Ugyanezekben az években politikai síkon szintén árulta a Daily Worker-t (a CPGB napilapját), belépett a Brit–Szovjet Baráti Társaságban és aktívan támogatta mind a dokkmunkások, mind a bérlők akkori harcait. Saville ekkoriban a CPGB orthodox és hívő tagja volt. Constance, Saville felesége, ellenpontként szolgált Johnhoz képest, mert ő a Molotov–Ribbentrop paktum kipattanása után kilépett a pártból.

Bármilyen fenntartásai és belső kételyei is voltak Savillenak, mégis mindezt csak akkor „robbant”, amikor fény derült Hruscsovnak az SZKP XX. kong-

⁴⁸ Ernest Jones életútját lásd Évkönyv, 1994.

⁴⁹ Dona Torr nagyon nagy szerepet játszott gazdaságtörténészként a brit szellemi életben és a CPGB-ben. (Tom Mannról jelentetett meg kisebb életrajzot, akit nyilvánvalóan még személyesen jól ismert.) D. Torr életútját és munkásságát lásd e kötet Történetírók fejezetében.

resszusán elhangzott titkos beszédére és ugyanakkor az is kiderült, hogy a CPGB vezetői nem tudnak szembenézni sem ezzel, sem az új valósággal. Saville ekkoriban nagy levelezést folytatott olyan eminens brit kommunista történészekkel, mint Christopher Hill⁵⁰ és Edward Thompson és feleségeikkel. Az ellenvélemények és ellentétek így elmélyültek, amelyekre azután még súlyosan ránehezedtek az 1956. évi lengyelországi és magyarországi események, és az akkori szovjet politika. Mindezt betetőzte, hogy a CPGB vezetői megszakították a kapcsolatot a Saville által is támogatott kritikus marxista folyóirattal, a *The Reasoner*rel⁵¹, ami után mind Saville, mind Thompson kilépett a CPGB-ből.

A Resoner tovább élt 1957-től 1959-ig *New Reasoner* néven, amikor is beolvadt az akkor létesült *New Left Review*-ba,⁵² amely körül azután végülis kiformalódott az „Új Baloldal”.

Saville egyúttal igen aktív volt a CND-mozgalomban.⁵³ Saville keményen kiállt Lawrence Daly, a brit munkásmozgalom történetéből nevezetes Fife vidéki bányász körzet vezetője mellett az 1959-es választási harcban. Am ugyanakkor már nem lépett be az új szocialista szervezetekbe. Ugyanakkor „nem volt gyomra” ahhoz sem, hogy az LP-ben tevékenykedjen. Noha előfordult, hogy Hull-ban támogatott ilyen LP képviselőjelölteket is, ám ez a támogatás csak egyeseknek járt ki. Ugyanakkor nem támogatta a trockistákat sem. Fontosnak ítélte a szervezkedést, de egyetlen létező szervezetet sem ítélte a saját maga számára megfelelőnek. Sok tekintetben a „Régi Baloldal” embere maradt, vagyis az 1930-as évek nemzedékének neveltjeként élte meg az új időket. Úgy tűnik, hogy az évek múlásával – noha a sztálinizmust mindig elítélte – a CPGB múltjával kapcsolatban kevésbé volt már olyan bíráló, főleg, ami a korai időszakot és saját ifjúságát érintette.

Ez volt az az időszak, amikor teljességgel elmerült a brit munkásmozgalom történetének feldolgozásában. 1958-ban jelent meg az a munkája, amelynek előszavában hangsúlyozta: „Nem azért fordulunk a múlt feldolgozásához, hogy leleplezzük az árulásokat és hibákat, hanem hogy bemutassuk a tömegek aktivitását szervezeteik létrehozásában és a kisebbségek küzdelmét a szocialista öntudat kialakításában.” Ezek a gondolatok már átvezetnek napjainkhoz, amikor is többen ugyanígy gondolkodnak. Saville hangsúlyozta, hogy a brit munkásmozgalom személyiségei életrajzában megírásakor nagyobb tudományossággal kell eljárni, de érzékeltetni kell azt is, hogy ezek az emberek mennyire elkötelezettek voltak. Ez egyúttal azzal is együttjár, hogy az olvasókkal megértessék az osztályharc valóságát és azt a továbbléelő óhajt, ami a szociális változások törekvése mögött áll.

⁵⁰ Hill életútját lásd *Évkönyv*, 2005., Thopsonét 1994.

⁵¹ A *Reasoner*-ben a sokunk által jól ismert Monty Johnstone is aktívan dolgozott.

⁵² A *New Left Review*-ről nemrégiben jelent meg egy angol feldolgozás, amelynek magyar ismertetését lásd *KLIÓ* 2009/2.

⁵³ A CND történetéről lásd Steve Parsons és Kate Hudson írásait, *Évkönyv* 2005, 2010.

Mind jobban megérett az idő az alaposabb munkásmozgalom-történet feldolgozására, de erre az egyetemek nem nyújtottak nagy teret. Az egyetemi, akadémiai folyóiratok kevés ilyen írást közöltek és kevés helyet szenteltek ennek az ügynek. Saville azonban javítani kívánt ezen a helyzeten.

Saville e törekvéseit elősegítette, hogy 1958–59-ben Asa Briggs-el a Leeds-i egyetem neves professzorával együttműködve készítettek elő egy olyan munkát, tanulmánykötetet, amelyet G. D. H. Cole emlékének szenteltek. Az egyes tanulmányok fél évszázad után is kitűnően kiállják az idők próbáját: e kötetben Hobsbawm írt a munkabékekről és a munkásokra nehezedő terhekről, Briggs a nyelvi problémákról, és Saville Taff Vale-ről vagyis a szakszervezeti szervezkedést sújtó egykori híres bírósági döntésről (amely az idők során újra és újra előtűnt és amelyet újra és újra félretettek az erőviszonyoktól függően). E kötet szerzői régről jól ismerték egymást és sokban hasonló utat jártak meg. Alapjában e kötet megjelenése segítette elő azután az SSLH társaság létrejöttét 1960 májusában, amely Londonban, a Birkbeck College-ban alakult meg (ahol Hobsbawm volt a professzor), amelyben Briggs játszott nagyon nagy szerepet. Saville-t a következő évben, 1961-ben már a végrehajtó bizottság elnökének választották és a tisztában munkálkodott 1965-ig. 1973-ban a társaság alelnöke lett. Rendszeresen részt vett a társaság konferenciáin és vitatülésein. Felszólalásai mindig is nagy hatást gyakoroltak. A társaság bulletinjában rendszeresen megjelentek tanulmányai, forrásközlései és széljegyzetei. A legkülönbözőbb kérdésekről írt: Henry George befolyásától a korai bányász szakszervezetek életéig, a munkástanácsoktól A. J. P. Taylor írásainak kritikus ismertetéséig.

Saville feltehetőleg legismertebb, legnagyobb teljesítménye az a brit munkásmozgalom-történeti, életrajzi sorozat (Dictionary of Labour Biography), amely Saville főszerkesztésében jelent meg, immáron kilenc kötetben. E sorozat kezdeményezője még Margaret Cole⁵⁴ volt, aki még G. D. H. Cole öszszegyűjtött hagyatékát is átengedte, minthogy Cole is tervezett ilyen életrajzi sorozatot. Saville a kötet szerkesztéséhez, sőt a szerkesztőségbe megnyerte Briggs és M. Cole támogatását is. A kötetek megjelentetése viszonylag sokáig tartott, sok terv változott, az első kötet végül csak 1972-ben jelent meg. Az utolsó kötet 2000-ben jelent meg, amikor Saville visszavonult és lemondott a kötetek további szerkesztéséről. Végeredményben e kötetek szerkesztésében több mint negyven évi erőfeszítést ölt bele – és a kötetek magukért beszélnek.

Amikor Saville visszapillantott az életrajzi lexikonban kifejtett munkásságára, akkor megjegyezte, hogy annak idején nagy inspirációt kapott a Jean Maitron szerkesztette „Dictionnaire”-tól, illetve annak az 1970-es években megjelent kétkötetes brit munkájától.

Saville kevésbé lelkesedett a Perry Anderson szerkesztette *New Left Review*-ért, amelyet túl ezoterikusnak, életidegennek tartott és lévén, hogy jó

⁵⁴ Margaret Cola életútját és munkásságát lásd Évkönyv, 1994.

barátságban volt Ralph Miliband-el,⁵⁵ ez megalapozta azután, hogy belevágtak a *Socialist Register* szerkesztésébe, amely nemzetközibb volt és történetileg sokkal konkrétabb. A *Socialist Register* (ezentúl SR) első kötete 1964-ben jelent meg. A sorozat a Merlin Press kiadó révén jelent meg és az elkövetkező negyven évben az évente megjelenő kötetek lelkesítőleg hatottak a baloldali, szocialista szerzőkre és olvasókra.⁵⁶ A köteteket ezrek olvasták. Saville 1982-ben le készült mondani és Biliband-el együtt egyévi szabadságot vettek ki. A szerkesztőség élére ekkor került Leo Panitch.

Briggs-el együtt újabb kétkötetes munkát jelentettek meg: *Essays in Labour History* címmel. A két kötet még az 1970-es években jelent meg. Az első kötet tanulmányai 1923-ig, a másodiké 1939-ig követik nyomon az eseményeket. A második kötetben Saville maga írt nagyhatású tanulmányt az LP 1930-as évekbeli politikájáról, az eredményekről és a mulasztásokról, és persze saját ifjúságáról.

Említésre méltó, hogy Saville igen terjedelmes véleményt adott R. Miliband-nek híres *Parliamentary socialism* című kötete kéziratához és Miliband maga a kötet előszavában méltatta, hogy Saville milyen nagy segítséget nyújtott munkájához.⁵⁷

Saville kevés sikert ért el a téren, hogy a Hull-i egyetem kiadványaira hatást gyakoroljon, de amerikai baráti kapcsolatai révén elérte, hogy a XIX. század első felének olyan ritka periodikáit, mint a *Red Republican* (Vörös köztársasági), valamint a *Friend of the People* (A nép barátja) – Marat híres lapjának alapján –, valamint néhány chartista kiadványt is sikerült újra kinyomatni másodkiadásként. Így tettek Owen egyik munkájával is.

Saville óriási eredményeket ért el a Hull-i egyetem archívumának kiépítése terén. Így hatalmas munkásmozgalm-történeti anyagot gyűjtöttek össze, részben személyes fondokat (így például Robin Page Arnot-ét⁵⁸ és hatalmas értékes anyagot a brit trockisták történetéről ugyanúgy, mint az UDC-ről / Union of Democratic Control/⁵⁹). Ugyancsak nagy anyagot helyezett el a brit nőmunkásmozgalmról, valamint a keresztény szocialista kezdeményezésekről.

Saville ugyancsak aktív volt a brit Economic History Society-ban (Gazdaságtörténeti Társaságban), valamint az Oral History Society-ban, amelynek 1976-tól 1987-ig ő volt az elnöke. 1979-ben Saville-t megtisztelték barátai és hívei egy külön emlékkötettel, amelynek az volt a címe: „Ideology and the Labour Movement” (Ideológia és a munkásmozgalm). E kötetben többek között Margaret Cole, Victor Kiernan, R. Miliband és A. Briggs tanulmányai

⁵⁵ Miliband életútját lásd Évkönyv 1995 és 1996.

⁵⁶ A köteteket részben idézte, részben ismertette az Évkönyv.

⁵⁷ Miliband-nek ezt a munkáját magyar nyelven nem adták ki. (Nekem volt szerencsém ismertethetni.)

⁵⁸ Arnot életútját lásd Évkönyv, 2002.

⁵⁹ Az UDC vonatkozásában magyarul lásd Jemnitz János: A nemzetközi munkásmozgalm az I. világháború éveiben. 1914–1917. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975.

jelentek meg. A kötet többek között olyan kérdéseket világított meg, mint az LP 1906-os sikere, a két világháború közötti brit munkásmozgalom kérdései, a brit munkásság nyelvezete, a munkásság körében tapasztalható konzervativizmus és az 1945 után bekövetkezett nagy áttörés.

1981-ben ő követte John Harrisont az SSLH társaság élén elnökként. Ez nehéz korszak volt a társaság életében – ez a thatcherista korszak, amikor lefaragták az egyetemek költségvetését és még inkább az olyan kiadásokat, amelyek érintették a munkásmozgalom történetének kutatását. A Bulletinnek is anyagi gondjai támadtak. Saville sokat kényszerült egyensúlyozni, közvetíteni, új embereket vont be a munkába és végül is átsegítette a társaságot az anyagi bajokon.

1982-ben mondott le és ezután tett nagy utazást Európában, Amerikában, Ausztráliában és Japánban. Amikor bekövetkezett a nevezetes 1984–85-ös bányász-sztrájk,⁶⁰ akkor Saville ismét aktivizálódott. Ismét sokat írt politikai cikkek mellett 1987-ben jelent meg újabb nagy munkája: „1848: The British State and the Chartist Movement” (A brit állam és a chartista mozgalom). Ez talán a legjelentősebb könyve. E könyvében folytatta azt a gondolatstrát, amelyet már e kérdésben 1950-ben megjelent írásában is megkezdett a chartista mozgalomról. E könyvében már új kutatásokra és forrásanyagokra is épített, amelyek elsősorban az állami megtorlásokat mutatták ki. Saville gondosan elemezte azt is, hogy a brit munkásság tudatában is milyen változások következtek be. Nem feledkezett meg a nemzetközi összefüggésekről sem éppen 1848 kapcsán. Saville nagy gondot fordított arra is, hogy a brit munkásmozgalom tekintetében ne csak „alulról” világítsa meg a dolgokat, hanem felülről is, vagyis, hogy felülről a munkásságot milyen hatások érik. Saville az 1980-as évek végén tért vissza arra a nagy területre, hogy a brit munkásmozgalomban milyen szerepet játszottak az ideológiai kérdések és ezek milyen viszonyban álltak a munkásmozgalom, illetve az LP elkövetett hibáival. Saville az elkövetett szemléleti hibák egyik fő okát abban látta, hogy a brit mozgalomban túlságosan hittek a parlamentarizmusban, az állam semlegességében és a szociális viták terén az állam semleges közvetítő szerepében. A szellemileg elszegényedő brit mozgalom járult így maga is hozzá a thatcherista korszak bekövetkeztéhez. Éppen ezért parancsolónak látszott a régi radikális munkásmozgalomhoz és annak hagyományaihoz való visszatérés. utolsó nagyobb könyve 1993-ban jelent meg: „The Politics of Continuity” (A folyamatosság politikája) című írásában Saville az LP 1945 utáni külpolitikáját elemezte és bírálta. Saville e könyvében megismételte a brit baloldaliak azon többször elhangzott és megírt véleményét, hogy 1945 nagy lehetőséget kínált az LP számára, amit elherdáltak. Saville hangsúlyozta, hogy ebben nagy szerepet játszott, hogy az Attlee adminisztráció megörökölte a brit imperializmus kereteihez való ragaszkodást, valamint átitatódott az antikommunizmussal. Saville e könyvében nagy archivális anyagra támaszko-

⁶⁰ A bányász-sztrájkról lásd Évkönyv 1984–1985, valamint 1994.

dott, feldolgozta a kabinet belső vitáit és nagy figyelmet fordított a vietnami háborúra.

Saville 2000-ben adta át a Labour Dictionary szerkesztését egyik tanítványának és munkatársának és 2003-ban jelentette meg önéletrajzát: *Memoirs from the Left* (Emlékezések a baloldalról) címmel.⁶¹ Felesége, Constance 2007-ben halt meg. John nem sokkal utána követte. Életútját és munkásságát – mindannak ellenére, hogy az milyen gazdag és milyen széles ívű – eddig nem dolgozták fel.

Šolle, Zdeněk (1924–2009)

A kitűnő cseh történész velünk együtt élte meg a Linz-i konferenciák több mint 35 éves sorozatát. Mindig is egyenes, megfontolt és körültekintő történész volt. A megboldogult „őskorban” még Moszkvában jelent meg – persze orosz nyelven – egy kis könyve a cseh munkásmozgalom történetéről, amire én is támaszkodtam. Az Évkönyv számára Šmeral-ról írt életrajzot (1980), valamint T. Masarikról írt. Šolle egyike volt azoknak, akik az Évkönyv számára megírták a Bernstein életrajzot. Az utóbbi évtizedekben neki kellett volna feldolgozni Kautsky és a cseh szocialisták levelezését az amszterdami IISG számára – de ezzel már nem készült el.

Egyre keserűbbé vált a cseh belső társadalmi és politikai történések nyomán. Kitűnő és meleg szívé barát volt. Az ő esetében nem voltak nagy jobb- és baloldali elingások.⁶²

Jemnitz János

Torr, Dona (1883–1957)

1883. április 28-án született Cheshire megyében.

Egy kanonok lányaként született, magániskolába járt, majd a londoni egyetemen végzett. Fiatalon lázadt fel az osztálykülönbségek bántó jelenléte ellen és csatlakozott az LP-hez.

Az I. világháború éveiben George Lansbury⁶³ köréhez csatlakozott, ilyenformán a háborúellenesek körét támogatta. 1920-ban az elsők között lépett be az újonnan megalakuló CPGB-be. Egyik első szemleírója volt a *Workers'*

⁶¹ Saville önéletrajzát a KLIÓ 2005/3-as számában Jemnitz János ismertette. Az önéletrajzból részleteket az Évkönyv már közölt. A következő, 2010. évi kötetünkben újabb részleteket fogunk közölni.

⁶² Remélhetőleg valamikor valaki egy alapos és tisztességes életrajzot ír majd Solléről és munkásságáról.

⁶³ Lansbury életútját lásd Évkönyv, 1984.

Life-nak (Munkásélet), amely a CPGB egyik első periodikája volt és ebben a formában előfutára a CPGB későbbi napilapjának, a *Daily Worker*-nek. Az 1920-as években rövidebb időt Moszkvában töltött.

D. Torr kommunista történészként gyakorolt a későbbiekben nagy hatást az 1930-as években szárnybontó kommunista ifjú történészekre (például John Saville-ra). 1936-ban jelent meg Tom Mannról⁶⁴ írott kisebb lélegzetű életrajza. Később angol nyelven megjelentette Marx és Engels levelezésének egy részét, valamint a Tőke első kötetének angol fordítását, majd Tom Mannról megjelentetett egy nagyobb lélegzetű teljes értékű életrajzot is.

Dona Torr ezt követően több mint harminc éven át nagy tekintélynek örvendett mind a brit marxista értelmiségiek körében, mind az ország határain túl is. Hetvenedik születésnapjára tisztelet-kötetet adtak ki *Democracy and the Labour Movement* (Demokrácia és munkásmozgalom) címmel.

Irodalom:

Dona Torr írásai: Tom Mann, London, 1936.
Marxism, Nationality and War, London, 1940.
Tom Mann and his Times, London, 1956.

Írások D. Torr-ról és Torr-hoz:

Harry Pollitt, *Serving my Time*, London, 1940.

Tussel, Javier (1945–2005)⁶⁵

2005 elején, hosszú betegség után, amely mindazonáltal nem szakította meg intellektuális tevékenységét, elhunyt Javier Tussel személyében a jelenkori spanyol történetírás egyik legnagyobb jelentőségű képviselőjét, az egyetemi történelemoktatás egyik legtevékenyebb szereplőjét veszítette el.

1945. augusztus 26-án született Barcelonában. Politikatudományi diplomát és történettudományi doktorátust szerzett. 1976-ban nevezték ki a madridi Complutense Egyetem professzorává. Tanított a Barcelonai Autonóm Egyetemen, a Valenciái Egyetemen, és több mint húsz éven át vezette a Levelező Tanulmányok Országos Egyetemének (UNID), egy új felsőoktatási intézménynek a Jelenkortörténeti Tanszékét. A Diplomata Főiskola professzora is volt; nagy szerepet játszott a történészek nyári egyetemén, emellett voltak egyetemi kurzusai és előadásai több európai ország és Észak-Amerika katedrális is. 1977 és 1982 között madridi önkormányzati képviselő volt, a Demokratikus Centrum Unió (UCD) kormánya kinevezte a Szépművészeti, Levéltári

⁶⁴ Tom Mann életútját lásd Évkönyv 1981, valamint Jemnitz János: Tom Mann, Akadémiai Kiadó, 1970.

⁶⁵ Bármennyire ismert történészeről van szó, bármilyen gyorsan eljutott hozzánk a halálhíre, időbe telt, amíg olyan szerzőt találtunk, aki közeli munkatársaként át tudja tekinteni a spanyol historiográfia egyik legtermékenyebb és legnagyobb hatású alkotójának munkásságát. (A szerk.)

és Könyvtári Ügyek főigazgatójává. Ebben a minőségében oroszlánrésze volt abban, hogy sikerült hazahozatni Picasso Guernicáját. (Erről lásd 1981-es leírását: *Guernica, Picasso öröksége.*) Ugyanezekben az években az UCD Tanulmányi és Programkészítési Bizottságának a titkári tisztségét látta el; később a Szenátus az Egyetemek Tanácsába is beválasztotta. Tagja volt a Prado Múzeum Levéltárát és a múzeum baráti köre által létrehozott alapítványt irányító kuratóriumnak; felügyelője a Thyssen-Bornemissza Alapítványának.

Hihetetlen munkabírása révén széles körben ismert írások olyan tömegét alkotta meg, amely az utóbbi évtizedeknek nemcsak legterjedelmesebb, hanem egyik legnagyobb hatású életműve is. Írásai megkerülhetetlenek a Spanyolországban a 19. század utolsó évtizedei óta lezajlott történelmi események ismeretéhez, egészen a 21. század elejéig. Alkotói pályája felölelte ennek a jóval több mint száz évnek minden szakaszát. Nagy súlyú monográfiákat és tanulmányokat hagyott ránk XIII. Alfonz monarchiájától és a Második Köztársaságtól a polgárháborúig, Franco diktatúrájáig, de nagy munkák származtak tollából a demokratikus átmenetről, majd pedig az utána következő negyedszázadról is. Történészként, történészi módszerrel volt képes hozzájárulni a közvetlen tegnap folyamataihoz is. Úttörő jelentőségű volt egészen fiatalon írott sorozata a Második Köztársaság választási szociológiájáról, amely szinte azonnal nélkülözhetetlen referencia-ponttá vált a korszak megítélésében. Ebben a témakörben három egymást követő évben (1969–1971) jelentek meg könyvei. (*Madrid választási szociológiája 1931–1936; A második Köztársaság Madridban: választások és politikai pártok; A népfront választásai Spanyolországban.*)⁶⁶ A jelenkori választási rendszer témájának szentelt munkásságára a kalapot Octavio Ruiz-Manjónnal közösen írt; *Az 1931-es Alkotmányozó Gyűlés: egy átmenet választásai* című munka tette rá 1982-ben.

Közben volt energiája, hogy 1976-ban alapvető történelmi munkát tegyen az asztalra a 19. század végi és 20. század eleji spanyol társadalmi élet egyik máig legtöbbet vitatott problémaköréről, a választási családok gondosan kialakított rendszeréről (*Oligarchia és kacikizmus Andalúziában (1890–1923)*). Ezért 1977-ben a rangos Premio Nacional de Ensayo-ban (*Történelmi tanulmányok Nemzeti Díja*) részesítették.

Ebben a kötetben igyekezett megragadni a sokat bírált „kacikizmus”-jelenség leglényegesebb okait és vonásait. Már itt megfigyelhető kutatásának egy fontos sajátossága: ismert személyiségek magánarchívumi iratanyagának igen széles felhasználása. Az adott esetben Romanones gróf, Juan de La Cierva, Natalio Rivas, Manuel Burgos y Mazo⁶⁷ privát levéltárának a feldolgozása tette lehetővé, hogy életszerű leírását adja a *kacikizmus*hoz, a helyi

⁶⁶ A szövegben szereplő munkák eredeti spanyol címeit és részletes könyvészeti adatait az életút végén közölt bibliográfiában adjuk meg. A magyar olvasó által kevésbé ismert személyeket szerkesztői jegyzetek jellemzik.

⁶⁷ Romanones gróf (Álvaro Figueroa y torres) – a spanyol liberalizmus egyik legjelentősebb 20. század eleji figurája, nagybirtokos, sokszoros miniszter, többszörös miniszterelnök; Juan de la Cierva y Peñafiel – konzervatív politikus, többször miniszter; Natalio Rivas Santiago –

kiskirályok túlbujánzott hatalmához köthető eljárásoknak. Megállapítása szerint az Andalúziában, Spanyolország legnagyobb területű tartományában nyomon követhető választási korrupció leginkább kétféle jelenség vizsgálatával ragadható meg. Az egyik az *encasillado*, a mandátumok elosztása a kormány által, még a választások előtt, tulajdonképpen törvényes háttérrel. A másik a kor szóhasználatára szerint a *pucherazo*, azoknak a törvénytelen praktikáknak az összessége, amelyek segítségével ennél is nagyobb mértékben módosítani tudták a szavazáson kialakult eredményt (szavazóurnák eltüntetése, tartalmuk kicserélése, szavazók megvásárlása stb.). Mint írta, harmadik tényezőként a gyengén tájékozott, többségében analfabéta szavazóbázis is megkönnyítette a választások rendszeres meghamisítását, amely egyébként sok más, gyengébb fejlettségű országokban is jellemezte a politika képviselői rendszer „denaturalizálását” a társadalom alsó osztályai rovására.

Az 1970-es években fontos tanulmányai jelentek meg a diktatúra föllazulás közepette éledező spanyol demokratikus erőkről. Franco ellenzékéről. 1973-ban adta nyomdába *A helyi közigazgatás reformja Spanyolországban* című könyvét; 1974-ben jelent meg *A kereszténydemokrácia története Spanyolországban*; 1975-ben *A XX. század Spanyolországáa*, 1977-ben pedig *A francóizmus demokratikus ellenzéke*, amelyen évekig dolgozott. Ez utóbbi irányú érdeklődése 1990–91-ben csúcsonodott ki, amikor a Levelező Oktatás Országos Egyeteme (UNED) kiadásában, Tusell szerkesztésében jelent meg *A Franco-rendszer ellenzéke* című történészkongresszus teljes anyaga. Ez az összejövétel az ő jóvoltából tudta egy asztalhoz ültetni a kor legfőbb szakembereit és a fiatalabb kutatónemzedék tehetséges tagjait. A kiadvány, amelynek három vaskos kötete erősen magán viselte szerkesztői kezének nyomát, a spanyol történelem egy alig lezárult hosszú időszaka történeti elemzésének számos eredményét összegezte. Sokan nem is hittek a korszak történettudományi jellegű feldolgozásának a lehetőségében. Tusell itt bebizonyította nagyszerű tudományszervezői képességeit: megteremtette a kongresszus megrendezésének anyagi alapjait; kiválasztotta a legfontosabb témákat; megkereste az alkalmas előadókat (sok tucat emberről volt szó!); kontrollálta az előadások minőségét; végül sikerült eljuttatnia az így összegyűlt óriási anyagot a gyors publikációig. (Ezt utóbb is többször megismételte.)⁶⁸ Egyszer-smind sikerült egy csapásra előtérbe állítania az UNED-nek, ennek a nemrégiben alakult felsőoktatási intézménynek Jelenkortörténeti Tanszékét, amely iránymutatásával hamarosan a spanyol egyetemi világ egyik legtevékenyebb és leginkább elismert kutató- és oktatóhelyévé lett.

Az 1980-as évektől, a források fokozatos feltárulásával párhuzamosan

konzervatív politikus, oktatási miniszter; Manuel Burgos y Mazo – konzervatív politikus és író, igazságügy-, majd belügyminiszter

⁶⁸ Ennek az eljárásnak a szenvedő alanyként egy másik gyűjteményes kötet, (*Spanyol külpolitika a XX. században*) esetében e nekrológ szerkesztőjének is módjában állt végigcsinálni a többszörös téma- és szövegszűréssel járó, ám végtére is gyümölcsözőnek bizonyult tuselli „herce-hurcát”.

megnőtt érdeklődése Franco és a francóizmus iránt. Tusell a diktátort és rendszerét több oldalról járta körül. 1984-ben közzétette *Franco és a katolikusok. Spanyol belpolitika 1945 és 1957 között, 1992-ben pedig Franco a polgárháborúban. Politikai életrajz* című monográfiáját. Ez utóbbi a Comillas Kiadó „Életrajzok” díjával jutalmazták. Ezúttal ismét sikerült hozzáférnie pompás magánlevéltárak iratanyagához. Bejutott olyan monarchista személyiségek házi archívumaiba, mint Pedro Sáinz Rodriguez, vagy a rendszer költője és ideológusa, José Maria Pemán; karlistákéba, mint Rodezno grófja vagy Manuel Fal Conde; olyan, Franco személyéhez közel álló katonák irathagyatékát nézhette át, mint Francisco Gómez Jordana.⁶⁹ Ez segítette annak a megvilágításában, hogyan tudta egy diktátor, akire tulajdonképpen egy kudarcot vallott, hosszadalmas polgárháborúba torkollott puccskíséret után ruházták rá a hatalmat, rövid idő alatt megszilárdítani a helyzetét, és kezében tartani a hatalmat közel negyven éven át.

Tusell ismételten visszatért a francóizmus történetének nemzetközi politikai összefüggéseire, különösen a második világháború éveiben. Ezt tárgyalta 1985-ben *Franco és Mussolini* című munkájában, amelyet feleségével, Genoveva Garcia Queipo de Llanóval közösen írt. Később, 1995-ben, jóval részletesebben visszatért rá *Franco, Spanyolország és a második világháború: a tengely és a semlegesség között* címmel. Ennek a könyvnek már a címe feltűnést keltett. Franco világháborús státuszát korábban szinte minden szerző, köztük baloldaliak is a tengelyhatalmak és a nyugati szövetségesek közötti közbülső semleges álláspontként jelölték meg. Ebben a főleg nagy mennyiségű külföldi diplomáciai iratra támaszkodó munkában Tusell egyértelműen bebizonyított: *a sokat emlegetett spanyol semlegesség valójában nem létezett*. Alaposan dokumentált ábrázolásában Franco már-már belépett a háborúba. S ha ezt mégsem tette, ez inkább diktátor-barátainak kétségei miatt történt, mint saját akaratából. Nem véletlen, hogy a tengely oldalán való hadba lépése az események több fordulóján is fölvetődött, míg a nyugati szövetségesekhez való katonai csatlakozását elgondolni is képtelenség lett volna. Így hát értelmezése szerint Franco és rendszere nem Hitler és a nyugati hatalmak között manőverezett, hanem a tengelypárti hadba lépés és a semleges (később „nem hadviselő”) státusz között billegett.

Ami a belpolitikát illeti, Tusell mesterien tudta ábrázolni a folyamatot, amelynek során ez a korlátozott személyi képességekkel rendelkező kato-

⁶⁹ Pedro Sáinz Rodriguez – vezető monarchista politikus, Franco első kormányának oktatási minisztere; José Maria Pemán – Miguel Primo de Rivera diktatúrájának egyik legfőbb ideológusa, a korporatív eszme élharcosa; Rodezno grófja – Tomás Dominguez Arévalo, a karlista monarchisták jobbszárnyának vezére, a mussolinivel fenntartott kapcsolat fő letéteményese; Manuel Fal Conde – a karlisták vezére, akit Franco 1937-ben emigrációba kényszerített; Francisco Gómez Jordana – Gómez-Jordana y Sousa, Jordana grófja, Franco első, 1936. októberi kormányának (Junta Técnica de Estado) elnöke, két kényes periódusban (1938–1939 és 1942–1944) külügyminiszter, a második világháború utolsó éveiben folytatott spanyol „hintapolitika” fő képviselője.

na olyan abszolút döntőbíróvá tudta emelni magát, aki képes volt személyét Vezérként elfogadtatni táborának korábban sokban különböző, de a polgárháborút együtt, győztesen befejező elemivel. Ebben az egyensúlyozó mutatványban nagy szerepet tulajdonított a Másodiknak, Carrero Blanco tenger-nagynak, akinek 1993-ban önálló életrajzát is elkészítette *Carrero, a Franco-rendszer sziürke eminenciása* címmel.

Az 1970-es évek végén, az 1980-asok elején azt a kérdést is vizsgálta, mekkora esélye volt a Köztársaság sikeres pályára állításának és fennmaradásának az 1930-as években. Különösen erősen foglalkoztatta a szocialista Francisco Largo Caballero által elképzelt és Luis Araquistain által elméletileg taglalt, a kapitalizmust meghaladó demokratikus szocialista forradalom problémája. Ezért vállalta Araquistain cikkeinek és tanulmányainak csokorba gyűjtését (*Luis Araquistain a polgárháborúról és az emigrációban*). A nagyigényű bevezető tanulmányt maga írta.⁷⁰

Nehéz Tusell hosszú historiográfusi pályafutását csokorra fogni, hiszen „végigzongorázta” a 20. század valamennyi kronológiai periódusát, minden esetben első kézből vett dokumentáció alapján, olykor meghökkentő hipotézisekkel, egyéni látásmóddal. Az egyik időszak, amely erős érdeklődését váltotta ki, XIII. Alfonz királysága volt, amelynek két monográfiát szentel, az egyiket 1994-ben (*Antonio Maura*⁷¹), a másikat 2001-ben (*XIII. Alfonz, a vitatott király*). Ugyancsak két figyelemre méltó munkája foglalkozott Primo de Rivera diktatúrájával. Az egyiket 1986-ban készítette *A diktátor és a közvetítő: spanyol-angol kapcsolatok Primo de Rivera diktatúrája idején* címmel, Genoveva Garcia Queipo de Llano társszerzőségével. A másik 1987-ben jelent meg (*Egy államcsíny radiográfiája: Primo de Rivera tábornok hatalomra jutása*). Carlos Avilés-szel, mint társszerzővel elemezte a jelenkori spanyol jobboldalt és eszmei-politikai forrásait is, amelyek közé sokak meglepetésére a valaha liberális nagy konzervatív politikus, Maura bizonyos nézeteit is besorolta. *A jelenkori spanyol jobboldaliság és gyökerei: a maurizmus*. 1989-ben könyvet szentelt az 1930-as évek magányos progresszív katolikus politikusának, Manuel Giménez Fernándeznek is (társszerző: José Calvo) (*Giménez Fernández, a spanyol kereszténydemokrácia előfutára*). A kilencvenes évektől az 1977 utáni parlamentáris monarchia problémái is foglalkoztatták, amelyeket könyvek egész sorozatában tárgyalt. Ilyen volt 1995-ben az *I. János Károly: a monarchia visszaállítása; 1996-ban* Álvaro Sotóval *Az átmenet története*; 2003-ban az *Áttérés a demokráciára és I. János Károly királysága*, illetve *A bizonytalanság ideje: Carlos Arias Navarro a francóizmus és az átmenet között*. Végül nem zárhatjuk a mindenképpen szelektív bibliográfiái

⁷⁰ Araquistain életútját Marta Bizcarrondo tollából lásd az Évkönyv 1988-as kötetében; Largo Caballeróét Harsányi Iván: *A Franco-diktatúra születése*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 248–256. old.

⁷¹ Antonio Maura y Montaner – liberális, majd a 20. század elejétől konzervatív politikus, belügyminiszter, majd több kormány miniszterelnöke.

szemlét két olyan könyv említése nélkül, amelyek kronológiailag már szinte napjainkat súrolják. 1997-ben a legnagyobb példányszámú napilapban meleg hangú nekrológot írt a nagy történész, Tuñón de Lara elhunytá alkalmából (*A spanyol történetírás egy korszaka*). 2000-ben, az első néppárti kormány mérlegét vonta meg Aznar⁷² kormánya, 2004-ben pedig *Az aznarátus: a Néppárt kormánya* címmel. Ez is Tusellnek azt az elkötelezettségét tükrözi, hogy szigorú dokumentációval kora társadalmának pulzusán is rajta tartsa a kezét, anélkül, hogy alapvető hystoriográfusi irányultságát föladná.

Több mint hatvan könyvet, mintegy száz tanulmányt és cikket hagyott hátra. Csupán felsorolásként megemlékezünk a kiadók és más szervezetek által neki juttatott díjakról: Nemzeti irodalmi Díj, Történelmi Tanulmányok, A Tanulmány Világa, Spanyolország Tükre, az Espasa Calpe kiadó Tanulmányok díja, Comilas Életrajzok-díj, Antonio Maura- és Jovellanos-díj stb. Rendszeresen publikált a sajtóban, elsősorban *El País* és a barcelonai *La Vanguardia* hasábjain, de az *El Correo Español*-ban is. Rendszeresen hallatta hangját a Cadena SER rádióadásáiban. 1999-ben ezért elnyerte az Újságírás Godó-díját. Élete utolsó éveiben több kiállítást rendezett a 20. század művészetének alkotásaiból „*Művészet és História*” címmel.

Elsősorban mégis történetíró volt, azzal a szerencsés körülménnyel, hogy munkái, ami szakmánknak kevésbé általános, nagy olvasóközönséghez jutottak el.

Ángeles Egidio León

⁷² José Maria Aznar – a jobboldali Néppárt politikusa, 1999 után elnöke, 1996-tól két periódusban miniszterelnök.

KÖNYVISMERTETÉSEK

Jacques Attali¹ új könyvéről: „Túlélni a kríziseket

„Survivre aux crises”, vagyis valóban hogyan élhetjük túl a különböző válságokat? – erről kérdezte a szerzőt Roland Sécard szerkesztő a „4 igazság” című műsorban.

Attali mindenek előtt megnyugtatta a nézőket, hogy a jelenlegi pénzügyi válság lassan lefutóban van. Azonban nem lehetünk nyugodtak, mivel nyakunkon az újabbak: az energiaválság, amely messze elhúzódhat, minthogy az olaj kifogyóban, a napenergia alkalmazásával kell intenzíven foglalkozni. De itt van az ökológiai krízis is, amelyet csak Földünk lakóinak összefogásával élhetünk túl. Krízis forrása Kína is: rengeteg pénzük van – mondta.

– Az állam milyen szerepet játszhat ebben? – hangzott a befejező kérdés.

– Tartsa tiszteletben az emberiséget. De ahogyan most cselekszik, az igen veszélyes – fejezte be könyve ismertetését Jacques Attali.

Hallgatta és jegyzetelte Havel Józsefné Sziki Vilma

Forrás: A francia televízió 5. csatornájának 2009. október 27-i adása nyomán.

Martin Bell: A very British revolution.

The Expenses Scandal and How to Save Our Democracy.

ICON BOOKS 2009. 246.o.

(MARTIN BELL: Egy igazi brit forradalom. A költségbotrány és hogyan óvjuk meg demokráciánkat)

2009. májusában a londoni *Daily Telegraph* és vasárnapi kiadása, a *Sunday* több alkalommal közölt kimutatásokat, amelyek ismertették a brit parlament egyes képviselőinek működésével kapcsolatos (gyakorlatilag valamennyi pártot érintő) költségelszámolásokat. Ennek során kiderült, hogy több esetben olyan költségek kiegyenlítésére nyújtottak be és térítettek meg számlákat, amelyeknek semmi közük nem volt a képviselők munkájához.

Ismeretes, hogy a brit parlament mind a (jelenleg) 648 képviselőjét egyé-

¹ Attali hajdan Mitterrand kormányának befolyásos gazdasági minisztere, majd évekig Londonban az Európai Fejlesztési Bank igazgatója.

ni választókerületekben választják, és jelentős részüknek választókerülete messze van tényleges otthonuktól. Ezért építették ki az ún. második otthon (ház) rendszerét, amely gyakorlatilag lehetővé tette, hogy otthoni körülmények között lássák el képviselői munkájukat a választópolgárok között. A második ház költségeit a parlament a költségvetés rovására, vagyis az adófizetők pénzéből biztosítja.

Ma már tudjuk, hogy ez a rendszer – mint sok minden más Britanniában – nem volt megfelelően szabályozva, tehát ellenőrizve. Fokozatosan kiderült, hogy ezzel a sajátos helyzettel egyes honatyák vissza is éltek, és mintegy jövedelmüket „egészítették ki” vele. Tény, hogy e vonatkozásban keveredtek a „kis” ügyek, például a fürdőkádadugói és más tartozékai a nagyobbakkal, kacsausztató tavak telepítésével és a második otthon teljes berendezésének cseréjével. Sok vita származott abból, hogy többen a parlamenttel fizettették ki egész adójukat, holott erre csak a második otthon relációjában lett volna lehetőségük, de ez aztán valóban nem volt pontosítva. A lényeg e kérdésben azonban nem a jócskán megjelenő tudatlanságból adódó pontatlanságokban, hanem abban volt, hogy a képviselők gyakran az egyértelmű morális határt lépték át.

A könyv szerzője, Martin Bell egyrészt igen precízen és részletesen foglalja össze az írott és íratlan szabályok megsértésének eseteit és rámutat a felelősökre, az érintettek elfogadhatatlan magatartására. Másrészt jelentősen túllép magán a „költségbotrány” esetein, azt a brit demokrácia állapotával, a politika mint ennek eszköze sebezhetőségével együtt kísérli meg bemutatni. Martin Bell leleplezései és következtetései, aggályai azért érdemelnek figyelmet, mert mint országos híró újságírónak (több, tekintélyt szerzett műsora volt a BBC-ben, oknyomozó riportjai népszerűek voltak) módja volt alaposan megismerni a teljes valóságot. Nyilván ezt segítették elő parlamenti tapasztalatai is, hiszen sokáig tagja volt az alsóháznak, mégpedig, amire 1950 óta nem volt példa – független képviselőként, továbbá éveken keresztül tagja volt a mentelmi jogokkal foglalkozó parlamenti bizottságnak is.

Bell a képviselők munkájára előirányzott költségek szabálytalan felhasználását korrupciónak értelmezi. Ezt hangsúlyozza, hogy természetesen nem minden képviselő hibás, bűnös, sokan egyáltalán nem, de a „csendes” korrupció – ahogy nevezi – átfogta a Westminster egészét. Szerintem nem is elsősorban a jogtalanul felhasznált összegek és javak értéke váltott ki döbbenetet, hanem hogy sokak számára természetessé vált a képviselői munkához valóban szükséges előnyök önkényes felhasználása. Mindezt mintegy jövedelepótlásnak fogták fel és amikor az egész ügy kezdett nyilvánosságra kerülni, amikor egy külön bizottság kezdte egyenként vizsgálni a számlákat, többen ezt majdhogyrégi megértésének tekintették és tiltakoztak.

A Bell által kiemelt és felsorolt esetek jól tükrözik, hogy több képviselő, akit azért választottak meg, hogy képviselje a választópolgárok érdekeit és közvetítse pártjának politikáját, hogy képviselőtársaival együtt a demokra-

tikus jogrendet erősítő törvényeket fogadjon el, elvesztették realitás-érzéküket, önkontroljukat.

A. Duncan, az ellenzéki Konzervatív Párt parlamenti frakciójának második embere, a pártvezér helyettese (azóta már leváltották), aki nemcsak a képviselői költségek célszerű felhasználásért volt felelős, hanem pártja egész tevékenységéért, második otthonának egész kertjét, beleértve a méregdrága öntözőberendezés cseréjét, alakította át az adófizetők pénzéből.

J. Smith, aki a Munkáspárt tehetséges, fiatal nemzedékéhez tartozott és a Brown kormány belügyminiszteri posztját töltötte be (azóta ő is lemondott) egészen jelentéktelen értékű háztartási cikkeket számolt el arra hivatkozva, hogy többnyire a második otthonában élt két leányával és férjével, akit titkáráként alkalmazott és fizetett. Bell leírja, hogy egyes képviselők többször is cserélték le második otthonukat (gyakorlatilag minden indok nélkül), és a lakáscserék, a költözködés költségeit természetesen, mint képviselői költséget számolták el. Sir J. Butterfills konzervatív képviselő lakáscsere manőverei az adófizetőknek 60 ezer fontjába kerültek.

A könyv igen fontos és izgalmas részei azok az oldalak, ahol a szerző olvasmányosan követi a költség-botrány kibontakozását, a pártok magatartását, az érintettek magyarázkodását, de ugyanígy annak a bizottságnak a munkáját, amely igyekezett feltárni az igazságot, és kialakítani a költségtérítés, alkalmazás normáit. Kétségtelen, hogy időközben valamennyi érintett párt hozzájárulásával kiépült egy szokásrend, amely persze nem feleltette magát az ügyet és a közvélemény felháborodását, de áttekinthetőbbé tette ezt a kényes terepet. Viszonylag sokan a hibákat elkövetők között bejelentették, hogy nem indulnak a következő választásokon, egyesek lemondtak mandátumokról (itt érthetően pótválasztásokat kellett tartani), illetve junior-miniszteri posztjukról, és nem kevesen a jogtalanul felhasznált összegeket, illetve ezek részét visszafizették a kincstárnak. A visszafizetők között (igaz, kisebb összegekkel) volt egyébként a három nagy párt vezére is. A konzervatív frakció tagjainak fele 125 ezer fontot fizetett vissza, nem számolva azokat a kisebb összegeket, amelyeket a botrány kirobbanás után azonnal kényszerültek visszautalni.

Martin Bell szerint a botrány komolyságát és mélységét jelzi, hogy az ügy kapcsán lemondott a parlament elnökspeakerje, aki gyakorlatilag felelős a képviselők munkájával és ellátásával kapcsolatos egész parlamenti szféráért. Az illető igen határozatlannak mutatkozott a botrány kirobbanásakor, és azt a látszatot keltette, hogy védi a bűnösöket, lassítani akarja az ügy kivizsgálását. Mellesleg ez volt az első eset 300 éve, hogy a parlament speakerje lemondani kényszerült.

A könyv sava-borsát azonban mégsem ezek a leleplezések, a konkrét ügyek jelentik. Bármennyire is fontosak és érdekesek ez utóbbiak, Martin Bell számára a fő meditációt az képezi, hogy mindez a brit parlamentben, a Parlamentek Királynője kereteiben, a hagyományos brit demokrácia körülményei között történhetett meg.

Ebben az értelemben nem túlzás azt állítani, hogy a munkán két összefüggő gondolat, megállapítás vonul végig.

Az egyik, hogy hibát követnek el azok, akik a költség-botrányt, még pontosabban az ebből eredő válságot tekintik a politika iránti apátia, a politika népszerűtlensége fő okának. Vagyis látva, hogy a pártok, a képviselők mit követtek el, a lakosság már nem hisz a politikusokban. Bell álláspontjából kiderül, hogy bár az idézett botrány generálhatott a politikával szembeni „undort”, de lényegében arról volt szó, hogy mindaz, amit sok képviselő megengedett magának, a politikai apátia, a politika és normáinak lebecsülése talaján keletkezett. A politikával szembeni fenntartások, komolyságának, hitelének kétségbevonása visszahatott a politika szereplőinek, jelesen a képviselőknek etikai normáira, és bizonyos értelemben „felszabadította” őket.

Egyébként nem tekinthető véletlennek, hogy éppen az idézett válságból vezető kiút keresése vezetett oda, hogy ismét napirendre került a többségi választási rendszer reformjának igénye, ami a kétpártrendszer végét jelentheti. Közvetve Bell is azt emeli ki, hogy a jelenlegi körülmények között, amikor is a két nagy párt érdekei hasonlóak, a képviselők annak tudatában cselekedhetnek, hogy azt csinálhatnak amit akarnak. Szerzőnk úgy látja, hogy kívülről úgy néz ki - az intézmények, tehát a demokratikus rendszer rendben működik, a parlament döntéseket készít elő, a képviselők tervezeteket vitatnak és döntenek. Ám közben belülről a szisztéma antidemokratikus elemekkel volt terhes. Bell hangsúlyozza: mindez nem jogsértésként volt értelmezhető, hiszen sok minden nem is volt szabályozott. A demokratikus rendet etikailag és nem jogi értelemben sértették meg azzal, hogy sokan elhitték: ők ezeket a dolgokat megengedhetik maguknak. Martin Bell egyik következtetése: teljesen érthető, hogy ez a botrány, különösen egyes vonatkozásai, össznépi felháborodást váltottak ki, és ez joggal tekinthető a 21. század parasztfelkelésének is, a nép lázadásának a politikai osztály ellen.

Martin Bell könyvének másik fő gondolata a jövőhöz kapcsolódik. Felfogásában a legfontosabb dilemma az, vajon hogyan lehet visszaadni a népnek a politika hitelét. Számára e kérdés megoldása forradalmi jelentőségű, de a probléma megközelítése optimista. Bell nemcsak kapcsolódik a társadalom haragjához és ostorozza a jelenségeket, hanem szinte deklarálja, hogy a feloldás, a kérdések nyitott kezelése óriási lehetőséget képezhet a brit politika megújulásához, a demokrácia újjáépítésének startjához. Ez forradalom lesz, de brit forradalom, amely képes lehet saját erejéből a brit parlamentnek és demokratikus lényegének restaurálására, és mindez, de csakis ez adhatja vissza a köz bizalmát a politika iránt.

Havas Péter

„Holnap úgy, mint tegnap” – Jack Lang új könyve

Ezzel a címmel jelent meg („Demain comme hier”) Mitterrand egykori miniszterének új könyve. A megjelenés alkalmából beszélgetett vele a „4 igazság” szerkesztője.

Kérdés: Jack Lang, Ön a jobb, vagy a baloldalon áll?

J.Lang: Lelkiismeretem szerint Mitterrand mellett vagyok. Pártom, a PS pedig ultraliberalizmust javasol. Őszintén szólva magam sem értem a pártomat, ami az enyém! Mióta nem vagyok kormánytag, megpróbálok egyensúlyt teremteni. Így bizonyára az egyetemi reform meg fog valósulni, de abba kell hagyni a sztrájkokat.

Kérdés: Ön szerint Fillon miniszterelnök és Sarkozy elnök megfelelő?

J.Lang: Nem támadok személyeket.

Megjegyzés: Azt mondják, hogy Ön hamis vágányon jár.

J.Lang: Engem az érdekel, hogy hazám megtalálja a helyét az új körülmények között. A Baloldal kezdeményezzen a kultúra, az oktatás és más területeken, és ha a jobboldal akarja, kapcsolódjon hozzá!²

Hallgatta és jegyzelte Havel Józsefné Sziki Vilma

Forrás: A francia televízió 5-ös csatornájának 2009. május 5-i adása nyomán.

Ulla Plener: Mirko Beer. Biographie in Dokumenten.

Kommunist, Chirurg, 1936–1938: Militärarzt in Spanien. 1942 erschossen vom NKWD.

Nora, Verlagsgemeinschaft Dyck&Westerheide, 2009. 269 p.

Ulla Plener: Mirko Beer. Életrajz dokumentumokban. Kommunista, sebész. 1936–1938-ban katonaorvos Spanyolországban. 1942-ben agyonlöteti az NKVD.

Nemrégiben különös, berlini kiadású könyv került a kezembe. Műfaja szerint életrajz volna, de fiktív irodalmi összekötő elemek nélkül. Ezzel szemben hangyaszorgalommal összegyűjtött dokumentumok százait vonultatja föl,

² Lang a PS elnökségének hosszú ideig igen befolyásos tagja volt, N. Sarkozy köztársasági elnöksége alatt félig állami megbízatást vállalt, és a PS nagy többségével szembekeült; a csörte többször megismétlődött.

értelmezi. Eközben mégis olvasmányos, helyenként kifejezetten izgalmas, sőt fölzaklató. Nemcsak azok számára sokatmondó, akik többé-kevésbé felnőtt fejjel érték át a 20. század derekát, hanem olyanoknak is, akik tudni akarják, mi történt apáikkal, nagyapáikkal ezekben a súlyos konfliktusokkal terhelt, egyben a mai nemzedék számára már alig érthető elkötelezettséget, lelkesedést keltő években- évtizedekben. Jó lenne, ha ezek minél többen lennének.

De ki ez a Mirko, akinek az élete több mint 70 évvel halála után ekkora erőfeszítésre készítette a szerzőt, de sok más embert is, aki közreműködött a kötet anyagának az összehordásában, a kiadvány napvilágra segítésében? E tekintetben az alcím is csak csekély eligazítást ad. Pedig személye korábban sem volt teljesen ismeretlen, még nálunk sem, bár elsősorban a spanyol polgárháború történészei ismerték jól a nevét, igaz, nem a címben szereplőt. *Dr. Beer Imre* sebészről van szó, aki sohasem hagyott föl orvosi munkájával és egészségügyi felvilágosító tevékenységével, ám az 1920-1930-as években a műtőasztalok világán messze túl, országok egész sorában vívta szakmai, politikai és eszmei küzdelmét. Erre a csataterre, amely néhány éven át a legszorosabb értelemben vett harcát volt, az európai politika világába hirtelen berobbanó szörnymozgalom, a faszizmus és a vele egy lényegű más csoportosulások, irányzatok, szervezetek, majd államok fenyegetése szólította. Antifasiszta volt, a szó legtisztább értelmében. Ez természetese életformája volt, akkor is, amikor az általa erről vallott eszmékhez és célokhoz számára vállalhatatlan cselekedetek és kinyilatkoztatások tapadtak.

A könyv munkálatait az a szándék fűtötte, hogy a fiatalok több generációja elé tárja ebből a nemzedékből legalább egyvalaki személyét, bemutatva harcait, olyan generációból, amelyet (s vele együtt bennünket) az fenyeget, hogy - mint az élvonalbeli német író, Christa Wolf írta - „emléke, életműve hihetetlen tanulságai ellenére örökre feledésbe merül.”³ Hozzátehetjük: éppen olyan korban, amikor ismét megjelenek a kísértetek, amelyek ellen Beer egész tudatos életében küzdött.

Pályája kézzelfoghatóan tükrözte az említett nemzedéknek azt a sajátságát, hogy tevékenysége nem szorult egy-egy állam határai közé. Ez azt tükrözte, hogy a küzdelem, amelyet vívtak, maga is a határokon messze túlívelő harc volt, időnként áthelyeződő földrajzi súlypontokkal, hadszínterekkel. Soknyelvűsége is ebből következett. A jugoszláviai Zentán, magyarul a területen született, szerény körülmények között élő magyar zsidó családban. Bécsben folytatott orvosi tanulmányokat; Berlinben kezdte meg orvosi praxisát, de 1932-ben Moszkvába települt, és német emigráns nőt vett feleségül. 1936-ban innen került Párizs érintésével,⁴ a demokratikus Spanyol Köztár-

³ Plener a könyv előmunkálatai során már több írást publikált a témáról (UTOPIEKreatív, 2006. szeptember, (No. 191.), 791-810. o.; Ulla Plener: Mirko Beer (1905-942. In: JahrBuch für Forschungen zur Geschichte der Arbeiterbewegung, 2006/III. 81-100. o.

⁴ Párizsban Károlyi Mihállyal és feleségével is találkozott. Az utóbbi meg is emlékezik

saság segítségére siető nemzetközi önkéntesekkel a kirobbant polgárháború színterére. Ha családjában Imre, a szerbeknek Mirko volt a neve, tevékenységének új helyszínén pedig Oskar Gorjan doktor néven ismerték. Két év megfeszített frontsebészi és hadikórház-szervezői munka következett. Ennek során megszervezte (sokszor szerkesztette és cikkekkkel is ellátta) a köztársasági hadsereg és a nemzetközi brigádok egészségügyi újságját (*La Voz de la Sanidad*). Nagy jelentőséget tulajdonított az apró bajok elkerülésének vagy kezelésének, amelyek egy katona életében gyakran előfordulnak, és harckésztségét jelentősen befolyásolják. (Feltört láb, hasmenés, nátha stb.) A Spanyol Köztársaság veresége után 1939. februárjában lépte át a francia határt, ahol a hatóságok internálták. Júniusban azonban bekerült azok közé a foglyok közé, akiket a szovjet kormány megbízottai kiemelték a táborlakók közül, és hajón a Szovjetunióba szállították. Rövid pihenő után itt folytathatta orvosi gyakorlatát, felhasználva a spanyol harctéren szerzett ismereteit, kutatómunkát végezhetett. A német inváziót megelőző zavaros időszak nem kedvezett annak, hogy a Vörös Hadsereg számára készített tanulságos katonaorvosi feljegyzései közkinccsé váljanak. Pedig egyik alap gondolatát, amelyet a spanyol háborúban sikerült is érvényesítenie, a szovjet katonaegységügyi szolgálatnak később keserves tapasztalatok alapján kellett újra felfedeznie. Frontsebészi gyakorlata alapján ugyanis statisztikákkal bizonyította: jó, ha a tábori kórházak felszerelése magas szintű, de fontosabb, hogy a fronthoz a lehető legközelebb működjenek, hogy az első, döntő beavatkozásokra minél előbb kerülhessen sor.

„Spanyolos” magyar orvostársai közül többen 1945 után Magyarországon magas egészségügyi tisztségekbe kerültek; neki azonban – mint szovjet földre került elvtársai közül sokaknak – nem ez a sors jutott. Bár végre ismét családja körében lehetett, ez a boldog állapot nem tartott sokáig.

1941. július 9-én, röviddel az után, hogy a német csapatok megrohanták a Szovjetuniót, Moszkvában az állambiztonsági szervek letartóztatták. Nehéz beelátni a szempontjaikba. Talán Németországban töltött évei keltették föl a gyanújukat; a sok ott élő német emigráns számára is végzetes „germánfrász” lett a veszte. Olyanokat sújtott nagy számban ez a hisztéria, akik alig várták, hogy fegyverrel a kézben szálljanak szembe a náci hadigépezettel, így fizetve meg a magyar, az osztrák, a német, a spanyol munkások 1919 és 1939 közötti vereségeiért. Beert zavaros indoklású vádirat alapján 1942. augusztus 4-én Szaratovban kivégezték. A szerző pontosan nyomon követi és dokumentálja az első esetben csak részleges rehabilitáció stációit.

Eddig a töredezett életpálya dióhéj-foglalata. Földrajzilag töredezett, mivel Beer, törekvései jegyében vagy menekülve, bejárta Európa sok országát. Hosszabb-rövidebb időt töltött Jugoszlávián és Magyarországon kívül Ausztriában, Németországban, Franciaországban, Spanyolországban, a Szovjet-

unióban. Mégis logikusan fölépülő életet élt, mert egyre szélesedő tapasztalatait próbálta szakmailag és politikailag gyümölcsöztetni, annak az ügynek az oltárán, amelyhez egész életében ragaszkodott. Ez a szocializmus és a kommunista mozgalom ügye volt, melyet egyaránt szolgált sebészkesével, ismeretterjesztéssel, szervező tehetségével, sokoldalú nyelvtudásával, pompás íráskészségével, végső soron fegyverrel is, mindig úgy, ahogyan az adott helyen éppen szükség volt rá. Nem hiszem, hogy – mint a könyv egyik magyar ismertetője írta – meggyőződése szinte vallásos hit lett volna. Ehhez túlnótlán kötődött egy nagyon is tudományos alapozású jövőképhez. Álmában sem gondolt rá, hogy végül éppen ennek az ügynek a méltatlan ügyintézői vetnek véget az életének.

Ez az életút a maga értelmetlen befejezésével önmagában talán nem kelte nagy figyelmet, ehhez túlságosan sok hasonló életúttal cseng össze. A kötet azonban, Beer életének szakaszai szerint tagolva roppant gazdag tartalommal tölti meg ezt a vázlatot, mindvégig gondosan dokumentálva a leírtaakat. Meglehető sokrétűségükben ezek a dokumentumok Beer tevékenységének ezer síkját tükrözik: múlt, kórházat szervez, politizál, többnyelvű orvos-újságot szerkeszt és ír is bele, egészségügyi ismeretterjesztő brosúrát ír és ad ki; nem utolsósorban fényképez, egyébként föl nem idézhető mozzanatokot, eltűnt embereket örökít meg. Ki tudja honnan előkapart régi levelek, frontfényképek, katonaujságok oldalainak a fakszimiléi, karikatúra, terepvázlatok, az orvosi munkát megkönnyítő, felvilágosító célú plakátok, a Beer által írt egészségügyi brosúra fedőlapja, munkahelyi igazolvány, családi képek, börtöniratok, a letartóztatás, a kivégzés, az első, nem kielégítő poszthumusz rehabilitáció dokumentumai, majd a végső, az elítélt becsületét helyreállító okmány – ez csak megközelítő felsorolás.

A könyv nem regényes életrajz, hanem szigorúan dokumentumokra alapozott (olykor éppen a dokumentumok alapján kifejtett) életpályarajz. Egyben értékelés is, a Beer Imre által választott úthoz tisztelettel közeledő, de egyáltalán nem kritikátlan írás, amely néha visszafogott indulatokat is érzékeltet.

A könyvből Beer jelleméről, munkafelfogásáról, világlátásáról nagyon sok minden derül ki. Mindenekelőtt: nem ismert kis és nagy ügyet, csak jót és rosszat, és nem habozott végsőkig feszített energiával az előbbit szolgálni. Életpályája a roppant akadályok dacára hosszú ideig emelkedő pálya volt, csak a vége alakult méltatlanul. Az olvasó ebből a munkából talán jobban megérti majd, hogyan került ilyen vagy olyan progresszív környezetben nevelkedő kortársainak nagy csoportja szinte szükségszerűen kapcsolatba a szociáldemokrata, majd a kommunista mozgalommal. A reakció elleni harc

legtevékenyebb, áldozatokra leginkább kész áramlatát látták benne, amelyhez csatlakozva a legnagyobb eséllyel érhetnek el sikert. (Tegyük hozzá: ha ez mégsem sikerült, a hibát ritkán keresték a mozgalom melléfogásaiban, ennyiben valóban indokolt hitről beszélni.)

Nem egyszerűen dolgozott, hanem egyfolytában gondolkodott is, agytekervényei forogtak, nem tudta, nem is akarta kikapcsolni őket. Brigádjának egészségügyi lapjába számos ismeretterjesztő cikket írt (a könyvben is olvashatunk ilyeneket), amelyek az önkénteseknek segíthettek kisebb-nagyobb egészségügyi problémák megoldásában.

Célirányos kórház-átszervezései nem mindenkit lelkesítettek. A Brigádok legfőbb francia vezetője, André Marty⁵ bizalmatlan volt iránta, egy időben értelmetlen ellenőrzés alá helyezte. De Beer szeme előtt mindig az ügy lebegett, a látható rosszindulat lepergett róla. Nem tudhatta, hogy Marty még képes káderjellemzést is készített róla. Az önkéntesek sokaságának visszaemlékezései azonban – összegyűjtésük és közlésük Plener nagy érdeme – szögesen ellentmondanak a vádaknak. Az osztrák önkéntesek egyike, Walter Fischer⁶ költő és orvos verset is írt hozzá.

1938. áprilisában egy frontinspekció alkalmával autóbalesetet szenvedett, szeptemberig gipszben volt. A kórházból is folytatta újságszerkesztői és ismeretterjesztő tevékenységét. Amikor levették róla a gipszet, remélte, hogy „mindent újrakezdehet”. Ám néhány nap múlva a köztársasági kormány döntése alapján a nemzetközietek kivonták a republikánusok arcvonalairól. „Gorjan” nem Beer lett volna, ha nem hagyja ott a kórházat, és az utolsó napok katalóniai visszavonulásának napjaiban nem veszi át ismét a XV. Brigád egészségügyi szolgálatának a vezetését. Így jutott át szanitéc munkatársai oldalán Franciaországba is.

A könyv más országokban is fölkelte az érdeklődést Beer Imre életpályája iránt. Oroszországban, ahonnan a legtöbb, a könyv főszereplőjéről szóló dokumentum került elő, Réti György tollából dióhéj-összefoglalása is megjelent, Beer 75. születésnapját ünneplő lányának a tiszteletére.⁷

Rövid recenzióban nem jellemezhető maradéktalanul sem Beer személyisége, sem a szerző, Ulla Plener óriási dokumentumgyűjtő és -rendszerező munkája. Ám örüljünk annak, hogy – mindegy, a világ melyik táján – ilyen terjedelmű és alaposágú kötet jelent meg egy nagy formátumú magyar antifasisztáról, kiváló emberről, kiváló orvosról és tiszta politikai szereplőről. ez manapság nem mindennapi dolog.

Harsányi Iván

⁵ Marty életútját lásd Évkönyv, 1986.

⁶ Walter Fischer életútját lásd Évkönyv, 2001.

⁷ Djorgy Reti (Réti György): Imre Beer. Obraz szamootverzsennovo revolucionyera i internacionalizta. Vlagyimir Sztrocskov kiadása, 2009.

John Prescotte Memoirs

Nemrégiben jelent meg John Prescott-nak önéletrajza a brit WHSmith kiadónál. A könyv állítólag nem aratott nagy sikert. Prescott-ról tudni kell, hogy valamikor hajón szolgált, mint matróz, majd pincér, így került szakszervezeti funkcióba, később LP parlamenti képviselő lett, majd Tony Blair éveiben az 1997. évi választási siker után miniszterelnök-helyettes is.⁸ Prescott korábban még mint szakszervezeti ember került egyetemi továbbtanulásra, és ennek során olyan kommunista professzorok oktatták, mint Raphael Samuel és John Saville.⁹ A *Morning Star* recenzense persze hangsúlyozza, hogy az említett oktatók nem vonhatók felelősségre Prescott későbbi politikai lépéseiért – ők megtették azt, ami tőlük elvárható volt.

Forrás: Prescott's memoirs. *Morning Star*, 2008. június 10.

Duncan Thompson: Pessimism of the Intellect?

**A history of New Left Review,
Merlin Press, Wales 2007. 254. old.**

Duncan Thompson: Az értelem pesszimizmusa? A New Left Review története.

Az olvasó nagyon érdekes és nagyon jól megírt könyvet vehet kézbe. a *New Left Review* (a továbbiakban NLR) az 1960-as évektől nálunk a kevesek számára jól ismert folyóirat volt – amely mindmáig tovább él. Ám Magyarországon azt hiszem, mégis kevésbé volt ismert ez az orgánium, már csak azért is, mert mindig is hangsúlyozottan rendszer-kritikus volt. Alapállása szerint hangsúlyozottan antikapitalista, de ugyanekkor miközben szocialista felfogást vallott, élesen bírálta a szovjet rendszert és a kialakult „reális szocializmus” országainak állapotát.

A szerző a NLR történetében három nagy korszakot különböztet meg: az első szerkesztőség ereje, kitartása 1962 körül fogyott el, és a folyóirat vonzereje ekkor csökkent. A második szerkesztőség ezt követően kezdte meg munkáját, nem pusztán az ideológiai tisztázás jegyében, hanem politikai rendszereket elemezve, konkrét országok helyzetét kutatva, és ekkor kö-

⁸ Prescott kormánybéli éveiről az Évkönyv többször is megemlékezett.

⁹ John Saville életútjáról és műveiről lásd Évkönyv 2011.

vetkezett be az NLR befolyásának újabb növekedése. Ezt a folyamatot törte meg furcsán az 1968. évi nagy forrongás, illetve a vietnami háború. Az NLR szerkesztői is bíztak a további graduális fejlődésben (mindez a jóléti állam „aranykorszakának” idején történt), ámde ekkor egyszerre pukkadt szét az a léggömb, amely az USA-ban Johnson elnök „nagy társadalom” ígéretéhez, Nagy-Britanniában Harold Wilson LP-kormányához tapadt. Ismeretes, hogy Johnson kormányzata mélyen beleragadt a vietnami háborúba, és pontosan ezzel szemben bontakozott ki a nagy diákmozgalom – az idősebbek még emlékeznek az „Eper és vér” filmre. A szembenállás erős és hosszantartó volt. A vietnami háború érintette és sötét foltokat hagyott a Wilson kormányon is, és a kormányon belül is felszakadtak a szociális kérdések megítélésében mutatkozó ellentétek. Németországban ugyanekkor a szociáldemokrata-kereszténydemokrata koalíció rövid felívelés után szintén széttöredezett és válságba került. Az NLR így új helyzettel került szembe, a szerző pedig gondosan végigkíséri nemcsak ezeket a folyamatokat, természetesen nem elfeledkezve az 1968. tavaszi párizsi eseményekről és a forró május után a hideg és ellenforradalmi júniusi fordulatról, hanem egyúttal bemutatja, hogy annakidején minderről milyen elemzéseket adott, ítéleteket formált az NLR. Ez a bemutatás természetesen nem névtelen, sok szerző jelenik meg pontosan a könyv oldalain, miközben Thompson nem feledkezik meg arról sem, hogy bemutassa az NLR új szerkesztőit s azok belső vitáit.

Az NLR történetének harmadik korszaka az új nagy történelmi korszakváltással együtt kezdődik: 1989-90-el, a Szovjetunió megszűnésével és a kelet-európai „rendszerátalakításokkal”. Ez ismeretesen a hidegháború végét is jelentette. Ám csak egy formában. A NATO tovább élt és tovább élt a nukleáris fegyverkezés is, ami ellen nagy tömegmozgalom bontakozott ki, elsősorban éppen Nagy-Britanniában. Ennek nagy története van és ebben jócskán kivette a részét az NLR is. Ám mint Thompson hangsúlyozza, jóllehet e korszak elején szociáldemokrata körökben, sőt a szociáldemokratáknál balrább elhelyezkedő egyes gondolkodók köreiből is nagy reményeket és főként illúziókat tápláltak ehhez az új korszakhoz, amelyről jobboldali körökben, az elhíresült Fukuyama diagnózis szerint, bekövetkezett „a történelem vége”, ezt a véleményt az NLR sohasem osztotta. Perry Anderson, az NLR új főszerkesztője, lendületes ellen-programot vázolt fel, ám mint Thompson leszögezi, e korszakban mindeddig hiányzott az erő és részint az akarat is, hogy egy demokratikus-szocialista fordulatot végrehajtsanak. Ez mintegy a „végítélet”, ám a kötet e korszakot illetően is sok figyelemre méltó részelemzést nyújt – elsősorban persze az NLR rendhagyó szocialista írásairól. Thompson ebben a tekintetben nálunk nagyon ismeretlen területre vezet el az olvasót, hiszen e problémákról és kritikákról általában alig esik szó.

Jemnitz János

Alan Winnington: Reggeli Maóval.

Egy külpolitikai újságíró memoárjai. London, 1986.

Miként John Saville, a könyv ismertetője megállapítja, a könyv nagyon élvezetesen megírt munka, amely általános történeti értékeket is rögzít. A szerző olyan alkalmakkor is jelen lehetett, ahol semmilyen más nyugati újságíró nem volt ott. Winnington londoni munkáscsaládban született, s apja tette lehetővé „felemelkedését”. Winnington még az I. világháború előtt született, még megérhette az iskolai vesszőzést, és a két világháború között sokszor volt munkanélküli. Aktív kommunista lett és politikai okokból nem hívták be katonai szolgálatra sem. Winnington a *Daily Worker*, vagyis a CPGB központi napilapjának szerkesztőségéhez csatlakozott, és ebben a minőségében küldték ki 1948-ban Kínába, mégpedig a Kínai KP kérésére, akik egy tapasztalt újságírót kértek segítségül.

Winnington valóban közelről ismerhette meg a Kínai KP vezetőit. 1950-ben részt vett egy bensőséges vacsorán, amelyen Maon kívül Csou En-Laj és Csü-Te is ott volt. A beszélgetés során olyan alapkérdéseket érintettek, mint a földreform és az iparosítás. Mao volt ezúttal az, aki kitarított amellett, hogy a hadsereg létszámát csökkenteni kell. Öt nappal később kirobbant a koreai háború, és a leszerelésről le kellett mondani. Winnington nyomban Észak-Koreában találta magát, ahol egyfelől a *Daily Worker*-t, másfelől a kínai távirati irodát tudósította. A koreai háborúról egyébként a nemzetközi és persze a brit sajtó is nagyon rosszul tájékoztatott, egyszerűen az USA hivatalos híradásainak nyomaiban haladt. Hosszú időn át Winnington volt az egyedüli független nyugati tudósító, csak később lépett a színre az ausztráliai Wilfred Burchett, akinek ottani tudósításai és könyvei világszerte ismertté váltak.¹⁰

Saville hangsúlyozza, hogy a frontok megmerevedése után a fegyverszüneti tárgyalások idején Winnington volt a legelismertebb és legalaposabb megfigyelő, amit mind a két oldalon méltányoltak. Saville ezután részletesen kitér arra, hogy a mintegy 5 000 angol katonából, akik a dél-koreaiak oldalán harcoltak, mennyien haltak meg, de főként arra, hogy az angol kormány hajlandó volt őket bevetni, egyetlen önálló lépést nem tett a fegyverszüneti tárgyalások idején, és ezen a téren is mindvégig „csak kiszolgálta az amerikaiakat”.

A harcok befejeződése után Winnington habozott, hogy felkeresse-e az angol hadifoglyokat, de végül megtette. A *Daily Worker* szerkesztősége ezt nem helyezte, mert úgy ítélte, hogy ezzel a lap elfogadná, hogy „az ellenséggel keres kapcsolatot”. Winnington így két tűz közé került; a helyzetből későbbi visszaemlékezései szerint úgy verekedte ki magát, hogy a hadifoglyoktól szerzett értesüléseket, leveleket, kéréseket kerülő úton, Pekingben vagy Tokión át küldte haza Angliába a címzettekhez. A háború után Angli-

¹⁰ Burchett könyvei egykor magyarul is megjelentek és jól ismertek voltak.

ában Winnington e szolgálatok ellenére megvádolták, hogy kollaborált az ellenséggel; elvették útlevelét is, amit csak húsz évvel később kapott vissza. A hadifoglyoknak persze egészen más volt a véleménye, és egyikük sem támasztotta alá a vádakat.

Winnington a háború után az 1950-es évek végéig Kínában élt, majd ugyancsak útlevele nélkül az NDK-ba települt át, ott élt haláláig, 1983-ig. Egy német hölgygel házasodott össze, s ott írta meg élete történetét, amely többek szerint kitűnő munka.

John Saville

Forrás: *Socialist History*, London, 2003. 91-93. old.

BESZÁMOLÓK

A **Socialist History Society** az 1917. évi orosz forradalmak 90. évfordulójára 2007-ben különszámot jelentetett meg Francis King¹ szerkesztésében, amelyben teljes egészében az oroszországi történeti összefüggéseket elemezték. Az évente megjelenő periodika (amely általában háromszor szokott napvilágot látni) ezúttal nemcsak szigorúan orosz keretek között maradt, hanem elsősorban az orosz narodnyikok és a marxizmus kapcsolatát, az orosz eszer párt (vagyis a Forradalmi Szocialista Pártja történetét, különös tekintettel az 1917. és 18. évi történetét) megmozdulásait, kiáltványait mutatja be és elemzi. A kiadvány részletesebb ismertetésére, sőt részleges közlésére visszatérünk.

A szerkesztők

Rosa Luxemburg emlékkonferencia

Berlin, 2009. január 16-17, Voronyezsben, május.

A konferenciát a Rosa Luxemburg Társaság (Rosa Luxemburg Association) Rosa Luxemburg és Karl Liebknecht meggyilkolásának 90. évfordulóján tartotta meg. A konferencia a résztvevők (így a Társaság elnöke, Narihito Ito szeryint) nagyon sikeres volt, több jó beszámoló hangzott el. A bevezető előadást Narihiko Ito tartotta Rosa Luxemburg szocializmus felfogásáról.

Orosz történészek meghívására Moszkvában tartottunk Luxemburg megemlékezést, majd májusban Voronyezsben. Főként a voronyezsi egyetemi konferencia illetőleg beszélgetések voltak érdekesek és meggondolkodtatók, sok új gondolatot hallhattam a fiatal oroszoktól.

Forrás: Narihiko Ito 2009. december 29-i levele Jemnitz Jánoshoz

Madeleine Rebérioux² emlékkonferencia

Párizs, 2009. február 5-6.

A konferencián, amelyet Madeleine Rebérioux emlékére rendeztek a parlamentben, a következő fő kérdést elemezték: mi lett a szocializmus történe-

¹ Francis King az Évkönyv Nemzetközi Tanácsadó Testületének tagja, a Norwick-i Egyetem tanára, és a Socialist History Society kiadványainak szerkesztője.

² Rebérioux az Évkönyv Nemzetközi Tanácsadó Testületének tagja és sokszoros szerzője volt, életútját lásd Évkönyv 2007.

tével? A konferencia szervezői a következők voltak: a Fondation Jean Jaur s (Jaurès Alapítvány³) és a Société d'études jaur siennes (Jaur s tanulmányozására alakult Társaság⁴). A szervezetek szélesebb értelmezésben általában foglalkoznak a baloldal franciaországi történetével (e szervezetek a fenti témakörben 2004-ben jelentettek meg egy átfogó munkát Jean-Jacques Becker és Gilles Candar szerkesztésében). Részben ugyanezek a szervezők, akik e szervezetekben dolgoznak és írnak, írtak munkát a franciaországi kommunizmus történetéről.

A konferencia során hat szekcióban is vitatták a különböző kérdéseket. Minden szekcióban külön-külön felvezető előadás hangzott el. Az előadók minden esetben megvilágították, hogy az adott kérdéskörben milyen volt Madeleine Rebérioux szerepe és hozzájárulása (Rebérioux immár öt éve halt meg). Fájó hiány volt, hogy az Emberi Jogok Ligája (Ligue des droits de l'homme), amelynek Rebérioux az elnöke volt, ezúttal ezen a megemlékező konferencián nem képviseltette magát. A Párizs VIII egyetem, ahol Rebérioux hosszú éveken át oktatott, több résztvevővel is képviseltette magát. Ugyancsak képviseltette magát a *Le Mouvement Social* folyóirat, amelynek Rebérioux hosszú éveken át szerkesztőségi tagja ill. a szerkesztőbizottság elnöke volt – és amely a francia munkásmozgalom-történet hosszú évtizedek óta legrangosabb orgánuma. A megemlékező rendezvényen képviseltette magát az École des Hautes études⁵, a Centre d'histoire sociale de XXe siècle (a XX. századi Társadalomtörténeti Intézet).

A viták során a felszólalásokban egyesek nem kerülték el a hagiografikus megközelítéseket és természetesen sokan emlékeztek meg Madeleine Rebérioux-nak különböző témákban közzétett munkáiról. Az előadások során elhangzott olyan is, amely azt világította meg, hogy Madeleine Rebérioux egyike volt a Musés d'Orsay⁶ létrehozóinak és vezetőinek, valamint a XIX. századi múzeumnak, valamint annak a múzeumnak, amely a nők történetét (Histoire des Femmes) mutatja be. Ebben múzeumban a középpontba az került, hogy a nők helyzete miként került ismétlődően a viták középpontjába. Valamennyi múzeum esetében Rebérioux nagy szerepet játszott, mint aki valóban kompetens volt a társadalomtörténet kérdéseiben. Egyetemi oktatóként is közvetítő kapcsot jelentett a múzeumok és az egyetemek között.

Egy másik szekcióban Michelle Perrot emlékezett meg arról, hogy a munkásmozgalom és a nők helyzetének vizsgálata között nemcsak az összekapcsolódás, hanem sokszor a súrlódás és ütközés is jellemző volt. Mind a két

³ Az alapítványt Rebérioux azzal a céllal hozta létre, hogy Jaur s összes munkáit harminc kötetben megjelentessék. (Ez nem valósult meg.)

⁴ A Társaság jelentette meg Rebérioux szerkesztésében a negyedévenként megjelenő Bulletinját nemzetközi szerzőgárdával.

⁵ A főiskola az 1960-as évektől még a Sorbonne vetélytársaként szerveződött meg - később a viszonyok átrajzolódtak.

⁶ A Musés d'Orsay lényegileg a XIX-XX. századi francia képzőművészet legnagyobb múzeuma, az utóbbi harminc évben formálódott ki.

témakör vizsgálódása egyaránt akadályokba sőt ugyanolyan akadályokba ütközött. Ez a lemaradás és hátráltatás megmutatkozott abban is, hogy milyen későn tört be az antropológiai vizsgálódás a munkásmozgalom ill. a nők kérdésével foglalkozó vizsgálódásokba és oktatásba az egyetemen. Madeleine Rebérioux minkét kérdésben úttörő munkát végzett, és egyaránt foglalkozott a szervezetek és szerveződések, valamint amire mindig nagy hangsúlyt fektetett, a szerveződések melletti történésekre, a kollektív akaratok és szándékok megnyilvánulásaira. Madeleine Rebérioux többször utalt arra, hogy a nők szervezeteinek története és a szocialista mozgalom története sokszor nem esik egybe, így volt ez elsősorban Németországban és az I. világháború idején.

A nemzetközi munkásmozgalom történetével foglalkozó szekcióban, amelyben én is részt vettem, a megbeszéléseket megnyitó referátumot Patrizia Dogliani tartotta⁷. Dogliani hangsúlyozta, hogy Rebérioux e tekintetben végzett munkássága a legszorosabban összeszövődött George s Haupt⁸-éval. Közös munkájuk egyik legfontosabb terméke a *La Deuxième Internationale et l'Orient* (Párizs 1967) (A II. Internacionálé és a Kelet, a kötet magyar nyelvű ismertetőjét Jemnitz János írta: Századok 1971/6.)

E kötetben Rebérioux „motiválta” a szerzőket azokban a fejezetekben, amelyek a vietnami és algériai összefüggéseket elemezték, hiszen ezek francia szempontból oly kényesek voltak. Ugyanez igaz a tekintetben is, hogy Rebérioux mindig fontosnak ítélte – miként azt egy másik jeles francia történész, Robert Paris kiemelte e konferencián – hogy a II. Internacionálénak e tekintetben milyen is volt a víziója. E kérdésben külön szólt persze a franciákról, és kiemelten Jean Longuet⁹-ről és még inkább Jean Jaurès¹⁰-ről. Jaurès munkásságáról Rebérioux több könyvet is megjelentetett, tematikus válogatásban és feldolgozásban. (Jaurès összes műveinek kiadását Rebérioux hagyatékát folytatva Gilles Candar vállalta magára.) Ez az internacionalizmus az, amely egykor a proletár internacionalizmust jellemezte, és amely Rebérioux munkásságában oly nagy helyet foglal el. Talán ebben szerepet játszott az is, hogy Franciaországban ezt gyengítette ill. ezzel szemben kihívást jelentett a hagyományos francia nacionalizmus, ill. a francia nemzeti érzés.

A konferencia végén a szocializmus és a demokrácia kölcsönhatását vizsgálták. A kerek-asztal beszélgetést Alain Bergounioux moderálta. A szocializmus történetének sorsa, véleményem szerint, igen összetett, kapcsolódik

⁷ Patrizia Dogliani a modenai egyetem oktatója, hajdanán Georges Haupt egyik tanítványa volt.

⁸ Haupt életútját lásd Évkönyv 1998. Haupt a II. Internacionálé legkitűnőbb kutatója és feldolgozója volt az 1960-as évek után. Szoros barátságban volt Rebérioux-val, több konferenciát is rendeztek együtt Párizsban.

⁹ Jean Longuet életútját lásd Évkönyv 1986. Longuet-nak mind az SFIO megalakulásában, mind az I. világháború idején a pacifista irányzat vezetésében nagy szerepe volt, a párt nemzetközi titkáráként dolgozott.

¹⁰ Jaurès életútját lásd Évkönyv 1984, valamint Jemnitz János: Jean Jaur s. Akadémiai Kiadó 1970.

magának a szocializmusnak a történetileg változó víziójához. Így az aranykorban, az 1960–1970-es években, a történészeket kutatásra és munkák megjelentetésére serkentette. A konferenciának mindenképpen érdeme, hogy a régi ismeretekre és munkákra ismét ráirányította a figyelmet. Ugyanakkor szóltak a szocializmus jövőjéről is, bár erre kisebb súlyt helyeztek.

Claudie Weill

Megemlékezés Londonban a spanyol polgárháború 70. évfordulóján

Londonban Kensington kerületben egy dombormű-mozaikot állítottak ki a polgárháborúra emlékezve. Egyúttal egy könyvecskét is megjelentettek, amely egyszerre magyarázta meg az érdeklődőknek a domborművet is és magát a spanyol polgárháború történetét is, valamint természetesen az alkotóművészek névsorát. Az alkotóknak, valamennyiüknek volt valamilyen köze az akkori spanyolországi eseményekhez. A kis könyvecske illusztrációkat tartalmaz az apákról és anyákról, akik annakidején brit részről harcoltak a Nemzetközi Brigádokban – részint a brigádokhoz tartozó egészségügyi hálózatban ill. kórházakban. A könyvecske megemlékezik a Nagy-Britanniába menekült spanyolokról is, beleértve az akkori gyermekeket, különösen a baszk gyermekeket.

Forrás: Socialist History Society, Newsletter 2009. március

Willie Thompson: A parasztok voltak azok, „akik megcsinálták”

Nagy változások Latin Amerikában

A Socialist History Society 2009. évi A.L. Morton¹¹ konferenciáját 2009. október 3-án tartották meg. A konferencia előadója Dr. Francisco Domínguez volt, a Venezuelai Információs Irodának tagja és az angliai Middlesex University latin-amerikai tanszékének vezetője. Előadásának témája: átfogó történeti áttekintés Latin-Amerika történetéről egészen napjainkig. Kiemelte azoknak az országoknak történeti múltját, amelyekben a szerencsétlen és részben elfelejtett indiánok különösen nagy számban éltek, és történeti múltjuk is gazdag és

¹¹ Morton életútját lásd Évkönyv 1990.

nagy volt. A történeti indító fázis, ahonnan az előadó megkezdte áttekintését, a XIX. század első évtizedeinek forradalmi voltak. Így szól Simon Bolívarról, a korszak legnagyobb hősről és e kor felvilágosult középosztályból származó embereiről, akik eszmei világára az „öreg kontinens” szabadkőműves gondolatai hatottak. Persze Latin-Amerikában mindezt bonyolította a kreol arisztokrácia jelenléte, amelyet a spanyol illetve portugál világbirodalmak hagytak örökségül Latin-Amerikára. A furcsa ellentmondás az volt, hogy a forradalmak sikeréhez mindenütt a szegény dolgozó népet is meg kellett nyerni, és a forradalmak sikere után a dolgozókat visszaküldték a bányákba, vagy a földekre, hogy félféudális uraik számára „igazán nyomorúságos feltételek között” dolgozzanak tovább. Az ellentmondásokat még tovább fokozta, amikor Haitiban kitört a rabszolgafelkelés és az új megszülető köztársaságok részben rabszolgatartó urai joggal rettegtek, hogy mi lesz akkor, ha a rabszolgázadások náluk is megindulnak. Az óriási gazdasági, szociális különbségek közepette Latin-Amerika története a XIX. század folyamán zsúfolva volt lázadásokkal és forradalmakkal. Ezek után történt meg, hogy a latin-amerikai uralkodó elitek a nagy északi szomszédhoz, az USA-hoz fordultak segítségért. Az USA azután valóban segítséget nyújtott nekik, és saját maga fegyveresen is többször beavatkozott, közvetlenül elnyomta a forrongásokat.

Az USA megőrizte ezeknek az eliteknek az uralmát, jócskán azért, hogy saját befektetői és tőkései számára biztonságban megőrizhesse ezt a paradicsomot.

Az 1930-as évektől már mindenütt létrejöttek az új kommunista pártok Latin-Amerikában. Dr. Domínguez a kommunista pártokkal kapcsolatban aláhúzta, hogy miután ezek a pártok „nagyon mechanikusan” tevékenységüket elsősorban a munkások és a munkásosztály megnyerésére helyezték és elhanyagolták a parasztságot (és természetesen elsősorban a szegényparasztságot), így nem lettek olyan erősek „mint amilyenek lehettek volna”. Így például a kubai kommunisták nem játszottak jelentősebb szerepet még a kubai forradalom győzelmében sem.

Jelenleg a latin-amerikai forradalmi változások keltik a legnagyobb reményeket a egész világon, így a venezuelai, a bolíviai és az ecuadori történések. Dr. Domínguez ezekkel kapcsolatban kifejtette, hogy az érintett országok forradalmi kormányai miként törekednek arra, hogy tömeg-támogatást nyerjenek, és ami talán még ennél is fontosabb, miként próbálják ezt a tömeg-támogatást meg is tartani. Ezekben az országokban nagyon nagy az indiánok hányada és forradalmi hagyományaik, kultúrájuk napjainkban is jelentős szerepet játszik ezen országok életének alakulásában.

Dr. Domínguez előadását élénk vita és eszmecsere követte.

Forrás: Willie Thompson: It was the Pessants what done it. The major changes in Latin America examined

Socialist History Society

Newsletter 2009. november 3. 11. oldal.

A Nemzetközi Munkás-mozgalom Történet kutatóinak (ITH)

2009. szeptember 10–13. között Linzben megrendezett nemzetközi konferenciája (Linz, 2009).

A 45. linzi konferencián nagyjából ugyanolyan számban jelentek meg az egyes országokból érkező történészek, mint 2008-ban, de ez már önmagában véve is hanyatlást, gyengülést mutat. Mint már hosszú évek óta, alig voltak skandinávok, nem szerepeltek belgák, britek, spanyolok, olaszok, alig voltak a Balkánról és alig voltak Oroszországból – és nem a régi ismertek.

A legjelentősebb vita alighanem éppen a következő évi konferencia témájának kiválasztása körül robbant ki. Volt ugyan egy elfogadott tematika, amely a történetírást jelölte ki, de az „öreg gárda” számos ismert embere amellett érvelt, hogy a gazdasági válsággal és ennek a munkásmozgalomra gyakorolt hatásával nem lehet nem szembenézni, ezt kell napirendre tűzni, természetesen történetileg, hogy a nagy 1929–32-es válságra, illetőleg a többi kisebb válságra a munkásmozgalom és annak teoretikusai miként reagáltak. Az „öreg gárdából” emellett érvelt a berlini Henryk Skrzypczak, a tokiói Narihiko Ito, a berlini Günter Benser, Jemnitz János és hozzánk csatlakozott a párizsi Bruno Groppo is. Az ITH bécsi vezetőinek egy része nem örült ennek a „lázasnak”, és a döntés több szavazás után valahogy el lett napolva.

A konferencia Marcel van der Linden nagyobb átfogó referátumával kezdődött, aki átfogóan beszélt; a munkásmozgalom történeti kutatásainak problémáiról, majd hosszabb időt vett igénybe a B. Kuczynski díjak átadása, amelynek kapcsán a díjazott osztrák történészek (jórészt hölgyek) kaptak laudációt, illetőleg ők maguk mutatták be újonnan megjelent könyveiket és szóltak kutatásaikról.

A konferencia maga földrajzilag-területileg is jócskán széttöredezett. Narihiko Ito japán és távol-keleti jelenkori tapasztalatokról beszélt, több német felszólaló, köztük Günter Benser, illetőleg Jürgen Hofmann német tapasztalatokról és a német történetírás problémáiról, míg akadt egy új indiai történész, Behal Rana, aki speciális indiai problémakört járt be nagy alapos-sággal – de ez akárhogyan is, egy távoli ország részkérdése volt. Előadásának címe így hangzott: Változó paradigmák a dél-ázsiai munkásmozgalom-történetírásban. A nagy cím mögött a valóságban azonban – mint már jeleztem – kizárólag indiai mondanivaló rejtett, azon belül is egy résztéma. Ám megjegyzendő, hogy Raba Behal erős felütéssel beszámolójában és annak rövidebb írásos kivonatában hangsúlyozta, hogy „Újabbban Indiában nagyobb érdeklődés mutatkozik a munkásmozgalom és a munkásmozgalom történetének feldolgozása iránt.” Megjegyezte, hogy az érdeklődés helyileg is nagyon

eltérő. Hozzáfűzte, hogy a munkásmozgalom fogalmát jelenleg szélesebben értelmezi beletagolják a migráció jelenségét és a munkaerő mobilitást, illetve annak alakulását. Ezt kiegészíti az Indiában is jelentős kézművesek kategóriája, a paraszti közösségekben dolgozóké, a női dolgozóké, és külön figyelmet érdemel a nagyobb ültetvényeken ideiglenesen alkalmazott munkaerő (töb-
bek között a nők) problémaköre.

Rana Behal megállapította: új jelenség a munkásmozgalom történetírásában az, hogy nemzetközi összehasonlításban a központi országok jól feldolgozott és bemutatott munkái után most fokozott figyelemmel fordulnak a perifériák felé, és ezen belül a perifériák munkásmozgalmának kutatása felé is.

Konkrétan Indiáról szólva Rana Behal erős különbséget tett India gyarmati korszaka és a későbbi periódus között, nagy nyomatékkal szólva már a jelenlegi globalizált világban bekövetkezett változásokról. Ez első esetben megemlítette, hogy az első munkák az indiai munkásság helyzetéről, történetéről a 19. század végén jelentek meg. Az első szerzők az indiai városi értelmiségből, illetőleg a külföldi misszionáriusok közül kerültek ki. Írásaikban hangsúlyozottan szóltak a tőkés vállalatok és az állami adminisztráció sűrlődásairól, illetőleg ellentéteiről. A nemzeti érzelmű szerzők írásaira azonban jellemző volt, hogy előszeretettel elsősorban a nemzetközi, idegen tulajdonú vállalatok munkásairól és azok helyzetéről írtak. Ugyanakkor az indiai tulajdonú vállalatok esetében a szerzők, ha az ott foglalkoztatott munkásokról írtak, nagyon óvatosak voltak és az ő sorsuk iránt sokkal közömbösebbek voltak.

Jemnitz János

INTERNATIONAL SUPPLEMENT

JÁNOS JEMNITZ

The international Linz conference of the ITH, September 10-13, 2009

The number of the participating historians of the 45th Linz conference was similar to the previous year; nevertheless this fact itself manifests a kind of decay and weakening. As for long years now, there were hardly any Scandinavians, no Belgians, nobody from Britain, Spain or Italy, almost anybody from the Balkans or Russia – and not the familiar, well known faces.

The most important debate may have been the one around the planned topic of the next conference. Although there was an already accepted topic on historiography, but several well known people from the „old guard” argued for the necessity to face with the international crisis of economy and its effects on the labour movement; it should be on the agenda, in a historical perspective of course, to see how the labour movement and labour theoreticians had reacted to the Great Depression of 1929-1932 and to later, less general crises. Henryk Skrzypczak from Berlin, Narihiko Ito from Tokyo, Günter Benser from Berlin and János Jemnitz – all of them from the „old guard” – defended this opinion, as well as Bruno Groppo from Paris. However, some of the Wien leaders of the ITH did not welcome this „rebellion”, and the decision somehow had been cancelled after some voting.

The opening presentation of the conference was held by Marcel van der Linden; he spoke generally on the problems of the exploration of the history of the labour movement. It was followed by the giving out of the B. Kuczynski-awards, when the prize-winner Austrian historians (mostly women) accepted the congratulations and presented their new books and researches.

The conference was rather fragmented also in geographical terms. Narihiko Ito spoke about present day Japanese and Far-Eastern experiences, some German speakers, like Günter Besner and Jürgen Hofmann presented the German experience and problems of historiography, and a new participant from India, Behal Rana spoke really detailed about a specific Indian issue – but anyway, it was about a particular question of a far country. The title of the paper was „Changing paradigms in the South-Asian labour historiography”, but behind the more general title there was – as I already mentioned – and exclusively Indian matter, and a particular topic.

Nevertheless, in his expose Raba Behal emphasised that there is a

growing interest in India in labour movement and its history. The notion of labour movement is now become more widespread, including migration and the mobility of labour force. Additionally in India a substantive layer of craftsmen, people working in peasant collectives and working women belongs to this definition as well. Particularly important is the problem of the interim labourers of the great plantations (among them women). As Raba Behal stated, a new phenomenon in the labour historiography that in international context after the well-studied issues of the central states there is a growing interest in the peripheries, including the labour movements.

According to India concretely, Rana Behal strongly differentiated the colonial age and the later period, and emphasised the alterations of the present, globalized world. For the first part, the initial works on the situation and history of the Indian labour had been published in the end of the 19th century. The first authors of such works were mainly members of the urban Indian intelligentsia, or missionaries from abroad. They put emphasis on the frictions and clashes of the capitalist firms and state administration. For authors with national sentiments that was characteristic to write mainly about the situation of the workers of international, foreign-owned firms. However, when they dealt with workers of Indian-owned firms, they were far more careful, and even more indifferent to their fate.

KATE HUDSON

Bertrand Russell: controversy and commitment – his role in the early years of the Campaign for Nuclear Disarmament

Bertrand Russell was a key – but also controversial – figure in Britain's anti-nuclear movement. In 1955 he was a lead signatory to the Russell-Einstein Manifest¹, urging scientists internationally to work for peace. It was endorsed by hundreds of scientists and generated considerable public awareness of the facts about nuclear bombs, and of the dangers presented by radioactive fallout from nuclear testing. In fact, opposition to nuclear weapons testing not only played a major part in the founding of CND in 1958, but was also a focus for Bertrand Russell's activity prior to that point. In 1957, he became

¹ John Minnion and Philip Bolsover (eds), ~1983, *The CND Story. ~The first 25 Years of the CND in the Words of the People Involved*. Allison and Busby, London. p 49.

involved in the Emergency Committee for Direct Action against Nuclear War, which backed direct action against the tests.

When CND was founded the following year, Bertrand Russell was also centrally involved, but its orientation, under the leadership of Canon John Collins, was towards more mainstream forms of protest and political intervention rather than the direct action approach to which Bertrand Russell was drawn.

One of the key debates in CND from its inception was the role of 'direct action' and whether breaking the law was a permissible way of campaigning against nuclear weapons. The first Aldermaston March, which was organised by the Direct Action Committee and supported by CND, really launched the new movement into the public eye and onto the political agenda. CND went on after the march to pursue a range of campaigning and lobbying activities, building local groups and organising meetings and events. The Direct Action Committee maintained its orientation towards civil disobedience, with a broader overall goal of changing society through peaceful means. Its principles, summed up by April Carter, who was a leading activist in the DAC, include a 'belief in the need for non-violent action directed against weapons and bases designed for nuclear warfare, the need for personal commitment, and reliance on popular protest rather than on working through the established political process.' The position of the CND leadership, on the other hand, can be summed up by a comment from Canon Collins, who was at that time CND's chair: 'It seemed to me that for CND as such to identify itself with illegalities would be to alienate its potential supporters, not only in the Labour movement but outside it, to whom the bulk of campaigners wished to address themselves.'² They were concerned about the impact on the public of any form of law breaking and felt that action that lost CND public support would not be justified. Even so, many in the ranks of CND's local groups were more sympathetic. For the first couple of years, CND and direct action activities took place side by side, often with considerable overlap. Although there were occasionally tensions between the two approaches, in reality a fairly co-operative approach existed, for example when CND and the DAC decided to co-operate over a demonstration at the Thor missile base at Harrington, Northamptonshire, in January 1960. The DAC planned a march and a sit-down at the base. CND organised a march led by Canon Collins 'in sympathy with civil disobedience but not supportive'³ and that would pass the base but not engage in the sit-down. The combined event was a success and seemed a good formula for future cooperation. Generally speaking, there was not a rigid demarcation over the focus of actions; CND also conducted a range of actions at bases, but without direct action. In 1959, CND had demonstrated at the rocket bases in Yorkshire and at RAF Brize Norton, amongst others.

² Ibid, p20.

³ CND Annual Report, 1959, CND Archive, British Library of Political and Economic Science.

But later that year, a new initiative was launched, which led to sharp conflict within CND's leadership, between its chair, Canon Collins and its president, Bertrand Russell. The trouble began as Russell started to articulate and act upon the frustrations of those in the movement who found the CND leadership's approach too conventional.

In September 1960, a CND march took place from Edinburgh to London. Russell wrote to inform Canon Collins that when he spoke at the final rally when the march arrived in Trafalgar Square, he planned, 'to say something in support of those who practice direct action.'⁴ Russell was dissuaded from doing so, as it might have a negative impact on the decision on unilateralism at the Labour Party Conference the following month. But eventually it leaked out that Russell was planning a new movement – the Committee of 100 for Civil Disobedience against Nuclear Warfare. Russell's idea was that the new Committee would be launched – hopefully – after a unilateralist victory at the Labour Party Conference. The role of the Committee would then be to win wider public support through publicising the issue via mass civil disobedience. The composition of the Committee was designed to widen the movement's appeal. The Committee was widely drawn, including 'celebrities' from the cutting edge of the artistic and cultural world:

John Arden, Shelagh Delaney, Lindsay Anderson, John Braine, Augustus John, Robin Hall, George Melly, John Neville, John Osborne, Herbert Read and Arnold Wesker.⁵ Canon Collins had not been informed by Russell of this development and was reportedly very annoyed when he found out about it from Victor Gollancz, who had been invited to join the Committee. Russell resigned as President of CND before the Committee was officially launched in October

Russell was president of CND but he had also been a supporter of the DAC and its forerunners since the mid-1950s. He simultaneously considered direct action to be a dangerous doctrine leading to anarchy, and believed that 'almost all great advances have involved illegality.'⁶ Above all, though, he considered it to be a means of getting publicity for the movement:

All the major organs of publicity are against us. It was extremely difficult to get any attention at all until we resorted to [direct action]. I have no views in principle either for or against civil disobedience. It has always been practiced at different times and places. With me it is purely a practical question of whether to do it or not, a method of propaganda.⁷

Whilst Russell's correspondence at the time shows that he thought the two different approaches had to remain independent of each other (although

⁴ Ronald W. Clark, 1975, *The Life of Bertrand Russell*, Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex, p 720.

⁵ *The CND Story*, opcit, p21.

⁶ *The Life of Bertrand Russell*, opcit, p717.

⁷ *Ibid*

personally supporting both (during the first couple of years of CND's life), this approach did not last.

Russell's biographer describes it: 'Hunting with both packs was defensible as long as both organisations seemed to be doing equally valuable work. But by the summer of 1960 he was beginning to feel that the voice of the church militant, epitomised by Collins's chairmanship of CND, was becoming little more than a whisper in the parish magazine.'⁸

In the middle of 1960, Russell was visited by a young American called Ralph Schoenman, who proposed a new campaigning approach: neither the mass marches and legal protests of CND, nor the activities of the DAC, which in Russell's words, 'were too often concerned with individual testimony by way of salving individual consciences.'⁹ Schoenman's idea was mass civil disobedience, intending to combine the direct action of DAC and the mass movement of CND. Russell took up the idea, and the Committee of 100 was formed. The role of Schoenman himself was a controversial one and it seems that many, during his years of influence with Russell, 'questioned his motivation', fearing that he had been placed there to disrupt the peace movement by elevating Direct Action above policy debate and campaigning. The truth about these allegations may never be known.¹⁰

Much of the Committee's campaigning was in opposition to the decision to locate US Polaris nuclear submarines at a base to be established at Holy Loch, 30 miles from Glasgow. There is clear evidence that the British government was very much affected by popular opposition and campaigning against the base, in particular over public concern - about US control of nuclear weapons in British territorial waters. Indeed, as the Cabinet noted in July 1960, to overcome the 'considerable political difficulty in securing public support in this country for these arrangements,' Britain 'should aim to get American agreement to full and timely consultation with us. . . and joint decision in an emergency.'¹¹ But that was out of the question for the US, and the government was not able to get any control for Britain over any use of US nuclear weapons in Britain. The Polaris base, therefore, presented the stark possibility that Britain could be destroyed in a nuclear war prosecuted by the United States without any British agreement to participate. Not surprisingly, therefore, protest against the Polaris base was quite considerable. The Committee of 100's first demonstration took place in February 1961, outside the Ministry of Defence, to protest the arrival of the US Polaris depot ship at Holy Loch in Scotland. Around 4,000 people sat down in protest, but there were no arrests. The DAC also took direct action at Holy Loch itself at the same time, and

⁸ Ibid, p718.

⁹ Ibid, p 719.

¹⁰ Letter from John Cox, 31 March 2005.

¹¹ Quoted in Lawrence S. Wittner, 1993, *The Struggle Against the Bomb: Volume Two: Resisting the Bomb: A History of the World Disarmament Movement 1954-70*, Stanford University Press, Stanford, California, p 391.

the events gained widespread public attention. However, the tolerant police attitude was not to last. At subsequent actions, mass arrests routinely took place. In March 1961, CND's annual conference reaffirmed its commitment to legal methods, but it also congratulated the DAC and Committee of 100 on their demonstrations. The Conference stated that the three different forms of protest should be seen as 'three techniques in a united attack on preparations for nuclear war.'¹² In other words it was recognised that these diverse methods were all valid parts of the process of campaigning against nuclear weapons. This remains CND's position today.

In the summer of 1961, the Committee announced a new round of mass civil disobedience, in opposition to the actual arrival of the first US Polaris submarine in Holy Loch. The protests coincided with the erection of the Berlin Wall; it was a time of greatly heightened international tension. There was a massive sit-down protest in London in September, as well as more action at Holy Loch itself. In advance of this, Russell, Lady Russell and many other members of the Committee of 100 were arrested and charged with inciting civil disobedience, under the Defence of the Realm Act of 1361. Russell made a powerful speech from the dock, arguing that civil disobedience was a last resort:

'Patriotism and humanity alike urged us to see some way of saving our country and the world.'¹³

Both Russell and Lady Russell were sentenced to two months in prison, but this was reduced on medical grounds to one week each. Russell was almost 90 years of age at this point and served his term in Brixton Prison, where he had spent time as a conscientious objector during World War I. Russell's imprisonment raised the profile of the anti-nuclear movement enormously, achieving exactly the type of publicity that Russell had hoped for. Russell's age and the fact that he was regarded as one of the great philosophers of the 20th century only added to the impact of his stand. When the planned protest took place in London, it attracted over 12,000 people, in spite of the fact that the police had banned the sit-down under the Public Order Act. The ban contributed to the scale of participation, as people also came out to protest in defence of their civil liberties and to protest the draconian treatment of the Russells.

Following this massive mobilisation, the Committee decided to turn its attention to military bases. Seven protests were planned for December. The government's response to this was brutal as it set out to intimidate the movement. The Committee's six employees were all arrested prior to the demonstrations and given relatively lengthy jail sentences. The turnout at these occasions fell to 7,000, influenced by the government's hard line and

¹² Peggy Duff, 1971, *Left, Left, Left: A Personal Account of Six Protest Campaigns 1945-65*, Allison and Busby, London, p 174.

¹³ The Life of Bertrand Russell, *opcit*, p 738.

threat of prison. Local Committees were set up around the country, but it was hard to mobilise significant numbers outside London. Support for the Committee gradually began to wane, and it was not helped by occasional activities, by groups within the Committee, which seemed to be divisive. On one occasion breakaway civil disobedience at the end of an Aldermaston March caused division and confusion; another breakaway march organised by libertarians and anarchists – the so-called ‘Spies for Peace’ - had a similar effect.¹⁴

Canon Collins spoke sharply about anarchist interventions when he resigned as CND chair in 1964: ‘There ought to be a complete repudiation of neo-Tolstoian anarchy within CND. Indeed, it should be made abundantly clear to any whose main concern is not nuclear disarmament but disruption of the body politic that they are not wanted either within CND or at its demonstrations.’¹⁵

In January 1963, Russell resigned as president, depriving the Committee of much of its profile and significance, and support dropped away. Even many of the Committee’s supporters felt that it had lost its effectiveness. As one leading Committee member said, as early as the end of 1961, ‘We have become a public spectacle, a group isolated from the general body of public opinion and feeling, a rowdy show to be televised and reported in the press for the interest and amusement of a majority who are not with us.’¹⁶ Canon Collins also reflected on the Committee of 100 in his statement of resignation from CND: ‘Not all publicity is publicity for good. Over against whatever of value has emerged as a result of the function of the Committee of 100 must be placed the dissensions, the quarrels and the disruption of unity within the nuclear disarmament movement which have entered.’¹⁷ This period – and the role of Bertrand Russell - remains a controversial one within CND.

MICHAEL SCHNEIDER

Absturz: Die SPD und die Bundestagswahl vom 27. September 2009

Das Ergebnis der Bundestagswahl vom 27. September 2009 konnte kaum enttäuschender für die Sozialdemokratie und für ihren Kanzlerkandidaten,

¹⁴ The Struggle Against the Bomb: Volume Two, opcit, p 190.

¹⁵ Canon Collins’ resignation letter, 1964, CND Archive, British Library of Political and Economic Science.

¹⁶ John Cox, 1981, *Overkill: The Story of Modern Weapons*, Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex, p 209.

¹⁷ Canon Collins’ resignation letter, opcit.

Bundesaußenminister und Vizekanzler Frank-Walter Steinmeier, ausfallen: Mit einem Rückgang von 34,2 % (2005) auf 23,0 % der Stimmen hat die Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD) ihr schlechtestes Resultat in der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland verkräften müssen. Dieser Eindruck wird noch durch das am selben Tage „eingefahrene“ Ergebnis der Landtagswahl in Schleswig-Holstein verstärkt, in der der Stimmenanteil der SPD von 38,7 % (2005) auf 25,4 % stürzte. Ob sich die SPD mit einem solchen Wahlergebnis noch als Volkspartei bezeichnen kann und darf, ist mehr als zweifelhaft. Nur ein kleiner Lichtblick für die SPD sei nicht unerwähnt: Ebenfalls am 27. September konnte die SPD in Brandenburg, geführt von Ministerpräsident Matthias Platzeck, geringe Stimmengewinne von 31,9 % (2004) auf 33,0 % verbuchen.

Dass bei der Bundestagswahl auch die Christlich-Demokratische Union (CDU) und vor allem die Christlich-Soziale Union (CSU) mit zusammen 33,8 % der Stimmen (leichte) Verluste gegenüber der Bundestagswahl 2005 (35,2 %) zu verzeichnen hatten, kann für die Sozialdemokraten angesichts des eigenen katastrophalen Einbruchs kein Trost sein. CDU/CSU und Freie Demokraten (FDP), letztere mit einem Zuwachs der Stimmen von 9,8 % (2005) auf 14,6 %, können nicht zuletzt dank der Überhangmandate für die CDU/CSU eine mit komfortabler Mehrheit der Parlamentssitze ausgestattete Koalitionsregierung bilden. Daran können auch die Stimmengewinne von Linkspartei (Die Linke) von 8,7 % (2005) auf 11,9 % und Bündnis 90/Die Grünen von 8,1 % (2005) auf 10,7 % nichts ändern. Einmal abgesehen von der Möglichkeit zur Bildung einer „schwarz-gelben“ Koalitionsregierung und dem Erstarken der „kleinen“ Parteien ist der Niedergang der SPD das beherrschende Thema bei der Aufarbeitung des Wahlergebnisses.

Zur Politik der SPD

Gewiss müssen die Gründe für den Niedergang der SPD, der sich bereits in der Bundestagswahl 2005 (siehe dazu: Michael Schneider, Schwieriges Ergebnis: Die vorgezogenen Neuwahlen zum Deutschen Bundestag im September 2005, in: Yearbook 2007 International Labour Movement, S. 209-215 bzw. S. 394-402) angekündigt und dann in (fast) allen Landtagswahlen und auch in der Europawahl 2009 sowie in den Meinungsumfragen fortgesetzt hat, zu allererst in der Politik der SPD selbst gesucht werden. Zwei politische Projekte sind es, mit denen die SPD ihren „Monopolanspruch“ auf die glaubwürdige Vertretung der Interessen der „kleinen Leute“ eingebüßt hat: Da ist erstens die Agenda 2010 mit den „Hartz-Reformen“, durchgesetzt in der Regierungszeit der „rot-grünen“ Koalition von Bundeskanzler Gerhard Schröder (SPD) und Bundeswirtschafts- und -finanzminister Wolfgang Clement (SPD) sowie von Franz Müntefering, Vorsitzender der SPD-

Bundestagsfraktion (2002-05) und Parteivorsitzender (2004-07); und da ist zweitens die von Müntefering als Bundesarbeitsminister (2005-07) in der von Angela Merkel (CDU) geführten „schwarz-roten“ Bundesregierung entwickelte Idee zur Verlängerung des Erwerbslebens, konkret die „Rente mit 67“. Beide Projekte schnitten tief in das Leben vor allem derjenigen ein, die sich gerade von der SPD die Sicherung ihres Lebensstandards auch in Zeiten der Krise versprochen. Mit beiden Projekten hat die SPD-Führung versucht, eine Belebung des Arbeitsmarkts in Zeiten des globalen Wandels sowie eine Sicherung des Rentensystems auch angesichts der erkennbaren demographischen Veränderungen zu schaffen. Doch bei Mitgliedern und Anhängern der SPD kamen die Projekte als Ausdruck einer Entsolidarisierung, eines Abschieds von den sozialpolitischen Traditionen der Sozialdemokratie an. Das war gewiss nicht nur ein „Vermittlungsproblem“; auch bei einer seitens der Parteiführung deutlicher ausgeprägten Bereitschaft, diese Politik in der SPD zur Diskussion zu stellen und – auch für die breite Öffentlichkeit – in das Gesamtbild einer auf soziale Gerechtigkeit angelegten Politik einzubinden, wären die sozialen Härten dieser Projekte spürbar geblieben.

Glaubwürdigkeit hat die Sozialdemokratie zudem gekostet, dass sie im Wahlkampf 2005 die von der CDU/CSU angekündigte Erhöhung der Mehrwertsteuer um 2 Prozentpunkte als unsoziale „Merkel-Steuer“ abgelehnt, dann in der „schwarz-roten“ Koalitionsregierung aber eine Erhöhung um 3 Prozentpunkte beschlossen hat. Und Einbußen an Glaubwürdigkeit dürften auch die kompliziert-gewundene Stellungnahmen zur Frage einer möglichen Zusammenarbeit mit der Linkspartei gebracht haben. Schließlich erweckte die Geschwindigkeit, mit der in der Weltfinanzkrise Milliardenbeträge zur Stützung des Bankensystems bereitgestellt wurden, selbst bei denen, die die Notwendigkeit zur Intervention anerkannten, Skepsis, was die soziale Balance der von Sozialdemokraten mitverantworteten Politik anlangte. Als Eindruck blieb haften: Die SPD hat sich – ob mit guten Gründen oder nicht – von ihrer Tradition, „Schutzmacht der kleinen Leute“ zu sein, entfernt.

Die Gegnerschaft gegen die „Agenda-Politik“ zeigte sich in der Partei selbst: Anhänger eines als „traditionell“ diskreditierten Sozialstaatsmodells äußerten ihre Kritik an den Maßnahmen, konnten aber innerhalb der regierenden SPD nicht durchdringen und wurden, wie Rudolf Dressler (1992 bis 2000 Vorsitzender der sozialdemokratischen Arbeitsgemeinschaft für Arbeitnehmerfragen), an den Rand gedrängt. Vor allem gewerkschaftlich gebundene Sozialdemokraten opponierten gegen den Kurs der SPD, der dann auch von den meisten Gewerkschaften deutlich zurückgewiesen wurde. Die Unzufriedenheit schlug sich in der Entwicklung der Mitgliederzahlen nieder: Nach einem dramatischen Rückgang schon in den 1990er Jahren sank die Mitgliederzahl seit 2000 weiter um über 200.000; das war auf die „natürliche“ Fluktuation, aber eben auch auf Parteiaustritte und eine niedrige Rate an Parteieintritten zurückzuführen. Am 30. September 2009 betrug die

Mitgliederzahl insgesamt 513.381, davon 68,8 % Männer und 31,2 % Frauen. 44 % der Mitglieder sind älter als 60 Jahre. Die größte soziale Gruppe stellen die Rentner (34 %), gefolgt von Beamten (23 %), Angestellten (15 %) und Arbeitern (8 %) sowie Arbeitslosen (5 %). Die wachsende Enttäuschung über die Regierungspolitik der SPD führte schließlich 2004/05 zu einer Abspaltung, zur Bildung der Wahlalternative Arbeit und soziale Gerechtigkeit (WASG).

Von zentraler Bedeutung wurde für die SPD zudem, dass es ihr nicht gelang, ihre (ehemaligen) Anhänger bei Wahlen zu mobilisieren. Schon bei der Bundestagswahl 2005, dann in den Landtagswahlen und in der Europawahl 2009 wuchs die Gruppe derer deutlich an, die zuvor SPD gewählt hatten, nun aber aus Enttäuschung nicht zur Wahl gingen. Und ein zunehmender Teil der Arbeitnehmerschaft wandte sich anderen Parteien zu, zum einen der CDU (z.B. in Nordrhein-Westfalen), aber auch der WASG. Wirklich folgenreich für die SPD war allerdings erst das Zusammengehen von der aus der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands (SED) hervorgegangenen Partei des Demokratischen Sozialismus (PDS) mit der WASG, also die Bildung der Linkspartei im Sommer 2007. Nicht nur in den Neuen Bundesländern, sondern zunehmend auch in den westlichen Bundesländern sahen von der SPD Enttäuschte in der Linkspartei eine politische Alternative zur SPD. Die Geschichte des Aufstiegs der Linkspartei ist zugleich die des dramatischen Niedergangs der SPD.

Schwierig: Zum Umgang mit der Linkspartei

Der Umgang mit der Linkspartei stellte die SPD vor schwierige Herausforderungen: In der SPD hatten sich - zu denken ist an die Fusion mit der 1989 gegründeten Sozialdemokratischen Partei in der DDR (SDP) - Kritiker der SED wie der DDR gesammelt, denen jede Kooperation mit der PDS und dann auch mit der Linkspartei als Verstoß gegen die freiheitliche Tradition der SPD erschien. Auch zahlreiche Sozialdemokraten in den westlichen Bundesländern lehnten die Zusammenarbeit mit der PDS, dann auch mit der Linkspartei ab, weil sie diese als Nachfolgepartei der SED und/oder als populistische Protestpartei sahen. Allenfalls in einzelnen der Neuen Bundesländer hielt man eine Koalition mit der PDS bzw. dann der Linkspartei für hinnehmbar. Eine Ausweitung der Zusammenarbeit auf die Alten Bundesländer schien aus inhaltlichen Gründen, aber auch wegen der weit verbreiteten, durch politische Konkurrenten und Medien angeheizten Vorbehalte nicht „machbar“ zu sein. Die Versuche, nach der Landtagswahl in Hessen vom Januar 2008 zur Ablösung des christdemokratischen Ministerpräsidenten Roland Koch eine Koalition von SPD, Linkspartei und Grünen zu installieren, trugen durch den „Wortbruch“ - im Wahlkampf hatte die SPD unter Andrea Ypsilanti jede Zusammenarbeit mit der Linken ausgeschlossen - zum Negativbild der SPD bei. Auch die Bereitschaft, Gesine

Schwan (SPD) im Mai 2009 gegebenenfalls mit den Stimmen der Linken zur Bundespräsidentin wählen zu lassen, stieß vielfach auf Kritik.

Das hilflose Schwanken zwischen Abgrenzung von der Linken einerseits, dem Bemühen um Zusammenarbeit andererseits konnte nicht überzeugend wirken. So galten die Beteuerungen, im Bund auf keinen Fall mit der Linkspartei zusammen regieren zu wollen, da diese weder regierungsfähig noch -willig sei, oftmals als wenig glaubwürdig. Dass die SPD, wenn sie denn mit der Linkspartei eine Regierung hätte bilden wollen, bereits auf der Basis des Ergebnisses der Bundestagswahlen 2005 eine solche Koalition hätte ausloten und gegebenenfalls eingehen können, wurde kaum wahrgenommen. Die von führenden Sozialdemokraten betonten Gegensätze zwischen SPD und Linkspartei vor allem in der Außenpolitik – Afghanistan-Einsatz, Mitgliedschaft in der NATO, Europapolitik, Stellung zu Israel – wurden von politischen Konkurrenten wie Medien nicht als unüberwindliche Hindernisse auf dem Weg zur Macht eingestuft: Es blieb das Bild einer auch in der Koalitionsfrage in sich zerrissenen SPD, die – so wurde erwartet – zugunsten einer Regierungsbildung trotz aller Gegensätze mit der Linkspartei zusammenarbeiten würde. Daran würden auch die Vorbehalte gegen die Führung der Linkspartei, vor allem gegen Gregor Gysi und Oskar Lafontaine, nichts ändern; beiden wurde Flucht aus der Verantwortung – Gysi aus dem Amt des Berliner Wirtschaftssenators (2002), Lafontaine aus den Ämtern des Bundesfinanzministers und des SPD-Vorsitzenden (1999) – vorgeworfen. Vielmehr wurde vermutet, die beiden wären gegebenenfalls bereit, bei einer gemeinsamen Regierungsbildung auf Kabinettspositionen zu verzichten, um so eine Koalition zu ermöglichen.

Veränderungen der Parteienlandschaft

Dass der Rückgang der SPD-Wähler- und -Mitgliederzahlen nicht nur auf Schwächen der SPD-Politik, die vielfach als Verstoß gegen die historische Identität der SPD gewertet wurden, zurückzuführen war, zeigt ein Blick auf die Entwicklung der Parteienlandschaft insgesamt: Auch die Christlich-Demokratische Union (CDU), dann erst recht die Christlich-Soziale Union (CSU) hatten in den jüngsten Landtagswahlen und in der Bundestagswahl 2009 zum Teil deutliche Stimmeneinbußen zu verzeichnen. Darin spiegeln sich keineswegs nur die Folgen einer der Großen Koalition geschuldeten Profilverwischung; vielmehr zeichnet sich seit Jahren eine Umstrukturierung des Parteiensystems ab. Vorherrschende Tendenzen sind die Schwächung der „großen“ Volksparteien einerseits, die Stärkung der kleineren Parteien, die mit einem auf wenige Zentralaussagen konzentrierten Programm bestimmte Wählergruppen ansprechen, andererseits: Die Ziele einer „Liberalisierung der Wirtschaft“, des „Schutzes der natürlichen Umwelt“ und der „Herstellung sozialer Gerechtigkeit“ trugen jeweils zur Stärkung der diesen Themen

verschiedenen Parteien, also von Freier Demokratischer Partei (FDP), Bündnis90/Die Grünen und Linkspartei, bei.

Dieses Anwachsen der „kleinen“ Parteien, die – angesichts des Rückgangs der SPD-Anhängerschaft – nah zur SPD aufschließen konnten, kann man wohl als Ausdruck einer Partikularisierung, vielleicht auch Entsolidarisierung der politischen Kultur beschreiben. Angesichts der Fragmentierung der Gesellschaft in Globalisierungs- und Krisengewinner einerseits und -verlierer andererseits, angesichts der wachsenden Kluft zwischen „reich“ und „arm“ sind umfassende Politikangebote, die den sozialen Zusammenhalt der gesamten Gesellschaft durch Integration unterschiedlicher wirtschaftlicher und sozialer Interessen zu organisieren versuchen, für einen zunehmenden Teil der Bevölkerung nicht (mehr) attraktiv: Eine anwachsende Anzahl derjenigen, die sich selbst als „Leistungsträger“ einstufen, ist immer weniger bereit, die finanziellen Lasten des Sozialstaats zu schultern; und viele derjenigen, die von sozialen Transferleistungen zur Sicherung ihres Lebensunterhalts abhängig sind, verlieren die Belastbarkeit der in die Sozialsysteme Einzahlenden aus den Augen. „Oben“ wie „unten“ macht sich ein neuer Egoismus breit. Integrierte Konzepte, wie sie die großen Volksparteien vertreten, stoßen bei beiden Gruppen auf wenig Gegenliebe, wobei die SPD speziell zu verkraften hat, dass die von ihr betriebenen Reformen auch und vor allem die „eigenen“ Anhänger und Wähler getroffen haben – und dass die CDU/CSU sich „sozialdemokratisiert“ hat und es vor allem mit der Linken eine ernst zu nehmende Konkurrenz auf dem Feld der sozialen Gerechtigkeit gibt.

Strategische Optionen für die SPD

Eine Bestandsaufnahme, die über die pauschale Feststellung Sigmar Gabriels, die SPD befinde sich in einem „katastrophalen Zustand“, hinausgeht, ist unabweisbar. Der „Agenda-Kurs“, der in Parteimitglied- und -anhängerschaft vielfach auf Unverständnis und Ablehnung stieß, wird überprüft werden müssen. Mit einem einfachen „Weiter so“ wird die SPD jedenfalls nicht einen erneuten Aufstieg schaffen können. Um nicht weiter an Rückhalt zu verlieren, bleibt der SPD wohl keine andere Wahl, als ihr sozialpolitisches Profil erneut zu schärfen. Das wird in der Opposition an der Seite der Linkspartei schwierig genug werden, kann die Linke, eben wegen ihres auf die Lage der ärmeren Schichten der Bevölkerung konzentrierten Programms, doch mühelos die SPD überbieten, wenn es um Angebote zur Erhöhung von sozialen Transferleistungen geht. Im übrigen haben auch CDU und CSU (so vor allem der nordrhein-westfälische Ministerpräsident Jürgen Rüttgers und der bayerische Ministerpräsident Horst Seehofer) und auch die FDP die ärmeren Schichten als Zielgruppe im Visier. Das hat sich im

Wahlkampf gezeigt, und das zeichnet sich in Koalitionsverhandlungen und -vereinbarung ab, wenn es zum Beispiel um die Erhöhung des Schonvermögens für „Hartz IV“-Empfänger, um die Abschaffung der „kalten Progression“ im Einkommensteuertarif und um die Senkung des Eingangssteuersatzes sowie um die Erhöhung von Kinderfreibeträgen und Kindergeld geht.

Überhaupt ist die politische Landschaft, auch was die Koalitionsmöglichkeiten anlangt, vielfältiger geworden: Dass in Neuen Bundesländern eine „rot-rote“ Koalition möglich ist, haben frühere Regierungsbildungen in Mecklenburg-Vorpommern gezeigt; zu erinnern ist auch an die Regierung in Berlin; und schließlich bemüht sich M. Platzeck zur Zeit, für Brandenburg eine solche Koalition zu bilden, wobei darauf geachtet wird, dass keine „DDR-Altlasten“, z.B. ehemalige Stasi-Mitarbeiter, ins Kabinett aufrücken. Für die SPD von zentraler Bedeutung ist zudem die Erweiterung der Koalitionsmöglichkeiten der Grünen: Nach einer „schwarz-grünen“ Koalition in Hamburg (2008) werden jetzt im Saarland die Chancen einer „Jamaica-Koalition“, also einer Koalition von CDU, FDP und Grünen, geprüft. Dass die Ausschließlichkeit der Bindung von Bündnis 90/Die Grünen an die Sozialdemokratie brüchig wird, ist sowohl Folge als auch Antrieb der koalitionspolitischen Offenheit der SPD nicht nur für die Zusammenarbeit mit der CDU, sondern auch mit der Linkspartei.

Wenn die SPD in absehbarer Zeit eine Perspektive für die Erringung einer führenden Gestaltungs- oder Machtposition haben will, so bleibt ihr kaum eine Alternative zur Auslotung der Möglichkeiten einer Kooperation mit der Linkspartei. Das setzt, aus Sicht der SPD, auf Seiten der Linkspartei Änderungen ihrer außenpolitischen Grundpositionen, auch einen pragmatisch-realistischen Kurs in Fragen der Sozial- und Finanzpolitik voraus; zu letzterem zeigt sich Die Linke im übrigen in den Neuen Bundesländern und in der Koalitionsregierung in Berlin durchaus in der Lage – ohne dass dies bisher ihr Image einer Interessenvertretung der „kleinen Leute“ und als „soziales Gewissen“ nachhaltig beschädigt hätte. Die Öffnung nach „links“ verlangt aber auch von der SPD eine Neujustierung ihrer Politik: Die als besondere Härten empfundenen Beschlüsse der Regierungszeit Schröders – insbesondere die vielfach als ungerecht kurz eingestufte Bezugsdauer des Arbeitslosengeldes – sind wohl zu revidieren. Und bei der „Rente mit 67“ ist die Einführung von Ausnahmetatbeständen in der Diskussion, die für bestimmte Berufsgruppen und individuelle Lebenssituationen einen früheren Eintritt in das Rentenalter ohne Rentenabschläge erlauben.

Die behutsamen Korrekturen am „Agenda-Kurs“ werden in der SPD mit personellen Änderungen verbunden sein. Die ersten Beschlüsse, die in diese Richtung weisen, sind bereits in den ersten Tagen nach der Bundestagswahl gefasst worden: Die personelle Dominanz der „Agenda-Befürworter“ in der Führungsspitze der SPD wird wohl verringert. Der SPD-Vorsitzende Franz Müntefering und Generalsekretär Hubertus Heil haben angekündigt, auf

dem SPD-Parteitag im November 2009 nicht erneut kandidieren zu wollen. Ob es freilich gelingt, die SPD mit Steinmeier als Fraktionsvorsitzendem und damit Oppositionsführer im Bundestag einerseits, mit Sigmar Gabriel als Parteivorsitzendem und mit Andrea Nahles als Generalsekretärin inhaltlich neu zu positionieren und zugleich zusammenzuhalten, wird erst die Zukunft zeigen. Während Gabriel, ehemals niedersächsischer Ministerpräsident und dann Umweltminister im Kabinett Merkel, als Pragmatiker gilt, profiliert sich Nahles seit Jahren als Wortführerin des linken Flügels in der SPD. Überdies ist zu bedenken, dass stiller Rückzug nicht die Sache der aus der Spitze verdrängten „Agenda-Verfechter“ ist; erinnert sei an Wolfgang Clements Wortmeldungen vor der Landtagswahl in Hessen (gegen die Wahl der SPD) und vor der Bundestagswahl (für die Wahl der FDP).

Mit personellen Veränderungen ist es freilich nicht getan. Der bevorstehende SPD-Parteitag im November 2009 wird nicht nur einen neuen Parteivorstand zu wählen haben, sondern auch und vor allem eine inhaltliche Klärung der künftigen SPD-Politik herbeiführen müssen. Wie sich die SPD dabei „positionieren“ wird, hängt dabei ab zum einen von der wirtschaftlichen Entwicklung, speziell der Entwicklung der Arbeitslosigkeit, zum anderen von der allenfalls in Umrissen erkennbaren Politik der „Schwarz-gelben“ Koalitionsregierung. Beides wird direkte Konsequenzen für die Neuprofilierung und die Stärkeverhältnisse der Flügel in der SPD haben. Nur eines scheint sich inzwischen abzuzeichnen: Die Erkenntnis, dass die SPD wieder ihr „soziales Profil“ stärken und zugleich näher an die inzwischen von CDU/CSU und vor allem Linkspartei umworbenen Gewerkschaften heranrücken muss, gewinnt an Zustimmung.

Die inhaltlichen und personellen Klärungsprozesse werden nicht ohne schmerzhaft Debatten, wohl auch nicht ohne Turbulenzen abgehen, wobei der Ausgang der zu erwartenden Kontroversen um die Richtung der SPD noch offen ist. Das gilt in noch stärkerem Ausmaß für den Erfolg des Klärungsprozesses, wenn man diesen an der Entwicklung der Mitgliedszahlen und schließlich an Wahlstimmen misst. Ob sich gar die Hoffnungen mancher Sozialdemokraten, in nicht allzu ferner Zukunft durch eine Fusion mit der Linken – freilich ohne Gysi und Lafontaine in Führungspositionen – zu „alter“ Attraktivität und Stärke zurückzufinden, erfüllen könnten, ist zur Zeit überhaupt nicht realistisch einzuschätzen; schon sind Mahner zu vernehmen, die in diesem Zusammenhang an Umstände und Folgen der SED-Gründung erinnern. Angesichts der kurzen Verweildauer von SPD-Vorsitzenden im Amt, die in den letzten Jahren zur Regel geworden ist, darf nicht einmal als sicher gelten, dass die auf dem Dresdner SPD-Parteitag im November 2009 zu wählende Parteispitze bei Erscheinen dieses Beitrages noch amtiert.

ИНЕССА ЯЖБОРОВСКАЯ

Ланге Оскар Р (1904-1965)

Выдающийся ученый, общественный и политический деятель Оскар Рышард Ланге (Lange Oskar Ryszard), родители которого прибыли в русскую часть разделенной в XVIII в. Польши из Германии в начале XIX в., родился 27.07.1904 г. в Томашове Мазовецком (Tomaszów Mazowiecki). Отец, текстильный промышленник, обеспечил ему специальное образование - сначала в торговой школе в родном городе, а затем в торговой школе лодзинского купечества. Способный мальчик испытывал тягу к широкому гуманитарному образованию и в 1918-1922 гг. учился в гимназии филологического профиля, интересуясь антропологией и этнологией, сравнительным языкознанием и ориенталистикой, китайским языком. В поле его внимания попала и социальная литература, в том числе работы К. Маркса, Ф. Энгельса, К. Каутского и австро-марксистов.

В возрождавшейся в 1918 г. как единое государство Польше кипели революционные события. Юный Оскар включился в социалистическое движение, стал основателем ячейки объединявшего гимназистов и молодых рабочих Союза польской социалистической молодежи (Związek Polskiej Młodzieży Socjalistycznej), сотрудничал с местным советом рабочих депутатов.

При определении направления дальнейшей деятельности он, выбирая между экономикой и биологией, остановился на первой, хотя потом всю жизнь интересовался и естествознанием. Высшее образование Оскар получил в университетах Познани и Кракова. Начало трудовой биографии было положено в 1926 г. в Варшаве, в министерстве труда и социальной защиты, что отвечало его сложившимся левым убеждениям. Однако возобладали научные интересы и с осени 1927 г. он начал работать на кафедре экономики Ягеллонского университета в Кракове, проявив себя сторонником левого крыла австромарксизма (в основном Макса Адлера), социализма как строя, при котором социализация средств производства не может означать их огосударствления. К тому времени он уже вступил в Польскую социалистическую партию (ППС) (Polska Partia Socjalistyczna - PPS), заняв позиции на радикальном крыле этой реформистской партии. За диссертационную работу «Конъюнктура хозяйственной жизни Польши в 1924-1927 г.» молодой ученый получил степень доктора и отправился в 1929 г. продолжать образование в Великобританию. Его привлекала политэкономия, но университетские власти, обеспокоенные его радикализмом, перенаправили его в русло статистики. В результате он в 1931 г. в Ягеллонском университете он за работу «Статистическое исследование экономической конъюнктуры» получил научную степень доцента статистики.

В 1931-1933 гг. О. Ланге уже был активным деятелем левого крыла ППС,

сосредоточив свои общественно-политические интересы на организационно-политической работе в продвинутом в направлении революционного марксизма Союзе независимой социалистической молодежи (Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej). На VI съезде Союза (1931 г.) он выступил с докладом «Кризис социализма».

В сфере научных интересов О. Ланге были проблемы рыночной экономики, цикличности развития и кризиса капиталистического строя, утверждения социалистического хозяйства, существа власти в условиях буржуазной демократии и др. Под его руководством была подготовлена коллективная работа «Экономика – политика – тактика - организация социализма» (Краков, 1934).

Озабоченное идейно-политической активностью молодого преподавателя, руководство университета выхлопотало для него престижную стипендию фонда Рокфеллера и отправило его сначала в США, где ему довелось пройти стажировку в Гарварде у проф. Й. Шумпетера (J. Schumpeter), побывать в вузах Нью-Йорка, Чикаго и Калифорнии, а затем в Великобритании – в Лондонской школе экономики, Оксфорде и Кембридже. Он получил серьезную научно-теоретическую подготовку и установил многочисленные контакты, которые позволили ему опубликовать целый ряд новаторских теоретических исследований и получить работу в престижных вузах Лондона, а также нескольких штатов США – Нью-Йорка, Мичигана и Чикаго (до середины 1945 г.). О. Ланге довелось провести творческий, в немалой мере критический анализ кейнсианства. Он стал основоположником новой отрасли знания – эконометрии, организатором Эконометрического общества, издателем его журнала «Эконометрика» («Econometrica»).

В ходе развернувшейся в 1935 г. под эгидой Ф. А. Хайека (F.A. Hajek) дискуссии о коллективном плановом хозяйстве (большинство экономистов отрицало возможность рационального ведения хозяйства при социализме) О. Ланге подготовил и издал в 1936-1937 гг. работу «Экономическая теория социализма», которая принесла ему международную известность благодаря представленной в книге модели социалистической экономики. Он разрабатывал также концепцию социальной рыночной экономики – с полной занятостью, справедливым распределением социальных доходов, защитой от концентрации экономической мощи в руках как частного капитала, так и государственной бюрократии.

Во время второй мировой войны О. Ланге решительно выступал в поддержку усилий польского правительства Владислава Сикорского (Władysław Sikorski) в эмиграции по заключению польско-советского соглашения, создания польской армии в Советском Союзе, что было отрицательно воспринято консервативными политиками в польском правительстве в изгнании. Зато И. Сталин воспринял его подключение к ориентировавшимся на СССР силам польской общественности как весьма полезный шаг в деле создания противовеса этому правительству. Было организовано его приглашение в СССР Союзом польских патриотов во

главе с Вандой Василевской (Wanda Wasilewska), посещение его воинских формирований, контакт с созданной в СССР Крайовой Радой Народовой (Krajowa Rada Narodowa) – верховным органом будущей послевоенной Польши. О. Ланге принял предложенный Сталиным план ее освобождения, посвятил в него премьера лондонского правительства Ст. Миколайчика (Stanisław Mikołajczyk), отчитался о поездке в Москву перед американским президентом Т. Рузвельтом (T. Roosevelt). У него сложилось представление, что будущее Польши зависит от добрососедских отношений с СССР, от преодоления им политики изоляции, от налаживания после войны политики мирного сотрудничества.

Осенью 1945 г. О. Ланге вернулся в США как посол Новой Польши, готовый к взаимодействию с СССР. В марте 1946 г. он становится представителем Польской Народной Республики в Совете Безопасности ООН. Он проявляет себя как защитник политики мирного сосуществования, разоружения, запрещения ядерного оружия, как сторонник широкого экономического сотрудничества. На международной арене он неизменно пользовался большим уважением. Председательствовал в Экономической комиссии ООН, был членом комиссии экспертов по вопросам последствий экономических и социальных последствий разоружения. В 1955-1956 гг. О. Ланге был советником по вопросам планирования при правительстве Индии, а позднее Цейлона, Египта и Ирака, часто печатался по экономическим проблемам развивающихся стран.

В 1947 г. О. Ланге вернулся в Польшу, сочетая преподавательскую и научную работу - в декабре он возглавил кафедру статистики в Высшей торговой школе (SGH) - с политической деятельностью. В 1947-1948 гг. он был членом Центрального Исполнительного Комитета ППС, после объединения в декабре 1948 г. этой партии с Польской рабочей партией (Polska Partia Robotnicza) он стал членом ЦК Польской объединенной рабочей партии (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza). До августа 1952 г. он возглавлял ее фракцию в польском парламенте – Сейме, руководил в нем комитетом иностранных дел, а затем комитетом плана, бюджета и финансов. После переименования Высшей торговой школы в Главную школу планирования и статистики (SGPiS) Ланге был назначен ее ректором (1952-1955 гг.). Как представитель социалистической мысли, он внес важный вклад в классификацию экономических и социологических законов, в развертывание в 1954-1955 гг. дискуссии о функционировании социалистической экономики.

В 1956 г. Ланге становится заведующим кафедры политической экономии Экономического факультета Варшавского университета. В апреле 1955 г. он избирается членом Государственного совета (Rada Państwa) - коллективного президента Польской Народной Республики, в феврале 1957 г. становится его вице-председателем. На этом посту он оставался до конца жизни.

Проф. Ланге издает как манускрипты прочитанные им основные профильные курсы, которые были событием для экономического сообщества. В их числе были «Вступление в эконометрию» (1958), «Вступление в

экономическую кибернетику» (1965) и изданный незавершенным синтез теоретической экономики XX века «Политическая экономика» (1959, 1966), выдержавшая несколько изданий на разных языках. В последней были объединены достижения мировой экономики, математики, прагматологии и кибернетики.

В период «оттепели» ученому наконец удалось в своей политико-государственной деятельности, возглавив Экономический Совет при Совете Министров ПНР, начать критически пересматривать принципы социалистического строительства и его практику в странах региона Центральной и Юго-Восточной Европы, в том числе и прежде всего совершенствовать польскую экономическую модель, решать проблемы осуществления «польского пути к социализму».

Он все шире воплощал в жизнь свои научные достижения, внедрял в планирование и управление экономикой научные методы, преодолевая «бюрократический централизм», проводя принципы демократизации общественной жизни. Созданный Ланге коллектив ученых и практиков, призванный подготовить проект реформирования бюрократической, неэффективной экономической системы, столкнулся с резким противодействием старых структур.

В это время, в 1956 г., развернулся протест рабочих Познани, корни которого крылись в трудной экономической ситуации и в растущем недовольстве жесткими методами осуществления власти, в нарушении правопорядка, ущемлении демократии во всех сферах общественной жизни. Курс Ланге был нацелен на последовательную реализацию программы выхода из кризиса. Соответствующие предложения по стабилизации ситуации он подготовил к VII (июль 1956 г.) пленуму ЦК ПОРП: преодоление диспропорций в экономике и других областях общественных реформ, участие рабочих в управлении предприятиями, селекция кадров и оптимизация производства товаров массового потребления. На VIII (октябрь 1956 г.) пленуме Ланге продолжал настаивать на поддержке движения рабочих советов, на ликвидации установки на руководящую роль партии.

Однако «откат» после «оттепели» усиливался и развитие обновленческого курса оказалось невозможно. Барьер оказался непреодолимым. Системная трансформация экономики оставалась делом будущего. Понадобилось еще 20 лет и несколько смен эшелонов партийно-политического руководства, чтобы история предоставила возможность подтвердить правоту предлагавшегося О. Ланге курса, предполагавшего системные трансформации.

Действительный член Польской академии наук и ряда других польских научных и общественных обществ, председатель Главного правления Польского экономического общества и Польского кибернетического общества, выдающийся польский ученый одновременно был почетным членом ряда иностранных научных организаций и доктором honoris causa нескольких университетов. Был отмечен высокими правительственными наградами.

Высокий теоретический уровень, творческий характер исследований О. Ланге обеспечили ему огромную популярность в профессиональной среде и множество приглашений в научные центры Европы, Америки и Азии, где он многократно выступал с циклами лекций и докладами.

Собрание сочинений О. Ланге насчитывает восемь томов¹⁸. Многие научные гипотезы ученого-экономиста мировой славы были проверены временем и осуществились на практике.

Выдающийся ученый О. Ланге¹⁹ умер 2.10.1965 г. и похоронен в Варшаве на самом почетном столичном, Воинского кладбище - в Алее Заслуженных.

РОБЕРТ ЕВЗЕРОВ

«ФИНАНСОВЫЙ КАПИТАЛ» РУДОЛЬФА ГИЛЬФЕРДИНГА - СОЦИОЛОГИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Публикация в 1910 году « Финансового капитала» была расценена как появление фундаментального научного труда, автор которого, продолжая дело К. Маркса, исследует проявившиеся в последние десятилетия новые явления в развитии капитализма. Она произошла почти точно в середине всей жизни Рудольфа Гильфердинга, родившегося в 1877 году в Вене, закончившего там и университет, и в основных чертах работу над « Финансовым капиталом» (за пять лет до его публикации). Когда она состоялась, Гильфердинг, уже раньше переехавший в Германию, несколько лет активно участвовал в деятельности Социал-демократической партии Германии (СДПГ) – крупнейшей и авторитетнейшей во II Интернационале, был редактором в ее центральном органе – газете «Форвертс».

«Финансовый капитал» вскоре был переведен на ряд иностранных языков, получил широкую известность, а его автор – репутацию выдающегося ученого и вместе с тем – с годами – видного политического деятеля. Таким его представляют и в наши дни справочные издания: и общего профиля, и специальные. Однако, как правило, лишь в качестве экономиста.

¹⁸ Подробно см.: T. Kowalik. Lange Oskar Ryszard // Polski Słownik Biograficzny. T. XVI. W-wa, 1971. S. 490-495; T. Sierocki. Oskar Lange. W-wa, 1989.

¹⁹ См.: Б. Ф. Поршнев: Принципы социально-этнической психологии. М., 1964; История и психология. Под ред. Б. Ф. Поршнева и Л. И. Анцыферовой. М., 1971; Б. Ф. Поршнев: Противопоставление как компонент этнического самосознания. М., 1973; Его же: О начале человеческой истории. (Проблемы палеопсихологии). М., 1974; Его же: Социальная психология и история. Изд. второе, доп. и испр. М., 1979.

Социологический аспект не получает должного внимания, даже и в социологических справочных изданиях. Правда, в вышедшем в 2005 году оксфордском социологическом словаре сообщается, что согласно Гильфердингу всякого рода предприятия были включены в кругооборот «финансового капитала». где небольшой союз финансовых капиталистов может осуществлять свой контроль, и также финансовый капитал был основой заморской экспансии капиталистических монополий были включены в кругооборот) финансового капитала». где небольшой союз финансовых капиталистов может осуществлять свой контроль, и также «финансовый капитал был основой заморской экспансии капиталистических монополий», А в обширной социологической энциклопедии, вышедшей в Москве в 2003г., содержится о Гильфердинге лишь одно упоминание его фамилии.

Между тем, следуя за К, Марксом, Р, Гильфердинг исходил не только из сугубо экономического анализа хозяйственной жизни, но и экономико-социологического. включающего социологию экономических отношений, исследование социальных отношений в экономике и социальную направленность ее движения. развития. соответствующие социальные механизмы, К экономическому примыкал политико-социологический анализ общественной жизни. включая социологию политических отношений.

В «Финансовом капитале» проявилась социологическая направленность исследования существующей социальной реальности как продукта исторического процесса, позволяющая раскрыть ее становление, сущность, функционирование и перспективу.(«Исследование новейшей фазы в развитии капитализма» - таков подзаголовок книги). Причем выделяемая автором фаза рассматривалась с точки зрения трансформации общества из одного социально-экономического и социально- политического состояния в другое.

Социологические обобщения в процессе исследования, проводившегося Гильфердингом, были сфокусированы на выявление законов. закономерностей. тенденций, сказывавшихся в становлении, функционировании, развитии, изменении выделяемой им фазы. Выяснялись механизмы их действия и проявления в деятельности отдельных личностей, социальных групп, классов, возникающие результаты, последствия, а вместе с тем и перспективы изучаемой «фазы финансового капитала».

Проблема финансового капитала является центральной, стержневой в книге Гильфурдинга. Она, по его мысли, давала ключ к научному объяснению того, что происходит в «современном» капитализме, для которого характерны процессы концентрации, обнаруживающиеся в «уничтожении свободной конкуренции» посредством образования монополистических объединений, а также во все большей связи между банковским и промышленным капиталом.

Темы монополизации и финансового капитала (в смысле денежного, банковского капитала) ко времени работы Гильфердинга над его книгой получили обширную разработку. Уже в 90 – е годы 19 века развитию процессов монополизации производства, функционированию монополий, в том числе и появившихся международных, их влиянию на общественную

жизнь, положение трудящихся, а также перспективам происходящего и соответственно политическим задачам, уделялось большое внимание, особенно в рабочем, социалистическом движении. На Лондонском конгрессе II Интернационала в 1898 году все это получило свое выражение при рассмотрении вопроса об экономической политике рабочего класса.

Тогда же было опубликовано исследование выдающегося британского ученого, либерала Дж. А. Гобсона «Эволюция капитализма», во многом переработанное к изданию в 1906 году. Он специально анализировал и проблемы монополизации производства, а в 1902 году опубликовал свою известнейшую книгу «Империализм». В ней много и обстоятельно говорилось о монополистическом финансовом капитале (как о денежном, банковском). Речь шла о «финансовых королях», «крупных банкирских домах», их могуществе, воздействии на экономику, политику, общественную жизнь о путях их обогащения. Их агрессивной внешней политике - империализму – противопоставлялась политика «свободной торговли» и социальные реформы по передаче на потребление рабочими (путем повышения их зарплаты) или государством (путем повышения налогов) «излишков нетрудовых доходов».

В отличие от работ его предшественников исследование, проведенное Р. Гильфердингом, привело к выявлению особой формы капитала, обозначенной им как финансовый капитал, представляющей собой единство, «переплетение» монополистического промышленного и банковского капитала. Этому соответствовала и фигура особого социального актора – финансового капиталиста.

Возникновение финансового капитала исследовалось Гильфердингом путем глубокого экономического и социологического анализа ведущих к этому процессов динамики, функционирования капитализма. При этом историзм увязывался с рассмотрением общего и особенного.

В товарном производстве при общественном разделении труда и частной собственности на средства производства Гильфердинг придавал особое значение меновым отношениям. Дело в том, что при таком типе производства, являющемся основным при капитализме, все производители, будучи обособлены как собственники, находятся в то же время в общественной связи между собой. Основной результат их производства не продукты для себя, а товары – для других, и сами они живут, производят, используя товары, произведенные другими. Такая их общественная связь проявляется, осуществляется через обмен товаров в ходе свободной конкуренции, и обмен становится социальным актом, делает возможным жизненный процесс общества.

Уже издавна такой обмен – товарообмен – совершался посредством денег, они служат средством обращения. Поэтому исследование Гильфердинга начинается с фундаментального анализа денег, в которых он усматривал узел в сети общественных связей товаропроизводителей, которая сплетается из бесчисленных меновых единичных актов. Таким образом общественные связи, отношения между людьми выступают не непосредственно а через вещи, овеществляются.

При дальнейшем фундаментальном анализе – уже кредита – выясняется, что он выступает и «как лично-общественное отношение, ... в просторечии говорят о «доверии»», так что общественные отношения, связи выступают и непосредственно.

И далее у Гильфердинга следует ряд фундаментальных рассмотрений: «мобилизации капитала», его концентрации, в первую очередь посредством акционерных обществ, для решения проблем концентрации производства (как раз тогда и началось развитие финансового капитала), монополистических сговоров, «уничтожения свободной конкуренции»; учредительства и системы «личной унии», соединяющих, «сплетающих» банковский и промышленный монополистические капиталы.

При этом Гильфердингом решался также ряд очень важных частных вопросов. Раскрывалась значимость «учредительской прибыли» - новой категории, введенной им самим, возрастающей циркуляции фиктивного капитала.

Подводя итог, Гильфердинг фиксировал, что в результате динамики капитализма в финансовом капитале все частичные формы капитала являются соединенными в единую целостность, угасает конкретный характер капитала. Он кажется единой силой, непосредственно возникающей из собственности на средства производства на природные ресурсы и на весь накопленный прошлый труд. Все больше уничтожается разделение между различными сферами производства, но одновременно все дальше идет техническое разделение труда. Финансовый капитал означает унификацию капитала. Ранее разобщенные сферы промышленного, торгового и банковского капитала поставлены теперь под общее руководство финансовой аристократии.

Такого же рода исследовательский подход применялся Гильфердингом при рассмотрении функционирования финансового капитала, особенно экспорта капитала, чрезвычайно развившегося, ставшего типичным явлением. Фундаментально и исторично выявлялось его становление, специально обращалось внимание на «социальный аспект».

Отмечая, что размеры хозяйственной территории всегда имели большое значение для развития капиталистического производства, Гильфердинг выводил эту констатацию на особо актуальную для рубежа 19 и 20 века проблему противостояния политики «свободной торговли» политике протекционизма. В свою очередь, последний рассматривался как средство, способствующее развитию монополий, укрепляющее их позиции и служащее их «наступательным оружием», что и возводится в высокую степень финансовым капиталом. Таким образом он распространяет свое господство на зарубежные территории, где гигантски ускоряет переворот в старых общественных отношениях и вовлечение всего земного шара в сферу капитализма. В результате, напрашивался социологически обобщенный вывод, что экспорт капитала в своей реальности в «эпоху финансового капитала» не только является условием быстрого распространения

капитализма. В социальном отношении эта экспансия является необходимым условием сохранения капиталистического общества вообще.

Социологическая направленность в исследовании Гильфердингом экспорта капитала сказывается и в том, что оно выходит на анализ связи, взаимоотношения финансового капитала с государственной властью, государством в его стране, а также с ее обществом. При этом социологически обобщенный анализ исторического процесса выявил, что финансовый капитал по-разному в отдельных странах, но в общем довольно легко, осуществил переход от прежнего противостояния буржуазии государственной власти.

Тогда с использованием идеологии либерализма шла борьба с этой централизованной и привилегированной силой, ее законодательными ограничениями и принудительной опекой. На смену ей, используя ранее сложившиеся элементы заинтересованности в государстве, была создана новая идеология, приспособленная к интересам финансового капитала, прямо противоположная либерализму, ибо «финансовый капитал хочет не свободы, а господства...Место идеала демократического равенства занял идеал олигархического господства».

Такой социологически обобщенный вывод Гильфердинга опирался в первую очередь на глубокий экономико-социологический и политико-социологический анализ. Он показывал, что финансовый капитал хочет ограничения индивидуального капиталиста, его самостоятельности, стремится к преодолению связанной с конкуренцией анархии-к организации, чтобы вести конкурентную борьбу на более высоком уровне. Для этого ему нужно сохранить и усилить свое преобладание и господство с помощью государственной власти. Ему нужно сильное государство, которое закрепит его господство внутри страны и вне ее, не считаясь с противоположными интересами и иных социальных акторов, сил внутри страны, и иных государств, сил на международной арене. Причем внутри страны особую значимость имела позиция господства по отношению к рабочему классу. Возрастание его массы, организованности, решительности побуждало к стремлению еще больше усилить государственную власть и расширить возможности ее использования против пролетарских требований.

Для деятельности финансового капитала вне страны ему нужно располагать таким государством, которое способно превратить весь мир в сферу приложения этого капитала, используя всю свою мощь и «вмешательство», способно проводить политику экспансии и присоединения новых колоний. Требование финансового капитала – политика неограниченной силы; идеал – величие и сила страны, ее государства. Национальная идея – избранность собственной нации, ее возвышение над всеми остальными, в идеале – обеспечить ей господство во всем мире.

Все это воплощается в идеологию империализма, идущую на смену идеалам либерализма, считавшего отстаиваемую им «свободную торговлю» началом эпохи мира. Теперь «идеал мира поблек, место идеи гуманности занимает идеал величия и силы государства». Соответственно и политика

финансового капитала – это империалистическая политика, чреватая военными столкновениями между государствами.

Как отмечал Гильфердинг, образование капиталистических монополий не только пробуждает у них заинтересованность в укреплении государственной власти. В то же время они приобретают способность овладевать государственной властью как непосредственно, с помощью своей экономической силы, так и косвенно, подчиняя интересы других классов своим интересам.

Последнее определение опирается на ряд выводов, сделанных Гильфердингом на основе обширного социологически обобщенного исторического рассмотрения динамики происходивших перемен в обществе, складывания нового его состояния в «эпоху финансового капитала». В ходе этого исследования выделялись и специально рассматривались: «ранняя эпоха капитализма», время «победы капитализма», монополизация и развитие финансового капитала. Анализировались экономические и политические позиции, взаимоотношения: крупных землевладельцев, иных собственников в деревне, крупных, средних и мелких предпринимателей в городе, промышленного, торгового, и ссудного капитала, среднего сословия, так называемого «нового среднего сословия», в том числе специально и высшего, и массового слоя служащих в современных крупных и монополистических предприятиях, пролетариата.

Основной вывод гласил: «Развитие финансового капитала в корне меняет экономическую, а вместе с тем и политическую структуру общества». С ним был связан и ряд выводов, конкретизирующих его применительно к проблеме – финансовый капитал и другие классы общества.

Гильфердинг отмечал, что изменения, привнесенные финансовым капиталом в торговую политику, привели к новой общности между крупными землевладельцами и монополистами в тяжелой промышленности. Кроме того их объединяла враждебность к рабочему классу. Связь с крупными землевладельцами чрезвычайно усилила способность финансового капитала к овладению государственной властью, в которой высокие посты занимали представители этого класса, они, в свою очередь, были заинтересованы в политике империализма.

В отношении крестьянства был сделан вывод, что в современном обществе оно само собой недостаточно дееспособный класс. Оно становится дееспособным лишь следуя за другими классами. В странах импортирующих сельскохозяйственную продукцию совместная борьба по поводу направленности торговой политики объединяет все слои собственников в сельском хозяйстве и обеспечивает финансовому капиталу поддержку деревни.

В промышленности, по оценке Гильфердинга, развитие классовых противоречий среди производителей благоприятствует стремлению финансового капитала к овладению государством. Причем мелкие и средние предприниматели ждут своего спасения от быстрого развития

капитализма, а их требования не представляются значимыми для монополий и крупного предпринимательства, особенно в наиболее монополизированных отраслях производства – ареале финансового капитала. И в то же время обостряется их антагонизм с рабочим классом, они ярые противники его профсоюзных организаций, социальных реформ, которые грозят их существованию. В их рядах крупный капитал «находит для себя наилучшее охранное войско». Что же касается «среднего сословия», «средних слоев» (ремесленники), то они потеряли возможность отстаивать какие-либо важные собственные интересы, что делает их неспособными к самостоятельной политике. Они выступают с теми, кто враждебен рабочему классу; будучи его экономическими противниками, становятся его политическими противниками, союзниками финансового капитала, сторонниками «твердой руки» во власти и империалистической политики, с которой связывают надежды на улучшение своего положения. В общем «политика экспансии объединяет все слои собственников на службе финансовому капиталу». Лишь небольшая часть среднего сословия примыкает к пролетариату. В большинстве – это слой городской розничной торговли. Обслуживая преимущественно покупателей – рабочих, они – то ли по коммерческим соображениям, либо вследствие постоянного общения с рабочими начинают разделять их воззрения и примыкают к рабочим партиям.

Иную позицию занимают служащие в торговле и промышленности, в банковском деле, которых к неудовольствию Гильфердинга называют «новым средним сословием». Нарастание этого слоя происходит быстрее, чем пролетариата. Такому процессу способствует технический прогресс, развития крупного производства, акционерных компаний, отделение руководства производством от собственности. По своей идеологии и происхождению этот слой принадлежит к буржуазии и возвышается над пролетариатом. Его члены заинтересованы не столько в отстаивании своих прав тружеников, сколько в борьбе капитала за расширение сфер влияния. Вместе с тем в их рядах сильна дифференциация. Наряду с высшими служащими, высококвалифицированными специалистами современные крупные банки, промышленные предприятия, магазины нанимают большое количество служащих, которые немногим отличаются от обученных частичных рабочих. Но и в рядах низших служащих живет противопоставление себя пролетариатом, стремление, чтобы их таковыми не считали.

Этот слой не является особенно активным в самостоятельной борьбе, но его легче, чем среднее сословие, захватывает идеология империализма. С развитием финансового капитала ухудшается положение служащих, им труднее защищаться от произвола. Особенно страдает та часть служащих, которая составляет их главную массу; они очень много работают, получают низкую зарплату и деградируют до положения частичных работников капитала. Все это подталкивает к тому, чтобы примкнуть к борьбе пролетариата против эксплуатации; и тем скорее, чем большей силы будет борьба и яснее победа пролетарского движения.

Обращаясь к вопросам положения и борьбы пролетариата, Гильфердинг рассматривал и историческую динамику перерастания его борьбы в рамках буржуазного общества в борьбу против него, роль пролетарской организованности – профсоюзной и политической – значимость их и взаимодействие. Фиксировался механизм движения от трудового договора к противостоянию экономической политике государства и далее – к экономической политике пролетариата с ее принципиальным противоречием экономической политике капиталистов.

Выделяя конкретные составные моменты негативного влияния и воздействия финансового капитала на положение пролетариата и как труженика, и как потребителя, и как гражданина, определяя революционизирующее воздействие политики финансового капитала на рабочий класс и на широкие народные массы, Гильфердинг делает вывод, что все эти факторы ведут к катастрофе капитализма, причем не экономической, как раньше считали, а к политической и социальной.

Одновременно он подчеркивает, что задача пролетариата не может состоять в том, чтобы во имя своей конечной победы поддерживать такую катастрофическую политику. Пролетариат, которому предстоит стать творцом нового общества, сможет осуществить свою миссию, «унаследовать» результаты неизбежного «революционного урагана», лишь предвосхитив в своем сознании эту политику и ее необходимые результаты. Но такое возможно лишь при условии постоянного разъяснения всего этого широким массам, и только при бескомпромиссной борьбе с империалистической политикой, противопоставляя ей не «свободную торговлю», а социализм.

Гильфердинг подчеркивал необходимость осознания того, что именно политика социализма направлена на осуществление перехода от конкуренции и анархии в производстве к организации его, к сознательному регулированию его причем не магнатами капитала в свою пользу, а всем обществом и на пользу всего общества. Оно подчинит себе экономику по мере того, как будет открывать законы ее движения, а организуя экономику, общество тем самым организует и «само себя».

Так что социализм перестает быть лишь отдаленным идеалом и даже той «конечной целью», которая просто указывает общее направление «текущих требований», он становится существенным элементом непосредственной практической политики пролетариата. И это особенно важно для таких стран, считал Гильфердинг, очевидно имея в виду Англию, где политика буржуазии проводится наиболее последовательно, где политико-демократические требования рабочего класса осуществляются в наиболее важной в социальном отношении части. Там социализм в качестве единственного ответа на империализм должен выдвинуться на первый план пропаганды. Только так и будет обеспечена независимость рабочей политики и ее превосходство в деле отстаивания интересов пролетариата. Обосновывая такую политику пролетариата, Гильфердинг отмечал, что финансовый капитал, которому свойственно стремление к организации, регулированию экономики, не

может ее преобразовать. Преодолевая конкурентную борьбу, он поднимает на более высокую ступень и ее, и ее разрушительность, анархия производства и кризисы остаются неустранимыми.

Определяя, что кризисы обусловлены отношениями диспропорциональности в экономике, Гильфердинг на основе анализа экономических возможностей капиталистических монополий пришел к выводу, что они не могут помешать возникновению диспропорциональности, «не уничтожают действия кризисов», но «модифицируют их». И хотя экономически мыслим «всеобщий картель», который руководил бы всем производством, устранил диспропорциональность и кризисы, социально и политически такое невозможно, ибо антагонизм интересов, который он довел бы до крайних пределов, неизбежно привел бы к крушению.

Вместе с тем, как выяснял Гильфердинг, финансовый капитал подводит к смене капиталистической экономики иной экономикой, социалистической. Он доводит обобществление производства до той границы, которая вообще достижима при капитализме. Такое общественное производство требует и общественного контроля, регулирования. По своим общим тенденциям финансовый капитал означает установление общественного контроля над производством. Он также отделяет руководство производством от собственности. Однако все это происходит в антагонистической форме, ибо господство над общественным производством принадлежит финансовой олигархии. В свою очередь такого рода противоречие облегчает и экономически, и политически «окончательное преодоление капитализма».

В связи с этим Гильфердинг определяет модель деятельности по преодолению капитализма. В ней во главу угла в качестве конечной цели политической борьбы пролетариата ставится завоевание им политической власти, завоевание государства, которое становится сознательным исполнительным органом общества и овладевает финансовым капиталом. Это, по мысли Гильфердинга, немедленно передаст обществу распоряжение важнейшими отраслями производства и транспортную сеть, господство над ними, подчинение их себе, что равносильно введению в экономике наиболее действенного общественного контроля, который осуществляется и без всякого дальнейшего непосредственного обобществления. При чем Гильфердинг, явно переоценивавший значимость банковского капитала, считал, что «овладение шестью крупными берлинскими банками уже в настоящее время было бы равносильно овладению важнейшими сферами крупной промышленности». Если осуществляемое при этом обобществления происходит непосредственно («захватом»), то зависимое от них мелкое производство, крестьянские хозяйства обобществлялись бы опосредованно без экспроприации.

В начавшийся таким образом переходный период, когда еще целесообразно сохранение капиталистического метода ценообразования («капиталистического метода счетоводства»), процесс экспроприации, если бы он оказался затяжным и политически опасным, мог бы осуществляться

не как однократный акт государства, а как постепенное обобществление, ускоряемое экономическими выгодами, сознательно предоставляемыми обществом.

Такую модель грядущих социальных отношений Гильфердинг вписывал также в свою более общую модель социальных изменений. Она, как ему представлялось, свойственна общественным формациям, построенным на классовых противоречиях. Там исторический закон таков: великие социальные перевороты совершаются лишь тогда, когда господствующий класс достигнет максимально высокого уровня концентрации своей силы.

Приведя аргументы и исторические примеры в подтверждение этого, Гильфердинг подводит под такую мерку «новейшую стадию в развитии капитализма». Он считает, что здесь при завершении своего становления финансовый капитал оказывается высшей ступенью полноты экономической и политической власти капиталистической олигархии, он завершает диктатуру магнатов капитала. Но в результате становятся все более несовместимыми интересы разных капиталистических стран и все более несовместимым господство капитала в любой стране с интересами народных масс, пробуждаемых к борьбе. И «в мощном столкновении враждебных интересов диктатура магнатов капитала превращается в диктатуру пролетариата».

Таковы последние строки «Финансового капитала». Анализ и выводы, идеи и предложения, содержащиеся в книге, широко использовались, обсуждались в научной печати, в публицистике, сыграли важную роль в общественной жизни того времени, в политической деятельности, особенно в рабочем, социал-демократическом движении. Все это потому, что книга, посвященная настоящему, помогала разобраться в нем, его связи с прошлым и будущим.

В жизни общества того времени – и в рамках основных капиталистических стран, и на их периферии, и на международной арене – нагнеталась напряженность и возрастало противоборство все более мощных и поляризующихся социальных сил. С одной стороны – объединения финансового капитала и государства. С другой – рабочего класса и примыкающих к его борьбе своими силами или собственной борьбой народных масс.

В ходе мощного подъема рабочего движения забастовочная борьба охватывала подчас сотни тысяч участников и даже перерастала во всеобщие стачки, продолжалась неделями, а то и месяцами, приводила к столкновениям с вооруженными силами государства. Экономические требования выходили и на государственный уровень, становились политическими. Мощные политические выступления, протестные митинги и демонстрации подвергались вооруженному их подавлению. Гонка вооружений, гнет милитаризма приводили к нарастанию антимилитаристского движения. Международная обстановка становилась все более взрывоопасной. Начиная с 1911 года, непрерывно возникали международные конфликты и кризисы.

Разразившаяся в 1914 году первая в истории человечества мировая война еще больше сплотила силы монополий и государства, что побуждало задумываться о становлении государственно-монополистического капитализма. Война тяжким грузом потерь, лишений, нужды, бедствий обрушилась на широкие народные массы. Она проявила такое варварство, какое уже давно забыла у себя дома «прекрасная Европа». Росло стремление сокрушить капитализм – общественную систему, порождающую все это.

В общем развитие событий складывалось так, как и предполагал Гильфердинг, и многие считали, что неизбежно скоро грядет революционный «последний и решительный бой». Правда, были и сомнения, притом в среде марксистских лидеров германской социал-демократии. Известный историк, экономист, политолог Г. Кунов, чье видение сущности новейшей фазы в развитии капитализма и ее роли переходной ступени к социализму совпадало с гильфердинговским, оспаривал «общепринятый в нашей партии взгляд», что зрелость развития капитализма как такой ступени уже достигнута, «скорее мы стоим перед новым, более высоким периодом капитализма, который будет продолжаться многие десятилетия и породит новые капиталистические экономические образования». Такая «новая финансовокапиталистическая эра хозяйства», которая «создаст предварительные условия для социализма» лишь начинается.

Война, как и предвидел Гильфердинг, привела к революции. В Германии в 1918 году в революции стихийно проявилось недовольство, стремление к миру, иной жизни, масс, самочинно создавших по примеру революции в России революционные органы массового движения и власти – Советы рабочих и солдатских депутатов. Под давлением массового выступления рабочих, солдат, населения Берлина 9 ноября 1918 года монархия прекратила свое существование, политическая власть была передана революцией созданному временному правительству – Совету народных уполномоченных (СНУ). Он заявил, что «ставит перед собой задачу осуществить социалистическую программу», следовательно и требование масс о «социализации». Борьба за ее проведение прошла через весь период германской революции и продолжилась после ее окончания.

С «социализацией», осуществляемой в экономике, массы трудящихся связывали свое стремление заменить существующую систему капиталистического производства, обрекающую их на бесправие, угнетение и нужду, иной системой, освобождающей их от всего этого, и приближающей к идеалу – социализму. Для чего нужно провести обобществление производства, передав капиталистические предприятия обществу. Насущная необходимость поднять производство после войны побуждала к тому же. Наличие политической власти рабочих - Советов и созданного ими СНУ – должно было обеспечить успех «социализации». В общем это совпадало с начальным этапом в той модели преобразования, которая содержалась в «Финансовом капитале».

Однако, хотя СНУ принял ряд решений социального и политического

характера, помогающих перейти к мирной жизни, улучшающих положение трудящихся, расширяющих их политические права и возможности, с «социализацией» дела не двигалось. Необходимой для ее осуществления политической воли не было.

Уже в конце 1918 г. это побудило к массовым выступлениям за обобществление предприятий, Всегерманская конференция рабочих и солдатских Советов потребовало принять немедленно меры по «социализации», а к весне требования усилились. В марте 1919 г. Национальное собрание приняло «Закон о социализации», дающий государству право законодательным путем за приемлемую компенсацию переводить пригодные для обобществления хозяйственные предприятия в общественную собственность, а также в случае настоятельной потребности регулировать производство и распределение продукции, исходя из общественных интересов. На этой основе были приняты и законы по регулированию в угольной, в калийной отраслях промышленности и в электроэнергетике. В августе 1919 г. Это право передачи в общественную собственность частных экономических предприятий вошло и в Конституцию страны, ставшей Веймарской республикой.

Таким образом принятые законы существенно урезали возможности для создания новой хозяйственной системы по сравнению с моделью Гильфердинга, предусматривавшей не ограниченное законом, опирающееся на силу политической власти обобществление без всяких ограничений, а не регулирование, горнозаводской, химической и электрической промышленности, металлургии и металлообработки вплоть до машиностроения.

Однако и ограниченная «социализация» практически не осуществлялась, созданная было «Комиссия по социализации»/ так и не сдвинув дело с мертвой точки, была ликвидирована, социал-демократы во власти не осуществили требования масс. Между тем проблема оставалась жизненно актуальной, проекты ее решения активно обсуждались. Особым стимулом к этому послужили события весны 1920 г., когда ситуация в стране крайне обострилась/военщина попыталась повернуть демократическое развитие страны вспять, а генеральский путч был сорван лишь первой в истории страны всеобщей политической забастовкой с участием в ней и чиновников.

Одним из условий прекращения забастовки было немедленное обобществление горнодобывающей и электроэнергетической промышленности. Это вновь восстановило «Комиссию по социализации» и придало бурный характер дебатам о «социализации». Даже в буржуазных кругах стремились под вывеской «социализации» провести «упорядочение» хозяйства.

Р. Гильфердинг, активно отстаивая осуществление «социализации», неоднократно критиковал социал-демократических лидеров во власти за то, что политическая власть, которой они обладали, не была сразу же использована для начала «социализации» путем овладения решающими позициями власти в важнейших отраслях производства. Он по-прежнему

решительно отвергал противопоставление этому идеи всеобщего планового хозяйства страны при капитализме, которое считал неосуществимым. Одновременно Гильфердинг стремился перевести теоретическую модель «социализации, содержащуюся в «Финансовом капитале», в реальную практику, учитывая при этом также то, что на первый план в жизни страны выдвигалась задача – поднять уровень производства. Соответственно им акцентировалось внимание и на возможности при «социализации» решить такую задачу, и на обязанности этого, ибо в Германии и Западной Европе рабочие не поддержат меры, снижающие привычный для них в нормальных условиях уровень жизни. Причем Гильфердинг более конкретно учитывал реальное состояние пролетарских масс страны

Он отмечал, что в сознании этих масс социалистические преобразования оставались еще делом далекого будущего, и нередко побеждало стремление использовать революционную власть в первую очередь лишь для немедленного улучшения своего материального положения, не связывая это с вопросами «социализации» Одновременно полагал, что обеспечить «органичный, созидательный метод «социализации»», ведущий к подъему уровня производства, можно, лишь опираясь на иную «не расточительную» организацию труда, изменение отношения рабочего к труду, лишь «с помощью квалифицированных рабочих».

Гильфердинг особо выделял те основные компоненты теоретической модели «социализации», которые должны быть осуществлены при практическом ее применении.

Прежде всего – политическая власть. Вывод гласил, что если пролетариат достиг обладания властью, то для обеспечения ее безопасности и утверждения ее экономически и политически в такой степени, при которой никто больше не смог бы вырвать у него власть, необходима диктатура пролетариата. Такой вывод, по словам Гильфердинга, опирается исключительно лишь на политическое и экономическое соотношение сил в Германии, ибо невозможно мигом превратить ее в «социалистическое здание».

Далее – экономическая власть. Необходимо овладеть капиталистическими властными позициями и передать их под право распоряжения обществом, что в свою очередь поможет также укрепить и усилить политическую власть. Прежде всего – это ключевые отрасли промышленности. В результате возникнет возможность установить господство и над всеми остальными отраслями промышленности, регулировать в них прибыльность, проводить подлинную производственную политику, руководить народным хозяйством в интересах покрытия потребностей. Одновременно Гильфердинг отмечал, что предложенный им еще в «Финансовом капитале» путь, начинать с банковской системы, тот путь, по которому пошли и в России, непригоден в условиях расстроенного хозяйства, в Германии.

Наконец, для овладения властными позициями в аграрной сфере необходимо, невзирая на трудности в будущем, осуществить социализацию крупной земельной собственности и лесов.

При обращении к проблеме осуществления «социализации» Гильфердинг постоянно выверял, действительно ли ее результаты будут иметь общественный характер, подлинность обобществления. Он отвергал проекты «социализации», предусматривавшие постепенное превращение за длительное время капиталистической собственности, даже ограничиваемой и контролируемой, в общественную. Считал, что уместна лишь такая «социализация», при которой капиталист как собственник исключается из производства. Полагал неуместными предложения о таком «самоуправлении», «принципе паритета», которые делают рабочих неравноправными, ибо цель пролетариата – организация производства в интересах общности равноправных членов общества. Формой организации управления в социализированных отраслях промышленности, по мысли Гильфердинга, могли бы стать промышленные парламенты, построенные как органы, в которых располагают голосом лишь те, кто имеет дело с промышленностью (ее руководители, служащие, рабочие), далее – потребители и представители всеобщих интересов, назначаемые народнохозяйственными инстанциями. Направлять движение совокупного производства мог бы высший народнохозяйственный парламент, объединяющий отдельные промышленные парламенты.

В общем, очевидно, Гильфердинг искал путь решения той грандиозной задачи, которую после того, как все промышленные предприятия России были переведены в общественную собственность, сформулировал в марте 1918 года В.И. Ленин: «обобществить производство на деле». Задачи, которую в России при «советской власти» за все время ее существования так и не решили. И одновременно Гильфердинг обдумывал и обращал внимание на решение конкретных задач применительно к «социализации» в разных отраслях промышленности, в разных по обстановке условиях, местах ее расположения, а также при различии в уровне «социализации» (государство, более мелкие общественные органы, местные органы, коммунализация) и т.д., и т.п.

Предложения Гильфердинга по проблеме «социализации», практике ее осуществления применения не нашли, да она и не состоялась. Между тем в Советской России, благодаря новаторской ленинской модели Новой экономической политики, в которой расстановка социальных сил в экономике (командные высоты в экономике – в руках пролетарского государства, а в остальном – допускается частная собственность) была сходной с гильфердинговской моделью, удалось достичь очень быстрого и очень значительного роста производства.

Гильфердинг считал возможным добиться оздоровления хозяйства в Германии того времени благодаря росту производства; добиваться этого предлагал не с помощью некоторых «урегулирований», а путем замены капиталистической системы хозяйства социалистической. Причем, подчеркивая возможности самоизменения капитализма к своего рода организованному капитализму, Он считал возможным, что такого рода

тенденции могли бы без сомнения исключительно усилиться, безработица могла бы сократиться и положение рабочих – измениться. Он также обращал внимание на то, что такие тенденции могли бы усилиться и ускориться благодаря совместному с капиталистами воздействию «сверху». Эти мысли впоследствии, очевидно, питали формирование гильфердинговской концепции «организованного капитализма», но это уже за пределами современности «Финансового капитала».

Имеет ли значение «финансовый капитал» для нашей современности не только историческое? Ведь за прошедшее столетие очень многое в корне изменилось, даже сам капитализм, который анализировался в книге. Сегодня идет речь о том, что в ряде стран он стал уже посткапитализмом, а то и «шведским социализмом».

Можно попытаться ответить, сопоставляя те или иные черты, выводы книги с современной жизнью. Разглядывать финансово – капиталистические черты в современных экономических колоссах или во «вмешательстве» силой оружия для овладения нефтью. Можно фиксировать, что вывод об исчезающей роли биржи опровергнут жизнью и т.д. и т.п. Но все это потребует неуместного здесь очень большого и обстоятельного рассмотрения .

Поэтому выберем частный аспект – современный мировой экономический кризис. Он пробудил, как отмечали средства массовой информации интерес к «Капиталу» К.Маркса, а надо бы и к «Финансовому капиталу», где разъяснялось, почему монополии не могут «отменить» кризисы, но их модифицируют.

Нынешний кризис заставил вновь задуматься о диспропорциональной основе и о цикличности такого рода «внезапных» потрясений. Ученые – академики склонны видеть корень дела в процессе смены технологических укладов, проступающих на поверхности экономики в форме смены конъюнктуры. Но при этом, наверное, нужно учитывать, что в настоящее время в экономически высокоразвитой стране самая большая часть валового внутреннего продукта создается суммарно сферой услуг и сферой зрелищ, развлечений.

В высокоавторитетных научных кругах проявляется и иной подход к объяснению происхождения нынешнего мирового кризиса, не отрицающий цикличности, но и акцентирующий внимание на специфике. В мае 2009 г. отмечалось: «Нынешний постиндустриальный кризис... оказался связанным с тем, что финансовая инфраструктура в своем строительстве пирамид и «надувании пузыря» определила развитие экономики в целом».

Речь идет о появлении разновидности ценных бумаг – «производных», или «деривативов» (Derivative), когда одна ценная бумага о кредите, основывающаяся на прогнозе будущего, является средством обеспечения для другой, та – для последующей и так далее. Таким образом выстраиваются «пирамиды» , у которых нет необходимого реального обеспечения и «надуваются пузыри». В такого рода ценных бумагах, очевидно, многократно используется то, что кредит, как выяснялось в «Финансовом капитале», - это и

лично-общественное отношение – «доверие». Опирающиеся на виртуальное будущее деривативы при сделках на своем рынке не обеспечивают реального движения (доставки, поставки) чего-либо в реальном процессе воспроизводства (лишь 2 – 5 %), а создают фиктивный капитал для процесса воспроизводства.

Подобная своего рода «продажа будущего» происходит, как выясняется, и на бирже Там цены формируются в основном представлениями и ожиданиями участников торгов о будущей динамике цен. Однако возникающие несоответствия ожиданиям реального движения цен оборачиваются нарушениями связей, пропорциональностей в процессе воспроизводства. С этим, полагают, связана первопричина нынешнего кризиса. Примечательно, что разобравшись в его специфике, происхождении стремятся путем анализа состояния меновых отношений, особое значение которым придавал в своем экономико-социологическом исследовании, воплощенном в «Финансовом капитале», его автор.

Вячеслав КОЛОМИЕЦ

Porshnev, Boris Fedorovich (1905-1972)

A few years ago on the occasion of his 100th years birthday we remembered hier in Hungary his life and work. I have to add that here only a few people remember him - or his works - but for the majority, even for intellectuals and historians, I am afraid that hi is almost forgotten. On the occasion of his birthday a few articles wrote about him with great esteem, they thoroughly enlightened the character of his scientific heritage that is perhaps singularly outstanding in the Soviet historiography of his age.

In the above mentioned articles the authors could not give a thorough picture of the works of Porshnev in our respect. In this aspect I have underline the methodical principle that was characteristic for the works of Porshnev - that was his multidisciplinary approach. This principle is nowadays almost commonsense for those who are occupied with social sciences but in the years of Porshnev this was not so and its application was his personal merit. This was the case when he connected the analysis of historical events with social psychology. It is well known that social psychology was not accepted as science at that time either int he Soviet Union or in other countries of Eastern Europe.

Поршнева, Борис Федорович (1905-1972)

Недавняя юбилейная дата – столетняя годовщина со дня рождения Бориса Поршнева – стала поводом для напоминания о научной судьбе этого историка, даже в своей отечественной научной среде давно и незаслуженно обделенного памятью, если не вообще забытого. В статьях, подобающих и приличествующих юбилейному случаю, отдающих дань незаурядной личности ученого, обстоятельно рассматриваются многие аспекты его научного наследия, по своему богатству уникального на фоне современной ему советской историографии²⁰.

Естественно, далеко не все стороны научного творчества исследователя смогли найти должное освещение в тех нескольких биографических этюдах, которые были приурочены к его вековому юбилею. Поэтому сегодня есть прямой смысл вспомнить о таком успешно им освоенном и примененном методологическом принципе, как междисциплинарность, который, совершенно привычный и почти рутинный для современного обществознания, во времена Поршнева, когда «межведомственные» перегородки внутри науки значили много больше, чем ныне, казался отнюдь не безусловным. И тем более когда, по логике конструирования междисциплинарного знания, предполагалось сопряжение истории с социальной психологией – дисциплиной не очень известной и популярной, а к тому же, в традиции советского обществознания, несколько сомнительной с точки зрения неоспоримых критериев тогдашней «идейности» и «партийности».

Интерес к психологическому явлению обнаружил себя в эпоху «оттепели» начала 60-х гг., способствуя в атмосфере общей либерализации культурной жизни становлению социальной психологии как самостоятельной области знания, в прежние времена гласно или негласно «табуированной». В самом деле, сфера иррационального, в изучении которой невозможно было обойтись без социально-психологических методов и подходов, до этого словно бы не существовала для официального обществознания. Политическая культура советского времени, безапелляционно утверждая «идеологичность» всего и вся, допускала объяснение явлений общественного сознания, даже связанных с обыденностью и повседневностью, почти исключительно в терминах рациональности. Социально-психологическое воспринималось как словно бы исходящее «от лукавого» и в лучшем случае подлежало истолкованию как нечто незрелое и отсталое, с неумолимой неизбежностью обреченное на замещение «идеологическим». Преодоление такого рода догматизированных представлений, которое выразилось в попытке интеграции социальной психологии и истории, успешно предпринятой Поршневым и кругом его последователей, получило в то время большой научный резонанс²¹.

²⁰ См.: V. V. Pugačev: La polemica di Franco Venturi con Nikolaj Michajlovič Družinin (1962-64) e la storiografia sovietica. Rivista Storica Italiana. 1996. Fasc. II-III. P. 774.

²¹ См.: В. А. Попов: Психология толпы по Тарду, Сигеле, Ломброзо, Михайловскому,

Направление, открытое этими социально-психологическими исследованиями и сразу же прославившее вызывающе новым, вовсе не было в науке в ту пору чем-то обособленным и изолированным: сама идея изучения «неидеологических» сфер сознания уже буквально витала в воздухе. Так, менее известным, но весьма показательным для того же периода развития советской историографии, был оставшийся нереализованным замысел историософского исследования П. А. Зайончковского, автора работ по истории России, в котором психологическому фактору в историческом процессе также предполагалось отвести центральное место.

Впрочем, социально-психологические приоритеты, которым не осталась чуждой и советская историография, развивавшаяся в русле марксистского историзма времен «оттепели», уже имели своих достаточно отдаленных предшественников, по всей вероятности, не безызвестных Поршневу. Действительно, на рубеже XIX и XX вв. западноевропейское общественное знание живо занимали как предмет особого исследования механизмы объединения индивидов в большие и малые социальные группы, трансформации индивидуального сознания в групповое и массовое, способы достижения психологической и поведенческой целостности той или иной общности в процессе групповых контактов. Значение тех научных идей, предвосхищавших возможности для манипулирования массовым сознанием, оказалось неопределимым на протяжении всего XX в. с наступлением эпохи массового политического участия – выходом на общественную арену массовых политических партий как демократического, так и авторитарно-тоталитарного толка²².

Идеи западных исследователей социальной психологии нашли своих талантливых популяризаторов и в России. Эти популяризации, должным образом до сих пор не изученные, стали, например, частью научного творчества Н. К. Михайловского, идеолога либерального народничества, а также его младшего современника Л. Н. Войтоловского, снискавшего себе, среди прочего, куда большую известность на поприще литературной критики и истории русской литературы. Последний, близкий к марксистским кругам, вознамерился осмыслить базовые категории тогдашней социальной психологии, такие, как «толпа», «толпа и личность», с позиций марксистского историзма. Естественно, в этой попытке, говоря его же словами, «установить гармонию между экономикой и социальной психологией», априорно преобладала установка на первенствующую и главенствующую роль материального фактора в жизни общества.

Гиддингсу, Г. Лебону и др. М., 1902; Б. А. Грушин: Массовое сознание. Опыт определения и проблемы исследования. М., 1987.

²² Л. Войтоловский: Очерки коллективной психологии в двух частях. М.-Л., 1924. Часть первая. Психология масс. С. 16. См. также: Его же: Роль чувства в коллективной психологии. Киев, 1904; Его же: Текущий момент и текущая литература (к психологии современных общественных настроений). СПб., 1908; Его же: Очерки коллективной психологии в двух частях. М.-Л., 1925. Часть II. Психология общественных движений.

Что неминуемо оборачивалось сильным креном в сторону вульгарно-детерминистского объяснения общественных процессов, столь типичного для немалой части отечественного обществоведения, особенно в его ранний послеоктябрьский период. Да и сама ситуация как в политике, так и в науке, совершенно не располагала к углублению социально-психологического направления, поскольку, как уже отмечалось, вся официальная культурная традиция насаждала культ сознательного и рационального в противовес стихийному и иррациональному.

В свою очередь, социальная психология, возрожденная в Советском Союзе в 60-е гг. трудами Поршнева, по всей видимости, была не очень заинтересована в напоминании о наследии своих предшественников начала XX в., предпочитая скорее позицию умолчания по отношению к ним. Ибо те социальные психологи с их репутацией либо вообще чуждых марксизму, либо в недостаточной мере соответствовавших его ортодоксальному духу, будь они провозглашены только что открытым новым направлением в качестве предшественников, вряд ли бы способствовали его признанию в рамках официального обществознания. К тому же замалчивание предшественников объективно работало на успех нового цикла социально-психологических исследований, словно бы подчеркивая их первооткрывательский характер, новаторство и оригинальность.

Новые отрасли обществоведческого знания – социология, социальная психология, политическая наука, – отпочковавшиеся в какой-то мере от истории, иногда с нею сопрягаемые, возникнув задолго до перестройки, благодаря, в частности, вкладу Поршнева и его последователей, стремились решить проблему человеческой субъективности в истории, или, если употребить популярный историографический слоган перестроечного времени, то проблему «человека в истории». Именно тогда было положено начало созданию целой номенклатуры понятий, описывающих эту субъективность, и одним из них стал «психический склад» – понятие, зародившееся в сфере социальной психологии, которое в наши дни несколько менее употребимо нежели во времена Поршнева. Оно определялось им как социально-психологическое явление, отвечающее «тенденциям устойчивости, традиций в жизни той или иной общности людей»²³.

Научный век понятия «психический склад» оказался сравнительно недолгим: оно было потеснено и во многом вытеснено понятиями, ему созвучными и сопредельными, такими, как «историческое сознание» и «историческая память», «политическая культура» и «культура», «менталитет» и «репрезентация прошлого», «коллективное воображение», «цивилизация» и «национальная идея». Что никоим образом не умаляет заслуги Поршнева – одного из первых, кто ступил на путь противостояния той дегуманизации истории, которая в значительной мере была присуща марксистскому историзму, утвердившемуся в советской историографии.

²³ Б. Ф. Поршнев: Принципы социально-этнической психологии. С. 2.

Методологические подходы, которые исповедовало новое научное направление, стали возможны при весьма благоприятной политической конъюнктуре с ее новыми идеологемами, и здесь необходимо отдать должное интуиции Поршнева, чутко уловившего перемены в политическом климате страны. Прежде всего, разумеется, с сюжетами академических исследований этого направления перекликалось понятие «формирование сознания», достаточно продуктивное в политическом дискурсе всей советской эпохи. Поэтому социально-психологические исследования 60-х гг. – эпохи «строительства коммунизма» – как раз и получили узаконение в правах своего научного гражданства, благодаря известному идеологическому постулату «формирования нового человека».

По логике своей многолетней научной специализации, Поршневу связывал свои исследовательские приоритеты с тем, что официальное общественное определение определяло то как «докапиталистические формации», то как «доклассовые общества». Между тем социальная психология, вплетенная им в ткань исторического исследования, значила многое и для более поздних исторических эпох, позволяя, в частности, по-новому осмыслить и новейшее время, в том числе одно из его самых великих социальных движений, каковым стало рабочее движение.

Социальная психология с ее могучим и дотоле не использованным эвристическим потенциалом и здесь нашла своих последователей, положивших начало самостоятельному научному направлению. Последнее противопоставило привычному подходу, утвердившемуся в сфере марксистского историзма и отдававшему предпочтение изучению элит рабочего движения, исследование самого рабочего класса, массовых слоев трудящихся. То были в первую очередь исследования группового и массового сознания, его «низовых» сфер, которые определялись через понятие «психология», звучавшее скорее как эвфемизм: в этом заключалось его отличие от «идеологии» – традиционного удела элитарного сознания. Пространственным предметным полем этих исследований стала прежде всего, как и у Поршнева, Западная Европа, во всяком случае, этот ареал оказался в числе приоритетных²⁴.

Идеи Поршнева, которые напрямую уже не соотносились с его именем, оказались значимы не только для такой области общественнознания, как история рабочего движения: отдаленные последствия их влияния различимы, к примеру, и в политической науке. Так, понятие политической жизни, связываемое с неинституционализированными и «затененными» формами политики²⁵, или, иными словами, опять-таки с человеческой

²⁴ См., например: Г. Г. Дилигенский: Рабочий на капиталистическом предприятии. Исследование по социальной психологии французского рабочего класса. М., 1969; К. Г. Холодковский: Италия: массы и политика. Эволюция социально-политического сознания трудящихся в 1945-1985 гг. М., 1989.

²⁵ См.: А. И. Демидов: Категория «политическая жизнь» как инструмент человеческого измерения политики. Полис. 2002. № 3. С. 156-162.

субъективностью в истории, вновь вызывает ассоциации с социальной психологией 60-х гг., наследие которой, благодаря научному подвижничеству Поршнева, сохраняет свою актуальность и в наши дни.

Jemnitz János

Now I would add two details to the memorial article of V. Kolomic. For the first, we have to look back to the years of 1950s. At the beginning of these years at the University Eötvös Lóránd in Budapest at the historical faculty on behalf of decision of Eric Molnár²⁶, who was that time the professor of medieval history of Hungary it was translated and multiplied for the students one of Porshnev's very important studies on the eternal fight of the peasants for their life and the sustainability of their „land property”. This article gave a new interpretation of this always renewing fight. This episode – we have underline – gives a good light to the historical sense of Eric Molnár who detected at once the novelties in Porshnev's study and at once let them be introduced to his students. Since those years this study of Porshnev is probably forgotten and the name of Porshnev is hardly mentioned in Hungary.

My second additional remark is of historiographical character. In those years I could read in Russian original the rather voluminous book of Porshnev on the historically important events of French history: on the revolt of the Fronde. I do not know how it is thought at Hungarian universities but it is generally accepted that this revolt was already the pre-history of the great French revolution. and from the book of Porshnev this connection was very clear. (I think that this book was never translated into Hungarian.)

As a personal remark, I had the chance to meet and have a talk with Porshnev at the beginning of the 1970s at the Institute of World History in Moscow. Most probably M. Turok²⁷ led me to him. In those years Porshnev was respected but at the same time as I think and remember he had not any official post. (This was typical for those years not only in Moscow but in Hungary too.)

²⁶ Molnár, Eric (1894-1966) – studied law, became a member of illegal CP of Hungary, he wrote historical studies, was responsible in 1928 of the outstanding Hungarian Social Lexicon. After 1945 minister of welfare, later minister of justice, foreign affairs, than president of the supreme court. Director of the Institute of History of the Hungarian Academy of Sciences. His importance was very great and forgotten likewise as Porshnev.

²⁷ Turok, Vladimir M. (1904-1981) His name and international recognition was accepted, but very contradictory. The biography of V.M. Turok you can find very detailed in our Yearbook 2008. 251-285 pp. (www.magyarlajos.fw.hu) and short by Herbert Steiner in Austrian History Yearbook (1981), 17 : 588-590 pp. Cambridge University Press, doi: 10.1017/S0067237800018695

E SZÁMUNK KÜLFÖLDI SZERZŐI

- Agosti, Aldo** - a Torinói Egyetem professzora
- Buschak, Willy** - kutató, Bochum
- Callesen, Gerd** - dán történész
- Elorza, Antonio** - a madridi Complutense Egyetem professzora
- Egido León, Ángeles** - a madridi Universidad Nacional de Education á Distancia professzora
- Hobsbawm, Eric** - a Londoni Egyetem emeritus professzora
- Hudson, Kate** - a londoni South Bank Egyetem tanára
- Jazborovszkaja, Inessza** - a moszkvai Összehasonlító Történelmi Intézet (ÖTI) főmunkatársa
- Jevzerov, Robert** - a moszkvai ÖTI főmunkatársa
- Kolomijec, Vjacseszlav** - a moszkvai ÖTI főmunkatársa
- Panaccione, Andrea** - a Milánói Egyetem professzora
- Parsons, Steve** - angol történész, dániai egyetemi tanár
- Schneider, Michael** - Friedrich Ebert Stiftung, Bonn
- Schwarzmantel, John** - a Leedsi Egyetem tanára
- Weill, Claudie** - francia történész professzor, Párizs

TARTALOMJEGYZÉK

Niederhauser Emil (1923-2010)	5
A GAZDASÁGI VÁLSÁG ÉS A MUNKÁSSÁG	
<i>Eric Hobsbawm: A szocializmus megbukott, a kapitalizmus</i> csődöt mondott. Akkor mi következik most?	6
Miért nem ismétlődhet meg Bretton Woods?.....	9
Lula, Brazília elnöke a jelenlegi válságról.....	10
Az államkapitalizmus felé irányuló tendenciák megerősödése és hanyatlása	11
<i>Krugman, Paul: Többet kellene tenni</i>	12
A parlamentarizmus válsága és az illúziók válsága	14
Japán – gazdasági válság – munkásság	15
Japán: a gazdasági világválság és a munkásság.....	16
<i>Krugman, Paul: A csökkenő bérek szindrómája</i>	16
<i>Paul Craig Roberts: Marx és Lenin újraértelmezése</i>	18
Luiz Inácio Lula brazil elnök interjúja az Internationales, a TV-5 és a Le Monde vezető munkatársainak	19
A gazdasági válság vége? Sztrájkok – szakszervezetek – tüntetések	21
Spanyolország – a nyugdíjtörvény reformja.....	21
A gazdasági válság vége? – Sztrájkok, szakszervezetek	22
A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) helyzetértékelése	22
A gazdasági válság vége? – A munkásság és a szegénység	23
RENDAHAGYÓ ÉLETUTAK	
Castle, Barbara (1910–2002) II.	24
Kollontáj, Alexandra Mihajlovna (1872 – 1952) I.	26
Landauer, Gustav (1870-1919)	30
Martov, Julij Oszipovics (1873-1923.) I.	33
Rikov, Alekszej Ivanovics (1881-1938) I.	34
Russell, Bertrand (1872-1970) II.	39
<i>Kate Hudson: Bertrand Russell</i>	49
TANULMÁNYOK	
<i>Kate Hudson: Politikai lehetőségek a baloldal számára</i> a posztkommunista és poszt neoliberális világban: a „Linke” esete	54
<i>Robert Jevzerov: Rudolf Hilferding „Fináncnökjének” száz éve –</i> a szociológia és a jelenkor	61
<i>Seumas Milne: 1989 igazi tanulsága, hogy soha semmi sincs</i> véglegesen elrendezve	66

<i>Leo Panitch, Colin Leys: Előszó</i>	69
<i>Steve Parsons: A baloldal győzelme a 2009. szeptemberi norvég parlamentari választáson</i>	71
<i>Michael Schneider: A Német Szociáldemokrata Párt (SPD) 2009. szeptemberi választási veresége és összefüggései</i>	74
1911	
<i>Jemnitz János: A 1911-es év, problémák és kihívások</i>	81
<i>Jemnitz János: Az olasz-török háború, az Olasz Szocialista Párt és az olasz szindikalisták</i>	94
1935–1936	
<i>Aldo Agosti: Spanyolország: az „új demokrácia” próbapadja</i>	95
<i>Antonio Elorza: Sztálin Spanyolországban</i>	98
1936 – a Népfront győzelmének éve Franciaországban	102
<i>Historicus (Rónai Zoltán): A spanyol szabadságharc szocialista visszhangja</i>	103
<i>Historicus (Rónai Zoltán): Radikálisok és kommunisták között ...</i>	103
<i>Helga Woggon: Az 1936. évi berlini olimpia fekete oldalaihoz. Úszók az ár ellen</i>	104
<i>Németh Andor: André Gide Oroszországról</i>	106
<i>Szirtes Andor: Thermidor után</i>	107
<i>Kassák Lajos: Gorkij Maxim</i>	107
<i>(Góra) Faragó László: A spanyol polgárháború és a magyar társadalom</i>	108
<i>Mónus Ervin: Az élő Engels</i>	108
<i>Historicus (Rónai Zoltán): A moszkvai játékszín</i>	109
<i>Vándor Zoltán (Rónai Zoltán): Spanyol polgárháború – világháborús veszedelem</i>	109
<i>Vándor Zoltán (Rónai Zoltán): Belgium, Franciaország és Németország között</i>	110
<i>Historicus (Rónai Zoltán): A népfront problémája Angliában</i>	110
<i>Mónus Illés: Marx–Engels levelezése</i>	111
<i>Joseph Saxe: Megmenti-e Anglia Európa békéjét?</i>	111
<i>(vz) (Rónai Zoltán) A szocialista munkatervék problémái</i>	112
<i>Historicus (Rónai Zoltán) A Balkán szocializmusa</i>	114
U. S. A.	115
<i>Historicus (Rónai Zoltán): Skandináv problémák</i>	115
<i>Julius Braunthal: A lengyel rejtély</i>	116
<i>Mónus Illés: Két világháború között?</i>	117
<i>Lord Listowel: A barna háló. „Das braune Netz”, Párizs 1935.</i>	117
<i>Lázár Vilmos: Toynbee epítáfiuma</i>	117
<i>(ákos): Egy eretnek halálára, Chesterton halálára</i>	118

<i>Historicus (Rónai Zoltán): Színváltóság Franciaországban</i>	119
<i>Historicus (Rónai Zoltán): Belga beszéd – francia szó</i>	119
<i>Historicus (Rónai Zoltán): Svájc és Svédország a háborús veszély árnyékában</i>	120
<i>Historicus: Színváltóság Franciaországban</i>	121
<i>Jemnitz János: Az 1936. júniusi belgiumi nagy sztrájk</i>	122
FRANCIAORSZÁG - A FRANCIA BALOLDAL	
<i>Lizzy Daview: A francia postás szélső baloldali üzeneteket küld</i> ...	124
<i>John Mullen: Az új franciaországi antikapitalista párt: remények és akadályok</i>	125
A PS nem támogatja az egészségügy átszervezését	127
Baloldali Front Franciaországban	128
Michel Rocard búcsúja a politikai élettől	129
<i>Alex Lantier: Franciaország: a burzsoázia felméri az Új Antikapitalista Pártot</i>	129
Ségolène Royal a vidékre koncentrálni, hogy előkészítse visszatérését	132
Ségolène Royal nagy feltűnést keltő beszéde Dakarban	133
A Baloldali Párt elnöke az európai uniós választásról.....	133
A PS készül a június 7-i európai uniós választásra	134
P. Moscovici a PS esélyéről a június 7-i európai uniós választáson	134
Pierre Moscovici PS képviselő időszerű kérdésekről	135
A PS szóvivője az elnökválasztás előkészületeiről	136
Martine Aubry indul a 2012-es elnökválasztáson?	136
A francia Szocialista Párt (PS) 2009. augusztus 29-31-i évi konferenciája elé	136
A PS la rochelle-i nyári egyeteme	137
Ségolène Royal válasza a PS-t lejártni akaró könyvről	137
M. G. Buffet a PC főtitkára időszerű kérdésekről	138
A PC vezetői (M. G. Buffet és Pierre Laurent): a Sarkozy-ellenesség nem mozgósítja a tömegeket a 2012-es választásra	139
Aubry-Royal: a versengő együttélés bizonyított	140
Amikor N. Sarkozy azonos napon fogadja Lionel Jospint és M. Aubry-t	141
J. Lang őszinte válaszai	141
A francia helyzet 2009. szeptember	142
Ségolène Royal magányos útja	142
Lionel Jospin reklamációja	143
Lotta Comunista: Nicolas Sarkozy mandátumának félidejekor	144
François Hollande időszerű kérdésekről	145
Lorent Fabius villáminterjúja a TV-5-ben	145

Elégedetlenek a szakszervezetek a minimálbérek emelésével	146
„Képtelen küldetés?” – P. Moscovici új könyvéről.....	147
Jospin még egyszer	147
Franciaország – szociális feszültségek – nyugdíjak – szakszervezetek	148
Franciaország: az oktatás – a kormány és a baloldal	148
Franciaország – a nyugdíjtörvény – a szocialisták	149
Franciaország – a márciusi községi választások előtt	149
Franciaország – az elhúzódozó ellentmondások	150
Franciaország – 2010. március 14: helyhatósági és tartományi választások	150
Franciaország – a 2010. március 14-i helyhatósági és regionális választás visszhangjából	151
Franciaország a helyhatósági, regionális választás második fordulójára (2010. március 21.)	152
OLASZORSZÁG	
A Kommunista pártunk politikája	153
Az apolitikus Milano a hosszúra nyúló olaszországi kiegyensúlyozatlan helyzetben	154
<i>Antonio Elorza</i> : Itália – levertség a helyi választások után	155
NAGYBRITANNIA – A BRIT BALOLDAL ÉS A BRIT MUNKÁSPÁRT	
Adalékok Gordon Brown népszerűtlenségéhez 2009. elején.	158
<i>Alice Mahon</i> : Miért nem tudtam bent maradni és egyszerűen tovább harcolni	158
Steve Parsons 2009. májusi értékelő sorai az angol helyzetről	160
A brit parlamenti pénzügyi botrány újabb eseményei	161
A brit baloldal – A labourista baloldal gyengésege	162
Politikai földcsuszamlás Londonban	162
Védekezni kényszerül Gordon Brown	163
Anglia – Gordon Brown és az afganisztáni háború	164
A brit Munkáspárt 2009-es éves konferenciája	164
A legrosszabb az még csak most jön a munkások számára	174
A G-20-ak – illetőleg Gordon Brown beszéde és javaslata	175
Nagy-Britannia – az afgán háború	176
<i>John McDonnell</i> : A baloldal újrászületik majd az Új Labour (New Labour) hamujából	176
A brit és más árva gyerekek Ausztráliában – és a kettős bocsánatkérés	177

A brit egészségügyi rendszer helyzete 2009 végén	177
Ellentmondásos választói üzenet Gordon Brownak.....	178
Tony Blair a vizsgálóbizottság előtt az iraki háborúról	179
Az iraki USA-brit háború kezdete - Tony Blair és az LP kormány	179
Puccskísérlet Gordon Brown ellen az LP soraiban	180
<i>Martin Smith</i> : A TUSC baloldali koalíció szükséges ahhoz, hogy lábra álljon a következő választáson	181
Brit képviselők égtek a közvélemény előtt	182
<i>John Schwarzmantel</i> : 2010 márciusában az angol politikai helyzetről.....	183
Vezető LP-s miniszterek botránya	184
A brit parlamenti választások előcsatározásaihoz	185
 SZAKSZERVEZETEK ÁLLÁSFOGLALÁSAI, AKCIÓI	
A gazdasági válság vége felé? - Új megszorítások és a szakszervezetek állásfoglalásai, akciói ...	186
A gazdasági világválság és a szakszervezetek várakozó állásfoglalásai	187
A „fekete csütörtök” Franciaországban	189
A brit Szakszervezeti Szövetség (TUC) felmérése a gazdasági válság hatásáról.....	191
A francia szakszervezetek és a válság	191
Gyárbezárás - munkás-szakszervezeti tüntetés	191
Május 1. ünnepe Franciaországban.....	192
2009. május 1.	193
Hangosan eltemetett kapitalizmus	193
A Force Ouvrière (FO) főtitkára a francia belpolitikáról	195
Az akciónapra való felhívás ellenére, a szakszervezetek zavarukról nyilatkoznak	196
<i>Paul Haste</i> : A TUC (a Brit Szakszervezeti Szövetség) támogatja a Népi Chartát	197
<i>John McDonnell</i> : Az LP megfeledezett a szegényekről	198
Sztrájkolnak a párizsi metró dolgozói	200
Sztrájkok, elégedetlenség Európában 2009. őszén	201
A spanyol Általános Munkásszövetség és a Munkásbizottságok Szakszervezeti Szövetsége közös felhívása általános sztrájkmozgósításra december 12-ére	201
Sztrájkok - és összefüggések	204
Az Opel-gyári elbocsátások - a német szakszervezetek - a vasasok	204
Görögország- szakszervezetek, 2010. február.....	205

HÁTTÉR

Az elszlamosodás problémái, az ENSZ „habitat” bizottságának jelentése alapján	206
A szociális helyzet – szegénység az Európai Unióban	206
<i>Gerd Callesen</i> széljegyzetei az osztrák politikai helyzetről és a baloldaltól	207
<i>Steve Parsons</i> : Széljegyzetek a jelenlegi, 2009. évi dániai politikai-szociális helyzethez	207
A Zöldek és a gazdasági világválság	208
Anna Nyetretko operaénekes a peresztrojkról	208
Gorbacsov 2009-ben – Nyugaton	209
Oroszország – múlt, jelen és jövő.....	209
Lettország – a lett szociális helyzet – 2009	210
A Balkán föderalizálása Szerbiát próba elé állítja	210
Helyzetkép Montenegró és Albánia hegyvidékének lakosságáról	212
A német demokratikus szocializmus, amelyet megkísért az átalakulás	212
Egészségügyi reform sorsa az USA-ban.....	215
Obama első kilenc hónapjának teljesítménye összehasonlítótörténeti alapon.....	215
Haiti – a földrengés és politikai háttere	215
A hondurasi választásokhoz	216
A latin-amerikai szegénységről	216
Latin-amerikai politikai tendenciák	217
Háttér Indiához	217
<i>Narihiko Ito</i> : A japán belpolitikai helyzetről	217
Munkaügyi konfliktusok számai Kínában.....	218
A maóizmus 2009. őszén.....	218
A szörnűy ökológiai lehetőségek Bangladesh számára	219

DOKUMENTUMOK

<i>Eric Hobsbawm</i> saját cikkének háttértörténetéről és a baloldal jelenlegi helyzetéről	220
Ismertető Mészáros István új könyvéről	221
Egy párizsi francia New Yorkban	223
<i>Krugman, Paul</i> : A Nagy Nulla	227
<i>Francis King</i> : Attól függ, hogy mit értünk a szocializmus fogalmán	229
<i>John Schwarzmantel</i> a 2009. tavaszi brit helyzetről	231
Pillanatnyi helyzetjelentés Angliából	231
<i>Steve Parsons</i> : Angliai politikai helyzetjelentés 2010. március elején	232

ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK

2010. március 21 - az új egészségügyi törvény az USA-ban	233
Obama a nukleáris fegyverekről	233
Steve Parsons: Dánia, a dán munkáspártok és az afgán háború	233
Új német iskolatörvény 2010 februárjában	234
Az ukrán elnökválasztás második fordulójának háttéréhez.....	234
A 2010. január 17-i ukrainai elnökválasztás első fordulójának margójára.....	235
Ortutay L. Gyula: Mégsem lesz sötét Caracasban.....	235
Oroszország és Grúzia 2009. decemberében	236
Berlin - anarchisták 2009-ben	236
Az USA új egészségügyi törvénye - Obama sikere	237
Elnökválasztás Uruguayban	237
Éhínség Etiópiában.....	238
Görögországban győzött a baloldal.....	238
Az oroszországi belső helyzetről	238
Cohn Benditt megszólalása a francia rádióban	239
Az új amerikai egészségügyi reformok és visszhangjuk	239
Salvador balra tart	240
Új alkotmány Bolíviában	240
2008. május 1 történetéhez.....	241
2008. május 1. történetéhez	242
Kiegészítések a 2008. évi május 1. történetéhez	242
John Case: A gazdasági kilátások elég szomorúak, hacsak a munkásoknak nem lesz nagyobb szavuk	243
A belga kormány megalakulása	243
A világciklusok és a válság	244
Putyin megszerezte a konszenzust a további gazdasági növekedéshez.....	245
Emlékeztető	247
Ötven éve történt.....	247
A Kommunista Internacionálé alkotmánya	248
Martin Luther King és César Chaves emléke	249
1917. november 7-e 82. évfordulója Moszkvában	250
A rabszolgaság vége Brazíliában - és ennek utójátéka	250
1886. május 1. - 4. - Emlékeztető.....	251
Sztálin születésének 130. évfordulójára - konferencia Moszkvában	251
Emlékeztető	252
 A MUNKÁS ÉS SZOCIALISTA SAJTÓ TÖRTÉNETÉBŐL	
Sozialistische Monatshefte (1910)	253

ÉLETUTAK

Adler, Max (1873-1937).....	261
Curiel, Eugenio (1912-1945)	265
Dissmann, Robert (1878-1926)	268
Lange, Oskar Ryszard (1904-1965)	272
Marek, Franz (1913-1981)II.	276
Phillips, Marion (1881-1932)	277
Séverac, Jean Baptiste (1879-1951)	280

A MUNKÁSMOZGALOM ELHUNYT SZEMÉLYISÉGEI

Corvalán, Luis (1916-2010)	286
<i>Torsten Harmsen: Mit csinál...?</i>	287
Edelman, Marek (1919-2009)	288
Firuz, Mariam (1914-2008).....	294
Nureddin Kianuri levele Khamenei ajatollahhoz Evin börtönéből	296
Foot, Michael (1913-2010) I. rész.....	300
Michael Foot haláláról	302
Jeanson, Francis (1922-2009)	303
Jones, James (1913-2009) I.	305
Solé Tura, Jordi (1930-2009)	310

A MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETÍRÓI

Fejtő Ferenc, Károlyi Mihály és a Rajk-per	315
Kiernan, Victor (1913-2009)	319
Miller, Susanne (1915-2008) II.	321
Nishikawa, Masao (1934-2008)	325
Porsnyev, Borisz Fjodorovics (1905-1972)	326
Jemnitz János kiegészítései Porsnyev történeti munkásságához, illetve ezek magyarországi hatásához:	330
Saville, John (1916-2009) I.	331
<i>John McIlroy: John Saville</i>	333
Šolle, Zdeněk (1924-2009)	341
Torr, Dona (1883-1957)	341
Tussel, Javier (1945-2005)	342

KÖNYVISMERTETÉSEK

Jacques Attali új könyvéről: „Túlélni a kríziseket	348
Martin Bell: A very British revolution.	348
„Holnap úgy, mint tegnap” - Jack Lang új könyve	352
Ulla Plener: Mirko Beer. Biographie in Dokumenten.	352
John Prescottte Memoirs	357
Duncan Thompson: Pessimism of the Intellect?	357
Alan Winnington: Reggeli Maóval	359

BESZÁMOLÓK

Rosa Luxemburg emlékkonferencia	361
Madeleine Rebérioux emlékkonferencia	361
Megemlékezés Londonban a spanyol polgárháború 70. évfordulóján	364
Willie Thompson: A parasztok voltak azok, „akik megcsinálták”	364
A Nemzetközi Munkás-mozgalom Történet kutatóinak (ITH)	366

INTERNATIONAL SUPPLEMENT

<i>János Jemnitz</i> : The international Linz conference of the ITH, September 10-13, 2009	368
<i>Kate Hudson</i> : Bertrand Russell: controversy and commitment – his role in the early years of the Campaign for Nuclear Disarmament	369
<i>Michael Schneider</i> : Absturz: Die SPD und die Bundestagswahl vom 27. September 2009	374
<i>Вячеслав Коломиец</i> : Porshnev, Boris Fedorovich (1905-1972)	401
E SZÁMUNK KÜLFÖLDI SZERZŐI	407

CONTENTS

Emil Niederhauser (1923-2010)	5
THE CRISIS OF ECONOMY AND THE LABOUR	
<i>Eric Hobsbawm</i> : Socialism has fallen, capitalism has bankrupted	
- what's next?	6
Why Bretton Woods could not be repeated?	9
Lula, the President of Brasil on the recent crisis.....	10
Strengthening and weakening of tendencies towards	
state-capitalism	11
<i>Paul Krugman</i> : More should be done	12
The crisis of parliamentarism and the crisis of illusions	14
Japan - economic crisis - labour	15
Japan - the economic crisis and the labour	16
<i>Paul Krugman</i> :The syndrome of falling wages	16
<i>Paul Craig Roberts</i> : The reinterpretation of Marx and Lenin	18
Interview with the president of Brazil, Luiz Inácio Lula by	
leading reporters of Internationales.....	19
The end of the economic crisis? Strikes, unions, demonstrations	21
Spain - the reform of the pension law	21
The end of the economic crisis? - Strikes, unions	22
The look-round of the International Labour Organization (ILO)	22
The end of the economic crisis? - Labour and poverty	23
EXTRAORDINARY LIVES	
Castle, Barbara (1910–2002) II.	24
Kollontai, Alexandra Mikhailovna (1872 - 1952) I.	26
Landauer, Gustav (1870-1919)	30
Martov, Yuli Osipovich (1873-1923.) I.	33
Rykov, Alexei Ivanovich (1881-1938) I.	34
Russell, Bertrand (1872-1970) II.	39
<i>Kate Hudson</i> : Bertrand Russell	49
STUDIES	
<i>Kate Hudson</i> : Political chances for the left in the post-communist	
and post-neoliberal world: the case of the „Linke”	54
<i>Robert Jevzerov</i> : One century of Hilferding's „Finanzkapital”	
- the sociology and the present	61
<i>Seumas Milne</i> : The real lesson of 1989 is that nothing is fixed	
for ever.....	66
<i>Leo Panitch, Colin Leys</i> : Preface	69

<i>Steve Parsons: The electoral victory of the left in Norway, September 2009</i>	71
<i>Michael Schneider: The 2009 electoral defeat of the Socialdemocratic Party of Germany and the context of it</i>	74
1911	
<i>Janos Jemnitz: 1911 – problems and challenges</i>	81
<i>Janos Jemnitz: The Italian-Turkish war, the Italian Socialist Party and the Italian syndicalists</i>	94
1935–1936	
<i>Aldo Agosti: Spain: the testing-bench of the „new democracy”</i>	95
<i>Antonio Elorza: Stalin in Spain</i>	98
1936 – the year of the People’s Front in France	102
<i>Historicus (Zoltan Ronai): The Socialist echo of the Spanish freedom fight</i>	103
<i>Historicus (Zoltan Ronai): Between Radicals and Communists</i>	103
<i>Helga Woggon: For the black pages of the 1936 Berlin Olympic Games: swimmers against the current</i>	104
<i>Andor Nemeth: André Gide on Russia</i>	106
<i>Andor Szirtes: After Thermidor</i>	107
<i>Lajos Kassak: Maxim Gorky</i>	107
<i>(Gora) Laszlo Farago: The Spanish civil war and the Hungarian society</i>	108
<i>Ervin Morus: The living Engels</i>	108
<i>Historicus (Zoltan Ronai): The Moscow stage</i>	109
<i>Vandor Zoltan (Zoltan Ronai): Spanish war – the danger of world war</i>	109
<i>Vandor Zoltan (Zoltan Ronai): Between Belgium, France and Germany</i>	110
<i>Historicus (Zoltan Ronai): The problem of the People’s Front in Britain</i>	110
<i>Illes Morus: The correspondence of Marx and Engels</i>	111
<i>Joseph Saxe: Will England save the peace of Europe?</i>	111
<i>(vz) (Zoltan Ronai) The problems of Socialist working plans</i>	112
<i>Historicus (Zoltan Ronai) Socialism of the Balkans</i>	114
U. S. A.	115
<i>Historicus (Zoltan Ronai): Scandinavian problems</i>	115
<i>Julius Braunthal: The Polish mystery</i>	116
<i>Illes Morus: Between two world wars?</i>	117
<i>Lord Listowel: The Brown Net. „Das braune Netz”, Paris, 1935</i>	117
<i>Vilmos Lazar: Epitaph of Toynbee</i>	117

<i>(akos)</i> On the death of a heretics: on the death of Chesterton	118
<i>Historicus (Zoltan Ronai):</i> The change of color in France	119
<i>Historicus (Zoltan Ronai):</i> Belgian speech – French word	119
<i>Historicus (Zoltan Ronai):</i> Switzerland and Sweden in the shadow of war	120
<i>Historicus:</i> The change of color in France	121
<i>Janos Jemnitz:</i> The great strike of 1936 in Belgium	122
 FRANCE – THE FRENCH LEFT	
<i>Lizzy Daview:</i> The French postman sends far leftist messages	124
<i>John Mullen:</i> The French New Anticapitalist Party: hopes and barriers	125
The PS does not support the reorganization of healthcare	127
Left Front in France	128
Michel Rocard says goodbye to political life	129
<i>Alex Lantier:</i> France: the bourgeoisie evaluates the New Anticapitalist Party	129
Ségolène Royal concentrates on the country to prepare her comeback.....	132
Ségolène Royal's exciting speech in Dakar	133
The chairman of the Left Party on the European Elections	133
The PS is preparing to the European Elections in June	134
P. Moscovici on the chances of the PS on the European Elections.....	134
Pierre Moscovici PS deputy on actual questions	135
The spokesman of the PS on the preparations of the presidential election	136
Would Martine Aubry run for presidency in 2012?	136
Before the annual conference of the French Socialist Party in Augustus, 2009.....	136
The Summer University of the PS in La Rochelle	137
The answer of Ségolène Royal for a book aiming to discredit the PS	137
PC secretary M. G. Buffet on actual questions	138
Leaders of the PC (M. G. Buffet and Pierre Laurent): Anti-Sarkozyism does not mobilize the masses for the 2012 elections.....	139
Aubry–Royal: competing coexistence is attested	140
When N. Sarkozy meets Lionel Jospin and M. Aubry on the same day	141
Honest answers of J. Lang	141
The French situation, September, 2009	142
The lonely way of Ségolène Royal	142
The complaint of Lionel Jospin	143
Lotta Comunista: in the half of the term of Nicolas Sarkozy	144
François Hollande on actual questions	145

A short interview with Lorent Fabius in TV-5	145
The unions are unsatisfied with the rising of the minimum wages	146
“An absurd mission?” – on the new book of P. Moscovici	147
Jospin again?	147
France – social frictions – pensions – unions	148
France: education – the government and the left	148
France – pension law – the socialists.....	149
France – before the local elections in March	149
France – prolonged contradictions	150
France – 14 March, 2010 – local and regional elections.....	150
France – reflections on the 2010 local and regional elections	151
France: the second turn of the 2010 local and regional elections.....	152

ITALY

The politics of our Communist Party	153
The apolitical Milan in the prolonged Italian unbalanced situation	154
<i>Antonio Elorza</i> : Italy – dejection following the local elections.....	155

GREAT BRITAIN – THE BRITISH LEFT AND THE LABOUR PARTY

Some data on the unpopularity of Gordon Brown in the beginning of 2009	158
<i>Alice Mahon</i> : Why I could not just stay and simply fighting on?	158
Steve Parsons evaluates the situation in May, 2009	160
Recent events of the financial scandal of the British Parliament	161
British left – the weakness of the labourists	162
Political earthquake in London	162
Gordon Brown has to defend himself.....	163
England – Gordon Brown the war in Afghanistan	164
The 2009 conference of the British Labour Party	164
The worst is still coming for the workers	174
Speeches and recommendations of the G-20s – and Gordon Brown	175
Great Britain – the Afghan war	176
<i>John McDonnell</i> : The left will reborn from the ashes of the New Labour	176
British and other orphans in Australia – and the double apology.....	177
The situation of the British healthcare system in the end of 2009.....	177
A contradictory electoral message to Gordon Brown	178
Tony Blair on the Iraqi war answering to the investigating committee ..	179
The beginning of the US-British war – Tony Blair and the LP government.....	179
An attempt for coup against Gordon Brown in the LP	180
<i>Martin Smith</i> : A TUSC left coalition is necessary for the success in the next election	181

British MPs were ashamed in public eyes	182
<i>John Schwarzmantel: On the British political situation in</i>	
March 2010.....	183
Scandal of leading MP Ministers	184
For the pre-struggles of the British parliamentary elections	185
 ACTIONS AND POSITIONS OF THE TRAD EUNIONS	
Towards the end of the economic crisis? New austerity measures	
and the positions and actions of the trade unions.....	186
Economic crisis and the wait-and-see stands of the unions.....	187
The “black Thursday” France	189
Survey of the British Trade Union Congress (TUC) on the effects	
of the economic crisis	191
The French trade unions and the crisis	191
Factory closing - trade union demonstration	191
The First of May fest in France	192
1 May, 2009	193
The loudly buried capitalism	193
Secretary of the Force Ouvrière on domestic politics	195
Unions reported to be dizzy in spite of the calls for action day	196
<i>Paul Haste: The TUC supports the People’s Charter</i>	197
<i>John McDonnell: The LP forgets the poor</i>	198
Paris underground workers on strike	200
Strikes and discontent in Europe, fall 2009	201
United strike call of the Spanish GCL and the UCWC for	
12 December	201
Strikes and connections	204
Lockouts in Opel - German trade unions - metal workers	204
Greece - unions, February 2010.....	205
 BACKGROUND	
Slumization as a problem in the report of the UN-Habitat	
Committee	206
Social situation and poverty in the European Union	206
<i>Gerd Callesen: Notes on the Austrian political situation</i>	
and the left.....	207
<i>Steve Parsons: Notes on the present, 2009 political-social situation in</i>	
Denmark	207
The Greens and the world economic crisis	208
Operatic singer Anna Netrenko on the perestroika	208
Gorbatschov in 2009 - in the West	209
Russia - past, present and future	209
Latvia - social situation in 2009	210

Federalization of the Balkans is a great challenge to Serbia	210
A look-round on the population of the highlands of Montenegro and Albania	212
The German democratic socialism, tempted by change	212
The healthcare reform in the USA	215
The balance sheet of the first nine months of Obama in office on a comparative historical base	215
For the historical background of Haiti	215
For the elections in Honduras	216
On the poverty in Latin America	216
Political tendencies in Latin America	217
Background to India	217
<i>Narihiko Ito</i> : On Japan domestic situation	217
Hundreds of employer-employee conflict in China	218
Maoism in 2009	218
Terrible ecological possibilities for Bangladesh	219

DOCUMENTS

<i>Eric Hobsbawm</i> on the background of his article and the present situation of the left	220
Review of the new book of István Mészáros	221
A Paris Frenchmen in New York	223
<i>Paul Krugman</i> : The Big Zero	227
<i>Francis King</i> : It depends, how to understand socialism.....	229
<i>John Schwarzmantel</i> on the British situation in the Spring 2009	231
A present report on England	231
<i>Steve Parsons</i> : Political situation in England, the beginning of March 2009	232

EVENTS, ANNIVERSARIES

21 March, 2010 - the new healthcare law in the USA	233
Obama on the nuclear weapons	233
<i>Steve Parsons</i> : Denmark, the Danish labor parties and the Afghan war.....	233
The new German law of education in February, 2010	234
For the background of the second turn of the Ukrainian presidential election	234
For the margins of the first turn of the 2010 Ukrainian presidential elections.....	235
<i>Gyula Ortutay L.</i> : After all, there will be no darkness in Caracas.....	235
Russia and Georgia in December 2009	236
Berlin - anarchists in 2009	236
The new healthcare law of the USA - the success of Obama	237

Presidential election in Uruguay	237
Famine in Ethiopia	238
The left has won in Greece	238
On the domestic situation of Russia	238
Cohn-Bendit in the French radio	239
The new American healthcare reforms and the reflections to them	239
Salvador is turning leftward.....	240
New constitution in Bolivia	240
For the history of 1 May 2008	241
For the history of 1 May 2008	242
Adds for the history of 1 May 2008	242
<i>John Case</i> : The economical prospects look rather bad, unless the workers will have a stronger voice	243
Forming the Belgian government	243
The world cycles and the crisis	244
Putin has won consensus for more economic development	245
Memorative	247
50 years ago	247
The constitution of the Communist International	248
The memory of Martin Luther King and César Chaves.....	249
The 82 nd anniversary of 17 November 1917 in Moscow	250
The abolition of slavery in Brazil and its aftermath	250
1 - 4 May, 1886 - Memorative	251
On the 130 th anniversary of the birth of Stalin - Conference in Moscow	251
Memorative.....	252
FROM THE HISTORY OF LABOR AND SOCIALIST PRESS	
Sozialistische Monatshefte (1910)	253
LIVES, BIOGRAPHIES	
Adler, Max (1873-1937)	261
Curiel, Eugenio (1912-1945)	265
Dissmann, Robert (1878-1926)	268
Lange, Oskar Ryszard (1904-1965)	272
Marek, Franz (1913-1981)II.	276
Phillips, Marion (1881-1932)	277
Séverac, Jean Baptiste (1879-1951)	280
DECEASED PERSONALITIES OF THE LABOR MOVEMENT	
Corvalán, Luis (1916-2010)	286
<i>Torsten Harmsen</i> : What is he doing?	287

Edelman, Marek (1919-2009)	288
Firuz, Mariam (1914-2008)	294
<i>Nureddin Kianuri's</i> letter to Khamenei ayatollah from the prison of Evin	296
Foot, Michael (1913-2010) part I.	300
On the death of Michael Foot	302
Jeanson, Francis (1922-2009)	303
Jones, James (1913-2009) part I.	305
Solé Tura, Jordi (1930-2009)	310
 HISTORIANS OF THE LABOR MOVEMENT	
Ferenc Fejt , Mihály Károlyi and the Rajk-trial	315
Kiernan, Victor (1913-2009)	319
Miller, Susanne (1915-2008) part II.	321
Nishikawa, Masao (1934-2008)	325
Porshnev, Boris Fedorovich (1905-1972)	326
Adds of János Jemnitz to the historical oeuvre of Porshnev	330
Saville, John (1916-2009) I.	331
<i>John McLroy</i> : John Saville	333
Šolle, Zdeněk (1924-2009)	341
Torr, Dona (1883-1957)	341
Tussel, Javier (1945-2005)	342
 BOOK REVIEWS	
On the new book of Jacques Attali: „Survive the crises”	348
Martin Bell: A very British revolution	348
„Tomorrow just like yesterday” - the new book of Jack Lang	352
Ulla Plener: Mirko Beer. Biographie in Dokumenten.	352
John Prescott Memoirs	357
Duncan Thompson: Pessimism of the Intellect?	357
Alan Winnington: Breakfast with Mao	359
 REPORTS	
Memorial conference of Rosa Luxemburg	361
Memorial conference Madeleine Rebérioux	361
Memorial in London the 70 th anniversary of the Spanish civil war	364
Willie Thompson: The peasants were, who “have done it”	364
The international Linz conference of the ITH, September 10-13, 2009	366
 INTERNATIONAL SUPPLEMENT	
<i>Janos Jemnitz</i> : The international Linz conference of the ITH, September 2009.....	368

<i>Kate Hudson</i> : Bertrand Russell: controversy and commitment – his role in the early years of the Campaign for Nuclear Disarmament	369
<i>Michael Schneider</i> : Absturz: Die SPD und die Bundestagswahl vom 27. September 2009	374
Вячеслав Коломиец: Porshnev, Boris Fedorovich (1905-1972)	401
OUR FOREIGN AUTHORS	407